

IJA # 1356

ספר מזמור לאסף

Sefer Mizmor le-Asaf

Śaśon, Mordekhai Mosheh

Livorno, 5624 (1863 or 1864)

זכור לזכור
יפה לזכור
בשם

ספר

מזמור לאסף

הרוד אתם ראו האי ספרא נהר . תלמוד בכלי אשר כלול וכלול . בו
פסקי דינים והנהגות ישרים . ודבריו מוסר נחמדים מזהב ומפז רב .
ועליהם שר בשירים אשר בדברו מעריב ערכים . זאת פעולה צדיק
אשר פעל ועשה מר ניהו רבא . רישא דרהבא רב מככל הרב המוכהק .
מאיר ככר . המקובל האלהי ס'כר הדוים . ח'ק לישראל רב פעלים
מקבציאל כטוהר"ר ששון ככה"ר מרדכי משה זצוק"ל . אחר
המיוחד מה"ור עי"ה בגראד הוא ככל רבתי יע"א הכי קרא שמו
מזמור לאסף ע"ש אסיפת אמרים הטהורים והשיר שעל גביהן
יה"ר זכותו וזכות תורתו יגן בערינו ובעד כל ישראל אבי"ר

דנין לוקן מט' מ' לניר טלור פי עטי ייח' זינ'י

מענון עבדי ר' רב' יחי' ש

פז' ר' בן ל' וז' ר' נ' ע

ז' ר' ע' פ' ל' ג' ל' ח' ב' ר'

ז' ר' ע' ל' פ' ר' ח' ב' ר'

ז' ר' ע' ל' פ' ר' ח' ב' ר'

ז' ר' ע' ל' פ' ר' ח' ב' ר'

פה ליוורנו יע"א

ז' ר' ע' ל' פ' ר' ח' ב' ר'

ז' ר' ע' ל' פ' ר' ח' ב' ר'

שנת והעשר והכבוד לפ"ק

כדפוס חדש של סהכס דע"ל

אליהו בן אמוזג וחבריו הי"ו

מדפיסוס ומוכרו ספרים

הקדמת המחבר

ראו ספר מאוסף באמרים *
 באיכות רב וכמותם קצרים :
 הזנה בדיני השגורים *
 נקיים הם כמו סולת וברים :
 מסודרים בתכלית הדברים *
 לכל ייעף ולכל יקפוץ בהרים :
 והם מעת חדישים לבקרים *
 לעת ערב ועת ישכב סדורים :
 ומוסרים בתוכם כעדרים *
 מחוברים לחוקים הטהורים :
 ונשלמים ונגמרים בשירים *
 בממתקים בסמים המרורים :
 לכמוני באישים הצעירים *
 ולא לפני הררים הנמרים :
 אני ששון אחד מן הנערים *
 וכמצע וכמדרס לישרים :
 בנו למרדכי משה גבירים *
 קצר שכל ולא ראה מאורים :
 והוא נשלם בשלש זיו ועשרים *
 והתקנ"ח שנתו ליצורים :

אני קלעיר אברהם

יוסף אברהם

י"ב

בס"ד
ספר מזמור לאסף

מוסר להתעוררות הלילה

בשיתעורר משינתו וקום ויטול ידיו ולא יתהפך אנה ואנה בתוך המטה כלי

נטילה כי כל מה שיתעכב בלא נטילה אחר התעוררות כך תתרכבה בו אחיות הס"א כנודע. והטעם כשהוא ישן רוחניות הקדושה מסתלקת ובאה הס"א של זר ונדבקה בידים והראיה מדרש"ה שלא ישן שתין נשמי ואנו אומרים דור מלך ישראל חיו וקיים. והטעם משמע ש"י שלא ישן לא טעם טעם מיתה וכששכב עם אבותיו אינה מיתה אדרבה שם עולם התחייה שכל זמן שרוחניות הקדושה בגוף אין כח בהס"א להתאחו באדם. וכשיושן אז יש לה כח להרכב באדם בידים. ולכן כשיעור משינתו וחזרה רוחניות הקדושה באדם ועורה הס"א בידים אז יהיה לה אחיזה ברוחניות הקדושה כידוע. וע"כ תקף ומיד וקום ויטול ידיו וג"כ יכוין לתקן כמה לילות אשר עברו עליו בשחוק וקלות ראש כמ"ס יום ליום וביע אומר ולילה ללילה יחיה דעת. כי הנה נודע כי מרת יום היא תחת ממשלת מדה א'. והלילה תחת ממשלת אחרת ורמוזה אליה כמ"ס את המאור הגדול לממשלת היום וגו'. ולא הניח הקב"ה היום והלילה תחת ממשלה אחת. והנה הם רמוזים היום מאור הגדול שם הוי"ה. והלילה מאור הקטן שם ארטי. ויכוין לתקן מה שפגם [בהם כי השינה א' מס' במיתה וכו' :

ג' י"ד המלך
במציאת אמת
וע"כ

ואם אין בו כח לעמוד ולעסוק בתורה באותו זמן שיעור משינתו וטול ידיו

וילך וישכב על המטה ויהרהר בד"ת כפי רגונו וזהו שאמר דהע"ה לעשות רגונך אלהי חפצתי ותורתך בתוך מעי. לפעמים תורתך בתוך מעי ואינו ע"ל ח"ו להוציא מפיו שהרי בשרתי לך בקהל רב הנה שפתי לא אכלא. אבל קורה לפעמים בתוך מעי וז"ש אלהי אתה ידעת אם הייתי יכול אם לאו ואם באה לו שינה וישן. ואם לא באה לו השינה עכ"פ הריות שלא תתאחו בו הס"א. ואותם הרהורים שהרהר בד"ת על מנתו ובמושכלות ובכל מיני עבודה מעבודתו יתברך :

מכרי
במציאת אמת

אבל אם נעור משינתו והוא מתהפך על צדדיו בלא נטילה אל יתרה בתורה

וזה שאמרו על הברכה שיהרהר בלבו זה מחמת אונס וז"ש שתורתך בתוך מעי ולא אוציא מפיו אם הוא לעשות רגונך קושב לי כאלו בשרתי לך בקהל רב ושפתי לא אכלא לפי שאני אנוס. ואם ישאר כך מושכב בהרהורים אחרים תרכבה אחיות הס"א כנפש. וז"ש מעט שינות מעט תנומות. ואם לא שבעת שינה התרשתי. אבל מעט חיבוק ידים לשכב תחבק יריך כרי שתשכב ואף לא באה אליך שינה זו קשה :

א"ה אלו

ואמרו במשנה במס' אבות הנעור בלילה וכו' והמפנה לכו לבעלה הרי זה

מתחייב כנפשו. שאם לא נעור השינה תאניסנו. ואם כשיעור חוזר לישן

מודעא רבא

זאת מן המודיעות כי כל הדינים אשר אסף וקבץ הרב המחבר זלה"ה ספר הזה אין כוונתו בזה לענין הפסק הלכה למעשה ורק הוא פעל ונעשה כדרך שדרכו בו הרב כנ"ה ז"ל והרב ברכ"י ז"ל ושאר המחברים ועל המעיין לחקור אחר שורש כל דין ודין לענין מעשה :

מוסר להתעוררות הלילה

לישן תקף לפי שעדין האידים לא שקטו ג"כ החרשתי. אבל הנעור כלילה ונדרה
די זר שינתו מעיניו ומתהפך לכונו ובשכיל זה מוכרח לפנות לכו לבטלה ה"ז מתחייב כנפשו
עשה אחיות הס"א כנפש הרוחניות שחורה בו כלילה כמ"ס המפרשים ע"פ עד מתו
עלל תשכב מתו תקום משינתך. אמר תשכב ולא אמר תישן. הכוונה השכיבה היא
שכיבה על המטה בלא שינה ותתהפך על צדך ולא תקום ליטול ידיך:

עוד

עוד מתו עלל תשכב כאילו אמר עד מתו המתין ותשכב שאני רואה שתשכב
והטעם מתו תקום משינתך לעמוד באשמורת שאפילו על עסק התורה אם
יודע שאינו יכול לעמוד באשמורת לא יעסוק בתורה כלילה כי אם מעט וז"ל אם
זכרתך על יצועי בתחלת הלילה ע"מ באשמורות אהנה כך שאם לאו איני אריך לזכור
עליו המלך על יצועי:

ונראה

עליו רמז שהע"ה מעט חיבוק ידים לשכב שלא תרבה בחיבוק ידים
כדי לשכב ששינתך כבר נדרה ואתה מתבק יודך להביא שינה לעיניך
הף שלא תוכל לישן עוד. ואמרו טעם שהקב"ה מחזיר הנשמה ומעוררו ואע"פ
שעדין לא שכב שינה הוא כדי שלא יהיה לו פתחון פה שאנסתו שינה:

ובשתעמיק

כזה תראה שהוא עון פלילי לפי שהוא קץ בעבודתו יתברך.
בשלמא מי שלא עמד בשכיל אונס השינה הוא בקונ אוחס
האזהבים תענוג גופם יותר מן העבודה ולא לסיבת מילואק העבודה ח"ו. אבל זה
ששינתו נדרה מעיניו והוא מתהפך על צדדיו על חנם בלא תועלת נרא' שקץ בעבודת
הש"ת ח"ו זהו תכלית הרשע שארז"ל על פסוק ואם בחקותי תמאסו:

עוד

נלמוד מוסר אחר ממשנת הנעור כלילה וכו' ומפנה לכו לבטלה. כי הנה
הלב והשכל יש להם התעוררות ודבקות עם שכל העליון. כי בשיתעורר
השכל והלב בדבר קדושה אז השכל העליון מתעורר כנגדו להשפיעו ולהוסיף עזרה
על עהרתו ע"ד כמים הפנים לפנים. כמ"ס התקיד בעל ר"ח ע"ה ואם שכלו ולכו
מתשכים בהכלי העולם ותענוגיו אפי' שלא עשה מעשה הוא נמשך ונרדק בחיולונים
וכן נראה שרמז הפסוק ברית ברתי לעיני ומה איתבונן על בתולה. אומרו ומה
איתבונן יתר דכבר אמר ברית ברתי לעיני והוא הוא שלא יתבונן. הכוונה שיש אדם
ששומר עיניו מראות ברע והוא קיוב שלא יבא לירי חמדה אבל עדין אינו נוטל שיש
כני אדם כשיושכים בטלום מהרהרים בלבם דבר שלא ראוהו ומכניסין בדמיון לבס
ענייני העולם והכלי הזמן בכח הדמיון והם באים לחמור אפי' בלא ראות עיניהם
אלא בדמיון ראות עיני הלב והוא נקרא ראות עיני השכל שמרמה הענין והדבר
בלבו ושכלו כאילו הוא לפניו ואז יתקע הדבר בלבו ויוציא הדבר מן הכח אל הפועל
חן ממה שטימא את שכלו ולכו מקודם לכן בעת ראות עיני הלב והרוצה לינצל
מדי עבירה זו לא די לו שלא יראה בעיניו לכו אלא גם כשהוא בטל ואינו יכול לעסוק
בתורה מתמת אונס לא יחשוב בלבו כי אם המושכלות ודברים הרוחניים ולא
דברים ההכליים. וזה שרמז איוב ברית ברתי לעיני שאני עולם עיני מראות ברע
שכיון שאינו רואה איני קומד ועדין אני בחן ולא נוטלתי שיש דבר נעלם והוא כת
הדמיון

מוסר להתעוררות הלילה ד

הדמיון ועיני השכל ונרדק שיסמר אפי' מזה וזהו ומה איתבונן אפי' כבינת הלב בלא
ראות עין אלא בכח הדמיון ג"כ נרדק שאסמר ממחשבת לבי ושכלי שאם לא תעשה
כך הנה הוכן לבי להרשיע והוא דומה לרואה:

ולזה

רמזו במשנת הנעור כלילה ומפנה לכו וכו'. יש בני אדם כשמתעוררים
כלילה מתשכים בעניני העולם בעין שכלם וראות לבס לפי שהם מושכים
על מטתם ומתהפכים אנה ואנה ומדמים כלבם עניינים מונים ממנינים שונים
מהכלי הזמן אבל זו רעה חולה כאמור אלא תקף שנעור יכנס בלבו גדולת השם
וכפלאותיו ויהרהר במושכלות לקשר עלמו בקדושה ולזה הנעור כלילה והוא מושכב
על מטתו ואין לו כמה להתעסק ומפנה לכו לבטלה דייקה שמחשב בענייני העולם
וקומרו בלבו כבר קבל הלב חלודה וטומאה ולאט לאט ימשיכו במעשה הרע
והרי זה מתחייב כנפשו שמשך העון כחכלי השוא:

עוד

כמה מעלות טובות קונה בהתעוררותו לשמור ולעסוק בתורה שמטת
גוררת מלוא ועבירה גוררת עבירה שאם יעור משנתו ומהרהר בדברים
ההכליים וגם הוא בלי נטילה אז נמשך אחר הטומאה כל היום כולו שכן דרכה מן
הקטן תכשולתו בגדול. ואם בהפך הרי משנתעורר קנה קדושה ונמשך אחריה כל
היום ויהן אל לכו שכל זמן שהוא נעור הוא חי ויכול לפעול פעולות קדושות וכל מה
שמרבה בשונה כאלו הנה מת וממעט מחייו בידים. ואם כשיעור זוכר שחלם איזה
חלום יהן אל לכו כי הע"ה כמו חולם חלום וכל מה שראה הוא דמיון והכל כך
הע"ה דומה להכל ויעזוב תענוגיו השינה:

והנה

כשיסתכל האדם בעובדי האדמה אשר משכימים למלאכתם והם
עמלים למחיות הגוף הנגוף אשר הוא הווה ונפקד. ואיך הוא לא ישכים
למלאכת שמים להחיות את נפשו כמ"ס אני משכים והם משכימים וכו' ואפי' שהם
יורדים לבאר שחת ואין להם כי אם מחיות גופם כ"ס שאני נרדק להשכים שהשכמתי
היא להחיות את נפשי:

וכתב

רבינו יונה בשער היראה כשיעור משנתו ויפגע בו מנוול זה ול"ה
ויוליכנו דרך עלילות ישיב אמרו לו וישים אל לכו כי אם יקראנו גוי בעל
חוב או אדם אחר יקום מיד או מפני כבוד או מפני ריוח שובא לו חיי שעה או
מיראת הפסד הממון ולא יתחיל פן ועלילו עליו או למנוח חן בעיני המלך עאכ"ו
לעבודת מ"ה הקב"ה שיש לו למתן לקום בזיוות וכמהירות עכ"ל: מלך מלבי המלכים

שיר להתעוררות

בעת תקיץ ידירי מתנומה
ועד אנה בערש רעננה
ואם היום במטה הנעימה
קרא לאל בעור יש כך נשמה

תמהר קום כמו ארי בעצמה
תהי נפשך בחזיון שוא רדומה
למחרת שינת עולם בלימה
בשרם תמצאה יום קול דממה
ושכוי

מוסר להתעוררות הלילה

ושכוי אז קרוא כמה וכמה
והסתכל בעובדי האדמה
ואיך תשמע ופיך על בלימה
ושנס מתנך מהר וקומה

דיני התעוררות הלילה

יתגבר כארזי לעמוד בבקר לעבודת בוראו שיהא הוא מעורר השחר (עיקר הגבורה כנגד היל"ה דרזיוהו גבור הכובש את יארו כטובע הארי שאין לו יראה משום כריה כן לא יעלה על לב האדם מורא יארו אף כי הוא תקיף ממנו. ט"ז.) כתב הרמ"א בשל"ה כתוב לחבר יום ולילה בתורה הן בבקר הן בערב. ואף דמדינא דבמראה דקומת אשמורת הוא מרת חסירות כמ"ש ע"פ שמרה נפשו כי חסיד אנו כך אמר רוד. אבל מדברי הזהר חיוב גמור הוא לקום שהרי כתב ומאן דלא קם וכו' נזיף הוא למאריה וכו' זולת כליל שבת ולילי יום טוב שאינו חייב להשכים. עיין בע"ת: **עלול דמליד**

הג"ה שותף ה' לנגדי תמיד הוא כלל גדול בתורה ובמעלת הדיקים אשר הולכים לפני האלהים כי אין ישיבת האדם ותנועותיו ועסקיו והוא לברו בכיתו כשיבתו ותנועותיו ועסקיו והוא לפני מלך גדול. ולא דברו והרחבת פיו כרזונו והוא עם אנשי ביתו וקרוביו כרבורו במושב המלך. כ"ש כשישים האדם אל לבו שהמלך הגדול הקב"ה אשר מלא כל הארץ כבודו עומד עליו ורואה מעשיו כמ"ש אם יסתר איש במסתרים ואני לא אראנו נאום ה' מיד יגוע אליו היראה וההכנעה בפחד הש"ת וכשתו ממנו תמיד ולא יתבוש מפני בני אדם המלעוגים עליו בעבודת הש"ת גם בהלכנו לפת. והמתקור מעשיו מכני אדם סגולתו להיות נסתר מבעלי הדין כמ"ש ע"פ לגבר אשר דרכו נסתרה ויסך אלוה בעדו ולכן כשרואים אותו בבקר תנועות שינה על עיניו וישאלוהו לא יאמר קמתו בעוד לילה אלא מטעם אחר וכן לשאר כל מלוות שעשה כ"ש שאקור לגלות עלמו והוא נענש כמ"ש ז"ל:

ובשכבו על משכבו ידע לפני מי הוא שוכב ומיד כשנעור משינתו יקום בזריזות לעבודת בוראו יתברך ויתעלה. סי' ה'. ומיד שיעור משינתו ואינו רואה לישן וטול ודיו אף שנשאר מושכב. עט"ז ושל"ה. ואע"פי שזריך לקום בזריזות ולא בעללתיים. מ"מ ישהה מעט ולא יעמוד פתאום כמ"ש בגמרא: עט"ז ומ"א. עוד כתב העט"ז סי' מ"ו ס"ק ב' כשישב על המטה ומותח את עצמותיו שלא יסלב האלבעות של ימין בשל שמאל. אל יאמר הנני בחדרי חדרים מי רואני כי הקב"ה מלא כל הארץ כבודו. סי' ב'. ומי שאינו מתבויש מזורהו אין לו בוש מהש"ת כמ"ש במשנה אל תהי רשע בפני עצמך:

מוסר להודאה

בשיעור משינתו יאמר. מורה אני לפניך מלך חי וקיים שהחזרת בי נשמתו
באמלה

עתידי זקב
נענ לומר
דיני

מוסר להודאה

ה

בחמלה רבה אמונתך. כתב הב"ה הטו שאין לריך לזה נט"י אף שידיו מטונפות כי אינו
דימלר השיב מזכיר השם ולא כינוי: **נעני יכיוס**

ואומר בחמלה שזהו על לך החמלה ולפנים מש"הו שהרי הקב"ה מקר לאדם
נפש קדושה כמוסר פקדון ביד האדם לשמרו. ע"ד שמשלה אשתי של
ר"מ לר"מ בשמתו בניו בעל הפקדון רנה פקדונו. והאדם לא נשמר בפקדון אלא
משתמש בו כל לרכו היפך רטון השם. וא"כ מן הראוי שכשהאדם חוזר ומפקידה
כלילה שלא יחזירנה אליו מאחר שטנף פקדונו ואעפ"כ מחזירה לו חדשה וזהו על לך
החמלה והרחמנות. ולכן כשיאמר זה יהיה לבו מר ונאנח מבוסתו מהש"ת ויתקן
עלמו לעשות תשובה על מה שעשה:

רבה אמונתך. יזכור ענין תחיית המתים שחייב האדם להיות בלבו אמונה
אומן על ענין תחיית המתים שהיא ח' מי"ג עיקרי יסוד הדת. והשניה חמך
היא ח' מס' במיתה וכשהחזירה לו חדשה ומשופה בזה רבה אמונתך שאתה עתיד
להקיות המתים:

וישים בלבו בעת הזאת על חידוש מעשה בראשית שבכל יום ויום כטובו מחדש
בחסדו הנפלא ולולי זה החידוש היו כלים והולכים ולכן ג"כ האדם לריך
לחדש מדי יום ביום מעשיו הטובים ומפעלו הישרים. וכ"ש אם לא שת לב לזאת
ויחדש בכל יום מעשים כעורים בבקר בבקר שאז נמשך מזה להיות רק רע כל היום
כי היום הולך אחר ההחלה:

וכן נראה שרמו הכתוב היו משכימי בבקר שבר ירדפו. אמר בבקר שחידוש
הקב"ה את עולמו בטובו הגדול מלכד שלא נתנו לב לזה לחדש הס גס כן
מעשיהם הטובים אלא שבר ירדפו בתענוגי העולם הפך רטונו. מאחרי בלשף וכו'
שכבר שקעה חמה ולריך האדם שיתן אל לבו שהשינה רומזת למיתה שהיא ח' מס'
ולריך שזכור יום המיתה ולא יעה ימין ושמאל ולא די להם שלא שתו לבם אלא יין
ידליקס לענג גופם ולא זכרו אחריהם:

כתב הרב בש"ך דף קמ"ט כשם קד"הו כשהאדם מפקיר בכל לילה נשמתו ביד
הקב"ה היה מן הראוי לעכב אותה בידו אלא מתוך שהוא רחמן מחזיר
פקדונו כאשר נתנה לו ואדרבה מחודשת בכל טוב ממה שנתנה כמ"ש חדשים
לבקרים שכזה אנו מכירים ויודעים כמה רבה וגדולה אמונתך מבשר ורם.
שכשהאדם מפקיר פקדונו ביד הב"ו אעפ"י שהוא נאמן גדול ח' לו לחדש פקדונו
ממה שנתנה אלא אדרבה כלויה מעט אבל הקב"ה מחדשה ומחזירה אעפ"י שהוא
חייב לו ולפחות היה מחזירה כמו שנתנה בלא חידוש ולזה ראוי להכיר החסד הגדול
שעשה עמו הקב"ה:

והרב בעל תפלה לדוד דף ל"ח כסי' קכ"ו כתב מה שאנו אומרים אמת ואמונה
כלילה לפי שהאדם נפשו בואבת עליו כלילה מטורח המלאכה אשר עשה
ביום וכשיישן כלילה נשמתו עולה לרקיע ואינה רואה לשוב בבקר ואומר לה הקב"ה
שוכי אל גווייתך שאיני רואה לאכר אמונתו כנגדו שהוא האמין כי. שהפקיר אותך
בירי

כפי תעמיר
ולויס ב

גם ב
וכן עכ"ל

בעלשי זכור

הבער נרם
לי חטט

מוסר ההודאה

בירי שאמר בידך אפקיד רוחי . ועושה הקב"ה אמונה ומחזירה אליו ובכפר עושה לו נס ומחדש אותה ואינו מרגיש בכל מה שערס אתמול וזהו בכפר חסדך וכו' וזהו חדשים לבקרים רבה אמונתך :

שיר להודאה

תהלל הנשמה יה בעודה	בשובה לך הרוח הכבודה
להחזיר לך רוח פקודה	אשר חמל עלי נפשך וגמל
ברוב טובו לבל תהיה אבודה	חדשה לבקרים כנחושה
גמלך טוב ועמך הקפדה	ותתמרמר ושעריך תסמר
והחשכת מאוריה והודה	מנורה הטהורה כך יצרה
נתיבתו ותחזיק בעבודה	מאוד תצרה וחיש תברח לאורח

מוסר לנשילת ידים

יטור ידיו נטילה הגונה כדת ובהלכה . והבט וראה כמה יט"הר מתגבר על האדם כי הנה ביו"ה וכו' ש' שאסרו חכמים לרחוץ כי אם עד סוף קשרי אלבעותיו אותן זמן יקיתנו הו"ה לרחוץ יותר ממ"ש חז"ל כדי להעבירו על איסור ושאר ימים שלוו והזהירו על נטילה הגונה עד חיבור קנה של זרוע הוא ממחר ליטול ידיו מיד ליד ולא ירקרק אם רחץ עד הקנה של זרוע או לאו מתוך מהירותו והתרחקותו ולכן החכם עיניו בראשו שלא יתן שליטה לחיטוים כנפשו כלל :

והנה קודם כל מצות שיעשה האדם ביום הוא מצות נט"ו ואם נזהר בדיניה ובקלותה כדת ובהלכה אז מצוה גוררת מצוה להיות שמור כל היום ואם לאו הרי עבירה גוררת עבירה :

כיום בפרט
ונשטה
כלל

והנה הו"ה עומן רשת לאדם כנט"ו מאחר שאינו רואה האדם שעשה דבר גדול אם יהלך יותר מד' אמות או אם לא יטול נטילה הראויה והרי הוא חייב מיתה לשמים וכאילו עב"ז וזה אפילו אם נטל נטילה הראויה אלא לפי שהלך ד' אמות בלי נטילה כ"ש אם אינו נוטל כפי הדין כמ"ש לקמן הרי כל היום נושא בידו אל זר . והוא

משל למי שיש לו שונא ורוצה להפילו ולהשליכו בא' הפתחים . והאדם יש לו עינים לראות ולא יפול עצמו בפתחים וכבודות וכדאי נזהר על עצמו . מה עשה השונא כדי להפילו מניח מחללת על פי בור עמוק או הפחת והרי כאלו המחללת פרוסה בקרקע . ואם הזהירו אותו שלא ילך על אותה המחללת אעפ"י שנראית כקרקע והוא לא נשמך ולא סבב הדרך הלא יפול כפחת וכבוד . כך הדבר הזה הנה הו"ה הר רוצה להשליכו הס"א על האדם ולטמאו להיות נושא ע"ז בידו והאדם יש לו עינים לראות וכדאי לא יקבל אפי' ליגע בע"ז אכל מצא לו דבר הדומה לזה

מעבירה ז' והוא

דמא' אמת

מוסר לנשילת ידים

והוא לא ידע ולא יכיר בע"ז שכתב כשנעור משנתו מניח המסוה על עין השכל שלו ורוצה להטותו בדיו הטעילה ואזקרתה והאדם רואה כאילו אין בדבר כלום וכאלו אינו עושה דבר רע . ורבותינו הזהירונו אף שאין אתה רואה אכל תחיה תעמוד הכהרת ואם לא ישמע הרי טמאו והניחו לישא את הע"ז הרומנית שבירו בהלכותו יותר מד' אמות או אם יוכל לו מניחו לישא בידו הע"ז כל היום אם לא יטול כדאי ונטולתו פקולה וקייכו והפילו כפחת הגדול וכרשתו אשר טמן כמיתה בירי שמים :

והנה יסתכל האדם שאם יהיה כבגדיו מעט טיט או כתם אחר כמה הוא מקפיד לרחס יפה ולא תהיה בהנת כפונדקית נפשו החסובה שהיא עלולה לקבל טומאה שאינו נוטל כדת ובהלכה ומאחו הס"א כנפש הקדושה . לכן האיש הירא ורך הלכב יזהר בזה אזקרה גדולה ולא ידבק בידו מאומה מן הפרס :

עוד יזהר ללמד לכל בני ביתו כל דיני הנטילה שכל אכילתו היא על ידו ולא יאכל כל היום אכילתו בטומאה כמ"ש הפוסקים ז"ל . וככל איסור והיתר חייב אדם ללמד את בני ביתו כמ"ש בגמרא לא מיתה באנשו ביתו הוא נתפס על בני ביתו וכפרט בזה שהוא ג"כ נכשל ונלכד בשחיתותו והוכל בטומאה :

והנה כשירחץ פניו ושפתיו ופיו ושיניו והחיד והגרון מפני הרורים כמ"ש בספר חוקי חיים אות ג' סק"ב בשם ה"א תחלה יטול מקום הפלגין וכו' והפנים והשפתים והלשון והחיד והגרון לטהר כלים אלו שטמא אותם בדברים שאינם מהוגנים ע"ש :

כ"ט
כ"ז

והחי יתן אל לבו בעת רחוקתם לשוב מעבירות התלויות בפיו ובלשונו וכו' שלא ירחץ אותם רק מבחוץ והטומאה רלוה בפנים . ומדי יום ביום כרחו אברים אלו יזכור המוסר ולשמור פיו ולשונו :

וביותר יכוין ברחילת ידיו כשיעשה מצות נטילת ידים כהלכתה לתקן עון הגזל שבירדו ואשר ידיו דמים מלאו ויאנח בשברון מתנים וזכור יזכור ותשוח עליו נפשו :

בטו' עלמג'ר

עוד יסתכל בכמה דברים שקצור קצרו ידיו מלעשות מצות התלויות בידים כמ"ש בהגהת יש נוחלין שלא יטהר מבחוץ והטומאה ארוקה בפנים . ויתעורר לשוכ בתשובה ויאמר חטאתי עויתי פשעתי . וזכור יזכור אשר פעל ועשה ואז זכות המלצה תנין עליו . ולכן מדי יום ביום ויום המוסר הזה והתרופה הזאת לנגד עיניו :

שיר לנשילת ידים

תמהר לעשות את הנטילה	כהלכתה ולא תהיה פסולה
נטול ירך בתוך ארבע בקומך	ולא-תשא לאל זר על נקלה
היה זהיר בדיניה ומהיר	ללא תהיה כאחר יד וזלה
	ואם

מוסר לנטילת ידים

ואם טיט על מעיל אדם וגנעל
ואיך תהיה נטילתו געולה
הלא תהיה קפידתו גדולה
ונפשו אז להטומאה עלולה
ואם אין טמאה האכילה

דיני נטילת ידים

מי וכו' לשער מי שריך לשחות מים כלילה וכו' ליטול ידיו ולברך כתב הט"ז בסי' ס"ב סק"א

דיהרהר הכרכה בלבו וישתה והרדכ"ז ח"א סי' ל"ח כתב דאם ישן בחלוקו
ובמכנסיים סתם ידים שמורות הן ומברך ואם לאו ישפף בכל מידי דמנקי ואפילו
לחקך ידיו כהתל או כמטלית וכש מנקה יפה ופה ומברך. אבל הר' ברכ"י ז"ל סי'
ס"ב אות א' דחה להא דהרדכ"ז והעלה דאסור לברך עד שיעשה נט"ו ג"פ ואם אינו
יכול והרהר בלבו כס' הט"ז עי"ש: *עשה לעמי*

כתב הרב בעל חוקי חיים בשם א"ל באות ג' סק"ט כל ההולך ארבע אמות
בלא נטילת שחרית חייב מיתה וכאילו ע"ע ועובר על לא ידבק בידך
מאומה מן החרס. וכתב משם סד"הו שלא יגע במלבושיו עד שיטול. ומה שקראו
אותה נטילה ע"ש הכלי הנק' נטלה. תפלה לרוד דף ד' :

כתוב בש"ך בשם הרב ברכ"י הי"ו אם היה לו מים מועט באופן שאין בהם
שיעור ליטול עד הפרק ג"פ בכל יד וכדי שלא לילך ד' אמות בלי נט"ו
יטול עד קשרי אלבעותיו בלבד כיו"ה וכו' ואם לא הכינו לו מים כל עיקר שמוע
לן מרכנן קדושי דומנין דמים הרחוק מאור מהאדם וכלכתם ילכו פחות פחות מד'
אמות באותה שאמרו גבי שבת (שם):

ידקדק לערות עליהם מים ג"פ להעביר רוח רעה שורה עליהם. קומן ד'
סעוף ב'. ואפילו שופך הרבה כפ' א' אינו מועיל כי אין הרוח הולך
אלא כג"פ. וזוהי בכתבי האר"י זלה"ה שאינה הולכת הרוח רעה אלא בקירובין
שלא ישפוך על יד א' ג"פ רגופים אלא פעם א' על יד ימין ופ' א' על יד שמאל וכע"ד:
ועיין בחוקי חיים אות נ' סקט"ז: *ולעם חמץ* (פ"ט ט"ז דף)

לא יגע בידו קודם נטילה לפה ולא לחוטם ולא לאזניים ולא לעינים. ס"ג. ואם
כפנימוות איברים הללו אף מבחוץ אסור דכי הדדי ניכחו. כש"ך. וכתב עוד יש
להקפיד על מים מנוגלים לענין נטילה ק"ו הדחת פיו אלא כמים המכוסים כל הלילה.
שם. אבל המים שמכניסים אותן לבית הכסא לא נפסלו מליטול בהם ידיו אבל ראוי
שלא ידוח בהם פיו. שם:

נטילת ידים שחרית אין נוטלין ע"ג קרקע אלא לתוך כלי. ס"ח. ולא מהני
ע"ג קסמין כמו נט"ו לסקערה שרוח רעה שורה עליהם. חוקי חיים
אות ג' ס"ק ע"ז בשם א"ל. עוד כתב בשם סד"הו שטוב שיהיה כלי התחתון מאוס
ונסכר קלת. שם:

מי וכו' לשער

ביום נטילה
קצת
פ"ב

על נטי

דיני נטילת ידים

ז

טוב להקפיד בנט"ו שחרית בכל הדברים המעכבים בנט"ו לסקערה. מיהו אינו
מעכב לא כלי ולא כח גברא. ס"ז. וכתב הרמ"א היינו דווקא בדיעבד.
אבל היכא דאפשר טוב להקפיד:

מים שבניגות שמונחים בהם הסמפון בעת שמוציאים השכר או המימי ורדים
לקרר את הסמפון וזהר שלא יטול ידיו מאותם המים אף בשחרית לדעת
מור"ם סי' ד' דמים שגשתנו מראיהם או נעשה בהם מלאכה המעכבת בנט"ו לסקערה
שמעכבת בנט"ו שחרית. כש"ך. וכתב עוד בש"ך החרדים אל דבר הקסם שלא
לקרות ולא לברך כנגד המים של נט"ו.

מים של נט"ו אסור להלין אותם כי הם סכנה ממזיקין. ואם אפשר לעשות שילכו
החת הקרקע דרך מחילין מה טוב. חוקי חיים בשם א"ך:

מים של נט"ו שחרית אסור ליהנות מהם ולא ישפכם בבית ולא במקום שעוברים
כני אדם. ס"ט. והרבה אינם נוהגים בכלי שמונחים בו מימי הנטילה
שאחר שתמלא על כל גדותיה ישפך הרבה בקרקע דרך סביבות דפנותיה. וזהר
שיטול בנחת שלא יתזו מימי הנטילה על בגדיו. ישים לבו שלא יהיה הכלי התחתון
נקוב:

נוטל כלי של מים ביד ימיו ונותנו לשמאלו כדי שיריק מים על ימיו תחלה.
ס"י. לא יטול ממנו שלא נטל ידיו שחרית סי' א' דכתוב וזהו הטעם על
הטמא. וכתב הט"ז ונ"ל דה"ה כנטילה דאכילה וכ"ש הוא וכל זה הוא שלא ישפוך
לו על ידיו אבל להביא לו מים מותר. כ"היטו. אבל כל האחרונים דחו ס' הט"ז
וס"ל דכנע"ו לאכילה אין להקפיד ועיין ביד אהרן ואליה רבא ושאר אחרונים:

אין רוח רעה הולכת אלא אחר הניגוב לפיכך יגב הידים תחילה ואח"כ יטול
הפנים. כש"ך. וכתב ולפי זה נראה דגם אם ניגב ידיו אם לא רחץ פניו
והלך לבית הכסא ורחץ ידיו לריח שינגבם ואח"כ יטול הפנים לפי מ"ש בזוהר דרוחא
חדא אית בבית הכסא וכו' ועיין בחוקי חיים אות ג' סק"ב:

כתוב בש"ך רחיצת פניו אם אין לו מים אינה מעכבת. והרב בעל ע"ב דף
כ"א כתב וירחץ גם כן פניו ועיניו כהוגן וידיח פיו משום הכון לקרחת
אלהיך וג"כ טוב משום בריאות שאמרו במס' שבת טובה טיפת טונן שחרית ורחיצת
ידים ורגלים ערבית מכל קלורין שבעולם. וכתב הרב הנז' ברף ל' שברכת המעביר
שינה וכו' נתקנה על רחיצת פניו שע"י שרוחץ פניו מהלפלוף הנשאר בעיניו מחמת
שינת הלילה ע"י הרחיצה זו מעביר כל התנומות מעיניו כדכתב ברף ל"א. ולכן
יזהר ברחיצת פניו ועיניו ובפרט אליבא דמאן דאמר שלא יברך ברכות השחר עד
שיתחייב בהם:

אם שכשך ידיו בג' מימות מחולפים יש להקתפק אם עלתה לו להעביר רוח רעה
שעליהם. ס"ב. אם היה נעור כל הלילה יטול מספק בלי ברכה. ס"ג.
השכים קודם עמוד השחר יטול ידיו ג"פ כשיאיר היום פעם שנית בלא ברכה.
סי"ד:

באשתי כבוד

הענין
זה

טמאן בלתי

דיני נטילת ידים

ישן ביום וטול ידיו מספק בלא ברכה. סע"ו. ונראה דאם ישן כיום ושכח דיו... מניחות מחולפים עלתה לו נטילה מכת ספק ספיקא המתהפך וכן אם היה נעור כל הלילה. או השכים קודם עלות השחר ורובה לטול ידיו שנית דוכא כמי הכי ונטולות הנו' יהיו כמו נטילת הודאי שלא יזול בה אלא לענון ברכה דווקא שלא יברך מספק:

אלו

דברים הזריכים נטילה במים. הקס מהמטה. והיולא מבית הכסא. כתב היר אהרן מס' הזוהר בהקדמה משמע דהיולא מבית הכסא לריך עורו ג' פעמים. וכן מלאתי להרב של"ה שכתב בן משם ס' היכל הקדש. וכתב הכי על עמנו הב' הט' משם סד"הו שירחן חקף כמו בשחרית:

והיוצא

מבית המרחץ ולא כמו שעושין הרבה בני אדם שכשולאים מן המרחץ לבית החיטון שרוחלים רגליהם ואין רוחלים ודיהם ומברכים על המים או על הקה"ווא ואינם יודעים שהטומאה היא דווקא בידים. והטעם לפרטיו. והחולץ מנעלו דהיינו כשחולץ בידיו כמו שפירש הרמ"א:

והנוגע

ברגליו. והחופף ראשו. וי"א אף ההולך בין המתים דהיינו בית הקברות. מ"א. וה"ה המלוין את המת שהשדים מלוין החוזרים. ונהגו להקפיד שלא יכנס אדם לבית אחר קודם שירחץ. עיין בב"ה ט"ק כ"ג. ומי שמפליא בליו ואפי' לא נגע בכינה כגון שלא מלא שעל הנוגע אחר א"כ והנוגע בכנה. וכן כתב מ"א:

והמשמש

מעתה. ובכתבי האר"י זלה"ה ירחץ בין קודם תשמיש בין לאחר תשמיש כמ"ש לקמן בע"ה בדיני החיבור. והנוגע בכנה. והנוגע בגופו בידו דהיינו במקומות המכוסים שבאדם כמו שפירש א"כ בסעיף כ"א. כתב הרמ"א שעל כל אלו לריכים נט"ו במים ממש ולא בכל מידו דמנקו. ואין לריך ג"פ. ס"ק ו"ז. ומי שאינו נוהר בנטילת אלו או שכתב תלמודו או יולא מדעתו. ס"ח: ממש ימ

מוסר כשינעל וילך

כשינעל

מנעלו יתן אל לבו שהוא עבר על כמה דברים שחייב עליהם נזיפה למקום ב"ה וצריך להוות יחף כדרך הנופיים. וכפרט על כ"ד דברים שמכדין עליהם למעלה ולכן יתחרט וילבש בושת בעת. ויעזוב רשע דרכו כמ"ש לקמן בע"ה ב"ח ברכות השחר בברכת שעשה לי כל תרכי: ג ימ

עוד

כשינעל מנעלו יתן מוסר השכל שהרגלים שהם בלא דעה והשכל והם עבדים לראש וללב וגרועים מכל אברי האדם ואעפ"כ כשיתחלף המנעל של הרגל במנעל אחר ואף שיהיה המנעל כמדת אותו המנעל אם קטון ואם גדול אבל לפי שאינו כדפוס הרגל ממש תכף הרגל מרגשת ואף אם הוא לא נתן לב לזה כגון שהיה מרכר או מתעסק בעסק אחר הרגל מרגשת בזה. ולא יערכ לרגל להלך

מוסר כשינעל וילך

ח

כו. ואיך אברים הראשיים שבאדם הראש והלב שהם מקור השכל והכינה יולאים חוץ למדרגתם וחוץ ממדותם ומקלקלים דרכיהם ואינם מרגישים בדבר שאינו ראוי להם ע"י ידע שור קונהו וכו': על מר

מוסר

אחר הנה טבע האדם אפילו אם ילבש בגדים נאים וחשובים מראש ועד סוף ומנעלו אם יהיו פחותים ובלויים ושחורים מטולאים נכזים כל אותם הבגדים החשובים מה שלא היו נכזים כך אם היה בגד אחד מהם בלוי ופחות. וכן בהיפך אם המנעלים הם חשובים אעפ"י שמלבושיו אינם כל כך חשובים כראוי ופיס כיפוי המנעלים וחשיבותם. והוא כמו המנעל שהוא מלבוש לרגל כך הרגל מלבוש לנשמה:

והנה

לבושי הנשמה שהם האברים שהם הרגלים ממקרות לרוץ לרעה בדרך חטאים הלא נהרס כל בנינו ונחגנו כל מעשיו בעיני אלהים ואדם. ואם רגליו עסקיות במטות הנעשות ברגלים הלוכת ב"הכנ וב"המ ואפי' אם אינו יודע ושמע ע"ד שמעו ותחיו נפשכם ולהלויית מתים ולביקור חולים ותנחומי אבלים ולקראת חתן וכלה והקבלת פני אביו ורבו וכן כל שאר מצות גמילות חסדים וכל מצות התלויות ברגלים אעפ"י שאינו יודע כל כך בתורה הלא מעשיו אשר עשה ברגליו המה יופתו. ואם שניהם כאחד טובים יקלסלוהו וירוממוהו ובין נדיבים יושיבוהו:

וכשהכין

לערו לילך יזהר לילך שפל בדרך ושפל קומה ונכנע ועיניו לארץ שיזכור לאן הוא הולך וכ"ש שלא ילך בקומה זקופה ובדרך גאוה שעניינה רע ומר וכמה רעות נמשכים ממנה שקומה זקופה היא סרקור להביא את האדם לסוף מדת גאוה ששקולה בע"ז וכאלו בא על כל העריות ואינו קם בתחילת המתים כמ"ש חז"ל: מבישים ז

ואמרו

לא בשמים היא לא תמלא בגסי הרוח. עוד אמרו. כל המתוהר חכמתו מסתלקת ממנו. שהחכמה היא ממנו יתברך שמברכים על החכמה שחלק ממנתו לגיחיו וכמו שהקב"ה אינו יכול לריר עמו. כן החכמה שהיא חלק ממנו יתברך גם היא מסתלקת ממנו. וכל המגביה עלמו הקב"ה משפילו ונמלא שלא הרויח כלום כ"ה שפלותו לבר: ט גים

ואם

יזר לב האדם אש ותקוף ממנו ולא יכול לו הסתכל שלא יש תקוף וגבור כארי שאימתו מוטלת על כל הבריות והשועל הגרוע במרמה נלחו והליל עלמו ממנו כמו שאומרים בכמה משלים. וכמ"ש הרב בעל ח"י ח"ג דף ע"ד ע"ב ממשל השועל שעשה עלמו כפגור מת לפני בני אדם והליל את עלמו. ולכן כל זמן שילך האדם בקומה זקופה ובגאוה הן השלשלאות שאסור בהם תחת יארו. ואם יזכור תמיד קוטן מעלתו וקטן וכאלו הוא מת בחייו בזה ינצל ויכרח מוארו וינצל מכל פגעים רעים:

מ"ב הבינעץ
מ"ב המלך

ממשל השועל
מ"ב המלך
מ"ב המלך

ע"י המורה
הבינעץ

ויש חומות
וקול גדול

ממשל המלך

מוסר כשינעל וילך

שיר למוסר הנזכר

זכור מוסר למרפא לך והעל
עליהם איש מגודה הוא לאל על
כמו גזוף אשר מרד ומעל
איכה קומה זקופה לו ויעל
לאל מרד למי הים בשעל
הלא יברח וינצל כשועל

בעת תכון צעריך ותנעל
אשר עשרים וארבעה דברים
ולו ראוי היות יחף וחפוי
ואיש אשר ימיו עפים כנשר
יהי דוחק בגבהו גם מרחק
ואם יצרו בחבלי שוא אסרו

דינים כשינעל וילך

ינעול מנעל ימין תחלה . סי' ב' . כשחולץ מנעליו חולץ של שמאל תחלה .
ס' ה' הג"ה ולא ילך יחף . (וכתב הלבוש שהוא ררך בזיון ונגאוי הוא לו)
ואמרין בגמרא שומכור אדם כל מה שיש לו ויקח מנעלים לרגליו . אסור לילך
בקומה זקופה . ואמרין בגמרא שכל ההולך בקומה זקופה כאלו דוחק רגליו השכינה
וכתב הרמ"ה דאפי' פחות מד' אמות אסור לילך בקומה זקופה ולא ילך ארבע אמות
בגילוי הראש . ס' ו' . וכתב הרמ"ה ממדת חסידות אפי' פחות מד' אמות אסור לילך .
ויכסה גם ראש הקטנים דתהוי עלייהו אימתא דשמייהו . והטעם שהשכינה היא
למעלה מראשו של אדם כמ"ש דע מה למעלה ממך . וא"כ כשילך בגילוי הראש
מראה עצמו שאינו שת לבו כמי שהוא למעלה מראשו . והלבוש כתב שמראה כאלו
אין לו אלוה ממעל לראשו א"ו : מש נעל

ואיש כן

אסור להזכיר השם בגילוי הראש . ב"ה טו ס' ק' ו' . וכתב דמהרש"ל כתב הא
דאסור לילך בגילוי הראש היונו דווקא תחת אויר הרקיע . אבל בבית
לא כי אינו נראה כל כך שאינו משגיח במורא של הקב"ה . וכתב ע"ה ויש לסמוך
על זה בעת הליכה כמו בבית המרחץ וכיוצא : על ג' פ"ד

כתוב בס"ח שמור רגלך כאשר תלך אל בית האלהים מכאן נלמוד שיבדוק
מנעליו קודם שילך לב"הכנ :

כתוב כש"ן שהר"ם מוכן סי' ל"ח תקן שלא להכנס במנעלים לב"הכנ . ולכן
אם המנהג להכנס במנעלים לפחות שישתדל וישם לב שיהיו נקיים מכל
לכלוך שהרי אם יש מעט מזער לואה סביבות דופני המנעל והמנעל מונח לפני
האדם לריק להתרחק ממנו כמלוא עיניו אפילו אין בו ריח כמ"ש מר"ן בסומן
ע"ט ס"א :

מוסר כשיעשה צרכיו

ואמרו חז"ל שמור רגלך כאשר תלך אל בית האלהים שמור נקיבך שבין רגליך .
כשילך

מוסר כשיעשה צרכיו

כשילך לפנות יכוין לקיים מצות אל תשקצו את נפשותיכם כדי שיהיו כל מעשיו
לש"ס : לש"ס : לש"ס

יוהר מאד שלא ירהר שם כד"ת ובמושכלות שמנינו בגמרא שנתפארו בזה בגבי קנה
חכמים גדולים שלא הרהרו כד"ת במכואות המנופפות . והטעם שיל"הר
יכניס בלבו של אדם המושכלות במקום הטנופת כדי שיהנו הס"ה מן הקדושה ח"ו

היפך מה שעושה בעמרו בתפלה כ"מ שאז מכניס בלבו הכלי העולם כדי להתחיל
את האדם מן הקדושה ולכן בעל נפש יוהר על נפשו מאד בזה . וכשילך לעשות
צרכיו יתן אל לבו כי הוא עפר כחיו רמה ותולעה כמותו ויחשוב עצמו לאין ויטוש
גאוותו ורום לבבו ותמתו כמ"ש הרב ר"ח כס"ר ר"ת "בושה" סרחון רמה כי בחייו
סרחון ובמותו רמה . והבושה שעתיד ליתן דין וחשבון ואוי לה לאותה בושה .

ובשנתגאה חירס מלך טור אמר לו הנביא מלאכת תופיך ונקביך כך ביום המראך
כוננו כדי שלא תגאה כמ"ש ז"ל . וכן חסיד א' שהוכיח את מלך א' בזה שהיה
מתגאה ברוכ עשרו וברוכ תענוגיו פעם א' היו מהלכים במקום אשפה וטינופת
וא"ל אלו הם התענוגים הטובים והנחמדים כולם סרחון . משא"כ הבהמות שאין
להם תענוגות בני האדם אין בהם סרחון וטינופת . ואז המלך נתן לב לזה ועזב
גאוותו כמ"ש במשנת חכמים יעש"כ כי כל עניינים אלו שעשה השו"ת באדם כדי
שיכנע לבבו הערל כמ"ש ע"פ יורה דעה כדרכך שהרבה דברים עשה הקב"ה בעולם
שמתוכם ילמדו בני אדם שלא יקשו ערפם והישרה יעקשו : על ג' פ"ד

עוד יתן אל לבו שהוא מעותד למקרים ולמאורעות הזמן שהרי גופו הוא מד'
יפורות ואם יתבלבל א' מהם ויהרס התעוף עיניו בו ואינו . וכן ארז"ל

שנרמזו באר"ס ר"ת "אפר" דם "מרה כמ"ש הרב בעל ר"ח שהוא אפר ועפר ועשוי
מן הדם ומשאר מרות ואם יתגבר א' על חבירו יבואו עליו חולאים רבים ורעים וכן
הוא עשוי חלולים חלולים ונקבים ואם יניחנו הש"ת ביד מקרה הזמן כפסע בינו
לבין המות לכן יחדר האיש וילפת מפחד דיניו ולא תטה אשורו מני הדרך והאדם
צריך ליתן אל לבו לעת כזאת להכניע לבבו לפני הש"ת כי הכנעת הלב היא שורש
העבודה :

ואמרו במשנה מאין באת מטפה קרוחה ולמה וכנע לבב האדם להיותו נכרה
מטפה קרוחה דמאיו רהוק הוה . הכוונה לפי שהוא נוזר מטפה הכלולה
מד' מרות ונוזר ממנה הדם והמרות ומעותדת לחולאים רבים כמ"ש הרש"ה וכוה
יכנע לבבו בזכרו זאת :

כתוב כבחינת עולם שאחד מן החסידים פגע בא' הגדולים והיה מתהלך
בגאווה ובזו אמר לו החסיד דע לך כי הבורא מואס בזאת המדה
וההליכה . א"ל אותו העשיר אילו ידעת מה אני לא השמעתני הדבר הזה . א"ל
החסיד אני לא ידעתי עושרך וגודלך . אבל מה שידעתי כך הוא כי ראשיתך טפה
קרוחה ואח"כ חלאה ונחה ובחיים חיותך נבילה קרוחה . ולאיש אשר אלה לו כבוד
יאמר מה אני כמי שעבר כמעבר השתן והדם מאין לו גאוה . ולכן תמיד האדם
יסתכל

בגבי קנה
בר שי
כמי ציבור

יעוין ע
כשילך
מש
חכת

מוסר כשיעשה צרכיו

וסתכל בדברים אלו ובפרט בהליכתו לעשות צרכיו ויטפיל רוס לכבו וגבהו וחמתו זמנו ויירא מפחד השם ומקרה גאונו ושכ ורפא לו :

שיר למוסר הנזכר

שמור את רגלך לפנות וחושא	בהצנע מאור תהיה ובושא
והזהר בנפשך פן תהרהר	במושכלות וכל דבר קדושה
תנה לבב אנוש יהיר ושובב	בגוף נגוף ותולעת ובאשה
בדבר זה תהי נכנע ונכזה	והוא חיתול לגאוותך לחבשה
ואיך אדם לבכו רם והוא דם	מעותר הוא למכה האנושה
בענין זה יהי מביש והוזה	אשר בזה תהי נפשו בכושה

דיני עשיית צרכים

יברוק נקביו וירגיל עלמו לפנות בוקר וערב שהוא זריזות ונקיות קי' ב' ס' ו' ארז' הרונה לקבל עליו עול מלכות שמים שלימה ויפנה ויטול ידיו וכו' ורמז על זאת יתפלל כל חסיד אליך לעת מצוא ויאמרו רבותינו לעת מצוא זו בית הכסא שריוך בהכרח קודם תפלה ע"ב דף כ"א ע"ב : עשן כפך עשור

אסור להרהר בד"ת בבית הכסא ובבית המרחץ ובמקומות המטונפות והוא מקום שיש בו טוהר ומני רגלים ק"ה פ"ה וכדי שלא יתרה בדבריו קדושה כתב בדף מ"ד ובספר חסידים נמצא כתוב שבבית הכסא יתשוב האדם הולאותיו והולאות הבית מה שהוא לרוך ורבינו יונה כתב בס' היראה שירגיל עלמו כחשבוותא ובשבת שאסור להרהר בזה וישוב בענינים נאים מלווירים חוקי חיים אות ב' ק"ק קל"ה :

אם הוא בבית הכסא או במקום מטונף ושמע קדיש ינוח שני אלכעות וידיו בשני אזניו בחזק כדי שלא ישמע ויהרהר יתא' לנוע בבית הכסא ולא יגלה עלמו עד שיטב : קי' ב' ס"ב ויבקה עלמו קודם שיקום יד אהרן לא ילכו שני אנשים ביחד גם לא ידבר שם וכ"ש שלא יאכל שם ב"הט וכתבו המקובלים איסור הדבור בבית הכסא חמור מאוד שמהלב עד שיטא הקול מן השפתים יש בו הוי"ה הלא בספרתם יסגור הדלת בערו משום לניעות כתב הרב חקי חיים אות ז' סק"א בשם ה"ל שהמדבר בבית הכסא יש שם שד א' שמתעבר בו ומחטואו :

אם נפנה במקום מגולה שאין בו מחילות ובוין שיהיו פניו לדרום ואחריו ללפון או איפכא אבל בין מזרח למערב אסור ק"ה והרמ"א כתב משם ס' היכל הקדש דווקא פניו לדרום ואחריו ללפון אבל איפכא לא וכתב ע"ש הטעם וכתב בסק"ה אבל בחצר ככל ענין שרי (כ"ז) ומ"מ נראה לי דעיר המוקפת חומה לא מוקרי מחילות לענין זה לא יקנה ביד ומיין ק"י וכתב הלבוש לפי שהתורה

דיני עשיית צרכיו

שהתורה ניתנה בימין שנאמר מימינו אש דת למו ועוד מפני שקושר בה תפלין ועוד שמראה בה טעמי תורה וי"א מפני שהיא קרובה לפה :

ולא יקנה באלכע האמלעית שכורך עליה רצועה של תפלין של"ה וע"ב דף ע"ג למתוך הכת מ"ה והאטר כתב הרמ"א סק"ח דיקנה בימין כל אדם דלדידיה הוי השמאל שלו ומיין לא יקנה בלרור שקנה בו חבירו מפני שמביא את האדם לדי תחתונות קי"א כתב ע"ז אמרינו בגמרא אבל הוא עלמו לית לן בה וחס יבש או שקנה מזל אחר לית לן בה מ"ה וזה אפילו בלרור שקנה בו חבירו ופנה בלניעות כלולה כמו ביום קי"ב וכתב הלבוש מפני כבוד השכינה שעמו ירע מה בחשוכא ונהורא עמיה שרי ומעלת הלניעות ככ"ה מלכת ממיתה כראמרי גבי שאל שנכנס למערה להקד רגליו מלמד שעשה עלמו כקורה ואל ואמר להרגך ותחוס עליך לניעות שהיתה כך וכו' :

לא ישתיין מעומר מפני הניטולות הניתזין על רגליו אס לא שיעמוד במקום גבוה או ישתיין לתוך עפר תיחות קי"ג וזהר שלא יאחו באמה וישתיין קי"ד ומה שאמרו יד לאמה תקלץ לאו דווקא קודם הניטולה אלא הוא ככל עתובכל זמן כתב הרב חוקי חיים באות י' סק"ב במטלית עבה מותר לאחו באמה שאינו מחמם או בחלוקין גמרא ואמרו בזהר כל מי שלא חס על כבוד קונו ראוי לו שלא בא לעולם על המסתכל באמה המשחה נקביו עובר משום כל תשקלו קי"ז ובקטנים משום כל תשקלו ומשום לא יהיה כך עקר ב"הט וכתב זהר מאד בקינותו כי טוהר כפי הטבעת אפילו שאינה נראית בשאוף עומד מעכבת התפלה כמ"ש הפוסקים ויש לרחוץ במים כמ"ש ומלואתו לא רוחץ שם ועיין בחוקי חיים אות ז' דרחילה במים כמנהג הספרדים עדיף טפי מקינות :

מוסר כשילבש בגדיו

אחר כך ילבש מלבושיו קודם שיברך הברכות ולעסוק בתורה והוא מכלל הכון לקראת אלהיך ישראל בשיבוה ללבוש בגדיו יורה את הש"ת המלכישו והעדיף טובו עליו שכל ימיו של אותו לדיק לא בקש מהש"ת אלא כגד ללבוש ובשביל כגד אחר היה מורה אותו חכם להש"ת בכל יום ואומר כרוך שעטני מעיל ואז ישים על פניו ועל מלחו הנחמשה מסוה הכושה לפניו יתברך ששילס רעה תחת טובה שעל ידי עונותיו הפשיט את הנשמה בת מלך רדירה וחלוקא דרבנן מעליה ויתחרט ויעשה תשובה ולא יתאוה לבגדים החמודים ומלבושים הנאים קליעות מור ואהלות ויטרח עליהם כ"ש אס יאטרך בשבילם לבטל תורה ומצות ויסקתל בדבר הזה אס יאמרו לארס א' אפי' שיהיה עני הא לך לבוש א' של גדולים ותלכשו יוס א' ותחזירו לבעליו בלו ספק שלא יקבל ללבושו שיראה הדבר נכחי בעיני הכריות ואפילו בעיני עלמו שיאמר מאחר שאינו שלי מה הנאה יש לי בלבושתו ומחר אפשיטנו ואס יגיע לי עתה הנאה בלבושתו יותר כשאפשיטנו כן האדם

מוסר בשילבש בגריו

הארס מאחר שימיו כאל עובר ולבישת בגדים הנאים אינם כתמידות ולקוף משליך
אותם והולך הרי הם כאילו אינם שלו כי מאחר ישוב שמה לבגדים הקרוחים ויטעבר
יותר ויותר ממה שלא היה לובשם :

עוד

כשילבש בגריו יסתכל במחשבתו ויאמר בלבו אם אני חקר מלבוש אחר
מהמלבושים שהם כמנהג העולם הלא אני מתבייש ללאת ולבוא בפני
העולם . או אם יחקר המלבוש עצמו חתיכה א' כגון בית יד או ממקום אחר הלא
מגיע לי בוש גדולה וכו' בפני העולם . ואם כן מאחר שכבר נודע שכמו לבושי
הגוף הם מהבגדים כך מלבושי הנשמה הם מהתורה והמדות . שלכן נשמות
הרשעים קראם בזהר דאזלין ערטילאין בלא מלבוש וכן קרא הקב"ה לישראל קודם
שנלטו בתורה ובמטות ואת ערום ועריות . ואם כן נמצא כשבא לארס לירו איזה
מטה ומתרגל מלעשותה הרי הוא מחקר מלבוש א' ממלבוש הנשמה ואם כשועשה
המטה לא יעשה כהלכתה או יחקר ממנה איזה דבר או התחיל בה ולא גמרה
מרפיון ודיו ומעלותיו הרי הוא עושה מלבוש חקר ממנו חתיכה אחת הלא אוי לה
לאותה בוש בעולם הנשמות . וכן אם הארס לובש בגד נקי ומלא בתמים כמה
יתבייש בפני בני ארס מללבושו שכולם מלעגים עליו כן העושה איזה מטה ובה
פנייה או כגור עבירה הרי נפגם אותו מלבוש של הנשמה ונעשה בה כתמים כפי
הפנייה שהיתה בה או כפי העבירה הנעשה עמה . ועל כן יתן הארס אל לבו
וילבש חררה כמדו בשלובש בגריו והוא נזהר בכל דברים האמורים שעושה עם
מלבושי הנשמה בהיפך . כשמתעטף בלתיית להניח תפלין ולהתפלל אם עשה היסח
הדעת בתפלין וכן שאר דברים הנאמרים בתפלין או שלא הניחם כהלכתן וכיולא
וכן כשמתפלל בלא כוונת הלב וכן המדבר ב"הכנ כשעת התפלה כפי רבוי העון
הנעשה באותה המטה כך ירבה כתמים בבגדי הנשמה :

עוד

יתן אל לבו כאשר יקנה לגופו הגוף בגדים יחפש אחר החשוב והטוב
היותר נכון עד מקום שירו מנעת . וכשעושה מטה בדמים להלביש נשמתו
כל מה שתהיה בזול תרבה שמחתו אוי לה לאותה בוש . וכן אם יהיו בגריו קרועים
תכף ומיד הוא ממחר לתקנם ולתפרם ואם מלובלכים ירחלם בטוב שעה אחת קודם
ולא ישהם בללבושם שמתפחד שלא ילא הכתם והלכלוך היטב . ולמה לא ירגיש
במלבושי נשמתו לתקנם ולרחלם ע"י תשובתו שהם הנתר והבורית . וכל מה שתשהה
הטומאה בנפש כך ריחק תשובה רבה חזקה לתקנה כמשל הבגד הנז' כידוע ואם היו
בגריו ממושכנות בחובו הלא לא יישן ולא יסקוט עד שמוטא בידו מעות לפדותם
ולמה הוא מתעצל מלפדות כמה תפלות פסולות שלו הגנוזים למעלה וכמה מלות
הממושכנות ביד הס"א שעשאם בעורו רשע ולא יפדה תפלותיו כשחוזר ויתפלל
בכוונה ויפדה מלותיו ע"י תשובתו ומפעלו הטובים כנודע . ולכן החרר אל דבר
השם יתן אל לבו להסתכל בדברים אלו בעת לבישת בגריו ולא יסית דעתו מעבודתו
יתברך אפילו כשעושה דבר הרשות כמו לבישת בגדים וכיולא ותחשב לו לבישת בגריו
מטה שעל ידה קנה כניעה ולמד מוסר לשוב בתשובה ולעבוד את הבורא יתברך :

שיר

מוסר בשילבש בגריו

יא

שיר למוסר הנזכר

ואיש צדק ומתהלך בתמים ויתורה בעת יעטה ויערה
והלבישה בגדים הפרומים והלא מלא בגדיה בתמים
והוא ערום וימיו הם כחולמים לבושי הנשמה העצומים
יהי מודה להמלביש ערומים ולא יפנה לדרך הכרמים
אשר ערה לנשמתו רדידה ואם היה במצותיו פנייה
ואיך יתאו בגדים הנעימים הלא יהפור וחיש ירחץ ויתפור

דיני הבגדים

ירקרק

בחלוקו ללבושו כדרכו שלא יהפוך הפנימו לחוץ . סי' ב' ס"ג . וקת"ח
אפילו אם כבר לבש חלוקו מהופך חוזר ופושט ולובש כדרכו . מ"א
ס"ב . חלוק שתחת בגריו אעפ"י שאינו נראה מבחוץ איכא קפידה אם יפכנו .
קד"ה . וכתב הלבוש שלא יתנגה בעיני הכריות שמחוייב הארס למלאו חן בעיני
אלהים וארס :

כתב

העט"ז שזוהר מללבוש ב' מלבושים בפעם א' כי קשה לשכחה . עוד כתב
ויזהר שישים ב' גדי המלבוש ביד ימינו ואח"כ יתן אד השמאל ביד השמאל
וילבש הימין ואח"כ יד השמאל . ויכוין כי הכל נכלל בימין ואח"כ מיומין בא לשמאל .
מס' לחם השמים . ועיין בס' הכוונות . (לא יהיו מלבושיו נכבדים כל כך וכיוקר אלא
בינוניים . כתבי האר"י זלה"ה .) אין הולכים בחוקות הגוים ולא ילבש מלבוש המיוחד
להם אלא יהא מובדל מהם במלבושיו ובשאר מעשיו . י"ד סי' קע"ה ס"א . ונראה
שאסור להגביה ולשגל הער"קא האדומה שבראשו לאחוריו כמו הגוים . וראוי
שיהיה לו מלבושים נאים מיוחדים לתפלה כגון בגדי כהונה אלא שאין כל ארס יכול
לכבוז על זה ומ"מ טוב הוא שיהיו לו מכנסים מיוחדים לתפלה משום נקיות . סי'
ג"ח ס"ד . וזהר שלא יהיה רכב על בגריו . גמרא :

מוסר למחניך קרוש

אחר

שלבש בגריו ובא להתחיל לברך הכריות ולעסוק בתורה במקום נקי
וטהור . יתן אל לבו שטומאת העינופת והריוח אפי' שהיא טומאה שחון
ממנו אסור לנו לעסוק בתורה ולהזכיר שמו יתברך לפי שהיא כמחנינו בתוך
ארבע אמותינו וכתוב והיה מחניך קרוש . כ"ט טומאה הגדולה הרטובה שהיא בפנים
שהם קרחון העונות והפשעים שדבקם בפנים בתוך קרבו שטומאתם יותר גדולה
אלל הרותניים . כמו שמצינו שארז"ל שאליהו הנביא ז"ל בראותו הנבילה המוסרתת
לא שם על אפו קורר כדי שלא להריוח שלא חש לריוח הנבילה . ובראותו הרשע שבגריו
נאים

מוסר למחניך קדוש

נחיס ומכושם ביותר שם הסודר כנגד אפו כדי שלא להריח ושאלוהו מה זה היפך מנהג העולם והשיב שלמעלה עומאת סרחון העונות אין לה קץ ושעור למיאוסה ולפי שהארס גשמי בע"ה אינו מריח כלום ודאמרו בזוהר שאמר הינוקא מריחא דלבושיוהו ידענא דלא קרו ק"ש שכשם שיש סרחון לעובר על מצות לא תעשה כך יש סרחון לביטול מצ"ע ובקיימו אותם יש לכשמה מין ריח טוב ממיני הריח לרמ"ח מצ"ע שיש רמ"ח מיני ריח טוב ובביטולו ה' מהמלות אין מריח בו אותו הריח המכוון לאותה המצוה וזוהו יודעים הקריטי עליונים בארס אם קיים אותה המצוה או לאו וכמו שמשן הדין טריף להתרחק הארס ארבע אמות ממקום שכלה הריח כך העליונים מתרחקים מסרחון בעל העבירה כי הוא להם כדון זואה כמ"ש בר"ח ע"ה שכל זמן שהארס כזואו עונותיו מסריח הקדושה מתרחקת ממנו וכמ"ש הפייטן חטאי לו וריחון בס שכניו אזי ברחו ורחקו מגבולי אבל לפי שהם מלוכסים בחומר אינם מריחים הריח העבירה ולכן החי יתן אל לבו לעת כואת לשוב בתשובה שלימה לפניו יתברך על כל עונותיו ויתודה ויטהר שלא ידמה למי שזימן את המלך בכיתו ונתראה המלך לבוא אליו וכשראה המלך המקום ההוא מטונף וריחו רע הלוא שמלכד שלא ישב המלך בכיתו אלא יקאוף המלך מאד וחמתו בערה בו וכן נאמר בקרבך קדוש שממש הקדושה שורה בקרב כל א' וא' מישראל ולכן העוסק בתורה והמברך הוא עומד לפני הקב"ה כמ"ש נוכח פני ה' ומקורם טריף לפנות המקום ההוא מסרחון עונותיו ע"י התשובה כדי שהקדושה תמלא נחת רוח בישיבתה וכמ"ש הר"ח ע"ה על אומרים אשרי מי שעמלו בתורה ועושה נחת רוח לזוהו שהעוסק בתורה הוא מזמין את המלך אליו וכל זמן שלא שב בתשובה והוא כזואת עונותיו דומה למניח לו כסף וכו' קח מכאיב וסילון ממאיר ליושב על הכסף ונראה שרמז הכתוב למה שכתבנו למעלה כי ה' אלהיך מתהלך בקרב מחניך וגו' והיה מחניך קדוש ולא יראה כן ערות דבר ושכ מאחריך הגם שאמרו רז"ל ערות דבר שלא יקרא כנגד העררה הנה גם רמז לנו אחר שאמר וכסית את לאתך שלא יקרא ויזכיר את השם כנגד זואה וסרחונות והטעם כי ה' אלהיך מתהלך בקרב מחניך והיה מחניך קדוש כה לומר זאת ועוד אחרת קשה הימנה שלא תיסק ארעתך שמשנזרת מן הסרחון ומן הזואה הנמאסים לבני אדם אני מתהלך בתוכך אף שאתה כזואת עונותיך מסריח שאינה ניכרת לבני אדם לזה אמר אח"כ בתנאי ולא יראה כן דייקא בעלמך וגופך ערות דבר מן העבירות שהם מסריחות יותר מן הזואה ואז ושכ מאחריך אלא לריף שתטהר עלמך מסרחון הדבוק כך ובעלמך יותר מסרחון שחון ממך:

כעצרת קבל

מיתה

מוסר למחניך קדוש

יב

מיתה לניטולות הקדושה שיטאו מפיו :

משל

לאהובו של מלך שהיו לו שונאים אורכים עליו להורגו מה עשה המלך נתן לו חרב פיפיות חשובה שאוכלת והולכת ולקח אותה בידו ותכף הרג בה את עצמו יש לך שוטה גדול מזה כך הדבר הזה כל איש מישראל יש עליו שונאים ואויבים והם הק"א והקליפה וע"י התורה והזכרת שמו יתברך שהם כמו חרב פיפיות קורב ומכלה ומבער קוליס מן הכרם והעוסק בתורה במקום הטיופת אדרכתא הוא השליט אותם יותר ויותר ממה שהיו קודם ע"י שנהנו מן הקדושה ונתן להם חיות עצום והרי הוא נתחייב מיתה ולהם נתן ח"ו החיות ולכן חומרת העון הזה גדול עד מאד שנאמר עליו הכרת תכרת הנפש ההיא ח"ו כנודע מרז"ל והרב ח"י ח"ג דף קל"ז כתב שהקורא במקום הטיופת או במקום שמנוגע לו ריח השכינה מה הלשון אומרת אם אב אני איה כבודי ואם אדוניס אני איה מוראי איוה בית אשר תבנו לי ואיוה מקום מנוחתי הקריבתי נא לפתך הירלך או קישא פניך ע"כ :

שיר למוסר הנזכר

בעת האמר ברכה או תהלה
יהי נראה בלי ריח ושומאה
ואם יקרא במחנה בעורה
בכן חוקים אשר חיים מפיקים
ועוד זאת אם בסרחון החטאים
יהי רחויף ונקי תוך כמו חויף
למחניך תנה לב בתחילה
וכל חלאה קטנה או גדולה
קריאתו עבירה גם פסולה
יחוייב בס כריתה גם קטלא
למעלה הוא כריח הנבילה
בקרבנו או קדושת אל שתולה

דיני מחניך קדוש

קודם

שיברך הכרנות ויעסוק בתורה יזהר שאם יש לפניו בית הכסף שמה הפתח פתוח ולא אדעתיה שאסור לקרות כנגדו כמ"ש מרן ז"ל אסור לקרות כנגד בית הכסף ישן אפילו פינו ממנו הזואה אה"כ יש לו מחיכות ולא יראה פתיחתו ואין מגיע לו ריח סי' פ"ג ס"א ואם הוא יושב למטה בחצר ויש בית הכסף למעלה כנגדו ואינו רואה טיופת ואינו מגיע לו ריח אף שהפתח פתוח מותר לקרות כנגדו כיון שהיא למעלה מעשרה הרי היא ברשות אחר כמ"ש מרן ז"ל קיתה טיופת גבוהה עשרה טפחים או נמוך עשרה טפחים או שהיתה בבית אחר (ר"ל בחדר א' ב"הט) והוא בבית אחר אפילו הפתח פתוח כל שאינו רואה אותה ואין מגיע לו ריח מותר לקרות סי' ע"ט ס"ב גם יזהר שלא יהיה פתח בית הכסף פתוח אפילו בדרין שלפניו שנחשבים כלפניו (דהיינו כל זמן שכשהוא יושב ויכל לראות הפתח שכלרדין בלי החזרת פניו לדריו) דינו כלפניו כמ"ש הרמ"א בס"ק ב' קרא במקום שראוי להסתפק ומלאה אח"כ חוזר וקורא ומי רגלים אינו חוזר סימן ע"ו ס"ח :

עוד

דיני מחניך קרוש

עוד

וזהר שאם יש תינוקות שמטוילים רעיו בקרקע יבדוק כל המקומות שיש לו ספק קודם שיתחיל לברך לפי שזאת ארס מאחוריו לריח להרחיק ד' אמות ממקום שכלה הריח אפילו יש לו חולי שאינו מריח ומלפניו ירחיק מלוא עיניו אפילו כלילה שאינו רואה קי' ע"ט ס"א :

ויש

כני אדם שכשבה להם ריח מהשכנים או מתוך החצר ובפרט כלילות הקיץ והם מתרחקים כדי לקרות ק"ש או לברך מהרחקים והם מרחיקים ותכף שיראו שפסק הריח שאין מרחיקים עוד מכרכים וקורין אף שלא הרחיקו ד' אמות ממקום שפסק הריח ואינם יודעים שלא הועילו בהקנתם ולא עשו כלום ולא קרינן בהו והיה מחניך קרוש עד שיתרחקו לאחור שפסק הריח ד' אמות כמ"ש בסי' ע"ט. ואם הריח שמגיע להם מהשכנים או מן החצר ואפילו אם ילך לקוף החצר או להודך חדר גס כן מגיע לו ריח מוטב שלא יקרא ולא יברך ולא יעשה איסור כמ"ש הרב ח"י ח"ג בענין הסוכה וז"ל. ואם ישיבוני כי ההכרח לא יוגנה כי אפס מקום לעשותה. תשובתם נשאר מעל כי מי בקש זאת מידם ועל זה אמרו ההעדר טוב ממזילות הרע כי אם יש לו מקום ראוי להתכבד יקיים מצות אלהיו. ואם אין המקום ראוי ומפני כבוד השם הוא מונע עצמו מלעשותה למזוה יחשב לו כמ"ש בגמ' ישב אדם ולא עבר עבירה נותנים לו סכר כעושה מזוה. וכתב ואיה מזוה גדולה ורמה כהזדעזע האדם כל גופו ואיכריו קודם שיזכור את השם ויביט אם הוא במקום הראוי והוא מקיים מצות ה' אלהיך תזרח וכתוב ויראני ומפני שמי ניתת הוא. דף קל"ז :

אסור

לקרות כנגד מי רגלים עד שיטיל לתוכן רביעית מים לכל פעם שהטיל ואז מותר בין ע"ג קרקע בין ע"ג כלי ובלבד שלא יהיה עביט המיוחד להם. קי' ע"ז ס"ח. היה קורא והתחילו מי רגליו שותתין על ברכיו פוסק עד שיכלו המים וחוזר לקרות אפי' אם נפלו על בגדיו ויש בהם טופח על מנת להטפוח כיון שהם מבוססים כבגדו. קי' ע"ח ס"א. כתב הרב חוקי חיים אות ז' מי שיש לו חולי אבן כ"מ שאינו יכול לעכב עצמו ומטפטף תמיד מותר לקרות ק"ש ותפלה ובשעת הטפת המים ופסקיו. וטוב שיתקן לו בגד או ספוג שיכלעו בהם. תשובת מור"ם לובלין. ואם נפלו מי רגלים בארץ מרחיק מהם ד' אמות. קי' ע"ח. ואם אינם מרטיבין הוד מותר לקרות כנגדם. קי' פ"ב :

גרה

של רעיו ועביט של מי רגלים של חרס או של עץ אפי' אין בהם ריח רע ואפי' נתן בהם מים מרחיקין מהם כמו הזואה אפילו כפאן על פיהם אסור. אבל של חרס מזופה ושל מתכות ושל זכוכית אם רחוקים ופה מותר. קי' פ"ז. וכן וזהר אם יש מים סרוחים בתוך החצר ובפרט במים המבונקים בתוך הקרקע שבחצר שלפעמים ריחם רע. ויזהר לכסותם באופן שלא יגיע לו ריח. כמ"ש בסי' פ"ו. ולא יקרא כנגד אשפה שכבית שחזקתה שיש בה זואה ואפילו אין מגיע לו ריח. כמ"ש בסי' ע"ו. זואת חמור הרבה ומי רגלי חמור הבא מן הדרך. וזואת חתול וכמיה וכלילה מוסרחת. ולול של תרנגולים שיש בו סרחון דינס כלואת אדם. וזואת בהמה חיה

על גב

דיני מחניך קרוש

יג

חיה ועוף שאין בהם ריח אין לריח להרחיק מהם. קי' ע"ט. ואם ועבירו ריח רע ע"בשמים ולהתפלל ולקרות אסור דלא קרינן ביה והיה מחניך קרוש. ובחומר איסור זה כתב הרב ח"י ח"ג דף קל"ז דאין זה מברך אלא מנאץ ח"ו ועליו אמרו כי דבר ה' בזה הכרת תכרת הנפש ההיא וגו'. הכרת בע"הז תכרת בע"הב. מה שלא אמרו כן כל"ו כריתות שבתורה שאינו נכרת אלא בע"הז. שעל כן לא מנה התנא אותו כל"ו כריתות דקתני במתניתין. יען נשתנה עונשו משאר כריתות להיות נכרת בע"הז ובע"הב והשכינה זווחת וגם אני נחתי להם חוקים לא טובים ומשפטים כל ימיו בהם הוי מושכי העון כחבלי השוא. היה לריח לנקביו אסור אפילו בד"ת כל זמן שגופו משוקץ מן הנקבים. קי' ז"ב. כתב בש"ז בשם תשו' הרמ"ה אם מתחלה הוה לריח לקטנטס והתפלל תפלתו תועבה. אבל אם יודע שלבסוף יטוירך היקלו אבל לכתחלה לא יתפלל עד שיבדוק עצמו תחלה ופה. דף פ' ע"ב. לכו זואה את הערוה אסור לקרות. קי' ע"ד ס"א. ובדרך רמז חוץ משפטן של דברים רמז לנו שבשעת קריאתו וברכתו לריח שיפנה לכו מפל הרקורים רעים ותאות נשום שאז הנוף משוקץ ומתועב ואינו נקי כמ"ש גבי תפילין בסי' ל"ח המניח תפילין לריח לזוהר מהרהור תאות אשה. והטעם שאין לך גוף שאינו נקי כזה ותפילין לריכים גוף נקי. ולמה רמזו שחזן ממה שאסור לראות ערוה ולקרות כנגדה כמ"ש ולא יראה כך ערות דבר אלא אפילו שאינו רואה אותה בעיניו כי אם בלבו שמחשב בהרהורי ערוה וזהו לכו רואה ראות הלב והמחשבה אסור שזה הוא גוף שאינו נקי ולא קרינן ביה והיה מחניך קרוש. אם איזה אבר מאבריו נוגע בערותו אסור לקרות ק"ש ולהתפלל וירכותיו שהערוה שוככת עליהם לריח להפסיקן כבגד או להרחיקן בענין שאין הגיד נוגע בהן. קי' ה' ומה שאינם נוהרים בזה יש להם על מה שיקמוכו שהביא הרש"ף מהרב ב"ד קי' מ"ג שהדיו הזה שכתב הש"ע אם אינו לובש מכנסים. דף כ"א ע"ב. אסור לקרות כנגד ערוה אפילו של קטן. קי' ד'. והמוהלים הרואים הערוה בשעת ברכת המילה יש להם על מה שיקמוכו דלהפוסקים ערות קטן לא מיקרי ערוה. עיין במ"א ס"ק ז'. טפח מגולה באשה במקום שדרכה לכסותו. וכן שער באשה במקום שדרכה לכסותו אסור לקרות כנגדו ואפי' היא אשתו. קי' הנו'. וזה הוא לענין דינא אבל ממדת החסידות ופרישות לא יקרא ויברך אלא מתוך הספר כנודע כמ"ש גבי בה"מ בע"ה כ"ש שלא יסתכל אפילו בפני אשתו שאין דרכה לכסותו כשקורא ק"ש או מברך וזהר שלא יהיה לפניו בגדים שמלפפים בהם הקטנים ומזוהאים בהם רעיו שזואת קטן אף שלפי הדיון כל זמן שלא אכל רגן אין מרחיקין מזוהאתו כתב הב"ה קי' פ"א סק"ב טוב וישר שמרחיקין מזואת קטן אפילו. בן ח' ימים. וכתב בשם רש"ל אין נכון לקרות ק"ש אצל התינוק דסתם תינוק מטפח באשפה. וכתב חוקי חיים מהירושלמי דברכות דף ו' מפני מה פורשים מזואת קטן מפני שמחשבותיו רעות. א"ל והלא קטן הוא. א"ל ולא כתיב כי יזר לב האדם רע מנעוריו כתיב משננער ממעי אמו נכנס עמו וז"הר. אות ז' ס"ק ל"ג. שכבת זרע על כשרו דינו כזואה. הג"ה קי' ע"ו ס"ד. ובס"ח קי' תק"ט אסור אפילו היא

כשלא יברך

המלמד עתה כשלא יברך

כפר המזון

הפילגשני

דיני מחניך קדוש

על בגדיו . אקור לקרות ק"ש תוך ארבע אמות של מת או תוך ד' אמות של בית הקברות ואם קרא לא יוא . קי' ע"א . אבל הכרכות של ק"ש והתפלה לא יחזור . כ"הט קק"י .

מוסר לכוונת הברכות

הנה לריך אתה לדעת כמה עונש מגיע למי שמברך לשמו יתברך ולהודות לו בכרכת הנהנין והמנות שלא בכוונת הלב . ודמה משל לשרים וכבדים הבאים לפני המלך לקבל טובותיו וחסנם כרונם לריכס שאחר שקבלו טובתו להשתחוות לפניו ולהודות לו ולשכחו על מתנתו הטובה . ואחר חסר דעת בא לפני המלך ומשרתו עמו ואחר שקבל טובתו מאת המלך ולא הודה ולא שבח כלום והלך ולא די לו זה אלא ששלח שלוחו ומשרתו להודות למלך על טובתו ומתנתו . כי זה החסר הדעת טוב לו שלא היה שולח שלוחו ולא יודה שעכשיו ששלח שלוחו גרע יותר מן הקודם שגראה שאינו מחשיב את המלך לכלום ולא חשב את טובתו כדי שיבטחו בעלמו . כן הדבר הזה שהפה הוא השליח של השכל והמתחשבה ובראון האדם להטותו שהאדם העיקרי הוא הלב . וכמה יטעור האדם ולועק מקירות לבו קודם שנעשית בקשתו ומתחנן בכל כמו כן לריך להודות מקירות לבו לאחר שגמלהו הטובה כמו ברכת הנהנין וברכת המנות שרוממנו וזיכנו לעשותם והחיינו וקיימנו לזמן ההוא לקיימם ושאר ברכות ההודאות שהעדיף הש"ת טובותיו עלינו והיאך יפנה לבו ומתחשבתו שהוא העיקר ושולח את שלוחו שהוא הלשון והפה ולא ישבח וודה לש"ת בעלמו שהוא הראון והלב והמתחשבה ולכן ענשו גדול וקמור מאוד . ולריך שיעשה עלמו עבד ומוכנע קודם קבלתו הטובה . ובעת קבלתו הטובה . ולאחר קבלתו הטובה כולם שוים לטובה כמ"ש בזהר על פסוק תפלה לדוד שמה נפשי כי חסיד אני שזכר ג"פ עבד בתחלת המזמור הזה הושע עבדך אתה אלהי עשה עלמו עבד קודם קבלת הטובה מאדונו לבוא להתחנן לפניו וללעוק מקירות לבו . שמח נפש עבדך הוא כשעת קבלתו טובת אדונו שגם כן הוא עבד נכנע כמקודם ולא הוסיף כי אם שמחת טובת אדונו . תנה עוזך לעבדך לאחר קבלת טובת אדונו הוא מודה לו ומשבחו מתוך קירות הלב כמקודם קבלתו הטובה והרי הוא עבד נרעע לפנות לטובתו :

עוד לריך שתדע שהברכות שאנחנו מברכים להש"ת הם כמו מפתחות של אולרות ומקורות העליונות להשפיע ברכה וחיים לעולמות העליונים והתחתונים כידוע והלאו שאם היינו מברכים בכוונה גדולה וחזקה היינו ראויים להמשיך השפע ממקור העליון כ"ש שאין אקנו יודע עד מה כ"ש וכ"ש שאנחנו מברכים שלא בכוונת הלב מה אנחנו יכולים לפעול בכרכותינו ועתידים ליתן דין וחשבון על כל אותם הברכות והאזכרות שינאו מן הפה שלא בכוונת הלב :

משל למלך שיש לו אולרות גדולות ולהם מנעולים חזקים בלי מפתחות אלא פותחים

מוסר לכוונת הברכות יד

פותחים אותם בשפורים של כרזל חזקים וכשיטריך המלך לפותחם יבואו לפניו מי שידע לפתוח האולרות ע"י שפורין של כרזל בכמה כמו שעושים האומנים כשיאבד המפתח . פעם א' בא אדם א' לפתוח והוליוכוהו למעלה לטרוקלין לפני המלך לפתוח האולרות . מיר הוליו מירו קרומית של קנה קטנה והכניס את הקרומית לתוך מנעול הכרזל התקיף כמה יתחייב עונש לפני המלך שעלה לטרוקלין לפני המלך על חנם והרי הוא כמתלהל כ"ר יתכן שיפתח את המנעולים החזקים בקרומית של קנה וקלף המלך מאוד וחמתו בערה בו . כן הדבר הזה שהקב"ה יתברך ויתעלה יש לו כמה אולרות של שלום ושל חיים ברכה ונדבה ושל גאולה וישועה ומקורות ברכות לעליונים ולתחתונים ורוח להשפיע לעולמות . והברכה שיברך האדם לה' יתברך הם פותחים האולרות כמו השפורים של כרזל ע"י חכמה פותחים בהם המנעולים להריק ברכה ונדבה מעולם ועד העולם וכל מה שיהיו בכוונה גדולה אז הם יהיו מכוונים ומתוקנים לפתוח ואם הם מן השפה ולחון אינם פועלים כלום והרי הם בקרומית של קנה לא מעלה ולא מוריד והרי הוא ראוי לעונש גדול שבא לפני המלך מלכו של עולם ועמד נכחו ואומר ברוך אתה ה' להשפיע השפע ממקור הברכות והוא בלא לב ומן השפה ולחון דומה בקרומית של קנה שאינה פותחת אפילו חותם של שעה וכשאינו יכול לפעול כלום ולהשפיע למה אמר על חנם ברוך אתה ה' הרי הוא ראוי לעונש שנשא ש"ש לכטלה ולא פתח כלום :

שיר למוסר הנזכר למעלה

תברך אל ותורהו ברנה	בלב אל כף ודעת הנכונה
ל'שונך אם יברך לשכינה	ופונה לכך אנה ואנה
הלא ידמה לעבד מר והומה	ובא לפני אדונו בתחינה
וחננו . ועשה לו רצונו	וברכתו בחיקו היא נתונה
לפי ערכו . יחוייב הוא למלכו	כניעתו ותורה ההגונה
ולא הודה . ולא ברך וערה	לבוש עזות והלך לו ופנה
אבל שכחו . שלחו עם שלוחו	והוא פתח בהודותיו וענה

דיני כוונת הברכות

יבוי בכרכות פירוש המלות כשיזכור השם יכוין פירוש קריאתו כארנות שהוא ארון הכל ויכוין בכתיבתו כיו"ד ה"א שהוא היה והוא ויקה . וכאזכרו אלהים יטוין שהוא תקיף בעל היכולת ובעל הכחות כולם . קי' ה' . וכתב הכ"הט אבל כשכתב באל"ף רל"ת אין לבויין אלא שהוא ארון הכל . יתר דיני הברכות והזכרת ש"ש לכטלה עיין לקמן בריני הברכות דקודם ברכת הנהנין . כתב הרש"ן בשם ס"ח דאין להתחיל לומר ברוך אתה ה' עד שיחשוב בלבו על מה בא לומר הברכות כגון אס

אם התחיל לומר ברוך ויחשוב לומר פוקח עורים לא יאמר במקומו זוקף כפופים וכן לא יזרוק הברכה מפיו מהר שלא יבלע התיבות ח' וי' אפי' אם יבלע אות אחת הוי גוזל להקב"ה במקטת. כל ברכה שאין בה הזכרת שם ומלכות אינה ברכה. ואם דלב שם או מלכות יחזור ויברך ואפילו לא דלב אלא תיבת העולם בלבד לריך לחזור ולברך. סו' רי"ד. ולכן יזהר להוסיף האותיות היטב שלא יאחו ממשמעותם. כשיאמר ברוך אתה יפירוד ביניהם להוסיף מולא האל"ף היטב שלא יחא אומר ברוכתה. וכן אתה אל"ף של ארנו"ת ויזיאהה שלא יהיה נראה כאומר ארנוני. מלך העולם אם לא יזיאה הה' היטב נראה כאומר מלכעולם ואין במשמעותה לשון מלכות ואינה ברכה. כתב הרד"א שאנו מברכים בתחלה הברכה לנוכח ובקופה לשון נסתר משום שהקב"ה נגלה מלך מעשיו ונסתר מלך אלהותו וגם הנשמה נראית ונעלמת והברכה היא ברבור הפה הנשמע ובמחשבת הלב נעלם. והאדם מורכב גוף ונשמה והיה ראוי להדבק בקונו ולעמוד נכחו תמיד מלך נשמתו אלא שאינו יכול מלך גופו ולכך ברכותיו הם נוכח ונסתר. עוד כתב דתיבת ברוך הוא כמו רחום שהוא מקור הברכות:

ובתפלה

לרוד איתא בשם הרדב"ז כפי' על הרמב"ם כיון ששם זה של הוי"ה הוא השם שהיו מזכירין במקדש הרי אר"י משרכו הפריזים היה מבליעו בנעימות אחיו הכהנים כדי שלא ילמדו אותו להשתמש בו והלא השם הזה מפורש בתורה וכולם יודעים אותו מקטנם ועד גדולם. ומה שהעליתי בזה מתוך ספרי החכמה כי יש בכח השם הזה לפעול יפעולות ויולאות ממנהג הטבעי ע"י הנקודות. כי כפי הנקודות ישתנו הפעולות והיה הכהן מזכיר אותו בניקוד הידוע אללו ולא בניקוד הידוע אלליו כי הנקודה הכתובה לא הוי יכולים לפעול בה שום פעולה והיה מכויין באותו הניקוד הידוע אללו כפי סודו ושרשו להוריד השפע לחסד ולרחמים לתשובה ולמחילת העון יע"ש. ולכן מי שאינו יודע שורש הנקודה כאנשים אשר כמונו ואנחנו לריכים חסד ורחמים והתשובה וקליחת העון כמה לריך לנו כוונה גדולה וחזקה מקירות לבינו ולפחות אם אין אנחנו מכוונים כפי הדיון מלבד שאין אנחנו פועלים כלום אלא נוקף על חטאתינו פשע להיותנו רומים לנושא ש"ש לבטלה. כמ"ש הרב בעל חמדת ימים פ"ג דף ק"ב בענין ישיבת הקרקע וקבלת הזיפה מי זה האיש אשר נזר מלהזכיר ש"ש לבטלה (כ"ש שכמעט שאין א') או מלומר ברכה שאינה לריכה דהוי כנושא ש"ש לבטלה וכ"ש שכמעט שאין א' ניזול בתפלה שלא בטוונה שמזכיר כמה שמות לבטלה. ולא ולמר מכ"ג שהשם יולא מפיו מאליו ונאמר בכל מקום אשר הזכיר את שמי שהיה נזכר מעלמו ונמלא שאפי' לפני ולפנים לא היה מזכיר אלא מאליו וק"ו למזכיר שם שמים כחנם גם בלא דעת שראוי באמת לקבל זיפה על זאת ושיתירו לו. כתב הרוקח דזהו כשיברך הברכות בהזכרת השם הנכבד והנורא את ה' אלהיך בהזכרת שמו ירעדו כל איבריך שגא' עבדו את ה' ביראה כוונת הברכה בקיזור שולא בה' ו"ח בין לפי הפשט ובין לפי הקבלה לכל הפחות כשיולא מפיו שם הוי"ה בקריאתו שהיא ארנו"ת ויזכיר על לבו כתיבתו

כתיבתו שהיא הוי"ה ויחבר שם הקריאה שהיא ארנו"ת בכתיבה שהיא הוי"ה יאקרונה' והנזכר בזה תועלת עמוס לתיקון הנפש את אשר היה נרגן מפריד אלוק בעונותיו. ולכן מה טוב אם יברך כל הברכות מתוך הסידור שתקף שולא מפיו קריאת הארנו"ת רואה ההוי"ה לפניו ויחברם ואקרו"נהו:

מוסר לברכות השחר

כשיברך

ברכות השחר כמה יגיע אליו כושת וכלימה ויראה ויעד יבוא בו על כל גמול הטוב שנמלו הש"ית כמנין הברכות שהיא מברך והוא שלם רעה תחת טובה והיה כפוי טובה ועשה היפך תנמול הטוב ושלם רעה תחת טובה. ולכן ככל ברכה וברכה שהוא מברך בתתו אל לבו שעשה היפך טובותיו יתברך יתבוסש ויברך ככוונה גדולה וישוב בתשובה ושב ורפא לו:

ברכת

על נטילת ידים זכור וזכור שהש"ית קדשנו במנוח הזאת להרחיקנו מהס"א ואפילו מחיטויותינו כדי שנתקדש בקדושה של מעלה. ואנחנו בעונותינו הכנסנו את הטומאה אפילו בפנימוותינו שהיא הנשמה הקדושה חלק אלוה ממעל:

אשר

יזר את האדם בחכמה. כתב הרב ש"ך דף מ"ד בשם מהרימ"ט הודאה הזאת היא שעשה הקב"ה בטובע האדם חכמה להרחיק הנזק מעליו ולקרב התועלת. והרב מגלת ספר דהיינו לומר אשר יזר את האדם הבא מנויפה קרובה והוא "אפר" דם "מרה ר"ת אר"ם ונתן לו חכמה משא"כ שאר המין והאי בחכמה קאי לאדם וכו' ע"ש. ולכן כשיברך האדם ברכה זו יטעור על נפשו מאור מאחר שהחכמה חלק ממנו ויתברך שמברכין עליו שחלק מחכמתו ליריאתו ואותו חלק המלך הקדוש שהוא מעולם השכל איבדה בהבלי עולם התוהו וכל חכמתו היתה להרע ולא להטיב וכוונת הש"ית באותה החכמה שנתן בו להרחיקו מן הנזק ולקרבו לתועלת. ולכן יסתכל בדבר זה לעת כזאת לתת לבו וחכמתו דוקא למושכלות למה שהוא רצון הש"ית ושב ורפא לו:

כשיאמר

אלהי נשמה שנתת בי טהורה. יתמרמר ויעשה תשובה על חטאיו שאם תחזור הנשמה כמו שבאה מה הרויחה בעולם וקיה לריך להחזירה בקישועי התורה ומצות והלואי שלא טימאה ע"ר שאמר והרוח תשוב אל האלהים אשר נתנה תניה לו כמו שנתנה לך אלא הוא טימא אותה ומחזירה מלובלכת בסרחון עונותיו ופשט רידי קדושתה מעליה אוי לה לאותה כושה:

ברכת

הנותן לשכוי בינה שהשכוי שהוא התרנגול לועק מחצות הלילה ואילך להבחין בין היום ובין הלילה. והאדם שחננו השם דעת ונפח בו נשמה קדושה לא הבחין בין היום והלילה אלא הבוקר אור והוא שוכב על מטתו הדלת תקוב על צירה וגו'. ולכן אם לא עמד איוה לילה מן הלילות כשיברך ברכה זו יתן אל לבו ויתבוסש ויתקרט לפי שלא עמד. ויזהר על נפשו שלא להעביר כל הלילה כשינה. פוקח

מוסר לברכות השחר

פוקח עורים. ימים אל לבו שהקב"ה פקח עיניו שכשהיה ישן היה כמו קומא. ועוד
שומר ראות עיניו בכל רגע ורגע והוא לא פקח עיניו עוורות עיני השכל והסתכל
בעיניו במקום שאין ראונו יתברך להסתכל בו כערוות וכיוצא והיה כפוי טובה.
מתיר אסורים. הק"ב"ה התירו מן האסורים והוא הביא כמאמר את נפשו הקדושה
חלק אלוה ממעל וכבשה תחת יד הוי"ה וחת עבד כי ימלוך ושפחה כי תירש
גבירתה. ולכן יתעורר לאמר לאסורים אלו ולאשר כחושך הגלו. זוקף כפופים הקב"ה
זוקפו ורולה להעלותו למדרגה עליונה מעט ע"י מעשיו ודבקו והוא הולך ומוריד
הנפש ממדרגה למדרגה שאם היתה מהבריאה ע"י עונותיו מורידה ליורה ואם
היתה מן היורה מורידה אל העשיה וכו'. המלביש ערומים והוא ע"ד מוסר שכתבנו
למעלה כלבישת הכגדים שהקב"ה הלבישו לכלתי ולך ערום והוא כפה הקערה על
פיה והפשיט הזוהרא קרישא שקראוה כזוהר חלוקה רבכנ מעל הנשמה ע"י עונותיו.
הנותן ליעף כח הנפש היתה עייפה וינעה והקב"ה החזירה לו חדשה ובכחה כמ"ש
חדשים לבקרים והיאך הוא הקיש כח של מעלה ע"ד טור ילך תשי. וכמ"ש הכתוב
הוגעתי בעונותיך. ולכן יאזור בגבר חליו להחזיק במעוז הקדושה ע"ד רוכב
שמים בעזרך ולהוסיף כח למעלה ע"י תשובתו ומעשיו הטובים. רוקע הארץ על
המים הק"ב"ה עשה היסד הטבע כדי שיוכלו בני אדם ללכת על הארץ. שהרי לפי
הטבע וסדר היסודות צריך שיהא המים למעלה מן הארץ שהגשמי למטה מן הרוחמי
וכן קדרן אש רוח מים עפר כמ"ש ז"ל שברכה זו נתקנה לטעם זה והכל לתועלת
האדם. והיאך האדם לא רי לו שלא שינה טבעו לעבוד בו עבודת כוראו ושלא לעבור
על ראונו אלא הוא בראונו ובכחירתו הוא חוטא בלי שום כפיה רחמנא לילין. המבין
מטעמי גבר הנה האדם על כל פסיעה ופסיעה צריך ליתן הודאה לש"י כמ"ש מה'
מטעמי גבר כוננו. שהאדם מעותד למקרים רעים ולמאורעות הזמן כמ"ש הפייטן
אין רגע בלא נגע ואין פגע בלא חדרה והקב"ה ברחמיו ובחסדו שומר לעדיו ע"ד
לעדיו יספור לשמרו מן המקרים. והיאך האדם באותם הרגלים ובאותם המטעדים
ששומרם הש"י ככל פסיעה ופסיעה שלא יזוק הוא הולך בדרך רע לעשות הפך
ראונו יתברך ולכן החרד אל דבר השם קודם שיעקור רגליו לילך לאיזה מקום שיהיה
יקבל אס ההליכה היתה תכליתה לראון הכורא דווקא ישא את רגליו וילך בזריזות
ובמהירות ע"ד אחרי ה' אלהיכם תלכו ואם לאו חלילה לו לעקור רגליו ממקומו עד
שיהיה הרבר מורגל אללו כטבע. שעשה לי כל צרכי ברכה זו נתקנה על המנעל
ויתן לבו לשוכ נוכמה עונות שחייב עליהם כדוי בודי שמים והיה צריך להיות הולך
יתף ונזוף כמו המטרה ולכן יתמרמר מאוד ויבקש מחולה וקליחה מהש"י שיתיר
לו נזיפתו ע"י תשובתו. אזור ישראל בגבורה עיקר הגבורה שאזר הקב"ה את
ישראל הוא הילר הטוב והקדושה ששם באדם כדי להתגבר על יארו. שהיל"ה של
ישראל הוא בערך יל"הט של אומות העולם כמ"ש המקובלים והיאך האדם לא
נקבבר על יארו באותה הגבורה שחננו השי"ת ע"ד איזהו גבור הכובש את יארו והוא
החליש אותה הגבורה ולכן יאזור בגבר חליו וינסק מקניו ולא תטה אשורו מני

הדרך

מוסר לברכות השחר

הדרך לזכות יארו ותאותו שהיא עיקר הוי"ה הר ע"ד זוכת תורה וכברכני שארז"ל שהיא
על זכיחת וי"הר. והכוונה לבטל תאוותו החומדת הרע הוא זהו זכיחת הילר ובאלו
כברני בע"הז ובע"הב שהשפיל והכניע והחליש תאוותו למאמרי: עוטר ישראל
בתפארה ימים אל לבו שהקב"ה נתן את כל א' וא' מישראל לתהלה ולשם ולתפארת
הן בתפילין שהם פאר בראשם שכזה נרשם שהוא מאותם שנקראו עם ה' אלה ומארכו
ילאו וראו כל עמי הארץ כי עם ה' נקרא עליך ויראו ממך. הן בשאר מלות המלווינים
בהם שהם כמו פורפורה דקב"ה וכילר הוא מחלל את ה' ח"ע"י מעשיו המכוערים
ע"ד שאמר הכתוב באמור להם עם ה' אלה ומארכו ילאו ואפילו שהוא עובר בסתר
ואין רואה נקרא מחלל ש"ש בסתר ורז"ל המחלל ש"ש בסתר וכו'. וכ"ש כשיש איזה
דבר טוב בגויים וישראל ח"י אינם עושים אותו כגון הגויים המשמימים כבוקר
ומהללים והוא ישן על מטתו נאמר עליו באמור להם עם ה' אלה וכו' וכן בשאר
דברים אוי לה לאותה בושא אוי לה לאותה בלימה: שלא עשני גוי הקב"ה הזהירו
בתורתו הקדושה לא תעשה כמעשיהם ובחוקותיהם לא תלכו והוא מברך להש"י
שלא עשני גוי ועושה כמעשיהם וכמה דברים שהם מדרכי האמורי שצריך שלא
ירמה להם אפילו במלכות א' ממלכותיו כמ"ש ז"ל: שלא עשני עבד הק"ב"ה בראו
בן חורין והוא מבר את עצמו לעבד ואת נשמתו לשפחה כמ"ש על פסוק ובי ימכור
איש את בתו לאמה בולר ומכור האדם את הנשמה הקדושה לאמה ולשפחה תחת יד
הק"ב"ה שהם העבדים והשפחות וגרם עבד כי ימלוך ושפחה כי תירש גבירתה נשכבה
בבשתינו וגו': שלא עשני אשה ברכה זו היא הודאה לש"י שלא בראו אשה לפי שהיא
פטורה מן התורה והמזנות והוא מברך על אותה הנאה לפי שהיא מחוייב בתורה
ובמזנות שאין לך הנאה גדולה מזו ולכן יתן אל לבו באיזה פנים הוא מברך להש"י
ברכה זו והוא בכחירתו וראונו מבטל התורה והמזנות. ולפעמים אפילו קביעות
לתורה אינו קובע אס יהיה לו איזה הנאת ממון וכיוצא. ולפעמים יתעצל מבלי שום
הנאה וא"כ האשה טובה הימנו שעכ"פ הקב"ה לא חייבה בתורה ובמזנות והיאך לא
יתבייש כשיברך שלא עשני אשה והוא אינו ירא וחרד ומוכנע מלפניו יתברך באשה
אוי לה לאותה בושא. ולכן החי יתן אל לבו וירד לעמקן של דברים ויתקן ענייניו:
המעביר חבלי שינה מעיניו. יתן אל לבו שאם הוא מברך להקב"ה על העברת
השינה מעיניו כדי להתפלל ולעסוק בתורה ובמזנות ולישא וליתן באמונה אז העברת
השינה מעיניו הנאה לו והנאה לעולם וראוי לברך עליה באמת. ואם הולך בדרך
רע ואינו עוסק בתורה ובמזנות אז השינה לרשעים הנאה להם והנאה לעולם ויותר
טוב שהיה נשאר ישן. ולכן הצדיק עינו ברשאו כשיברך ברכה זו תהיה כוננתו
ומחשבתו שמורה להש"י על העברת השינה כדי שתהיה לו הנאה לו והנאה לעולם
בעשותו כמעשה הצדיקים: גומל חסדים טובים לעמו ישראל ואנח בשכרון מתנייס
על אשר היה כפוי טובה על כמה דברים שגמלו השם ברחמיו וכרוכ חסדיו מתחלת
בריאתו עד יום עמדו ועד יום פטירתו הוא מנפה לחסדיו ולחנינותו והוא שלם רעה
תחת טובה כמ"ש ז"ל. משל לעבד שנתן לו רבו מעות לענג עצמו בהם והוא הלך

וקנה

מוסר לברכות השחר

וקנה בהם מקלות וחרבות להכות בהם בני ביתו . היש לך עבד רע גדול מזה כן הדבר הזה הקב"ה גומל החסדים לאדם לכלכלו ולהחיותו ולשמור בריאותו ובאותו הגומל בעצמו הולך ועושה היפך רצונו ומקלקל את העולמות באותו החיות והבריאות שמשפיעים לו מן השמים :

כתבו

המקובלים והי רטון הראשון להרחיק החיטונים מפנימוותינו . ויהי רטון השני להרחיקם מחיטונותינו . הפנימית מהנפש . והחיצונית מהגוף . ולכן תראה בראשונה ההרגל בתורה והרחקת היצר וההבה וחוץ ומקד הכל הוא קוד פנימיות . ויהי רטון השנית אדם רע וכו' וחולאים רעים וכו' עזי פנים וכו' שכן רע וכו' הכל הוא חיטונות על הגוף . ולכן תראה כמו שיש בשנית ו"א מיני רע כמ"ש המקובלים כנגד ו"א ארורים . וי"א וריעות עזים . וי"א סמני הקטורת . כן יש בפנימיות הראשונה ו"א שלות שתרגילנו בתורתך כשתמנה ואל תביאנו לירי חטא ולא לירי עבירה כאחד שחטא ועבירה ענין א' ואז י"א שלוח כנגד ו"א הללות של החיטונות . ולכן יעטה כלימה כשיאמר יר"מ שתולני היום ובכל יום ויום מעזי פנים וכו' שהם ו"א מיני רע שהם כנגד ו"א קליפות וכנגד ו"א ארורים שבתורה שכל ההיזק והחולאים וכל פגע ומקרה רע נמשכים מלרס והם הרעועה בישא לאלקאה בהון כמ"ש בזוהר . באיזה פנים מבקש מהש"ת שיטילה מירס והוא הוא שהגבורים על הקדושה ח"ו ונתן להם הכח לפעול הרע ע"ד שאמר הכתוב כי גמול ידיו ועשה לו . ודומה למי שמסר הקרב שלו ביד שונאו ואח"כ הוא מתחנן להצילו מחרב השונה . ולכן ישוב בתשובה שלימה ויהרהר בלבו החרטה ועזיבת החטא וסר כחם מעליהם והש"ת יטילה מירס :

ברכת

התורה שהיא על הנאת התורה והשמחה ששמת בה כמו שתקנו ברכה על הנהנין שנהנה באכילתם כך הוא מברך על הנאת התורה ומה יענה ליום פקודה ששקתה הספר בידו ופול עליו תרדמת העללות היפך הנאת האכילה שהוא מתענג באכילתו ובתורה לא מבטיח שהוא אינו מתענג בה אלא שיטעור לאחוז הספר בידו ולא תהא כהנת כפונדקית אוי לנו מיום ההוכחה :

שיר למוסר הנוכר

תהי מוכן לברך ח"י ברכות
ולא תודה . בעת תלבש ותערה
והחרדה תהי לך סות כמדה
כמנינם . גמלך טוב בחנם
למחסה לך בכל יומך ולילך
נשוש עולות דרכים לא סלולות

חייב

דיני ברכות השחר

יז

חייב

אדם לברך בכל יום מאה ברכות לפחות . קי' מ' ו' ס' ג' . מאה ברכות שקייב אדם לברך בכל יום לכלול כ"ח קללות שבמשנה תורה ושנים מהם הרמזים כגם כל חולי וכל מכה כמ"ש ז"ל . כתוב בסדר היום דף ל"ג טוב לאדם לבין בברכותיו ולמנות אותם מתחילת הלילה למזרח חשבון למען דעת כמה ברכות הוא מברך שלא יפחות מהמאה וכל המוסיק מוסיפין לו . ואם היה לו ריוח באיזה מעות כמה היה מונה והולך אם יסתפק שמנו לו דינר חקר מונה והולך שנים ושלשה פעמים עד שיולא הספק מלבו . עוד כתב שלא יברך כשהוא לובש שמראה שאין לו אימה מהש"ת אלא לובש כל בגדיו . ועוד שכל זמן שהוא מתעסק בכגדיו אינו יכול לברך בכוננה ויבוא להיות נושא ש"ש לבטלה . הטוב מים והקטן דעתו מלהטיל מים ואח"כ במלך והטוב מים פעם אחרת לריך לברך כ"פ אשר יזר . קי' ז' ס' ג' . ולענין דינא דע"ג דכן פ' מרן ז' ל' כש"ע מ"מ האחרונים לא ס"ל הכי אלא ס"ל דאינו מברך אלא פעם א' דבקפק ברכות לא אזלינן אפ"י בדעת מרן ועיון ברכי' קי' ז' עי"ש וכן המנהג . כתב הב"ה שזוהר סס המשלשל דיש בדעתו מתחילה לפנות הבני מעייס עד שתכלה הזוהמא מהס דודאי הרי דעתו על כך ולא הקיח דעתו לפיכך לא יברך כי אם אחר גמר ההולאה . וק"ר ברכי' קי' ז' ס' ג' כתב דהמנהג פשוט לברך בכל פעם וליה דחש לס' הלק"ט עי"ש . הלק"ט מ"א קי' פ"ו :

ובתפלה

לדור דף ה' כתב משם ב"ד קי' ג' וז"ל שמעתי על אדם אחד רשום שהיה מטיל מים הרבה פעמים בלילה ועל כל פעם היה קושר קשר א' לידע כמה פעמים היה כרו לברך בבקר אשר יזר כ"כ פעמים . ונראה ודאי דמי שנהג כפסק הש"ע לברך כמה פעמים טוב לבין שלא לנאת י"ח בברכה א' על אחרת אלא על כל ברכה עצמה לבדה עכ"ד . אבל הרב ברכי' ז"ל קי' ו' ס' ק' ג' לא ס"ל הכי והאריך הרבה והעלה לענין דינא שלא לברך בבקר אם לא עשה לרכיו באותה שעה ואם עשה ועבר זמן מה ולא בירך שוב לא יברך דכ"ל עי"ש והכי נקטינן שם דף ז' ע"א . וראיתי תשובה כתיבת יד להר"י אליעזר נחום קי' ו' ג' מי שעשה לרכיו או הטיל מים ולא בירך אשר יזר עד כמה יש לו זמן לברך . ושקיל וערי לענין דינא ומסיק שאם נזכר קודם שהתחיל להתאוות ששיעא שיברך . ואם נזכר אחר שהתחיל לו תאוה לא יברך יע"ש . אין מברכין ברכת אשר יזר לאחר התשמיש אך אם יוכל להביא את עצמו להשתין אח"כ ויכוין לפטור את עצמו גם התשמיש טוב מאד . הלק"ט ס"א קי' קל"ו . עוד תועלת אחר ימשך לו אם ישתין מיד אחר התשמיש שאין נילונות הזרע נפסקים לגמרי אלא לאחר ההשתנה . אין שיעור להשתין מים כי אפ"י לטופה אחת חייב לברך שאם יסתם הנקב מלהוסיף הטפה היא היה קשה לו וחייב להודות . ס"ד . מי שאכל דבר שקייב לברך עליו ברכה אחרונה ושכח והטיל מים ונזכר קודם שבא לברך אשר יזר . ברכת אשר יזר קודם דתדיר . כ"הט . אם קדם ובירך זוקף כפופים קודם שיברך מתור אקורים לא יברכה . ס"ה . שכיון שנתן הודאה שזוקף לגמרי זה בכלל מ"א . שעשה לי כל לרכי ל' יחיד ולא לרכי דקאי על המנעל ולא על שאר לרכים . מ"א ס' כ"ב .

אין

דיני ברכות השחר

אין לענות אמן אחר המעביר שינה מעניינו עד שיתאסר גומל חקדים טובים לעמו ישראל שהכל ברכה אחת היא . סי' מ"ו ס"א :

איתא

בכתבי האר"י זלה"ה שכל ברכות השחר אפילו לא נתייב בהן כגון שלא ישן ולא פשט מלבושיו וכו' חייב הוא לברך כי נתקנו על טבע העולם קוץ מנטולת ידים שאם לא ישן כלל יטול אחר עלות השחר בלא ברכה וקוץ מעשה לו כל זרכי בט"כ ויו"ה שברכה זו נתקנה על המנעל וכן פסק מור"ם שכתב בס' ח' וכן המנהג ואין לשנות . לא יקרא פסוקים קודם ברכת התורה אע"פ שהיא אומרת דרך תחנונים ס"ט . ברכת התורה לריך לזוהר בה מאור . סימן מ"ז ס"א . וכתב הלבוש להראות שהתורה חביבה בעיניו ונהנה ממנה כמו שמברך על שאר הנאותיו . זמן ברכות השחר מחלות ואילך יכול לברכס כולם אפילו ברכת הנותן לשכוי ומני שמשאיר אפילו ברכה אחת לאומרה בבקר פונס פנס גדול . הרב כש"ך דף מ"ו בשם הרב הקדוש מהר"ש שרעבי זלה"ה :

המהרהר

בר"ת אינו לריך לברך . ס"ד . וה"ה דיכול לפסוק דין בלא נתינת טעם לרכיו . הג"ה . אומר והערב עם ו' . ס"ו . והאר"י זלה"ה אף שהיה אומר והערב היה עונה אמן אחר על דבריו תורה ועיון בס' ש"ך . יברך כל הברכות על הסדר ולא יפסיק ביניהם . כתבי האר"י זלה"ה ועיון בספר מ"ח . אין כן דעת האחרונים ז"ל אלא ענט"ו מברך אותה בעת הנטילה ואחר שפנה ולבש כראוי מברך מאשר יזר עד ואני אברכס וכן המנהג . כתב בספר ברכת אברהם שאין להפסיק בין ברכת ענ"י לקדר הברכות כמו שאין להפסיק בין ברכת המוציא לאכילה או בין נטילה לסעודה . והטעם דלא תקנו ברכת ענ"י בשחרית רק בשביל ק"ש ותפלה ולפחות בשביל ברכות של שחרית . על כן יזהר כל אדם לכתחיל שבמקום שברך ענ"י של שחרית שם יברך כל ברכות השחר בלי הפסק דבלאו הכי הויא ברכת ענ"י ברכה לבטלה ואין להפסיק בין הברכה ובין הענין שאנו מברכין עליו לא הפסקה בשחייה ולא הפסקה בשיחה בטילה ולא הפסקה בשינוי מקום . עמק ברכה דף כ"ו והוכיח שם מן הפוסקים . ומה שאין מברכים אותם עובר לעשייתם דהיינו דווקא בברכת המלות שמברכים להקב"ה תחלה על מה שאנו אכל אלו הברכות הוראות ושכח יכולין לברך אח"כ . לבוש סי' מ"ו ס"ג . לריך להפסיק מעט בין אלהי לתיבת נשמה כדי שלא ישמע שהנשמה אלהיו ח"ו . הרד"א . בארתי נשמה יש קבולה כדי שלא ישכח שמו לאחר מותו כי לאחר מותו הממונה שלו שואל אותו מה שמך ואחר מותו נשכח ממנו שמו ומכין אותו מכת מרדות תיקונו הוא שישלב שמו ושם הוי"ה ושם אדכ"י דהיינו דרך משל אם שמו דוד ישלב כזה ' משם הוי"ה וא' משם אדכ"י וד' משם דוד ואח"כ דה' משם הוי"ה וד' משם אדכ"י ' משם דוד עז' הד' ומלפס יחד כזה 'אדה' דוונדה' י' ואם שמו ארבע אותיות כגון אם שמו ש'שון' וכיון כזה 'אשהד' שונה' וכשעה שיאמר נשמה שנתת כי יכוין בתוכות אלו ויעיל שלא ישכח שמו . וכן יעשה כל אדם לזויר בסידור התפלה שלו בכתובה כזה שכשיגיע לאלפי נשמה יכוין בו . ספר תפלה

מקור
תיים

דיני ברכות השחר

חי

תפלה לרוד משם ס' פתחי שערים . עוד יכוין כשישלב שמו בשם הוי"ה ואדכ"י ת יקדש עצמו ויפשיטו ממנו כל מיני תאוות הגשמיות ויחזור בתשובה ויכוין לקשר נפשו ולהרכיקה בקב"ה ולעבוד את השם בטוהרה ובלב שלם ולכן כשישלב יכוין הכוונה זו ולא הכוונה בזה שישלב דווקא ולא יעשה התעוררות כלום וכי בשביל זה אין מענישין אותו אלא כשיכוין לשלב שמו בשמות הקדש ידע ערכו וספלו וריחוקו מהש"ת ויבא להתקרב ואז שלום שלום לרחוק ולקרוב . מי שקס כלילה אחר חלות וכירך כל ברכות השחר על הסדר עד סוף ברכת התורה אף שהיתה בוונתו לחזור ולישן אינו מברך שנית בבקר אפילו ברכת התורה רהו"ל ליה כושן ביום שאינו לריך לברך שנית . עיון בס' ש"ך דף מ"ו מהרב הקדוש מהר"ש שרעבי זלה"ה עש"כ :

מוסר לתיקון הצות

אחר שכירך כל הברכות ותודה ככוונה ובהכנעה בראש כשוף במתנים מלאים תחלה ופיק ברכים על עונותיו ויעשה תשובה גמורה בחרטה ועזיבת החטא והוא עומד על רגליו ומה טוב אם בוכה בעת ההיא בעת התעוררות הרחמים לברכות על עונותיו . לא יפחות מתיקון זה לעולם ולפחות אם אין הזמן מסוים ואמר מזמור על נהרות ככל להעלות בזכרוננו חרבן ירושלים וחרבן ב"המק . ומזמור באו גויס כנחלתך לברכות על הרב הדיוקים שבכל רור ורור שמסרו עצמם על קדושת השם ואז מוחלין לו עונותיו כמ"ש ז"ל כל הבוכה ומתמרמר על הדיוק מוחלין לו עונותיו וכמ"ש בזה בענין קריאת פ' אחרי מות ביו"הכ . והבט משמים וראה לעורר הנאולה ועל גלות השכינה . וקינה א' על היכלי לקוין על החרבן ועל התורה שנתחללה ונסתמו קורי התורה . ואח"כ מזמורי תיקון לאה :

והנה

אם יש לאדם עינים לראות לא יתכן שהוא אוהב את השם ויקיים מצוה ואהבת את ה' אלהיך המעיד על עצמו לפני השם פעמים שלוש שמקיים מצוה זו אם לא יבכה ויתאבל על החרבן ועל גלות ולעזר השכינה . והוא אם ימות כ"מ אחר מקרוביו או א' מאוהביו והם יושבים באכל או בלעזר אחר כמה מלעזר עליהם והולך אללס לנחמם ולהטוער בלעזרם . ואם לא ילעזר בלעזר גלות השכינה ששלשה פעמים מלעזרת בכל יום ואומרת אוי שהחרכתי את ביתי ושרפתי את היכלי והגליתני את בני לבין אוה"ע כמ"ש בגמ' . ואם לא ילעזר על אורך הגלות ולעזר ישראל כמה הוא אוהב את השם יותר מגופו הלאפי שתרמה אהבתו באהבת קרוביו וחביריו ח"ו מטעם האמור . וישים אל לבו שמי שלא נכנה ב"המק בימיו כאלו נחרב בימיו כמ"ש ז"ל שלכן אנו אומרים עונותינו ועונות אבותינו החריבו נוני . ואף שלא היינו באותם הדורות לפי שלא נכנה בימנו כאלו עונותינו חטאו ובעונותיהם נחרב ב"המק בימיהם . ואנו אף שלא היינו בימיהם עונותיהם שהוא עון שנחרב על ידם אנו סובלים אותו ממש כאלו אנו החריבוהו לפי שלא נכנה בימנו

בימנו

מוסר לתיקון חצות

בימינו . ואמרנו כזוהר כל מי שמטעור כלער השכינה הוא נחתם להיות מבני היכלא דמטרוניתא . משל למלך שבעס על המטרונא בשביל כנה . לאחר זמן נחפייס עמה והוא שאלה מאן זול ביד מאן אוקיר ליד וכל מי שלא תש להטעור כלערה הוא המזולל בכבודה ואינו מבני היכלא דמטרוניתא כמ"ש ז"ל על פסוק שישו אתה משוש כל המתאבלים עליה ולא אמר שישו קתם אלא אתה לרמוז שהוא מבני היכלא והוא אתה . והנה כבר ידוע כמה העדר וחסרון אורות נחסרו מעולמות העליונים לאחר החרבן כנודע בכתבי האר"י זלה"ה ולכן פריכים ישראל להתאמץ ולהזדרז בכל עוז וכל הוקף בתורה ובמלות להמשיך האורות בעולמות העליונים לעשות נחת רוח לשכינת עוזנו על מיעוט והעדר האורות ולא די שאין דורש לה ומנחמה ואיש לדרכו פנה אלא עושה מעשים רעים ומוסיף מכאוב על מכאוב ח"ו כמה פריך אזקרה לקום בעור לילה ויתמרמר ויטעור על לערה ועל לער שגרס הוא לה :

משל

למי שהוא חולה ומוטל על ערש דוי כמה פריך לו הכנות ותיקונים הן בהכנת תיקון מושב מטתו ולכבד ולרכך לפניו ולנפות לו בשביל הרוח ולשעשעו בדברים ערכים והמאכל מתקבל ונקי שאפשר שיוכל לאכול שכל מה שאוכל הוא מר בפיו מרוב לערו וכן הכנות הרבה שעושים לחולה כדי שלא ירגיש הרבה מן הערש שעליו וינח לו מעט . ובא אדם א' בשיטתו ובידו קוץ מכאיב ונעץ בבשר החולה כמה יטעור אותו חולה על אשת אלף אלפים על קורס שחלה ודומה בעיניו שהוא גרס לו כל אותו הערש של החולי לפי שהיה שוכח מעט מעט חוליו ובא זה ועורר הראשונים וכאלו מעתה נקחדש לו אותו החולי ונוסף על מה שהיה . כך הדבר הזה בעונות הרבים מיום שחרב ב"ה המק נעשה חסרון רב בעולמות העליונים ולריכוס חיזוק גדול ע"י מעשה התחתיים כביכו"ל הוכח שמים בעורך יוחר ויותר על מה שהיה מקודם הגלות בהיות ב"ה המק קיים ולכן פריך האדם לתקן מושב לשכינה דירה נאה כנסתו שקובכת בגלות על הדיוקים שתשרה עליהם . ולריך לכבד ולרבץ את מקומה שלא יהיה כגופו ונסתתו איזה כדור עבירה ולשעשעה ע"י תורתו ומלותיו ועבודתו ותפלתו בכונה לעשות לה נחת רוח . והרשע לא די שלא עשה לה הנחת רוח המעט הנז' אלא ע"י מעשיו הרעים שהם כמו קוץ מכאיב וסלון ממאור וגורם לער לשכינה ח"ו ע"י מיעוט וחסרון האורות העליונים שנעדרים מבח עונותיו מחדש יותר מן הקודם ודומה שהוא גרס לה את הכל ושכינה מה הלשון אומרת קלני מראשי קלני מזרועי . או לנו מיום הדין או לנו מיום התוכחה . כמה פריך לנו שנקום ונקעורר להתודות ולהטעור ולככות בכל לילה ולילה על לערה ועל לער שגרמנו לה בעונותינו ולריך לנו שלא נרגיש כלערינו לתקן את אשר שחתנו :

איתא

בגמרא במסכתא דתבכה נפשי מפני גוה מפני גאותן של ישראל שניטלה מהם וניתנה להומות העולם . והבט בדבר הזה שאם הקב"ה בוכה בשביל גלותינו ולערינו ועל גאותינו וגדולתינו שניטלה ממנו . ק"ו בנו של ק"ו שאנחנו עבדיו שנעשה בשבילו כמו שעושה בשבילנו . עוד אמרינן בגמ' כתוב א' אומר שש כנפים שש כנפים וגו' וכתוב א' אומר וארבעה כנפים לאחר להם כביכו"ל לאחר

מוסר לתיקון חצות

יט

לאחר החרבן נתמעטה פמלייה של מעלה . משל לאדון ושר שהיה לו איזה לער והחליף בגדיו החמורות ולא ישב בעליות מרווחים וכו' הלא עבדיו המשרקים אותו פריך שמאליהם ימעטו במלבושים ובאכלתם ובישיבתם . ואם לא עשו כמו שעשה אדוניהם אלא תפשו מנהגם הראשון ובתענוגם הלא ענשם חמור כפי השכל . ובפרט להטעור בכל לילה מחלות ואילך שאז הם חסרון האורות כביכו"ל מהשכינה כידוע להמקובלים והוא עת שפריך לקום ולככות ולהטעור כלערה :

שיר למוסר הנזכר

וממתקה ידיד חנה במרה	לעורר עצמך לספור לשר"ה
אשר הרה וגם גברה קטורה	ולצרה ירושה הגבירה
ובעשרה תנה לבב ושורה	אשר ירדו עבודה לקבורה
ואיך נפשך בתענוגה קשורה	ומאנת להצטער בצערה
ואם תוסיף ותעבור עבירה	כמו חולה ובאה לו חבורה
ידיד עבוד עבודה התדירה	להאירה ולתת לה תשורה

(*) פירוש עשרה הרוגי מלובה

דיני תקון חצות

המשכים להתחנן לפני בוראו יכוין לשעות המשתנות המשמרות שהן בשלש הלילה ולסוף שני שלישו הלילה ולסוף הלילה שהתפלה שיתפלל באותם השעות על החרבן ועל הגלות ראויה . קו' א' ק"ב . ראוי לכל ירא שמים להיות מילר ודואג על חרבן ב"ה המק . ק"ג . אסור מדברי קבלה לשכות חרבן ב"ה המק שנאמר אם אשכחך ירושלים תשכח ימינו . זבח תודה . ואם אין פנאי לעשות התיקון חלות ולעסוק בתורה מוטב שיעשה התיקון חלות . כתבי האר"י זלה"ה . כל הכוכה כלילה בתפלה כוכבים ומזלות בוכים עמו ותפלתו נשמעת . עמק ברכה דף מ' . ובענין חלות לעולם הוא אחר שש שעות מן הלילה בין בקיץ בין בחורף כמ"ש כזוהר דאונין שעתו דמתוספן דיממא אינון . ועיון בב"ה טו' א' אכל האחרונים ז"ל בולס הסכימו שחלות לילה נחשב י"ב שעות אחר חלו היום עיון ש"ך בשם הרב מוהר"ש שרעאבי ז"ל וכן הסכים הרב חיד"א בברכ"י וכן המנהג :

מי

שנאנס בשניה ולא קם קודם עלות השחר . באופן שלא יוכל לקרות תקון חלות . ובפרט כלילות הקיץ הקארים הרבה . או שיש לו אונס ואינו יכול לקום באשמורת ולעשות התיקון חלות לא יכול לפטור עצמו מכל וכל מלהתאבל על החרבן ומלהטעור כלער השכינה בשביל שלא היה לו זמן שהוא חייב להיות מילר ודואג על החרבן ועל הגלות ולפחות ועשה זאת וינצל ובלבד שיכווין לבו לשמים . ילך יחף וישב על הארץ להתאבל על החרבן ועל הגלות בהכנעה גדולה ויתמרמר על גלות

השכינה

דיני תקון הצות

השכינה ועל הרג הדיוקים ובעורו יושב על הארץ ואמר בלב מר חומרמר . אוי על חרבן בית קדשנו ותפארתנו . אוי על גלות שכינת עוזנו . אוי על דמם של דיוקים שנשפך כזבי וכאיל . אוי להם לבנים שגלו מעל שולחן אביהם ומה טוב ומה נעים אם יוריד דמעות ויתעורר לקום ויאמר התגערי מעפר וכו' אתה תקום תתחם ליון וכו' ובלבד שיכוין לבו לשמים ואחד המרכבה ואחד הממעיע כי הנה מלאנו ראייה ששקיה לאדם איזה אונס אינם פוערים אותו החכמים מכל וכל . כל זמן שיוכל לעשות מה שיוכל שהרי אמרו במקום שיש לו אונס ושעת הדחק לאדם מלהתפלל או שהוא טרוד כגון שהוא בדרך וירא וכו' תקנו לו רבותינו ברכת הבינו במקום י"ג אמצעות להיותה כלולה מכולם כמ"ש בסו' ק"י כמו כן בשלח היה האדם יכול לומר התיקון חות או שאנסתו שינה לא יכול לפטור עצמו מכל וכל אלא שיהיה ג"כ מוצר על דברים הנזכרים שיעקר תיקון חות הוא על אלו הדברים שצריך האדם להתאבל עליהם והשם יראה לבבו ושכ ורפא לו :

מוסר לעסק התורה בלילה

ואחר כך יעסק בתורה כפי כחו אם עמד זמן רב באשמורת ועסק בתורה ורואה לנות יוכל לישן בתנאי שיקום קודם עמוד השחר באופן שבקדרותה דלפרא והרצון מתעורר והשכינה עולה בקור אילת השחר ומלאנו נעור כמ"ש בכתבי הארי זל"ה . ועסק התורה בלילה אם יהיה בחשק נמרץ שאז אין לב האדם כחברת בני האדם והוא מופנה מכל עסקיו ומתבודד בינו לבין קונו וזכה להיות מרכבה לשכינה . ויחזק קל וחומר אם יאמרו לאדם המלך בשר ודם שמע קולך וערב לו הרבה כמה יודרו לקום מכאן ואילך בעוד לילה ולהנעים קולו ולשורר מקורות לבו וחשק גדול ואפי' שאין מגיע לו הנאה ממנו כלל מזה . וממ"ה הקב"ה אומר על הקמים בלילה חברים מקשיבים לקולך השמיעני כמ"ש בזוהר ק"ו בן בנו של ק"ו לכבוד ממ"ה הקב"ה שצריך להפשיט מעליו בגדי החומר וכל עסקיו וענייניו ולא ירגיש בחלשת גופו להורות ולהלל ולעסוק בתורה . ויכוין בחבור הלילה ביום והיום בלילה . למתק הדין שהוא מדת הלילה שהוא החשך הפרוס על כל באי עולם ודין הקשה בעסק תורתו דלכך אנו מוזכרים מדת לילה ביום ביוצר אור ומדת יום בלילה בערבית כידוע בכתבי הקדש . ואם יקרא מומתרי תהלים וקראם בכוונה גדולה וטוב מעט בכוונה מהרבות בלא כוונה כי כל מומתור ומומתור שיקראנו בנחת ובכוונה הלב יש לו קבולה בפני עצמו להחזיק הנפש ולזכרה . וכל מומתור יש לו קבולה להציל ולהגן עליו מנזק א' ובלבד שיהיה בשום שכל ויבינו במקרא . ויראה עצמו כאלו הוא עומד ולומד לפני הגבורה כמ"ש קומי רוני בלילה לראש אשמורת נכח פני אדני . ומי שאינו עומד הרי הוא כאלו אינו מתשיב ח"ו הקבלת פני שכינה לבלום . ועוד התורה נקראת שעשועי הש"ת כמ"ש ואהיה שעשועים יום ויום והקב"ה חנן את האדם ונתן לו שעשועיו להשתעשע בו ולא היתה חשוכה כעיניו . וארז"ל הללו את

מוסר לעסק התורה בלילה

את ה' כל עבדי ה' העומדים בבית ה' בלילות מאי בלילות אלו ה"ח העוסקים בתורה בלילה מעלה אני עליהם כאלו עוסקים בעבודה . והנה כמו העבודה שהיו הבהנים משכימין בלילה כמ"ש במשנה . הממונה בא דופק עליהם פעמים שהיא בא מקריאת הגבר או סמוך לו והיא קורא עמרו כהנים לעבודתכם והלאו שתהא נחשבת לנו לעבודה . ונראה לתת טעם על שקרא לעומדים בלילות עבדי ה' כי הנה יפקח האדם עינו ושכלו . ולא יפטר מלקום בשום דבר ואופן וטענה מן הטענות שהרי אם יחשוב עצמו שהוא עבד להש"ת צריך לעבוד את השם להתנהג בעבודתו כהנהגת העבד לפני אדונו הקנוי לו מקנת כספו כי הנה הנהגת העבד לאדונו הוא שאם האדון יאמר לעבד השכם בבקר ותעשה כך וכך שירות לשמש לפני היוכל לומר העבד לאדונו ראשי כבוד עלי ואינו יכול לקום . או שיאמר קרירות יש ואני חולני ולא אוכל לעמוד . וכאלה רבות אין מספר כי בעל כרחו שלא בטובתו יקום לעובדו ולשאתו מאחר שהוא עבד קנוי מקנת כסף . וא"כ האדם שהוא קנוי להש"ת גופו ונפשו וכניו וממונו וכל אשר לו כמ"ש הלא הוא אביך קנך כיצד יפטר בשום טענה מן הטענות וקורא עצמו עבד השם שאם יראה האדם דבר שופטר העבד לפני אדונו כך הוא יפטר באופן שיעבדו עבודת עבד . ולזה קרא העומדים בלילות שמלטערים בעמדם עבד השם כי ע"י שיחשבו עצמם לעבדים הנקנים לאדוניהם יתנהגו לפניו ית' במנהג העבד לפני אדונו . ונראה שרמזו על זה התנא ואל תהיו כעבדים המשמשין את הרב על מנת לקבל פרס . אלא הווי כעבדים המשמשין את הרב שלא על מנת לקבל פרס לפי שיש ב' מיני עבדים . שיש עבד שאינו קנוי מקנת כסף אותו העבד אם אדונו מטריח עליו מניחו והולך לו . ויש עבד שהוא קנוי מקנת כסף שאפי' אם מטריחו יותר מדאי ומאכילו לחם דר ומים לחץ אינו יכול להשמש מאחר שהוא מקנת כספו והעבד הקנוי לאדון אינו משמש בפרס . והעבד שאינו קנוי יהא משמש בפרס . ולזה רמזו לנו התנא אימתו אתם נפטרים ויולאים ודי חובתכם בעבודת הש"ת בשתעריכו עצמכם לעבד הקנוי לרבו מקנת כסף שהוא אינו מקבל פרס מרבו . שכתו שהוא אינו יכול להפטר מטורת רבו בשום טענה ואופן בעולם כך אתם תעשו כמותו וזכה תלאו חובתכם שאף אם יטריח עליכם ויאכילכם לחם דר ומים לחץ תעבדוהו . ואמר ויהא מורא שמים עליכם שאפשר שלפעמים גם אותם הקנויים מקנת כסף יעשו איזה מרמה ותחבולה באיזה פעם שאינם רוצים לעמוד ולהשכים או יטילו עצמם כמוטל על ערש דרוי ועושים עצמם כחולים . אבל אתם תדעו שמורא שמים תניחוה עליכם ותתנו לב שהש"ת בוחן לב וחוקר כליות ורואה בעניינכם לפטור אתכם או לחייב אתכם ולא כדבריהם כן הוא . ויתן אל לבו לתקן כמה לילות אשר אבד מימיו בשחוק וקלות ראש ומחמת מריעות ולא היה מרגיש בכבוד השינה מרוב דבקותו בתענוגי ה"ה על כן יחיה מפלט לו לתקן לילות ימיו שאבדו בשחי פהו על ידי העבר שמנדר שינקו בעבודתו ית' מדה כנגד מדה . ואולי יש תקוה ורפואה למחלת אותם הימים שיחזירום לו לטובה בעת התעוררות הרצון והרמנים . ארז"ל כל העוסק בתורה בלילה הקב"ה

מוסר לעסק התורה בלילה

מוסר עליו חוט של חסד כיום שנה' וימס ויזה' ה' חסדו וכלילה שירה עמו' והטעם שהלילה הוא תבורת הדינים וכשעוסק בתורה בלילה הוא ממתק הדין ומגביר החסד והרחמים בעולם. לכן כיום כשמתעורר החסד בוקר דאכרהס כמשך עליו כפרט :

שיר למוסר הנזכר

והבור יום בליל מה טוב ונעים	בעץ היים ותורת שעשועים
זכור לילות אשר היו כלולות	בקלות ראש וחברת המריעים
ואם תלאה הלא תעריך לשואה	וחושק בחשוקת תעתועים
אשר שמים ללילה יום וצמים	ואין יודעים רעים אם שבעים
קחה נרון לעבד שר וארון	אשר קמים ומשכימים וזעים
ואין פוטרים לעצמם בדברים	בחולי ראש וכן בשאר פגעים

דיני עסק התורה בלילה

זיהר בלומור הלילה יותר מבשל יום והמבטלו עונשו מרובה. סי' רל"ח ס"א. ארז"ל אין רנה של תורה אלא בלילה שנה' קומי רני בלילה לראש אשמורת נוכח פני אדוני. והוא מדברי קבלה לקום באשמורת ועוד דלא אכרי ליליא אלא לגירסא. ואמרו כל בית שאין נשמעו בו דברי תורה בלילה לקוף חרב. שנה' ולא אמר איה אלוה עושי נותן זמירות בלילה. כתב הרב ברכ"י הי"ו המשכים לעסוק בתורה בלילה הוא טוב להכניע הי"ה וזה שרמזו הב"ה להרדך שהוא הילך הרע השכם בכקר לעשות בתורה כדי להורגו. טוב מעט תחנונים כוונה מהרבות בלא כונה. סי' א' ס"ד. וכתב הב"ה ר"ל דמי שיש לו אונס ואינו יכול להאריך וממעט בתחנונים ולאומרם בכוונה נחשב בעיני המקום כמו אותו שיש לו פנאי ומאריך בתחנונים בכוונה. מ"א וכן כתב יד אהרן. כתב בס' מקור חיים דה"ה בלימודי התורה נמי דינא הכי וכ"ב בקולת כלולה. ופירשו מ"ש במשנה ודלא מוסיף ויוסיף הכוונה מי שאינו מוסיף מן הלילות על הימים ולקדם קודם עלות השחר ויוסיף ימות בלא זמנו כ"מ. המשכים לעסוק בתורה ילבש עצמו במלבושו כראוי משום הבון לקראת אלהיך עט"ז בשם הזוהר. אין לקרוא מקרא בלילה כתבי האר"י זלה"ה. והטעם ע"פ הקבלה אין ד"ת מתקיימים כמי שמרפא עצמו עליהם ולא בלומדס מתוך ערון ומתוך אכילה ושתייה אלא כמי שממית עצמו עליה ומטער גופו עליה ולא יתן סינה לעיניו ותנומה לעפעפיו ו"ד סי' רמ"ו סי' כ"א ברית כרותה שכל הונע בתלמודו בלינעא מחכים שנה' ואת לנועים חכמה. ס' כ"ב. מי שרצה לזכות בכתרה של תורה יזהר בכל לילותיו ולא יאבד אפי' אחד מהם בשינה באכילה ובשתייה שיחה וכיוצא בהם אלא בדברי חכמה ות"ת. סי' כ"ג. אין אדם לומד רוב חכמתו אלא בלילה

דיני עסק התורה בלילה כא

בלילה. הג"ה כל בית שאין נשמעין בו ד"ת בלילה אש אוכלתו סי' כ"ד איתא בסידורי האר"י זלה"ה טוב ללמוד כלי הפסק משעה שקם עד זמן תפלה ואם אינו יכול טוב שאחר חלות יעסוק בתורה מה שיוכל ואח"כ הרשות בידו לישן ויזהר עכ"פ שיחזור ויקום חלי שעה קודם עלות השחר לקשר מדת יום בלילה. כיון לקנוס עצמו ללדקה אז באכילת כשר ויין כיום שלא יקום ע"ש. כל הנלמד לנקביו אסור כד"ת כל זמן שגופו משוקץ מן הנקבים. מור"ס כסי' ז"ב :

מוסר להשכמת בית הכנסת

ישבים בכקר לקבל פני שכינה ולא יתאחר ויש לו להקדים כל מה שיוכל שהשכינה ממתנת לו שכל בי עשרה שכינה קדמה ואתיא והוא תקון נפלא על פגם אות ברית קדש. וכזוהר אמרו כל בי כנישתא דעלמא מקדש אקרי. ושכינתא אקדימת לבי כנישתא זכאה הוא בר נש דאשתכח מאינון דקיימי עם שכינתא. והוא ראשון אמרו עליו כזוהר דאשתכח בדרגא דלדיק ואזווג בשכינתא ואתחברת עמיה ואשתמודעא בהדיה הרי לך שעומד במדרגת לדיק והוא תקון למה שפגם בכריתו. כתב בעל ס' הישר לדיק לקנאות באו"ה המענים נפשותם בכמה מיני עינוי ונסגרים במקנה והולכים לאפסי ארץ מהלך כמה חדשים לחורב כיום ולקרח בלילה ומוציאים ממונם להפסד להבל וריק. והנה מה שיעשו השוטים והפתאים עאכ"ו מה יש לנו לעשות לעבוד לאלהי עולם ולדיק להתקנאות מהם ולעשות כפלי כפלים. וזהו כמ"ש ז"ל על פסוק אל יקנא לבך בחטאים וגו' כמה שעושים מעשים כעורים אבל אימתי תקנא בהם בראותך אלם דבר שהוא וראת ה' וזהו כי אם ביראת השם. שהיא אלל החטאים באותה היראה תקנא. ואמר כל היום הכוונה כי אם תראה חטאים עושים להבל וריק אותה היראה רגע א' אתה לדיק לעשותה כל היום לכבודו של מקום. ובדבר הזה מאריך ימים וקונה שלימות כמ"ש בגמ' א"ל לר"י איכא סבי בכבל תמה ואמר למען ירבו וכו' על האדמה כתוב כיון דאמרי ליה מקדמי ומחשבי לבי כנישתא אמר היינו דאחני להו. וא"כ מי שאינו מקדים לבא לב"ה הכנ הוא כאלו כועט בחיים ואינו חס על חייו וע"כ אין מרחמין עליו מן השמים כדאמרינן בסעודת הקזה כל המיקל בה מקולין לו מזונותיו שהוא על חייו לא חס מי יחוס עליו. והעבודה שהיא ניכרת שעשייתה מאהבת השם ולא מיראת העונש הוא בהקדמת עשייתה שבקידים לעשות הדבר ההוא מורה שהוא מרוב חשקו ואהבתו כמ"ש הכתוב וישכם אברהם בכקר שנקרא אברהם אהבי שעושה מאהבה שאפי' אם היה ממתין עד שההרים להוליך את יצחק היה ג"כ מקיים דבר הש"ת שהש"ת לא לזהו להשכים אלא לקיים דבריו. והוא מרוב חשקו ואהבתו בהש"ת השכים לעשות לווייו ככל אופן שיוכל. וישים אל לבו שאם חבירו היה ממתין לו כמה היה מטער לפנות מעסקיו ולפעמים משליך כל עסקיו ולפי ערך אדם הממתין לו. ואומר בלבו היאך חבירי ממתין לי כי כן אורת

לומד
העולם

מוסר להשכמת בית הכנסת

וישיבת ביה הכנסת מלוא כ"ס אשרי וישבי ביתך עור וכו' כ"ס כשיעקוק בתורה קורס תפלה או בשכחו של מקום או מזמורי דהע"ה או שיות ותשכחות אחרים שיהיו מחוכרים מאדם גדול וחסיד שחברם לשמו יתברך בלי שום פניה כידוע בכתבי האר"י זלה"ה היוחסידים הראשונים היו מקדימין שעה אחת קורס התפלה כדי לתת אל לבם ולהתכוון בגדולת הכורא יתברך ובשפלות האדם שזכה להיות עבד ומשמש לארון הכל ואז היו מתפללים בחשק גדול ונמרץ. והיו מתפשטים מכל גשמיות הע"ה וכו' כאלו אין להם עור שייכות בענייני הע"ה וכאלו נפטרו מן העולם ואז הם מתפללים במורא והכנעה וחלחלה ושכרון מתנים. וכל מה שמקדים קורס תפלה גורם להמשיך האורות העליונים קודם זמנם כידוע בכתבי האר"י זלה"ה שאורות הנמשכים לה ע"י התפלה הוא גורם להוריד השפעתם משעה שהקדים וכאלו מאז הוא עומד ומשמש לפניו יתברך וזהו כוונת חסידים הראשונים והנה בזה הוא מרויח ריוח גדול בקבלת תפלתו. והוא משל בדרך העולם והנהגת משא ומתן שכשנושה אדם בחבירו קץ ידוע לזמן קצוב ואותו הלוה מקדים והביא הקץ קודם הזמן הוא מוותר לו מן החוב הנז' כלום כן הדבר הזה שהאדם המתפלל לריק להתפלל מעומק הלב ולריק שידע קודם ושרשן של דברים ומה הוא פועל למעלה בתפלתו. ובעונות הרכים אין איתנו יודע עד מה בקוד כוונת התפלה והמשכת האורות עליונים למעלה ואנחנו חייבים לטרוח וליגע להגיע לעומקן של דברים. ולכן כשהקדים לבא לב"ה כנכנ מרוב אהבתו וחשקו קודם זמן התפלה הוא דומה לפורע חובו קודם זמנו ובעל הרחמים מוותר לו מה שלא ידע קודם ועומקן של דברים ומעשה ידינו כוננה עלינו. כידוע שמעשה ידינו הגשמיים באין מבין קודם. כוננה עלינו כאלו כוננו אולי ירדף מחשבתנו הטובה דרך כלל כאלו כוננו. והיינו מי שלא זכה ללמוד מחמת שכלו שאינו משיג דלאו כל מוחא קביל דא. או מחמת שלא מלא מי שילמדנו. או לרוב טרדתו שלא היה לו פנאי כלל ללמוד שכל אלו הדברים מונעין מלהשיג קודם של דברים ולכן הקב"ה כשרואה טוב כוונתו וחשקו שהקדים לעורר האורות קודם זמנם ומתפלל בכוונה גדולה. מעלה עליו כאלו כיוון כוונת הראויות לאותה תפלה כמ"ס המקובלים ז"ל. ולא ולמד כמה גדולה מעלת השכמה לפני הקב"ה כדאמרין במס' חגיגה מכדי שמים מתחיל ברישא. מאז שנא דקא חשיב מעשה ארץ. תנא רבי רבי ישמעאל משל למלך בשר ודם שאמר לעבדיו השכימו לפתחי ומלא נשים ואנשים למי משבת למי שאין דרכם להשכים והשכימו. הנה אף שהארץ היא חומרית וגופנית בערך השמים. וכמה מעלתה גרועה מהשמים. לפי שהקדימה להשכים הקדימה קודם השמים:

שיר למוסר הנזכר

ל מקדש יד מקום משכן שכינה
ואל ימנעך שרב וצנה
תהי משכים ולא לאחרונה
הלא היא לך לסוחרה וצנה
ראה

מוסר להשכמת בית הכנסת כב

ראה כקרוא לך שר המדינה
ראה יסעו בני אצר וענה
האם תשהא ורגלך מתונה
למרחק שוא ונפש היא מעונה
ואתה הוא משחר אל ברנה
ובזה אהבתך היא בחונה
ובנה תראה ימי שיבה וזקנה
ידיד חזק במדה זו ורוץ נא

דיני השכמת בית הכנסת

ישבים אדם לבית הכנסת כדי שימנה עם הי"ד הראשונים קי' ז' ס' י"ד. וארז"ל אפי' מאה באום אחריו נוטל שכר כנגד כולם. ודווקא כשיתפלל עם עממה באותה בית הכנסת. בכתבי האר"י זלה"ה ועיוין ככ"הט' וכתב הלכות שם דכתוב אשרי אדם שומע לישקוד על דלתותיו יום ויום. וגם מאריכין לו ימיו ושנותיו. דכתוב בתורה כי מולאי מלא חיים. כתיב כנסיות מטהרין את האדם כדרז"ל מקמיכות כנחלים נעויו למה טובו אהליך. המגיד הזהיר לקום בשפרפרא כדי להתפלל התפלה כסדר. מלוא לרוץ כשהולך לבית הכנסת וכן לכל דבר מלוא. ואפי' בשבח שאסור לפסוע פסיעה גסה. אבל כשיואל מבית הכנסת אסור לרוץ. סי"ב. וכתב המ"א ער הפתח ירוץ. ובתוך בית הכנסת עלמה אסור לרוץ. אלא יכנס באימה. עוד כתב שאם ילא ע"מ לחזור לבית הכנסת מלוא לרוץ. כדי שיחזור במהרה. מלוא העשרה ראשונים בין בשחרית בין במנחה וערבית דלא פלוג רבנן כמ"ס הרב ש"ך דף כ"ג. עוד כתב רעל כל פנים ושתדל להיות מן הקודמים. אף אם אינו מהעשרה הראשונים כי כל המקדים הוא יותר קרוב אל שורש הקדושה והאחרונים יונקים מענפי ענפים. כתב הרב של"ה דף ל"ה כשולך לבית הכנסת יאמר מזמור שמחתו באומרים לו וכו'. אם נזדמן לו עני יתן לו דקה לקיים מ"ש אני בדרך אחזה פניך וכו' כמ"ס בי"ד סי' רמ"ט ס' י"ד וכתב הש"ך אם נתן לקופה של דקה קודם תפלה עדיף טפי. כתב הרב בר"י הי"ו סי' קנ"ו מהר"י למת כשהיה הולך לדרך ונותנים לו שלום היה מסתכל שאם היה במקום טהור ונקי היה משיב להם שלום ואם לאו היה משיב ברכה וטובה. וקודם תפלה בלאו הכי אינו יכול ליתן ולהשיב שלום ואפי' לגוי שרגיל ליתן לו שלום כי אם פשרא דמרי טוב כמ"ס בסי' פ"ט. לריק להשכים שעה א' קודם תפלה כדי שיכווין לבו לשמים ושעה א' לאחר תפלה. שלא תהיה עליו כמשאוי סי' ז"ג. כתב הב"הט שזהו לחסידים לריק שעה א' מי"ב שעות היום ולאחר העם די בשעה מועטת:

מוסר להנהגת הבקר

כשיקום לילך לכה"כנ וטול שנית מספק בלא ברכה. ושמעתי מפי החכמים שאינו לריק לומר מלילך ד' אמות בלי נטילה זו של אחר עלות השחר שהיא מספק וכן ראו שכן עושים רבנים גדולים. לא יסית דעתו בדברים אחרים

מוסר להנהגת הבקר

אחרים כדי שלא יפסיק מקשר ועבדות האהבה ורבותו שעם הש"ת . וכל מה שיקבל בויאיתו מביתו יחשוב במלותיו יתברך כמ"ס בכתבי הא"ר ז"ה א"ס יולא מפתח ביתו ורואה בהמות האסורות יחשוב באיסור אכילתם . וא"ס רואה גוי יחשוב באיסור התנות ולא תלכו בחוקות הגוי וכן בשאר דברים . כדי שאפילו ראית עיניו למאנה תחשב לו . יהיה לנוע מלגלות לבני אדם על עניו השכמתו בכקר א"ס ק"ס בעור לילה כמ"ס ז"ל על פסוק והלנוע לכת עם אלהיך . זו הולאת המת והכנסת כלה שאפי' שהולאת המת היא בפרהסייה וכן הכנסת כלה וקתורם כל מה שאפשר לו כגון שמאלו חבירו ושאלהו היכן היות לא יאמר היותו עוסק במלות המת או בהכנסת כלה . א"ס יכול לדמותו כ"ס שלא יגלה מעלמו . וכ"ס השכמת הבקר שדרכה להיות בהלנוע שלא יגלה עניו השכמתו . ונראה ללמוד ממ"ס גבי מלות הדקה ומלות התענית א"ס וירע שילמדו ממנו לעשות או שיקחו ממנו ק"ו בעלמם מותר . וכל לכבות דורש השם . כשרוה ללאת מפתח ביתו לריך להיות ירא וחרד מפחד השם ומחרד גאונו מן הדין המתוק בעולם ומכמה רעות ומקרים המתרגשות לבא בעולם . כדאמרין בגמרא א"ס יולא לשוק דומה בעיניו כמי שנמסר לסרדיוט שהקב"ה דן את האדם בכל יום כפרעות דין יחיד כמ"ס ותפקדנו לבקרים שבכל בקר האדם נדון בכל יום א"ס טוב וא"ס רע . ובזהר אמרו כשקום ממטתו יחשוב דין מתוק עליו . כד נפיק מביתו לבר דינא מתוק עלהו ולא ינדע אי יתוב לביתו או לאו . ולכן לריך שלא יסח דעתו אפי' רגע מאומתו של ממ"ס הקב"ה ויתחזק בתשובתו השלימה . כשילך בדרך יהי שם עינים מאומתו יתברך וכמ"ס גבי הא"ר י' שלא הקתכל בדרך חוץ לר' אמות וכמ"ס בר"ח ולריך שתהיה עיניו למטה בקרקע ויזכור מקומו האמתו שלאחר המיתה כי עפר הוא ואל עפר ישוב . ולבו למעלה לשרשו העליון ולדבקה בו ע"י מעשיו הטובים . וכן לריך להסתכל האדם באור הבקר ובזריחת השמש שהקב"ה משנה עתים ומחליף את הזמנים . ושלא שנו כל זבא מרום את תפקידם ששים ושמוחם לעשות רצון קוניהם ולא מלנו שהיום והלילה שנו רגע אחד או השמש שהתה רגע א' בזריחתה או שינתה את מקומה כפי קדור מהלכה . ויקח ק"ו בעלמו א"ס אלו שאינם ראויים לעונש ולשכר כן . א"ס שיש בו נשמה מלמעלה ומעלה לכמה עונשים א"ס יעבור על זווי השם והוא משנה תפקידו ומלותיו כמ"ס המפרשים על משנת ויהי מורא שמים עליכם הכוונה הלוואי שתהיו יראים מהש"ת כמו שיראים לבא השמים מהשם ואפי' שהם בלא שכר ועונש ואתם לריכים לירא יותר מהם ולפחות יהיה אותה מורא של השמים שאינם משנים תפקידם עליכם . כמ"ס גבי העשבים שלא לזום הקב"ה למינהו והם הולואו למינהו כשראו שחפשו של הש"ת באחרים להיות למיניהם . ולכן כמה יענש האדם א"ס לא יסתכל להיות רבוק במלות הש"ת ויקח ק"ו מהזרעים שאינם בני שכר ועונש כן . עאכ"ו בני האדם הנלכים ועומדים למשפט . וכל מעשה שיתחיל בו בכקר א"ס טוב וא"ס רע כל היום הולך אחריה . שא"ס יתחיל בהטוב והישר מעת הבקר הולך ואור כל היום הוא וכל הלילה ומאנה גוררת מאנה . וא"ס השכים בכקר ועשה איזה קטעה ומריבה

בהש"ת
מבט

מוסר להנהגת הבקר כג

ומריבה או כעס עם אשתו וכנוי או עם אחרים או איזה דבר שאינו כהוגן . ג"כ כל היום ההוא נמשך אחריו ועבירה גוררת עבירה כדוע ויהיה רק רע כל היום . והנה כמה טח מראות עיניו מי שיש לו בעלי חובות וכשתובעים אותו אומר שחריף הוא שעובר על לא תעוננו כמ"ס ז"ל . או א"ס אומרים לו תעשה דבר פלוני והוא עורר אליו . אומר שחריף הוא וכן כמה דברים דלפי דעתו הוא מפקוד את הכל היום ההוא ברעה . ומה שמקפיד על שחריף הוא דווקא לעשות עבירה . ולמה לא יקפיד ויאמר שחריף הוא היאך אכעוס והיאך אתקוטט . והיאך אעשה דבר מגונה בשחריף . וכל היום ההוא נפקד עליו . ולהיות עמי ברעה ועבירה גוררת עבירה :

שיר למוסר הנוכר

לעת בקר נהג ולך במורא
האם פנו שמי מרום ושינוי
ואיך אנוש אשר הוכן לענוש
בעת תפצה דלתיך ותצא
בעינים אשר המה שהויים
ומעשה עבודתך תכסה
ומעשה אצבעותיו בין ושורה
לתפקידם אשר להם סדורה
ברע הולך להגדיל המדורה
לעצמך שור כנמסר לשררה
עלי עפר לזכרון הקבורה
ודרך מאד תהיה סתורה

דיני הנהגת הבקר

לא יטויל עם בניו וכני ביתו קודם תפלה שהרי א"ס בהלכות הדרך אמרו שירוך ולא יתעכב בהליכתו . כ"ס שלא יטויל בביתו עם אשתו וכנוי וכ"ס שלא יוכל להתחיל התפלה על הסדר . זמן תפלת השחר מלותה שיתחיל עם הנץ החמה ברכתיב יראוך עם שמש קי' פ"ט ק"א . כתב הב"ט כתב רש"ל בימי הסליחות ראוי לזכור בזה שרגילים להקדים קודם הנץ החמה ואינו נכון עכ"ל . וכתב המ"א ואפשר שסמכו על שטורח הלבדור הוא שילכו לביתם ויתקבצו שנית ומ"מ יראה לבתחלה שלא להשכים כ"כ . א"ס התפלל משעלה עמוד השחר ולא . שם . ועיין כסו' נ"ח שדווקא א"ס הוא חנוס יכול להתפלל קודם הנץ החמה . ונמשך זמנה עד שלישי היום . א"ס היום ארוך וא"ס היום קצר . ואחר שלישי היום עד חלות אע"פ שאין לו שכר בתפלה בזמנה שכר תפלה מיהא איכא . דהיינו שכר תחנה שהתחנן . שם . כיון שהגיע זמן תפלה היינו מעלות השחר כ"הט . אסור לאדם להקדים לפתח חבירו לתת לו שלום ואפי' פגע בו בדרך . ואפי' זה הלשון לפרא דמרי טוב אינו מותר אלא כשהולך ללכת לראות איזה עסק אבל א"ס אינו הולך אלא להקביל פניו קודם תפלה אפי' זה הלשון אסור כדי שיתן אל לבו שהוא אסור להתעכב בדברים אחרים כלל עד שיתפלל . ק' ב' . ולכן א"ס משכים לפתח חבירו שהולך להקביל פניו קודם תפלה וא"ס לא יאמר לפרא דמרי טוב א"א . יברך כל ברכות השחר . ואז כשהולך להקביל פניו ללורך ווכל

דיני הנהגת הבקר

ויכל לומר פירא דמרי טוב כמ"ש בס' הנו' כל הנותן שלום לחבירו קודם שיתפלל כאלו עשאו כמה . גמ' . כתב הב"ה הט משם הלכות קטנות מי שיש לו עבדים או משתתפים שיטמשוהו וזכירם מבגרב שבקומם ממטתם ירחלו את ידיהם ויברכו הברכות ויקראו פרשה או של שמע ואח"כ יכולים לעשות לו זרכיו . אקור לו להתעסק בלרכיו או לילך לדרך עד שיתפלל ו"ח"ס"ג . וכתב המ"א אם השיירא הולכת והינה ממנת לו הליכת הדרך שרי . וטוב שיאמר תתלה כל ברכות השחר כמ"ש לעיל . ויש לומר שכמה בעלי בתים יש שמשכימים לכתוב חשבונותיהם ולעיון בפנקסיהם והם נשאריו כן עד אור הבקר אפי' לאחר שיעלה עמוד השחר . וזה אקור יותר משאר עסק לרכיו שכתב מר"ן ולריכוס להפסיק מחשבונותיהם ומכתובתם כשיעלה עמוד השחר . שהכתיבה ועיון החשבונות והפנקסים הם מלאכות גמורות שהם מע"ל מלאכות שאקורות בשבת ואמרו גבי יוסף ויבא הביתה לעשות מלאכתו שכל לעיון בחשבונותיו שהם מלאכה יותר משאר עסקים . אקור לו לאכול או לשאת . ואמרינן בגמרא שעובר משום אל תאכלו על הרס . אבל מים מותר לשתות קודם תפלה בין בחול בין בשבת וי"ט וכן אוכלים ומשקים לרפואה מותר . שם . כתב הרמ"א משמע דאפי' אוכל ושותה דבר דשייך בו גאוה . כיון שאינו עושה משום גאוה הלא לרפואה אעפ"י שאינו חולה שרי וכ"מ בב"י . כתב הרב מ"ח אע"פי שעדיין לא האיר היום לא יטעום מאומה כי כל זמן שלא התפלל תפלת השחר אחר שקם ממטתו הנשמה אינה מתוייבת במקום הראוי לה כגופו . כי אם הנפש מתפשטת בוודאי הרס . ולכן הן אותה הרי הוא כמעונן ומנחש ועובר ע"ז והיא הסט"א שעדיין לא נתפרשה ממנו . ודין שתיות הקה"וי נראה דמותר לשתות אפי' לפי הזוהר . עיין יד אהרן :

מוסר למזווה

כשיוצא מפתח ביתו וכן בכל עת ועת כניסתו ויציאתו ויניח ידו הימנית באצבע ואמה על המזווה וינשקנה ויאמר ה' ישמור לאתי ובואי וכו' שרי ישמרני מיד"הר ומכל לרה ולוקה וכו' דאז יכנע השם מלהזיק באותו הבית וגם היז"הר יכנע ולא יקטרב ויתבטל ממנו דהוא שירא יש לו שס"ה שמשים כל אחד ביומו . וכיון בשם "שדי" שומר "דלתות" ישראל ועיון בעולת התמיד דק"כ ע"ב וכתב שם קבלה מר"י הקסיד לומר פרשה א' של שמע כנגד המזווה . תמיד יש לומר שיהיה נקי בד' אמות למזווה ויזהר בני ביתו שלא יכבדו וישליכו הטנוף כנגד המזווה . ושלא יולוכו שם תינוק לטנוף כנגדה . ואם יוליאו כנגדה גרף של רעי או דבר טנוף שיכסה אותה באווה דבר והנהר כזה יאריך ומים ויהיה לו בנים מכובדים דכתיב כי מכבדי אכבד וכו' . שם . וישם אל לבו שהש"ת כב וכול מרוב אהבתו בישראל מקלקל את השורה ועושה עמהם כהנהגת עבד לאדון ח"ו שארז"ל מנהג העולם האדון יושב בפנים והעבד שומר מבחוץ וכאן האדם ישן מפניו ושמו יתברך מבחוץ משמר דלתות ישראל ממזיקין ומנעבי בני האדם . ולמה האדם לא יקלקל השורה

מוסר למזווה

כד

השורה וישנה טבעו והיו למס עובר . ובזכרו זאת ולבש בוסת ויתחרט על חטאיו ע"ד לך ה' הדקה ולנו בוסת הפנים . ומי הוא המסתכל בזה ולא תקמר שערך בשרו שכב וכול הקב"ה יתעלה מתנהג עמנו ורוצה טובותינו והללתינו ואנחנו הופכים הקערה על פנה ונטה אשורנו מני הדרך . ופקח עיניך וראה שהנה אנקלוס הגר כשהיו הגוים מולוכים אותו אלל המלך שלח אחריו בשביל שנתגייר כשראה המזווה שחק ושאלוהו על זה והשיבם המשל הזה וא"ל ראו חבת הקב"ה עם ישראל שהם מבפנים והוא משמרים מבחוץ ומי אשר לא יתדבק באלהיהם ואז נתפעלו מדבריו ונתגיירו כלם . ואם הגוים ששרשם עמא נתפעלו מן המוסר הזה להתדבק בהש"ת כ"ש אנחנו הדבקים בו יתברך לריך שנתרד ונלפת לקנות דביות יותר ויותר בראותינו את המזווה . עוד יתן אל לבו שכמה ממון הוא מפסיד אם יחלה בנו כ"מ כל אשר לו יתן בעד נפשו והוא בשאט כנפש גורם מיתה לבניו כ"מ ע"י שאינו מזהר ובמלות המזווה כראוי . והיא כאישר שארז"ל עליה מזוזת זו מות כמ"ש הכתוב וכתבתם וכו' למען ירכו וכו' . ובסיסתכל בשם שרי שכתתח ביתו וירא ויחרד ומפני שמו ניחת הוא ואם הליכתו הוא בלא עבודת השם שהולך למקום שאין השם חפץ באותה הליכה אז יהיה נקוב לאחור שיתבייש משמו יתברך הרואה אותו . ואם הליכתו לדבר מלוה יודרו לעשותה וכן בכל פעם ופעם כשיאל יסתכל בשם שרי ובדרך הליכתו . ומטעם זה אמרו רז"ל שהיא א' מהדברים שכל הזהיר בהם מובטח לו שלא יחטא כמ"ש על מי שיש לו זלוית בבגדו ותפילין בראשו ובזרועו ומזווה בפתחו לא במהרה הוא חוטא מפני שיש במזווה יחודו של הקב"ה ויראת שמו ויהיה על פניו בלאתו ובכואו . עוד ארז"ל מזווה עולה כמספר ארנ"י שהיא השכינה השומרת אותנו ואת בנינו ובני ביתנו . ואז וזהר בדיניה והלכותיה ולא יטה ומין ושמאל . ויש שנהרס בכניין ביתם לבנותו כניין חזק ונאה כדי שלא יארע להם שום סכנה . ועיקר השמירה מהחולאים וממקרי ופגעי הזמן שהיא המזווה אינם נזהרים לעשות כפי הדין שבה תלוי השמירה העיקרית . ועליהם נאמר אם ה' לא יבנה בית שוא עמלו בוכו בו . והנה אליעה לפניך דיני המזווה בפרטות ובקילור . ולא תטה ימין ושמאל :

שיר למוסר הנזכר

תנשק את מזוזת השערים
לסעדך ולא תמער אשורים
האת בפנים כמו מלך ושורים
הלא תלמד בקלים וחמורים
ובזה אנקלוס החזיר לגרים
ומי שלא יתן לב לדברים
ותתחנן לשדי באמרים
בבוא הלך בדרך האתרים
ושדי חוץ כמו שומרים ונוטרים
ותבער אהבתך בו כאורים
לכמה נוצרים מואב והגרים
הטוב מנהו שוורים וחמורים

מלות

מצות עשה של המזוזה לרייך לזוהר כה מאד וכל הזוהר כה מאד יאריכו ימיו וימי בניו ואם לאו יתקלרו ב"מי" ר' סי' רפ"ה ק"א . וכתב הלבוש וגדולה מטות שהבית נשמר על ידה כמו שדרשו בפסוק ה' שומרך . וע"כ נתינתה בטפת החילון שהיה כל הבית לפניו ממנה . רפת בקר ולולין ואולרות וין ושמן ובית האשה ובית השותפים של ב' ישראל להפוקי ישראל וגוי כולם חייבים . ק"א . בית התבן ובית העלים ובית הבקר אם אין הנשים רוחמות בהם חייבים . ק"ב . חדר שאיש ואשתו ישנים שם ומשמים שם מטתם לא יהיה הדלת פתוח כשעת השמים אלא לרייך לסגור הדלת כשעת השמים ובוה נמלאת המזוזה מבחור . עיין במ"ש מור"ס בס' כ' . במקום שיש טנוף במקום שהתינוקות מצויים שם טוב לכסות המזוזה ובמקום טהרה טוב להיות נגלית . סי' רפ"ז ק"ה . ונראה שג"כ אם יודע שהגויס העובדים בדרך מנכבים אותה או מוחקים אותה טוב להיות נכסית לגמרי שהיא בזיון גדול למזוזה . וכזוהר הקמירו שלא ישפוך לפניו אפי' מים עכורים . ובמשנת חכמים כתוב שיש חסידים נוהגין כשמכבדן את הבית והגיע הזבל עד פתח שבו המזוזה אין מוציין אותה במכבדת מחוץ לפתח שלא להעבירו לפני המזוזה אלא אז מתחילין לכבד מן החוץ ולפנים . בית שאין בו ארבע אמות על ד' אמות פטור . ואם אינו כשור ויש בו כרי ארבע ר' על ר' חייב . סי' ג' . הרבה חדרים זה לפניו מזה כולם חייבים במזוזה . ק"ו . אם יש בבית הרבה פתחים ונעשו כולם לכניסה ויציאה כולם חייבים במזוזה . אע"פ שנתמעטו הדוירים שאין רגילים עתה ללאת ולבא אלא בא' מהם . או שיש לו פתחים הרבה ואינו רגיל ללאת ולבא אלא בא' מהם חייבים לעשות מזוזה בכל פתח ופתח . ק"ו . י"ז וי"ח . השוכר בית כח"ל פטור ממזוזה ל' ווס' ק"ב . שאינו נקרא לו עדיין דירה . לבוש . ואם הניח מזוזה תוך ל' יום לא יברך . מקום קביעתה בתוך חלל של פתח כטפת הקמוף לחוץ . ואם שינה לא מעכב ובלבד שיניחנה במזוזה עלמה . הגה . יניחנה בתחלת שליש העליון גובה השער . ואם קבעה למעלה מזה כשרה . והוא שירחיקנה מהמשקוף טפת . ולרייך לקובעה מימין הנכנס ואם קבעה משמאל פקולה . סי' רפ"ט ק"ב . אם קבעה למטה משליש העליון פקולה . עיין בש"ך . ומסמנה במסמרים במזוזה הפתח . או יחפור בה חפירה ויקבענה בה . ולא יעמיק לחפור טפח כעומק שאם עשה כן פקולה . ק"ד . קבעה במזוזה הפתח בעודה תלושה ואח"כ חברה לפתח פקולה . סי' ה' . קודם שיקבענה מברך תחלה אקב"ו לקבוע מזוזה . הרמב"ם בה' מהלכות תפלון ומזוזות . מזוזת יחיד נבדקת פעמים כשכובע . סי' רל"א ק"א . השוכר בית מחבירו וכו' כשולא לא יטלנה בירו . וכתב הב"ט ריש סכנת נפשות שימתו בניו . ואם שר הבית מגוי או ששכר לגוי נוטלה ויולא . ק"ג . הכל חייבים במזוזה אפי' נשים ועבדים ומחנכים את הקטנים לעשות מזוזה לפתחיהן . וישתדל לראותה תמיד שמא ניקבה . או שמא נמחק שם שרי ונפסלה . או שמא נתקלקלו האותיות של שם שרי או פיקול אחר וימהר לתקנה . או לעשות אחרת אם לא מהני בה תיקון . וייתר חמור מי שמזוזה שלו פקולה יותר ממני שאין לו מזוזה רמי שאין לו מזוזה עכ"פ ישים אל

אל לבו קיום או למחר ויעשה לו מזוזה אבל מי שמזוזה שלו פקולה אינו משים על לבו ותמיד נשאר בלא מזוזה לכך יהא זוהר ומתיר וחדר תמיד לראות ולהסתכל בה בכניסתו וכיציאתו . טוב שתהיה נראות תמיד אבל לא לגמרי בלא מכסה אלא ע"י זכוכית כדי שלא ימחק שם שרי בכניסה ויציאה . ועוד מהני שאם יש שם טנוף לפעמים חשוב כקוי ועיין בט"ז סי' רפ"ו ק"ק ה' .

מוסר לכניסת בית הכנסת

יבנם באומה ויראה כמו ששלח המלך אחריו ובה להקביל פניו ותהיה כניסתו בשמחה ובהשתוקקות שזיכהו האל להכנס בחלרו של ממ"ה הקב"ה וזה לשמשו . אשר ע"כ לרייך קודם הכנסתו לעשות תשובה . ויאמר חטאתי עויתי פשעתי אנה השם כפר נא לחטאים ולעוונות ולפשעים . שחטאתי ושעויתי ושפשעתי לפניך כי אחרי שובי נחמתי . כושתיו וגם נכלמתי וכו' שאל"כ ע"י עונותיו נאמר עליו מי בקש זאת מידכם רמוס חלרי ולרייך להתבושש מלפניו יתברך שמה נכנס לחלרו והוא שנאוי לו . ולכן לרייך להתוודות ולעשות תשובה גמורה ואח"כ יכנס . והוא ע"ד שאר"ל התקן עלמך כפרוודור כדי שתכנס לטרקלין שיחזור בתשובה קודם כניסתו לטרקלין של מלך שהיא ב"ה מקום השראת שכונה שאם יכנס לב"ה ויאנו מתוקן יבעוס המלך עליו קודם דברו לפניו ע"ד נתנה עלי בקולה על כן שנאתיה . יאמר ואני ברוב חסדך אבוא ביתך עניינו שאינו כדאי והגון ליכנס בחלריך אם לא ברוב חסדך וחנינותיך על ברוותיך . ויזהר בהולאת הדברים מפיו שכשואמר אשתחיה אל הוכל קדשך ביראתך יראה ורעד יבוא בו ולא יפנה לבו אנה ואנה . וכזוהר אמרו בס' זה להמלך באבותינו הקדושים קודם כניסתו ופירשו הפסוק ברוב חסדך כנגד מדת אברהם הוכל קדשך כנגד מדת יצחק ביראתך כנגד מדת יעקב . שהאבות הם תיקנו התפלות . ולכן לרייך שיעשה מעשה אבותיו כמו שהם היו פושטים עלמס מכל גשמיות וחומר הע"ה בעת עמדת לפניו ית' כך האדם לרייך להתנהג במנהג וכמעשה אבותיו ולכן אומרים פסוק זה של אבות העולם קודם כניסת ב"ה ליתן אל לבו לדבר הזה . כתב בעל ס' שערי אורה בספ"י מלכות דמ"ש שהע"ה שמור רגלך כאשר הלך אל בית האלהים שבה להודיענו שכבוד אדם להתפלל לרייך לראות ולהסתכל אם יש לו מקטרגים שמעכבים מלהתקבל תפלתו ולרייך להרים המכשול ולסקל המסלה מהדרך מקודם ע"י תשובתו כמו שהולך בדרך לחל המלך להפיק שאלתו לרייך להודרו אם יש בדרך פגע או סכנה . וכן יש להתכונן כמה שערים יש בבית המלך זה לפניו מזה ולהקיר השוערים ולהיות אהוב אלם ולהשלים עם השונאים . וכן ראוי לו להתכונן כבגדיו כי אין לבוא אל שער המלך בלבוש שק . וכן ראוי לו לברוק עלמנו אם הוא ראוי והגון לדבר לפני המלך והשרים אשר לפניו ואם יש מערער שם . כ"ש וק"ו בבואו להקביל פני המלך הכבוד אלהי עולם ממ"ה הקב"ה . והוא הדבר אשר דברנו שקודם כניסתו ישוב בתשובה שלימה בתרטה ועזיבת

מוסר לכניסת בית הכנסת

ועזיבת החטא והוא חופש כל חריו בטן רואה כליות ולב :

שיר למוסר הנזכר

ותכרע לו בנפש השחוחה	ברגש תהלוך בית אל ושמחה
בלב דווי וכל הראש לקרחה	ולא יערב לבכך ותקרב
רמוס חצר ולא ילך נכוחה	ואיש כזה הלא נמאס ונבזה
קבענה ולא תהיה שכוחה	ולכן נא עצתי הנכונה
להשתחות וליכנס בפתחה	בכל זמן אשר אתה מזומן
ותתחרט ותרכה האנחה	ברוב מרר תשובתך תעורר

דיני כניסת בית הכנסת

כשיגיע לפתח ב"ה כנ לא ירוץ עוד שאסור לרוץ בתוך ב"ה כנ לא יכנס שם באימה ויראה ועיין לעיל בהשכמת בית הכנסת ישתחוה כלפי הארון עד שיתקפסו כל חליותיו ואגב זה יזכור שכל מזכו ובדל בוראו ואח"כ ישהה מעט שיצור שישים אל לבו לפני מי הוא עומד להתפלל עמך ברכה דף כ"י כתב הרב בעל ס"ך דף נ"ט משם הרב זל"ה שריוך מאור להתעכב מעט בפתח ב"ה כן קודם שיכנס להראות עצמו ירא וחרד ומודעוץ להכנס בהיכל מלכו של עולם שמועיל מאור אל השלימות וההשגה יכוין לקיים מצות ומקדשי תיראו לפי שיש שם השרת שכינה גם זה מ"ש ב"ש בענין אחיותו שלמדו לרה"ע ב"ה כבית אלהים נהלך ברגש שיתרגש האדם ויודעוץ בעת כניסתו בבית אלהים שהיא ב"ה כנ אס היה מדבר ובא בדרך עם חבירו כשהגיע לפתח ב"ה כנ יפסיק מדברו לקיים ומקדשי תיראו ולא יהיה מדבר וכנס. לריך האדם לעשות המלצה בדבור ומחשבה אס אין בהם מעשה כגון זכירת שבת וכו' ומצות ואהבת לריעך כמוך שיקבל עליו לאהוב את כל אחד ואחד מישאל ובפרט קודם תפלה וכן חוב זכירת מרים ומעשה העגל וזכירת עמלק וכן זכירות אחרות ומצות אחרות שריוך לקיימם בדבור ומחשבה או כמעשה ג"כ וכן י"ג יקודי עיקרי התורה והא לך תפלה כלולה בכניסתו לב"ה כן יאמר קודם תפלה בבקר בבקר לשם יחוד קודשא בריך הוא ושכינתיה בדחילו ורחימו ורחימו ודחילו ליחדא שם ו"ה כו"ה ביחודא שלים בשם כל ישראל הנני מוכן ומזומן לקיים מצות אנכי ה' אלהיך ואני מאמין באמונה שלימה שהוא אחד יחיד ומיוחד שליט בעליונים ובתחתונים לעשות בהם כרצונו ואין יחיד כיחודו נעלם ואינו גוף ואין לו דמות הגוף קדמון ומאוי בורא עולם וכל יצורים ולו ראוי לעבוד ואין עבודה לזולתו יודע נסתרות מעניש לרשעים ונותן שכר טוב לדיקים מזמין ישועה מחיה המתים משה אמת וקורתו אמת ונבואתו אמת ולא קס כמנהו וכל כבואיו הדרק אמת ולא יחליף תורה בשום זמן מהזמנים והריני מקבל עליו כל מצות עשה ומל"ת

דיני כניסת בית הכנסת כו

ומל"ת הן מד"ת הן מד"ק הן מדבריו קופרים והריני מקבל עליו כל גדרים וקיינים וחומרות שגדרו וקיינו והחמירו ר"ל והריני מקבל עליו מצות ואהבת את ה' אלהיך ומצות את ה' אלהיך תירא והריני אהב את השם בכל לבי ובכל נפשי ובכל מאדוי והריני ירא ממנו כגון דאיהו רב ושליט עיקרא ושרא דכלא וכולא קמיה כלל והריני ממליכו על כל אבר ואבר וגיד וגיד מרמ"ח איברי וש"ה גירי מלכות גמורה הוא יזכני להיות לו עבד כאמן כל ימי חיי והריני מקבל עליו מצות זכור דיצאת מצרים וקריעת י"ס ומה שהקטעו אבותינו לשם ובפרט מעשה העגל ומעשה מרים ושבת ומעשה עמלק וזכירת מעמד הר סיני ומתן תורה והריני מאמין כי הוא הנותן כח לעשות חיל והריני מוכן ומזומן לקיים מ"ע של צויות ותפילין ומצות ק"ש ומצות התפלה ומצות קריאת ס"ת ומצות מפני שיבה תקום אס יזדמן והריני שב ומתחרט על כל עונותי לקיים מצות ושבת ער ה' אלהיך ושמעת בקולו חטאתי עויתי פשעתי אנה השם כפר נא לחטאים ולעוונות ולפשעים שחטאתי ושעויותי ושפשעתי לפניך כי אחרי שובי נחמתי ואחרי הודעי ספקתי על ירך בושתי וגם נכלמתי כי נשאתי חרפת נעורי ואתה אל רחום וחנן המרבה לקלוט ברכותי כנר לך ומלאיך כל הדברים האלה באחרית הימים ושבת ער ה' אלהיך ושמעת בקולו כי אל רחום ה' אלהיך וכו' והוא רחום וכפר עון וכו' והריני מכוון בכל המצות האלו שעשותי ושאלעשה ובכל למוד שלמדתי ושאלמוד בעזרת האלהים חיים הכל באשר לכל לתת נחת רוח לפניו ולגרום שפע וברכה רבה בכל העולמות ולתקן כל יצירות הקדושה ובפרט הקדושים ע"י עונותיו ויהי נועם ה' אלהינו עלינו וכו' יהיו לרצון וכו' והנה אס יאמר הדברים כמו מצות אנשים מלומדה לא יועילו כלום שכולם תלויים בהאמנת הלב ובכוונת הדברים ולכן כשאומרם ויראה שעבר עליהם וכנע ויבש לאומרם בשפלות ובהכנעה ובדרך ודוי כשאמר הריני בא לקיים מצות אהבת השם ויראתו ישם אל לבו כמה פעמים בטל מצות עשה ועבר על לא תעשה על אהבה ושק עולם הכלה ונפטר וכן כשיאמר לקיים מצות ואהבת לרעך כמוך תקשה בושה שקולך ושונא את חבירו על חנם ומקנה בו ואינו חפץ בטובתו של חבירו ונוקם ונוטר וכן על זה הדרך ובשיזכור מעמד הר סיני ישם אל לבו שהוא גרם להגביר וזהמת הנחש שנפסקה במעמד הר סיני וכשיאמר זכירת מ"ת יתמרמר על עון בטול תורה ובשיזכור מעשה עמלק יתמרמר על שמת שלא שמה כהלכתו ועל עון המשקלות שעויות ועל מיעוט אמונתו ובפרט על מזונותיו שבשבלים בא עמלק ובמעשה מרים וזכור מה שפגם בלשון הרע וכוונת במצות התלויות בלשון וכוונת מצויות ישם אל לבו כי כל יום שלא זכר ויצאת מצרים ובפרט כשתפלל בלא כוונה ולא עלתה ויצאת מצרים על לבו ובמתחבתו בהוך התפלה בפרשת צויות ואמת ויזכר וכן כשאמר מקומות הרי הוא גרם לעכב גאולתם של ישראל שזכרתם היא ממרתק גאולתינו כזכירת שבת יתמרמר ויתוודה על כמה שבתות שחולל הן באבות הן בקולרות הן במוקלה ולא כבד שבתות ה' כראוי וכזכירת מעשה העגל אין לך כל פקידה ופקידה שאין בה מעט מעון העגל וע"י עונותיו גרם

דיני כניסת בית הכנסת

גרים שופקר מעשה העגל. וכזכירתו מה שהקליפו אכזריותו לשם. והוא אחז מעשיהם. וכן כל הדברים שיוציאו מפיו יסתכל בהם ויחרד וילפת על מעשיו הרעים. ובכן הקב"ה רואה כליות ולב כשרואה טוב לבו מוחל וקולח:

מוסר לשירות ותשבחות

כתבו המקובלים נהגו לשורר בשירות ותשבחות כשחר לעורר את האהבה והשמחה בינינו לבין אבינו שבשמים ואותם השירים יהיו מחוכרים מאדם חקיד וקדוש שחברם לשם יתברך בלי שום פנייה כידוע בכתיבי האר"י זלה"ה ואז הם גורמים דבקות בהש"ת לאומנם בכונה ובחשק לשמו יתברך. וזחר מאד פן יהיה בשירותיו ח"ו ל"ד פנייה ומציאות חן שהוא משתף בעבודת קונו עבודת דבר אחר והוא כעובד ע"ז בטרהק. וכפרט שהדבר הזה מלוי במזמרי זמירות ושירות ותשבחות שריוכים אזרה יתירה כוונתם שאם אומנם להנחתו הרי הוא עובד הנאתו ואם אומנם להתפאר בהם לפני בני אדם הרי משתף בעבודת הש"ת עבודת בני אדם. עור המשורר ומזמר להש"ת וכוונתו למלא חן. או לדבר אחר כנזכר אינו כננס בהיכלי הקדושה אלא נכלל בהיכלי הטומאה ח"ו. שכתב הרב מוהר"י זלה"ה בענין השיר והשבח שהוא לשמו יתברך דע כמו שהורדים למרכבה לריכים לומר שירות ומכח אותם השירות נפתחים להם שערי המרכבה והיו נכנסים להיכלות. ואותם היורדים עלמם נתוסף להם כח בשירות שאומרים ויהיה להם כח ללכת כי בעורם משוררים הם מהלכים. ושמש בגבעון רוח יוכיח שאם לא היה יהושע משתקו לא היה יכול להעמידו נמצא שבכח השירה היה מהלך בכל יום ממזרח למערב. וגם בפרקי היכלות דרבי ישמעאל אמרו ז"ל מה הם השירות שהיו אומרים יורדי המרכבה וכו' א"כ המשוררים לש"ס נשמתם תעלה למדרגה הראויה לה ולהיכל הראוי כפי כחו והכנתו. ואם כן בהפך ב"מ שהיכלות זה לעומת זה כשעובד ע"ז בטרהק למלא חן בעיני האדם ולהנאתו ובאיתו החשק וההנאה האסורה נשמתו תכנס להיכלי הטומאה רחמנא ליטולן. וללל במים אדירים ולא ידע ששם את הבני אדם עיקר וכבודם יוחר מכבוד הש"ת ח"ו שהרי המשבחה והכוונה שהם העיקרים והרוחניים היו למציאות חן ולהנאתו והקול והדבור הגשמיים לעבוד בהם את הש"ת וכבר נודע לבעלי המוסר שמהלך א' היה לו קולר רוח והביאו לפניו משורר א' והיה קולו נעים בוחר והיה מזמר לפני המלך ולא היה ערב למלך כאחרים הפחותים ממנו א"ל למה לא ערב לך שירתו כמו זולתו א"ל היאך יערב לי שירו וכל כוונתו שלא יערב אלא לי. הכוונה שהרגשתי בו שהכוונה והשבח שאמרה כנגד המקום כרוך הוא וכל כוונתו ונעימות קולו ונעימות השיר באמירתו היתה כדי שיערב לי הרי הוא כעובד איתו ודבר שאינו ערב להמקום ב"ה היאך יערב לי. וכתבו המקובלים שהוא משתמש בתנא חלק שהרי הדברים היוצאים מן הלב הוא כנגד ה"וד של הו"ה כנגד הלב וכשיוציא לגרון הוא ה' של הו"ה והלשון ו' של הו"ה. והפה כנגד ה' אחרונה של

דיני כניסת בית הכנסת כז

של הו"ה נמצא כשיגמר הדבר הוא הו"ה שלימה כמ"ס הרב ר"ח ע"ה. רננו לדיקים בה' והיה צריך לומר רננו לדיקים לה' אלא הכוונה כאילו הם מרננים בה' ההו"ה בעצמו וזה הוא בה' שהלב והגרון והלשון והפה הוא הו"ה והוא מרנן בה' וא"כ א"ו לו למי משתמש בהם לעצמו ולכבודו ולמציאות חנו. והן הנה כמו כלי זמר של המלך הכבוד ולכבודו בראש ולא ישתף כס לזולתו. עור ידמה כמו שלחו המלך להביא לו בגדי הממדות בגדי משי ורקמה מלבושי המלכים והוא החליפם ופשט את בגדיו ולבש בגדי המלך והביא לפני המלך בגדי עצמו מלבוש שק של העבדים בגדים הבלואים הלא יתחייב ראשו למלך כן הדבר הזה. הרצון והשכל והמשבחה הרוחנית הם לבושי המלך והיו למקום שאותו החשק בלתי לה' לבדו. והוא משתמש בו לכבוד עצמו ולצורך האחרים עבדי המלך ומשתמש לפני המלך כבשר לבד ופה ריקם הגשמי שירמה כמו שק שהוא מלבוש העבדים. ועור רומה כמו שיש לו קמח לרקדו ורקד אותו על העפר ונשאר המון והתבן בתוך הכברה והביאם לפני המלך והמלך צריך לו לחם נקי ומקובל שלא יתחייב ראשו למלך כמו שמלינו שהרג פרעה לשר האופים על שמלא צרור בלחם והמשל מוכן. ולא אמר שתנועת איבריו והקויות שיש בפיו וכלשונו הם שלו ית' שבלעדם הרי הוא מת ומטול כאבן דומם והוא ניב שפתיו וכפשו החיונית נתנה לבני האדם והכשר לבורה ניב שפתיו. ומה טובה היתה שתוקתו בלא שבר ועונש ע"ד שאמרו בלרעה לא מדוכסיד ולא מעוקסיד. וכתב בס"ח בשעה שרשב"ג ולא ליהרג א"ל ר"י מפני מה אתה יולא ליהרג שמה היתה דורש ברכים ושמת לבך ונהנית מד"ת וא"ל אחי נחמתני. ועל זה יהיו כל הדווים ולא ימירו את כבודם ח"ו:

שיר למוסר הנזכר

- ערוך למהללי אל במורא
- ואם פיך ידבר לגבורה
- הלא תדע עבודתך עבודה
- רצונך אשר עיקר לזרה
- ואיך השק מביאו לגבירה
- ולא השוה צעירה לבכירה
- ואיך קמח נתנו בכברה
- ונשאר מוץ בידו השבורה
- וטוב היות שפתיו לו עצורה
- לזמרם באימה היתירה
- ורעתך מציאות חן לצורה
- ותעבוד בטהרה אשרה
- והבשר לצר שפה ברורה
- ולעבד לבוש מלכות ומשרה
- וכהנת לפנדקית חסרה
- ורקדו עלי עפר השורה
- והתבן לרוח הסערה
- בלי רבש ולא עוקץ דבורה:

תאחוז בו ותאמר ליקב"ה הריני מתעטף בציצית וכן תתעטף נפשי רוחי
ונשמתי באור הציצית העולה קרי"ג מ"א להסתכל בציצית בכל שעה
וכשסתכל בו יכוין כאלו רואה גוון התכלת כמ"ש המקובלים שהוא הדין הנורא גוון
תכלת ויתפחד ממנו ויכנס בלבו אימה ויראה ועל זה ארז"ל תכלת דומה לים וים
דומה לרקיע ורקיע דומה לכסף הכבוד באופן שכשרואה התכלת יראה עצמו
כאלו הוא עומד לפני כסף כבודו ויתברך והנה כתב הרב בעל מלת שמורים מה
כונתו לומר והיה לכם לציצית אלה הציצית לשון הסתכלות כמו מציץ מן החרובים
שתהיו תמיד מסתכלין בו וזהו וראיתם אותו וכו' ולכן אותו שטפחו לו לציציתו על
פניו כשכף לעשות עבירה מיד פירש כי בהסתכלו בציצית ראה עצמו כאלו עומד
לפני כסף כבודו ויתברך לתת דין וחשבון והנה הטלית הוא תוסף על האדם להסתירו
מבעלי הדין וכפרט אס תיקן הציציות ועשה הקשרים והכריכות בכונה ליתר שמו
יתברך אז נעשה בציצית רוחניות קדושה ממש ולפחות יכוין כוונה זו הפשוטה
כשעושה ז' כריכות בקשר הראשון ות' כריכות בקשר השני הרי ט"ו ליתר בהם שם
י"ה ט"ו גימטריא ט"ו וכשעושה בקשר השלישי י"ג כריכות יכוין שהם כנגד
ו"ה דהיינו ליתרם שבעולם י"א וכשעושה בקשר רביעי י"ג כריכות יכוין כמנין אחד
וכל זמן שקושר וכוף וכוון בשם הו"ה עד סיומו באחד שלכן נאמר במלכות המשכן
מעשה חושב שהיו מכוונים כל כלי וכלי של המשכן כפי כוונה הראויה לו ונעשה
בזה למשכן רוחניות שהיה משכן לשכינה ובלבד שיכוין לבו לשמים ובהסתכלותו
בכנף הציצית הוא קגולה להעביר הכעס ולתקנו וכן כנף גימט' כעס וזוכה להשיג
השגה גדולה ולא ימנע בעינוך משז"ל שזוכה ורואה פני השכינה שנה' כאן וראיתם
אותו ונאמר את ה' אלהיך תירא ואתו תעבוד שינוי אותו שב אל השכינה והמתקעס
אמר עליו שאפי' שכינה אינה שוכה כנגדו וזולת ח' בכבודה והנהר בציצית
הוא זוכה לראות פני השכינה ראה כמה מתקן בזה וה"כ היאך יוכל ללכת ארבע
אמות בלא טלית כשר בהלכתו וגם אחר שעשה תשובה הוא מתקן ע"י הסתכלותו
בציצית ואזהרתו בו אס היה מכת לים ושקרנים או חנפים או מספרים לשון הרע
שאינם רואים פני השכינה הוא עושה בזה תקון מקביל לפגם שזוכה לראות פני
שכינה ושב ורפא לו וכנמרץ מנחות אמרו דהמבטל מלת לציצית עובר בחמת
עשה שחמתה לשמות של עשה נאמר בו ועשו להם לציצית ונתנו על לציצית הכנף
וראיתם אותו וסיה לכם לציצית גדילים תעשה לך ולכן הירא וחרד על דבר השם
לא יתבטל אפילו רגע א' מהמלות הנאמרות בו להיות עליו הטלית קטן יומם
ולילה אף כשהוא ישן עור ארז"ל כל מי שיט לו תפלגין בראשו ובזרועו ולציצית בבגדו
ומזוזה בפתחו מובטח לו שלא יחטא שנה' והחוט המשולש לא במהרה ינתק ובעונות
הרבים אין לנו מניחין הציצית כי אס בשעת התפלה ונשאר לנו הטלית קטן כל היום
לדין שחזוקין בו ולא נרפאו ולהיות בתקונו וכלכתו אולי יהיה לנו למעו ולמחקה
מו"הר לסייענו עור ארז"ל ככל עת יהיו בגדיך לבנים זו מלת לציצית ושמן על
ראשך אל יחסר אלו תפלגין ולזכרון יום המיתה המכנעת ומשברת לב האדם יתיר

מן הכל נראה שרמז הכתוב בדרך רמז והוא שמכל עמל וטווח של האדם שטווח
בעולם הזה אינו מוליך עמו בקבר כי אס היראה לדרך שהוא התברכין מלבוש הבוק
ועושים לו נר דולק לעלויו הנשמה ולכן רמז הכתוב בכל עת יהיו בגדיך לבנים
שתסתכל כאלו אין לך מעולמך כי אס אותם הבגדים הלבנים שמוליך עמו לקבר
ושמן על ראשך שתזכור אותו הנר שעושים לאחר מיתה לנפש המת לעלויו הנפש
וא"כ למה לא תעשה אתה בחיים חייך עליו נשמתך ותלוקף הנשמה מהתורה
ומהמלות וכתבו בעלי המוסר שחקירים היראים החרדים אל דבר ה' בכל מה שהיו
רואים היו זוכרים יום המיתה ויום הדין כגון שרואים בגדים מרוקנים ומאויירים
כששר כדוגמת העינים ונראה שהבגד מלא עינים ואז זוכרים המלאך המות המלא
עינים ומואסים אז בתענוגי ע"הז' וכן בגדים לבנים זוכרים יום המיתה שהוא
מלבוש של מתים וכן מה שנהגים ללבוש הקיטל ביום הכעורים שהוא כגד לכן
בגדי מתים ובה יכנע לבו של אדם כמ"ש בש"ע ואשרי מו שאינו מסיר יום
המיתה מנגד עיניו כמ"ש מאין באת ולאן אתה הולך וע"ב טוב לזכור יום המיתה
בשעת עטיפת הטלית להכניע לבו של אדם ארז"ל כל הזקיר במלות לציצית כהלכתה
זכה ומשמשים אותו אלפים ושמונה מאות עבדים שנה' והחזיקו עשרה אלפים
מכל לשונות הגוים בכנף יהודי אחד הרי לכנף אחד עשרה מכל אומה והם שבעים
אומות הרי שבע מאות לכנף אחד והם ארבע כנפות הרי כ"ח מאות כי הנה יש לו
קגולה כפלאה לכפות הקליפות ולקמות עיניהם באור המקיף של הטלית שעל ידי
כפוייתם יהיה לו כ"כ עבדים מהבאים משרשם מאחר שנכנעו ע"י יעשה ו"ג
חוליות שכל א' מג' כריכות שהציצית גי' ת"ר י"ג חוליות הרי קרי"ג שמלות עשה
לזכור המלות בהסתכלותו בציצית יכוין בהנחת לציצית ותפילין חוץ מכללות המלות
שהיא מקדשת כל איבריו עוד יכוין לנקות ולטהר את ידיו העושים המלות האלה
את אשר גזל וידיו רמים מלאו וכמה עונות התלוים בידים ולתקן את אשר קלר
קלרו ידיו מלעשות המלות התלויות בידים כמ"ש בהגתה יש נוחלין :

שיר למוסר הנוכר

בעת תעשה בטלית הקשרים	תיחד אל בארבע האוירים
ואז תגדל קדושתו ותדל	וסוככת לך מכל עברים
ואלפים עבדים לך קנויים	ועוד אלף שני מאות חסרים
וציציות והחליות מנויים	כמצות אל ובס יהיו זכורים
והסתכל תכלת במ בשבל	והוא הדין ומעביר מגורים
לעצמך שור כמו נצב וקשור	ומול כס יה פתוחים הספרים

יברך מעומד ויכסה ראשו בטלית . סי' ח' . וצריך לכסות ראשו מתחלת התפלה עד סופה כדי שתפלל באומה . הרדב"ז וב"ט . כתב בש"ך דף ל"ב ע"ב שאינם עושים יפה קצת נוהגים שאינם מתעטפים בשעת הברכה אלא הראש בלבד בלתי כסוי הגוף כלל ואחר הלך ארבע אמות ממשיכים אותו על זאדיהם לא הועילו כלום בזה . טלית קטן יברך על מנחת זיאת . הגה ס"ו . דרוב הפוסקים ס"ל דאין צריך עטוף . טלית קטן ילכטו תחת בגדיו למעלה מן החלוק . כתבי האר"י זלה"ה . ועיין בס' נגיד ומנחה . בכתבי האר"י זלה"ה שלא יסיר טלית קטן ממנו כלל אפי' כלולה כשהוא יסן ואפילו בשעת תשמיש . וכתב קורן של דברים ועיין בחוקי חיים אות ז' . שיעור טלית קטן כתב הרב ש"ך דף כ"ו כתב בספרי הארץ משם ס' דרך חכמה ג' רביעי אמה באורך וחצי אמה ברוחב . ושיעור טלית גדול שיכסה ראשו ורובו בעטיפה ויגיע עד החזה . והמנהג שם הביא שלא יש חילוק בין אורך לרוחב אלא אמה על אמה והאמה ששה טפחים והטפח ד' גודלים ור"ה כ"כ"ו כ' בסו"ע ז' צריך שיקוף הראש וגוף האדם פנים ואחור עד החזה וכן כ' במורה באצבע בקשר גודל סי' ב' סעיף א' . קודם שיברך ועיין בחוטוי הציצית אם הם כשרים כדי שלא תהיה ברכתו לבטלה . ס' ט' . צריך להפריד חוטוי הציצית זה מזה . ס' ז' . אם בתוך התעסקותו בדיוקתם והפרדתם לא וכל להתפלל עם הזכור אין צריך לברוק בעת הברכה וכן כשולא מב"הכנ ופשט טליתו והסוח דעתו . כשחוזר ומברך אין צריך לברוק . מ"א . צריך לברוק גם למעלה בקרן המונח על הבגד כי אם נפסק שם חוט א' אעפ"י שכל ראשי החוטין קיימין פסול וכן בגדול כ"י . והש"ך בשם ס' נן המלך כתב שאסור להפריד החוטין זה מזה בשבת דהוי כגמר מלאכה . ז"ל"ת נוטריקון "צריך יברוק" ז"ל"תו "תמיד . עט"ז סי' י"ב . וכתב בס' י"ט יש להחמיר ולברוק את הטלית כשקופלו כדי שיהיה חזקתו ברוך . יברך להתעטף בציצית בפתח תחת הבית ולא בשוא . עיין בס' תפלה לדוד ס' ז' עש"ב ועיין בעט"ז בסו"כ"ד שהוכיח מן הזוהר פ' שלח לך שיש לומר בציצית בפתח . אבל הגאון חיד"א ז"ל כתב בס' מח"כר סי' ח' ש"ל בשוא תחת הבית וכן עיקר וכן מנהגנו . אם לא בירך קודם שנתעטף יברך אח"כ אף דכבר נתעטף כמ"ש הרמב"ם פ' י"א מהלכות ברכות . העושה מלוא ולא בירך את מלוא שעריו עשייתה קיימת מברך אחר עשייתה כולו הרי שנתעטף בציצית וכו' ולא בירך תחלה . חוזר ומברך אחר שנתעטף . ועיין בהתעטפו שונו הקב"ה להתעטף בו כדי שזכור כל מצותיו לעשותם . ס' ח' . (מדכתוב ודאיתם אותו וזכרתם . לבוש . טלית קטן שיישן בו הלילה אין צריך לברך עליו ביום וטוב לפטור ברכתו בבקר בטלית גדול ועיין במ"א וע"ז . והאר"י זלה"ה לא היה מברך עליו כי אם בשעה שמסירו מעליו בבית הטבילה לפי שלא היה פושטו מעליו כלל . כתב הרב בעל חוקי חיים בשם אור צדיקים אות ט' ס"ק כ' כשילבש טלית קטן יכוין דהוא מלבוש הפנימי של הנשמה . וטלית גדול הוא אור המקיף אל הנשמה מבחוץ . וזה שיהיה לו ציזית כל היום דאל"כ מנודה הוא לשמים . שם א"ל . על כן מאור מאור יזהר בטלית קטן ובדיקתו . דבטלית קטן שכוח כיה פיקול יותר ע"י הכבוס

הכבוס שמכבסין אותו תמיד . ירא שמים יעשה טלית של זמר רחלים וציצית של זמר רחלים שהוא חייב בציצית מן התורה בלי פקפוק . סי' ט' ק"ו . אם נתפרקו משזרתו ונעשו י"ו כשרים אם נשתייר כשזור כדי עניבה . סי' י"א ק"ג . ולכתחלה טוב לקשור החוטים למטה . הג"ה . הפושט טליתו והיה דעתו לקזור ולהתעטף בו מיד אין מברך עליו שנית הג"ה סי' ח' סי' ד' . אם נפלה טליתו שלא במתכוין וחוזר ומתעטף צריך לברך והוא שנפלה כולה . שם ס' ט"ו או רובה ט"ז . יעשה הנקב באורך הטלית לא למעלה מג' אצבעות . (רוחב אצבע הגודל בגודל כינוי . לבוש) מפני שאינו נקרא כנף . ולא למטה מכשיעור שיש מקשר גודל עד הספורן שאז תוא תחת הכנף . סי' י"א ק"ט ומורדין זה כיושר ולא באלכסון הג"ה . והרב בעל ש"ך האריך והביא דב' גודלים ברוחב כד הקטר ולא כד הרחב ושיעורן שיה כמו ג' אצבעות שהם אמה קמימה זרת . וללאות ידי חובתו אליבא דכ"ע ירחיק מעט גודל כי אז יהיו למעלה משיעור אמה קמימה זרת . דשמא הג' אצבעות הם ג' אצבעות הנז' דלא כלבוש . אם היה רחוק מהכנף מלא קשר גודל ונתקו מחוטוי הערב עד שלא נשאר בו כשיעור כשר . כיון שהיה בו כשיעור בשעה שהטול בו ציזית זה . שם ס' י' . ונוהגים לעשות אימרה קביב הנקב . ואפי' טלתי של עור ויכל להניח קביב הנקב . ב"י ט"ז . יעשה ה' קשרים כפולים וד' אורחים כינויים והכרוך והקשרים יהיו ד' גודלים והענף ח' ס' י"ד . ואם האריך בציצית יראה ששלושתו יהיה גדילוב' שלישי ענף . הג"ה . ושיעור זה צריך להיות לאחר שנקשר חוץ ממה שמונח על קרן הבגד . הג"ה סי' ד' . הי"ב גודלים שיעורם במקום רוחב הגודל ולא מראשו במקום הקטר . ב"י . יכרוך באויר ראשו ז' כריכות ובב' שמונה ויכוין שהם ט"ו כמנין י"ה של שם הוי"ה ובאויר הג' י"א כריכות . ויכוין כמנין ו"ה של שם הוי"ה ובאויר הרביעי י"ג כריכות כמנין אח"ד . אל יחתך ראשי החוטים בסכין שנאמר לא תניף עליהם ברזל ויפסק אותם בשניים שהם לב . ויעסקו בחוטין שהם ל"ביעט"ז סי' י"א סק"ה . החוטים יהיו כינויים לא עבים ולא דקים נאים יותר משום זה אלא ואנוהו עינין מ"א סי' י"ב ס"ק ו' . בענין הפסקת החוטין צריך לחוש לסכנת ר"ת מאחר שבקל המלא ימלא לציצית כמ"ש הפוסקים . והוא שהד' חוטין הכפולים שאנו עושים שנים מהם כנגד התכלת וב' מהם כנגד הלבן וס"ל שלעולם צריך שיהיה מין שלם בארבו י"ב גודלים בכופלן או התכלת או הלבן . והמין הב' הנפסק צריך שישאר כדי עניבה . לפיכך במקום שאין מדקדקים שיהיו ניכרים הד' ראשים שבאר"ה אם לא נפסקו אלא שנים ראשים ונשאר בהם אפי' באחד מהם כדי עניבה כשר . ממה נפשך שאם הוא חוט א' הרי עניבה מלך א' ואם הם ב' כ"ש שכשרה שהרי עדיין נשארו שנים שלמים כנגד מין א' וב' אלו הרי יש בהם כדי עניבה בא' מלך הב' ובב' מב' האדרים אבל אם לא נשאר כדי עניבה בשניהם פסולה . חיישינן שמא חוט א' הם . אבל במקום שנוהגים לעשות סי' א' הם מלך אחד ולא נשאר בהם כדי עניבה כשר . שהרי ודאי שני חוטין הם ונשאר בהם כדי עניבה כד הב' עיין בלבוש סי' י"ב . וכדי עניבה משערינן בחוטים כינויים הג"ה . חוט שנפסק וחזר וקשרו אם היה כן בשעת עשיית הציצית

הזוית שהיה קצר באופן שנספל לא מהני מה שחזר אח"כ וקשרו דהוי תעשה ולא מן העשוי. אבל אם היה כשר בשעת עשייה ואח"כ נפסק ונספל אם חזר וקשרו כשר. וה"ה אם קודם שעשה הזוית נפסק חוטו א' וקשרו ואח"כ עשה ממנו זוית כשר כ"כ הכ"ה הט' משם הט' ז' אבל אין האמת כן ואין כן דעת הט' ז' אלא אם נפסל אח"ך וחזר וקשרו פסול ועיין במח"כר סי' י"ב סק"ט ב'. עיין בט"ז ס"ק ג'. מותר ליטול טלית חבירו ולכרך עליה ובלכך שיקפל אותה אם מלאה מקופלת. סי' י"ד ס"ד. אבל אין להזיאה חוץ לכה"כניעט"ז וע"ה. וכתב הע"ת מרבני המנהג נראה שיכול לכרך בלי נטילת רשות ויש מחמירין שלא לכרך בלי נטילת רשות. והמ"א ס"ק ז' כתב דדוקא באקראי אבל בקביעות אסור. אבל אסור ללמוד בספר חבירו שלא מדעתו. הג"ה. כתוב בש"ך נמלא בתקנות קדומות שלא להזיאה טלית או ספר מב"הכנ בלתי רשות בעלים. מור"ם בשם הכלבו. והיא בתקנות מורגמ"ה ז"ל. כתב ט"ז סי' ק"ז אם הפקידו אצל ת"ח ספרים או משכנו בידו מותר ללמוד בהם. יש לזהר כשארדם לוכס טלית שלא יגרור לזיוותיו. סי' כ"ה ס"ד. זמן ברכת הזוית כיון דתלה רחמנא בראיה כדכתב וראיתם אותו ולא כתוב בהו יוס דמשמע מעלות השחר לכך לא יכרך עליהם עד שיכיר בין תכלת שבה ללבן שבה שאז הוי ראיה מעליותא. לכו"ס סי' י"ח. אם היו הכריכות כמנין שם הוי"ה מותר להקיר כריכות הללו ואין בזה משום מוחק את השם ח' כאשר חשבו הזוה"כמי"ש"ך. עוד כתב שאסור לרקוס פסוקים של תורה בטלית בכתיבה אשורית ומותר בדיועבר לקיימו למזותו. לריך האדם להסתכל בזוית בכל שעה ורגע וכמ"ש הכתוב וראיתם אותו והוא תועלת גדול אל הנשמה שלא יזדמן חטא לידו. ש"ך משם ס' הכוונות. וטעם מלות הסתכלות בזוית בעינים משא"כ בתפלין שהוא מלותו לעלות בזכרונו ומחשבתו ולא בהסתכלות העין. לפי שהתפלין אור פנימי של הנשמה והוא נעלם בסוד המחשבה לכך תלוי הדבר במחשבה שלא יסוח דעתו מהתפלין משא"כ בזוית הוא אור המקיף מבחוץ ותלוי בראיית העין ולכן אם לא יעשה כן אינו יכול להמשיך אור פנימי ומקיף ודבר זה הוא על ררך הפשט של סודי הדברים. אבל עיקר סודן של דברים עמוק מאוד כידוע ועכ"פ מי שלבו לשמים ואינו מסיק דעתו מהתפלין והמורד נסתכל בזוית ויכל להמשיך פנימי ומקיף כפי הכנתו. לריך להסתכל בזוית כאילו יש בו תכלת כי אף שאין לנו תכלת אותה הארה לא נפסקה. ש"ך. כתב הר"ב עמק ברכה דף ל"ב לריך לכוין בדעתו כאילו עומד כנגד כסא הכבוד ברעדה ובחלחלה שזהו ענין תכלת דומה לים וים דומה לרקיע. ורקיע דומה לכסא הכבוד. שהוא עולם הנשמות שמשם חוזבים וזכר שורש נשמתו וסופו לשוב למחאב הראשון והוא ענין התכלת העולה לקוף ע' שנה כנגד ימיו של אדם וכו' והיה' לכם' לזוית' ס"ת המ"ת כי ע"י הזוית יזכור יום המיתה ע"י החלון. כתב העט"ז משם של"ה ויש נהגים לנשק הזוית בכל עת כשדואים אותם וכן ראיתי בני עלייה המחבבים את המזוה ומנשקים את הסוכה בהליכתם וכיזיאתם וכן הארכעה מינים שבלולב והכל כדי לחבב את המזוה וכן מנשקים המלות והמרור בחג הפסח סי' י"ב ס' ק"ב. קנה טלית ועשה בו זוית

מכרך

ושל ה' יציר

מכרך שהחיינו ללא גרע מכלים חדשים. סי' כ"ח ס"א. ואם לא בירך בשעת עשייה מכרך בשעת עטוף ראשון. הג"ה לריך לכרך תחלה שהחיינו ואח"כ להתעטף בה"ט. אבל הגאון ברכ"י סי' כ"ב ס"ק ב' כתב דברכת זוית תחלה ואח"ך שהחיינו עיי"ש וכן עיקר. גדול עונש המבטל מלות זוית ועליו נאמר לאחוז בכנפות הארץ וינערו רשעים ממנה. סי' כ"ד ס"ו.

מוסר לתפלין

יוהר שלא יסוח דעתו מהם כי הארת התפלין והמשכתם תלויה ונעשית ע"י המחשבה כמ"ש למעלה גבי הסתכלות בזוית ולכן מי שאינו מסיק דעתו מהם ומניחם באומה ויראה ושמחה של מזוה נאמר עליו ועשו לי מקדש ושכנתי בתוכם כמ"ש בזוהר ובאלו אינו מניח תפלין של עור אלא כתות אור רוחניות המזוה ואם לאו באלו מניח תפלין של עור גשמיות המזוה. התפלין ידמה כמשל לנטיעה בלא מים והמחשבה בהם הוא הכריכה של המים שעל ידה מוזיאה הנטיעה פירותיה ובלא מים אינה עושה פירות כך המניח תפלין בלי מחשבה ומסיק דעתו מהם אינו ויכל למשך על ידם האורות העליונים שנמשכים על ידיהם. ובזוהר אמרו שיעקב אבינו ע"ה יולג את המקלות ברהטים שעשה קוד המשכת אורות התפלין והרהטים הם ארבע ריהטוי מוחא ד' בתי דתפלין ולכך אמרו בשקתות המים שע"י המחשבה והכוונה שלא יסוח דעתו מהם דומה למים המשקה והמוזיאה פירות וארז"ל השם עליהם ויחי נאמר על התפלין שהוא הגורם החיים העליונים וחיי הנפש ולכן אותה האשה שמת בעלה בקלות שנים שאמרו בגמ' והיתה נוטלת תפלין ומחזרת בבתי מדרשות לפי שהזהיר בתפלין הוא מאריך ימים ולכן היתה נוטלת תפלין ומי שמסיק דעתו מהם הרי הוא באלו מתרחק מחייו. חוץ מן העונש המגיע לו. והמניחם בלא היסח הדעת הוא ממשיך השפע מעולמות העליונים מעולם לעולם שזהו דמו הרצועות המתפשטות למטה המורה על האדם התחתון שע"י התפלין יש יכולת בידו להמשיך מעולם לעולם עד שהפשט הקדושה אל התחתונים כמ"ש המקובלים וע"כ המניח תפלין לריך שיהיה טהור ונקי מבית ומחוץ ואינו נמשך בשחוק ובקלות ראש ושיחה בטלה ח"ו וכ"ש במחשבות רעות אלא יפשיט עצמו מכל עניינים החומרניים שאם יש לו אחת מכל אלו אינו יכול להמשיך שום המשכת קדושה ולא תיקן שום תיקון בהנחתו מאחר שאינו ראוי ואינו מוכן ואדרבא הוא ראוי לעונש. ולא ולמד מאותו חסיד שהסוח דעתו מן התפלין באמירת ברוך אלהינו וכו' ונענש כמו שידוע. שארז"ל שבשכיל שלא יסוח דעתו מהם נקראו טוטפות לשון זכרון והסתכלות המחשבה כמ"ש הטף אל הרום. ובגמרא אמר אבוי מערב אני בו שאין גיהנם שולטת בו. רב פפא א' אני מערב בו שכל עונותיו נמחלים. הכט נא וראה כמה עונש גדול יגיע למי שאינו נזהר בהנחתו כראוי שתתן לו הקב"ה הלל גיהנם ומחילת העון בדבר קל שאינו לא תעניות ולא סיגופים ולא הפקר ממון ובשנתכעין ממנו ביום הדין מדוע לא

לא

מוסר לתפלין

לא תקנת מעשיך בסגוף אם יאמר חולה היתני או אסטניס ולא יוכלתי לסגף עלמי
מה יוכל להשיב על דבר קל כזה שאינו לריך לא סגוף ולא תענית באזהרתו בתפלין
כראוי וכהלכה למחול עונותיו ולהגילו מדינה של גיהנם כמ"ס כעלי מוסר בענין
עניית הקדיש והשירה והעקידה וכיוצא הלא חוי לה לאותה בושח. עוד אמרינו בש"ס
כל המניח תפלין ונזהר בזה שלא לזלזלם ושלא לשוח בהם שיחת חולין יאריך ימים
ומייתקי שם אמר רבא ומובטח לו שהוא בן הע"ה ר' אליעזר אומר כיום הדין אם
זהיר במצות תפלין כף זכותו מכרעת ואם פשע בהם ח"ו כף חובתו מכרעת שאין
לך במ"ע יותר ממצות תפלין לפי שהתורה כולה הוקשה לתפלין דכתיב למען תהיה
תורת ה' בפיך וכתיב הלבוש דמשמע דע"י התפלין תהיה כאלו תורת ה' בפיך.
וכתבו כי כל מקום שא"ז על איזה מצוה כאלו קיים כל התורה כולה. הכוונה אם
הוא נזהר בכל מצוה ומצוה שתבא ע"י לקיומה ואם איזה מ"ע בתורה שלא השיגה
ידו כלל לקיומה או שאינו יכול לקיים כמצות הקרבנות וכיוצא וע"י הזהרתו באותה
המצוה כראוי כדין וכהלכה נחשב לו כאלו קיים אותה המצוה שלא היה יכולת כלל
בידו לקיימם. ודע שכל דברים שארז"ל עליהם שמוחלים על ידה עונותיו של אדם
הוא דווקא כשיעשה תשובה שלימה קודם אליה בחרטה ועיובת החטא אלא שאין
כח בידו לסגף עצמו ולהטעיר יותר מן הראוי לו יש מצות שמורות סגולות מועלים
לו תמורת סגוף שהוא יותר מן הראוי לו ע"י הזהרתו בהם כהלכתן. ולכן קודם
הנחת התפלין המחול העונות והמגיל מדינה של גיהנם יתורה ויאמר חטאתי עויתי
פשעתי כי אחרי שובי נחמתי וכו'. ומה מאור וטעור מאור על מה שפרק עול
מורא שמים ועול תורה מעליו ע"י עונותיו. ועתה ע"י הנחת תפלין על ראשו
וכנגד לבו יקבל עליו מעתה עול מלכות שמים שלא יעבור אפילו על סייגי התורה
ועול המצות ובה הוא מתקן את אשר פגם. וישב ויבנה חורבות ועליו ה"ר פפא
אני ערב שכל עונותיו נמחלין. ואחר עשותו תשובה כראוי בכל לב ובכל נפש ולעשות
עד מקום שידו מגעת ישמח הרבה בהנחת התפלין שזכה להיות משמש ועבד
לשאת עולו ויתברך על ראשו לקיים וגילו ברעדה באימה ויראה מהש"ת ושמחת
המצוה. והאדם שיש לו חשק באיזה דבר שיהיה אם יאכל יראה כנגדו. וכן אם
יתפלל ואפילו כשהוא ישן רואהו בחלום והתפלין שהוא חיינו ואורך ימינו בע"ה
ובע"ה ובמוחל עונותינו ומגילנו מדינה של גיהנם היאך יסוח דעתו ממנו ולא
יעריכו לדבר הגשמי הכלה והנפקד או לנו מיום הדין או לנו מיום התוכחה. ולכן
החוי יתן אל לבו ויחיש מפלט לו לעשות תשובה על זה:

שיר למוסר הנוצר

ערה נא שושפות כדין ויפות * אשר נזולים מקור חיים ונוטפות *
והמות ולב מבין וטוח * תכוין כי לעול מלכות כפופות *
והסיח אסור בהם ושיח * ועיני שכלך בהם נוטפות *
ויהיו

דיני הציצית

ויהיו כזרעים הנטועים * עלי מים וצר נהר וחופות * חוף הים
זהירים בם מכפרים לחובם * ויום עברה מגינות הם וחופות *
ומה טובה לקדם התשובה * ואז בם יהיה לך תרופות *

דיני התפלין

יניח הציצית למעלה מן התפלין כדי שלא לעבור על המצות. סי' כ"ה ס"א.
כשמוציא התפלין מן הכיס יהא זהיר שלא ינערם אלא יקחם בידו דרך
כבוד. ש"ך דף מ'. מי שאין לו תפלין בשעה שהצבור מתפללין ימתין ולא יתפלל
עד שיאכל תפלין ויקרא ק"ש בתפלין משיתפלל עם הצבור בלא תפלין. מ"א סי' ס"ו
ס"ק ו"ב. מי שרצה להניח תפלין דרש"י כמנהגו ונודמן בידו תפלין דר"ת יכול
להחזירן לכיסו ויניח של רש"י ואין בזה משום און מעבירין על המצות. להרב ש"ך
בדיני מנחה. קודם הנחתם ינשקם ויתן לב אליהם הן בעור הבתים של יד הן בעור
הבתים של ראש שמה נקבו או נקדקו כי יש עורות שמתקלקלים מהר ולאו ארעית
וימחר לתקנם ולא יתעצל לפנות ינהג בהם כמו שממחר לתקן בגדיו המקולקלים.
לריך שיהיו עליו תפלין בשעת ק"ש ותפלה ס"ד כראמרינו בגמ' כל הקורא קריאת
שמע בלא תפלין כאלו מעיד עדות שקר. יכוין בהנחתן שזונו הקב"ה להניח ד'
פרשות אלו שיש בהם יחוד שמו ויציאת מצרים על הזרוע כנגד הלב ועל הראש כנגד
המוח כדי שזכור נקיס ונפלאות שעשה עמנו שהם מורים על יחודו ואשר לו הכח
והממשלה בעליונים ובתחתונים לעשות בהם כרצונו. וישעבד להקב"ה הנשמה שהיא
במות וגם הלב שהוא עיקר התאוות והמחשבות ובה יזכור הכורה וימעט תאוותיו
והנאותיו. ס' ה'. בכתבי האר"י זלה"ה מזהיר מאור להניח ב' זוגות של תפלין א'
כדעת רש"י וא' כדעת ר"ת כי הב' סברות אמיתיות ושניהם לריכוין. והרב בעל עולת
התמיד בשם הר"י יעב"ץ כתב דהוי ספיקא דאורייתא והיא לחומרא ע"ש. אם פגע
בשל ראש תחלה לריך להעביר על אותה מצוה ולהניח של יד תחלה ואח"כ של ראש.
ס"ו. וכתיב הלבוש דכתיב וקשרתם והיו לטוטפות. לריך לברך על התפלין של
יד אחר הנחה על הקיבורת קודם קשירתם. ס"ח. ולא יהיה נחפו לברך קודם הנחה
על הקיבורת דהוי קודם דקודם. ש"ך דף ל"ג. אסור להפסיק בדבור בין תפלה של יד
לתפלה של ראש. ואם הפסיק מברך על של ראש על מצות תפלין. ס' ט'. הניח תפלין
ולא בירך יברך אחר שהניח של ראש. רכל מצוה דעדיין מצותה קיומת וכול לברך אחר
עשייתה הרמב"ם פ' ז' מהל' ברכות. אם שח ללורך תפלין אינו תווה ומברך. ס' יו"ד.
אם שמע קדושה או קדיש בין תפלה של יד לתפלה של ראש לא יפסיק לענות עמהם
אלא שומע ושותק ומכוין למה שאומרים. ס' יו"ד. ונראה דמ"ס שומע ושותק
הכוונה שלא יתעסק אפי' בהנחתם כגון בכריכת הרצועות וכיוצא אלא יעמוד כך
כלי עסק של הכריכות עד שיעניס איש"ר וכו' ומכוין עמהם ואח"כ יגמור קשירתם
דכלאו הכי היה שותק שאסור לשוח בין של יד לש"ר והול"ל אסור לענות אלא ושמע
וכו'

דיני התפלין

וכו' ומדקאמר ישתוק הכוונה שלא יתעסק בגמר הנחתם עוד עד שיענו איש"ר
וכתב הרב כרבי יוסף הי"ד בסי' כ"ה דלענין הלכה שותק ושומע והיו כעונה לענין
ללאות ידי חובת ענייה אבל לענין שיחשוב הפסד לא הוא כעונה. ומ"ש לא יענה
בין של יד לש"ר אפי' איש"ר ואמן של ברכת תפלין וקדושה היונו לכתחילה אבל
בדיעבד אם ענה אמן בין תפלין של יד לש"ר אין צריך לחזור ולברך. ועיין בש"ך
דף מ' ועיין בס' תפלה לדוד סי' ע"ב וע"ג. מותר לענות קדיש וקדושה ואמן בין
תפלה ותפלה בתפלין דר"ת הואיל ואין מברכין עליהם עיין בב"ט ס"ק י"א.
ודווקא קדיש וקדושה בתפלין דר"ת אבל ללמוד לא. הרב ב"י הי"ד. וכתב הלבוש
טעם דאין מפסיקין בין תפלה לתפלה אינו מטעם שמביא עצמו לברכה שאינה
לריכה אלא מברכות והיו הויה ה' לשניהם בלי היסח הדעת והפלת דבר. ולפי
הנראה דמהאז טעמא אפי' בין תפלה לתפלה דר"ת כמו לא יפסיק ואם דמו בענינו
קרן באלכעוהיו הוי הפסק בין תפלין של יד לש"ר. הלק"ט סי' ז"ן. וכתב מי שמניח
תפלה של יד וברך ג' כריכות העליונות ולא בירך ושח בנתיים מברך שתיים כיון דברכות
אינם מעכבות שפיר מקרייש בין תפלה לתפלה מברך שתיים. קי"ט י"ג מי שאומר
שאסור להוסיף תפלה של ראש מהתיק עד שתהא תפלה של יד מונחת. סי' א' ואף אם
שניהם לפני חוץ לתיק לא יתקן לפתוח התפלה של ראש עד אחר הנחה של יד. הג"ה.
ורבים כשמניחים תפלה של יד על הקיבורת אוחזים החלוק של הזרוע בשניהם כדי
שלא יעכבוהו הכנדים והם מברכים בעוד שהחלוק בשניהם וזהו אסור משום ומלא
פי תהלתך כמ"ש הר' בסי' קע"ב כ"ב כשכח והכניס אובלים לתוך פיו בלא ברכה ע"ס.
אם אין לו אלא תפלה ה' מניח אותה שיש לו ומברך עליה שכל ה' מורה בפני עצמה.
סי' כ"ו ס"א. וה"ה אם יש לו שתיהן ויש לו אונס שאינו יכול להניח אלא ה' מניח
אותה שיכול. הג"ה. ואם אינו מניח אלא של ראש לברך מברך עליה על מלות תפלין
לבר. ס"ב. כתב הרב בעל עמק ברכה דף ל"ג רמ"ש מרן אם זזו התפלין ממקומן
וממשמש בהם להחזירם מברך. לא קאי על זמן הזה שמניחים דוקא כשעת תפלה כי
בדאי כל זמן שעוסק בדברי קדושה אין זה נק' מסיח דעתו מתפלין. ודינים אלו
לא נאמרו אלא למי שלובש תפלין כל היום וכל משאו ומתנו הוא בתפלין אז הוא
שפיר מסיח דעתו. משא"כ בב"ב ועוסק בתפלתו הוי בחוללם על מנת להחזירם
כמ"ש הרמ"א. מקום הנחתם של יד בזרוע שמאל בבשר התופח שבעלם שבין הקיבור
וכיף השחי (על בשר התפוח ב"הט). ויטה התפלה מעט לר' הגוף בענין שביכוף
זרועו למטה והיו כנגד לבו. ונמלא מקיים והיו הדברים האלה על לבבך. סי' כ"ז
ס"א. ויניח בראש העלם הסמוך לקיבורו אבל לא בחצי העלם הסמוך לשחי. הג"ה.
יש לזהר שלא תזוז יוד של הקשר מהתפלה. סי' ב' ויש כורכים עליה רצועה של תפלין
קודם כריכתן על הזרוע כמ"ש לקמן. לא יהיה דבר חולץ בין תפלין לבשרו לא שנת
תפלין של יד לא שנת תפלין של ראש. סי' ד'. והאז וסיר וזרזו שלא ישמטו התפלין למטה
חוץ למקומם. ולכן יזהר בהנחתם שלא יהיו רפויים וכל שעה שישקם וראה אם
בשמטו ממקומם ויחזירם. אגור יד שכותב בה הוא חשובה וימן לענין זה ומניח

דיני התפלין

כיר שכנגדו. סי' י'. אין לכרוך הרצועה על התורה כדי לחזקה. ה"ה ס"ח. מנה"י
כמה ראה כמה"ר שמואל ויטאל סדר הכריכות כשהיה עובר הרצועה בזרועו היה
מהרדק היטב וקושר היו"ד עם התפלה וממשיך הרצועה אל הזרוע לעשות שאר
הכריכות ובקיבורת לא עשה שום כריכה כלל ולא"ל שאביו מהרח"ו זלה"ה למד אותה
והוא עצמו הניח לו תפלין בקדר זה בפעם ה' שהניח תפלין ולא"ל הרב אביו שכן
הרב האר"י זלה"ה נוהג לעשות עיין בש"ך דף ל"ח. כתב הש"ך בדף קנ"ו שהמניח ג'
כריכות על הקיבורת עובר על דברי חכמים עי"ש שהאריך. מקום הנחת תפלין
של ראש מתחלת עיקר השער ממאחו עד מקום שמוחו של תינוק רופס. ס"ט.
וכתב הט"ו דהיינו שיהא קנה התחתון של תפלין בעיקרי השער. מאזר צריך לזהר
בזה שיש נכשלים כשרצועות של מקום הראש רפויים. והתפלין משתלשלין למטה מן
השער והמניחם כך הוא דרך המונים. כתב הרב בעל עמק ברכה שהרצועות של
הנחת הראש אם יהיו רפויים אז יתפכו בקל וזה עון גדול ועוד כדי שיהיה הקשר
מאחוריו מונח במקומו כמ"ש לקמן ואם הרצועות רפויים ירד הקשר למטה בלואר
כנגד הגרון. צריך לכוין הקלוה שהיא באמצע כדי שתהא כנגד בין העינים וגם
הקשר יהיה באמצע העורף ולא יטה לא לכאן ולא לכאן. סי' י'. והמניח בש"ך
הביא שהקשר ג"כ המניחו למטה ממניחת שערות על הלוואר לא עשה ולא כלום
אלא צריך שיהיה למעלה בעורף שהוא סוף הגלגולת והוא נגד הפנים. צריך שיהיה
השחור שברצועה לר' חוץ ולא יתפכו בין של יד בין של ראש. סי' א'. והמניח בש"ך
הביא ממהרח"ו זלה"ה שישחירם פנים ואחור. ודווקא מה שמקיף הראש והזרוע
אבל מה שמשתלשל לפניו ומה שכורך אח"כ ליבא קפידא. מ"א. בש"ך הביא כשם
הגאוניס מאן דהפך רצועה בין של יד בין ש"ר מחוייב ליתב בתענית רפושע הוא
ואם בשעת הנחה תקנה תקף ומיד לא נקרא פושע. תפילין של ראש טוב להיות
גלוים. ובכתבי האר"י זלה"ה שיכסס בלויית. ושל יד טוב להיות מכוסים. ועיין
בלבוש. יזהר שלא יחכך בידו בראשו ובשעריו כשמניח תפילין של ראש שיש שם
מלמולי זיעה כמ"ש בסי' ד' ס' כ"א. וצריך לרחוץ ידיו במום כמ"ש שם ואם ה"א לו
לרחוץ ידיו במום נראה שיכול לקנח ידיו בכותל או בכגד יבש יפה יפה. כמ"ש בספר
תפלה לדוד דף פ"ג בשם הרדב"ז בענין ברכת המים קודם נטילת שרית ע"ש.
חייב אדם למשמש בתפילין בכל שעה. סי' כ"ח ס"א. פי' בכל שעה שנזכר מהם
חייב למשמש עיין בב"ט והביא משם ספר הכוונות. שהזהיר מאזר בענין היסח
הדעת דאין פגם גדול מזה ואינו ראוי להסיח דעתו מהם כי אם בתפלת ח"י ובעסקן
בתורה. האר"י זלה"ה. כתב הרב בעל חוקי חיים משם ס' עבודת בורא שמענינים
את האדם על עון היסח הדעת אפי' לאחר מותו כמה שנים. אכן בעת שיתפלל י"ח
או בעת למודו אין צריך כוונה וטוב לזהר שלא ידבר שיהא בטולה כל זמן שהתפלין
עליו. אות ת' ס"ק כ"ח. חולץ של ראש תחלה ויניח בסיס של ראש ועליו של יד כדי
שכשכא להניחם פוגע בשל יד תחלה. ס' ב'. וכתב המ"א שלפי שהתפלין של ראש
חמורה משל יד לכך וניחם זה אלל זה ויעשה סימן ולא יניח של יד על של ראש.

מנהג חכמים לנשק התפלין בשעת הנחתו ובשעת חלוצתו ק"ג חולץ התפלין ש"ר ביר
 שמאל כי יד ימין הוא בזריות ודומה עליו כמשאוי וכתב הרב בעל עמק ברכה
 דף ל"ד רמאחר שהתפלין מצוה להיות עליו כל היום אלא מצד פתיקותו שאין אנו
 יכולים לשמרו בטוהרה מסלקים אותה ע"כ לריך להקירם בהכנעה ובמורה ביר
 שמאל כהה ומתוך כך יזכור חקרנו ותשוח עליו נפשו כמ"ס מהר"ל בענין הגשמים
 שורדו לקובה ויולא עיי"ס גדול שכן מצות תפלין וכל מי שאינו מניחם הוא בכלל
 פושעי ישראל בגופן סי' ל"ז ס"א קטן היודע לשמור תפלין בטוהרה חייב אביו
 לקנות לו תפלין לחכו סי' ג' וכתב המ"א בס"ק ד' דעכשו נהגו שנים ושלשה
 חדשים קודם ה"ג שנים ויום א' המניח תפלין לריך לזוהר מהרהור תאות אשה
 סי' ל"ח ס"ד שאין לך גוף שאינו נקי כזה אבל ביום א' אסור להניח תפלין ומכאן
 ואילך חייב ס"ב והתפלין דר"ת אינו מניח האכל כל שבעה האר"י זלה"ה סי' ה'
 בשמועה קרובה ג"כ אסור להניח תפלין ביום ראשון עיין בעט"ז סי' ל"ח אסור
 לתלות תפלין בין בכתים בין ברצועות אבל מותר לתלות בכיסוי סי' מ' ס"א ואר"ל
 והיו חייך תלוים לך מנגד זה התולה תפלין אס נפל תפלין מידו דהיינו הקטטה
 לאפוקי הרצועות יתענה ואס נפל עם הכיס שלהם יתן פרוטה לזדקה עיין בחקי
 חיים אות ת' ס"ק ס"ט באקראי בעלמא ויכל להניח תפלין של חבירו כמו הטלית
 ובלבד שיקפלם כמו שהיו ולא יוליאם חוץ לבית הכנסת ועיין בעט"ז סי' י"ד יתא
 זהיר במה שהזהירו הפוסקים שלא לחלוץ תפלין בפני ס"ת אלא יסתלק לזרדין
 ש"ץ מותר להניח תפלין על ספר התפלה או חומש מאחר ששמות שבתפלין כבר
 נתקדשו משא"כ בסדרים ובחומשים שם המניה בש"ץ דף מ"א כתב משם הגדולים
 שחייב האדם לומר ד' פרשיות של תפלין בכל יום בעודם עליו וב' פרשיות שמע
 והיה אה שמוע כבר אמרם בס"ש וב' פרשיות קדש לי והיה כי יביאך יאמר אחר
 עלינו לשבח קודם שיקור התפלין אין מברכין שהחיינו על תפלין חדשים ואפי'
 חלה שלשים יום ולא הניח תפלין אין לברך שהחיינו ואין לברך שהחיינו אלא על מצות
 שהוא מזמן לזמן ומה שמברך על הטוית שהחיינו אינו מטעם המצוה אלא מטעם
 קנה כלים חדשים טור וב"י סי' כ"ב :

מוסר להנהגת בית הכנסת

צריך שינהג כב"ה בכ"ה אומה ויראה שהוא מקדש זעיר כמ"ס ואהי להם למקדש
 מעט בארצות וגו' וכמ"ס במקדש מורא כמ"ס וממקדשי תיראין כן חייב
 לירא מבה"כ ומכל מקום שיש בו קדושה וכן יעקב אבינו ע"ה בשלם בשינתו
 שהיה ישן במקום שבו עולות כל תפלות ישראל פחד ואמר מה נורא המקום הזה וכו'
 ואני לא ידעתי שאת ידעתי לא הייתי ישן והמורא הוא כמי שעומד ומשמע לפני
 המלך בכיתו שלא ישחק ולא יקל ראשו ולא יטויל ולא יריס קולו ולא לשוח עם א'
 לפני המלך וכתב הרב ר"ח שממה נפשך הוא ראוי לעונש גדול שאם הוא מאמין
 שהשכינה

שהשכינה מצויה בבתי כנסיות שהם כמקדש זעיר והוא מדבר ונוהג בקלות ראש
 אין לך פושע גדול מזה יודע רבו ומורד בו ואם אינו מאמין ח"ו שיש השרפת שכינה
 בבתי כנסיות ובשכיל זה מיקל ראשו ומדבר דברים בטלים הרי גולה עלמו שכפר
 בחכמים וכנביאים וראוי לעונש יותר רע ומר ומטעם זה נראה שהחמירו בזוהר
 ואמרו ווי מאן דאשתעבי כבי כנישתא וכו' שאמרו עליו לית ליה חולקא באלהא
 דישאל ח"ו ומה זאת כל החרדה שדימו את זה לחמורה שבחמורות שבכל התורה
 מטעם קנז' מפני שאם הוא מאמין שיש שכינה כב"ה ואפי"ה מזולזל הרי עקר עלמו
 ממנה ואין לו חלק בה ואם אינו מאמין שיש שם שכינה ובשכיל זה מזולזל במקום
 ונשכנה הרי כפר בכנביאים שאמרו ואהי להם למקדש מעט על ב"ה והוא לא האמין
 בזה הרי אין לו חלק כי כן הוא עונשו למי שאינו מאמין בכנביאים ובחכמים אפי'
 בדבור א' שאמרו הכנביאים וחכמי ישראל ובעון המזולזל בית הכנסת מתעכבים
 ישראל בגלות יותר ממה שנגזר עליהם כמ"ס בזוהר על תלת מילי מתעכבו ישראל
 בגלותא על דעברין קלנא בשכינתא וכו' ופירשו דקלנא ר"ל המדבר כב"ה וכוהג
 קלות ראש ונראה שהטעם הוא לפי שבתי כנסיות הם הנק' מקדש מעט בערך
 בית המקדש ולפי זה המקדש מעט הוא להם במקום בית המקדש העיקרי ולא
 נזהרו בקדושתו כיוד יזכו לב"ה המק העיקרי שקדושתו חמורה יותר ויותר ולא יזהרו
 בו ע"ד שאמרו במדרש למה לא נלטו הנשים ברמ"ח מצות אמר קב"ה מצוה קלה
 זייתי לחוה ולא עמדה בלוויי כיוד אלוה לנשים רמ"ח מצות חמורות משל למלך
 שהיה לו עבד משרת לפניו מרואי פני המלך וחותה העבד לזולזל בכבודו ולא עשה
 כהנהגת העבדים לארונהם גרשו המלך לחוץ לעשות שירות מחוץ לפלטרין של מלך
 כשנתגרש העבד ידע בעלמו שחטא והיה נזהר בשירות ושימוש שהם חוץ לפלטרין
 של מלך באימה ויראה כאלו הוא משרת בפנים והיה עושה באימה ויראה כאלו הוא
 לפני המלך ממש ומרואי פניו והמלך היה משגיח מן החלונות מצוץ מן החרובים
 כשראהו שכבר לקח תוכחת בעלמו חזר והביאו לפניו כבדראשונה ואם היה המלך
 רואהו בשחוק וקלות ראש בלא אימה ויראה היה עוזבו ומניחו כן הדבר הזה אנחנו
 עבדי השם שהיו אבותינו כב"ה וע"ה העונות ותטמא הארץ ותקיא אותם הארץ שלא
 היינו ראויים לשמש ולשרת לפניו וגרשנו לחוץ לעבוד עבודת המלך מחוץ לפלטרין ואם
 אנחנו עומדים במרדנו לנהוג קלות ראש בשירותו הוא מניחנו ועוזב אותנו ואם
 אנחנו נשמע ונשרת מחוץ לפלטרין שהם הבתי כנסיות מקדש מעט ונוהגים בהם
 כבוד ומורה יתורה ותפלה ישרה כאלו עומדים בבית המקדש ממש בלא רכור של חול
 וקלות ראש היא העומדת לנו להשיבו לקדמותו ונוכה לבנין כ"ה המק כב"ה וכל
 זמן שמה הרעה הזאת בינינו אנחנו בגלות הרע הזה וראה כמה טח מראות
 עינינו מהשכיל לבותינו שהרי הב"ה כתנה לנו כמו כ"ה המק והקרבות שאנחנו
 קוראים כב"ה כאלו אנחנו מקריבים הקרבות כב"ה המק וכן הקטורת כאלו
 אנחנו מקטירים במזבח הזהב ואם מאותו המועט לא עשינו כראוי ובדרך כבוד לא
 נשאר בידנו כלום וכתבו חכמי המוסר או לנו שנלטרך ליקח ק"ו מהגוים

מוסר להנהגת בית הכנסת

הנכנסים לבית תפלה שלהם ומעבדי השמים היושבים לפני ארוניהם אשר תאחזם חלחלה וכל ברכים תלכנה מים ופה להם ולא ידברו ולא יאמרו קולם בשום אופן שבעולם ואזוי לנו שבעון זה אכחנו מקורים בידם בגלות והם שקטים על שמרים ואכחנו שרונים בלעדי ושבר על שבר יחדיו ידובקו

שיר למוסר הנוכר

מעט מקדש ומשכן לגבורה	בתוכו שב בכבוד ראש ומורא
והתגבר בעצמך פן תדבר	דבר חבר ולא דברי סחורה
ראה נכרים ודרכי האמורים	בתפלהם ועבדי השררה
בלומים פה ולבם זע ורפה	ומתניהם בחלחלה חגורה
ואל מלך הלא נצב למולך	ולא תשקול לקלה החמורה
התחת זאת דלקונו רגזות	ורגלינו בכור ברזל עצורה

דיני הנהגת בית הכנסת

בתי כנסיות ובתי מדרשות אין נוהגים בהם קלות ראש כגון שחוק והחול ושיחה בטילה ואין אוכלין ושותין בהם ולא מטיילין בהם ולא כנכסים בהם בימי החמה מפני החמה ובגשמים מפני הגשמים. סי' קנ"א ס"א. שבתו כנסיות ובתי מדרשות נקראים מקדש זעיר ובתיב וממקדשי תיראיו. ואם לריד להכנס בהם ללרכו כגון לקרוא אדם וכנס ויקרא מעט ואם אינו יודע לא לקרות ולא לשנות ישהה מעט ואח"כ ילא שהשיכה בהן מטה שנה' אשרי יושבי ביתך וכו'. שם. ושיעור השיכה כרי הלוח ב' פתחים. הג"ה. אין ישנים בב"ה אפי' שינת עראי. ס"ג. חייב לגעור באותם השינים בב"ה ומכ"ש אותם השינים בשעת הדרשה שאז עבירה גוררת עבירה ומסיר אצלו משמוע תורה המתעטט בב"ה אין אומרי' לו רפואה. מנימוני עט"ז. שית הילדים אקור גדול בב"ה כ"ה. ס"ק ה'. רבינו יעקב היה מכבד בזקנו לפני ארון הקדש. ס"ח סי' קכ"ח. ללורך בב"ה כנ מותר לאכול ולישן בתוכו. ס"ד. וכתב המ"א כ"ל דלא יכניס מטתו לשם כדאיתא בתמור רפ"א. ומטעם זה ישנים בליל יו"ה בב"ה כנ. ולא לישן בגג של בה"כנ שלא יענש ועיון בב"ה ט"ו. אקור ליכנס בסבין ארוך. ס"ו. ואם היה מכוסה מותר. וכול לרוק בב"ה כנ. ס"ז. ורוקא שלא בשעת תפלת י"ח. ט"ז סי' ז' ס"ק ג' ועט"ז סי' קנ"א. האר"י זלה"ה היה נוהר מרקיקה אפי' שלא בשעת התפלה. ולריך שלא יראה רוקו באויר בה"כנ אלא יהיה לו מטלית מיוחדת לכך ואנשי מעשה תמיד היו נוהרים כזה אפי' חוץ לב"ה כנ כרי שלא יראה אותה חבירו ונמאס בה שארו"ל יכיא במשפט על כל נעלם זה הרק בפני חבירו ונמאס בה וחסיד א' היה מכסה כל הרוקין שרואה מטעם זה כמ"ש בספר חסידים. טוט שעל רגליו ראוי לקנחו קודם שיכנס

דיני הנהגת בית הכנסת

לד

שיכנס להתפלל וראוי שלא יהיה עליו ועל בגדיו שום לכלוך. ס"ח. שהרי אפי' לפני השמים אינו כנכס כן כי אין לבוא אל שער המלך בלבוש שק. בשאיפת אבק המאבא"קו אקור להזמין זה את זה בשאיפתו בתוך בב"ה כנ. ועיון בב"ה ט"ו סי' תקנ"א. ס"ק ט"ל. אקור לאדם לנשק בנוו הקטנים בב"ה כנ כרי לקבוע בלבו שאין אהבה באהבת המקום. הגה סי' ז"ח ס"ה. לא יתפלל אחורי בב"ה כנ והוא הפך הגד שפונים אליו הקהל. סי' ז' ס"ז. וכתב המ"א דעיקר קפידתם שהקהל הופכים פניהם למזרח והוא למערב ואם עומד במזרח בב"ה כנ מחזיר פניו מב"ה כנ למזרח שאריך להתפלל לרוח שהכבוד מתפללין וי"מ בהפך דעיקר קפידא שיחזיר פניו לב"ה כנ אפי' עומד במזרח ויחזיר פניו למערב. מ"א. אקור לעבור חוץ לב"ה כנ שהפתח פתוח בו בשעה שהכבוד מתפללין מפני שגראה ככופר כיון שאינו נכנס להתפלל. סי' ח'. ואמרין בגמ' מוטב שיהלך אחרי אשה ולא אחרי בה"כ בשעה שהכבוד מתפללין. כתב הרב בעל ר"ח בשער היראה והמדרבב בב"ה כנ אנהוג קלנא בתיוקנא עלאה דלעילא והוא מנ' רכרים המעכבים את ישראל בגלות וותר ממה שנגזר ע"ש. עוד כוהר הרבה הסמירו בדיובור בב"ה והביאו הרב בעל ר"ח בשער הקדושה דמאן דאשתעי בב"ה כנ ווי ליה דאחזי פרודא ווי ליה דגרע מהימנותא ווי ליה דליא ליה חולקא באלהא דישאל דהא אחזי דליא ליה אלהא ולא אשתכח תמן וכו' ע"ש בארוך. כתב הרב בעל ש"ך ד' י"ב דיתכן שדברי הטור שכתב שיחה בטילה לאורוקא אלא אפי' לדבר דבור הנריך שנקרא שיחת חולין אקור מדברי הזהר אלא דבשבת אקור אפי' ללורך בב"ה כדאיתא כוהר ח"ב דף ר"ה ע"ב. וכתב עוד שם דף י"ג מהרוקח המדבר בב"ה ודריקוים ילכו בס' ופושעוים וכשלו בס'. ומשם ס' פתח עינים כתב ושירים דרכי ה' ודריקוים ילכו בס' ופושעוים וכשלו בס'. ומשם ס' פתח עינים כתב דהמדבר שיחת חולין בב"ה טוב לו שלא יבא כל עיקר. כי הוא חוטא ומחטוא. וכתב שגם קלת מתופסי התורה ללכרו בשחיתותם ואף אם מדברים ד"ת מ"מ יראו ע"ה ויתירו להם דבור של חול בעו"ה. עוד הביא שם ומנהר"ו זלה"ה העיר על רבו וכתב בס' הכוונות מורי זלה"ה לא היה מדבר כלל בב"ה אפי' אחר זמן התפלה או קודם אפי' בדברי מוסר ויראת שמים לא היה משיב תשובה עד שינא מב"ה כנ כרי שלא ימשך בדברי חול. הנה מתבאר מדבריו דס"ל להרב זלה"ה דאיסור האמור כוהר ובפוסקים לאו דווקא בשעת התפלה אלא אפי' קודם התפלה כל היום איתיה באיסור זה ע"ש. ב' וכתב שם ח"ב כיון שכל עיקר של איסור זה הוא משום השכינה השורה עליו כל היום איתיה בכלל האיסור דומיא דשחוק וקלות ראש ושאר הדברים השנויים בברייתא אלא דהמדקדק יפה בלשון הזהר יראה דלא נאמר כל השיעור דעונש דליא ליה חולקא ח"ו אלא דווקא להמדבר בתוך התפלה אבל קודם התפלה איסורא אובא אבל לא בעונש המפורש בס' הזהר. וכן ראינו מתוך דברי החסיד הרב ר"ח ז"ל. והרב בעל עמק ברכה דף מ' ע"ב כתב דר"ח בס' תולדות חיים כתב תקנת מורינו בעל הפרדס והמחברים שלא לדבר משכנס לב"ה להתפלל עד שייסי עליו לשכח וד"ת ידבר בעוד שהחכם אומר פסק אבל ככל התפלה לא יפסוק

דיני הנהגת בית הכנסת

יפסקו אפי' לר"ת אקור ובחזרה ג"כ אפי' בר"ת אקור . והמדבר בחזרת ש"ץ הוא מקלץ ומפריד ח"ו ועיו"ש הטעם . וכן העיר בעל ר"ח בס' תולדות חיים על רבו שנהג להתפלל עם כל קדר הברכות מתוך הסידור ואף בחזרת ש"ץ התפלה היה הסידור פתוח לפניו להיות אזינו פקוחות למען שאומר הש"ץ ולא יפנה לבו אנה ואנה .

מוסר להנהגת התפלה

תפלה שאינה ככוונת הלב מלבד שהיא נגזרת למעלה ולא תכנס אלא נענש עליה בעונש חמור . כי הנה קול היוצא מעסק התורה ומתפלה הוא פרוץ וכמו שהאדם שהוא בחלום ושומע קול בחלמו . ונראה בחלמו שאתו הקול הוא אדם אחר שמדבר עמו ואינו כן כי אם מהות הקול עלמו כמ"ש המקובלים . וראיה לזה וכל העם רואים את הקולות שהיה ממש באותן הקולות וניתן רשות לעיניהם לראותן והיו רואים מהות הקול שהוא פרוץ וכשולא שלא ככוונה הוא כפרוץ בלא נשמה . ואם יפסיק בתפילה לדבר דברים או הקוטפים מלוח עלי שית או המדברים דברים בטלים בחזרה או בקריאת שמע או בקריאת ק"ת ובכל מקום שאקור לדבר מאתו הקול נעשה פרוץ אחר של ק"ת ח"ו ונראה כמכניס אלם בחול ומפני זה נראה שהחמירו בעונש זה הרבה בזוהר . וכ"ש אם מתפלל שלא בכוונה שפרוץ הטוב ההוא בגוף בלא נשמה והדברים בטלים אמרם בשקול הדעת דבלאו הכי לא היה מדבר הרי פרוץ הרע נעשה שלום בגוף ונשמה של חיות דק"ת . ויתר מפרוץ הטוב ראה ער היכן הגיע עלבונך והקב"ה קובל . ועל המתפלל שלא בכוונה אמרו נתנה עלי בקולה על כן שנאחיה . אמר נתנה עלי וכו' ולא אמר לעקה עלי בקולה הכוונה נתנה כמו נרדי נתן ריחו שפי' עזב וזקו נתנה כמו שעזב את קולו ואינו יודע להיכן הולך ולהיכן בא שאינו מתוך הלב על כן שנאחיה . ותרופה להתפלל בכוונה ומעמק הלב כשיחשוב קודם שיעמוד להתפלל באלו מת ועבר ובטל מן העולם ובטלו כל עסקיו והרגשותיו ואין לו בעולמו כלום שאז אין בלבו כלום כי אם הילת נפשו ולערו ובלתי השם ורחמיו לבדו . ואז תכנס היראה בלבו ויתפשט ממחשבות העולם . והנה התפלה בכללותה מתחלת עקירת יחחק עד אחר עלינו לשבח בשלימות היא משל כמו חליפת שמלות שלימה מעיל ומאנפת כקונת ואכנסו וכו' והם מלבושים מעולים זה מזה וכולם נקראים בשם חליפות שמלות כן יש בתפלה מעלות מאלהיו עד ברוך שאמר מעלה א' ומעם עד היוצר מלבוש ויתר מעולה מקודם ומשם עד העמידה מלבוש מעולה ויתר גדול והעמידה עלמה היא המעלה שבהם שהיא נדמית לבת בראש מלך מלכי המלכים הקדוש ב"ה כב וכול וכן במעלות הוודות אשרי . וקדושה דסדרת היא כנגד תפלת היוצר ותפלה לדוד והשיר היא מעלה שתחתיה כנגד הזמירות וקוה ופעום הקטורת עד סוף מעלה שתחתיה כנגד הקרבנות כוודע . ותראה כיצד הם דומים ממש לחליפת השמלות . שהרי האדם כשלוש הבגדים תחלה לובש החלוק ואח"כ

מוסר להנהגת התפלה לה

ואח"כ מלבוש העליון ואח"כ העליון ממנו ואח"כ ישים המאנפת בראשו . ואין בטבע האדם ללבוש תחלה המאנפת ואח"כ ילבוש בגדי גופו . אבל כשמפשיט לה יפשוט תחלה אלא המאנפת ואח"כ בגדי גופו . כן בתפלה תחלה אנו מתחילין מלמטה עד הנעננו לתפלת י"ח שהיא בקוד כתר ועטרה לראש ממ"ה הקב"ה כמ"ש ז"ל וכפשיטתנו שאנו יורדין תחלה מן העליון ואח"כ הגרוע ממנו כמו שהאדם פושט מלבושיו שתחלה יתחיל מהעטרה וכו' . ויש נוהגים מנהג רע שאם באים ומאחו את הלבדור בתוך פקוקי דומרה מתחילין מתחלת התפלה או אם מאחוס בקוף פקוקי דומרה מתחילין מברוך שאמר על הסדר ורצין כמרוצה גדולה אחת למעלה ושבע למטה ומשיגים את הלבדור באמצע העמידה בלחש באין מבין ולבס כל עמם ויתר טוב היה להם להתחיל מלה במלה עם הלבדור מהיוצר ואילך ואח"כ ישלימו הזמירות כמ"ש מרן ז"ל והנה נמשל משל א' על זה מאחר שדמינו לחליפת שמלות ומתוך המשל תבין ותשכיל שהפקידו הכל מפני מיעוט כוונתם . משל למלך שזוה לשדו ולעבדיו להביא לו כל א' חליפת שמלות אחת שלימה יש מהם הביאיה בשלימות ראויה למלך ויש מהם שלא השיגה ידם לקנות כל החליפה בשלימות הלבד וקנו ב' מלבושים ויש מלבוש א' אבל הוא מעולה עד מאוד מאנפת או מעיל הראויה למלבושי המלכים . ויש מהם שלא השיגה ידם לקנות החליפה בשלימות אבל אמרו בדעתם למה נקנה למלך מלבוש א' יקר ומעולה . ויתר טוב לקנות לו תמורת אותו המלבוש הא' חליפה א' שלימה מתחלתה ועד סופה ונקחם בזול מהבגדים הפחותים הגרועים ועכ"פ היא חליפה א' שלימה . הלא כודאי שיקוף המלך מאוד וחתמו יבער בו כנגד אותם שהביאו חליפות שמלות גרועות וכוונות שאינם מלבושי מלכים כי אם מלבוש העבדים ואף אם הם שלמים הלא נגעו בכבודו . אבל אותם שלא הביאו הבגדים כולם כי אם א' או ב' מהם שאם יודע לו שאין ידם משנת ויתר מזה אין בלבו עליהם כלום שהרי עכ"פ מה שהביאו ראוי הוא למלבוש המלך ולא עשו כמוזר ואין באן הקפדה . כך הדבר הזה הש"ת ז"ל לנו עבדיו להביא כל אחד תפלה שלימה בעניינים רבים כמו חליפת השמלות בשלימות והיא התפלה בכללותה כמ"ש ל' יש שבאו והקדימו והתחילו מתחלת עקירת יחחק עד סוף עלינו לשבח מלה במלה עם הלבדור ולא כמרוצה והלעטה ודלוג . ויש שנאנסו ולא יכלו להקדים להתחיל שתחלה כי אם מהיוצר או מב"ש אבל היא עם הלבדור מלה במלה ובכוונת הלבד דבר שהוא ראוי לבוחן לבות וכליות . ואם היה אנוס ולא היה ספק בידו להתחיל על הסדר שרי לא מאחזוהו שגיא כח שאינו בא אלא בכחו של ב"ו כמו שיוכל לקבול אבל אם לא היה ספק בידו להתחיל התפלה מתחלה ועד סוף כגון שבא בזמירות ואמר אני רוצה להתפלל תפלה שלימה על הסדר והיה רץ ואינו יודע אם קורא זמירות או ספר אויב באין מבין הרי התפלה השלימה שהתפלל היא בזויה לבורה עולם המבין כל חרדי לב והוא בלא לב ידבר ואינה מלבושיו כב וכול כי אם לבו שאינו רואה כי אם הפה והיה לו להביא חצי החליפה יקרת הערך ראויה למלבושי המלכים מכאן תראה עונש המגיע לזה אף שהתפלל תפלה שלימה והמדבר באמצע מתחלת

מתחלה שהתחיל בעקירת יחזקאל ער אחר עלינו לשבת הוא דומה לכלי יקר הערך
שלא שאל נשבר נחטרו רמיו הרבה ואף אם תשקלוהו לא חסר כלום בשבירתו אלא
דמיו נחטרו הרבה אף שחורמים ותופרים אותו. ואם ישבר לב' תחיתו יחסר דמו
ועומד על עשירותו אף שאינו חסר במשקלו. ואם ישבר לשבירות דקות הרבה הלא
אינו שום פרוטה שאף תפירות אין תופרין אותו שאינו שום תפירותו. כן הדבר הזה
כל תפלה ותפלה ועסק תורה ומצוה שיעשה האדם הוא כמו כלי יקר הערך.
וכשפוסק וקוטף עלי שית כאלו שבר את הכלי. שאף אם יחזור לתפלתו או לתורתו
ותפור הכלי הלא נחטרה מעלתה שהיא כמו כלי הנשבר ותפור אח"כ ואם יפסיק
פעם ב' וג' הלא תחסר יותר ויותר אף שחוזר ותופר ואינו מרגיש מן התפלה כלל אבל
ירבו שכריו ואם ירבה הרבה באופן שאינה ראויה לכלום שגשגית כמו כלי שהיא
נשבר לתחיתו דקות הרבה ואינה ראויה לכלום. והנה לריך שתדע מ"ש המקובלים
ז"ל כי כל תפלות שהם בלי כוונת הלב נפסלות ואינם ראויים לעלות למעלה כי הלא
הדבור הוא כנוף בלי נשמה וכמו גולם אשר לא ילח לכל והשכל וכונת הלב שבתוכו
הוא כמו רוח ונשמה ולכן המתפלל בלי כוונת הלב התפלה תדמה כמו פגרה מת אשר
אינו ראוי כי אם לקבורה ולכן אינה ראויה לעלות והיא נגזרת בהיכל אחד למעלה
כמו שבגזירות המת כקודם העפר עד שיתאמץ בכל עוז ותעלמות לשון בקשו שלימה
ויתפלל תפלותו מכאן ואילך מקירות לבו בלי שום מחשבה רעה בלתי לשם לבדו
ומרום ההארות אשר ימשיך בתפלותיו אז נכנס רוח חיים מאותו החיות בתפלות
הפסולות ועולות עמהם למעלה. ותפלת ערבית מעלה עמה כל תפלות ערבית
הפסולות ותפלת שחרית בכוונה מעלה כל תפלות שחרית וכן מוסף למוסף ומנחה
למנחה כמו שידוע. ועונש גדול למי שאינו ממהר לתקן תפלותיו שהתפלל בלא
כוונה וכל זמן שהוא מרבה ומאחר לתקן יענש יותר. ואם ינאסוהו בעלי חובותיו
ולקחו בגדיו ומלבושיו היקרים או בגדי ביתו החמודות למשכון בעד החוב להיותם
ממושכנים עד שיפדה אותם הלא לא יאכל ולא יישן ויהן כל לבו ומאמצי כחו
לפדותם שעה אחת קודם. ומה יענה ליום פקודה שכל השנים והימים שעבדו והוא
מתפלל שלא בכוונה וכל אותם התפלות גנוזות עד שיפדה אותם בתפלות הגונות
שיתפלל והוא מאחר מלפדותם לכן אחי חזור נא כבד חלניך ופדה ומלט והלל
מלבושיך העוקריוס במאוי לך ויש לאל ידריך:

שיר למוסר הנזכר

ידיד כונן לבבך וקומה
בניב שפה ברורה לך ויפה
והדבור אשר ערוך וצבור
והשכל והרצון בעלצון
ואם לבך למרחוק בניבך
כמו צורה ראויה לקבורה

דיני

לא יתפלל במקום פרוץ כמו בשדה מפני ששקוה במקום. לטענות חלה עליו
אימת מלך. סי' ל' ס"ה. ויחזק שיטא לשוח בשדה להתפלל בהר המוריה
הוא. מ"א וז' אפילו אם יוכל להתפלל בביתו ביו"ד מ"מ כרוך עם הדרת מלך.
מ"א. ויתקן אדם להתפלל בכ"כ עם הכבוד ואם הוא אנוס שאינו יכול לבא לב"ה
יכוין להתפלל בשעה שהכבוד מתפללין. ס"ט. מניעת ריוח אינו נקרא אנוס עיין
בז"הט ס"ק י"ב. וכן אם נאנס ולא התפלל בשעה שהתפללו הכבוד והוא מתפלל
ביחוד אע"פ כי יתפלל בכ"ה. ס"ט. אמרינון כפ"ק דברכות כל הרגיל לבא לב"ה
ולא בא יום א' הקב"ה משאיל בו שנאמר מי בכס ירא ה' שומע בקול עבדו אשר
הלך חשכים ואין נוגה לו. אם לדבר מצוה הלך נוגה לו. ואם לדבר הרשות הלך אין
נוגה לו. ולא פלוג רבנן בין שחרית למנחה וערבית כמ"ש הרב ש"ך בענין היו"ד
הראשונים. כשעומד עם הכבוד אסור לו להקדים תפלתו לתפלת הכבוד. ס"י. אפי'
רואה ללאת חוץ לב"ה. מ"א. וכתב עזר איתא בגמרא דאם חלש לבו ויכול להתפלל
בביתו קודם הכבוד וכ"כ אף זה אסור ואם הוא חולה או אנוס אף בכ"ה שרי.
אם אין עורח ללאת טוב ללאת מב"ה כגון אם מקדים תפלתו לתפלת הכבוד לאיזה
סבה ע"ז ס"ק ה'. מי שיש לו ב"ה כבעירו ואינו נכנס שם להתפלל נקרא שכן רע
וגורם גלות לו ולבניו. סי' י"א. וכתב הרב בעל ש"ך מ"ש הראשונים מאמר הגמרא
מי שיש לו ב"ה כבעירו ואינו נכנס שם להתפלל נקרא שכן רע כתבו שהוא כעין
שחוטו חוץ שהן בהכרת ועין כי ב"ה הוא מקדש מעט והתפלה היא בקרבן והתפללו
חוץ למקדש מעט הו"ל כעין שחוטו חוץ. ובזוהר לך לך וז"ל אותם הרשעים שבגהינס
זוחזין ואמרין ווי לנא ווי לנפשנתא דאזילנא בהבלי עלמא ולא אזילנא לבתי כנסיות.
וכתב בס' הגן בשם ר"א מגרמיוזא זלה"ה מי שאינו נכנס לב"ה בע"ז אינו נכנס
לעולם הבא עי"ש באורך. ההולך בדרך והגיע לעיר ורואה ללון בה אם לפניו עיר
ארבעה מילין מקום שמתפללין בעשרה לריך לילך שם. ולאחריו לריך לחזור עיר מיל
כדי להתפלל בעשרה. ס' ט"ז. ואוי לנו מיום הדין שאם עיר ד' מילין חייב מדינא
לילך להתפלל בעשרה. מה יענה ליום פקודה מי שאינו הולך דרך חזי דק מדקי
השעה לב"ה להתפלל. כ"ש מי שהוא בביתו ומטויל עם בני ביתו ואינו טרוד בשום
דבר האונסו ואינו הולך להתפלל בכ"ה. יקבע מקום לתפלתו שלא ישנהו אם לא
לזורך ואין די במה שיקבע לו ב"ה להתפלל אלא גם בכ"ה שיקבע בה לריך שיהיה
לו מקום קבוע. ס' י"ט. גם כשמתפלל בביתו יקבע מקום שלא יבלבלוהו בני הבית.
כ"הט. והרמ"א בס"ק ל' כתב וז"ל רתוך ארבע אמות קשוב מקום א' רא"ה ללמנ"ס.
יכנס שיעור ב' פתחים רהיניו ח' עפחים יכנס לפניו שלא ישכ אלל הפתח ואח"כ
יתפלל ושלא ימהר להתפלל משכנס אלא ושהה שיעור ב' פתחים. ס"ב. לא יתפלל
תפלתו במרוצה שהרי על היוזא מב"ה אמרו שלא ירוץ ביטאתו אפילו שהוא לאחר
שמעלים תפלתו כ"ש שלא יאמר התפלה במרוצה שנראית עליו כמשאוי. בתפלה
מיושב אל וסמוך לאחוריו ולא יהא מוטה לרדין ולא יפשוט רגליו ולא ירכיבם זה
על גב זה. ע"ז ב"הט סי' ז"ה ס"ק ג'. כתב הרב בעל עמק ברכה דף מ"ב בתפלה
דמושב

דיני הנהגת התפלה

דמושב ישב כפוף ראשו שלא יראה פני הושב נגדו חוץ לר' אמותיו . כתב הרוקח בהלכות תשובה ט' דברים מעכבים התפלה א' מי שנחמס עליו גזר דין כמרע"ה שהשיבהו אל תוסף דבר אלו וכו' הב' המתפלל בלי כוונת הלב כדכתיב ויפתוהו בפיהם וכו' הג' מי שאינו מקשוב לר"ת שגא' מקיר אזור משמוע תורה . הד' מי שאינו משויב לעני דכתיב אולם אזור מזעקת דל גם הוא יקרא ולא יענה . ה' העושק וגזול דכתיב ואשר אכלו שאר עמי וכו' לא יענה אותם וכו' . הו' המתפלל בלא נקיות דכתיב גם כי תרבו תפלה אינני שומע יריבם דמים מלאו . הז' מי שנברו עונותיו ולא שב דכתי' כאשר קראתי ולא שמעו . ח' מי שאינו שומע תוכחה דכתי' והזכחתי לא אביטם אז יקראונו ולא אענה . הט' מי שאינו שם בטחונו בשם דכתיב ישראל לא ידע וכו' גם כי תרבו תפלה אינני שומע וכו' . ובעונות הרבים כל הט' דברים הם מלוויים ולכן קודם כל תפלה ותפלה יעשה תשובה על כל חטאיו וכפרו על אלו הדברים המעכבים את התפלה מלהתקבל . ואח"ך יתפלל תפלתו . היה לריך לנקביו אל יתפלל ואם התפלל תפלתו תועבה ואם היה יכול להעמיד את עצמו עד פרסה ולא בדועבד . סי' ז"א ס"א . לריך קודם כל תפלה להקיר כיחו וניעו וכל דבר הטורדו . ס"ג . לריך לרחוק ידיו במים ואם אין לו יחזור אחריהם עד פרסה . ואם בא בדרך ולריך לחזור לאחוריו עד מיל חוזר . ואם מתעורר לעבור זמן תפלה ינקה ידיו בלרור או בעפר או בכל מידו דמנקו וכו' . ס"ד . אם נטל ידיו בביתו ללודך תפלה והקיס דעתו מידו בהליכתו נפסלו בהוסח הדעת ולריך לרחלם פעם ב' . ולכן טוב לרחוק ידיו בהליכתו לב"ה קודם כניסתו לב"ה דמה שהריכו נטילה לתפלה לא מפני הטומאה אלא מפני הקיס הדעת . ומשנכנס לבית הכנסת טוב אינם נפסלים בהקיס הדעת מאחר שהוא עסוק בדברי קדושה ובתפלה . אין לריך רביעית מים לנטילת ידים לתפלה . סי' ד' ס"ו . לריך לזוהר בין בתפלה בין באכילה (וכן בעסק התורה) שלא ליגע בשוק וירך ובמקומות המכוסים באדם לפי שיש בהם מלמולי ויעה . וכן שלא לחכך ראשו . אבל במקומות המגולים כראשו ובפניו ומקום המגולה שבזרועותיו אין להקפיד . סי' ד' סכ"א . ובזוהרו עד החזה . ב"הט' העומד בתפלה וזכר שנגע במקום מטונף והוא מקום המכוסה באדם או בלואת האוזן והאף או חכך כראשו ינקה ידיו בלרור או בעפר או מחכך ידיו בכותל . ס"ו . דלואת האוזן והאף קרויה לואה כפ' המקבל ויקיה בעפר או סמרטוט מיוחד לכך . ויזהר שלא ליגע בידיו בליחות . מ"ב דף כ"א בשם מהרי"ל :

מוסר לפרשת העקידה

ארז"ל כל האומר פרשת העקידה בכונה שלימה מוחלין לו כל עונותיו וכבר כתבנו בענין התפלין שכל מקום שארז"ל העושה דבר מצוה פלונית מוחלין לו כל עונותיו הוא לאחר התשובה הנמורה והחרטת ועזיבת החטא בקור מרע ועשה טוב אז אותה המצוה יש לה סגולה למחול ולכפר ולכן קודם שיתחיל פרשת העקידה יזהר בתשובה ויאמר אותה בכונה גדולה . והענין הוא כשישים שכל

מוסר לפרשת העקידה

לז שכל לדברים שיחמק אבינו ע"ה מסר נפשו למות על דבר כבוד שמו ואברהם אע"ה עם היותו רחמן ואזור במדת החסד כבש רחמיו וטבעו והתאזר לשחוט את בנו יחידו על דבר כבוד שמו והיאך אגמנו בני אבותינו הקדושים חוץ ממה שלא מסרנו נפשנו למות על דבר כבוד שמו אלא בטבעינו ובכחורתנו נעשה הרע בעיניו ואז ילבש בושת וחרפה ויכנע לבו הערל ויעשה תשובה גמורה . והנה אין לך דבר שזוכת הוי"ה והמשטנים וכופה הדינים כמו המתגבר על טבעו כמ"ש הרב זלה"ה ע"פ לרוד בשנותו את טעמו ר"ל כשישנה טעמו וטבעו לפני אבי' מלך לעשות הטוב בעיני אבינו שבשמים אז ויגרסהו לוי"ה ולכל כת דליות וילך . ולכן כבושת טבע אע"ה שכבש טבעו ורחמנותו לעשות מאמרו יתברך היא העומדת לדורות עולם לכפות המקטרגים בזכרון המעשה של העקידה . ובמדרש אמרו כשישראל קרוין פ' העקידה הקב"ה זכר להם עקידתו של יצחק אע"ה ועוקר כל לר ומשטין מעליהם וכל הדינים נכנעים ומתגברים הרחמים . ולריך אתה לדעת שאין הדברים כפשתן שבקריאת העקידה נעשים כל אלו הפעולות הגדולות אשר הם תכלית הכל אלא הכונה כשנתני' לב לאחוז מעשה אבותיהם בידיהם למסור גופם ונפשם וממונם וכל תאוותם לכבודו יתברך והקב"ה בוחן לבות וכליות שאפילו המחשבה היא בכח הקב"ה מרפה לפועל ולמעשה כאלו נעקרו ומסרו למיתה ומסרו תאוותם והכניעו טבעם ואז יזכר להם העקידה של יצחק אע"ה ומחשבתם מכנעת הדינים ומגברת הרחמים כמ"ש ז"ל על הוי"ה מרות כשיעשו בני קסדר הזה אני מוחל להם את עונותיהם הכוונה שיקוימו מה שכתוב בו"ג מרות כידוע . וכן מלינו שמחשבת אבותינו הקדושים לרפה הקב"ה למעשה ועקר ע"ה אותה המחשבה לכל בעלי הדין אפילו שלא נשחט יצחק אבינו ע"ה כי מאז שקבל עליו לישחט ואברהם לשחוט את בנו . טוב אינו לריך וא"ל אל תשלח ירך וכו' . ומ"ש תמה זכות אבות כי בעו"הר אין ברורות הללו מי שעושה כמו מעשה של אבותינו הקדושים למסור נפשם ולהתגבר על טבעם לפשוט עצמם מכל תאוות העולם הזה בלתי לשם לכרו שאז מתעורר זכותם עם אותה התעוררות של מעשה הבנים שמלא מין את מינו וניעור לכן חוזר ומתעורר גם הוא לקייעו ויזהר אזרה יתירה לקראת בטעמיה מלה במלה כמו שכתובה בתורה ובכוונת הלב ואז יופר לו אחר התשובה וכן כל מה שקירא הם זמירות או ק"ש שיקראם בטעמיהם . וארז"ל כל הקורא בלא נעימה שהם טעמי הפסוקים עליהם נאמר וגם אני נתתי להם חוקים לא טובים ומשפטים בל יחיו בהם ח"ו . והטעם הוא שכל החיובות של הפסוקים הם נלוות הקדושה והטעמים הם נשמות להם ונעלמים מאור ורוחניים בערך החיובות ולכן אין טעמים בספר תורה והאדם הקורא לריך להמשיך בתוך האותיות נשמה להם והקורא בלא טעמים הוא מניח את האותיות בלי נשמה ח"ו שהם נלוות הקדוש' כאלו מתים ח"ו ולכן נענשו מדה כנגד מדה ומשפטים בל יחיו בהם ח"ו . ואם לא עשה תשובה גמורה וקבל על עצמו שלא יבטל תפלתו או עבודתו כשכיל חיזה הנאה ולמסור נפשו וממונו עליה באיזה פנים הוא אומר וכבשו רחמין את כעסק כמו שכבש א"ה את רחמיו לעשות רלונך וכו' שיתגברו הרחמים ויכנעו

מוסר לפרשת העקידה

הדינים ויתכוננו חסדי ה' והוא לא עשה אפילו התעוררות מהוהא משבח את אבותיו שעשו כך אבל הוא לא יעשה אפי' מקלת לזה ענוש יענש כמ"ס ז"ל ע"פ זכרתי את בריתי ועקוב ואף את בריתי ילחק ואף את בריתי אברהם אזכור שזכר פסוק זה בתוכחה לומר שגם הוא תוכחה כשאזכור האבות שזכרם ובהקדמתם לעשות רצוני והם לא דימו אליהם בלד מה וסיאך הוא מתפלל על גאולתנו ועל פדות נפשנו ועדיין לא עשה חוזה התעוררות כלום . אשר על כן האיש הירא ורך הלבב ישוב מעבירות שבידו וישוב ל' ה' וירחמנו ואל אלהינו כי ורבה לטלות ותכף ואלא מעבדות הקלושה הקשה לחירות הקדושה ע"י הכנעת הדינים בהתעוררות תשובתו ויתחיל בפ' העקידה והוא מופשט מכל הכלי העו"הו ותענוגיו כאלו הוא נשחט ונעקר לעבודתו ות' וראה לשון הזוהר והתכונן בדברים היטב וראה עד היכן מגעת פרשת העקידה . אמר ר' שמעון בן יוחאי לא אית דמבטל מותנא מבני נשא כקרבן העקידה דילחק דאתמר ביה ויעקוד את ילחק בנו אתקשר מדת הדין ואתעקר לעילא ולא הוה ליה רשו לאתקרבא לבית דינא רברבא דאיהו גבורה ועקידת ילחק מעליוא להו לישראל לאדברא לה בכל יומא בגלותא דתנין עליהון מכל מרעין בישינ וקלא נפיק מההוא זמנא אל תעש לו מאומה בנין דאתגבר רחמי על דינא ורזה דמלה חושעיה לו ימינו וזרוע קדשו דאתגבר רחמי על דינא וימינא על שמאלא ורא איהו כי גבר עלינו חסדו ורא איהו עקידה דילחק דאתעקר קמי אבוי ומקר גרמיה למתה בנין משית וישראל דלא ימותון . ולא עוד אלא אפילו דישראל עברין בגלותא על ש"ד וג"ע וע"י זכוון דאבהן ונן עליהון מכל מרעין בישינ . ומי הוואה דברים אלו ולא יקרע לבו לז"ב קרעים וירדוף אחריה כמו כאשר ירדוף הקורא בהרים להשכים בבקר בבקר לילך לב"הכ להתחיל מעקידת ילחק אבינו ע"ה ככוונה גדולה להגן ולכפר עליו במתוק הדינים והכל בכח התשובה הקודמת אליה ואז היא עושה פעולתה כאמור . ומזה תבין ההפך בין האומר פרשת העקידה קודם תפלתו ובין שאינו משכים ומתפלל מהיולד ואומר העקידה אחר תפלתו הוא דומה למלך וחיילותיו מאחוריו הלא יפגעו בו כמה חטים ובלקטוראות אבל הקורא אותה מקודם התפלה הוא מכניע לפניו כל מיני מקטרגין ומערערין ולא יפגעו בתפלתו ואז ע"י תשובתו יהיה לו כח לעורר הי"ג מדות של רחמים של מי אל כמוך וכו' לרחוץ וללכץ כל כחמי עונותיו ע"י כוונתו :

שיר למוסר הנזכר

ותתחיל בעקידה דוד לאמרה
מכפרת לכל חטא ועבירה
אבל תקדים תשובתך מהרה
כמו יצחק אשר אזור גבורה
ולא הרגיש וגם מסר והערה
ואם זאת תהיה בלב גמורה

טוב

דיני פרשת העקידה

טוב לומר פ' העקידה . סי' א' ס"ה . וכתב הלבוש לזכור זכות אבות וגם להכניע ילדו וגם לזכור שחייב למסור עצמו על עבודת הש' ית ילחק . והרמ"ה כתב משם הבחיי פ' לו שאין די בהמירת הפרשה אלא כביאור הפרשה ויכיר נפלאות השם וכן פי' מ"ס כל האומר תהלה לדוד ג"פ ככל יום מובטח לו שהוא בן עו"הב . סי' א' ס"ק ז' . העיר מוהר"ו ז"ה וכתב שמורי ז"ה"ה תמיד היה קורא התפלה בתוך הסידור וגם היה אומר כל דבר שבמקרא בטעמים של אותו הפסוק וכן כל דבר משנה היה אומר כנגון משנה . וכתב עוד ז"ל מעולם מורי ז"ל לא התפלל תפלתו בקול רם אפילו בסדר התפלה שמושב כגון הזמירות וכיוצא בו להורות ההכנעה לפני האל ית' וזאת כיום שבת קדש היה מרים קולו יותר מעט מבחול כנעימה מפני כבוד השבת . עוד כתב קודם שידרר האדם תפלתו כב"הכ מפ' העקידה ואילך לריך לקבל עליו מלות ואהבת לרעך כמוך ולאחוב כל א' מישראל כנפשו שע"י זה תהיה תפלתו כלולה בכל תפלות ישראל ותוכל לעלות למעלה . ובש"ה דף רפ"ג כתוב כשיקרא פ' העקידה ישים אל לבו דמכ"ס שחייב האדם למסור אבר מאובדו או שבירת חוזה תאוה כגון לעמוד בהשכמה כדי לעסוק בתורה ולתפלה או שבירת חוזה תענוג ושיקח בטוילה וכיוצא . ובס' העקידה דף ט"ו כתוב דעקידת הבנים ושחיטתן חונה נרטיה לפניו יתברך רק ההכנעה והשתחבדות לו בלי שום מחשבה פסולה שכ"כ האמין ארבע"ה בכנראה עד שהלך לשחוט את בנו יחודו עש"ב :

מוסר לפרשת הקרבנות

יאמר הקרבנות מלה במלה ובנעימה קדושה ובכוונה גדולה . וקודם קריאתם ירהרר בתשובה שלימה שלא יאמר עליו זבח רשעים תועבה כי הקרבן אינו מכפר כי אם ע"י התשובה וכתב הרב בעל עולת התמיד כי לכן אנו מקדימין ואומרים ירמ"ה א"ה שתרחס עלינו ותמחול לנו את כל עונותינו ותכפר לנו וכו' . ולכן יאמר אותה כעין ורדו ושברון הלב ולא במלות אנשים מלומדה אלא בתחנונים מעומק הלב למחול חטאיו כדי שילא מהותו רשע למדרגת לריך שלא יהיו קרבנותיו זבח רשעים ח"ו . ופקח עיניך וראה כמה לריך אזוהרה יתירה בקריאת הקרבנות להיות עם התשובה שהי' בזמן שהיה ב"המק קיים היו הקרבנות נקראים ע"י הכהנים הקדושים משרתי השם לכפר על בני ישראל והם היו קרואים ביניהם לבין אביהם שבשמים ובזמן הזה קריאת הקרבנות הם המכפרים והם ע"י כל א' וא' מישראל . והישראל בעלמו הוא הקרסור ועומד במקום כהן ולכן לריך שיקדים תשובתו ועהרת מחשבותיו כראוי . עוד לריך שתדע שארז"ל עיקר הקרבן היה כדי שישם האדם אל לבו שהנפש החוטאת היא תמות והקב"ה ברוב רחמיו אמר יביא נפש בהמה תחת נפשו והכוונה ע"י שיראה שחיטתה והפשטה ונתות איכריה יתן אל לבו כי כל דברים אלו היו ראויים להיות בו ממש ואז יתן אל לבו לשוב מעבירות שבידו ונראה לו לכפר עליו וזו היא התכלית לכפרת העין במעשה הקרבן . והן עתה שבעונותינו שבתלו הקרבנות

מוסר לפרשת הקרבנות

הקרבנות ואין לנו כי אם קריאתם אם ניהן אל לבנו שכמה פעמים הכעסנו את בוראנו וכמה פעמים נתחייבנו מיתה לשמים כל עצמותינו יאחזמו רעדי כי הלא הוא משל לבשר ודם שיש לו עבד מקנה כספו וטוה לו לעשות לו איזה דבר והוא עבד על זווי אדונו ופשיטתו בגדיו וירעיבו ויכהו וייקררו ואם ישוב עוד לעשות פעם אחרת לעבור על זווי אדונו ויקרו ויקרוין קשים מר ממות. והאדם כמה פעמים נתחייב מיתה למקום והיה ראוי להיות נשחט כמו בהמה ומלא רחמים נתרצה בעזיבת החטא ולכן עתה באמירתו הקרבנות יתן אל לבו כאלו הוא ראוי להשחט ויעורר תשובתו ויכניע לבו וזו נרצה לו לכפר עליו שעשה תכלית הקרבת הקרבן. ואם לא כוין היטב הן בקרבנות הן בהקטרת הקטורת הוא נענש על זה עונש גדול. והוא משל למלך שיש לו מכסים וארמוניות סך כך וכך קלבה על עבדיו בני המלך והיה בהם שירדו מנכסיהם ולא השיגה ידם להביא לו דבר הראוי לקלבת המלך והביאו מנחתם כפי אשר השיגה ידם בכלי טהור ובכושפת פנים ובהשתחויה לפני המלך אז הכרת פניהם ענתה כם שיש להם השתוקקות עלום להביא דורות גדולות לכבוד המלך אבל מטה ידם והראיה כושפת פניהם והכרת פניהם ענתה כם לפני המלך הלא וראוי וקבל דורותם ואם מלער הואי אכל אם היו שולחי הדורות המועטים ביד עבדיהם ובכלי מזוהם הלא יקלף המלך מאור וחמתו בערה בו שלא שמו לבם אל כבוד המלך. כך הדבר הזה אנוחנו עם בני ישראל עבדי המלך מלכו של עולם בזמן שהיה ב"ה המקיים אנוחנו מקריבים הקרבנות במזבח הקדוש בב"ה המק"ע"י הכהנים והוא מנחה הראויה למלך כפי קלבה אשר קלב עליו ועתה בעונותינו מטה ידיו ואינה משגת לעשות כבתחלה ואין לנו כי אם מנחת עני והוא קריאתם והזכרתם כפינו אם יהיו בכלי טהור בנוף נקי מעבירות שבירדנו ע"י התשובה ומתוך לבנו בהכנת דברים שאין על ידי שליח והוא הלשון לבר ובכושפת גדולה מלפניו יתברך אז ברחמיו יארף מנשבותינו הטובה דרך כלל למעשה. ואם המנחה מועטת שהיא האמירה של הקרבן ואמירת הקטורת תהיה בלא לב ולב כי אם כלשון ע"י שליח ובכלי מזוהם בלי התעוררות תשובה ואינו יודע אם עוסק בקרבנות או כספורים אחרים הלא וראוי יקלף המלך על קולו. וכן באמירת הקטורת שע"י ה"ה סממני הקטורת היו נכנעים א"ה מני קליפות שמהם מתפשטים כל מאורעות וחולאים רעים ומיחות משונות בר מינו. והם ו"ה ארורים הנאמרים בפ' כי תבא ואמרו כזוהר לא אית מידו דמבטל מותנא מעלמא כמו הקטורת וישים אל לבו שכל זה היה נעשה ע"י הקטרת הקטורת ע"י הכהנים הקדושים ועתה רוצה להכניעם ע"י שית שפתותינו ולבטל כל מינו הרע הנז'. כמה נריך לו כוונה גדולה באנחה ושברון מתנים כדי שכולי האי ואולי תוכל לפעול אמירתם בהקטרתם ואם יקראם בלא כוונת הלב ובלא תשובה הוא נענש כמ"ס ז"ל בשואמר האדם חתום פי שטן בלא תשובה הוא מקטרן עליו כמ"ס ע"פ אל תלשן עבד אל אדונו כמו כן באמירת הקטורת הוא בא להכניע הדין ולכפות הס"א והי"א קליפות בלא תשובה והכנה הלא וראוי נענש. ובאיזה פנים הוא אומר לפני הש"ת יחי רצון שיהא שית שפתותינו חשוב ומקובל ומרוצה וכו' והוא לא עשה תשובה

מוסר לפרשת הקרבנות טל

תשובה ולא נכנע לבו שזה עיקר הקרבן כמ"ס זכחי אלהים רוח נשברה היאך יחשב לו כאלו הקריב והוא אפילו דבור כוונה לא כוין אוי לה לאותה כושפת לכן יאזור נא כגבר חלשיו ללמוד פירוש מעשה הקרבנות ומעשה הקטורת היטב ויכוין בהם כראוי ויפשוט עצמו מכל מחשבות זרות ויראה עצמו כאלו הוא משרת לפני אל עליון ומקריב ומקטיר לפניו וכמה נריך הכנה עד שיהיה ראוי לכך אזי ימלא את ידו לומר שיהא שית שפתותינו חשוב וכו' כאלו הקרבנו זוכן כשואמר ושחט אותו על ירך המזבח נפונה לפני ה' ומכוין אז לזכור עקידת יצחק שארז"ל שאז הקב"ה זוכר עקידתו של יצחק לא מחמת סגולת הפסוק גורמת כך הלא הכוונה ע"י שואמר ושחט אותו וכו' וכוין כאלו הוא בעצמו נתחייב שחיטה לפני השם על עונותיו ועתה ע"י הכנעת לבו ומחשבתו הטובה בתשובתו נחשב לו כאלו נשחט כמו יצחק אע"ה כמ"ס זכחי אלהים רוח נשברה. וזוה תזכר עקידתו של יצחק שמלא מין את מינו וניעור כמ"ס לעיל וראו תעלה מעשה קרבנותיו והקטורת לפני הש"ת ע"י שם מ"ב דאנא בכח וכו' שאומר אותו בטוהרת הנוף ונקי מכל עבירות שבירדו ע"י התשובה הנמורה ששם מ"ב זה הוא המעלה למעלה כוונת המחשבות ופעולות מעשה התחנונים כידוע. ובאיזהו מקומן בכל הלכה והלכה שקורא הן חטאת הן עולה הן תודה הן שלמים יתמרמר בלבו על שהוא מתחייב בהם ולא השיגה ידו כמה לכפר ולשלם טובו והש"ת ברוב רחמיו רוצה לערו ויחשוב לו כאלו הקריבם בפועל. ויזהר לקרוא המשנה בנגון המשניות כמ"ס כל השונה בלא נגינה וכו' ומשפטים כל יחיו בהם וכו' חוץ מטעם שכתבנו לעיל בפרשת העקידה. יש במשנה טעם אחר לאומרה בנגון לפיכך הדין שהוא מדת המשנה ולמתקו בו לכן דהע"ה שהיה ממדתה היה משורר ומנגן לפיכך אותה ולמתק דיניה כידוע:

שיר למוסר הנזכר

בתורה קרבנות פרים ואלים
ועבד איש אשר ימרוד ויבאיש
הלא בעבור דבר יוצרו וישבור
ברוב חמלה הלא רצה בעולה
והן עתה מקום מקדש מחתה
ואם הפה בלא לב ניב יחפה
שפת אמת ולב יהיו כלולים
יכס פני אדונו בחרולים
אחת דתו שחיטה כעגלים
תמורתו וחטאתיו מחולים
והפיות מקום עולות שקולים
כאין הוא ומנחתו הבלים

דיני אמירת הקרבנות

ואומרים פ' התמיד וקדר המערכה. הג"ה סי' מ"ח. כתב המ"א פ' הקרבנות יאמר בעמירה דוגמת הקרבנות שהיו בעמידה. והרכ בעל ש"ץ כתב דבכבוד אם יעמוד מחזי כוהנא והביא משם הרב ברכי יוסף הי"ו דאין קפידה בזה ע"ש באורך. ונהגו המדקדקים להתנועע בשעה שקורין בתורה דוגמת התורה שניתנה

דיני אמירת הקרבנות

שנתנה ברתת וכן כשמתפללין ע"ש כל עלמותי תאמרנה קנה. וכתב הרמ"א דרוקא
בפסקוי דזמרה אבל בתפלה לא. וכתב הרב רוקאנאטוי שיט להתנועע בתפלה ע"ד
הקבלה והזוהר. ופסק דעבר כמר עביר ודעבר כמר עביר ובלבד שיכווין. ואמר
פרשת קמץ קי' א' ס"ה שיאמין שכל מזונותיו באין לו בהשגחה כמו המן שהיה
בפרטות לכל יחיד ויחיד. לבוש. עוד אמר שכל האומר פ' המן בכל יום מובטח לו
שלא יחפרו לו מזונותיו כל ימיו. ועשרת הדברות ברו שזכור מעמד הר סיני ותחזק
אמונתו. לבוש. ויכוין כל זה בקריאת כל פרשה ופרשה קודם המן ואמר אני מאמין
שמזונותי באין לי בהשגחה מאתו ותברך ובעשרת הדברות ואמר אני מאמין במעמד
הר סיני ונתנית. הקורה כמ"ס הרב עמק ברכה דף ל"ב. ופרשת עולה ומנחה
ושלמים וחטאת ואשם. ס"ה. מדכתיב וזאת תורת החטאת וזאת תורת האשם וכו'
ולא כתיב תורת החטאת ותורת האשם משמע הקריאה הזאת ג"כ תורת החטאת
ותורת האשם כלו. לבוש. פרשת הקרבנות לא ואמר אלא ביום. ס"ו. כשקיים פרשת
העולה ואמר יהי"מ שיהא זה חשוב ומקובל כאלו הקרבתי עולה. וכך יאמר אחר
פרשת המנחה והשלמים מפני שהם באים כנדבה. סעוף ז' וכתב הב"ט והב"ח
והנחלת זבי כתבו בשם רש"ל דיש לומר אף לאחר חטאת ואשם יהו רגון רק שיאמר
בלשון ספק דהיינו יר"מ אס עברתי עבירה שחייבים עליה חטאת שיהא זה נחשב
כאלו הקרבתי חטאת ואשם לכו. הריני כקורא בתורה עיו"ש. וכתב של"ה דבשבת וי"ט
לא יאמר יהו רגון דהיו קרבן נדבה כל מהן אבל השהיות אין הפסד לאמרם כקורא
בתורה. והרמ"א כתב שאחר עולה ושלמים יאמר פ' נסכים והיא בקדר שלח לך כי
אין זבח בלא נסכים אבל חטאת ואשם אין טעון נסכים. וכתב עוד שיאמר פ'
ושמעך קול אלה בקוף ויקרא שהיא באה על שבעת ביטוי ועל שבעת העדות
ואשם ודאי ואשם תלוי. כתב העט"ז. ס' מ"ח ס"ק א' וקודם פ' התמיד יקרא פ'
בראשית בכל יום יקרא פ' של היום ויום של אחריו כמו שהיו עושים במקדש. ובקדר
המעמדות קדר כל היום אחר פ' בראשית חלק א' מהזו"ל ל"ך שבפ' האזינו. ואח"כ
הומרים פרשת הכיור ואח"כ פרשת תרומת הדשן ואח"כ יאמר פ' וזה אשר תעשה על
המזבח בפ' תלום עד לרבר אליך שס כי היא מעין פ' התמיד. ואח"כ יאמר פרשת
התמיד כמו שכתוב בסדרים שלנו. ואח"כ ושחט אותך וכו'. זאת התורה וכו' ויאמר
אחריו פ' וערכה וכו' ואח"כ אבוי מסדר קדר המערכה וכו'. טור. ואח"כ יאמר פ'
מזבח מקטר קטורת עד לדורותיכם. ופ' סמני הקטורת ועשייתו כי אחר הקרבת
התמיד מקטירין קטורת. כ"י ס' א' אעג"ב דקי"ל דברים שבכתב אי אתה רשאי
לאומרם על פה כל דבר שרגול ושגור בפי הכל כגון ק"ש ופרשת התמיד וברכת כהנים
וכיוצא בהם מותר. ס' מ"ט ס"א. והעולם רובם ככולם אינם נוהרים ואומרים
כמה פסוקים שאינם שגורים בפי הכל לאמרם על פה נראה שיט להם על מה
שיקמוכו שכתב העט"ז. ס"ק א' דוקא להו"א רבים ודי חובתן אסור לומר בע"פ אבל
כל א' וא' בפני עצמו שרי בכל"ל. כתב הרב בש"ך יאמר פ' התמיד בכוונה גדולה כי
ע"י אמירת הקרבנות גורם לבטל מעליו כל המקטרגים וכל הדיונים הקשים ולא רי

בזה

דיני אמירת הקרבנות

בזה כי אס גם המקטרגים נעשים סניגורים לעשות עמו טובה לא ולמד מדברי
הזוהר קדר וירא ו"ל. אמר רבי כרוספדאי מאן דמדבר בפומיה כבתי כנסיות ובכתי
מדרשות עניינא דקורבנייה ותקרבתיא וכוון בה. ברית ברותה היא דאינון מלאכי
דמדכרין חובה לאבאשא ליה דלא יכלין למעבר ליה אלא טיבו מאן יוכח האי פרשתא
יוכח דכוון דא' והנה שלשה אנשים נכבים עליו לעיין בדיוניה כיון דאמא נשמתא
דדיוקא כך מה כתיב וימחר אברהם וכו' מהרי ש"ש קא"ס וכו' ענין הקרבנות
ונשמתא מתכוונת בהו ה"ד ואל הבקר רץ אברהם וכדון ניחא ליה ולא יכלין
לאבאשא ליה. אשר ע"כ יפשוט מחשבותיו ההכליים ויתכוון למה שהוא אומר דאינו
מועיל כי אס הכוונה לפחות כמ"ס בזהר ויתכוון בהו וכו' משמע בלא כוונה לא
ועיל. פטום הקטורת תאמר בכוונה גדולה וע"י אמירת פטום הקטורת בכוונה
וייענו לתזור בתשובה. מ"ח. והוא מעשרת בראמרינו בגמ' דתניא מעולם לא
שנה אדם בה מפני שמעשרת דכתיב ישמו קטורה בלפך וקמין ליה ברך ה' חילו.
הרד"א: ואין לך דבר שכופה הס"א והדינים הקשים כמעשה הקטורת וי"א קמניס
שבה לאכפייא ו"א מיני רע. כתיב האר"י זל"ה. ובשערי אורה כספי' גבורה כתוב
מה שז"ה הקב"ה לשחוט את הקרבנות בלפון שהוא לר' הדין והגבורה לפי שיש שם
כמה משפיות וקטיוגורין שכל א' מלפס מתו ילא הדין לעשות חרבן ושממה וכיוצא
וע"י הקרבנות חותם וקוים פיהם עש"ב. ובעולת התמיד כתוב מלאתי כחוב
מקריב"ש וז"ל אשכחן בס"ה מפומא דאליהו כך אקגזר במתיבתא עלאה די בכל אתר
דמדכרי עובדא דקטורת תרי זמני ביומא וכו' די ישתזבו מכל חרשין ומכל מלין
בישין ומקרהורא בישא ומדינא בישא וממתנא ולא יתזקו כל הקוא יומא דלא יכלי
ס"א ואומין דעלמא לשלטה עליהו ואינון מלליחין בעובדיהו ואי בני נשא ירעין
כמה עלאה איהו עובדא דקטורת קמי קודשא בריך הוא. הוא נטלי כל מלה ומלה
מניה והוו סלקי ליה עברה על רשייהו ככתרא דהבא דאי יכוין ביה בכל יומא
אית ליה חולקא בהאי עלמא ובעלמא דאתי וישתזוב מכל דיוני דההוא עלמא
ומסטרין בישין ומדינא של גיהנם ומדינא דמלכו אחרא ובאתרא דלא מדכרין איהו
איפכא כ"מ. דלכך אור' אותך בבית החולה והוא מניל ממות וממגפה ח"ו והכל לפי
כוונת הלב עש"ב. יש נוהגים לעמוד כשאומרים אנא בכח וכו'. שכ"ה ס' כ"א.
ושם זה כמו להעלות הכוונה ולהסתיר הנשמה מהס"א כמו שירוע ככתבי האר"י
זל"ה לכך קודם שיקרא משנה שהיא אותיות נשמה אנו אומרים אותך ולכן כל ב'
תיבות ופסיק מעט אנא בכח ומפסיק גדולת ימינך ומפסיק וכן עו"הר שבשתיים
יכסה פניו ובשתיים יכסה רגליו ובשתיים יעופף. כתיב האר"י זל"ה. כתב בש"ך
כשיאמר ושחט אותו על ירך המזבח לפונה כתב בס' מ"ח יכוין בתיבת לפונה באלו
מלה בר' ומספרה ע"ה ע"ב ס"ג מ"ה ב"ן ועי' מזכרין לו עקידת יצחק עכ"ל וכתב
עוד אמרו בגמ' ויקרא רבא ע"פ ושחט את בן הבקר אמרו בשעה שעקד א"ל את
יצחק בנו התקין הקב"ה ב' כבשים א' של שחרית וא' של ערבית וכ"כ למה שבשעה
שהיו מקריבין תמיד ע"ג המזבח וקורין מקרא הזה לפונה לפני ה' זוכר הקב"ה

עקידת

עקידת יצחק ומעיד אני עלי את השמים ואת הארץ בין עכ"ס בין ישראל בין איש בין אשה בין עבד בין עבד בין אמה שקורין את המקרה הזה לפונה לפני ה' זוכר הקב"ה עקידת יצחק שנאמר לפונה לפני ה' ע"כ וע"כ בפי' הוי"ת יכוין עוד לפונה שהוא מקום הדיו והגבורה למתקן כמ"ש לעיל קבעו לשנות אחר פ' התמיד פרק היוהו מקומן ובריותא דרבי ישמעאל כדו שזכה כל אדם ללמוד בכל יום משנה וגמרא דהברייתא דר' ישמעאל במקום גמרא שהמדרש בגמרא קי' כ"ו ס"א ובחרו בפרק זה שאין בו מחלוקת והיא משנה ברורה למשה מסויני ועתה אנו לרובין שלום ולא מחלוקת כתבי האר"י זלה"ה כתב הרמ"א דאם אומר המשנה ואינו מבין אינו נקרא לימוד לכך לרובין ללמוד הפירוש ושל"ה כתב כשקורא משנה ופטום הקטורת יעשה נגון דמשניות שלא יהיה כשונה בלא זמרה הנך רואה כמה לריך האדם להתאמן על נפשו להשכים בבקר להתחיל הפילה ושיהיה לו שהות לקבוע קריאת המעמדות בכל יום קודם הודו לה קראו בשמו שדבר בעתו מה טוב ושם פ' המן ועשרת הדברות ככתוב בסדר המעמדות והנה כולו יפטר האדם מן הדיו דקביעת עתים לתורה ושלשת ימוך שליש במקרא וכו' ואם מה שתקנו בקרבנות תורה ומשנה וגמרא אינו נזהר בהכנתם אינו נקרא לימוד כמ"ש הרמ"א והיא לשעה מועטת מה יענה ביום הדיו הודו לה קראו בשמו כתב הרב בש"ך שאין להפסיק כ"כ בין פ' התמיד ואינו מקומן לאמירת הודו ועו"ש הטעם והדרך הנכון והישר ליראי השם ולחושבי שמו שלא יאמרו בביתם זמירות כי אם בבואם לב"ה יתחילו מן פ' העקידה ואילך עד גמירא ואם א"ל לפחות לא יאמר בביתו כי אם עד פ' התמיד ובבואו לב"ה יתחיל מפי' התמיד בכוונה גדולה ואחר פ' הקרבנות יתחיל לומר לשם בשירות ותשבחות ולהתנהל בהם לאט לאט דנפיש זכותיהו להכניע את הדיו ולהגן עלינו מיד מבקשי רעתנו לא ולמד כמה גדולה מעלת האומר הזמירות בקול נעים ממ"ש הרב כ"ה ס' כ"א בשם ס"ה וז"ל אותם הקוראים פקוקי דזמרה בקול נעים ובקול דם ואינם יודעים הפקוקים ואומרים בטעות תפלתם זמירותם תקובל כריח ניחוח גם הקב"ה שמח עליו וע"ז נאמר ודגלו עלי אהבה עכ"ל למדנו שאע"פ אינם מבינים אבל קוראים ברוב חשק וכוונתם לומר לפני השם מתקבלים כ"ש מי שמבין וקורא בחשק נמרץ וכוונה גדולה שתקבל כריח ניחוח ותעשה פעולתה ולכן באמירת הודו לה לריך להתחזק בכל וכלתו ולהתאמן בכוונתו כי הוא שיר נאה ונחמד מכל וגדול כמו להכרית כל החוחים והקוטים וז"ל מוקראו ז"ל בס' הכוונות והנה כוונת הודו הוא זה כי יש פחד מן הקליפות עתה פן יתאחזו וכו' ולכן אנו אומרים מזמור זה של הודו וכו' וכמעט כל המזמור הזה וכל שאר סדר הפסוקים עד ברוך שאמר כולו מתעסק בספור שבחיו ית' עם העמים והקליפות שזכירו אלהותו וגדולתו ויתפררו מעל הקדושה כ' הש"ך באמרו אל נקמות וכו' יזכור לנקום השם נקמת העשרה קרוני מלכות וכל ההרונים על קדושת שמו יתברך וזוהי ותבררו נילווי הקדושה כתבי האר"י זלה"ה :

בזמירות

שהם ההלל והשבח לשמו יתברך יתן האדם אל לבו לגדולת הכבוד ושלמות ערך האדם ומלכו שבח בו האל ית' להללו ולכרך בשמו ולהיות מנגן ומזמר לשמו ית' וע"כ יאמר הזמירות בחשק רב מלה כמלה וכל שמות ההוי"ה הכאים שם יכוין בהם בכתיבתם בהוי"ה וקריאתם בארנות ליחד יאדרונה"י כי לאו דוקא בכרכות לריך כוונה זו כי אם בכל מקום שיזכור שם הוי"ה בפיו וכוין בכתיבתו וקריאתו כאמור אלא החיוב הוא יותר ויותר בכרכות משאר מקומות ואמרו בגמרא יהא חלקי מגומרי הלל בכל יום והכוונה היא על הזמירות שאנו אף קודם יואר בכל יום והם עומדים ברומו של עולם ועל אלו הזמירות אמרינו בגמ' הקורא הלל בכל יום מוכטט לו שהוא בן העו"ה כד"ר ר' שמלאי לעולם יסדר אדם שבחו של מקום ואח"כ יתפלל וכתב הרב בעל חמדת ימים בח"ג והנה מן הארץ עד לרקיע כולו מלא גדרים והמונים מהם רחמים ומהם מקטרגים מהם לשלום מהם למלחמה מהם לטוב ולחיים מהם לרע ולמות ותפלת האדם אשר בעפר יקורו כשעוברת דרך שם רוגמת ההולך במקום סכנה וכפשע בינו לבין המות מכמה מקטרגים המעכבים התפלה למעלה אשר על כן קדרו קדמונינו הזמירות כדי לפנות הדרך לעלות התפלה שאותם הכתות הם כמו ענן המפסיק אותה מלמעלה כמ"ש סכותה בענן לך מעבור תפלה וע"ז קדור הזמירות נכתי' ונלמתי' וע"כ נקראו זמירות ע"ש וכתר הזוללים בזמירות והוא שאמר דהע"ה זמירות היו לי חוקיד בבית מגורי שהייתי ירא מן המקטרגים והמחבלים בבית מגורי אשר יגורתי ובאותם הזמירות פורטים וע"ז אמר הכתוב ברוך יחד כוכבי בקר עדת ישראל שנמשלו לכוכבים ע"י שירנו שיאמרו רנת הזמירות בכוונה קודם התפלה בחד בלב א' שיאזהבו כל א' וא' מנשאל כנפשו אז ויריעו כל בני אלהים כמו רועה התרועעה ארץ מלשון שברון כל בני אלהים כל המקטרגים הנבראים מדין הקשה כי על כל אלה לריך לבוין כל איש עצמו ולטהר מחשבותיו ולאמרם בכוונת הלב כי עושים פעולות עלומות וראשם מגיע השמימה והנה מ"ש ז"ל שהאומרם בכל יום מוכטט לו שהוא בן העו"ה הב הכונה שיבין הדברים על בריון כי בלא הכנה לא עשה כלום כמ"ש לעיל בשם הרמ"א וכתבנו במקום א' שהזמירות הכורחות ומזמרות הקליפות הם דומים כמו המגל קציר והמגל לריך ב' דברים א' שיהיה ברזל וא' שיהיה מחודד ובלא חדור אף שהוא ברזל אינו חותך והרי הוא כאבן וכן הדברים של הזמירות שזולאים מפיו הם כמו ברזל בלא חדור וכשיבין הדברים ואומרם בכוונה רבה ובחשק נמרץ זהו חדור הכורת וכמו שאין הברזל כורת כי אם החדור שלו כך הזמירות אינם עושים פעולה כי אם בכוונת המחשבה והנה הזמירות שאנו אומרים קודם תפלה הם מעלות העולות שלא יתאחזו בעת העלויה של התפלה ותקנו ג"כ זמירות לאחר התפלה אשרי ותהלה לדוד ומזמור כל יום ויום הם מעלות היורדות שלא יתאחזו החיטונים בשפע ובאורות היורדים מכח התפלה והוא ע"י שמגנה את הקליפות והס"א שמתחיל מהודו לה קראו בשמו הודיעו בעמים עלילותיו כי כל אלהי העמים אילולים וכו' הכל הוא נגהי לקליפה ועילוי ושכחי הש"ת וספור נפלאותיו וחסדיו עם בריותיו בזה הם נכנעים

מוסר לזמירות

ולא יוכלו להתאחז כדודע בכתבי הרב זלה"ה. ואמרו ז"ל לעולם יקדר אדם שבחו של
מקום ואח"כ יתפלל והנה חוץ מג' ראשונות שבתפלת י"ח שהם שבחו של מקום עוד
תקנו לנו הזמירות שהם הקלל והשבח לשמו ית' ואח"כ שאלת לרכיבו ואם יאמר
אותם בלא כוונה באיזה פנים בא לפניו ית' למלאת חפצו ושאלותיו ב"ג אמלעיות.
בפתיח את ידיך ארז"ל לכוין שאלת מזונותיו מהש"ת ויש פתאים טוח מראות
עיניהם שקורים הזמירות בלא כוונה ואינם יודעים אם הם קורים או מספרים
דברים אחרים וכשמנגינים לפתח את ידיך הם פותחים את ידיהם ואומרים בתחנונים
שאלת מזונותיהם באיזה פנים שואלים מזונותיהם ובכל שבחים שיאפו מפייהם לא
שתו לבם אלא ללורך עצמם. וכן בתפלה שעיקרה היא ברכת אבות וכן כל הג'
ראשונות אשר ארז"ל אם לא כיון באבות חוזר תפלתו והם אומרים אותה בלא כוונה
וכשמנגינים לדבר הנוגע להם או רפואה או מזונות אז שמים לבם לאומנם בכוונה
ובתחנה הלא אפי' לה לאותה בושא לכן ישים האדם עיקר מחשבתו לשבח לשמו ית'
ושאלת לרכיבו טפל כמו העני המבקש בפתח. ודרך העבד תחלה בא לשבח ולקשר
בהלולים לפני ארונו ואח"כ שאל לרכיבו ואחר שקבל מאת המלך חזר ומשבח ומורה
כמ"ש ביוהר. כן הדבר הזה תחלה קדמו לנו הזמירות וההלל והשבח קודם התפלה
ואחר התפלה ג"כ אשרי ותהלה לדוד ומזמור כל יום ויום. ויש שאינם מכוונים לא
בשבח המקום ואף לא בשאלת לרכיבו ונראה שעליהם אמר הכתוב יען כי נגש
העם הזה בפיו ובשפתיו כבדוני ולכו ריתק ממני הכוונה אף כי בקולר לו בא לפני
להתחנן ולמלאת שאלתו הנה בפיו ובשפתיו כבדוני הכבוד הוא הזמירות וההלל
והשבח הנקרא כבוד כמ"ש ובהיכלו כלו אומר כבוד ואותו הכבוד יהיה בפיו ובשפתיו
בלא כוונה וכשבא לשאול לרכיבו להגילו מזרתו שאז יראים ממנו להגילם מזרתם
אותה היראה בעצמה של שאלת לרכיבו ג"כ היתה מנות אנשים מלומדה בלא כוונה
הלב א"כ שכחוני ושאלו לרכיבו ממני כמה קדמו פני שאתן להם שאלתם. וכ"ש
שיש לו תועלת עצום אשר לא יערכנה זהב וזכוכית וכל חמדת העולם שהרי אומר
כל האומר תהלה לדוד בכל יום מובטח לו שהוא בן הע"ב ומה יש לו הנאה בעולם
יותר מזה שקונה העו"ב באמירת המזמורים בכל יום בכוונה גדולה. וכבר כתבנו
דבכל מקום שארז"ל על איזה מנוה שמביאחו לחיי העולם הבא או מוחלים לו עונותיו
לריך שתקדים לדבר התשובה הנמורה ואז קבולת המנוה עושה פעולה. ומה שארז"ל
כל האומר תהלה לדוד ג"פ בכל יום שמובטח לו לחיי העולם הבא הוא שתהלה לדוד
אומרים אותו כ"פ שחרית ופעם אח' במנחה. ואם היה חנוק ולא התפלל מנחה
כשמתפלל ערבית שתים אומר אשרי בין תפלה לתפלה כדודע אבל לא יעלה לו קריאת
האשרי לתשלוס הג' פעמים אלא בזמנה במנחה כמ"ש הלבוש ז"ל וע"כ אמרו מי
שאומר תהלה לדוד ג"פ בכל יום שלא בטל שחרית. ומנחה ג"כ לא התפלל אותה
בערבית שתים ונמצא שיא' ידי חובת תהלה לדוד ג"פ בכל יום שלא נהג בתפלותיו
כלאחר יוד ושם נפשו ומנחת פניו להזהר בכל תפלותיו שלא בטל מנחה משום חונק
שבעולם שזה נק' אומר תהלה לדוד ג"פ בכל יום מובטח לו שהוא בן העו"ב הקנה

שכר

מוסר לזמירות

מב

שכר הג' תפלות שהיה זקור בהם להביא לחי העו"ב. והנה האדם כשזמיר
דבר אחד מהגדול ממנו הוא משבח ומהללו יותר ממה שיש בו באותו השבח והוא
יודע שקר וכזב וכדרך חנופה הוא לעשות לו רלונו וחפצו. ואף שאין ביד האדם
לקרב תועלת ולהרחיק נזק אבל לפי שהוא סבה הוא מקדר שבחו ושוקל דבריו
במאזני שכלו להוליה מפיו דברים ערבים להכנס בלב חבירו וכשבא לשאול מהש"ת
על נפשו ועל חייו ועל מזונותיו ועל נפשות ביתו ועל מחילת וקליחת עונותיו והוא
בא להללו ולקשר שבחו אף שאין הפה יכולה לדבר ויכלה הזמן ושבח נוראותיו לא
יכלו. ולו תהלה דומיה ונתן לנו רשות להללו אף שלא יספיק אחד מאלף אלפי אלפים
ורוב רובי רבבותיה ואף אומר לאותם הדברים המועטים שלא בהשכל מנות אנשים
מלומדה כחותה על הנחלים. ואמרו חכמי המוסר שהוא ע"ד ושבת לאלהא כספא
ודבא ולא להא די נשמך בידיה וכל ארחק ליה לא הדת. הלא בזכרו זאת לבש
בושת וכלימה ותאחזו פללות ויכון עצמו לקראת אלהיו שש ושמת מופשט כל
גשמיית שבעולם בלתי לשם לכרו ושכ ורפא לו:

שיר למוסר הנזכר

חסדר מהלל אל בזמירות וכל קוצים כסוחים במ זמורות
בחשק ואמרות הטהורות ומושרשים בתוך טוחות וקירות
הלא אנוש וברכותיו מאירות בעת בואך לפניו בפצירות
שבחיו אז בעין שכלך סדורות ולהנה כסנסנים ופארות
ולפני אל אשר נמצא בצרות והטובות הלא מנהו גזרות
זמירותיו בפיך הם שגורות ולא תדע לאן יוצאות ועוברות

דיני הזמירות

יכוין לקיים מנות עשה של יראת שמים באמירת מזמורים אלו המספרים שבחו
וגדלותיו ונוראותיו. האר"י זיע"ח. ברוך שאמר תקנוהו אנשי כנסת
הגדולה על פי פתקא דנפל מן שמיא. טור בשם ס' היכלות. כתב הר' החסיד בעל
ר"ח ע"ה בשער היראה דא' מהדברים שאמרו בזוהר שמתעבבים ישראל בגלות הוא
דקמדרו אנפיהו מן שכינתא פי' הרב ז"ל דהיינו מתפלל ובאמלע פוסק אפי' הוא
בזמירות דנוגע בכבוד השכינה. אם סיים ב"ש קודם שיקיים החזן עונה אחריו אמנ'
סי' כ"א ס"ב. וכתב הרמ"א אבל אם סיים עם החזן בכת א' לא יענה אמנ' דהוי
עונה אמנ' אחר ברכותיו. כל האומר מזמור אלהים יחננו בצורת המנורה בכל יום
בהנץ החמה לא יקרא לו שום מקרה רע וחשוב כאלו הדליק הנרות בבי"ה המק'. בש"ן
דף ס"ו. לריך ליהר מלהפסיק בדבור משיתחיל ברוך שאמר עד סוף י"ח ואפילו
ללורך מנוה אין לדבר. ס"ד. אבל עונה אמנ' וכתב הרב הגאון בעל ברכי יוסף הי"ו
דאפילו באמלע ברוך שאמר עונה אמנ' וקדיש וקדושה. ולא יאמר ברוך הוא וברוך

שמו

שמו כששמע ברכה מאחרים והוא באמצע הזמירות עיין במג"א סי' קכ"ד ס"ק ט'
 אסור לקרות מעמדות ותחנות בקוד פסוקי דזמרה ב"הט ס"ק ג' וכתב בסי'
 ס"ה ס"ק ד' שאם היה עסוק בפסוקי דזמרה ושמע לבור קורין ק"ש שיקרא פסוק
 ראשון עממה ובשכמל"ו והביא הרב בש"ץ אמר רבי יוסי פעם אחת הייתי מהלך
 בדרך ומצאתי לאלהו הנביא ז"ל ועמו ד' אלפים גמלים טעונים ח"ל מה אלו
 טעונים ח"ל חף וחמה לעשות נקמה במי שסח בין קדוש לברוך בין ברכה לברכה
 בין פרק לפרק בין ישראל ליתברך בין גאולה לתפלה ולא עוד אלא שאין תפלתו
 נשמעת ריך לבוין בפסוק פותח את ידיו ואם לא כוין ריך לאומרו פעם אחת
 ס'ז כתב מ"א ס"ק ו' ח"ע ג' דהאידנא אין חוזרין בשביל ססרון כוונה במ"ש סי' ק"א
 הכא דאינו אלא פסוק ח' חוזר דיכול לבוין כל האומר תהלה לדוד ג"פ בכל יום
 מובטח לו שהוא בן העו"הב. הכוונה בהבנת הפסוקים כראוי וככוונה עיין במ"א
 סי' ח' ס"ק ז' והלבוש כתב שמורה זו מכרעת אבל לא מפני זה בלבד הוא בן הע"הב
 אין אומרים הזמירות במרוצה כי אם בנחת ס"ח חף בפסוקי דזמרה ובתפלה ריך
 לדרק באותיותיהם וליהן ריוח בין תיבה שתחלתה היא כסוף תיבה של לפנייה כמ"ש
 בסי' ס"א ס"ק כ"ב חף בדברי תורה שהקורא בתורה ובכתיובים ריך
 לזוהר הגהה סי' הנו' מאור מאור ריך לקרות הזמירות ולברך הברכות להש"ת
 בקול נעים גילת רגן ושמחה ונהלה שזכה לשמש לפניו ית' ואז פעולתו רבה מאור
 ובעל ס' תפלה לדוד דף ל' הביא מעשה ביהודי ח' והיו קורין אותו ר' בונים והיה
 זקן וקובר מתים ופעם ח' השכים עם השמש לב"ה וראה אדם יושב לפני בית
 הכנסת ובראשו כתר של עשבים ונתפחד השמש ממנו וכסבור שהוא שד וח"ל ובי
 אינד פלוני שמת אתמול ח"ל הן וקברתיך אתמול ח"ל הן ח"ל היאך אתה באותו עולם
 ח"ל בטוב ח"ל מה זכות היה לך והלא אתה אדם קל ח"ל רק בזכות שהיית אומר
 ברכות בקול נעים ככ"ה בזכות זה הביאנו לג"ע ומכבדין אותי וזה לך הסימן
 שאני הוא שקברת אותי כי תראה בית חלוקי קרועה לפי שקרעת לי כשהלבשתי
 התכריכין ושאל לו מה זה שבראשך ענה וח"ל הן עשבים שכב"ע ששמתי בראשי כדי
 לנטל ריח רע שבע"הו. וכתב שם עור דהיה מעשה ברכ ח' גדול שהיה גוער בכני
 אדם שהיו מאריכין בברכות ונענש על ככה באותו עולם ח"ע פי שהיה דעתו ללמוד
 ומה יענה ליום פקודה מי שמתהר כדי ללאת לרבר הרשות או לטויל לתת מרגוע
 לנפשו מזמור לתורה ריך לאומרו כנגינה ס"ט. ואין אומרים אותו בשבתות וי"ט
 ולא בימי הפסח וערב פסח ולא בערב יו"ה. הגה. וכתבו הטעם לאומרו כנגינה
 ובשמחה שכל השירות עתידין ליכטל חוץ ממזמור לתורה שרחנו וחסדי המקום
 אינם בטלים לעולם וכתב ע"הת משם הרב יעב"ץ אמירת מזמור לתורה הוא
 כברכת הודאה והגומל שאין יום שאין נעשה בו נס ואין בעל הנס מכיר בנסו ובפרט
 אנו שה פזורה בין דוכים וזאבים. פסוק והוא רחום יכפר עון וכו' ואמר ח"פ' בשבת
 וי"ט. ס' הכוונות ועיין להר' בש"ץ דף ס"ח ע"ב שכתב שאין לרלגו אפילו בשבתות
 וי"ט ובדף ס"ה כתב שאפילו והוא רחום דהודו שאין לרלגו בשבתות וי"ט. כשמגיע
 לזאתה

לג' הג' חתמה
 ל' ל' י' י'

לזאתה ח' אלהינו מורים אכתנו לך או לפסוק וכל קומה לפניך תשתחוה אין לשחות
 ולהשתחות שם כדלקמן. סי' קי"ג הגה. וכתב המ"א ס"ק ח' ואפשר דאין קפידא
 אלא כשמשתחוה מעומד. ח"ס בא לב"ה ומלא לבור כסוף פסוקי דזמרה אומר כ"ש
 עד מהולל בתשבות ואח"כ אומר תהלה לדוד כולו ומזמור הללו את ה' מן השמים
 והללויה אל בקדשו עד כהתי' ה' סי' נ"ב ס"א. ואם יש לו שות יותר ואמר הודו לה'
 קראו בשמו עד והוא רחום וידלב עד והוא רחום שקודם אשרי כי בנתיים אינו רק
 פסוקים מלוקטים. הגה. כתב המ"א ס"ק ח' רמ"ש הרמ"א דאם יש לו שות יותר
 ואמר הודו לה' וכו' היינו חס סיים ההללויות דכל הללויה קודמת להודו. ועוד כ"ל
 דויברך דוד קודם להודו. ואח"כ ישתבח ויווד וקריאת שמע ויתפלל עם הכבוד ואם
 אין שות כ"כ ידלב גם מזמור הללו את ה' מן השמים. ואם עוד אין שות לא
 ואמר רק כ"ש ותהלה לדוד וישתבח. הגה. ואם כבר התחילו הכבוד וכו' ואין שות
 לומר פסוקי דזמרה אפילו בדילוג יקרא ק"ש וברכותיה עם הכבוד ויתפלל עממה
 ואח"כ יקרא כל פסוקי דזמרה בלא ברכה שלפניהם ולא לאחריהם דהיינו כ"ש
 וישתבח. ומ"מ יברך כל הברכות שמחוייב לברך בבקר לאחר התפלה. הגה. חוץ
 מברכת המחזיר נשמות לפגרים מתים שכבר יאל כברכת מחיה המתים עיין בכ"הט.
 וכן לאחר התפלה יאמר העקידה והקרבות וכל מה שדלב לא יחסר מהם כלום שהוא
 חייב לאומרם בכל יום ומ"ש בזוהר והמקובלים שהתפלה לריכה להיות כסדרה שלא
 להפך קדר המעלות והמדריגות עליונים למטה ותחתונים למעלה היינו לכתחילה
 שריך להקדים ולהשכים ולהתפלל מתחלת התפלה כסדר עם הכבוד כדי שלא יהא
 להפך קדר המדרגות. אבל מי שאין לו שות לאומרה כסדר להתפלל עם הכבוד
 מוטב שידלב לאומרה שלא כסדר ובלבד שיתפלל תפלת י"ח עם הכבוד ואח"כ ישלים
 מה שדילג ואפילו המקובלים מורים בזה במ"ש הפוסקים. וכתב ע"ז משיתחיל
 ב"ש יתן עינו למטה ולא יסתכל חוץ לר' אמות עד לאחר נפילת אפים שהוא גמר
 היחוד וישתדל שיהיה לו קדור שיתפלל בו מב"ש ולא ואמר ע"פ. מי שלא היו לו זינות
 ותפלין קודם כ"ש והיה קורא הזמירות עם הכבוד ונזדמן לו זינות ותפלין באמצע
 הזמירות אין לברך עליהם בין פסוקי דזמרה ואפילו בין הללויה להללויה אלא וניחם
 בלא ברכה ואח"כ ימשמש בהם ויברך דכלהו זמירות הו חרף עניינא ועשו להם סיוג
 וגדר ברכה לפנייהם ולאחריהם והוא רומה למברך על המורה לעשותה או על דבר
 לאכלו ריך שלא יפסיק בנתיים כלל ראי מפסיק הפסוק הברכה ולכן כתב ח"ע
 שאין לברך על עטופת זינות בין פסוקי דזמרה לישתבח אלא בבין ישתבח לומר
 בס' תפלה לדוד סי' ק"ל. ומי שנאנס והוא ריך לנקבו בין הללויה להללויה כיון
 שהפסיק ללרכו ראו לו לברך אשר יגר וכיון שהפסיק לרכויהם אלו גם כן מפסיק
 ומברך על הזינות והתפלין. כיון שהם טורף תפלה כעבור תהיה יראת ה' על פניו.
 ח"ס. וכתב שם שיותר טוב להפסיק בין הללויה להללויה ולא בין פסוקי דזמרה
 לישתבח :

דויד תעמוד ותאמר בכוונה גדולה ותתן צדקה בשמחה רבה וטוב
 לבך ובוברך לא תתן פחות מנ' פרוטות כמ"ס האר"י זלה"ה דרוח
 לאחר שהתנדבו העם כמ"ס וישמחו העם על התנדבם ה' פסוקים אלו ויברך דויד
 וכו' ויש להם סודות עליונים הרמוזים על מעשה הצדקה. כשיתן הפרוטה יכוין
 לייחד שם הוי"ה ב"ה כי זה עיקר מגמתו הוא שהפרוטה תכוין שהוא כנגד יו"ה
 של שם הוי"ה ב"ה וה' אלכעוידק האחוים בפרוטה הוא ה' ראשונה של שם והזרוע
 הפושט אותה כדי ליתן לעני הוא וד"ו של שם הוי"ה וה' אלכעוידק העני המקבל
 הצדקה או אדם הנובה ומקבל לצורך העניים היא ה' אחרונה כמ"ס המקובלים על
 פסוק והיה מעשה הצדקה שלום שהעושה הצדקה יעשה שלום וחכור באותיות והיה
 שהוא סוד הוי"ה ב"ה ומייחד העולמות. וכמה לריד לו לשמות בנתינתו הצדקה
 שמתה שאין לה ערך ודמיון בעולם שזוכה לתת העולמות. ממה שהיה נרגן מפריד
 אלוף עתה ע"י הצדקה נתקנים ומתחברים הפך פרווה בהם. ובתנאי שתקדים
 התשובה לנתינתם כמ"ס במקום אחר ואז הוא עושה פעולתה באמור אבל אם עוד
 עומתו בו ואינו מוכן אין בו כח כדי לייחד שם הוי"ה לעשות תקון לנפש בזה ולשוב
 ולכנות חרות. ואותה בכתבי האר"י זלה"ה בפסוק פור נתן לאכיונים עז"ר עם הכולל
 עולה רפ"ח ר"ל לא יש כח להעלות מן הרפ"ח נלוות שנפלו אלא בכח מלות הצדקה
 כמו שאין עבודה מכבה תורה כך אין עבירה מכבה הצדקה. ואם תרד נשמתו להעלות
 מהרפ"ח אם לא יהיה לו מלות הצדקה ח"ה ויהיו לו מלות אחרות אפשר שלא די
 לו שלא תעלה מן הרפ"ח אלא היא גם היא יתאחו בה ותשאר ח"ה היא שם אבל
 כשיש בו מדה זו קרנו תרום בכבוד. שלא די לו שישאר למעלה אלא גם יעלה עמו
 מן הרפ"ח וזה תכלית מגמתו. וכ"ס בעת התפלה שכל מגמתו הנחנה בתפלה
 להעלות העולמות זה כזה ולברר הנלוות של הרפ"ח וה' הוא צורך גדול לתקנה
 קודם התפלה שאין לך סיוע גדול לזה כמו נתינת הצדקה כאמור. ולכן אמרו בגמ'
 שיש מי שלא היה מתפלל עד שנותן פרוטה לעני שנאמר אני בדרך אחזה פניך כדי
 לסייעו בכיבוד הנלוות העולות ע"י התפלה. ואם לא יודמן העני באותה שעה או
 גבאי צדקה יפריש בעת צדקה ויגמור בדעתו ליתנה לעניים ויניחנה במקום
 מיוחד אללו שתהא מוכנת ליתנה לעניים לאחר התפלה. ויכוין בזה כוונת הצדקה
 באמור בעת נתינתו אותה וייחד שם הוי"ה ב"ה ועכ"פ כבר הפריש אותה ומאז
 והלאה מהנייא ליה לסייעו בכיבוד הרפ"ח נלוות. והרפ"ח נרמזו בפרוטה פר"ע זה
 רפ"ח עם הכולל פר"ט שיש בה כדי לברר הרפ"ח. ועתה כשכיל הכוונה יתן ג'
 פרוטות לפחות וכל מה שמרבה ליתן הרי זה משובה. וכל ה' חייב ליתן צדקה כפי
 שיעורו. וכמה פעמים לריד שיתן צדקה בכל יום ויום כל זמן שזרמן לו עני יתת
 מהולאת בניו ובנותיו שעושה עמהם צדקה בכל עת כ"ס שיעשה צדקה לצורך גבוה
 בכל עת ובכל זמן. ויזכור כמה פעמים הכעיס את בוראו בכל יום ויום ופגם
 והפריד בשמות הקדש כמה פעמים ביום ע"י עונותיו והיחף לא ירדוף על מלה זו
 כאשר ירדוף אחר חייו בכל עת ובכל שעה לייחד שמות הקדש ושם ורפא לו. וע"י

מלה זו הוא מקיים ללכת בדרכי ה' ויש בו ממדת קונו כי הקב"ה ברא את העולם
 בראונו בלי הכרח כדי להטיב להם שיהיו מוכנים לקבל טובתו וכיאר הוא יתאכזר
 לקמן את ידו ושלא ישפיע טובותיו של מקום הפך ממדת קונו. וכמה קשה מאד
 אכזרות לב ורוע העינים והכילות בנתינת הצדקה שאם אינו נותנה בשמחה פגם
 פגם גדול שהש"ת התנהג עמו במדת הנדיבות והשפיעו מעוכו הגדול וזיכהו
 הש"ת להיות מן הנותנים ולא מן המקבלים וידון בדעתו שאם היה הוא עני כמה
 בושט פנים היה מגיע לו מזה והשם חננו ברחמינו וכיאר הוא יכפור בטובותיו של
 מקום. ולכן לריד שתבער השמחה בלבו בנתינתה כאלו הוא מרויח על ה' אלק אלפי
 אלפים. עוד הוא מעורר מדת הרחמים והחסדים מעולם לעולם ומבסס הדינים
 הקשים הפך הסתם ידו שמגביר הדין הקשה בעולם. ועשה אונן כאפרכסת ושמע
 דברים המלהיבים את הלב אותה בעמק המלך דף ע"ג ע"א על מ"ס בזהר על פסוק
 אשרי משכיל אל דל ביום רעה ימלטהו ה'. המשל בזה כמו שתופס בב' ידיו לאדם
 ה' ליתן לו ואינו מניחו לילך ואין כירו ובכוחו ליתן לו ובא אדם אחר ונתן לו ובזה
 האדם הנתפס נפטר לשלום והלך לו נמלא האדם הנתפס נותן שבת וברכה לזה
 שפטרנו מן העניין כך כב יכול הקב"ה שכי חיי ומזוני במזל תליין והעני הזה
 מתחנן להש"ת ליתן לו מזונות אבל הוא מונח תחת המזל והאדם הנותן צדקה לעני
 ממלט אותו כב יכול ממריבת העני כלפי מעלה ולועק למשפט שנקראת רחום וחנון
 ובעל המשפט למה אתה אועט אונן משמוע תפלתו וכי אני רשע מכל רשעי ישראל
 שיש להם כל טוב וכן פירשו בזהר חרש ע"פ או יחזק במעווי יעשה שלום לי שלום
 יעשה לי שמלילי ממריבת העני ע"ס. וקיים את"כ ועני בעניותוה כד חב ברא לא
 אית ליה חובה מנלן מאיוב וכו'. וא"כ כמה לריד להתלהב ולחשוק בנתינתו מכל ריוח
 שבעולם ויחזק ק"ו בעלמו הלא אם בני ביתו וקרוביו רוים ממנו מאכלים טובים
 חף שיש להם מאכלים אחרים או אם ירלו ממנו שמלות יקרים חף שיש להם גרושים
 מהם הלא הוא טורח וממלא חפצם ורונם. כ"ס לעשות נחת רוח וריון יולרו שאין
 לו נחת רוח בנתינת הצדקה דאל"כ במה הוא אומר ואהבת את ה' אלהיך וכו' לאהוב
 את השם ויתר מגופו ובניו ובני ביתו. ואמר הפסוק עושה דל חרף עושהו ומכבדו
 חונן אכיון והוא שכבר הזהירו בכבודו ית' ויתעלה כמ"ס כבד את ה' מהוניך אזהו
 כבוד מאכל ומשקה ולבוש כמ"ס בכבוד אב ואם שייך בזה כבוד להש"ת אלא
 זה המכבד את העניים ומאכילם ומלבישם כאלו כבדו להש"ת בזה ח"ו כמה שעשה
 לעני זהו ומכבדו חונן אכיון מה שחונן לעני הוא מכבד את הש"ת כב יכול בזה.
 ואם יבא אללו אדם גדול כמה טורח בשבילו במאכל ובמשתה מניס ממניס שניס
 ולמה לא יכבד את השם שעומד כב יכול לימין העני. והסתכל כמה מיני צדקות
 ורחמנות הקב"ה עושה עמך בכל יום ואף שיש לו עליך חובות הרבה אין מספר
 ואמר הכתוב רודף צדקה וחסד ימלא חיים צדקה וכבוד. וכי הנותן צדקה הוא שכרו
 שיקח צדקה ויהיה מן המקבלים כמו שהקשו ז"ל אלא הכוונה כשעושה צדקה עם
 העני גם הש"ת יתנהג עמו במדת הצדקה ולפנים משורת הדין ואינו מדדק עמו.

מוסר לצדקה

כא וראה כמה טוב מראות עיניהם למאמצי לבם מלידת צדקה כראוי ששולחים מעות בסחורות לימים ונהרות ומדברות מקום סכנה על הספק שמא ירווח מעט והאדם הנותן צדקה הוא שולח אותה למקום שאין היר שולטת בו כמ"ש במונכז המלך שבזכו אלוותיו ואלויות אבותיו והשיב טעם זה ויעוד וראוי הוא מרווח גם כע"ה כמ"ש עשר בשביל שתעשר חוץ מן הקרן השמור לו לעולם הבא ועוד מרווח ימים ארוכים ונזול ממיתה שאם יתן את כל הון ביתו וממונו אינו יכול להגילו כיום המיתה ולהוסיף לו רגע על ימי חייו וכמה היה מוכזו בעת חליו להגיל נפשו ממיתה ומן הסכנה :

שיר למוסר הנזכר

כשרון הצדקה קום עדה נא זכור תמיד לכיון בנהינה אשר היו"ד פרוטה הקטנה והוא"ו הוא זרועך רעננה ואיך תפריד בכל זמן ועונה ידירי קום ומהר תקננה

ואחר תחזה פני שכינה
ליחד שם הוי"ה על מכונה
והה"א היא בידך החנונה
ויד עני לה"א האחרונה
לשם השם בחטאת הצפונה
במצוי לך ואתה חי עדנה

דיני הצדקה

יעמוד על עמדו כוונתך דויד עד אתה הוא ה' האלהים ועד בכלל שר"ת שלהם אהיה"ס' הכוונות . כשיגיע לואתה מושל בכל יתן ג' פרוטות השנים יתן ביתך ביד הגבאי והג' יתן לקופה י"ח . כתב עט"ז בשם תולדות חיים טוב לתת או להזמין הפרוטה קודם התפלה לצדקה ויאמר אני בלדק אחזה פניך . ואם הוא בזמירות יכוין בלבו שזכה ע"י זה לראות פני שכינה . ויכוין שבאותה פרוטה תפלתו מכל מקטרג והוא שמת בחלקו כענין שעיר של יו"ק ויכוין בכתובת הפרוטה בשם יאסרו"נהי הנותן כנגד שם הוי"ה והמקבל כנגד שם אדני"י ויחדם וישלכם ויאמר בפיו לשם יחוד קב"ה ושכינתיה ואם הוא בזמירות ובמקום שאינו ראוי להפסיק יכוין הכוונה בלבו כי הקדושה העליונה מתעוררת ע"י מחשבה ודבור ומעשה כראיתא בזהר וירבה ליתן צדקה כי מעלות רבות לצדקה . סי' ה' . נתינת הצדקה תהיה מעומד כיון שהיא מלות עשה וראוי לעשות המלות מעומד . ועוד טעם אחר לפי שהעני הוא כנגד השכינה הנשפלת בעו"ה ולכן לריך ליתן מעומד כדי להקימה ולהעמידה עיון בס' ש"ן . וראויות צדקהו מאירים במלכו כל ימי השבוע ואף אם יעשה עוד מלות אחרות אח"כ לא ירחו אותם מ"ס . מלות עשה ליתן צדקה כפי השגת יד וכמה פעמים נטווינו בה כמ"ס ויש לא תעשה במעלים עיניו ממנה שנה' לא תאמץ את לבבך ולא תקפוץ את ירך וכל המעלים עיניו נקרא בלועל ובאלו עע"ז . י"ד סי' רמ"ז ק"א' לעולם אין אדם מעני מן הצדקה ולא דבר

דיני הצדקה

מה

רע ולא היוק מתגלגל על ידה שנה' והיה מעשה הצדקה שלום ס"ב . כל המרחם על העניים הקב"ה מרחם עליו ס"ג . ויתן האדם אל לבו שהוא מבקש כל שעה פרנסתו מהקב"ה וכמו שהקב"ה ישמע שועתו כך הוא ישמע שועת העניים גם יתן אל לבו כי הוא גלגל שחזור בעולם . הג"ה . אין כסף ישראל יתכונן ואין דת האמת עומדת אלא בצדקה שנה' בצדקה תכוננו ואין ישראל נגאלין אלא בזכותה שנה' ושכינה בצדקה ונאמר שמרו משפט ועשו צדקה כי קרובה ישועתי לבא . וגדולה מכל הקרבתות כולם שנה' עשה צדקה ומשפט נבחר לה' מוכח וכל העושה אותה כאלו מלאו לכל העולם חסד שנה' אהב צדקה ומשפט חסד ה' מלאה הארץ . לבוש . הצדקה דוחה את הגוירות הקשות וברעב תגיל ממות כמו שאירע לרפית והיא מעשרת ס"ד . דכתיב הביאו את כל המעשר וכו' ובחוננו נא בזאת וכו' בגמ' א"ר יצחק מאי דכתיב רודף צדקה וחסד ימלא חיים צדקה וכבוד משום רודף צדקה ימלא צדקה אלא הקב"ה ממלא בידו לעשות צדקה . כל אדם חייב ליתן צדקה אפי' עני המתפרנס מן הצדקה (כשיש לו פרנסתו עיון בכ"הט) חייב ליתן ממנה שיתנו לו ומי שנותן פחות ממנה שראוי לו כ"ד כופין אותו ויורדיו לכספיו וכו' . כרו שלא לעבור על הלאוין שכנתות הצדקה . סי' רמ"ח ס"א . ממעשנין על הצדקה אפי' בע"ס . ס"ב . הרובה לזכות לעלמו יכוף ולרו הרע וירחיב ידו וכל דבר שהוא לש"ש יהיה מהטוב והיפה אם בנה בית תפלה יהיה נאם מבית ושיבתו האכיל רעב יאכיל מהטוב והמתוק שבשלתו כסה ערום יהיה יפה ממנה שבכסותו הקדיש דבר יקדיש מהיפה שבכסו וכן הוא אומר כל חלב לה' . ס"ח . שיעור נתינתה אם ידו משגת יתן כפי לורך העניים ואם אין ידו משגת כ"ב יתן עד חומש נכסיו מזה מן המוכר ואחר מעשרה מזה בינונית פחות מכאן עין רעה . וחומש זה שאמרו שנה ראשונה מהקרן מכאן ואילך חומש ממנה שמרווח בכל שנה . סי' רמ"ט ס"א . וכתב הש"ך סק"ב הוא הדין במעשר לבינוני שנותן שנה ראשונה מעשר מקרן ואח"כ מעשר מן הרווח . כי היכי דבזמן הבית היה כל א' מפריש מעשר שלו ממנה שמרווח מן השדה והבהמות וכיוצא מנכסיו והשאר היה מפרנס את עלמו כך יש לכל א' לכתוב ולעשות חשבון מכל הרווח ככרכת ה' שממלא לו מאומנותו וסחורותיו ויפריש מנונו המעשר בלד א' כאלו אינו ממון שלו אלא קודם שלא לגזול את העניים שהוא חלק השם שנתן לו ריוח על מנת זה והשאר יניח לורך ביתו דמנות המעשר כתיב הוקבע אדם אלהים עיון בעולת התמיד דף ק"א ע"ב . עוד כתב מספר דרך ושרה ומהירושלמי דעיקר מלות הצדקה ומעלתה הוא העושה אותה עם עמלי תורה דקי"ל אם היה ספק בידו להחזיק ביד לומדי תורה ולא החזיק מלבד שלא קיים קרא עץ חיים היא למחזיקים בה אלא גם הוא בכלל ארור אשר לא יקום את דברי התורה הזאת ח"ו ואם החזיק הרי הוא בכלל ברוך דראיתא בזהר דמאן דסעיד למריה דאורייתא נטיל ברכאן לעילא ותתא וכו' לתרי פקודי וכו' דף ק"ב ע"ב . בחילוק הצדקה יש דעות יש שמחלקים לבתים לכל בית ובית בשוף ואינם משניחים באנשי הבית אם רבים הם אם מועטים . ויש שמחלקים לפי מה שהוא אם בני ביתו רבים ותלו ביה טפלי

דיני הצדקה

נותנים לו כפי שיעור נפשות ביתו והאמת אתם שהרי מלינו כשירד המן לישראל
היה יורד להם לחם מן השמים למספר כל גלגולת שהיו באותו הבית ולא יורד בשום
לכל בית ובית כמ"ש בגמרא שאפי' אם אשתו של א' קרחה עליו ולריד להוטיאה
היה יורד לה במקום שראוי לה לילך שהיא כפי נפשות הבית והיה נחסר מאותו
הבית עומר א' . אין לעשות ממעשר שלו דבר מזה כגון נרות לב"ה או שאר
מזה . מור"ם ולבוש . אם כשעת קניית המזות לא נתכוון ליתן ממעשר ואח"כ ראה
לשלם מהמעשר הו"ל פורע חובו ממעשר . כ"הטו ס"ק ג' . ובתב מותר ליתן ממעשר
להיות בעל ברית או להכניס חתן לחופה או לקנות ספרים ללמוד בהם ולהשאיל
לאחרים שילמדו בהם אם לא היה יכולת בידו ובשקונה ספר ממעות מעשר וכתוב
בספר שהם מעות מעשר כדי שלא יחזיקו בו בניו . ומותר לפרנס ממעות המעשר
בניו הגדולים שאינו חייב להטפל בהם או לאביו אם הוא עניינם עור שם שהמעשר
ממנון שלטו חייב גמור הוא לריד ליתן צדקה בסכר פנים ופות בשמחה ובעטוב לכב
ומתקוין עם העני כבערו ומדבר לו דברי תחומין ואם נתנה בפנים וזעפות הפסיד
זכותו . ס"ג . אם שאל לו העני ואין לו מה ליתן לו לא יגער בו ויגביה קולו עליו אלא
יפייסנו בדברים ויראה לכו הטוב שרצו ליתן לו אלא שאין ידו משגת . ס"ד . ואסור
להחזיר העני השואל ריקס אפי' אינו נוהן לו אלא גרוגרת אחת שנאמ' אל ישוב דך
נכלם . הג"ה . אם יכול לעשות לאחרים שיתנו שכרו גדול משכר הנותן . ס"ה . יתן
האדם אל לכו שכל זמן שמקמץ ידו ואינו נותן כפי השגת ידו הוא ארור ח"ו מפי
השכינה דכתיב וארור נוכח וגו' שאררה את הקמטן והכילי וברכתו ארורה כמ"ש ז"ל
וא"כ היאך יאכל וישתה ותעבר לו אכילתו ושתייתו ועיולו והוא מארור מפי השכינה
ח"ו . מזות עשה להלות לעני ישראל והיא מזוה גדולה מן הצדקה וקרובו עני קודם
לעניים אחרים וכו' כדן נתינת הצדקה שנתבאר לעיל . ח"המ ס' ז"ל ס"א . אפי'
עשיר שצריך ללוות צריך להלוותו לפי שעה ולהתנותו אפי' בדברים וליעזבו ענה
ההוגנת לו . אסור לנגוש את הלוה לפדוע כשודע שאין לו ואפי' להיראות לו אסור
מפני שהוא נכלם לראותו למלוה ואין ידו משגת לפדוע . ס"ב . אסור ללוה לכבוש
ממון חבירו ולומר לו לך ושוכ וכו' . ס"ג . אסור ללוה לקחת הלואה ולהוטיאה שלא
לצורך ולאברה עד שלא ימלא המלוה ממנה לגבות ואם עושה כן נק' רשע וכשהמלוה
מכיר את הלוה שהוא בעל מדה זו מוטב שלא להלוותו ממנה שילוהו ויטערך לנגשו
אח"כ ויעבור בכל פעם משום לא תהיה לו כנושה . ס"ד . שמונה מעלות יש בצדקה
זו למעלה מזו הגדולה שאין למעלה הימנה המחזיק ביד ישראל המך ונותן לו מתנה או
הלואה או עושה עמו שותפות או ממליא לו מלאכה כדי לחזק ידו ולא יטערך לבריות
ולא ישאל ועו' כאמר והחזקת בו . פחות מזה שידע הנותן אל מי נותן ולא ידע למי יתן ולא
ידע העני ממי מקבל . פחות מזה שידע הנותן אל מי נותן ולא ידע העני ממי
לוקח . פחות מזה שידע העני ממי לוקח ולא ידע הנותן אל מי נותן . פחות מזה
שיתן לעני בידו קודם שישאל . פחות מזה שיתן בידו בראוי לאחר שישאל . פחות
מזה שיתן לו פחות מהראוי בסכר פנים יפות . פחות מזה שיתן לו בעלמ' . ס' רמ"ט .

לא

דיני הצדקה

מו

לא יתפאר האדם בנתינת הצדקה שנותן שאם מתפאר לא ריוו שאינו מקבל שכר אלא
מענישין אותו עליו . הגה . די מחסורו אשר יחסר לו אם היה רעב ואכילתו היה
צריך לכסות וכסהו אין לו כלי בית קונה לו כלי בית ואפי' אם היה דרכו לרכוב על
סוס ועבר לרוץ לפניו כשהיה עשיר והעני קונה לו סוס ועבר וכן לכל אחר וא' לפי
מה שצריך . ס' ר"ן ס"א . סדר נתינת הצדקה פרנסת עלמו קודמת לכל אדם ואח"כ
פרנסת אביו ואמו ואח"כ אחיו מאביו ואח"כ אחיו מאמו ואח"כ שאר קרוביו ואח"כ
שכניו ואח"כ אנשי עירו ואח"כ אנשי עיר אחרת מא' ואח"כ אנשי ח"ל טור ומור"ם
ס' רנ"א והלבוש . ואיתא בגמרא כמה מעשיות שהיה שהלילה מן המותה . וכן בס'
הזוהר :

מוסר לשירת הים

כתב בס' הכוונות צריך לומר שירת הים בכונה גדולה והוא שלימות הנפש
מאור ומכפרת על כל עונותיו וזוכה לאומרה לעת"ל ולכן יאמרו שירה
זו כטעמים וכגון מלה במלה ובנועם כאלו עובר עתה בים והקב"ה מלינו ובודאי
שהיה אומרה בשמחה רבה ולכן כל האומרה בכונה מוחלן לו על כל עונותיו .
וראה לשון הזוהר והביאו בס' המוסר והרב פר"ח ז"ל כל ב"ג דאמר שירתא דא בכל
זומא ומכוין בה זכי למימרא בזמנא דאתי דהא אית בה עלמא דעבר ועלמא דאתי
ואית בה קשרא דמהימנותא ואית בה יומא דמלכא משיחא ותלי בה כל תושבחן
אחרנין דקא אמרי עלאי ותתאי . וכל מאן דזכי למימר תשבחתא דא בעלמא דין
זכי לה בעלמא דאתי . וזכי לשבחא לק ביומוי דמלכא משיחא בחדוותא דקב"ה
לאמר בהאי זמנא לאמר בעלמא קדישא רשרו ישראל בארעא לאמר בגלותא לאמר
בפורקנא דילהון דישראל לאמר בעלמא דאתי וכו' וכלא שלימותא דשמא קדישא וכו' .
ועיקר אמירתה שהיה בכונה כמ"ש בזוהר מאן דאמר שירתא דא ומכוין בה שלא
הקריאה גורמת אלא הכונה שיאמר אותה בשמחה ובכוונה הלב ובודאי כשתקדים
לה התשובה גמורה . שאם עוד הוא מחזיק באשמתו אין לו כח לעורר שרשה ולעשות
היחודים התלויים בה מאחר שאינו מוכן ואינו זוכה לכל האמור אלא ח"כ קדם לה
התשובה ואח"כ כשיאמר אותה בכונה ושמחה רבה כמי שהיה טובע בים והקב"ה
הלילו אז זוכה לכל האמור כמ"ש ענין זה כמה פעמים . ולכן קודם שיאמר השירה
יחרה תשובה בלבו ויתחרט ויקבל על עצמו בקור מרע ועשה טוב ויראה עלמו
כאלו הוא נופל במים הדוניים בתוך עמקי הקליפות ואין לו הלכה כי אם ברוב
רחמו המסייעו לעלות כח תשובתו ואז יפשוט עצמו מעל תענוגי העולם ומחשבות
הפסולות . המשל אם היה הולך באניה בתוך הים והאניה נשברה בתוך הים ונעטע
ונזרמן לו כסר א' ונתפש בו והוא שט על פני המים וגלי הים יעלו שמים ירדו
תהומות מה היה מחשב אותו זמן ואותו העת . שהוא בו כלום ישאר בלבו איזה
חמדה מחמדת הע"ה אז אלא דוקא עיניו נשואות לרחמי שמים ואין לו שמחה בעולמו
אלא

מוסר לשירת הים

אלה שמחת הנס הגדול הזה וגמר הללתו כן האדם בע"ה כשיעמיק בעניונו שכלו וראה עצמו בע"ה נופל בעמקי מים הזדונים וע"י התשובה הגמורה הקב"ה מצילו ומסוייבו להעלותו ומבטוחו להביאו למחוז חפלו שהוא הע"ה כב"ה לריד לעורר חשקו ולשמחו שמחה גדולה ואין לבו יהיה נוטה כי אם לכוונת אמירת הרברים . ואשר לא שת לבו לרברים אלו ולא שכ בתשובה להטילו ממים הזדונים לכפר עונותיו לזכות לחיו הע"ה כב"ה קל בלי עורר ויגיעה הלא יטובע במים הזדונים ושם נפל שדוד . משל למי שנטבע בתוך נהר אחר והיה לפניו חוט אחד שצדין בה דגים וא' לו אותם שעל חוף הים תפוש החוט ותחזיק בו ותמשך מעט מעט אחריו עד שתלא ליבשה והוא לא קבל שיהביל הרבר הקוף באומרו וכי החוט הזה היה יסכול אותי להעלותי ולא תפש בו אכל טח מראות עיניו שלא ידע שלפי שהוא קף על פני המים ברבר קל ויכל להמשך ולעלות שמושכים בו דג גדול וכבר ממנו כמה פעמים . כך האדם בע"ה נופל ונטבע במים הזדונים ועמקי הקליפה והוא שט בע"ה כמו טובע בנהר והורו לנו רז"ל רבר קל שנתפוש בו ונחזיק בו ונלא מעט מעט . האדם שאינו מאמין ברברים אלו הלא נטבע והלך לו אבל האמת כל זמן שאדם חי בע"ה קודם שמת הוא דומה לטע על פני המים וכדבר קל ויכל ללאת ע"י התשובה ומלות סגוליות ולקנות עולמו בשעה א' . עוד אמרו בזוהר קב"ה חדי בהוא ספור וביה שעתא כניס קב"ה לכל פמלייה דיליה וא"ל שמעו ספורה דשכחא דקא משתעו בני וחדי בפורקנא דילי וכדין בלאו מתכנשין ואתיין ומתחברין בהדייהו דישאל ושמעי ספורה דשכחא וכו' וכדין אתוסף חילא וגבורתא לעילא וישאל בהוא ספורה יהבי חילא למאריהון במלכא דאתוסף חילא וגבורתא כד משבחן גבורתיה ואודן ליה . וכולהו דחלין קמיה ואתלק יקריה על כלא וכו' . הנך רואה שמוסיף כח וגבורה בפמלייה ש! מעלה וכי יכול רוכב שמים בעזרך . ויהן אל לבו שכמה פעמים התיש כח של מעלה ע"י עונותיו כמ"ש טור ילך תשי והן עתה יאזר כגבר חליו להתעורר בשירה הזאת בחשק נמרץ להוסיף כח למעלה בתשובה גמורה ושכ רפא לו . והנה יש בשירה זאת ו"ח הוי"ת כמ"ש בכתבי האר"י זלה"ה והי"ח הוי"ת הם כשתמנה מן ויושע ה' וכו' ה' ימלוך ב' פעמים ופסוק התרגום ה' מלכותיה קאים וכו' עד הלכו ביבשה בתוך הים . ולפי הנראה מלשון שכתב במקום אחר וז"ל מן ויכרך דוד עד וכמשה עבדו יש עשרה הוי"ת והם ה' חקדים וה' גבורות הם נשפעים ביסוד שהוא קוד שירת הים שיש בו ו"ח הוי"ת בקוד צדיק חי עלמין . משמע שהי"ח הוי"ת הם מתחילים מאז ישיר משה וכו' וא"כ לא יש כי אם י"ד הוי"ת . ונראה לומר שכ' פסוקים כי לה' המלוכה וכו' והיה ה' למלך יש בהם ארבע הוי"ת שעמם הוי"ת ו"ח הוי"ת עשרה הוי"ת מן ויכרך דוד עד אז ישיר וי"ח הוי"ת מאז ישיר עד ישתבח וה"ש ח"ס . והעולה לנו ששירת הים כנגד יסוד צדיק עולם והאומרה ככוונה גדולה . ומוליא ההוי"ת מפיו ככוונה שלימה קריאתם וכתיבתם יאהדונה"י משפיע ביסוד אות ברית קדש שפע רב כאמור והוא תקון נפלא לפגם הכרית עם התשובה שעונשו חמור ושכ רפא לו :

וזה ענין חסד
מלך עולמות

מוסר לשירת הים

מז

שיר למוסר הנוכר

והשתוקק בשירת ים לקראה
כאלו נפשך עברה ובאה
והיה לה בחדר אל פליאה
אזי אין לה בעולמה הנאה
הכי תראה לעצמך כמציאה
ואם כן תעשה היא לך רפואה

בחשק רב כנפש הצמאה
בנככי ים ושם נעה ולא
וממות משכנה ויצאה
ואך הלל ושבה אל מלאה
ועיניך לבר לאל נשואה
לכל עון וכל חטאת וחלאה

דקדוקי השירה

כתב הרב חוקי חיים מש"ס ס' התרדים מי שחטא הרבה ורוצה לעשות תשובה שלומה ויאמר השירה בכוונת הלב וכו' והוא תקון גדול לתקון מעשיו . ולכן לפי גודל תועלתה צריך לאומרה בדקדוקיה . והנה אפילו כשקורא בנביאים ובכתובים צריך לאמרם בדקדוקיהן כי להם שורש גדול ובפרט השירה שנמחלים עונותיו על ידה צריך לזהר בתחילת תיבה שהיא כסוף תיבה שלפניה להפריד ביניהם כידוע . אשירה לה' הלמ"ד רפוייה . עזי וזמרת העי"ן קמץ חטוף וצריך לאומרו כמו חולם ולא כהאומרים אותו בחורק שולא . ממשמעות עזי . טבעו הטו"ת קבוץ שפתיים ולא כהאומרים אותו בחורק . והרב בש"ץ הביא במגלות הכ"י בחולם שכשהוא קמוך הוא בשורק כמו במגלות ים . (והרבה טועים בזה) מי כמוך הראשונה רפוייה כדיו . ומי כמוך השניה הכ"ף רגושה רנפיק מניה חורבה . (באלים הבית רפוייה) וכן ודמו כאבן הכ"ף רגושה דלא לישתמע ודמוך אבן . צריך להפסיק בין במים ובין אדירים כי טרחה תחת במים כי תיבת אדירים לא קאי על המים אלא על המלריוס כמ"ש יבא אדיר זה הקב"ה ויפרע לאדירים אלו ישראל מאדירים אלו המלריוס דכתיב לללו כעופרת במים אדירים . דקרא קאי על מלריוס זהו שאמרו במדרש לללו אדירים כעופרת במים . עם זו גאלת ז"ל הגימ"ל רגושה שלא כמשפטו לפי שהרפוייה משמע לשון עומאה כמו לחם מגואל שהוא רפוי . כס' הכוונות ה' ימלוך לעולם ועד ב"פ מקרא וא' תרגום . ואם יכוין להתכלל הטוב והקדושה שבקליפת נוגה שהוא קוד התרגום בקדושה שהוא המקרא הנה מה טוב ומה נעים : **ישתבח** אין לומר ישתבח אלא אמר ב"ש וקלת פסוקי דזמרה . סי' נ"ג ס"ב . ויש להזהיר ההמונים כשכאוס קמוך ליוצר מתחילין מושתבח ומברכים ברכה לבעלה ועיון כב"הט . כתב הרב בש"ץ בשם שכנ"הג מי ששהה לכה בשעה שהשליח לבור מתחיל ושתבח . ואם יאמר ב"ש ותהלה לדוד לא יוכל להתפלל עם הכבוד וישתבח ג"כ אין לאומרו . לפי שאסור לומר ישתבח אלא אחר ב"ש וקלת פסוקי דזמרה . טוב הוא שישתוק וישמע ישתבח מהש"ץ וענה אמין ויתפלל עם הכבוד . אין לברך על עטיפת זמירות בין פסוקי דזמרה לשתבח אלא בין ישתבח ליוצר . ס"ג . אם אין מניין ימתין עד ישתבח וישתוק וכשיבא מניין יאמר ישתבח וקדיש . הגה' וכתב

דקדוקי השירה

וכתב מ"א בס"ק ה' בשם מהר"ל דיכול להמתין ח"י טעה עם ושתבח דזכו שיטור
כדי לגמור את כולה ואין צריך לחזור לראש לכ"ע. ומ"מ נ"ל דאפילו שהם מחמת
אונס כדי לגמור את כולה אין צריך לחזור לראש עיי"ש. אבל היסוד ואמר ושתבח
מיד וכן בשבת אם גמר פסוקי דזמרה קודם הש"ץ ואמר ושתבח מיד. דהיינו נשמת
כל חי וכו' עד אחר ושתבח. מ"א בס"ק ר'. אין לענות אמן אחר מהולל בתשבות
אלא אחר חי העולמים ששם הוא סיוס הברכה. סי' נ"ד ס"ב. המספר בין ושתבח
ליוצר עבירה היא בידו וחזור עליה מעורכי מלחמה. ס"ג. ואמר ג' שבחם בנשימה
אחת. כתבי האר"י זלה"ה. אחר ושתבח עונה אמן אחר ברכת עצמו. סי' נ"א ס"ג.
לרדף להסמיק תיבת אחר לתיבת ושתבח שהוא"ח מלרופי שם שדי ד דאחר ויש
דישתבח. בס"ן. וכתב משם ס' הכוונות ושמעתי מפי חכם א' כי שכן זה תקנו
אדע"ה ונרמז ה' אותיותיו בר"ת אל ההודאות ברא כל הנשמות רבון כל
המעשים דכוחו בשירי זמרה מלך אל חי העולמים. אמנם לא קבלתי דבר זה
ממורי זלה"ה :

מוסר לקדיש

בא וראה כח הקדיש מלשון הזוהר והביאו בס' המוסר ת"ח קדושתא דא לאו
איהו כשאר קדושתין דאנן משלשין אבל קדושתא דא סליק בכל סטרוין עילא
ותתא וככל סטרי מהימנותא ותבר מנעולין וגושפנקי דפרזלא וקליפין בישיין לאסתלקא
יקרא דקב"ה על כולה ואנן בעינן למימר ליה בלישנא דס"א ולאסתבא בחולא רבא
ותקיף איש"ר מברך בגין דיתבר חילא דסט"א ויקתלק יקרא דקב"ה על כולה. ובה
אתבר חילא דסט"א אסתלק ביקריה ואדבר לבנוי ובגין דקב"ה אסתלק ביקריה
בקדושתא דא לאו איהו אלא בעשרה. ובלישנא דא על כרחיה דסט"א אסתכפייא
ואתבר חיליה ואסתלק יקרא דקב"ה ותבר מנעולין וגושפנקי דשלשלאי דפרזלא תקיפין
וקליפין בישיין ואדבר קב"ה לשמיה ולבנוי וכאין אהון עמא קדישא דקב"ה יהב לבון
אורייתא קדישא למזכי בה לעלמא דאתי. הרי שאפילו יש עליו מקטרגים ומעכבים
תפלתו ולעקתו מלעלות למעלה ע"י הקדיש שעונה בכוונה הוא משבר מנעולים
וגושפנקין וקליפין בישיין שיעקר העליה שעולה התפלה ע"י כוונת הקדיש. כמ"ש
כתבי האר"י זלה"ה שיתגדל ויתקדש שמה רבא שהם ד' תיבות שעונים אחריהם
אמן. הם כנגד ארבע אותיות הוי"ה ויכוין ליחדם בעלמא די ברא כרעותיה וימליך
מלכותיה וילמח פורקניה ויקרב משוחיה הם עשרה תיבות שעונים אחריהם אמן
והם כנגד מילוי דשם הוי"ה וי"ד ה"א וא"ו ה"ה עשרה אותיות ליחדם. ומיהא שמה
רבא מברך וכו' עד דאמורין בעלמא הם כ"ח תיבות לא פחות ולא יותר והם כנגד
כ"ח אותיות. ולזה רמזו באמרים העונה איש"ר מברך בכל כחו קורעין לו גזר דינו.
חוז מפשטן של דברים שיענה בכל כחו בקול רם וגם בכל כוונתו וקירות לבו שפי'
כח המחשבה אלא ג"כ רמזו על הכ"ח תיבות שיוצאים מפיו וזהו שלא יחסר מהם
דבר

מוסר לקדיש

דבר ולא ואמר תיבה אחת בלא כוונה. או שלא יאמרנה כהלכתה ותלא ממשמעותה
שאין לה כח לעשות פעולתה. ונמצא בין הכל הד' והעשרה וכ"ח תיבות שעונים
הם ג"פ וד' יד' תיבות שאומר הש"ץ ושני יודים שהם עונים הם ג' יודים העולים מ"ב
יד הגדולה יד החזקה יד הרמה. וכמו שהיודים הם המעלים הדבר ממטה למעלה
כן אלו היודים הנו' העליונים הנרמזים בקדיש מעלים את התפלה. וירדוף אחרי
קריאת הקדיש לאומרו בכוונה וילך לבתי כנסיות ולבתי מדרשות ולהטטרף בכל מקום
עם האומרים קדיש להוסיף כח בפמלייה של מעלה. ויכוין לתקן את אשר פגם
בעבותתו להתיש כח של מעלה ח"ו כמ"ש צור ילדך תשי. וכזה ג"כ לרדף התשובה
שתקדים לקדיש ועניית הקדיש כדי שיוסיף כח בפמליה של מעלה ושכ' רפא לרוע"ז
אמרו במדרש א"ר ישמעאל בשעה שישראל נכנסין לבתי כנסיות ובתי מדרשות ואחר
תשלום הדורש ומורה להם את הדרך ולכו בה ועונין איש"ר מברך הקב"ה מוחל להם
את כל עונותיהם וזהו כוונה ע"י שדרש להם דיני התורה ומוסר ועשו תשובה שהתורה
תבלין ליז"ה ואח"כ עונין איש"ר מברך מוחל להם עונותיהם דבלא תשובה לא יש
דבר בעולם למחול עון ולקלות חטאת כמ"ש במקום אחר. ואמרו בגמרא שא"ל
אליהו הנביא ז"ל לרבי יוסי שכל זמן שישראל נכנסין לבתי כנסיות ולבתי מדרשות
ועונים איש"ר מברך הקב"ה מנענע בראשו ואומר אשרי המלך שמקלסין אותו
בביתו כך וזוכר החרכין. ומי אשר לא תקמר שערות בשרו כי הלא אם יאמרו לאדם
אחר כשהיית מומר היה המלך שומע קולך וערב לו אפילו שהמלך הוא כמוהו היום
כאן ומחר בקבר ואין לו שום הכאה ממנו ולא ידעו אפ"ה לפי שהוא מלך היה
מכוין בפעם שנית את דעתו ומפשיט מעליו כל בלבוני מחשבותיו ואינו נותן לב כי
אם לתנועת הדברים ולשוקלם לעשות נחת רוח למלך הב"י שהוא כמוהו ק"ו כן בנו
של ק"ו נחת רוח של הקב"ה שמנענע ראשו ואומר אשרי המלך שמקלסין אותו בביתו
כך. כל כך ערבה לו עניית הקדיש. ואיך לא ירדוף אחר כוונת הקדיש לאומרו
בטהרה ובקדושה יותר מרדיפת חיו ומזנותיו. ואומרו יתגדל ויתקדש שמה רבא
הכוונה ששם יה יתגדל ויתחבר ויהיה הויה השם שלם כמ"ש הפוסקים וארז"ל אין
השם שלם ח"ו עד שימחה זרעו של עמלק ומחיות עמלק היא כשאנו נוהרים מכל
עונות שגרמנו לו שיתעורר לבא על ישראל ויתגבר כח הקליפה ויעשה תשובה על
אותם הדברים ואלו הן. א'. מיעוט הכתוין כמ"ש היש ה' בקרבנו אם אין וכתיב
בתריה ויבא עמלק. ב'. על בטול התורה ויחטו ברפידים שרופו ודיהם מן התורה
וקמדין ליה ויבא עמלק. ג'. עוות המשקלות והמאזנים והין לרק ואיפת לרק כמ"ש
כי תועבת ה' אלהיך כל עושה אלה כל עושה עול וקמדין ליה זכור את אשר עשה לך
עמלק. ד'. על חלול שבתות השם כמ"ש ויהי ביום השביעי ילאו מן העם ללקוט
ולא מלאו וקמדין ליה ויבא עמלק. וכן מכל הדברים הרעים בכלל הגורמים תגבורת
הקליפה וכל עוד שטומאתו בו ולא עשה תשובה מאין הרגלים שיוכל לתקן לייחד
שמו הגדול הנכבד והנורא. ולכן האיש הירא וחרד אל דבר השם קודם כל קדיש
וקדיש יראה ורעד יבא בו לחזור בתשובה שלימה מכל עונותיו וכפרתו מאותם
הדברים

מוסר לקדיש

הדברים הגורמים תנבורת כוחות עמלק ושרו ויעשה כוונים למלאכת שמים ויחזיק במעווי הקדושה ואז ודאי הקדיש יעשה פעולות וימחלו עוונותיו ואתיות הקדיש תלויים ועומדים ברומו של עולם וכל אות ואת יש בו כוונות נעלמות ואם יאמר אותו בחסרון אותיות או בלא כוונה כך תחסר פעולתו ואל"כ מאחר שאתה הראת לדעת כח הקדיש ופעולתו ומה אתה מרויח בו היאך תחסר קדיש א' מכל קדישי התפלה מקדיש שקודם הודו עד אחר התפלה וכן במנחה וערבית וכן שלא בשעת התפלה ירוץ ממקום למקום לשמוע הקדיש אחר דברי תורה שכלם הם לאורך גבוה:

שיר למוסר הנזכר

הוי זהיר ענות קדיש בעתו	ברוב כח וכוון עד כלותו
ושעשוע לאל חי עת שמוע	מקלסין עדתו כך בביתו
ואויה על אנוש סכל וימעל	להוציא רק דברים משפתו
הלא אם יאמרו לו עת זמירו	מאור ערבה למלך צעקתו
ואף אם הוא אנוש רמה כמותו	הלא ישים מגמתו ודעתו
וממשל הלא נכשל ונחשל	ותעל צחנתו לו ובשתו

דיני הקדיש

לכוין בעניית הקדיש ולענות אותו בקול רם ולהשתדל לרוץ כדי לשמוע קדיש . סי' נ"ו ס"א . כתב הרב ח"י ח"ג דף ק"ב וראיתי כתוב בשם מדרש כוון ז"ל כל המבטל קדיש וברוך ואמן יהא שמיה רבא גורם למעט את העטרה וחייב נדוי עד שישוב ויביא קרבן לפני ה' לזריקים לעתיד לבא . כתוב בספר חסידים והביאו הב"ה מעשה בחסיד א' שראה לחסיד אחר כמותו ופניו מוריקות א"ל למה פניך מוריקות א"ל מפני שהייתי מדבר בשעה שהש"ץ היה אומר ויכולו ובכרכת מגן אבות וכתב שם שם שם' מטה משה סי' תי"א הביא בשם מדרש שחכם אחד ראה לתלמידו בחלום וראה התלמוד שהיה לו כתם על מצחו א"ל מפני מה אירע לו כך א"ל מפני שלא הייתי נוהר מלדבר כשהחזן היה אומר קדיש . לא יפסיק בין יהא שמיה רבא למברך . הגה . ישתדל מאוד בקדיש שהוא מזכיר גאולת ישראל כדאמרין בגמרא בשעה שישראל עונין אמן יהא שמיה רבא הקב"ה אומר אוי שהחברתי את ביתי ושרפתי את היכלי והגליתיו את בני לבין או"הע' והש"ץ הביא משם התוספות שכתבו דיש בפסיקתא כשיתראל נכנסים לבתי כנסיות ואומרים איש"ר בקול רם מבטלין גזירות קשות עכ"ל . וכתב ומדברי הזוהר כפ' נח נר' שרריך לענות בקול רם וז"ל בזמנא דישראל אחיבו בקול רם איש"ר קב"ה אתמלי רחמין וחיים על כל חייבייה דגיהנס ורוחין לון שעתא ופלגות שעתא ובפ' תרומה אמ' אכן בעינן לאתבא בחילא תקיפא איש"ר בגין דיתבר חילא דס"א ויפתק קב"ה ביקריה וידבר לבניו וכו' . כפ'

דיני הקדיש

ובפ' פינחס תנינן ז"ל העונה איש"ר ודאי אלטרריך לאתערא כל שיפון בחילא תקיף . וכתב העונה לא יגביה קולו יותר מהש"ץ כמ"ש בסו' קב"ד . באומרו יתגדל וכוון להתפלל על שם י"ה שאינו שלם שתגדל ויחזור שלם בנקמת ה' נקמת עמלק ע"י התשובה וכיוצא . טור ורד"א . איש"ר עדיף מקדושה ומודים ע"כ אם שמע קדיש וקדושה ומודים וא"ל לענות שניהם יענה איש"ר . עיין בכ"הט ס"ק ג' . וכתב דאם התחיל לענות קדושה לא יפסיק בו לענות איש"ר . פר"ח . כשם שאסור לעבור נגד המתפלל כך אסור לעבור נגד האומר קדיש . הרב"י הי"ו בשם מהר"י מולכו . ואין צריך לעמוד בקדיש אלא כתפסו מעומד ויאר עומד עד אחר איש"ר . ס' הכוונות ועיין בכ"הט ס"ק ר' . ומי שבה לב"ה ושמע הקהל עונים קדיש עונה עמהם אע"פ שלא שמע ש"ץ שאומר יתגדל וכו' . הג"ה . אבל אמן לא יענה אם לא שמע מהש"ץ אומר ואמרו אמן אלא עונה עמהם מיהא שמיה רבא וכו' ועיין בש"ך דפ"ד ע"כ . ואפילו כבר התחילו לענות קדושה או איש"ר כל שלא השלימו מותר לו לענות עמהם . כ"הט סי' נ"ה ס"ק ע"ז . כשאומר החזן יתגדל וכו' כורע באומרו שמיה רבא . וכשאומר ויקרב משמיה כורע . וכן כשאומר ובזמן קריב ואמרו אמן כורע . וכן שמיה רבא' כורע . וכן בסוים הקדיש כורע . וכן יענה חמשה אמינים בחמשה מקומות אלו הנזכרים כל מקום שרריך לכרוע בהם . וכן כתב יד אהרן משם האר"י זוק"ל . כוונת האמינים של הקדיש וכוון יהו רטון שיאמנו ויתקיים הדבר ואינם כמו אמינים של ברכות השבח . כשעונה איש"ר יפסיק מעט באמן שהיא חוזרת על האומר למעלה שהכוונה היא אמן שבה בעגלא ובזמן קריב וא"כ אומר יהא שמיה רבא . אם החזן אומר שמיה רבא' הוא והעונה עדיין לא סוים דאמרו בעלמא אינו יכול להפסיק הכ"ח תיבות ולענות אמן ועיין בש"ך דפ"ג . ולכן צריך האומר הקדיש שיאמר מלה במלה ויתנהל לאטו מיהא שמיה רבא וכו' באופן שעד שיאמר שמיה רבא' הוא כבר סיימו העונים עד אמרו בעלמא כדי שיוכלו לענות אמן אחר שמיה רבא' הוא ולא יגזול את הרבים . אותיות הקדיש עומדות ברומו של עולם ולכן כשיאמר ויתקדש שמיה יפסיק ליתן ריוח כמוצא ב' שינין שלא ישמש בשין א' לב' התיבות וישמע באלו אומר ויתקדש שמיה ולא ימשתמע לשון קדושה . כרעותיה מלכותיה פורקניה משמיה וז"ל ההחזן במפיק וכן שמיה רבא שמיה רבא' הוא אמן יהא שמיה רבא' וז"ל המפיק של תיבת שמיה . יפסיק בין קב"ה ובין לעולא כמ"ש הפוסקים . דלא לישתמע בריך הוא לעולא לקוד ק"ו . בריך הוא יוטא הה"א של הוא שלא יאמר בריבו כמו הקמוניים . לעלמי עלמיה בלא וא"ו יתברך בלא וא"ו די ברא ב' תיבות מן כל ב' תיבות כדאיתא בכוונות . יהא שמיה רבא מברך כשיתה אחת . עט"ז . כתב בש"ך בשם הרב"י הי"ו דף פ"ט כשמתפללין בעזרת בית הכנסת כפ' וב' מקומות ובעוד זה אומר בקויון זה אומר יתגדל וכיוצא וא"ל לענות שנים או ג' קדישים יענה הראשון דוקא . לאחר שסיים הקדיש פוסע ג' פסיעות ואח"כ אומר עושה שלום וכו' . ס"ה . וכתב הרמ"א סי' קכ"ג ולא כאותם שאומרים עושה שלום בעוד שפוסעים ראין נכון לעשות כן . והמנהג בש"ך דף פ"ח כתב דפסיעה בקדיש אינה

כי אם בקדיש שאחר חזרת ש"ץ שהיא פוסק ג' פסיעות שהיה לו לפסוע בחזרה דכל הנך תחננוים שקדמו לקדיש הם כתפלה אריכותא. אבל קדיש שאינו אחר חזרה אין לפסוע והש"ע דקתם ולא פירש נראה דקמך על התפשטות המנהג שאין פוסעים בשאר קדישים כי אם הש"ץ אחר קדיש תתקבל. ובתב כרף ע"ט דעת הרב המפה בסי' נ"ג דבעינן כתפלה ובלמוד שיהיה שם עשרה בעת התפלה והלמוד כדי לומר קדיש אח"כ ומפני כך פסק שאם אין לבדו כ"כ שימתין הש"ץ עם ישתבח וכן כתב בסי' רל"ד שאין לומר אשרי שקודם מנחה אלא כשיש מניין כ"כ כדי שיאמרו עליו קדיש. והמנהג שם כתב שכן דעת הרב ב"ד ז"ל סי' ל' ע"ש שכתב ואני נוהג לומר ברייתא דרלה הקב"ה לזכות את ישראל או ישתבח או ג' פסוקים אחרונים באשרי אחר שנכנס המניין וכו' ונראה שרריך לזהר בדבר שבמה פוסקים כתבו כן עי"ש באורח. והמ"ה כתב בסי' רל"ד ס"ק א' ואם אמרו אשרי בלא מניין ואח"כ באו למניין ואמרו מומור אחר ואח"כ יאמרו קדיש. וכתב דה"ה בשלומדים כ"כ וכלוכא מניין ואח"כ קוראים עשרה לומר קדיש לא יאזת עברי. וק"ו הוא דהא עיקר טעם הקדיש על הלימוד משום שנתקדש השם וא"כ בעינן עשרה בשעת הלימוד כדי לזקוף מונקדשיו בתוך בני ישראל. כאשר טוב למעט בכרכות כן טוב למעט בקדישין. יד אהרן סי' נ"ב. על תחנות של רחמים וכמו תפלות שתיקן רב סעדיה לא יאמר קדיש אלא במקומות הידועים כמו התפלות וד"ת וכו'. עיין להרב ב"י ה"ו. כששנים או ג' אומרים קדיש יחד וא' מקדים אם באים כל א' תוך כדי דבור יענה עם הראשון או עם אחרון ויעלה לכולם. הלק"ט ח"ב סי' מ"ח. ואם יתיר מכדי דבור כתבו למעלה שיענה עם הראשון. שבו שהגיע לשכרות שאינו יכול לדבר לפני המלך אין מלרפין אותו לעשרה ש"ץ בשם תשובת בית יהודה ובקוף התשובה העלה דאפילו לזימון אינו מלטרף דדינו בשוטה לכל דבר. אין אומרים קדיש בפחות מעשרה זכרים בני חורין גדולים שהביאו ב' שערות וה"ה קדושה וברכו סי' נ"ה ס"א. וכל שהגיע לכלל שנותיו מחזקין אותו בגדול ואומרים לעניין זה מסתמא הביא ב' שערות. הגה ס"ה. ר"ל לעניין תפלה שהיא מרחבני ב"הט. וכל זה הוא לאלטרופי לעשרה אבל להוציא אחרים בעי בדיקה שהביא או שנתמלא זקנו ולא סמכין אחזקה חוקי חיים אות ז' ס"ק מ"ד. אם התחיל לומר קדיש או קדושה בעשרה וילאו מקלפת גומרים אותו הקדיש או הקדושה שהתחיל והוא שנסתייר רובן. ס"ב. ומ"מ עבירה היא ללאת ועליהם נאמר ועוזבי ה' יכלו. אבל אם נשאר עשרה מותר ללאת. הגה. אם התחיל א' מעשרה להתפלל לבדו ואינו יכול לענות עמם או שישן אפי' הכי מלטרף עמם. ס"ו. ודוקא א' ולא ב'. מ"א. וארב ש"ץ כתב שדעת הט"ו אפילו א' שישן אין להלטרף והמנהג שם כתב ולזה הסכים הפ"ח וכתב דראוי לטעור שינער משנתו עד שיבור שיהא לפחות מתנמנם וכן כתב הרב"י ה"ו. כשאחד מתפלל לבדו כיון שאחרים ימתונו מלומר קדיש עד שיבאמר כדי שיזכה גם הוא. ס"ז. וכתב העט"ו אפילו יש עשרה זולתו וכן בשאר מאריך בתפלתו וכלבד שיש שהות להתפלל:

מה שתקנו לומר ביוצר בכל יום מחדש תמיד מעשה בראשית כי הנה כל מלות שנלמדונו לעשותם בכל יום הוא כדי להמשיך וליתן על ידינו השפעות חדשות כי הראשונות המה מסתלקות והוא כי בכל יום ניתנים השפעות לעולמות ע"י מעשינו לזכות ותפלין וקריאת שמע ותפלה וכו' וכלה הם מסתלקים ושריך ליתן מחדש בכל יום שפע ע"י מעשינו. ולכן נלמדונו באלה המלות בכל יום ויום והוא המחדש בכל יום תמיד מעשה בראשית כמ"ס הרב ת"י ת"ג כדי שיתן האדם אל לבו למלותיו ותפלתו שבכל יום ויום יהיו בעיניו כאלו הם חדשים. ובתב הוא ז"ל מה שזכרו אנשי כנסת הגדולה קדושת וטהרת המלאכים ביוצר הוא כדי שיתן האדם אל לבו ויראה ורעד ובה בו. כי המלאכים הקדושים יש מהם שאין להם רשות לומר שירה אלא פעם א' ביום ויש פעם א' בשבת ויש פעם אחת בחדש ויש פעם אחת בשנה ויש פעם א' בשבוע ויש פעם א' ביוכל והם רזים ושבים לשמוע השורות שאומרים לפני הקב"ה ואע"פ שאין חטא ביניהם בהגיע הזמן לומר קדיש תרוד יתרוו חרדה גדולה והשתוקקות שאין לה קץ ותכלית וחיות הקדש לעומתם כמ"ס בפרקי רבי אליעזר שעומדים באימה וביראה וברתת וזיע ומזיעת פניהם נהר דינור מושך לפניו כמ"ס נהר דינור נגד ונפק מן קורמוהי ועונים ואומרים כל מקום שכבודו שם יהיה ברוך וימה יענה חנוט רמה חרש את חרשי ארמה ואיך יאפ פניו אל השם ולא יתיר ולא יתיר לבדו ממקומו ורעיונותיו ובהלוניה על רוב חטאתיו ופשעיו. ובה לומר ולהעריך במלאכי השרת. ואנחנו בקק"ק דימנה אותנו הש"ת למלאכי השרת וכתב את השירה שלנו יותר משלהם כראמרינן בגמרא שהקב"ה משתק אותם ואונס אומרים השירה עד שישראל אומרים שירה. ובפרקי היכלות אמר רבי ישמעאל אשריהם ישראל כמה הם חביבים לפני הקב"ה יותר ממלאכי השרת כי בשעה שמלאכי השרת מבקשים לומר שירה תחלה באים סביבות כסא הכבוד נהרי אש ונבעות של להבה ואומר להם הקב"ה החרישו אלי כל מלאך ומלאך וכל חיה וכל אופן וכל שרף שבראתי עד שאשמע ואזנין קול שירתך ותשבתתן של ישראל בני יורדין כחות כחות לתוך נהרי אש ונהרי להבה ונהרי שלהבת וטובלים בהם מאה פעמים. וכו' יש במלאכי השרת זוב וטומאה שריונים טבילה אלא אלו הממונים על מלאכת העולם שירדין בכל יום ויום לשום שלום בעולם. ובהגיע זמן השירה עולים לרקיע ומפני ריחם של בני אדם מטובלים עלמם באש וחוזרין והווין כמלאכי ערבות. ומור הם עומדים באימה ורתת וזיע וטהרה וקדושה וענוה ומכסין פניהם בכנפיהם שלא יביטו דמותם לדמות הכבוד וכו' ואף חיות הקדש מתקדשות ומטהרות יותר מהם וכו' וכל מלאך המוקדש או המאוחר מחבירו מיד נשרף. ואיה עם הדומים למלאכי השרת כי הלא ברוב פעמים ותעלל האדם מליך בבקר אל בית הכנסת לומר קדושה עם הכבוד והולך להיות קורא הפסוק בקורא בתורה ומבטל כח הקדושה איה כח ההשתוקקות הטו' במלאכי השרת. והוא אומר ומשמיעים ביראה יחד וכו' בולס אדוקים זה כזה איה השלום שבין בני אדם ואיה אהבתם זה לזה נשכחה בבשתונו ולנו בושת הפנים. עינים באימה ביראה רטון קניניהם והיאך הוא מוציא

מוציא הדברים מפיו ואין עליו לא אימה ולא יראה ולבו כרוח אולם איך אומתו ויראתו של הקב"ה שמדבר בכ"ה כל זמן וכל שעה. וכל מקבלים עליהם עול מלכות שמים זה מזה שכל מלאך מתאזהר להיות כל עול מלכות שמים המוטלת על חבירו הוא משתוקק להיותה כולה עליו והלוואי שהאדם לא יפרוק עול מלכות שמים מעל לווארו אבל הוא פורק מעל לווארו ונותן על חבירו. ונותנים רשות זה לזה אפילו הגדול להקטון ממנו. ובני אדם כל אחד מתנשא לאמר אני אמלוד ויראבו הנער בזקן והנקלה בכבד. וכולם פותחים את פיהם בקדושה ובעהרה כראמיון לעיל שטובלין באש תחלה אע"פ שאין להם עומאה ואפילו החיות שלא ירדו לע"ה ואין בהם עון אשר חטא ג"כ קודם הקדושה מטהרים ומייפיים עצמם יותר מן הקודם ואיך האדם בקרחון עומאת עוונותיו לא חלי ולא מרגיש מבית ומחון. להקדיש לווארם בנחת רוח שאין כוונתם כלל כי אם לעשות נחת רוח להש"ת ולא לקבל פרס בשום דבר שאינם בני שער. והאדם המעוהר לשכר ולעונש אפילו הקדושה אומר אותה מלות אנשים מלומדה. בשפה ברורה הנקיה שאין יולא מפיהם כי אם ההלל והשבח לשמו יתברך והאדם בא לקדש שמו ית' בטומאת שפתים בכל מיני דבורים האסורים וכיוצא. ראה והביטה עד היכן הגיע עלבון האדם שבהר בו השם יותר ממלאכי השרת שבדמיון הקדושה הזה לריכס אנחנו להדמות אליהם כי זאת היתה כונת אנשי בכ"ה. לקרר את הדברים לחלחל ולהרעיש לבות בני האדם וישבחו את השם בקדושה ובעהרה ומורא יעלו על ראשם כהתם אל לבם לפני מי הם עומדים לפני ממ"ה הקב"ה יואם מלאכי השרת שלא ירעו ואין בהם נפתל ועקש ולבשו כל החרדה הזאת ומה יעשה אנוש עשר רמה ותולעה ולא יחרד לבו ויתר ממקומו שכל מדותיו הפך ממדות מ"ה ומאין הם דומים למלאכי השרת. אם מלך הקדושה שאומרים כמותם הלוא אפילו העוף כשמלמרים אותו לרכב בדיבור בני האדם שיש מיני עופות שלומדים דברי בני האדם וכי בשביל זה נחשבים הם כבני אדם. לכן אחי העירה והקילה משנת החרמה ותחלת הכל תהרהר בהשובה גמורה בסור מרע ועשה טוב ובקראך הדברים שהם מדות מלאכי השרת תלבש כושת וכלימה ותתחרט במעשיך שהם הפכיים ותקבל עליך לעשות כמעשיהם ויהיה לך השתוקקות גדול עד שבהגיעך לקדש שמו ית' בקדושה אין אתה מרגיש אם אתה בע"ה או לאו אז תקנה רוח חדשה ותדמה למ"הש. וכמדת אמרו שהראה הקב"ה ליחזקאל הכביא ע"ה את המרכבה בח"ל אף שאין נבואה בח"ל להראותו שמה שבהר הש"ת בישראל להיותם משרתי שמו אף על פי שיש לו כמה אלפי אלפים ורוב רבי רבבות מלאכי השרת ושרפים ואופנים ולגודויו אין מספר שיש מלאך שיש לו אלף לשונות. וכל לשון ולשון אלף רכנות וכו' ולא בחר כי אם בישראל וא"כ כמה הם לריכס לאהבה אותו ולדבקה בו ולמקור עצמם על קדושת שמו ולזהר במדותיהם כמלאכי השרת. משל למלך כשר ורם שהיו לו עבדים משרתים אותו וראו את כבודו והיו יודעים טכסיקי מלכות ולא היה בהם שום דופי מדבר שהוא כנגד כבוד המלכות והמלך הביא אתרים לעמוד לפניו והראשונים יעמדו לאחרונה הלא אם יזהרו האחרונים בכבוד המלך יותר מהראשונים

מהראשונים וכ"ש אם לא ימלאו כמותם אלא גרועים מהם בכל מדותיהם כמה תגדל הכוונה לפני הראשונים. כשתאמר מחדש בטובו ככל יום תמיד מעשה בראשית תתן אל לבך לולי שהש"ת שמחדש ומחזק בחסד המתפשט ככל יום בעולם היו כלים כל הכרואים כמו הכנר שיכלה והולך ואיך האדם מחדש ככל יום ח"ו מעשים רעים אשר לא יעשו תמורת הטוב שחננו ויהיה כפוי טובה. והנה כתב הרב בעל חוקי חיים בשם א"ל באות ה' ק"ק כ"ט כשיאמר ברכת יולר אור חייב אדם לבוין ככל יום כז' היכלות הקדושה הרמוזים כיוולר ע"ש. ולפי שאין אתנו יודע עד מה מהנקטות לכך לריך אתה לרעת לפחות בפשטן של דברים שערך שהגענו ליוצר הגיעה תפלתנו לז' היכלות הקדושה שבעולם הבריאה כידוע. וע"י תפלתנו יתרכה השפע בהם ויתייחדו להשפיע לעולמות טובה וברכה. וכן לאחר פטירתו כפי זכותו ומעשיו יזכה לעלות להיכל מאלו ההיכלות ויש הפרש גדול בין היכל להיכל ע"ד שארז"ל כל א' וא' נכוח מחופתו של חבירו וכפי מעשה אשר עשה המתווחס לאותו היכל כך יעלה אל היכל המיוחס לאותו מעשה אם מעט ואם הרבה ובלבד שיעשה בכל כחו. וכנגדם היכלות הטומאה גם זה לעומת זה עשה האלהים ויש כ"מ ע"י מעשיו הרעים וכנס בהיכל מהיכלות הטומאה המתווחס לאותו המעשה כפי טומאתו יורד בהיכל הטומאה הקשה מחבירו. ולכך בקראו הוולר ושים המיתה לנגד עיניו שכפסע בינו ובין המת ואינו יודע באיזה דרך מוליכין אותו. שאפילו ריב"ז חרד ובכה על זה ומה יעשו איזובי קיר. ע"כ יחרד לבו ויתר ממקומו על כל עונות שעשה ויהרהר בתשובה להגילו ולפדותו מהיכלי הטומאה ע"י שמכוין באמירת הוולר לתת כח בהיכלי הקדושה ע"י רוב כוונתו וע"י קבלתו מבאין ולהבא לעשות הטוב והישר ולא יתעלל במעשים הגורמים להעלותו לאותם ההיכלות שבקדושה. ומיוולר ואילך הוא עולה והולך למקום יותר עליון ושם תעלה תפלתו מהיכל להיכל מאותם ההיכלות עד שכתפלת י"ס עולה למעלה מאותם ההיכלות ולריך אזהרה וכוונה יתירה על הקודם כי כל מקום עליון מחבירו הוא רוחני בערך התחתון ולריך הפשטת החומר והגשמיות בלתי לשם לבדו:

שיר למוסר הנוכר

היה דומה לאופנים נכרים
ואיך תעיד בשפתותם ברורים
קדושים הם וכולם הם טהורים
ועוד להם מאוד הרבה דברים
ואיך תעיד בנועם סוד ישרים
ידידי חוש עשה לך גדרים

ותעריץ ליוצר המאורים
ולך פה מדברים האסורים
ושומאתך כטומאת האמורים
ומהם כל דרכיך נזורים
והמעשה כמעשה החמורים
ולא תהיה מצפצף בעגורים

מי שלא היו לו זיוות ותפלין והביאו לו בין ושתבת לקדיש וכול להניחם ולברך עליהם. אבל בין קדיש לברכו לא יפסיק בשום דבר וכ"ש שלא יפסיק לאחר שאמר ש"ץ פרכו קודם שמתחילים ברכת היוצר. הג"ה סי' נ"ה. ובין הפרקים וכול להניחם ולברך עליהם. ש"ע סי' כ"ז ס"ב. דשאני ברכות דק"ש מבכרות של הזמירות שלא תקנו לומר בהם אקב"ו לקרוא את שמע אלה ברכות הללו שבה בפני עצמן שתקנו לאומרים לפני ק"ש. עיין בס' הפלה לרוד סי' ק"ל. ונוהגים שלא לברך על הטלית עד לאחר התפלה. הג"ה ס"ב. וכתב הב"ה ס"ק ה' דזיוות לאו חובת גברא שאם אין לו טלית פטור מזיוות ויכול לקרות ק"ש בלא זיוות ואם מברך על הזיוות וראוי הוי הפסקה משא"כ בתפלין חובת גברא. וכל הקורא ק"ש בלא תפלין כאלו מעיר עדות שקר בעלמנו. ואלו הן בין הפרקים בין ברכה א' לשניה בין שניה לשמע בין שמע לזיוה בין זיוה ויחמר. אבל בין ויחמר לאמת ויטוב לא יפסיק. שלא יפסיק בין אלהיכם אמת. קעוף ה'. ואחר שאמ' אמת הוי אמלע הפרק ואין להפסיק ולברך אפי' על התפלין שלא הקיר מרן בקעוף ב' אלא בין הפרקים. אין להפסיק בין הפרקים הללו כי אם לקדיש וקדושה וברכו ומודים כמ"ש בקעוף ג'. ועיין לקמן בדיני ק"ש שבק"ש מפסיק לקדיש וקדושה ומודים וברכו אפי' באמלע הפסק חוץ מפסק א' ובשכמ"ל. אופן עניינתם נכתבארו לקמן בע"ה בהפסקה בק"ש לקדיש וקדושה וכו' שדין א' להם. ברכו אם לא שמע מהש"ץ ברכו רק ששמע שהקהל עונים אחריו עונה אחריהם אמן. סי' קל"ט הגה. בתוך ברכות דק"ש אפי' שמע זכור קורין שמע לא יקרא אפי' פסוק ראשון אלא אומר התפלות כנגון שהזכור אומרים. עיין בב"ה ס"ה ס"ק ד'. מי שלא שמע ברכו מש"ץ ושמע ברכו מהעולה לס"ת יא' וי"ח. אמת לועקב ס'. והש"ץ כתב ממדרש רות על פסוק חדלו לכם מן האדם וכו' שהנשמה אינה נכנסת להתיישב בגוף האדם עד שיברך ברוך ה' המבורך לעולם ועד. והיא ממתנת באפו עד ברכו ואם אינו זוכה לברכו הולכת לה ונשארה ונחשב לבמה כמ"ש ז"ל אל תקרי במה אלא במה ולכן לריק לחזור אחר עשרה כדי שיאמרו ברכו ויענה אחריהם להשלמת נפשו. זמן ק"ש של שחרית משיראה את חבירו הרגיל אלו קאת ברחוק ד' אמות ויכירו. ונמשך זמנה עד סוף ג' שעות שהוא רביע היום סי' נ"ח. וכתב מ"א כ"ל דהכא לכ"ע מנוון מעלות השחר ע"ש. ומאנה מן המוכח לקרותה כותיקין שהיו מכוונים לקרותה מעט קודם הנץ התמה כדי שיסיים ק"ש וברכותיה עם הנץ התמה. ויסמוך התפלה מיד בהנץ התמה ומי שיוכל לבין לעשות כן שברו מרובה מאוד. אמרי' בגמ' שמוכטח לו שהוא בין הע"ה והב"ה ויזנינו נזוק באותו היום. אם לא קרא אותה קודם הנץ התמה יש לו להקדים אותה במהרה כל מה שיוכל ש"כ"ב"מ שאנו מזכירים חושך ביוצר אור לכלול מדת לילה ביום כתב כ"ז שאם לא היינו מזכירים מדת לילה ביום נראה שהחושך רע ואינו כן שהכל עשה יפה בעתו. ויזר אור יפסיק בין ויזר ובין אור להזיוה האלף יפה כדי ללא לשמע ויזרור ב"קע. ביוצר אור תמשמש בתפלין של יד ובכורא חושך תמשמש בתפלין של ראש מ"ח. אם טעה וא' אשר בדברו מעריב ערבים וזכר מיד וא' ויזר אור וגם סיים ויזר

יוצר המאורות יא' ס' נ"ט ס"ב. ובקשר מאמר מרדכי כתב דאפי' נזכר לאחר כדי דבור כגון שאמ' בא' אמ"ה אשר בדברו מעריב ערבים וכו' ופתח וכו' משנה עתים וכו' כורא יומם ולילה ונזכר והתקול ויזר אור וכו' ותתם יוצר המאורות יא' ע"ב. ויזר משרתים פי' אותם המתחדשים בכל יום ואשר משרתיו אותם אשר מעולם כמו מיכאל וגבריאל וכו'. לריק לומר ובטובו מחדש ולא ועובו ס' הכוונות. לריק לומר מתנשאים לעומת השרפים לעומתם משבחים ואומרים שם. לאל ברוך וכו' למלך אל חי וקיים וכו' הלמדיון בקמץ ראם יאמר אותם בשבא נפיק מנייהו קורבא. קדושה שבוזר יזר שהיחיד יאמרנה כנגון ועעמים כקורא בקורה ס"ג. ובשעונון קדושה זאת אומרים אותה בקול רם הג"ה. וכתב הלבוש כדי שיאמרו כל הזכור ביחד כולם כדוגמת המלאכים. בנעימה קדושה הדל"ת כחולס וכו' ככ"הג שכן הוא בס' היכלות אבל הבאון חיד"א כ' בק"ג סי' יו"ד אות ע' ש"ל קדושה כולם כאחד הוי' של קדושה בשורק ונמשך לכולם כאחד וכן כתב הפר"ח. אם סיים קודם שיסיים הש"ץ יוצר המאורות עונה אמן אחריו עיין בש"ץ דף פ"ו. לא יאמר אמן אחר הכומר בעמו ישראל באהבה משום דהוי הפסק ס"ד. כתב בכנה"ג סי' ק"ו דכל מ"ש שאלל ומשיב בין הפרקים היינו פנים חדשות שאם לא ישאל בא לורי שנאה וזה דווקא כשקורא בביתו. אבל בכ"ה שאין אנו שואלים חלילה להשיב ואפי' בד"ת לא יפסיק בין הפרקים ולא בברכות ולא בפסקי דומרה. ונראה דהיינו טעמא כשהיו מעוטפים בזיוות ותפלין כל היום וכזמן הזה שאין אנו מניחין זיוות ותפלין כי אם בשעת התפלה אפי' בפנים חדשות ובביתו מני אסור. מצוה לחזון הזיוות ביד שמאלית כנגד לבו בשעת ק"ש רמז לדבר והיו הדברים האלה וכו' על לכרך סי' כ"ד ס"ב. ויחזום בין קמונה לזרת כשיגיע לוקבלנו מארבע כנפות הארץ ויהיו נשארים בידו כך עד שיגיע לנאמנים ונחמדים וכו' אז ינשק הזיוות ויסירם מידו כתבי האר"י זלה"ה. תזרר לקיים ד' מצות עשה מן התורה הא' כשתאמר וקרבנתו מלכנו תזכור מעמד הר סיני. והב' כשתאמר לשמך הגדול תכוין לקיים מ"ע של זכירת עמלק שאין השם שלם עד שימחה זכרו. הג' כשתאמר להודות לך תכוין לקיים מ"ע של זכירת מרים שאין הפה נברא אלא להודות ולהלל לשמו י"ת ולא לקפר ל"הר וכו' ואמנם זכירה ד' שהיא יציאת מצרים. תכוין בפרשת זיוות באמרך אני ה' אלהיכם אשר הוצאתי אתכם מארץ מצרים. עיין בס' פע"ח.

מוסר קריאת שמע

תחלה

יכוין לקיים מ"ע לייחד שמו ותברך ושופנה לבו מכל המחשבות בלתי לה' לבדו. ויחשוב בלבו כאלו הורגים אותו והיה נהרג על קדוש השם ית' והוא אף שמע ישראל וכו' לייחד את השם ולא ירגיש עצמו אם הוא בע"הו כלל ובטלו עסקיו ועניניו של כל הע"הו. ואיתא בזוהר שהמחשבה היא אם תהיה ככוונה זו אפי' שתהיה בכת ובמחשבה הקב"ה מצרפה למעשה כאלו מסר עצמו בפועל

מוסר קריאת שמע

כפועל על קדוש השם והנה האדם ע"י עונותיו יש מהם שנתחייב סקילה ויש שריפה וכו' כדאופן שנתחייב ד' מיתות ב"ד ופגם בשכינה כנגד ד' אותיות ארני שכנגד הס ד' מיתות ב"ד . ועתה ע"י תשובתו הנמורה במסירת נפשו בתובת אחד ומקבל עליו ד' מיתות ב"ד לפיוס השכינה שפגם בר' אותיותיה שהוא ארני והקב"ה כשרואה טוב לבו וכוונתו מררף מחשבתו למעשה כאלו נהרג ונעשה בריה חדשה . ודרך האדם שבשעת מיתתו כשתגיע נפשו עד שערי מות ואינו יודע באיזו דרך מוליכין אותו וכיאר ילא דינו מלפני ארון הכל הלא ודאי יחד וילפת ושם לבו בכפו לייחד רחמי שמים ואין לו שום מחשבה כי אם לייחדו ולקבל עליו עול מלכותו ואין שום מחשבה ממחשבת ע"ה"ז טורדתו מאחר שלא נשאר לו בע"ה"ז כלום . כן עתה קודם קריאת שמע יחשוב כי אין למות התמהמה והיום כאן ומחר בקבר וכאלו הוא עתה נפטר מן העולם וישם נפשו בכפו לעשות תשובה גמורה ולקבל עליו שלא לעבור על דבריו בכל לבו ונפשו ומאורו . וכמה פעמים היה נרגן מפריד אלוף בעוונותיו ועתה כשמיידך את השם בכוונה האמורה ושכ ורפא לו . וזה הקדר שתכוין שמע ישראל ופירושה . ה' אלהינו תכוין ליחד הויה באה"ה יאההויה"ה . ה' אחד תכוין ליחד הויה באדנות יאהדונה"י ופירושה ה' שהוא אלהינו הוא השם אחד שכל שמותיו יחד ה' להם . ואחר שתכוין בתובת אחד שהוא יחיד ומיוחד ואין זולתו שלא תלא מפשטן של דברים תכוין ליחדו למעלה ולמטה ולר' רוחות העולם . שפירוש אחד הוא למעלה אחד הוא למטה ואחד הוא בד' רוחות . ובעוד שאתה מאריך בדל"ת של אחד תכוין לקבל עליך ד' מיתות ב"ד ולמסור עצמך כנו' למעלה . והנה כונות ק"ש עומדים ברומו של עולם ועמוקים מאוד ומי שלא השיגה ידו רק לפשטן של דברים הנזכרים כמה לריך אזקרה יתירה ודעת מיושבת בלא שום מחשבה אחרת שבעולם שלפחות יעשה דרך הפשט כאמור בחשק רב ואמין בכל עזו ותעלמות והקב"ה ברחמיו יררף מחשבתו הטובה הרך כלל למעשה פרטיו . והרמ"ח תיבות שבק"ש עם חזרת ה' אלהיכם אמת אשר הם כנגד רמ"ח איבריו דהיינו איברי הנפש ואם יקראם בכוונה שלימה אז מתקן איברי הנפש שלו אשר פגם בהם כמה מיני חטאות ואשמות ואם יחסר מהם הרי חסר בנשמתו איזה חבר שלא נתקן כראוי . ואם חסר אחד מאיברי גופו יכאב עליו כמה מפסיד ממון רב וטורח ומשליך כל עסקיו לתקן החבר ההוא הכלה והנפקד ולמה לא יטעור על איברי נפשו העקריים החיים הנלחיים . ועוד שתקונם בדבר קל בפה וכוונת הלב ואיך לא יחוש לתקנם להויתא הדברים מפיו כמו שמונה מרגליות ואבנים טובות שזוהר בהם למנותם היטב שמה ופסיד א' מהם . והנה כמה קדושים שמסרו עצמם למיתה על קדוש השם ולא עברו אפילו על דבר קל שכתורה והיו מלפנים שימותו על קדושת השם כמו שמאנו שהיה שמח מהר"ק זלה"ה שבשרו המגוד שישרף על קדושת השם . וכן רבי עקיבא כשהיו סורקין בשרו והיה מיוחד השם במסירת נפשו ואמר לתלמידיו כל ימי היותי מטעבר על פסוק זה בכל נפשך אפילו הוא נוטל את נפשך ואמרתי הימתי ובה לודי ואקיימנו . ואם החסידים הקדושים והטהורים מן העונות היו מלפנים למסור עצמם למיתה ממש על

על

מוסר קריאת שמע

על ק"ה ואנחנו בשמע ישראל כשמיידקדים שמו למסור עצמנו במחשבה לבד ולא כפועל למה זריכים אנחנו לפשוט מחשבותינו מגשמיות העולם וליוחד שמו ית' בכוונה גדולה באותה עשה . ואם אפילו זה לא נעשה הרי אנחנו בירידה התקונה ח"ו וכל כך נתפשטה הטומאה מבית ומחוץ עד שרולה לעשות התרחקות גדולה כינינו לבין אבינו שבשמים אפילו בעת יחוד שמו לטורד את המחשבה . על כן הקיאה והעירה מתרדמת שנתך והפשט עצמך מכל תענוגי העולם ועסקיו כאמור למעלה ולא יעלרך הגשם להפסיק המסקלה כינך לבין הקדושה ותלך לבטח דרכך :

שיר למוסר הנזכר

קרא שמע בדקדוקים יצוקים והזהר בששים הדבקים ותמסור נפשך כדת וחוקים למות בית דין והן ארבע חזקים וצדיקים וחכמי הענקים בפועל נמסרו ביד מציקים ומה יעשו איזובי קיר ורקים אשר יהיו רצון ויצרם מפיקים חשוב בא עת ובטלו כל עסקים ותקרא אל בקול ממעמקים שפתיך בטוחות לב אדוקים וייחודך תעורר בשחקים

דיני קריאת שמע

מאוד מאוד לריך לעורר כוונתו כדי לקבל עליו עול מלכות שמים באהבה שהטעם שאין מברכין אקב"ו על ק"ש כמו שאר מלות מפני שעינין הברכות כולם הוא לקבל עליו עול מלכות שמים כדאמרינן כל ברכה שאין בה שם ומלכות אינה ברכה ופ' שמע ישראל יש בה הזכרת יחוד השם וגם כן הוא נחשב כמו מלכות והרי הוא חשוב ככרכה כמ"ס הרד"א . מלות זריכות כוונה ללאת בעשיית אותה המלכה . סי' ק"ר . אפילו למ"ד מלות אינם זריכות כוונה מורה הכא דבק"ש אם לא כוין לבו בפסוק ראשון ובשכמל"ו לא ילא . כמ"ס בסי' ק"ג ס"ד . והטעם דכשאר מלות אפילו לא כוין ילא בדועבד רמ"מ עשה מעשה המוכיח (כמו בי"ח) אבל הכא דלא הבין מה שאמר מורה דלא ילא י"ח כמ"ס הלבוש . יקרא ק"ש בכוונה באימה ורתת וזיע . ק"א . אשר אנכי מלך היום היינו לומר בכל יום יהיו בעיניך כחדשים ולא כמו שכבר שמע אותם הרבה פעמים שאינו חביב אללו . ק"ב . לריך להשמיע לאזניו מה שמוציא מפיו ואם לא השמיע ילא בדועבד . סי' ק"ב ס"ג . לריך להאריך בחי' ת של אחד כדי שימליך הקב"ה בשמים ובארץ ויאריך בדל"ת שיעור שיחשוב שהקב"ה יחיד בעולמו ומושל בד' רוחות העולם ולא יאריך יותר משיעור זה . סי' ק"א . אמרינן בגמ' שע"ז זה מאריכין לו ימיו ושנותיו . כתב הרב בעל עמק ברכה דף ט"ל בשם שלטי הגבורים הכי הוא שיעורא דאריכות דאחד תולתא בחי' ת ותרי תולתא בדל"ת כוידר למעלה ולמטה בחי' ת ולר' רוחות בדל"ת . נוהגים להטות הראש

הראש

דיני קריאת שמע

הראש כפי המחשבה מעלה מטה ולד' רוחות . וכתב הב"ה ואלע"ג דאמרינן הקורא את שמע לא יקרוץ בעיניו וכו' התם הקריאה והרמזיה ללורך דבר אחר ומבטלין הכוונה אבל הכא הרמזיה היא לורך הכוונה . ידגיש הדל"ת ולא ידגיש יותר מדאי שתלא ממשמעותה כאלו היא נקודה בלור"י הלא יאריך בה ולא בהדגשה ביותר כמ"ש בש"ך בשם שתי ידות בעניין האמנים שאם ידגישו הנו"ן של אמן נראה כאלו נקוד הנו"ן לור"י וכן ד' של אחר ועיין בב"ה . לא יחטוף בחי"ת ולא יאריך באל"ף . ק"א . שנראה כאומר ח"ו או חר . אקור לומר שמע ב' פעמים בין שפול התכות בין שפול הפסוק . ק"ט . וכתב הב"ה הט ואם לא כיון יתאר ויקרא בלחש . כתב המ"א שאם נזכר אחר שמיים שלא קרא פסוק ראשון בכוונה חוזר לראש . וכן פסוק בשכמל"ו שאם לא כיון בו חוזר עיין בש"ך דף ל"ה ע"ב . אריך להפסיק מעט בין לעולם ועד לואהבת כדו להפסיק בין קבלת עול מלכות שמים לשאר מצות . קו' ד' . ויש להפסיק בפסוק ראשון בין ישראל לה' ובין אלהינו לה' השני כדו שיהא נשמע שמע ישראל כי ה' שהוא אלהינו הוא ה' אחד . ויש להפסיק בין אחד לברוך כי עיקר מלכות שמים הוא פ' ראשון . הגה . איתא בזוהר פ' אחרי מות דכל איש שיקרא ק"ש כדקא יאות כל מלה ומלה משפיע בכל אבר דוליה ואם לא קרא ק"ש כדקא יאות בוממא ובליליה כל אבר ואבר יתמלא מרות רעה ומכל מרעין בישינ דעלמא וכו' . עוד שם דף ל"ח שהראו לריב"ל מ"ב היכלין אינון מרוקמין מכמה גוונין וכל אינש דקרא שמע שמא רמ"ב שמאן כדקא יאות ירית לון ואעילו ליה לע' דרגין ובהון ע"ב קלונות וכל אינש דקרא שמע שמא רמ"ב תיבין כדקא יאות ירית לון ואחיואו ליה חמשין מדורין אחרנין מרוקמין בכמה גוונין וכל אינש דקרא שמע שמא דן' תיבין מן את כל דברי אלה עד על הארץ ירית לון ואחיואו ליה ע"ב מדורין אחרנין מרוקמין לכל ב"נ דקרא ק"ש שמא רמ"ב דפ' ויאמר וכו' ע"ש שכמה היכלות מוזמנים להמרקדק בק"ש ונתן ריוח בין הדבקים . וכן רחמנא ליטלן מעונש מאן דלא מדקדק ונתן ריוח בין הדבקים . הקורא ק"ש לא ירמוז בעיניו ולא יקרוץ בשפתיו ולא יראה באלבעותיו . קו' ס"ג ס"ו . היה עומד בוכתבתם ואינו יודע אם בוכתבתם ראשון או שני חוזר לראשון . ואם התחיל למען ורבו און אריך לחזור דקירביה נקט ואתא . קו' ס"ד ס' ד' . קרא ק"ש ונכנס לב"ה ומלא כבור שקורין ק"ש אריך לקרות עמהם פסוק א' . קו' ס"ה ס"ב . ובס"ג כתב טוב שיקרא עמהם כל הק"ש ויקבל שבר בקורא בתורה . אריך לקרות ק"ש בטעמים כמו שהם בתורה . קו' ס"ה ס"ב . ויקר אזהרה יתורה בששים הדבקים שבק"ש שעליהם אמרו רז"ל כל המשים ריוח בין הדבקים מלננים לו גיהנם . ואריך לזוהר שלא ישמיט א' מהם ויאבד עובה הרבה שאינו דבר קטון דבר שהוא תופת לער גיהנם . וכדע להמקובלים שהמפירי ב'ס' הדבקים מכניע הדינים ומגביר הרחמים ובהפך ב"מ . ופסוק א' הדבקים שבו כבר הביא אותן הר"מ די לונזאנו והס' א' יפירי העי"ן של שמע שלא יהיה בקורא שמעשראל' ב' ישראל ה' אים אינו נתן ריוח נראה כאומר ישראל דוני . ג' ה' אלהינו אים אינו נתן ריוח נראה כאומר ארונילוהינו . ד' ה' אחד אים אינו נתן

ריוח

דיני קריאת שמע

נד

ריוח נראה כאומר ארונילוהינו . ושאר הדבקים שבק"ש הם אלו . ה' את ה' אינו נתן ריוח נראה כאומר ארוני . ו' ה' אלהיך אים אינו נתן ריוח נראה כאומר ארונילוהיך . ז' בכל לבבך אים אינו נתן ריוח נראה כאומר בכלבבך כל' אחת . ח' וכל נפשך אים אינו נתן ריוח נראה כאומר ובנפשך . ט' הדברים האלה אים אינו נתן ריוח נראה כאומר הדבריהם אלה . י' אשר אנכי אים אינו נתן ריוח נראה כאומר אשרנכי . י"א היום על יפירי שלא יהא נראה היום ח"ו ולא למחר . י"ב על לבבך שהיא סוף תיבה בתחלת תיבה ולא יבלע אות א' . י"ג היום לאהבה אים לא יתן ריוח נראה כאומר היום ולא למחר . י"ד את ה' אים אינו נתן ריוח נראה כאומר ארוני . ט"ו ה' אלהיכם אים אינו נתן ריוח נראה כאומר ארונילוהיכם . ט"ז בכל לבבכם היא תחלת תיבה כסוף תיבה שלפניה כנו' . י"ז ובכל נפשכם אים אינו נתן ריוח נראה כאומר ובנפשכם . ח"ו מטר ארככם אים אינו נתן ריוח נראה כאומר מטררככם . י"ט עשב כשרך היא תחלת תיבה כסוף תיבה שלפניה כנו' . ועברתם וזאת הדל"ת היטב שלא יאמר ועברתם ונראה שאין אלו מן הס' שהם' דבקים כולם תיבות סמוכות זו לזו ויפירי ויתן ריוח ביניהם וזו דילוג אות א' מהתיבה עצמה הגם שאריך להזכר בה אבל לא חשבינן לון מס' הדבקים וכן תזכרו שיתיו הו"ן שלא יהא נראה כאומר תשכרו כמ"ש ז' כל אלו אינם בכלל הדבקים שהדבקים הם תיבות סמוכות זו לזו אלל הנזכרים הם כמי שמדלב תיבה א' או אות א' או מחלוק אות ב'אחת . כ' ועברתם אלהים יתן ריוח שלא יהא נראה אומר ח"ו ועברתםלוהים . כ"א אלהים אחרים אים אינו נתן ריוח נראה כאומר אלהים אחרים . כ"ב וזאת חף אים אינו נתן ריוח נראה כאומר וזאת ח"ו כמ"ש ז' ל' . כ"ג חף ה' אים אינו נתן ריוח נראה כאומר ארוני . כ"ד ועל אים אים אינו נתן ריוח נראה כאומר אים אים אינו מפירי נראה כאומר אים אים . כ"ה את השמים אים אינו תפנת' . כ"ז ואברתם מהרה אים אינו נתן ריוח נראה כאומר ואברתם מהרה . וגם שהיא תחלת תיבה כסוף תיבה שלפניה כנו' . כ"ח מעל הארץ אים אינו נתן ריוח נראה כאומר מעל ארץ . כ"ט הארץ הטובה אים אינו נתן ריוח נראה כאומר הארץ הטובה . ל' אשר ה' אים אינו נתן ריוח ביניהם נראה כאומר אשרדוני . ל"א ושמעתם את אים אינו נתן ריוח ביניהם נראה כאומר ושמעתם . ל"ב את דברי אים אינו נתן ריוח ביניהם נראה כאומר אדברי ותבלע התו"ו . ל"ג על לבבכם שהיא תחלת תיבה כסוף תיבה שלפניה כנו' . ל"ד ועל נפשכם אים אינו נתן ריוח ביניהם נראה כאומר וענפשכם . ל"ה וקשרתם אותם אים לא יתן ריוח ביניהם נראה כאומר וקשרתם אותם . ל"ו ולמדתם אותם אים אינו נתן ריוח נראה כאומר ולמדתם אותם . עוד תיבת ולמדתם יוליא ויבטא הדל"ת שלא יהא נראה כאומר ולמתם . הלא שאינה בכלל הס' דבקים כאומר בתיבת ועברתם . ל"ז אותם אים אינו נתן ריוח ביניהם נראה כאומר אותמתם . ל"ח על האדמה אים אינו נתן ריוח נראה כאומר עלאדמה . ט"ל נשבע ה' אים אינו נתן ריוח ביניהם נראה אומר נשבעדוני . מ' אשר נשבע אים אינו נתן ריוח נראה כאומר אשרנשבע . מ"א על הארץ אים אינו נתן ריוח נראה אומר עלארץ

דיני קריאת שמע

על ארץ. מ"ב ויאמר ה' אם אינו נותן ריוח ביניהם נראה אומר ויאמר דוני. מ"ג ה' אל אם אינו נותן ריוח ביניהם נראה אומר אדוני. מ"ד דבר אל אם אינו נותן ריוח ביניהם נראה אומר דבר. מ"ה לית הכסף אם אינו נותן ריוח ביניהם נראה אומר לית הכסף. מ"ו וזכרתם את אם אינו נותן ריוח ביניהם נראה אומר וזכרתם. מ"ז וראיתם אותו אם אינו נותן ריוח ביניהם נראה אומר וראיתם אותו. מ"ח וזכרתם את אם אינו נותן ריוח נראה אומר וזכרתם. מ"ט מלות ה' אם אינו נותן ריוח נראה אומר מלות דוני. כ' ועשיתם אותם אם אינו נותן ריוח נראה אומר ועשיתם אותם. כ"א עיניכם אשר אם אינו נותן ריוח נראה אומר עיניכם אשר. כ"ב אשר אתם אם אינו נותן ריוח נראה אומר אשרתם. כ"ג זניכם אשרתם אם אינו נותן ריוח נראה אומר זנימתיכם. כ"ד ועשיתם את אם אינו נותן ריוח ביניהם נראה אומר ועשיתם. כ"ה ה' אלהיכם אם אינו נותן ריוח ביניהם נראה אומר אלהיכם. כ"ו אלהיכם אשר אם אינו נותן ריוח נראה אומר אלהימם. כ"ז אשר הולאתי אם לא יתן ריוח נראה אומר אשרותי. כ"ח אתכם מארץ שהיא תחילת תיבה כסוף תיבה שלפניה כאומר. כ"ט ה' אלהיכם אם לא יתן ריוח נראה אומר אדוני אלהיכם. ס' אלהיכם אמת אם לא נתן ריוח נראה אומר אלהיכם. לקיים ולקדושה ולברכו מפסיק אפילו באמצע הפסוק (סוף מפסוק א' ובשכמל"ו) וכן למודים אבל לא יאמר אלא תיבת מודים אנוחנו לך. ס' ס' וכתב הרב בעל ש"ץ דף פ"ז בכרכו ויאמר ברוך ה' המבורך לעולם ועד. ובקדוש לא יאמר רק קדושה וברוך ק"ק ה' לבאות וכו' וברוך כבוד ה' ממקומו דקדוש וברוך שמעו ישעיה ויחזקאל מפני המלאכים ולא ימלוך וכו'. אבל לאמנים לא יפסוק בק"ש לענות אמן אפילו אמן דהאל הקדוש ורשומע תפלה. המגיה בש"ץ. וכתב שם בשם הר' מנחם וראיתי בס' הסקידים שיהא כל הדם זהיר שלא יתחיל בשום פסוק כשוראה שיטטרך להפסיק באמצע ולענות קדיש וקדושה אלא ימתין עד שיענה כדי שלא יטטרך להפסיק באמצע הפסוק. קטן כשהגיע לחינוך כבן ט' או עשרה שנים חייב בק"ש כן פסק מרן בקי' ע' בדעת ר"ת עיין בש"ץ דף ל'. נשים פטורות מק"ש שהיא מ"ע שהזמן גרמא וכיון ללמדם שיקבלו עליהם עול מלכות שמים. ס' ע' ס"א. (שיקראו לפחות פסוק שמע ובשכמל"ו) וכתב המ"א ס' ק' א' ופטורות מברכות ק"ש אבל חייבות בברכת אמת ויטיב דזכירת ישיבת מנצרים דאורייתא וא"כ לריבין לסמוך גאולה לתפלה. כתב הרב הגאון מוהר"א ח' בס' מתנין ברכה בשם ס' שאנת אריה שאין אדם יולא ודי חוב זכירת ישיבת מנצרים בהקדור כי אם בפה. שבור לעניין ק"ש כדין תפלה דבעינן שיוכל לדבר בפני המלך. ס' ל"ח. כתב הרב בעל ש"ץ דף ל"ד דמ"ש מרן דאם היה ישן מלעריץ אותו ומעוררם אותו עד שיקרא פסוק א' והוא ער ממש מכאן ואילך אפי' מתנמנם ולא. כתב ע"ז בכנ"ה בשם ריא' נראה בעיני שלא נאמר כן אלא כשקרא כבר ק"ש וברכותיה עם הלבור וילא ו"ח. וחזור וקוראה על מנתו אז על אותה קריאה נא' שאם היה אנוס יקרא פסוק א' ובשכמל"ו ער ממש והשאר מתנמנם. עוד כתב בשם הר"א ש' שאם היה אנוס ושמע ק"ש מפני אחר ילא

דיני קריאת שמע

לא שכתב מרן שאם מתמת חולו או אנוס אחר קרא ק"ש בלבו ולא וכ"ש שלא בשמיעה. וכ' בהגה לכתחילה יעשה כן להרהר בלבו ובלבד שלא יהא מקום מטונף לגמרי דאקור להרהר בד"ת במקום הטנופת. אם נאנס ולא קרא ק"ש בערבית יש לה תשלומין ביום ובשחרית יש לה תשלומין בערבית חוץ מברכות ק"ש שאין להם תשלומין עיין בס' תפלה לרוד דף ל"ז ע"ב. כשיאמר וקשרתם לאות על ידך ומשמש בתפלין של יד וכשיאמר והיו לטוטפות בין עיניך ומשמש בשל ראש. ס' כ"ה. נמצא בשם הקדמונים כל המעביר לית על עיניו כשקורא פ' לית יהא מובטח שלא יבא לידי קמוי עינים. כ"ה טו ס' כ"ד סק"ב. וכשיאמר וראיתם אותו אז יסתכל בלית שמטוה להסתכל בלית ואז יעבירם על עיניו. כתבי האר"י זלה"ה. בקריאת שמע יש רמ"ח תיבות כנגד איבריו של אדם וכשישמע משליח לבור שחזור ה' אלהיכם אמת בזה ישלים הרמ"ח כמ"ש בסעיף ג'. כתב המגיה בש"ץ דף ל"ט ע"ב והרב ברכ"י ה"ו כתב ולמאי דאיתמר בירושלמי אם קורא ביחוד שרי ליה לכפול ה' אלהיכם וכן הסכימו הרב ב"ח והרב פ"ח ז"ל בדברי הירושלמי ושמעתי שכן כתב מוהר"ר זלה"ה שנהג כן רבינו האר"י זלה"ה וכן חלק הראב"ד בענין הבקשות והזכרת שבתו ית' הביאו הרב שבולו הלקט ס' ח' עכ"ל. וכתב שם מלאתו כתוב בסדר היום מי שלא השלים הק"ש וכבר הקדים הש"ץ וקיים יותר טוב שיעמוד במקום שהוא וישתוק וישמע לש"ץ כשחזור ה' אלהיכם אמת ואח"כ יגמור הק"ש ויעיל לו כשהוא עומד בתוך ק"ש ועדיף טפי מלכוין בט"ו וזוין וע"ש. אמת ויטיב וזה בדבקים שבאמת ויטיב וכתב הרב ב' ידות דף ק"ט דאיתא בזוהר ר"פ מלא מת וברך בפיו ובחוטמו ובעיניו ולא מלאם בו ואמר בודאי לא נזהר בדבקים שבאמת ויטיב וכו'. ויטיב וכיון וקיים וכו' לא קאי על השכינה אלא קאי על הדבר הזה עלינו שאומר אח"כ עיין תפלה לרוד דף ל"ח. כשיאמר תהלות לאל עליון גואלם יקום להתפלל ו"ח ולא ימתין עד גאל ישראל. מ"ח. כשיאמר עוזר דלים יעשה עמנו עני עם השכינה שהיא בגלות. שם. עשרה שהיו מתפללין בעזרת ב"ה וכו' והוא יאמר ס"ת בב"ה והגיעו הם לעושה פלא קודם שירה חדשה בשעת הגבהת הס"ת לריך לראות באותה השעה הס"ת ועיין להרב חיד"א בס' מורה באצבע בקשר גודל סימן י"א אות כ"ה שכתב שאין לומר וזאת התורה אלא יראה הס"ת בשתיקה ודלא בהרב הנ"ל ויאמרו וזאת התורה וכו'. אמת ליעקב בדיני הקמת ס"ת ס"ד. כתב מרן דאין לענות אמן וקדושה בין גאולה לתפלה וכיאר הוא עושה ימתין בשירה חדשה כדי לענות. וכתב הרב המגיה בש"ץ בשם מאמר מרדכי דזוהר דוקא לכתחלה אבל אם התחיל בשירה חדשה בדיעבד כל שלא סיים הברכה וכל לענות ואח"כ יחזור ויאמר משירה חדשה וכו'. מי שהגיע לשירה חדשה וש"ץ קרוב למודים אין לריך להמתין כדי לשוח עם הש"ץ ולומר מודים אלא טפי עדיף שיתחיל התפלה וש"ץ אומר מודים והוא אומר ברוך וכו' וישתה הוא בברוך והש"ץ במודים. ש"ץ ק"א:

י"י רשמים בקדור לפני העמידה דע לפני מי אתה עומד לפני ממ"ה הקב"ה •
 איתא בעמק ברכה סמוך לתפלת י"ח יחשוב בלבו רוממות האל ית' וספלות
 האדם ויסיור כל תענוגי העולם מלבו וכו' ויאמר בלבו מה אני דל ורמה כלי מלא
 בושא וכלימה בא לבקש מלפני ממ"ה הקב"ה הלא בני מעלה יוראו ויבהלו מפני
 וסביבו נשערה מאור' אף כי אני קרוץ מקומר ולא כינת אדם לי נבזה בחיי ונמאס
 במותי אם לא ברוב חסדו שמתנהג עם בריותיו • וכתב בשם הרשב"א ז"ל הכוונה
 בכיוון הרגלים והידיים כפותים זה על גב זה כדי שהמתפלל יאסר לנגד עיניו ולבו
 כאלו ידיו ורגליו אסורות ואין בידו כח לקרב המועיל ולהרחיק המזיק זולתו יתברך
 וכן אמרו בעודן ריתחא כפת ידיה ומלליה • ובשם תולעת יעקב כתב בתפילה אנו
 מתעטפים בלילות ומניחין תפלין שהם מלות מעשיות כנגד עולם השפל שהוא עולם
 המעשה אח"כ אנו קוראים הזמירות וזמר וק"ש הוראות ושבתו הש"ת כנגד עולם
 הנבלגים שנאמר עליהם השמים מספרים כבוד אל • אח"כ אנו מתפללים תפלה
 מעומד שאין שם כי אם שכל ומחשבה ללול כנגד עולם המלאכים שנאמר עליהם
 בין העומדים האלה והוא נקרא עולם השכל • ובהיותנו מקדירין התפלה ע"ד הנז'
 אנו מקשרים העולמות יחד ומראים היותנו מתערבים בלירות הקדושים ולזה התפלה
 מעומד כי כן נאמר עליהם שרפים עומדים ממעל לו וכתוב ונתתי לך מהלכים בין
 העומדים האלה • וא"כ כל זמן שהוא רשע ופגום ובעל מחשבות רעות כולד ויכל
 להיות בדמיון עולם השכל להיות קרסור להשפיע מעולם לעולם • ולכן קודם תפלת
 י"ח יהיה בעל השובה גמורה ויראה עצמו שהוא עומד בדין לפני ממ"ה הקב"ה
 ובמה חובות דקדמוהו אין מספר והוא בא לשבח את הש"ת כג' ראשונות והקב"ה
 אינו חפץ בקלוטן של רשעים כמ"ס ז"ל ע"פ ויהי הוא מספר וכו' ויאמר זאת האשה
 וזה בנה אשר החייה אלישע וכי אחורי תרעה הו קאי אלא אפילו אם היו בסוף
 העולם הקיטן הקב"ה כדי שלא יספר אותו רשע בשבחיו של לדיק וכ"ס שאין חפץ
 הקב"ה בקלוטו שאפי' בקלוט הטריק אינו חפץ כ"ס בקלוטו הגדול של הקב"ה בעלמו
 ולספר גבורותיו ונפלאותיו ונוראותיו • ולאחר הג' ראשונות הוא בא ושאל מאת
 הש"ת לרכו בי"ג אמלעיות ובאיזה פנים הוא מבקש על עצמו והוא שנאוי ומתועב
 לפניו יתברך כימי שיש לו שונא לא די שאינו מריע לו עכשיו ושאתק ממנו אלא הוא
 בא לבקש ממנו לרכו כימה מתועב ותגדל חטופתו • וכדי להנצל ממחשבות זרות
 בתפלה יסתכל בדבר זה ויאמר בלבו הלא אם היותי עומד לפני מלך בשר ודם אפי'
 אם היו לי עסקים רבים ומחשבות עסקי וענייני והיותי שוכחם כלם ברגע מרוב הפחד
 נפשטים ממני כל מחשבות עסקי וענייני והיותי שוכחם כלם ברגע מרוב הפחד
 והאימה של המלך • ולא היה לבי ומאפוני כי אם בעניני אשר עם המלך ואפי' שהוא
 אינו רואה כי אם הפה ולא יראה ללב ולמחשבה • כ"ס וק"ו בן בנו של ק"ו לפני
 הכוחן לבות וכליות שה' יראה ללב אף לא אשום אומתו ופחדו לנגד עיני וכוונתו
 בלתי לה' לבדו כמו המלך ב"ו הלא ודאי יבוס ויכלס אפי' בפני עצמו ויחוש לכבודו
 יתברך ויראה ורעד יבא בו ויתעורר בתשובה שלימה כלב נשכר ונרצה ונאחז • ומה
 טוב

טוב אם יתעורר בכביה הן מפני החשק שזכה לעמוד לשבח לפניו יתברך ולברך
 בשמו ולשרתו הן מפני עוונותיו לבקש עליהם מחילה וסליחה וכפרה שארז"ל שלשה
 מיני תפלות נשמעות תפלת יחיד בדמעות בכל יום תפלת הזכור בכל יום • ויחיד בין
 ר"ה ליו"ה כמ"ס בע"ב • ומה שארז"ל שריוכה התפלה להויה בשמחה רבה כמ"ס
 עברו את ה' בשמחה הוא לאפוקי שלא יהיה לו שום דאגה ועצבון על עניני הע"ה
 אבל הכונה מרוב חשקו ושמחתו שהוא עומד לשרת לפניו יורו והוא בוכה מתוך
 אותה השמחה או אם בוכה על עוונותיו לבקש מחילה אין לך שמחה גדולה מזו •
 וכתבו בעלי המוסר בכמה מקומות כשזכיר את השם הנכבד והנורא ירעדו כל
 איבריו ואם באה לו שום מחשבה ושתוק ולא יוליא דבר תפלה מפיו עד שיכוין לבו
 ודבר זה הוא כלל גדול לכוונת התפלה • ותקח משל אם יהיו בידך מים עכורים
 הלא לא תוכל לשתותם ותמתין עליהם עד שיהיו ללולים וכ"ס התפלה שהיא קרבן
 לה' וכשהיא מעורבת ונערכת במים הזדונים וכלכלי המתשכות תמתין עליהם ולא
 תוליא דבר מפיך עד שיהיו מתשכותן ללולות מן העכריות • ובתפלה נאמר ולעבדו
 ככל לבכס ואיווהי עבודה שכלב זו תפלה שאינה נקראת תפלה עד שתהיה בכוונת
 הלב • וכבר המשילו משל בעלי המוסר ז"ל משל למלך שזוה לעבדו להביא לו מין
 מאכל מבושל בקדירה והעבדים הזמינו הקדירה והעמים והאש והמים וכל כלי
 התבשול מכשירי האוכל והביאו לפניו ועיקר האכילה לא הביאו לא תבשול ולא שום
 דבר כמה יקטוף המלך מאור וכו' כך הדבר הזה הקב"ה רוצה תפלה שלימה והאדם
 מזמין את פיו ולשונו וקולו וסדור בידו • וכן כל הדברים הגורמים התפלה והעיקר
 שהוא כוונת הלב לא הביאו כמה הם מגונים שכל הטורח הוא בשביל כיוון הלב
 להבין • ובעל חובת הלכות כתב כי דברי התפלה הם כגוף וכוונת הלב הוא הנשמה
 לגוף וכשהתפלל האדם ולבו טרוד בזולת מענין התפלה הרי תפלתו כגוף בלי נשמה •
 משל לעבד שבה ארונו לתוך ביתו והעבד רואה לאשתו ולבני ביתו לכבודו ולעמוד לפניו
 ולעשות לרכו והוא הלך לו להתעסק בעניניו ובשחוק ובטיוול וכמנע מלשרתו בעלמו
 ולא השתדל בכבודו לעשות לו מה שראוי לו הלא והוא לא יקבל כבודו ועבודתו וישיב
 הכל בפניו וכו' • וכשהיה אדם חושב בדברי הע"ה ואח"כ יקאום תפלתו ויאמר
 והגיון לבי לפניך הלא זה נכחי גדול שיטעון דבר שקר עם אלהיו ולבו ומאפוני כל
 עמו • ושאל ממנו אח"כ לקבל אותה לרעותה ממנו • ומה שתקנו לנו בתפלה בתחלת
 העמידה אדני שפתי תפתח וכו' כדי ליתן אל לבו לבין בתפלתו שהרי הוא מבקש
 מאת השם שישים מענה בפיו לספר תהלתו ושבחיו של מקום ולא יטה לבו לפנות
 בענינים זולת שבחיו ותהלתו • ובירושלמי הביאו שנים ושלשה חכמים שאמרו
 שי"ה לא היה מניחם לבין כראוי א' היה מונה שורת הבנין בכותל שלפניו וא'
 מונה כמה פסוקים וכו' • ונתנו טעם שהיו מבני עלי שנאמר בו וכל מרבית ביתו
 ימותו אנשים שתפלה בכוונה מארכת ימיו של אדם כמ"ס ג' מאריכים ימיו של אדם
 ואחר מהם היא התפלה בכוונה לכך בא הי"ה קר בכל עז ותעצמות לבלבל מחשבותם
 כדי שלא יוכלו לבין ולא יאריכו ימים ב"מ • וכדי לעורר הכוונה ולא תכנס בלבו
 שום

מוסר לתפלת י"ח

שום מחשבה אחרת לא יתפלל כי אם מתוך הסדור שכל הפותח עיניו בתפלתו לראות אנה ואנה מלאך המות מקדים לשבר עיניו בקבר כמ"ס ז"ל מלבד אם יתפלל בסדור מותר לפתוח עיניו לראות בסדור דוקא . ואם יתפלל האדם תפלתו בלא לב ולב כל ערמו לריק ויגיעו לבהלה ולעקתו לא ישמע אל מלבד עונש המגיע לו . משל לעבדים ולשרים המביאים מנחות ודורות למלך אדונייהם כל א' וא' לפי כבודו מהם נודות יין ושמן משוכחים מהם חביות של רבש וכיוצא מהם תיבות מלאים בגדי משי ורקמה כל א' וא' כפי השגת ידו . ויש רעים סכלים ראו לגנוב דעתו של מלך והמה בתוך הבאים הביאו כמה נודות נפוחים אשר אין בהם כלום ונראים מלאים על כל גדוהיהם ותיבות ריקניות סגורות אבל אין בהם כלום שלפי שעה נראים כמביאים אבל אח"כ כשנפתחים עלה באשם ותעל לחנתם אשר הגדילו לעשות דבר כיוון גדול והם ראויים לעונש גדול שגנוב דעתו של מלך וראויים לעונש יותר מאם לא היו מביאים . כך הדבר הזה כי הלא כל תפלותינו ושכחתינו הם כמו מנחה שאנחנו מקריבים לפניו ויתברך שתפלות כנגד קרבנות תקנום והאיברים כלם המתפללים הם כמו נודות נפוחים ותוכם הם ריקנים והכוונה והרצון והמחשבה ידמו ליון ושמן ובגדי משי ורקמה שהם העיקר מה שבתוך הנודות והתיבות היואלות מפה האדם כל תיבה ותיבה הם תיבות ריקניות והכוונה בהם הוא מה שבתוכם . ויש באים להתפלל ומביאים עצמם ואיבריהם והסדור בידם עומדים כמו נודות נפוחים ותיבות ריקניות שאין להם ומחשבתם עמם נראים מלאים אבל הם ריקנים ואין בהם כלום וענשם רע ומר כי הלא מלך ב"ו אפשר כשרואה נוד נפוח ותיבה סגורה כמליאה לה ויחשוב לפי שעה שהם מלאים . אבל הקב"ה הכוחן לכות וכליות וידע מה שבתוכו בכל עת ובכל רגע כיוד מקריב לפניו דבר שהוא גנאי אפי' לפני הב"ו ועוד ידמה כמו הסומא הממשש באפילה לפניו והוא בידו ממשש אבל רגליו אינם בטוחים מן הנפילה כי אם יהיו לפניו פתחים וכורות הלא יפול בהם אף שהוא ממשש בידיו . כך הדברים היואלים מן השפה הם כמו אורת העי"ן לבד הגשמים והכוונה והשכל בהם הם כמו האור היואל מתוך המחשבה ששם הנשמה ומאיר בתוך העין והולך לבטח דרכו . ולא ימהר בתפלתו כ"כ שהוא מבטלת המחשבה וכפרט שאין אתנו וידע עד מה מהכוונות כמו הסומאים . ולכן מה יעשה הסומא שאפי' שרגליו אין בטוחים מן הנפילה כשולך לאט לאט וממשמש ברגליו לא יפול בפחת וכבוד כך האדם כשתפלל לא ירוץ וימהר הרבה אלא יתהלך לאטו תיבה בתיבה ולא יפול :

שיר למוסר הנזכר

בעת תערוך תפלת השבחים
הלא ידמה ממשש קיר וסומא
וימשל עוד לעבדי המלכים
ברוב תיבות מליאות הון וטובות
בקירות לב ובלתייהן זנוחים
ורגליו מנפילה אין בטוחים
ומשאותם אלי מלך שלוחים
ונודות הממולאים רקחים
ויש

מוסר לתפלת י"ח

נז

ויש רעים כמעשה תעהועים
ומנחתם כמו קוצים כסוחים
אשר באו ברוב תיבות ויצאו
והמה ריק והנודות נפוחים

דיני תפלת י"ח

לא יעמוד להתפלל אלא באימה והכנעה לא מתוך שחוק וקלות ראש ודברים בטלים ולא מתוך כעס אלא מתוך שמחה של מטה . קי' ק"ג ק"כ . כתב הרב בעל עמק ברכה דף מ"ב מ"ט חכמי המשנה אין עומדין להתפלל אלא מתוך כבוד ראש לאו דוקא כבוד ראש אלא דרך משל הוא מפני שראשו שהוא עיקר כל האיברים כשמכבד ראשו עליו כל האיברים נכנעים . והרב בעל ש"ץ הביא משם הרב זלה"ה דאסור להתפלל תפלתו בעלבות אפילו על דאגת עוונותיו רק בשעת הדוויין וחרבן כ"המק ויהיה כעבד המשמש את קונו בהכנעה ושמחה גדולה כמ"ס תחת אשר לא עבדת את ה' אלהיך בשמחה . וכזהר ויחי שמחה בלפני ורננה ברמשא ש"מ שאין לבכות בתפלת שחרית רק בתפלת מנחה . עיין להרב חיד"א במורה באלבע קי' ב' אות כ"ד שכתב אם אפשר לו לומר כל תפלות חול בבכיה אשדיו . לריך שלא לסמוך עצמו לעמוד ולא על חברו בשעת תפלה . קי' ז"ד ק"ח . כתב הרב ב"י קי' בשם מהר"י מולכו חולה שא"ל לו לעמוד בלי קמך אם בריא לו שכשעומד סמוך יכול לכוין כמו שמכוין אם מתפלל מיושב יעמוד ויסמוך . ואם לאו יתפלל מיושב . לריך לכוין רגליו זה אלל זה בכיוון (קי' ז"ה ק"א) ו"א שכשעומד להתפלל ולך לפניו ג' פסיעות דרך קירוב והגשה לרבר שריך לעשות . הגה . ויקום על עמדו לילך ולהתקרב למקום שמתפלל משהתחיל תהלות לאל עליון גואלם כמ"ס לעיל . לריך שיכוף ראשו מעט שיהיו עיניו למטה לארץ ויחשוב כאלו עומד בב"המק וכלבו יכוין למעלה לשמים . ק"ב . ויח ידו על לבו כפותין הימניות על השמאליות ונתן טעם הב"י לרמוז להכנעת יו"ה שהוא כנגד השמאל . יעמוד כעבד לפני רבו באימה ויראה ובפחד ולא יניח ידו על חלציו מפני שהוא דרך זוהרא . ק"ג . כתב הרש"ץ משם עשרה מאמרות שיהא פרק האמצעי מב' זרועות נגד פני המתפללים והרמ"ק היה אומר לבוף הגודל בתוך פיסת היר . וכתב הט"ז במ"ס בגמרא רבי כד הוה לערה הוה פכר ידיו פי' באדם ששוכר אלבעותיו מתננת לערו כ"מ אבל הנחת יד ימין על יד שמאל דרך הכנעה בעלמא אפילו בשעת שלום יעשה ואינו מורה דין על עצמו . כתב העט"ז שזוהר המתפלל מתוך הסדור שירטום כל המקומות שריך להתפלל באותה תפלה ולא יפוש אחריהם בתוך התפלה . האר"י זלה"ה לא היה מתפלל כי אם מתוך הסדור . כתב הרב בעל ח"י ועוב להתפלל כל התפלות מתוך הסדור שהותיות המה טויר עולמות ונורות של מעלה אשר סביבות עווס יש כסגולתם להפר המחשבה . אסור לו לרוק ואם א"ל לו מבליעו בכסותו בענין שאינו נראה . קי' ז"ז . וכתבו במקום אחר שאף בתפלת מיושב כך יעשה ולא יהיה נראה רוקו כי אם בכסותו . המתפלל לריך שיכוין לבו מה שמוציא בשפתיו ויחשוב כאלו

דיני תפלת י"ח

שכינה כנגדו ויסייר כל המחשבות הטורדות אותו עד שתשאר מחשבתו וכוונתו זכה בתפלתו. ויחשוב כי אילו היה מדבר לפני מלך ב"ו היה מסדר דבריו ומכוין בהם ופה ק"ו לפני ממ"ה הקב"ה שהוא חוקר כל המחשבות. וכך היו עושים חסידים ואנשי מעשה שהיו מתבודדים ומכוונים בתפלתם עד שהיו מגיעים להתפשטות הגשמות ולהתגברות כח השכלי עד שהיו מגיעים קרוב למעלת הנבואה והוא תבא לו מחשבה אחרת בתוך התפלה ישתוק עד שתתבטל המחשבה. ויחשוב בדברים המבניעים את הלב ומכוונים אותו לאכזי שבשמים ולא יחשוב בדברים שיש בהם קלות ראש. סי' ז"ח ס"א. ויחשוב קודם התפלה מרוממות האל ותברך ובשפלות האדם ויסייר כל תענוגיו העולם מלכו. הגה. ותפלל דרך תחנונים כרש המבקש בפתח ובנחת שלא תראה עליו כמשאוי ומבקש ליפטר ממנה. ס"ג. התפלה היא במקום הקרבן ולכן לריך לזוהר שתהיה רוגמת הקרבן ולא יערב בה מחשבה אחרת כמו מחשבה שפוסלת בקרבנות הקדשים. ומעומד דומיא דעבודה. וקביעות מקום כמו הקרבנות שכל א' קבוע מקומו לשחיטתו ומתן דמיו. ושלא לחוץ דבר בינו לבין הקיר דומיא דקרבן דחליטה פוסלת בינו לקיר. ס"ה. אל יחשוב שראוי הוא שיעשה הקב"ה בקשתו כיון שהתפללתי בכוונה כי אדרבה זה מזכיר עוונותיו של חסדיו שהוא מתנהג עם בריותיו. ס"ה. שיהי יין כדי רביעית אל יתפלל עד שיקיר יינו. סי' ז"ט ס"א. כתב הרב ב"ו ה"ו פי' אף שהוא רגיל ביון שאף אם שיה הרבה אינו בקוץ שבו אלף יוכל לרבר בפני המלך ולא קרינן ביה אלף שתוי עכ"ז אם שיה רביעית אל יתפלל לכתחלה. המתפלל לריך לכיון בכל הכרכות ואם לא כיוון באבות אע"פ שכוין בכל השאר יחזור ויתפלל. סי' ק"א ס"א. והאידנא אין חוזרין בשביל כוונה דהא אפילו בחזרה קרוב הוא שלא יכוין וא"כ למע יחזור. הגה. ועיין במ"ש בחזרת התפלה דאם לא כיוון בתפלה יכוין היטב בחזרת הש"ך התפלה מתחלה ועד סוף. לא יתפלל בלבו לבד אלא יתחוך הדברים בשפתיו ולא ישמיע קולו. ס"ב. ובזוהר החמירו בעונש המשמיע קולו בתפלתו וכפי הזוהר אפילו לאזניו לא ישמיע עיין בש"ך דף ק"ה ע"ב. אסור לישב כנגד המתפלל אפילו כמלא עיניו ומדרדיו ירחיק ד' אמות. ואם עוסק בתפלה אינו לריך להרחיק מדרדיו. אסור לעבור כנגד המתפלל בתוך ד' אמות ובלידיהם מותר. אם השלים תפלתו והיה אדם אחר מתפלל אחריו אפילו שהאחרון התחיל להתפלל אחר הראשון אסור לפסוע ג' פסיעות עד שיגמרו מו שאחריו. סי' ק"ב. אינו פוסק לא לקדיש ולא לקדושה אלא ישתוק ויכוין למע שאומר ש"ך ויהיה כעונה. סי' ק"ד ס"ז. כתב בש"ך ישתוק בקדיש עד ותברך ובקדושה עד ברוך כבוד ה' ממקומו. דף פ"ז. לריך שלא יהיה דבר חוץ בינו ובין הקיר ודבר קבוע כגון ארון ותיבה אינם חוץ והאדם אינו חוץ. אבל יותר טוב אם יוכל להזכיר שלא להתפלל אחורי שום אדם. סי' ז' ס"א. ולא תשוב חליטה אלא בדבר גדול שנוכחו עשרה ורחב ד' אבל דבר קטון לא תשיב הפסק. הגה. בלא אזור אפילו

דיני תפלת י"ח

נח

אפילו יש לו אכזי לא מהני לתפלת י"ח עד שיכסה לבו. סי' ז"א ס"ב. ומי שהולך כל היום בלא אזור וחגורה אין לריך לאזור בשעת התפלה. מ"א סי' ק"א. ובזוהר ואתחנן ב' ת"ח מאן דקאים בללותא בעי למכסייה עיניו וכו' ובספרא דרב המנוחא סבא אמר מאן דפתח עיניו בשעתא דללותא או מאן דלא מאיך עיניו בארעא אקדים עליה מלאך המות וכד תיפוק נפשיה לא יסתכל בנהירו דשכינתא ולא ימות בנשיקה. מאן דמולול בשכינתא מתולול הוא בשעתא דאטעריך ליה הה"ד כי מכבדו אכבר וכזוי יקלו. המתפלל מתוך הספר דינו כמתפלל בעיניו סגורות כמ"ש הפוסקים ועיין בס' חקי חיים אות ב' ס"ק ט"ז. ועיין בס' ש"ך דף ק"י מס' תולדות חיים דבשמתפלל מתוך הספר נראה כי אין בזה חשש כיון שהוא שח עיניו לראות בספר וכן משמע לשון הזוהר וכן כתב בס' מעה משה. וכתב בס' מחזיק ברכה וכל אדם ישער עצמו בטוב לו לכיון אם לומר מתוך הספר או בעל פה וככה יעשה על פי מדרתיו. כתב החסיד בעל ר"ח בשער היראה פ"ה דא' מג' דברים המעכבים את ישראל בגלות שאמרו בזוהר דמהדרו אנפיהו משכינתא פי' הרב ז"ל דאם הוא בעמידה ובאמצע תפלתו מתזיר פניו להסתכל כאן וכאן בלרבי עצמו דנוגע בכבוד השכינה. ובעט"ז כתב סי' ז"א ס"ק א' וריך לכיון ב"ח ברכות בותר ויסקל כל מחשבה אחרת שהיא קליפה בין קבה"ו כי כיון שמיידך לריך כוונה מיוחדת בלי מחשבה אחרת המפסקת ואם לא עשה כן טוב ליה דלא איברי והקב"ה אמר כתבו את האיש הזה ערירי. זוהר פ' פקודי ותולדות חיים. לריך לסמוך גאולה לתפלה ולא יפסיק ביניהם אפילו באמן אחר גאל ישראל. סי' קי"א ס"א. ואמרין בש"ס שאינו ניוזק כל אותו היום (ולא לקדיש וקדושה) ואפילו להיות שומע בעונה אסור לשתוק. עיין בש"ך דף ק"א. והקומוך גאולה לתפלה הוא תיקון למוטיא שז"ל עו"הת. מס' דרך ישרה דף קכ"א. אמרין בירושלמי דברכות מו שאינו קומך גאולה לתפלה למע הוא דומה לאהובו של מלך שבא ודופק על פתחו של מלך יאל המלך ומלאו שהפליג אף הוא הפליג אלא יהא אדם מתקרב להקב"ה בתשבחות וקלוסין של יואת מצרים ובעודו קרוב אליו יש לו לתבוע לרכיו. אם עד שלא קרא ק"ש מלא זכור מתפללין לא יתפלל עמהם אלא קורא ק"ש ואח"כ יתפלל דלסמוך גאולה לתפלה עדיף. ס"ג. אבל בערבית אינו כן אלא יתפלל עמהם ואח"כ קורא ק"ש. עיין בב"ה ס"ק ד'. הנכנס לב"ה ומלא זכור מתפללין בלחש אם יכול להתחיל ולגמור קודם שיגיע הש"ך לקדושה או לקריש יתפלל ואם לאו אל יתפלל אף אין השעה עוברת. ואם נכנס אחר קדושה אם יכול להתחיל ולגמור קודם שיגיע הש"ך למודים יתפלל ואם לאו אל יתפלל. וה"ה אף אם יגיע למודים או לאחת הכרכות ששומן בהם יתפלל. סי' ק"ט. כתב הרב ב"ו ה"ו שמהרי"ך כתב משם רור החיים תלמיד הרשב"א שהיה אומר הרשב"א דכי אמרין עד שיגיע ש"ך למודים וכו' היינו דוקא באדם המתפלל בב"ה אבל אם ירטה להתפלל בעזרה חוץ לבית הכנסת יתפלל ולא ומתין. אם מתחיל להתפלל בחזרת הש"ך עם הש"ך כשיגיע עם ש"ך לנכדישך ואמר עמו כל הקדושה מלא במלא כמו שהוא אומר וכן ואמר עמו האל הקדוש ושומע תפלה וגם במודים

דיני הפלת י"ח

במודים יגיע עמו למודים או להטוב שמך כדי לשחות עם הש"ץ במודים . סי' ק"ט
ס"ב . המתפלל לריק שיכרע עד שיתפקפקו כל חוליות שבשרה . שיעור השחייה עד
שיראה אפר כנגד לבו . עט"ז סי' קנ"ז סק"א . ולא יכרע באמצע מתניו וראשו
ישאר זקוף אלא גם ראשו יכוף כאגמון . סי' קי"ב ס"ד . וענין יתפקפקו שיהיו בולטים
הקשרים שבפרקי החוליות לשון פוקקין הגפן שהוא קשר שבגפן שהוא בולט לחוץ .
תפלה לרוד סי' קפ"א . ולא ישחה כ"כ עד שיהיה פיו כנגד חגור של מכנסים ואם
הוא זקן או חולה ואינו יכול לשחות עד שיתפקפקו כיון שהרכיז ראשו דיו כיון שניכר
שהוא חפץ לכרוע אלא שמצער עלמו . ס"ה . אמרינן בב"ר דף י"ו דשררו של אדם
לאחר ז' שנים נעשה נחש והני מילי למאן דלא כרע במודים והו שרמוזו כי זקוף
זקוף כחוייא שלא יהיה נחש . ואמרינן במדרש שיש עלם בשררו של אדם שממנו נוטר
לעת"ל ואותו עלם חזק וקשה כ"כ שאין האיש יכול לשורפו וכשאותו עלם נעשה נחש
אינו חי לעתיד לבא ובקבא דמפטים אמרו בפירוש שאינו חי לעתיד לבא . תפלה
לרוד סי' קפ"א . ראה והביטה כמה טובה מאחד . ולפי עולם נעשה כך לריק
אזהרה יתירה לכרוע כהוגן כדון וכמשפט . כשהוא כורע וכרע במהירות בפעם א'
ובשהוא זקוף וזקף בנחת ראשו תפלה ואח"כ גופו שלא תהיה עליו כמשאוי . ס"ו .
כשהוא כורע כורע בכרוך וכשזוקף זוקף בשם . ס"ז . ולריק לכיון כשכורע באבות
להמשוך ולהוריד היו"ד של שם הוי"ה ב"ה ולקשר אותה עם אות האל"ף של אדנ"י
וכשזוקף ראשו וכיון להעלות האל"ף אל"ף היו"ד וכן בכריעה של מגן אברהם יחבר
ה' ראשונה עם ד' דאדנ"י ובזקיפה להעלות הדל"ת לגבי ה"א . ובמודים כשכורע
יחבר הו' של הוי"ה עם הנו"ן דאדנ"י ובזקיפה להעלות הנו"ן אל"ף הו' ובסיום הברכה
בכריעה יחבר ה' אחרונה עם י' של אדנ"י ובזקיפה יעלה י' דאדנ"י עם ה' אחרונה
ובזה נמצאו ד' אותיות הוי"ה מחוברים עם ד' אותיות דאדנ"י וכשואמר המבדק את
עמו ושאל בשלום אמ"ן וכיון הוי"ה אדנ"י שנתוחדו ונדווגו שעלוט כמנין אמ"ן .
וכל שאינו מכיון בה עליו כאמר נתנני ה' בידי לא אוכל קום . וכל המכוין מוכטח
לו שאין תפלתו חוזרת ריקס . תפלה לרוד סי' קפ"א . בכרוך יכרע גופו ובאתה
יכרע ראשו ע"פ הקבלה ועיין בב"ה . כתב הרב בעל חקי חיים אות ד' ס"ק כ"ו
כשואמר ברוך יכרע בכרכיו וכשואמר אתה ישחה עד שיתפקפקו כל החוליות . וזהו
עקב של"ה . וכריעות אלו כתב אבודרהם ז"ל כדי שיוכור לפני מי הוא עומד וכי
סופו להיות עפר ולהמשך ברכה מלמעלה למטה :

דין הזכרת טל ומטר

אם אמר משיב הרוח בימות החמה או אם לא אמרו בימות הגשמים אין מחזירין
אותו שאין הרוחות נעלמים . לפוש . וכן בטל אם הזכירו בימות הגשמים
או לא הזכירו בימות החמה אין מחזירין אותו שג"כ הטל לא מיעבר . שם סי' קי"ד
ס"ג . אם אמר מוריד הגשם בימות החמה מחזירין אותו . דאין עכשיו זמנא ואדרבה
קללה

דין הזכרת טל ומטר

קללה הם לעולם . שם . וחזור לראש הברכה ואם סיים הברכה חוזר לראש התפלה .
בימות הגשמים אם לא אמר מוריד הגשם מחזירין אותו . וכתב הלבוש שכיון שדרך
הגשמים להיות נעלמים לריכוס להזכיר ולהתפלל עליהם . והני מילי שלא הזכיר טל
אבל אם הזכיר טל אין מחזירין אותו . שכיון שבכח את הקב"ה בטל שזרכו לעולם
מעין גשם הוא שאיננו נעבר . לבוש . ולענין שאלה דהיינו ופן טל ומטר לא מהני
אם אמר טל ולא אמר מטר . כמ"ש סי' קי"ז ס"ד . והטעם כתב הלבוש בהזכרה
כיון שבכח את הקב"ה בטל שזרכו לעולם שמעין לורך הגשם הוא אע"פי שאינו
נעבר ולא בו ידי שבח הגשם אבל בשאלה שהוא לריק להתפלל על הגשמים שדרכם
להיות נעלמים אם אמר טל ולא מטר לא יא' ידי חובתו לשאלת מטר . כמה דברים
אמורים שמחזירין אותו כשלא אמר בימות הגשמים מוריד הגשם היינו כשקיים כל
הברכה והתחיל ברכה שאחריה אבל אם לא התחיל ברכה שאחריה אפילו שקיים
הברכה אין לריק לחזור אלא אומר שם משיב הרוח ומוריד הגשם בלא חתימה . ס"ו .
ואין לו תקנה לאומרו ולהזכירו בשומע תפלה כמו בשאלה שהוא ברוך עלינו שיש
לה תקנה לאומרה בשומע תפלה כמ"ש . ופסק הש"ע דשאני שאלה שהוא בקשה
ושייכא בש"ת שהוא גם כן בקשה אבל הזכרת הגשם היא שבח ולא שייכא בש"ת .
תפלה לרוד סי' קפ"ט . וכתב עוד שאם לא זכר עד שאמר נקדישך ונערישך כתב
בגן המלך סי' קנ"ב דהוי כאלו התחיל בברכת אתה קדוש דנקדישך הוא מנוף ברכה ג' :

דין המלך הקדוש

אם טעה או מקופק שלא אמר המלך הקדוש חוזר לראש ואם אמר האל הקדוש
ותוך כדי דבור נזכר ואמר המלך הקדוש אינו לריק לחזור . ותוך כדי דבור
הוא כדי שיאמר שלום עליך רבי ומורי כמ"ש הפוסקים . אם בשאר ימות השנה חתם
המלך הקדוש יא' ידי חובתו ואין מחזירין אותו דאדם נדון בכל יום ועיין בס' תפלה
לרוד סי' קל"ז . עוד כתב בשבת בנתיים אם נזכר בתוך הברכה דמעין שבע חוזר
למלך הקדוש שאין כמוהו ואם חתם הברכה אין מחזירין אותו . עיין להרב חיד"א
במח"כ סי' תקפ"ב אות ג' שפסק שריק לחזור . כתב המ"א בסי' תקפ"ב דהכא לא
מהני שיאמר ז' פעמים כמו לענין גשם וטל דהכא אינו רשאי לומר בא"י דהוי
ברכה לבטלה ואם יאמר בלי שם א"כ בתפלה כשיאמר בשם חוזר ללימודו לומר בא"י
האל הקדוש :

דין אתה חוננתנו

כתב הרד"א מה שקבעו הברלה בחונן הדעת לפי שכשם שאין לאדם לעשות
מלאכה כמ"ש קודם שיכדיל כך אין לו לתבוע זרכיו קודם שיכדיל לכן
קבעו הברלה בחונן הדעת שהיא ראש לכל הרכיסי' והכי איתא בירושלמי אסור לאדם
לתבוע

מלך המלך

דין אתה חוננתנו

לתבוע זרכיו עד שיכדיל. אם טעה ולא הכדיל משלים תפלתו ואינו חוזר לפי שזריך להכדיל על הכוס. סי' רנ"ד. ואם טעם קודם שהכדיל על הכוס זריך שיחזור ויתפלל ויכדיל בתפלה. וכתב הלבוש לפי שגשה תרתי לגרועותא חוץ ממה ששכח ולא הכדיל בתפלה אלא ג"כ טעם קודם שהכדיל. אבל אם הכדיל בתפלה אע"פ שטעם ואכל קודם שהכדיל על הכוס יכול להכדיל אח"כ על הכוס כמ"ש בקי' רנ"ה ס"ה. טעה ולא הכדיל בתפלה ואין לו כוס כלילה וסבור שאף למחר לא יהיה לו זריך לחזור ולהתפלל. ס"ב. והמ"א כתב ונראה לי אם נזכר קודם שומע תפלה יאמר אותה בשומע תפלה רבוה יש לסמוך על הטור. אבל כשיש לו כוס לא יאמרנה בשומע תפלה כמ"ש הרב ב"י. במקום שאמרו שאינו חוזר להתפלל מיד בטקוים הכרכה אין לו לחזור אע"פ שלא פתח בכרכה שאחריה. ס"ד. ואע"פ שאמרו שאל אדם זרכיו בשומע תפלה היינו דוקא זרכיו כגון חולה וכו' וכן שאלת מטר אבל הזכרה והכדלה ושאר שבת אחר שאינו מעיין שומע תפלה לא. תפלה לזרד סי' ר"ו. מי שנאנס ולא התפלל במוטאי שבת מתפלל כיום שתיים ולא יאמר אתה חוננתנו בתשלומין אע"פ שלא הכדיל. כנ"ה סי' רנ"ד בהגהת הטור. מי שנאנס ולא התפלל במנחת שבת מתפלל במוטאי שבת שתיים של חול מכדיל בראשונה ולא בשניה. ואם הפך שלא הכדיל בראשונה והכדיל בשניה שניה עלתה לו ראשונה לא עלתה לו. שגלה דעתו שהתפלל בראשונה לתשלומין לכן זריך לחזור ולהתפלל אחת לתשלומין. כ"ה ט. ואם הכדיל בשתיים או לא הכדיל בשתיים ולא. סי' ק"ח פ"ח. לויבא גלוי דעת:

דין ברכת השנים

אם שאל מטר בימות החמה מחזירין אותו. כיון שהוא קללה לעולם. לבוש. סי' קי"ז ס"ג. אם לא שאל מטר בימות הגשמים מחזירין אותו אע"פ ששאל על שאמר ברכנו אבל אם שאל מטר ולא טל אין מחזירין אותו. דטל לא מעצור. שם. והטעם דבשאלה לא מהני אם אמר טל ולא מטר ובהזכרה אם אמר טל ר"ל שאמר משיב הרוח ומוריד הטל ולא אמר ומוריד הגשם דמהני כיון שהזכיר טל. עיין לעיל מ"ש בשם הלבוש. ואם נזכר קודם שהתחיל תקע בשופר גדול שלא שאל מטר אפילו שסיים הברכה אומרו שם כמ"ש. סי' קי"ד ס"ו ב"ה ט. וכשאומרו שם יאמר בלא תקימה ותן טל ומטר על כל פני האדמה כמ"ש בקי' קי"ד גבי הזכרה שנוכר קודם שהתחיל אתה קדוש אומר שם משיב הרוח ומוריד הגשם בלא תקימה. אם לא אמר ברכנו בימות החמה אינו חוזר דטל לא מעצור שיש נוהגין שכל ימות החמה אין מזכירין טל ואף אין שואלין אותו בברכת השנים. עיין בהגהת הלבוש סי' קי"ד. אם לא שאל מטר ונזכר קודם שומע תפלה אין מחזירין אותו ושאל בשומע תפלה. ס"ה. ואם היה לו תענית וזריך לומר עננו ויאמר השאלה קודם עננו. הגה ולבוש. ונתן טעם הלבוש דהשאלה הוי תדיר ותדיר קודם. וב"ה כתב דשאלה מחזירא מעננו דאם לא אמרה מחזירין אותו מה שאין כן בעננו. ואם לא נזכר עד אחר

דין ברכת השנים

אחר שאמר שומע תפלה אם לא עקר רגליו חוזר לברכת השנים ואם עקר רגליו חוזר לראש התפלה ומשאמר יהיו לרצון וכו' שאחר אלהי נזר אפילו שלא עקר רגליו כעקורים דמו וחוזר לראש. ואם נזכר אחר שחתם שומע תפלה קודם שיתחיל ראה נראה שאומר ותן טל ומטר ואח"כ אומר ראה. ס"ה :

דין המלך המושפט

אם טעה או שהוא מקופק אם אמר המלך המושפט אם נזכר קודם שעקר רגליו חוזר לברכת השיבה ואומר משם ואילך על הסדר ואם לא נזכר עד שעקר רגליו חוזר לראש. סי' תקפ"ב. ואם אמר אוהב זרקה ומשפט ותוך כדי דבור נזכר ואמר המלך המושפט אינו זריך לחזור. שם ותוך כדי דבור הוא כדי שאמר שלום עליך רבי ומורי כמ"ש הפוסקים. אבל בהג"ה סי' קי"ח ס"א פסק דאם אמר מלך אוהב זרקה ומשפט אין לחזור ולא אמרו אלא במקום שכל השנה אומרים האל אוהב זרקה ומשפט וכו' וכן פסק הב"ח והמנ"מ סי' תשל"ט וכן ס"ל הש"ה. והמנ"א סי' קי"ח ס"א א' כתב דלא כלבוש שכתב שנהגים לחזור אפילו אמר מלך אוהב וכו' וכתב עוד וכן כתבו בהגהות מיימוניות דאין זריך לחזור ופשיטא דהגהות מיימוניות היה בקי במנהגים עי' ש"יוב"ס גן המלך סי' ק"ז פסק אם אמר מלך אוהב וכו' אינו חוזר וכן בשכנ"ה סי' תקפ"ב הגהת הב"י מסיק להלכה רוחת דכיון דהזכיר מלך אינו חוזר. עיין בתפלה לזרד סי' רס"ו. וכתב שם הרוב הפוסקים ס"ל דאינו חוזר כשאמר מלך אוהב וכו'. אבל כיון דיש פוסקים ס"ל דחוזר לכן יתפלל דרך נדבה כדי ללאת חובת כל הדעות. ותבא עליו ברכה ע"ס :

דין עננו

בר תענית שלא קבלו עליו מבעוד יום אינו מתפלל עננו. סי' תקס"ב. והרב ש"ך ברך קע"ה כ' שיכול לומר עננו והרב ט"ז כתב דהנכון לרלב שני תיבות דהיינו טוס תעניתנו דאינו אלא לזעורי בעלמא ובוה יולא לכל הדיעות וכן כתב הב"ח. ולימא הכי עננו ה' עננו כי בלרה גדולה אנחנו וכו' כמ"ש הט"ז על הוסיף שרואה לומר עננו בתפלת שחרית לימא הכי וכו'. אם שבת מלומר עננו אין מחזירין אותו ואם נזכר קודם שעקר רגליו אומרו בלא תקימה לאחר תפלה. וכתב המ"א דווקא לאחר תפלתו רשאי אבל אם נזכר קודם ראה אין לאומרו דהוי הפסק בתפלה והו דעת מור"ם בהג"ה (אבל מנהגנו לומר עננו גם בתפלת שחרית) ונהגו בכל הזמנות שאין לאומרו כי אם במנחה מלבד ש"ך שאומרו אף בשחרית כשמתפלל בקול רם. ובלחש דינו כוסיך בשומע תפלה. שליח זכור שגמר גואל ישראל ושכח ולא אמר עננו לא יחזור אפי' אם עדיין לא גמר רפאתו ואם חזר ברכה לבטלה הוא אלא יאמר עננו בשומע תפלה כיחוד. סי' קי"ט ס"ד. יחיד המתפלל עם הזכור בתענית

בתענית לבור וחינו מתענה אינו אומר עננו . תפלה לרוד סי' רכ"ג . בתענית חלום
יאמר עננו בשומע תפלה מור"ס בהג"ה סי' תקס"ב . המתענה בשבת תענית חלום
אומר עננו אחר סיום תפלתו בלא חתימה וכוללו באלהי נאור . ש"ע סי' רפ"ח . מי
שישן שינת הזקרים וחלם אע"פי שמתענה מחזי היום עד חזי הלילה כמ"ש מור"ס
בהג"ה סי' רפ"ח . אפי' הכי אינו מתפלל עננו מ"א ס"ק ה' . מי שקבל עליו תענית
עד חזי היום או מחזי היום עד הערב אפי' שנקרא תענית לשלם נדרו מ"מ אינו
נקרא תענית להתפלל עננו . סי' תקס"ב ס' י"א . המתענה מפני שנפלו לו תפילין
מתפלל עננו כמו בתענית חלום . שכנה"ג סי' תקס"ו . כתב הרב ש"ץ בשם ע"ז דאם
היחיד רותה לומר עננו בתפלת שחרית ולדג ביום ט"ס תעניתו הרשות בידו ולימא
הכי עננו ה' עננו כי בלרה גדולה אכחו וכו' . אם הוא מתפלל תפלת י"ח בחזרת
הש"ץ בתענית לבור אפי' שהוא אומר עמו מלה במלה שכן לריד לעשות אבל לא
יאמר עננו עס הש"ץ ברכה בפני עצמה אלא בשומע תפלה עיין במ"א סי' ק"ט :

דין יעלה ויבא

אם לא אמר אלהינו בתפלת ערבית אין מחזירין אותו בין שר"ס יום א' בין שהס
ב' ימים מפני שאין מקדשין את החדש בלילה . אבל אם לא אמרו שחרית
או מנחה מחזירין אותו . ואם נזכר קודם שהתחיל מודים אומר במקום שנזכר
ואם לא נזכר עד לאחר שהתחיל מודים אם נזכר קודם שהשלים תפלתו חוזר לרעה
ואם לא נזכר עד שהשלים תפלתו חוזר לראש . סי' תכ"ב . ולאחר שאמר יהיו לרצון
שאחר אלהי נאור אף ע"פי שלא עקר רגליו כעקורים דמו וחוזר לראש כמ"ש בסו'
ק"ז ס"ה . כל מקום שהריכו חכמים לחזור לא יסמוך על חזרת הש"ץ להוסיפו אלא
יחזור הוא עצמו . תפלה לרוד סי' קכ"ב . זכרנו ה' אלהינו בו לטובה ופקדנו בו
לברכה כ' בספר תולעת יעקב בסדר ראש חדש להזכיר כאן פקידה וזכירה הפקידה
קוד הנקבה המתברכת מסוד הזכירה וכו' תתחדש כנשר נעוריה וגם אנו מתחננים
לפניו להתחדש במותה בסוד זכרנו בו לטובה ופקדנו בו לברכה ע"ש . וכתב בשכנה"ג
סי' תכ"ב בהגהת העור אות א' דלכן אין להפסיק ביניהם באמן כמו שנהגין העולם
דמפסיקין באמן אחר זכרנו בו לטובה קודם פקדנו בו לברכה וכן כתב שם בס'
עולת שבת וכן בחמדת ימים חלק ר"ח דף י"ח דפוס קושטא ומשמע מדבריו דאפי'
בחזרת ש"ץ התפלה לא יפסיק לענות אמן בינותם וכתב דלא ישים ריח בין הרבקים
כשאומר זכרנו ה' אלהינו בו לטובה ופקדנו בו לברכה . ס' תפלה לרוד סי' רל"ו .
וכתב שם שריד האדם להיות זריו ונזכר לזכרון בין עיניו קדושת היום שלא ישכח
לומר אלהינו דאמרו הקדמונים ז"ל דהשוכח מלהזכירו ידאג כל החדש . אם לא
התפלל מנחה בערב ר"ח מתפלל של ר"ח שתיים ואם לא הזכיר יעלה ויבא בראשונה
והזכיר בשניה לריד לחזור ולהתפלל אבל אם לא הזכיר בשתיים אין לריד לחזור בה"ה
סי' ק"ח . כתב פ"ח סעיף י"א אם טעה ולא הזכיר יעלה ויבא במנחה בר"ח שאינו
חוזר

חוזר ומתפלל ערבית שתיים והכי נקטינן עיו"ש . היבא דהו"ב ימים ר"ח וכו"ס א'
שכן ולא התפלל מנחה וכשהתפלל ערבית שתיים ולא הזכיר ר"ח בתפלה שנייה אין
מחזירין אותו תפלה לרוד סי' רכ"ח ואם התפלל מוסף ואח"כ נזכר שלא הזכיר בשחרית
אין לריד לחזור שכבר נפטור בתפלת מוסף תפלה לרוד משם כנה"ג סי' ש' . אבל
הרב חיד"א כתב בספר קשר גודל סי' כ"א ס"ו שריד להתפלל מנחה שתיים . ש"ץ
שטעה ולא הזכיר כשהתפלל בלחש אינו חוזר ומתפלל מפני עורח הזכור וסומך על
התפלה בקול רם אבל אם נזכר קודם שעקר רגליו חוזר לעבודה שאין בכך טורח
לבור שם . אם הוא ספק אם הזכיר או לאו אין לריד לחזור בה"ה סי' תכ"ב . והרבה
פוסקים ס"ל לחזור חזקה דאומר כמו שהוא רגיל כמ"ש גבי משיב הרוח וכו' וכתב
בשכ"ה"ג כיון דהיבא פלוגתא שב ואל תעשה ולא יחזור מיהו הטוב והישר שיתפלל
בתורת נדבה כ"הט ס"ק ה' ועיין בתפלה לרוד סי' ש"ג . אבל הרב חיד"א כתב בקשר
גודל סי' כ"א ס"ח שריד לחזור וא"ל לחזור בתורת נדבה . בחש"מ ערבית ושחרית
ומנחה דינס שום ואם לא אמרין מחזירין אותו עיין בתפלה לרוד סי' ש"ה ואם הוא
מקופק דינו כספק של ר"ח שכתבו לעיל :

דינים משומע תפלה ואילך

אם רצה להוסיף בכל ברכה מהאמלעיות מעין הברכה מוסף כיצר היה לו חולה
מבקש עליו רחמים בברכת רפאנו היה לריד פרנסה מבקש עליו בברכה
השנים ובשהוא מוסף יתחיל בברכה ואח"כ יוסיף אבל לא להפך . הגה . ובש"ת יכול
לשאול כל זכריו שהיא כוללת כל הבקשות . סי' ק"ט . טוב להתורות בשומע תפלה
ולשאול מזונותיו אע"פי שהוא עשיר ואם יש לו עון מחודש יזכיר בתפלה הקודמת
אלו . בה"ט מס' הכוונות תחלה יתרה תשובה גמורה בלבו . וכה יאמר אנה השם
חטאתי עויתי שפעתני לפניך אנה השם כפר נא לחטאים ולעוונות ולפשעים שחטאתי
ושעויתי ושפעתני לפניך מעודי עד היום הזה . וירמ"י א"וה שחתן לנו מזונותינו
ופרנסתנו מידך הרחבה העשורה והפתוחה בריוח ולא בלמנוס לעבודתך הקדושה
והטהורה בלי שום טרדה חננו ועננו ושמע תפלתנו וכו' . אחר שקיים י"ח קודם אלהי
נאור יכול לענות קדוש וקדושה וברכו . סי' ק"ד ס"ז . וכגון שאמר יהיו לרצון וכו' ואז
יוכל לפסוק עיין בסו' קכ"ב . וטוב שיאמר יהיו לרצון קודם התחננים ולאחריו
כמ"ש הפוסקים . כורע ופוסע ג' פסיעות לאחוריו בכרועה א' ואחר שפסע ג'
פסיעות בעורו כורע קודם שיוסיף כשיאמר עושה שלום במרומיו הופך פניו ללד
שמאלו וכשיאמר יעשה שלום עלינו הופך פניו לימינו ואח"כ ישתחוה לפניו כעבד
הנפטור מרבו . סי' קכ"ג . וכתב המ"א ולא באותם שאומרים עושה שלום בעוד שהם
פוסעים דאין נכון לעשות כן . כתב הלבוש דכל זה הוא דרך כבוד והכנעה כעבד
הנותן שלום לרבו ואם לא עשה כן נוח לו שלא התפלל שהרי אם ילך עבד מלפני רבו
ובלא רשות נראה שאין לו חימה לפניו ובודאי לא יתן לו שאלתו ולא ישגיח על כל
דבריו

דינים משומע תפלה ואילך

דבריו והדרכה הוא כועס עליו. ושיעור הפסיעות יהיו לכל הפחות כדי שיתן גודל
בדך עקב כמו פסיעות הכהנים בשעת עבודה לפיכך לא יפסיע פסיעות נקות יותר
מזה. וכל המוסיק על הג' פסיעות יש בו משום יוהרא שמראה הכנעה והרחקה
ותורה וטעם הפסיעות עיון בלבוש. ונהגו לומר אח"כ יהי רטון שתבנה ב"ה המק וכו'
כי התפלה במקום העבודה ולכן מבקשים על המקדש שנוכל לעשות עבודה ממש.
הגה. במקום שכלו פסיעותיו ועמוד ולא יחזור למקומו עד שיגיע ש"ץ לקדושה
ולפחות עד שיתחיל הש"ץ להתפלל בקול רם. ס"ב. כתב הט"ז דבגמרא אמרינן על
זה דאם לא עשה כן דומה לכלב שב על קיאו דמשמע דמה שהתפלל אינו נוח לו.
ורוטה להתפלל שנית מה שהתפלל כבר וא"כ מבזה הוא את תפלתו ונתנו שיעור
ההמתנה עד תפלת הש"ץ דנראה לכל שחוזר בשביל לכוין למה שיאמר הש"ץ. וחייב
לכוין רגליו כמו בתפלה עיון במ"א ס"ק ה'. והש"ץ יעמוד כדי הלוך ארבע אמות
קודם שיחזור למקומו להתפלל בקול רם. הגה. וכתב המ"א ס' ק"ז דמדנינא וכול
הש"ץ לחזור מיד רביחוד נראה כאלו הוא רואה לחזור ולהתפלל והוא ככלב וכו'
משא"כ בש"ץ שהוא חוזר התפלה. וכן יחיד המתפלל ועמוד במקום שכלו פסיעותיו
כשיעור זה קודם שיחזור למקומו. הגה. וכתב הט"ז מדאמרינן שישאף בין תפלה
לתפלה שיעור שתחול דעתו עליו ונתנו השיעור כדי הילוך ד' אמות הכי נמי
מקרי בה שיעור שהייה אס יחזור למקומו שהתפלל. וכתב הט"ז ס"ק ג' וכל דאפי'
אס אינו חוזר למקומו לא יאמר תחנון תבך אחר שעקר רגליו אלא ימתין כדי הלוך
ד' אמות. יחיד המתפלל בלבד וקיים תפלתו קודם לש"ץ אסור להחזיר פניו לזכור
עד שיקיים הש"ץ תפלתו. כתב הט"ז פי' אע"פי שיעדין עמוד במקום שכלו פסיעותיו
לא יחזור פניו לראות העומדים אחריו כי יגרום בטול בוונה לאותם המתפללים
עדיון שישתכל בהם. ונראה דמהאי טעמא או מטעם האחר שיחשדוהו שמא דילג
נראה שאף בתפלת ערבית אס קיים קודם הש"ץ לא יחזור פניו עד שיתחיל הש"ץ
יהי שס ה' מבורך וכו'. לא יחזור היחיד להתפלה למקומו עד שיגיע הש"ץ לקדושה
אבל היכא דאיכא דוחק ואפי' לאנלווי וכול לחזור מיד שפתח הש"ץ בקול רם אבל לא
קודם לזה. ולפי שכתב מרן בסעיף ב' במקום שכלו פסיעותיו ועמוד ולא יחזור
למקומו עד שיגיע הש"ץ לקדושה ולפחות עד שיתחיל הש"ץ לכן לא יחזור היחיד וכו'
ועיון העט"ז שכתב זה על לא יחזור פניו ולא על החזרת מקומו ולפי טעמו דוחק
הוא המתפלל שתי תפלות זו אחר זו אריך להמתין בין זו לזו כדי הילוך ד' אמות
כדי שתהא תפלתו מיושבת להתפלל בלשון תחנון. סי' ק"ה ס"א:

מוסר להחזרה והאמנים

בחזרת הש"ץ תפלתו י"ח אסור לו להתעסק אפילו בד"ת כדי לענות אמן
כהלכתה ואפי' בתורה לא יעסוק במ"ש הפוסקים שמאחר דאינו נתן
דעתו על כל הברכה מתחלה ועד סופה ובה לענות אמן יתומה וכו' וזה מ"ש הפוסק
פתחו

מוסר להחזרה והאמנים סב

פתחו שערים ויבא גוי ארוך שומר אמונים אל תקרי אמונים אלא אמנים ופי' בזוהר
שומר אמונים דמחכה ומלפת לענות אמן ובעניית אמן מה שייך שמירה דלא שייך
אלא ענייה והכוונה שכל לומר דאין לעסוק בשום דבר ואפילו בדברי תורה וכשתבא
הברכה אז יענה אלא שישמור וילפה ויחכה מקודם ביאת האמן כי כן משמעות
שומר כמו ואכיו שמר את הרבר שמתחלת הברכה יהיה דעתו עליה וילפה לענייתה
כדרך השומר שאינו מתעסק בדבר אחר. והיש נוחלין הוכיח בענין התפלה ממה
שהובא בב"י וז"ל בתפלת האדם שמתפלל עם הזכור נחשב לו שכר כאלו הוא מתפלל
ערב ובקר והאמנים: כוונת תפלתו י"ט בלחש. וי"ט אחרות שחייב כל אדם שלא ידבר
בעוד שהש"ץ חוזר התפלה ושיכוין לשמוע כל ברכותיו וכאלו הוא מתפלל בעצמו
ושומע בעונה הרי י"ט אחרות. ועוד י"ט אחרות שחייב אדם לענות אמן על כל
ברכה וברכה וארו"ל גדול העונה אמן יותר מן המברך הרי כאלו בירך י"ט אחרות
הרי כי בתפלה אחת בתקונה נותנים לו ז' ברכות מזה משמע שחייב לשמוע הברכה
כולה כאלו הוא מתפלל בעצמו ולא די לו לשמוע קאת הברכה ותחמתה דאל"כ לא
תהא נחשבת לו כאלו התפלל עוד פעם אחרת י"ט ברכות. והם עונה אמן מקירות
לבו בכוונה גדולה ורלויה כמו בברכת החיית המתים שיאמין בתחייה ובנין ירושלים
ומחזיר שכינתו וגואל ישראל שיאמין בגאולת ישראל ובביאת משיחנו ובבנין ירושלים
בשתיהם האמונה שלימה כתקנה מעוררת הגאולה כמ"ש לא נגאלו ישראל אלא
בשבר האמונה וכן בשאר כל הברכות האמונה בהם היא סיבת פעולתם. ודע לך
כי האמן אינו מועיל למואזיהם בפיו וכשפתו ולבו רחק מהם שהרי פירוש אמן
לשון האמנה אשר היא תקועה בלב ואם יענה אמן מלות הנאסו מלומדה לא עשה
כלום והוא כעוף המלפף. ואחר שיכוין באמן שהיא האמונה השלימה וכוין שהם
ב' שמות הוי"ה ואדנ"י העולים אמן בשילוב יאהרונה י. ולכן חוזר נא כגבר חלפיד
והכוין לקראת אלהיך להשתדל בענייתה לעשות יחודים לשמות הקדושים אולי תמלא
תרופה לכל העוונות והפשעים שעל ידם הוית גרגן מפריד הלוף ופגמת ח"ו בשמותיו
ית' להפריד ביניהם ק"ו ע"י העוונות. שהמכוין ביחודים הגז' ברהוי מבלי שום
מחשבה הטורדתו אלא כל מגמת פניו תהיה לחבר את האוהל להיות אחר ויהרהר
בתשובה ושכ ורפא לו. וברוך הוא וברוך שמו שעונה על הזכרת השם יתברך עיקר
למוד זה מן התורה כמ"ש רז"ל ע"פ כי שם ה' אקרא הכו גודל לאלהינו ומי שאינו
עונה אמן וברוך הוא וברוך שמו עונשו גדול. משל למלך גדול שהיו משבחים אותו
כל העבדים והשרים ואחר מהם שם יד על פה והיה שותק מלשבח הלא ודאי יקלוק
המלך מאד שלא חשבו לכלום כאלו אינו מודה בשבחיו. ואומרים שפעם ה' נענש
חכם א' בהריגה למלך ואמרו שעונשו היה לפי שלא ענה אמן אחר תינוק שהיה
מברך להתחנך במלות. וכן חכם אחד שלא ענה אמן אחר קטן כשברך על הנהנין
והראו לו מן השמים שהם עמו ברע. ועוד גדולה ואם בישראל נענשה שלא היו
זוהרים באמן שאחר המחזיר שכינתו לזיון לפי שהיו אומרים תבך מודים ולא היו
עונים אמן תחלה ואותה האמן של ראה של המחזיר שכינתו לזיון תבעה דין מהש"ת

מוסר להחזרה והאמנים

עד שגזרה גזירה רעה על כל העיר רחמנא ליללן כך שמעתי וא"כ לפחות ינהגו בכבוד השם כביכול כמו שיתנהגו בני אדם זה עם זה שהם מקפידים אם בעת ההלל והשבח שלהם ישתוק א' וישים ידו על פיו כמו המלכים ההורגים על זה וזה נראה שרמזו הכתוב והאבת לרעך כמוך אהי ה' אומרו אהי ה' לרמוז כמו שאתה מתנהג בכבוד שכינך ובין ריעך שמקפיד קפידא גדולה אם משבחין ומכבדין אותי הבני אדם ואחד שותק הוא מורה שאינו מורה בשבחיו ובכבודו לפחות כך תתנהג עם כבודי ושכחי וכן אמרו בזהר ומאוי ובוזי יקלו מאן דלא ידע לאוקיר למאריה ולא אתכוון באמן הרי אמרו אפילו שיענה אמן אבל לא אתכוון לענות אותה בכונת הלב כהלכתה הוא מכלל ובוזי יקלו כ"ס אם היה מדבר ולא ענה אמן שגדול עונו מנשוא ובוזר פ' וילך אמרו על מי שלא חש לענות אמן כראוי שעונשו בע"הו שבעת ארתי השערים סגורים בפניו ובע"הב מכריוזים עליו סגרו השערים בפניו ווי ליה ווי לנשמתיה ואין תפלתו נשמעת כלל עוד אמרו אם מי שירד לאברון שנקרא תחתית אינו יולא משם לעולם ובאותו מקום מניחין למי שלא חש לענות אמן כראוי הרמזן וילנו וכי"ר בשאט כנפש הוא מאכד עלמו באברון וארץ תחתית ואינו יולא משם לעולם שיהיה מכלל הפושעים והמורדים ומאכד עלמו מעולם הנלחי והקיים לכן האיש הירא ורך הלבב יעשה תשובה גמורה וילבש חרדה ומורא ויראה ורעד ויבא בו מתחלת החזרה עד קופה כי הלא תראה שגבוכדנלר ארו"ל שבעה חובש בבית האסורים לא היו יולאים משם לעולם כמ"ס הקירוי לא פתח ביקה ואפילו שבשימותו או אם הוא ימות היו נלולים ולאחר מיתה הלא לא יוכל לעשות עמם דבר אפילו הכי המתים היו חרדים ממנו כמ"ס ז"ל שאול מתחת רגזה לך לקראת בואך וכו' ולמה לא יחד וילפת שיהיה אסור לעולם באברון וארץ תחתית ואיסורו איסור עולם ויתשוב האדם שהוא מעותד למות והיום כאן ומחר בקבר ויהיה אסור לעולם ביד המקטרגים והקליפות למה לא יקום מפלט לו לתקן עלמו ולהפיל לו מרעתו ע"י תשובתו שישתדל מכאן ולהבא בכל עזו ותעלומות שלא יאבד אפילו אמן א' מפי הקטנים ולענות אותם כהלכתם הפך ממה שלא היה נוהג בהם ומ"ס בזהר הוא אם ימות בלא תשובה אבל אם נוהג מכאן ולהבא אין לך דבר שעומד בפני התשובה וכ"ס שיעשה תיקון מגביל לפגם שזוהר בעניינתם כראוי מכאן ואילך באזהרה רבה והאיש הירא אל דבר השם יתן אל לבו שכמו שהעונש גדול בתכלית כך שכרו גדול הרבה באזהרתם ויראה שמאכד עובה הרבה בהתראשו בעניינת האמנים כראוי שאמרו בזהר הנו' קלא נפיק אתסקיון משקיותא דברכאן דאפיק פלגיוא עבדא דמלכא קרישא וכו' כמה פתחין רכרבין פתחין ליה לעילא ובעלמא דין בשעתא דעקין להו ומללן ללותא קמיה מאריהון קלא מכרזא בכלהו עלמין פתחו שערים וכו' ותקבל ללותהון מאינון דעקין להו ובעלמא דאתי כד יפוק בר נש מעלמא דהוה שומר לאתבא אמן נשמתיס סלקא ומכרזאן קמיה פתחו שערים וכו' כמה דאיהו הוה פתח תרעין כל יומא כד הוה שומר אמונים ומעטעט זה ארו"ל משעה שהנערים עונים אמן זוכים לחיי הע"הב שאפילו אמן של הנערים עושה

מוסר להחזרה והאמנים סג

עושה פעולה לפתוח שערי הכרכות של מעלה ככל יום ולכן און השערים נסגרים בפניהם בע"הב ומ"ס ז"ל כל המאריך באמן מאריכין לו ימיו ושנותיו האריכות היא כדי לכוון באמן כראוי באמונת הלב וכיחוד שנותיו יתברך ואם הוא על חיי עלמו לא חס מי יחוס עליו וכשיענה ברוך הוא וב"ס בברוך יכוון שהוא מקור הכרכות והוא ושמנו אחד כמ"ס אהי ה' הוא שמי וכו' וכי"ר לא יתלהב האדם בחשק נמרץ לענות ברוך הוא וברוך שמו והאמנים כהלכתן מופשט מכל ענייני הע"הו שזכה להיות מברך את השם הנכבד והנורא שממ"ה הקב"ה ספן בכרכו ובקילוסו מיתוש קטן אדם להכל דמה על דרך ישמעאל בני ברכני ומי שמעמיק באלה הדברים ירוץ מחול אל חיל כמו שרודף אחר חיייו לזכות ולענות האמנים וברוך הוא וברוך שמו בכונה שלימה :

שיר למוסר הנזכר

הוי זהיר בתשעים האמנים
בהאמנים זהירים הם ועונים
וזהיר בטורעם האמנים
ואם אחד לבב יפנה ונכחד
כהלכתן ישרים והגונים
ואזנך הט לברכת החונים
בעת עמוד לברך הקצינים
וברכותיו בעיניו אין ספונים
ובחזרה מאוד עמוד במורא
ידיר שורה והבט בשררה
בקול יחד גדולים עם קטנים
ובן מות מזומן לאסונים

דיני החזרה והאמנים

מי שלא כיוון בתפלת העמידה יזהר לכוון דעתו בחזרת הש"ץ מתחלה ועד סוף כראוי עיין בהגהת יש נוחלין כשש"ץ חוזר התפלה הקהל יש להם לשתוק ולכוון לכרכות שמברך החזן ולענות אמן וכשאין ט' מכוונים לכרכות קרוב להיות ברכותיו לבעלה לכן כל אדם יעשה עלמו כאלו אין ט' זולתו ויכוין לכרכות החזן ס' קכ"ד ס"ד על כל ברכה שאדם שומע בכל מקום אומר ברוך הוא וברוך שמו ס"ה וכתב הלבוש מדכתוב כי שם ה' אקרא הכו גדול לאלהינו ויכוין ליחד שמו הגדול הויה והוא ברוך הוא ב' איתיות י"ה וברוך שמו שני איתיות ו"ה כתבי האר"י זלה"ה וכתב מ"ה ס"ק ט"ו ופשוט הוא שאם הוא יעסוק במקום שאסור להפסיק אסור לומר הברוך הוא וב"ס עמ"ס ס' כ"ו ויענו אמן אחר כל ברכה בין אותם שיולא ידי תפלה ובין אותם שלא יולאו ובכונה שיכוין בלבו אמת היא הברכה שמברך המברך ואני מאמין בזה ס"ו וזהו בכרכת ההודאה כגון ברוך שאמר וישתבח וגאל ישראל אבל בתפלה זריק שיכוין אמת היא ואני מתפלל שיאמינו דבריו מ"ה ס' ק"ו והרב בש"ץ כתב דף פ"ג אחר ברכת אמת חונן וסלח לנו וראה נא בעניינו ורפאנו ושמע קולנו וכוון לב' הפירושים יהי רטון שיאמנו ואמת הוא השבח ואחר ברכות

דיני החזרה והאמנים

ברכות האמצעיות ורצה יכוין כוונה ה' בלבד יהי רצון שואמנו. ואחר הג' הראשונות
וברכת ההודאה ושם שלום לריד לכוין אמת הוא השבח. וכתב משם הרב ב"י ה"ו
ש"ך שקיים מגן אברהם ותקף התחיל אתה גבור לא יענה אמן דהכי כתב מרן בב"י מי
שהתפלל בלחש אם לא בלתי עניית אמן מפי רוב הזכור וכו' משמע שאף שלא
התחיל בברכה הש"ך וכבר ענו הקהל אינו יכול לענות אם כבר התחיל בברכה אחרת
דכבר עברה לברכה ראשונה ואינו יכול לענות אמן. ועיין בס' תפלה לדוד דף מ"ד.
לא ישיח בשעת החזרה ואם שח הוא חוטא וגדול עונו מנשא וגוערין בו. ס"ו.
כתב הרב בעל עמק ברכה דף מ"ב משם הרב ר"ס ז"ל שבחזרה יתן עינו למטה
ולבו למעלה כתפלתו בלחש ממש וכתב טעם הדבר בשם הזהר. ולא לומר עם
החזן ולא יאמר ה"ח עם הש"ך. ב"הטו בשם הטור. ולמד בניו הקטנים שיענו אמן
כי מיד שהתחיל עונה אמן יש לו חלק לע"ה. וריד שיחנכם שיענו באימה ויראה
ואתם שרצים בב"הכ בשחוק מוטב שלא להביאם. מ"א סק"י. אמרינן בגמרא
א"ר שמעון כל העונה אמן בכל כוחו פותחין לו שערי ג"ע שנאמר פתחו שערים
ויבא גוי דרוק שומר אמונים אל תקרי אמונים אלא אמונים. וטעם אל תקרי כתב
הרב בעל עמק ברכה לפי שהאמונים היא חסר ו' לכך אמרו אל תקרי אמונים אלא
אמונים. גדול העונה אמן יותר מן המברך כתב העו"ה שזין העדות נגמרת אלא
בעד השני המעיד עמו. לא יענה אמן חטופה דהיינו כאלו האל"ף נקודה בחטף
וכן שלא יחטוף וימנהר לענות אותו קודם שיקיים המברך. וכן לא יענה אמן קטופה
דהיינו שמחסר קריאת הנו"ן שאינו מוסיף בפה שתהא נוכחת. גם לא יפסק באמצע
המלה. ולא יענה אמן ותומה שאינו יודע באיזה ברכה קאי הש"ך. כתב הרב חקי
קיים באות ה' וזה שמיד שמקיים המברך יענה אמן ולא ישהה וימתין שזה נקרא
אמן ותומה. ולא יענה אמן קצרה (מפני שרומה שהיא עליו כמשאוי. לבוש. אלא
ארוכה קצת כדי שיוכל לכוין אל מלך נאמן. ולא יאריך בה יותר מדאי שאין קריאת
התיבה נשמעת כשמאריך יותר מדאי. בסעוף ח'. ארז"ל כל העונה אמן חטופה
יתחטפו ימיו קטופה יתקטפו ימיו ותומה בניו ותומה קצרה יתקלרו ימיו. כתב
בש"ך בשם שתי ידות כמה רבים טועים בעניית אמן שהם אומרים אמ ואח"כ
אומרים ני וקורין הנו"ן דגושה ובלו"י וריד להזהירם שהדל"ת של אחד. ונו"ן
של אמן. אינם דגושות ולא נקודות בסגול"ל או ליר"י. עוד כתב שכיון שגדול כח
עניית אמן כ"כ ראוי להמברך להשמיע קולו כשמברך כדי שיענו השומעים אמן
ואם אינו עושה כן גורם שלא יענו אמן והעונש הראוי למי שאינו עונה אמן ראוי
לו. אם יש קצת מהעונים מאריכים יותר מדאי אין לריד המברך להמתין להם. ס"ט.
וכתב המ"א נ"ל ודוקא בברכה שאינה חובה לשמוע אבל בברכה שמוסיף רבים ירו
חובתן לריד להמתין. אם כעור האדם מתפלל סיים ש"ך ברכה וקודם שכלתה עניית
אמן מפי רוב הזכור סיים זה תפלתו עונה עממה אמן. ס"י. וכתב הלבוש דוקא
אם שמע מהיחיד שעונה אמן והוא לא שמע הברכה יש חשש לאמן ותומה. ואפילו
לא שמע הברכה כלל רק שומע זכור שעונים אמן ויודע על איזה ברכה קאי יענה
עממה

דיני החזרה סד

עממה אמן בקדיש וקדושה וברכו. הגה. העונה אמן לא ינבית קולו יותר מהמברך.
ס"ב. מדקאמר גדלו לה' אתי. גמרא. אקור לומר מעמדות ותחנות בפסוקי
דזמרה או בשעה שהש"ך חוזר התפלה. ב"הטו ס"י כ"א ס"ק ג'. וזהר שלא לענות
על שום ברכה ב"פ אמן. הגה. ס"י ס"א ס"י ב'. מי שנודמן לו לענות אמן על שני
דברים אפשר דא' יעלה לכאן ולכאן ואם יענה אמן ואמן עדיף טפי. עיין בב"הטו
ס"י ס"א ס"י. השומע אחר מוסר אל מברך ה' מכל הברכות אע"פ שלא שמע
כולה מתחלתה ועד סופה ואע"פ שאינו חייב באותה ברכה חייב לענות אחריו אמן.
מלבד שאם היה המברך אפיקורוס או כותי או קטן בשעה שלומד הברכות. או גדול
ושינה ממטבע הברכה אין עונים אחריו אמן. ס"י רט"ו ס"ב. ובחוקות שמברכין
לפטור עצמן כיון דבני חינוך הם אפי' שאינם מוסיפים הגדול עונים אחרים אמן.
וכן בשעה שאומרים ההפטרות בב"הכ. ס"ג. כל המברך ברכה שאינה לריכה הרי
זה נושא שם שמים לשוא והרי הוא כנשבע לשוא ואקור לענות אחריו אמן. ס"ד.

דיני הקדושה

קודם הקדושה יכוין לקיים מצות עשה ונקדשתי בתוך בני ישראל והאר"י זלה"ה
היה מזוהר מאוד על זה שיכוין לקדש שמו ותברך וזה תשרה עליו
קדושה. אין הזכור אומרים עם הש"ך נקדישך אלא שותקים. ואפי' ללמוד אקור
עיין בב"הטו. ומכוין למה שהש"ך אומר ער שמגיעים לקדושה ואז עונים קדוש.
ס"י קכ"ה ס"א. והאר"י זלה"ה היה אומר ב' תיבות נקדישך ונערינך עם הש"ך והשאר
היה אומר בלחש עם הש"ך. וכתב בש"ך שכן מצאתי להט"ו הסכים להלכה ושכן
פסק מרן עצמו בס"י ק"ט שאם התחיל להתפלל עם ש"ך בהגיעו לנקדישך יאמר
עמו מלה במלה כל הקדושה כמו שהוא אומר ועל כרחך לומר דמ"ש אומר עם
הש"ך לא מקרי יחיד בזה דאין חילוק אם התפלל כבר או לא. עוד כתב בדף ל"ג ע"ב
מי שיבא לב"הכ תכף אחר הקדושה ואם ימתין אחר מודים לא יוכל לענות איש"ר
אחר קדיש שתקבל שאחר ו"ח ואם ימתין עד אחר קדיש לא יוכל להתפלל עם הזכור
יתחיל מיד טוב לכוין רגליו בשעה שאומר קדושה עם הש"ך ע"ש ורגליהם רגל ישרה.
ס"ב. ויש לישא העינים למרום בשעה שאומרים קדושה ומנענעים גופם ונושאים
אותו מעל הארץ. הג"ה. כתב הט"ו יהיו עיניו סגורות כשאומר ק"ק והמנוגה בש"ך
כתב וכן דעת האר"י זלה"ה והוכיח דדוקא בקדוש ראשון יש לישא עיניו אבל קדוש
ב' וג' בהשתחויה. מי שאמר ק"ק ועדיין לא סיים הש"ך וקרא זה אל זה ואמר
לא יאל וריד לענות פעם אחרת. הרב ב"י בשם מהר"י מולכו. וכשאומר ברוך וימלוך
בורע וזוקף בשם עיין מ"א. ומי שאומר קדר קדושה וכו' לב"הכ ומלא זכור עונים
קדושה חוזר ועונה עממה. ה"ה. לא יענו הקהל ברוך כבוד ה' ממקומו עד שיקיים
הש"ך לעומתם משבחים ואומרים וכן לא יענו ימלוך ס' עד שיקיים וברברי קדשך
בקוב לאמר דהוי כעין העונה אמן חטופה. כנה"ג. ג' פעמים קדוש הכוונה קדוש
ומוברל

דיני הקדושה

וינוכחל מלכא המלאכים קדוש ומוכחל מלכא הגלגלים קדוש ומוכחל מלכא התחתונים
ואעפ"י כן מלא כל הארץ כבודו אין דבר בעולם מתנהג בלי רשותו ורחמיו וחסדיו
על כל התחתונים. עמק ברכה דף כ"א. וכתב משם ס' המוסר כל מי שעומד
בקדושה צריך לעמוד באימה ויראה ואין לו ולמזלו למי שמדבר בשעת קדושה שאינו
נותן כבוד להש"ת ודבר ה' בזה ועוב לו שלא נכרה בעולם כי אפי' מלאכים עליונים
הקדושים אינם רשאים לעורר קול בשעת זיווג עליון כ"ש וכ"ש האדם הנבזה עאכ"ו
שצריך לעמוד באימה ויראה דף מ"ב. כתב הטור בשם ס' היכלות דר"י ברוכים אתם
לשם שמים ויורדי המרכבה הם תאמרו ותגידו לבני מה שאני עושה בשעת שמקדישין
ואומרים קק"ק ולמדו אותם שיהיו עיניהם נשואות למרום בבית תפלתם ונושאים
עצמם למעלה כי אין לי הנאה בעולמי כאותה שעה שעיניהם נשואות בעיני ועיני
בעיניהם באותה שעה אני אחז בכסא כבודי בדמות יעקב ומחבקה ומנשקה
וימוזכר גלותם וממהר גאולתם :

דיני מודים דרבנן

מודים דרבנן הוא תקון הרבה חכמים שכל ה' היה אומר נוסח ה' ואמר רב
פפא הילכך נמרינהו לבלהו. ב"י. במודים דרבנן ירכין הראש בלבד
כתב בש"ץ שכן דעת הרב זלה"ה והב"ח. וכתב הרב חקי חיים באות כ' ס"ק ב'
במודים דרבנן שחייב הראש לבד שלא יראה כופר ואם ישחה כמו בתפלה בלחש
יהיה מוסיק על דברי חז"ל. ואינו נפטר במודים שאומר הש"ץ שאין דרך העבד
להודות לרבו ולומר לו אדני אתה ע"י שליח אלא כל אדם צריך שיקבל בפיו עול
מלכות שמים. הרד"א. הם התפללו הכבוד והש"ץ ביחד וגמר היחיד תפלתו קודם
שיגיע ש"ץ למודים כשיגיע ש"ץ למודים צריך לשחות עמו ולומר מודים דרבנן.
שכנ"ה ס' קנ"ז :

דיני ברכת כהנים

אין המקרא שקורא כהנים ראוי לקרות כהנים עד שיכלה מפי רוב הכבוד אמן
שעונים אחר ברכת מודים. ואין הכהנים רשאים להתחיל בברכת אשר
קדשנו בקדושתו של אהרן וכו' עד שיכלה דבור קריאת כהנים מפי הקורא. ואחר
שברכו הכהנים אשר קדשנו בקדושתו של אהרן אינם רשאים להתחיל וברכך עד
שיכלה מפי כל הכבוד אמן שעונים אחר ברכת אקב"ו וכו'. כאן כתב מפי כל הכבוד
שצריכים הכהנים להתקין עד שתכלה אמן מפי כולם ולא רמי להמקרא שברובם
סגוי. ב"הט. וכתב הט"ז משם התוספות אע"ג דבברכת המוטיא אין צריך להתקין
אלא רק על רוב העונים הכא בעינן על כל העונים אע"פ שקלת טועים ומאריכון
מ"מ צריכים לשמוע הברכה וצריך להתקין לכולם. וכן אינם רשאים להתחיל בתיבה
עד.

דיני ברכת כהנים

סה

עד שתכלה התיבה מפי המקרא ואין הכבוד עונים אמן עד שתכלה ברכה מפי
הכהנים. ס' קכ"ח ס' ח. כתב העט"ז בענין זקיפת אלבעות הכהנים אסור לאדם
לזקוף אלבעותיו בחנם כי אז מתעורר עליו עשרה מדרגות דין דס"א וגורם קללה
לעלמיו וזה פ' נשא. עוד כתב משם הזוהר קנו' אם כהן שונא את הכבוד או הכבוד
שונאים אותו יש לכהן בזה סכנה גדולה כשהוא עולה לדוכן. בשעה שמברכין אין
לומר שום פסוק אלא ישתקו ויכוונו לברכה. ס' כ"ו. וכתב העט"ז דכלום יש עבד
שמברכין אותו ואינו מאזין. וכתבו התוספות ואע"ג דאמרינן מאן דחזא חלמא
אומר רבש"ע וכו' משום סכנה התירו שמה צריך רפואה לחלמיה. וכתב הב"הט
דבתרומת הדשן כתב שמה שאומר רבש"ע וכו' היינו דווקא בשעה שמאריכון ככ"ף
של וישמרך וביחונך ובלמ"ד של שלום. וכתב בס"ק פ"א והמקרא המתפלל פשיטא
דלא יאמר רבון דהוי הפסק. ומה יעשו אותם שמדברים זה עם זה שאינם שמים
על לב לברכתו של הש"ת שהוא מסכים עם הכהנים והוא בכלל דבר ה' בזה כ"ש
וכ"ש שהופכים פניהם ומדברים זה עם זה. כתבו חכמי המוסר שבשעת ברכת
כהנים יתנו אל לבם כאלו השכינה מברכת אותם שהקב"ה מסכים ע"י הכהנים כמ"ש
ואני אברכם וכל ה' וא' ידמה עלמנו כאלו הוא נער ומרכין ראשו לברכת הגדול ממנו
בשעה שמברך אותו. וכתבו העט"ז והט"ז בשם ב"י העם המקבלים הברכות יכוונו
לקבל הברכות וכתבו דבזמן הזה שאין ב"המק ואין הברכה בשם המפורש מה
שאין לנו מסתכלין בהם כדי שלא נבא לירי הקח הדעת. ונראה דלפי טעם זה שלא
יסיח דעתו מהברכות אין להסתכל אנה ואנה ולא יעיין אפי' בד"ת שהרי הוא מקיח
דעתו מהברכות אלא יראה כמדור ויכווין להתברך בכל תיבה ותיבה. ש"ץ יוכל
לענות אמן אחר לברך את עמו ישראל באהבה ולא הוי הפסק אבל לא בשאר. ט"ז.
כשומע מש"ץ סוף כל פסוק מברכת כהנים לא יאמר אמן אלא כן יהי רצון. עמק
ברכה דף מ"ב. ואמן יאמר אותה כשומע סיוס הפסוק מהכהנים. ונראה דברוך
הוא וברוך שמו יוכל לענות אף על הש"ץ דברוך הוא וברוך שמו הוא משבח לשמו
יתברך ואינם ברכה לכבוד ומה לי ששמע מהש"ץ או מהכהנים. עם שאחורי
הכהנים אינם בכלל ברכה אבל מלפניהם ולצדיהם אפי' מחיזה של ברזל אינה
מפסקת ולא אחריהם נמי אם הם אנוסים כמו עם שבשרות שהם טרודים במלאכתם
ואינם יכולים לבא הם בכלל הברכה ס"ד. וכתב הט"ז אבל בלא אנוסים אין הברכה
חביבה עליהם מדלא הלכו לקבל הברכה פנים אל פנים. ויש להזהיר להמוניים שהם
לשני הכהנים וברצונם ובחירתם הופכים פניהם כלפי התיבה ואחריהם לכהנים
שאינם בכלל ברכה ועליהם נאמר ולא חפץ בברכה וכו'. ולכן כשיתפללו בבית האבל
לא יעמדו הכהנים באמנע הכבוד ויברכו ברכת כהנים שחובה עם יש לאחוריהם
אלא יעמדו לפני ולפנים ויניחו את כל העם לפנייהם דאין כאן חונק :

התחנונים

יקראם בשפל קול התק'נה ובשכירת הלב ולא באותם שאומרים אותם כמשא כבד. ומה שתראה שהאדם יתעטל הרבה בקראו התחנונים והקליחות והדוויים יותר מקריאה אחרת. הוה משל לאוכלי הקמים המרים בשכיל רפואות שכל מה שהיו מרורים בפה הם מועילים לנוף להברותו כמו כן ידמו התחנונות והדוויים לפי שהם מטמרים את הנפש ומברואים ומרפאים אותה מחליה לכך יראה אותם מרים וכבדים עליו. ואם האדם הוא בעל שכל ובקי ברפואות הלא יראה אותם הקמים המרים מהקיים מדבש ונופת זופים לרוב הנאתם אלל הגוף כמו כן האדם הירא את דבר השם ובא לעשות תשובה להתרפאות מתחלואי הנשמה יקראם בחשק ובהכנעה כמו שבא להתחנן אל המלך לבקש על נפשו להטיל לו מרעתו ואף אם יתחנן כל היום לא יועף ולא ייגע. ויקח ראייה ממלך כ"ו שהיה כעוס על אדם א' והניחוחו בבית הקוהר ולא היה לו מלוץ לזעוק ולדבר אל המלך בא זמן שניתן לו רשות לזעוק בעלמו אל המלך ולהתחנן על נפשו אפשר בעולם שיאמר לא אלזעק אל המלך לעת כזאת ואמתיו לפעם אחרת כשאראה את המלך אלזעק אליו כי אני עתה יגע וכלאה ואין בי כח לזעוק ולהתחנן והלא אפי' אם היה חולה בראותו העת הזאת יתגבר כארי לעמוד על עמדו ולא ירגיש בחליו. ואם ראהו המלך שכבר נתן לו רשות לזעוק אליו והוא לא עשה כן הלא מטויל לאטו הלא יתמלא עליו עברה לאמר לא שת לבו אל הקסף שאני יש לי עליו ולא נתפחד מבקעי עליו כך האדם רק רע כל היום ומתקשל בעבורת הבורא ועושה הפך ראונו והיה כרוך לו לזעוק יומם ולילה אל השם אולי ירחמנו ולקרא בקול גדול אל רחום וחנון וכו' שאינן חוזרות ריקם עם התשובה כמ"ש ז' לאכל אין לו רשות לזעוק בהם ולאומרם דרך תחנה ולזעוק כי אם הכבוד ובא זמן שהכבוד מתפללים ומתחנונים ולזעקים על נפשם והיאך הוא יראה אותם תחנות והלעקות כמשא כבד וכבדו ממנו וכל יום שיש בו תחנון יפול עליו עלולת התדרמה ואומר התחנות בלא לב ולב כחותה על הנחלים מן השפה ולחון כמו שנתנס בדבר ותחנותיו בלא היוישהתחנות הם הכנעת הלב ושימת לבו בכפו כמ"ש אל תעש תפלתך קבע אלא רחמים ותחנונים לפני המקום שכן דרך התחנונים אם יתחנן כל היום כלו לא תשבע נפשו שהם עיקר הללת הנפש ורפואתה. ואם לא עשה כן הלא ודאי וכבד עליו עונו שלא חש על נפשו ולא שת. לבו על כל אותם ההלעקות שהכעיס לבורא עולם ולא בא לכפר עונו בפיו וכשפתיו ובעומת לבו להללת נפשו. ולכך החי יתן אל לבו שחיווהם חיי שעה ואדם נידון בכל יום וכפסע בינו לבין המות ובאלו הוא מת ועבר מן העולם והקיפוהו הבעלי רינים ויטובבוהו ויכוהו מכת אכזרי ויום ולילה יזעק ולא יענה. והן עתה מלא עת נכונה לזעוק אל השם למאז כדו גאולתו ימקח ויחשה לעשות תשובה גמורה ויקרא התחנות והי"ג מדות בלעק גדולה כמו שתפוס בקולר ולזעק מקירות לבו ולא יועף ולא ייגע ושם רפא לו ושלמה המלך צווח ואמר וזכור את בוראך כימי בחורותיך עד אשר לא יבואו ימי הרעה. משל למלך שכעס על עבדו והעבד ברח מלפני אדונו והיו עבדיו המלך מקובלים ומחפשים למאזו ולתפשו

ולתפשו להביאו אל המלך וביני ביני עד שלא תפשוהו שלח סניגורים להליץ טוב בערו ל המלך ובא הוא ג"כ ולזעק אליו בהשתחויה ובשכרון הלב ובדמעות או מעבדו המלך על קרחון ההוא יואם הוא לא עשה כן אלא נשאר בורח ופגעו בו עבדו המלך ותפשוהו והביאוהו לפני המלך. הלא אם יזעק כל היום וכל הלילה לא יענה שהדבר הוא מחמת חונקו ומפני שמתפחד על נפשו מהמכות האכזריות הוא לזעק לאמר חטאתי כך הדבר הזה האדם החוטא הוא כמו שברח מאת אדונו לפי שסרת עליו וכל המקטרגים ובעלי הדין מקיפים אותו למאז לו עילה שימות בה בלא תשובה כמ"ש על פסוק ומאז את רעהו ומת שהחטא נעשה קטיוגר. ובשמביא את האדם לידו מיתה בלא תשובה הוא כמואז מטיאה ואז אם יזעק כל היום וכל הלילה אין עונה שזעקתו היא מחמת המכות האכזריות אבל בהיותו בע"הז ובשוד שלח תפשוהו עבדו המלך הוא בא להתחנן אל המלך הגדול אל רחום וחנון עם התשובה והמעשים שהם הסניגורים הטובים לפני הש"ת בדבר קל כזה הוא מעביר על כל פשעיו. ויתחיל לומר אל מלך יושב על כסא רחמים ויסקבל ביום הדין הגדול שהוא עתיד ליתן דין וחשבון לפני כסא כבודו מלכר הדין המקוח עליו בכל יום ובכל שעה ובכל רגע ולוי שהוא ית' מתנהג בחסידות ולפניו משו"הר אין כל ברירה יכולה לעמוד בדיון לפניו ויראה ורעד יבא בו עד שיטלים כל התחנות בכוונה זו. וכשיבא לענות הי"ג מדות ואמר בקול גדול בקול בכיה ולזעקה על שהיו מעשיו ומנהגיו הפך הי"ג מדות שמתנהג הקב"ה עם בריותיו. ויהרהר תשובה לתקן דרכיו ולהתנהג במדותיו ית' מכאן ואילך ובה אין חוזרות ריקם כמ"ש ז' ל. ורע שאם יאמר הי"ג מדות בלא התעוררות התשובה ולא ישתנה ממדותיו הרעים בעת שזעק להש"ת אל רחום וכו' הוא ראוי לעונש ע"ד נתנה עלי בקולה על כן שנאתיה והוא דומה משל למלך בשר ודם שגזר אומר לכל עבדיו ושריו ועל כל בני מלכותו שלא ילכשו בגדים לכוועים כלל אלא לכנים וכל העובר על דבר המלך אחת דתו להמית והיה בהם מי שלא שת לב אל דבר המלך ולבש בגדים מרוקמים ולכוועים כמנהגו תפשו אותו והניחוחו בקולר אחר זמן בא לזעוק אל המלך ולהתחנן לו וג"כ לבש אותם הבגדים הלכוועים שבשכילם תפשוהו למות הלא ודאי אם לא היה אותו התחנון יותר טוב לו שזעכשו ראה המלך חשיפותו הגדולה שבא ולבש אותם הבגדים הלכוועים שנתחייב עליהם מיתה הלא לרוך לפשוט אותם הבגדים וללבוש בגדים כמו שזוה המלך שמתראה עלמו שהוא תחת מאמרו ולוויי אולי יתפייס ממנו המלך. כן הדבר הזה שכל הכעס שמכעיס האדם את יולרו הוא במדותיו הרעים שהם הפך מדות הרחמים המוריים על החינה והרחמנות והאריכות אפים ובעלי החקר והנהגת האמת והיושר וכיוצא והוא עשה ההפך ובא עתה לזעוק אל המלך באותם המלכושים הרעים שהלבוש את נפשו השונה אותם המלך ולא פשט בגדים הזואים מעליו שבשכילם כעק עליו המלך מלכו של עולם הלא ודאי יגרל הכאב עליו וע"כ כבואו לזעוק אל המלך על אותם הבגדים הזואים שהלביש לנשמתו תחלה יפשוט אותם מעליו וילבש מחלואות של התשובה והמדות הטובות ויזעק להתחנן על נפשו ואז זעקתו ישמע אל בראותו

שקר אל משמעתו ונכנע תחת מאמרו . והודוי ארז"ל הוא במקום קרבן חטאת ואם לא ישוב בתשובה שלימה קודם הודוי הלא הוא זבח רשעים תועבה וכן אמרו בזוהר פ' בא על ענין הודוי כיון דמקטרגא חמי דא לית ליה פטרא דפומא עליה וכדין אפרש מניה מכל וכל ואי תב בתובתא יאות ואי לא הא מקטרגא אשתבח ואמר הא אתא לקמך בתוקפא דאפיין בעיט במאריה וכו' . אתה הראת לדעת דמי שקורא ודוי בלא תשובה מנאות הנשים מלומדה מקטרגים עליו יותר מן הקודם דכילד כח לומר בתשובת פנים אשמתי וכך וכך עשיתי ומזכיר עוונותיו בפיו ואין לו בוש פנים מהש"ית . וע"כ לריך לומר הודוי בתשובה שלימה בחרטה ועזיבת החטא בחלושות רוח ובשבירת הלב ומה טוב ומה נעים אם יבכה באמירת הודוי כי כת הבכיה והדמעות בעת הודוי הם המעוררים הרחמים עד למאור כמ"ש בח"י וכשיכה באגרופו על הקנה כנגד הלב ויסים אל לבו לעזוב כל תאוות הגופניות המתעוררים ונמשכים מתמדת הלב התאוה והחמדה שהם שורש פורה ראש אל כל מדות הרעות והעבירות ולכן כשיכה נגד לבו וכיון להכניע לבבו הערל ולעזוב התאוה והחמדה של הע"הז מלכו ע"ד ולבו חלל בקרבו כמי שמכה את בנו לייסרו ולהדריכו בדרך המוטב כן יתן האדם אל לבו בעת הקיף כשיכה על הלב . ועוד לעורר את לבו לשוכ בכל לב וכפש ולומר הדברים מקירות הלב ולכן מכה על לבו לעוררו שלא יאמר הדברים כמנאות הנשים מלומדה מן השפה ולחוף שנראה כמהתל ח"י ועוד מי שאומר תחנון וודויים בלא תשובה תחלה ידמה בעצמו למי שיש לו בלב המלך שנאה עליו מחמת מלשינים שהלטינו עליו למלך כמה לריך לו מליצי וישר לדבר בעדו אל המלך והעני בדעת לא עשה כן אלא הוליד השונאים עמו שמראים לו אהבה בפנים והלך אל המלך להתחנן על נפשו להמית שונאיו כמה תגדל קטרוג השונאים עליו להפילו שמקודם היתה שנאתם בלב עכשיו מבית ומחץ . כן הדבר הזה האדם שבא להתחנן בוודויים לפני השם יתברך להכניע המקטרגים שנכחיו בעוונותיו שהם הם השונאים אותו ומבקשי רעתו והוא בא לומר כפר לי חטאתי ועוונותי והן הנה המקטרגים שלו והשונאים אותו לבקש רעתו והוא מוליכס עמו אלא בתחלה יכניעם ויעזבם ויבטלם ע"י התשובה הגמורה ולא יניח עליו שום מקטרג ואח"כ יבא להתחנן על נפשו לבערם לגמרי :

שיר למוסר הנזכר

בעת בואך לסדר תחנונים
ואם יבא להתחנן בחובו
ויתמשל כמו מלך ומושל
ויש תעו במלבושם וצבעו
ובאו שם להתחנן בנפשם
הלא עגשם אשר מאז בראשם

עזוב רשע ולא יהיו כנוגנים
הלא יוסף לחובותיו זרונים
אשר גזר לבושי כל לבנים
ויצא דת להמות נתונים
בכגדי בוץ ובצבעים משונים
ועתה כבדו האחרונים

אבינו

מלכנו וכול היחיד לאומרו . חקי חיוס אות א' בשם קשל"ה . נוהגים להרבות תחנונים בשני ובחמישי משום שהם ימי רצון ולכן נוהגים ב"כ להתענות בהם . הגה סי' קל"ד . וכתב הלבוש שארבעים יום של לוחות אחרונות שהם ימי רצון עלה משה רבינו ע"ה ביום ה' וירד ביום ב' . והכל בו כתב בתקנת והוא רחום שתקנוהו לומר בשני ובחמישי שהוא יומא דדינא . וכן כפי הקבלה הם ימי דין וכן הביא עולת התמיד דף ר"ר מסד"הי שהם ימי דין וקשים ולכן מתנהגים בהם ברחמים . ואומרים והוא רחום ואם לא אמרו מעומד עובר על התקנה ונקרא פורץ גדר . סי' הנו' ק"א . מפני שנתקן כנגד הפלת י"ח . כ"הט' ותקנוהו שלושה זקנים שניולו מכבשן האש כמו שמביא המעשה בס' הכל בו הא' אמר עד הנה מלך רחום וחנן הב' אמר עד אין כמוך הג' משם ואילך וכלהו מתחילין ברחום ומסיימין ברחום . כתב הרב ש"ץ בכל חלק מאלו הג' יש בו ח"י אזכרות כנגד ח"י ברכות ומפני זה ראוי להסמיכה לתפלת י"ח ולאומרו מעומד וכתב משם לידה לדרך לאומרו בכונה ובמיתון . כתב האר"י זלה"ה שיש לומר כל פרטי הודוי אף שלא היו לו מאותם הדברים הנו' בוודוי ולכן נתקן בלשון רבים כי כל ישראל גוף א' מדין ערבות . והמגיה בש"ץ כתב עיין לה"ה מוהר"ח א' נר"ו בקונטרס חסדי אבות שהביא מעשה שהיה בימי הרמב"ם שאדם גדול לא היה רוצה לקרות הודוי הגדול ביו"ה כי יודע בעצמו שלא עשה דבר עבירה ולמה ידבר שקרים והשיבו הרמב"ם ז"ל אלו אתה ידעת אתה הנלכב כמה חומר עבודת השם יתעלה וכמה לריך לעבוד האלוה הזה והיית מקיף מהעבודה הראויה והמוכרת לך הדין היית יודע בוראי שאין כל יום שאין אתה עושה כל האמור בוודוי ועוד נוסף כהנה וכהנה . וכל אדם נדון כפי חכמתו שהרי מלינו נכתב על דוד המלך ע"ה עון אשת איש והיא מפורשת מאוריה ואף כי אוריה היה חייב מיתה . ועון לויית של מלך שאול אף כי היה חרפו והיה חייב מדין מחתרת וכן כל כולא בזה לפי מה שהוא אדם כן משפטו ושאתו ואף על דבר זה שדברת אתה עתיד ליתן את הדין . וכתב על זה מוהר"ח א' נר"ו ומאור יחרד האיש וילפת ובמקטרגים תבכה נפשו ובמחירות יאנח לבקש רחמי שמים . ולריך להכות בה' אלכענות ביד ימינו על הלב . והרב מ"א סי' תר"ז כתב ממדרש קהלת שיכה על הלב לומר אתה גרמת לי . ויתן אל לבו לעזוב מכאן ואילך התאוות הגופניות . לריך לשחות בוודוי ושלא יסמוך עצמו על שום דבר . מ"א סי' תר"ז . לריך להתודות מעומד ואפילו כששומע הודוי מש"ץ והוא כבר התודה לריך לעמוד ולהתודות עם הש"ץ . סי' תר"ז ק"ג . וכתב השכ"הג שזה דוקא ביום הכפורים אבל בשאר ימים אם כבר התודה אינו חייב לקום בשעה שהש"ץ אומר . ובש"ץ הביא דף קמ"ח שריך להתודות ולעמוד בכל הודויים ארוכים כשמתודים ועומדים הקהל . ואם מתודה בלא תשובה ולכו כל עמו מה לו לשקר ולגנוב דעת המקום ודעת הדביות לשחק אמרין ואל יוסף על חטאתו פשע . עולת התמיד דף קפ"ט . והודוי הוא כאלפא ביתא וכיון לתקן כל העולמות שפגם בהם שנכחאו בכ"ב אותיות התורה במ"ש המקובלים ועיין בח"י ח"ג . ואם אף שכשהיה ב"ה המק קיים והיה מביא קרבן בלא

בלא תשובה אמרו עליו זבח רשעים תועבה כ"ש עתה שאין לנו לא מקדש ולא קרבן
ולא כהן שיכפר בעדנו כי אם הודוי לבד. ואם יהיה בלא תשובה ובלא לב ולב כמה
גדול עונו מנשוא. המתורה בלא כוונת הלב גורם להעזוב ביד המקרים ולהרחיק
את ישראל עוד כגלות. ע"ה ת משס של"ה. עוד כתב משס של"ה דכשהאדם מתודה
ולבו לא נשבר בקרבו וכן אם אינו בשפל קול כפי ונאמנה אז עונשו כפלי כפלים
דנמנא כאלו מתפאר ח"ו כמה שהכעיס את בוראו וכאלו אומר חטאתי אשמתו ומי
אדון לי העל אלה יתאפק ה'. אף שהורגל לומר הודוי בכל יום פעמים אל יחשוב
שהוא ככלב שב על קיאו אלא ע"ד וחטאתי נגדי תמיד. סס' אם לא שב בתשובה
כל מעשיו הטובים ותורתו שהיה עושה בעודו רשע הולכים ח"ו אל הקליפה להגביר
כחה וח"כ מה תועלת לו בכל עמלו בתורה ובמלות ובמעשיו הטובים אבל ע"י
התשובה מוליא כולעם מפיחה וחול בלע ויקיאונו. כתבי האר"ו זל"ה. אשר על כן
כמה רריך לו ליחל וללפה בכל יום חיותו ותורה עם הכבוד בהכנעה ובתשובה כמו
שמוטל על ערש דוי והלכו להביא לו תרופה להלוו מן המות. וכתב הרב בש"ך דף
קנ"ב בשם הט"ז ז"ל דראוי לתת בכל שבעת ימי המשנה שלא לבא לב"ה כדו שלא
ימנעו מלומר תחוננים. ומה יעשו אותם השמחים כמולא שלל רב כשיש חתן בב"ה
ויחפשוהו ממטמונים כדי שלא לומר תחוננים ודוויים וי"ג מדות של רחמים. ואם
יחמהמה החתן מלבא מלפנים ומיתלים לביאתו והאם לא בא החתן לב"ה כשמתחיל
הש"ך אל מלך יושב על כסא רחמים תרדמה נפלה עליהם או לנו מיום הדין שכ"כ
בורחים מן החיים. עוד כתב בש"ך בשם הרב ב"ר קו' שמ"א כשהומר ש"ך ויעבור
לריכוס הכבוד לשחק ולא יאמרו הם ויעבור אלא החן הומר ויעבור ה' על פניו
ויקרא והקהל מתחילין ה' ה' אל רחום וכו'. ומשם הב"ח כתב דמה שאין רשות
ליחיד לומר וי"ג מדות אינו אלא משום ויעבור אבל סליחות ותחוננים בלא ויעבור
אין איקור בדרכי הרב ב"ו ה' כתב בקי' קל"א ופ"ל עיקר דבריו הב"ח ואף שאומר
זכור לנו ברית י"ג כל שאינו פורטס לית לן בה. כשיאמר ויקרא בשם ה' לריך
להפסיק בין בשם ובין ה'. מג"א ואכודרהם סס'. ועיין בח"ו ולכן יש ערחה אחר
תיבת בשם המורה על ההפסקה. מה מאוד יש לזהר כי"ג מדות לאומרים בכוונה
גדולה שארז"ל ברית כרותה לי"ג מדות שאינן חוזרות ריקס שנאמר הנה אנכי כורת
ברית וכו' וכתב הרב ח"י דלאו באמירתם לחוד תליא מלתא כי הם בקיום המדות
כמ"ש והלכת בדרכיו. כשיאמר וי"ג מדות ה' ה' לריך לכרוע ואע"ג דזוקק בשם
שאני הכא דאחר וי"ג מדות כתיב וימהר משה ויקוד ארטה וישתחו ויניחו אף לכרוע
אלא ישוח מעט. מוקר"ס בשם מהר"י קולון ז"ל ש"ך. כי"ג מדות וזהר כל אדם
להטעים הפסק אשר בין ה' ה' כי קודו רס ונשא ומי שאינו מטעומו עונשו רב ולריך
ללעוק בקול רס וגדול כמ"ש בפרקי רבי אליעזר והיה בעבור כבודי התחיל משה
ללעוק בקול גדול ה' ה' אל רחום וחנן. ח"י כפי' הסליחות. כתב הרב חקי חיים
בשם מט"מ והוא רחום שאומרים בב"ה ויחבר בקירוב רגלים זה לזה כמו ב"ח.
אות ג' סקט"ו. אם ביום שיש מילה והגיעו לתחוננים ועדין לא הביאו התינוק לבית
הכנסת.

הכנסת אפילו הכי לא יאמרו תחוננים שמתפלל עם בעל הכרית. ש"ך דף קנ"ב :

מוסר לנפילת אפים

בעת נפילת אפים זכור וזכור יום המיתה ויום מעמד הדין ויראה עלמו כאלו
קרב קלו ובא עת פקודתו ולריך לשוב בתשובה שהמזמור הזה כנגד המיתה
לכך לא נכתב בו אות וא"ו בר"ת של הפסוקים כמ"ש בזוהר שהוא"ו הוא אות החיים
כמ"ש על פסוק וכתתם לי אות חמת שהוא אות וא"ו. באמרו אליך ה' נפשו אשה
שהאדם ברוב חטאיו מכעיס את בוראו וכמה יקדם פניו לרעותו ולפיקו שאם מלך
ב"ו כמוהו יתפייס בממון ובדברים אבל לפי ערך המלך הגדול ממ"ה הקב"ה לריך
לקדם לו נפשו שאין נכבד לאיש מנפשו כמ"ש הרב אלשיך ע"פ כמה אקדם ה' וכו'
ולכן בא לומר אליך ה' וכשבילך ולפי ערך גדלך שחטאתי לך ובחתי לרעותך ולקדם
פניך לריך שנפשו אשה כשבילך ואמקור אותה לך והלואי לפי ערך גדלך יתכפר עוני
אבל אתה אל רחום וחנן ואיך חפץ במיתתם של רשעים. והמיתה הזאת תזכירו
לשוב מעונותיו להרהר בתשובה גמורה כי אין לך אדם שאינו זע וחרד מיום המיתה
ואפילו אבות העולם. והכל בשביל נתינת הדין והחשבון כמ"ש ע"פ למה הרגזתני
להעלות אותי. ומי שאינו זע וחרד מן המיתה ומדין וחשבון העתיד. אז הוא יש לו
הרחקה גדולה מהש"ית והפליגו יאמר תכלית ההפלגה כמ"ש ז"ל באמרים אם פגע
בך מנוול זה משכהו לב"ה אמ אכן הוא נמות ואם כדול הוא מתפוצץ ואם לאו יקרא
ק"ש אי חויל מוטב ואם לאו יזכור לו יום המיתה. והחילוקים שיש בהכנעת היל"ה
שיש בתורה ויש בק"ש ויש במיתה הוא לפי שיש יראת הרוממות ויש יראת העונש ולא
כל אדם זוכה ליראת הרוממות שהוא מחמת דאיהו רב ושלטי עקרא ושדא דכולא
והלואי שזכה ליראת העונש שתמיד יירא מאומת הדין והחשבון כמ"ש בהקדמת
אולרות חיים. ואין לך אדם שאינו ירא מהפורענות והעונש. לכן כשיזכור יום הדין
והמיתה הוא נכנע ומי שאינו נכנע בזה הוא בהפלגה גדולה מהקדושה שעלו נאמר
כי אין חרובות למותם ובריה חולם. ולכן יש אדם שהוא קרוב אל הקדושה הרבה
כשהוא עוסק בתורה תכף נכנע יארו אפילו שלא תבא לו יראה על פניו אלא כך הוא
מוטבע ומושרש בקדושה ונעשה לו טבע והוא נכנע בלא שום מורא והזכרת דין
וחשבון. ויש שאינם קרובים הרבה כמו כת הראשונים אלא כשהם קורים פסוק
שמע ישראל ומזכירים יחודו יתברך ויתעלה שהוא אחד יחיד ומיוחד שליט בעליונים
ובתחוננים ואז יעלה על לבו יראת הרוממות ע"ד רב ושלטי עיקרא ושדא דכל
עלמין וכלא קמיה בלא ואז יכנע יארו על ידו זאת ביראת הרוממות. ויש שלא זכו
ליראת הרוממות כי אם ליראת העונש שיראים מיום הדין ומיום המיתה כנגד זה
אמרו ואי לאו זכור יום המיתה שאין לך אדם שאין בלבו יראה מחמת העונש. ועל
כן במזמור הזה שזכור המיתה יהיה זע וחרד מפחד הדין הנורא שעתיד ליתן
ויהרהר בתשובה גמורה לשוב מכל עבירות שבידו ויראה עלמו כמה היה נותן לב
לשוב

מוסר לנפילת אפים

לשוב בשעת מיתה ככל עוז ותעלמות. ומוסר גדול יש לנו ללמוד ממזמור זה שתחלה בתוך המזמור לא נכתב ו' שמורה על החיים כמש"ל. ואח"כ נרמז החיים באות פ' שבסוף המזמור פדה אלהים את ישראל אחר תום ויושר ילדנו שהוא נוסף שכבר נכתב אות פ' במקומה פנה אלי וחנני וכו' אלא שהוא"ו נרמז באות פ' באותיות ה"ת ב"ש ו"ף הו' מתחלף בפ' ואח"כ חומרים והוא יפדה את ישראל מכל עונותיו שאומרים הו' בפירוש. ולמה כשנרמז הו' שהוא החיים באות פ' אמר מכל לרותיו וכשנכתב בפירוש והוא יפדה וכו' אמר מכל עונותיו בא לרמוז שכשהקב"ה פודה את האדם מן המרות וממקרי הזמן והוא חי והולך בע"ה ולא נפדה מן העונות אז אין חייו חיים אמתיים בעצם שעי' עונותיו בחייו קרוי מת. ולכן כשאמר פדה אלהים את ישראל מכל לרותיו שבא להתפלל להליל אותנו ממקרי הזמן וממאורעות הרעים והמרות לא נרמזה החיים בפ' שהוא אות ו' המורה על החיים אלא ברמז באותיות ה"ת ב"ש פדה אלהים וכו' אבל כשבה להתחנן לקבל תשובתו ולפרותו מעונותיו באומרו והוא יפדה את ישראל מכל עונותיו אמר והוא נזכר הו' בפירוש שזה עיקר החיים הנלחמים ואף אם ימות מיתה הע"ה ומה שנרמזו כ"ב באותיות התורה כמזמור הזה למסור עלמו עם התשובה לתקן כ"ב באותיות התורה שגם בהם בעונותיו. ומה שאמר המזמור הזה בכונה שאמרנו בזכרון יום המיתה ומסירת נפשו על התורה והמלות שלה לעבור על שום סייג וגדר מקיינו וגדרי רבותינו עם הקדמת התשובה הראויה זוכה למעלות רבות שנרמזו כמזמור הזה כמ"ש הרב האר"י זלה"ה ועיון במשנת חסידים. שמונה מעלות גדולות זוכה בנפילת אפים המכוין בהם היטב. ה' נעשה בריה חדשה כאלו כבר מת ונסתלק גוף הרשעון ממנו ונעשה בריה חדשה. ב' נותנים לו עוז ותעלמות ללקוח עם יז"הר' ג' תוספת השכל בתורה וקדושתיה. ד' תוספת רבקות בקונו. ה' זוכה למסלה השמורה לו כמ"ש אשרי אדם עוז לו כך מסלות בלבבס. ו' ההשפעה לטכונה האומרת הן לי כך בשביל פלוני בני' ז' שאין חטא בא על ידו. ח' ואם נודמן לו חטא באקראי ותמרוקו החטאים בע"ה וכל מדרגות ומעלות הללו רמוזים במזמור של כ"א. ואח"כ ימלא את ידו לומר ואנחנו לא נדע מה נעשה כי עליך עיינינו מאחר שעשה כל המוטל עליו לעשות תשובה גמורה ותחנות ודרוים מעומק הלב ומסירת נפשו בכונה גדולה. ומה יש לו עוד לעשות כי אם ליחל לרחמי שמים אבל מי שלא עשה שום התעוררות והכל היה כמלות אכסים מלומדה בפיו ובשפתיו כמי שקור' קביעות שעושה התחנוני' והמסירת נפשו בדרך קבע היאך יאמר ואנחנו לא נדע מה נעשה ועדין לא עשה כלום כמ"ש חמדת ימים ח"ג. וכשיאמר אר לי מאד קודם נפילה לא יתכוין על לרותיו של הבלי העולם כי אם אר לו מאד על רוב עונותיו וכא ליפול ביד ה' וכיד רחמי שמים :

שיר למוסר הנזכר

זכור נא פן תצפץ בדברים
במזמור הנפילה בעגורים
גוייהך

מוסר לנפילת אפים

גוייהך ונפשך אז מסורים
ואם תרון ואך תקרא בגרון
הלא תהיה כאיש דובר שקרים
חכוין נא במיתה הקטנה
להעלות במעלות גדולות
למצותיו וחקיו הישרים
ורעיונך לאחור הם נזורים
ולא תכון ותמעד האשורים
ולא תמות במיתה עד לדורים
אשר בס תמצאה נפשך מזורים

דיני נפילת אפים

אין לרבר בין תפלה לנפילת אפים. סי' קל"א ס"ה. רכולה כעין תפלה אריכותא דמילא. כ"ו. נהגו להטות על אר' שמאל. וכן הסכים האר"י זלה"ה בין בשחרית בין במנחה. לא יניח פניו בתוך ידו ממש כשנופל על פניו אלא על זרועו ועיון במ"ח ובעו"ה ה"ת דף ק"ז. כתב הכל בו סי' י"ט דהטעם שצריך להטות על אר' שמאל כדי שיעמוד במקום חירות כי בנפילת אפים מוחלין לו על כל עונותיו. וזה ודאי ע"י התשובה הגמורה שעושה אז. טעם אחר כדי לעקוד השמאל ולהכניעו לפני הימין. עו"ה ה"ת דף ק"ז. כתב בקד"הי דהענין הוא שאנחנו נופלים על פנינו להראות כבוד ראש והכנעה שיש לנו כושת פנים מלהביט אל האלהים אחר שחטאנו ופשענו. אם בעודו נופל על פניו שמע קרוש או קדושה הוי דינו כעין ק"ש ולא יותר אע"ג דנפילת אפים חשובה כתפלה אריכותא מכל מקום לא עדיפא מאלהי כלור. ש"ך בשם מטה יהודה. וכתב שם באומרו אליך ה' נפשי אשא יכוין במחשבתו כאלו הוא מת ונפטר מן העולם ומוסר נפשו אל השם וכונה זו מועלת למחול אפיו אותם עונות שאין להם כפרה כי אם ע"י מיתה ממש כגון חלול השם מלטרת מחשבתו למעשה אם מכיון בלב שלם והביא ראיה מן הזהר ע"ש. ואמרו בזהר במדבר אם אמר אליך ה' נפשי אשא בלבא רחיקא גרים לאסתלקא מן עלמא עד לא מטון וימוי רח"ל. ועליו נאמר דובר שקרים לא יכון לנגד עיני. שם. וכתב הש"ה ע"פ דברי הזהר הנז' שח"ו גורם מיתה בלא זמנו שיותר טוב שלא לומר פסוק זה מפני שהוא סכנה אם לא יכוין. ואנו הספרדים נוהגים לאומרו ולא למסור עלמו כסוד מיתה רק יכוין למסור עלמו כסוד מיתה על קיום התורה והמלות עולת התמיד דף קל"ו. והמגיה בש"ך כתב בשם קד"הי שוגמור בדעתו למסור נשמתו למי שתנה לו כמ"ש אליך ה' נפשי אשא ויהודה קודם לזה ע"ד כל המומתין מתדיין. ובאומרו אליך ה' נפשי אשא יכוין כי בלילה שהפקדתי נפשי בידך חזרת בי אפיו שמן הראוי היה לעכבה שאני חייב מיתה לפניך ועתה אני מוסר נפשי אליך בבחירתך למיתה. על קדוש שמך על התורה ועל המלות. אלא כדי שלא יקטרנ מר"הד יאמר תכף אלהי כך בטחתי שלא תענישני כאוולתי כי כוונתי לעשות רצונך ולא לבגוד כך יבואו הבוגדים ריקס כי אני מהם. הרב בעל עמק ברכה דף מ"ג כתב משם הבחוי כסוי הפנים וזכור בשתי לפני אלהים ולהראות מניעת חוסיו ובטול קרנשותיו והוא כי הנופל על פניו מכסה עיניו וקוה פיו והוא מסכים במחשבתו שאינו רואה נזקו ותועלתו

דיני נפילת אפים

ותועלתו ואינו יודע דרכיו ועניניו ואין בידו להפיק רווחו בלתי יתברך . כתב הרב בעל ש"ך דעת הרוקח דאין נפילת אפים אלא במקום שיש ס"ת רבלא זה אומרים ודוי והוא רחום וכו' בלא כקוי פנים אבל דעת מר"ן הכ"י אפי' אין שם ס"ת נופלים על פניהם . והמנהג שם כתב בשם הרב ברכ"י ה"ו ואין בדיון נהגין לומר נפילת אפים בכל מקום וכדמשמע מדברי מר"ן וגם הרב מהרימ"ט היה נוהג כמ"ס הרב שירי וגם אני שמעתי דעל פי הקבלה אין להקפיד אם יש שם ס"ת . וכתב עוד באות י' יש נוהגים ליפול על פניהם אף אם מתפללים ביחוד כביתם ויש להם על מה שיקמוכו בין לפי הפשט בין לפי הקבלה . ולפי שפילת אפים לריכה כוונה גדולה עד שאל"ה כתב שלא יאמר אליך ה' נפשי אשא כמ"ס לעיל מפני שהוא סכנה אם לא יכוין כ"ס וכ"ס כשהוא מתפלל ביחוד שמבקרוין פקקו לכן נראה שלא יפול על פניו אלא יאמר המזמור של נפילת אפים בלתי נפ"א כמ"ס השכנ"ה שיש מקומות שעושין כן במקום שלא יש ס"ת . כשעה שהכבוד נופלין אף שהוא לא התפלל עמהם לריד לעשות נפילת אפים עם הכבוד וכן ראוי לנהוג ליפול על פניהם ולבקש עזמו בטליתו כמו שעושים הכבוד אף שהוא אינו אומר נפילת אפים והוא בזמירות וכיוצא . ש"ך בשם מהר"א חזקוני . אין נפילת אפים בלילה . והטעם שלא לעורר הדיון . לבוש . וכלילי אשמורות נוהגים ליפול על פניהם שהוא קרוב ליום . ס"ג . שם"ה ממשמשת לבא . לבוש . וכתב הט"ז ס"ק ח' ונראה דאין לחוש לזה כל זמן דאין וראי לילה אלא בין השמשות דלא גרע מלילי אשמורות שהוא קרוב ליום . ולפי שהוא סכנה אם לא יכוין כמ"ס לעיל נראה דיאמר המזמור בלא נפילה על פניו כמו המתפלל ביחוד שכתבו לעיל . וכלילי אשמורות כסליחות אין לנו נופלים על פנינו אלא לנו קוראים המזמור בלי נפילת אפים . כתב בשכנ"ה אע"פ שגמר והוא רחום ימתין ליפול על פניו עם הש"ך שרוב הכבוד אז נופלים באותה ענה . אבינו מלכנו היא תפלה חשובה שתפיל השוכחים וכל מבקשי רעתנו מהרה יכרתו ועל כן לריד ליוהר כה לאומרה בכונה שיש בה ד' פעמים אבינו מלכנו נגד האותיות השם הקדוש להוריד שפע וברכה מכל א' וא' שכן מלינו שנענה בה רבו עקיבא יותר מרבי אליעזר כדאיתא בתענית . עו"הת בשם הרד"א וסד"הי והרש"ך :

מוסר לקריאת ספר תורה

קודם העלאת ס"ת תקנו לומר פסוק מגדל עוז שם ה' בו ירוץ לדיק ונשגב בשבת יכוין המגדל הוא שם אד"ני שמניחין עליו הס"ת שם הו"יה בו ירוץ לדיק הו"יה שנקרא לדיק כמ"ס לדיק ה' בכל דרכיו ליתר ההו"ה במגדל שם אד"ני ובזהר מאי ונשגב קאי על המגדל כרוב האורות . כשנפתח הס"ת וישם אל לבו שהוא העד הנאמן המעיד על כל מעשה באי עולם כמ"ס והיה שם כך לעד שהתורה היא המעידה על האדם כי על כן ס"ת בודק כמ"ס ז"ל והיה שם כך לעד או שם ר"ל שהוא בע"הב שמביאים ספר לפניו ואומרים לו קרא והקפד נפתח במקום אשר עשה אותו החטא

מוסר לקריאת ס"ת

ע

החטא וקורא בפיו וכן על זה הדרך ונמלא כמו גנב במתקרת או לה לאותה כושה שקיבת שם קאי על ע"הב כמ"ס קטון וגדול שם הוא ויראה ורעד יבא בו ותכסהו פללות כאלו עומד בדיון לפני מ"ה הק"כה והעד הנאמן מעיד על כל מעשיו ומאור יאנח בשכרון מתניס על שעבר על התורה ועל בטול עסק התורה ויבקש מחילה וסליחה וכפרה ויעשה תשובה גמורה בעת וכעונה הזאת עת הרטון . והאת התורה וכו' ז"ל בוא"ו והאת הוא דאיבא אחריתי יכוין לב' תורות וליחד זאת אד"ני עם הוא"ו שם הויה . ואם לא יעשה תשובה כשנפתח הס"ת כי"ל מעיד והאת התורה אשר שם משה וכו' אלה החוקים והמשפטים וכו' והוא עובר על התורה וחוקותיה ומשפטיה שלריך לקיים תורת אמת בפיהו ועולה לא נמלא וכו' ולכן קודם כל ילבש חדרה כמרו ויעשה תשובה גדולה על כל עונותיו בכלל ופרט ואז ילבע בקול גדול והאת התורה ויאמר משה אמת ותורתו אמת וכל הנביאים והחכמים אמת והריני מקבל עלי כל מ"ע ומל"ת הן מר"ק הן מר"ק הן מר"ס ומלות לא תקור מכל אשר יורוד וכשינשק הס"ת בלא תשובה הקודמת ובעודו שגאוי להס"ת עליו נאמר נעתרות נשוקות שוכא וז"ס אמלאך אשקך אבל לא יכוון לי כנשוקה לומר ונעתרות וכו' וכתב החי' יאמר פסוק זה אמלאך וכו' כשינשק והלא האדם הכועס על עברו לא יוכל לבא תקף לנשק ידיו אם לא פיוסו מקודם שהנשוקה קודם הפיוס הוא עזות פנים אלא תהיה אחר הפיוס והמחילה ושכוד החימה וכשינשק יבקש מחילה וסליחה וכפרה על עונותיו ע"י קבלתו מכאן ולהבא מה שכתוב בס' התורה הקדוש הזה וז"ס ע"פ אנהגך אביאך אל בית אמי וכו' . תמיד א' היה מנשק הס"ת בשמחת תורה והיה מתחנן ובוכה אמרו לו מה מקום וכו' ה"ל ביום שמחתה אני מתחנן לפייסה על בטול תורה מעלבון גדול וכו' ומקבל עלי מכאן להבא וכו' . ואם כשיעבור הס"ת ויפתח לעיני הכבוד ולא שת לבו להרהר בתשובה ולהתקרט על מה שעבר כבטול התורה ומזותיה ולהתחנן לפניו יתברך למחול לו עונותיו אלא אררבה הוא עומד במרדו הרי הוא עז פנים לניהנס וראוי לעונש גדול . משל למלך שכעס על עבדיו על אשר פגמו בכבודו של מלך ובה זמן שהמלך עבר לפניהם ולא קמו ולא זעו ולא שתו לבם ולא התחננו ונכנעו לפניו כמה הם ראויים לעונש יותר מן הקודם . כן הדבר הזה האדם העובר על התורה ולא שם לבו אליה ופגם בכבודה ע"י עוברו לזיוה ומאמרה ואזי לו מעלבונה של תורה והנה בא זמן לעבור מלכם לפניהם שהוא הס"ת לפתחו לעיניהם כמ"ס ויעבור מלכם לפניהם וה' בראשם ולא קמו והתעוררו לשוב בתשובה ולהתקרט ולהתחנן על מה שעשו הלא המה ראויים לעונש ח"ו . ומזה הטעם קשה ענשן למי שלא עשו תשובה בימים נוראים שהרי מלך המשפט מלוי ונתן לך רשות ללעוק ולהתחנן וכו' כשעת מליאתו אליך אפי' שאתה יחיד ולא עשה תשובה לכך יגדל עונשו . כמו כן בעבור הס"ת לפניו ולא הרהר בתשובה עונשו רב מאוד וז"ס מדוע באתי ואין איש קראתי ואין עונה . עוד ישים האדם אל לבו שהאדם האדיק הוא כדוגמת הס"ת כמ"ס חכמי המוסר וכינוו שהס"ת אם חקר ממנו אות א' או יתר עליו אות א' או אפי' שלא בחסרון ויתרון אלא בנורא שני האותיות או בפיורדים ורכוקים

ורבוקים הוא פסול כן האדם אינו שלם כי אם בקיום כל המלות עשה ולא תעשה
ואם יחסר או יוקף הרי נפסל ואם עשה המלות לשם פנייה כמו שתצטק לורת
האותיות גם כן נפסל ולא יהיה פירוד כינו לבין הקדושה וכל מלה ומלה ומעשה
ממעשה העבודה יש לה שורש בפני עצמה ואין אחת מעורבת בחברתה וכמו
שלקשר התורה אם יש בו חסרונות ויתרונות או שנויים ופירושים יחזור ויתקן ויחזור
לכשרותו הראשונה ע"ד שדרשו ונשיא בעמך בעושה מעשה עמך בדומים לך לכך
רמז והיתה עמו וקרא בו כך האדם לא יתייחס מן הרחמים כי אם עבר על מלות
השם ונפסל ע"י התשובה שהיא תיקון האמת ושם ורפא לו ונראה שרמז הכתוב
על זה בפסוק הס"ת והיה שם כך לעד שפירוש ע"ד ראה שתקח לך רחיה מן הס"ת
לענין פיסולו ולענין החזרתו לכשרותו כאמור והוא תקח לך לעלמך רחיה ועדות
ובכתבי מוסר"ו זלה"ה שהאותיות הם כמו הגוף והתנין הם כמו הנפש ר"ל האותיות
הם כמו גוף של נילולות הקדושה והתנין הרבוק ברשם הם כמו הנפש הרבוקה
בגוף והם חיות של הנילוות והנקודות הם רוח של הנילוות והטעמים הם נשמה
להם ושנים אלו רוחניים יותר שהם נעלמים ואינם נכתבים בס"ת לא טעם ולא נקודה
ולכן הקורא בס"ת והשומעים יכוונו להמשך לנילוות הקדושה החיות שלהם הנעלמים
מהם שאינם נכתבים בס"ת והם הרוח והנשמה שרמזו בנקודות ובטעמים שאינם
נכתבים אלא הם כוונת להמשכים להם ולקורידם בתוכם ע"י הקריאה וע"י זה הם
מחיים אותם הנילוות שהיו בלא רוח ונשמה וז"ש כי חיים הם למולאיהם ארז"ל
למולאיהם למולאיהם בפה כתקנם מספר בפ"ה פ"ז וכו' ולכל בשר מרפא כמו
שעשה נר"ן לאורות כך יעשה לנר"ן קריאה שלו שהנה אם לא הוליא הה' במפיק
כגון בה בלא מפיק תהיה לשון ביאה וכיוצא ולזה ולקח הכהן הטנ"ה מידך וכו'
ר"ת טעמים נקודות אותיות שאם כך הנה עושה מיכאל וכו' מקריב לריש מתיבתא
וכו' דא היא דורנא דכנסת פ' ולטעם זה מי שנותנים לו ס"ת לקרות ואינו קורא
שארז"ל עליו שהוה א' מג' שאינו מאריך ימים שהוא מדה כנגד מדה כמו שהוא גרס
שלא עשה חיות לנילווי הקדושה ע"י קריאת הס"ת כמו כן ב"מ יתקטרו ימיו ר"ל
כמ"ס המקובלים ז"ל ולכך הקורא בלא נעימה שהם הטעמים עליו נאמר ומשפטים
בל יחיו בהם ע"ד טעם הס"ת בלא נקודות וטעמים והנה הנקודות והטעמים הם
אורות עליונים ע"ד מאור והס"ת שהוא בחינת ההו"ה נותן כל אורותיו העליונים
שהם הטעמים והנקודות לשכינה שם אדנ"י ואינו משאיר אצלו כי אם התנין
והאותיות כמ"ס הרב אר"י זלה"ה ע"פ וכל אשר לאיש יתן בעד נפשו ורמז למען
שמי וכבר ה' אומר הש"ת כל הכבוד והפעולות שאני רוצה מהתקונים הוא למען
שמי שהיא השכינה לעטרה בכתר מלכותה שכל הבא אלי אני נותן לה ואומר ונראה
בשמחתם ומאותו האור ושפע עליכם מאמכם העליונה והוא ונראה לשון שנים
דהיינו אני והיא בחבורינו יחד נראה אז גם בשמחתכם שתשמחו ותושבעו הנר"ן
שלבם מאותה הארה הנשפעת בכם ואז הם הס"ת דמסאבותא יבשו ויכלמו וזכור
תזכור כמה פעמים הכעסת את הבורא וכמה נילולות קדושה נתפזרו ע"י העונות
ופגם

ופגם בהם פגם גדול ולא יפנה לעזרה והתיקון הוא שיהיה מגביל לפגם שג"כ ישוב
ויבנה חרבות לחיות נלווי הקדושה אשר נדחו בעונותיו ולכן אזור נא כנבר חלוד
אם לא עכשו אימתו והתפשט מכל מחשבות שבעולם לשמוע קריאת הס"ת בלי שום
תערובת מחשבה אחרת ותכוין להחיות ולהעלות נילולות הקדושה ע"י כוונה
הנוכרת כי אין נעשה התיקון הזה אם יקרא בחומש אלא דוקא בס"ת בכבוד ועתה
ע"י התשובה והחרטה והכוונה שהוא המעשה הנו' אולי יתכן ה' נבואת וישוב הכל
לאיתנו הראשון ולא ירח ממנו נדח ובהסתכלותו בספר תורה יעשה תשובה על
פגם הראות שראה והסתכל במקום שאינו ראוי להסתכל ופגם חוש הראות אשר הוא
רוחני לאין קץ וכוין עתה לתקנם בעת הסתכלותו בס"ת כמ"ס יראה יראה כשם שבה
לראותך כך אתה בא לראותי אבל אם לא יקדים הרהורי התשובה והחרטה שהם פיוס
העקרי היאך יסתכל בו פנים בפנים ויקח רחיה מן הארון שקלף על עברו הלא
העבר לא יוכל להסתכל בפני אדונו פנים בפנים ואם הסתכל בו הרי הוא ע"ז פנים
כן הדבר הזה ירהר תשובה גמורה ויתחרט על פגם הראות שפגם בעיניו עלאין
או בעינים רמות ויאמר חטאתי עויתי פשעתי ואח"כ יסתכל בס"ת פנים בפנים
ואז נאמר ישא ה' פניו אליך ויתקן כי גדול כח התשובה והוא שרמז במרע"ה ויקתר
משה פניו כי ירא מהביט אומרו ירא כי נתוירא שמה ח"ו יש בו עון אשר חטא ואינו
מן הראוי להסתכל ע"ד שקראו השם וילבש אימה ויראה ופחד כ"ס שלא ידבר אפי'
בד"ת בעוד שקורין בתורה כמ"ס הפוסקים וכתבו חכמי המוסר שיקח רחיה ממלך
ב"ד בשאלת דיוטיגמא לבני מדינתו כל עוד שקוראים אותה כולם כורעים ראשיהם
ומשתחיים ולובשים רתת ורערה וארכובתן דא לרא נקשן ואפילו שאין המלך עומד
עליהם כ"ס וק"ו דיוטיגמא של ממ"ה הקב"ה והוא עומד עליהם שלא זזה שכינה
מבתי כנסיות ומבתי מדרשות שהם המקדש מעט עאכ"ו ויתנהג בה יותר ממה
שנוהגים עבדי מלך ב"ו ומו שלא די שלא נהג כבוד הזה בס"ת אלא הדרבה
מדבר בעוד שהס"ת פתוח וכ"ס בעת קריאת הס"ת מה יענה ביום פקודה הלא
אמר בזהר פ' ויקהל בר סליק ס"ת לתיבה כדון פעאן כל עמא לסדרא גרמיייהו
באימתא בדחילו ברתת בזיע כולא לתקנא ולכוונא לבניהו כמה דהשתא קיימין על
עורא דסיני לקבלא אורייתא ויהון טייתין וירכינו אודנייהו ולית רשו לעמא ולא
לאחרא למפתח פומיה באורייתא וכ"ס במלא אחרא אלא כולאו באימתא כמאן דלית
ליה פומא והא אוקמנה דכתיב וכפתחו עמרו כל העם ואזני כל העם אל ספר
התורה אתה הראת לדעת שאפילו בתורה אסור לקרות בשעת קריאת התורה דכתב
לית ליה רשו למפתח פומיה באורייתא ומ"ס בר סליק ס"ת לתיבה בעאן עמא לסדרא
גרמיייהו הכוונה שלא יתעסקו בקריאה אחרת אלא להכין עצמם באימה וביראה
ולסדר הכוונה בלבס כל א' כפי שיעורו ומ"ס ולית ליה רשו לעמא ולא לאחרא
אומרו אחרא וכי מי הוליא את האחרים הנמלאים מכלל העם אלא משמע אפילו
איבא עשרה דליותו והוא יותר מהמנין שהוא כמו אחר שאינו עממה או אם כבר
שמע קריאת התורה במקום אחר אם יושב שם ג"כ אסור לעסוק אפילו בתורה וז'
העולים

מוסר לקריאת ס"ת

העוליס כל א' מתקן עון א' וכל א' אומר פסוק א' הנרמז לו . משל לתבשיל מתקבל של בשר וכו' ויש מיני מתיקה כדבש וכו' ואלא שאוכלים לבסוף אס תערב הדבש פתבשיל ותקלקל כי זה לחוד וזה לחוד כך אפילו שריון קריאת ס"ת וג"כ לריך לקרות אס תערבכם עם הק"ת אקור אכל דברים של חול משל לתבשיל המתקבל והביא דברים מרים וערכם . עוד משל למלך ולשרים אס בשעה שהמלך מדבר וכול א' מהשרים להיות נכנס לתוך דבריו עד שיטלים המלך והק"ת מלך והדבריו קבלה רואו פני המלך והמשנה והתלמוד וכל תורה שבע"פ הם שאר השרים כל עוד שהמלך מדבר הכל אינם יכולים לפתוח פיהם . ונראה ראפילו שמו"ת לבשרתו אקור לקרות ממ"ש כמאן דלית ליה פומא אלא פה א' של הקורא ודימה הדבר למעמד הר סיני כמה דקיימין השתא על טורה דסיני ושם לא היה אלא קול א' ואפילו בין גברא לגברא אקור לפתוח פיו דכתב כמאן דלית ליה פומא והביא ראיה ופתחו עמרו כל העם משמע כל עוד שהיא פתוח שאין עמידה אלא שתיקה :

שיר למוסר הנזכר

בעת קרוא בספר בקהלים אשר הוא עד עלי כל הפעלים בלום פה מדבר תורה ומלים וכל שכן דברים הבטלים ובין וראה דבר רוזנים ומושלים בעת קוראים כתבם בגבולים אזוי עומדים ברוב רתת וחילים במעמדם קטנים עם גדולים וראש פורעים וגם כורעים ושומעים דבר מלך והוא הכל הבלים ואיך לא תלמדה חומר כקלים ורגלך בבית השם שתולים

דיני הוצאת ס"ת

פתיחת ההיכל והולכת הק"ת ופתיחתו להראותו ללכוד כלם דברים נעלמים וראשם מגיע השמימה וכל א' וא' מהנה הנעשות פה עמנו היום פנה למעלה במאורות הגדולים . ק"י דף פ"ז . העם המתפללים בחזר בית הכנסת או בעזרה וינסו לראות בהולאת הק"ת ובהכנסתה משום ברוב עם הדרת מלך . אמת ליעקב . יש להחזיק ס"ת בימינו כשנוטלו נוטלו בימינו ונותנו להמקבל בימיו . שם . השומע קול הנושא ס"ת או קול הפעמונים אע"פ שאינו רואה חייב לעמוד . י"ד ס"י ר"פ כ' שם . כשוראה הק"ת ושתחוה . שם . והביא ראיה מנוסח בריך שמיה דמאריה עלמא וכו' דקנידנא קמיה ומן קמיה דיקר אורייתיה . ועיקר גדול לחבק הק"ת בכ' זרועותיו ולנשוק ולא כמו שנוהגים לוגע ביד ולנשוק היד כי זה מנהג בורות . ק"י דף פ"ז . מנהג לכל מי שרואה הק"ת ללוותו מעט לקיים אחרי ה' תלבו . הנה

דיני הוצאת ס"ת

עב

הנה ס' קמ"ט . המוליך ס"ת לתיבה יוליכו ררך קרנה וכשיתזוירו ויזוירו דרך ארובה . מ"א ס' קמ"א שם . ונראה שגם כן המוליך ס"ת בהליכתו לא יתעכב להתקל לאטו וכשמחזירו ילך לאט לאט . אין לכרוע ולומר וזאת התורה כי אס כשהק"ת פתוח כנגדו ואז יאמר וזאת התורה נגד הכתב דוקא . שם . האר"י זלה"ה היה מסתכל באותיות הק"ת היטב עד שהיה מכירם לקרותם והיה אומר שנמשך לנפש האדם אור גדול בהסתכלותו מקרוב . כוונות שם . בענין אמירת בריך שמיה וכו' עיין בס' ש"ך דף רי"ד שהוכיח שציקר אמירתו בשחרית כשבת ובמנחת שבת אכל כחול אס אמרו לא הפסיד :

דיני העולים לס"ת

העולה

בתורה ימהר הליכתו הפך החזרה שריון בחזרתו להתקל לאטו ממ"ש מרן ס' קמ"א ס"ז . לריך שלא לסמוך עצמו בשעת קריאה לכותל או לעמוד אלא כ הוא בעל בשר . ס' קמ"א ס"א . וכן החזן הקורא לריך לעמוד עם הקורא . הנה . ומן הדיון אפילו להשען קצת בתיבה אקור . מ"א סק"ב . אבל אס קרא בדעיבד כשהוא מוסמך ילא ואין לריך לחזור ולקרות . מ"א סק"א . כתב הרב ח"י העולה ששי הוא משפר התיקונים לתיקון פגם ברית וישתדל לעלות לפחות פעם אחת בחדש . דף ל' . יבסא הכתב בין גברא לגברא מרן . ומכרך כשהוא מכוסה ואס"כ גולל וקורא . אמת ליעקב . בשעת ברכה יאחזו בכ' ידיו ביריעות הק"ת ע"י המפה א' למעלה וא' למטה ואחר הברכה יסלק ידו השמאלית . כוונות שם . מנהג קדמונים לכרוע בברכת התורה ואין כוונתו לשחות בברכות אלא לכבוד הק"ת . שם . אמרנו בש"ס כל האוחז ס"ת ערום נקבר ערום ערום ס"ד אלא אימא ערום בלא אותה מנהג אלא ע"י מטפחת . ושאר ספרי הקדש מותר בלא מטפחת אבל אס לריך נטילה אקור לאחזו בהם עד שיטול ידיו . הג"ה ס' קמ"ז . מי שטעה בברכת התורה ובירך בתחלה אשר נתן לנו תורת אמת אס לא קיים הברכה יחזור ויתחיל אשר בחר בנו ולא יאמר עוד בא"י ואס כבר קיים הברכה יאמר אשר בחר בנו באחרונה דאין סדר לברכות . אמת ליעקב . יהא כל אדם זריו ונוהר כשעולה לקרות ולברך לראות לפחות פסוק א' שלם קודם שיברך . שם . העומד לקרות בתורה ובירך ברכה שלפניה וקרא מקצת פסוקים והפסיק בד"ת או בדבריו חול לא היו הפסק ואין לריך לחזור ולברך אבל אס שח בין ברכה לקריאה היו הפסק ולריך לחזור ולברך . שם . אין הלבד יכולים לענות אמן עד שתכלה הברכה מפי הקורא ואין הש"ך ראוי לקרות בתורה עד שתכלה אמן מפי הלבד ואפילו שמאריכוין באמן דהכא לא סגי ברוכ עונים . האומר בלחש ברכת התורה וברכו גוזל המנות שהרי תרי"ג מנות לא תמלא אלא עם אמן וברכו שעונים לכך יאמר בקול רם וכתוב וענו הלויים ואמרו אל כל איש ישראל קול רם הרי שגזול את הרבים . ס"ת ס' רנ"ב . וכ"ש בשבתות וי"ט שבעניינת אמן של הברכות של העולים יעלו לו להטלים הק' ברכות שקייב לברך בכל יום

דיני העולים לס"ת

יום החקרים בשבת כמ"ש הפוסקים. כתב הרב ח"י דף פ"ח ממחרת ו' זלה"ה טעם
שתקנו ז' עולים בשבת שאם אירע לאדם חונק ולא בא לב"ה כל ז' ולא שמע ברכו.
יחזין לשמוע ז' פעמים ברכו מאת המברכים ויולא ידו חובתו כאשר השבת כולל הו'
ימים כמ"ש בזוהר. והרב בעל עמק ברכה דף מ"ג כתב דהמכוין בברכת התורה
בלבד מעליו לו כאלו קבלה מהר סיני. אם בירך בלחש יכולים הלבד לענות אמן
עם הש"ץ. אמת ליעקב. אם לא שמעו כי אם ברוך השם המבורך מפי הש"ץ עונים
אחריו אמן. הגה סו' קל"ט. כתב הרב ח"י ח"א דאם אמר הברכות בלחש גזל
להקב"ה וכנסת ישראל ובפרט כשהוא אומר ברכו שהיא ח' מדברים שבקדושה דאין
לאומרו כי אם בעשרה שאם אמרו בלחש הוי יחיד והשומעין מפי החזן אין עונים
כי אם אמן משא"כ האומרו בקול רם ואחר שענו העם והש"ץ ברוך ה' המבורך
יחזור הוא ויענה ברוך ה' המבורך לעולם ועד כדי לכלול עצמו בכלל המברכים.
טור ומרן. ובספר עולת התמיד דף רכ"ב הביא מהרב יעב"ץ דברכה שלפני התורה
היא מנות עשה דאורייתא לרעת רבים וגדולים וע"כ לריך לבוין לקיים מ"ע של
תורה. וכוין בברכת אשר נתן לנו תורת אמת היא תורה שככתב וחוי עולם נטע
בחוכנו היא תורה שבעל פה דברברי חכמים הוא לשון נטועה כמ"ש דברי חכמים
כדרכונות וכמסמרות נטועים לבוש. אומר ברכו והברכות בקול רם והאומר
בלחש טועה וי"א שריך לחזור ולברך בקול רם הואיל וכבר בירך ברכת התורה
לעצמו ולא נתקנה אלא מפני כבוד הלבד כשקורין בתורה טור. דבלאו הכי ראוי
הוא כדי שיענו העם אחריו דלמי אומר ברכו את ה' כשאומר בלחש. אמת ליעקב.
ש"ס קורא והעולה קורא בלחש כדי שלא תהיה ברכתו לבטלה ואם יקרא עד שאינו
משמיע לאינו עדיף טפי משושמיע לאינו. לבוש. אם היה עומד כשעה שקורא
הש"ץ לא ישב עד שיקיים הקורא כמו בקדיש. ויש להזהיר להמוני עם שעולים לס"ת
ובקריאת הש"ץ הם מסתכלים אנה ואנה ולפעמים אפילו בס"ת אינם מביטים
שברכתם לבטלה:

דיני עת קריאת ספר תורה

כתב מר"ן בשם ר"י ז"ל דהע"ג רשוי למקרי בין גברא לגברא לרבר אקור
מדאמרינן כיון שנפתח ס"ת אקור לספר ואפי' שקוגרים הס"ת בנתים
אפי"ה אקור שלא אמרו כל זמן שהס"ת פתוח אלא כיון שנפתח דמשמע משעה
שנפתח בפעם הראשונה אקור לספר עד שיקיימו כל הפרשה ע"ס. אמת ליעקב.
ואפי' השלים הפרשה ג"כ אקור בין גברא לגברא כי אם דברי תורה בלחש לדוד
אמת. אקור שיקרא שום מקרא לחזן דמתחזי כשתי רשויות ח"ו עולת התמיד דף
רכ"ב מסדור האר"י ז"ע. להורות הוראה לשואל או לאפרושי מאיקורא בין גברא
לגברא שרי אמת ליעקב. לקרות הפרשה שנים מקרא ואחד תרגום יש מתירין בין
גברא לגברא ויש מי שחוכך גם כזה ולכן יראה להקמיר ויזקק לקרות שמו"ת קורס
ואם

דיני עת קריאת ס"ת

ואם נאנס יקרא אחר התפלה ומה גם דנראה על דרך האמת דעיקר קריאתה ביום
ששי. ועוד בה דיש מי שכתב דלא יקרא תרגום בשבת ועיין במחזיק ברכה בקונטרס
אחרון ח"א. סו' קנ"ו לדוד אמת. ומנה מן המוכרח שיהיה ביד כל א' תומשוויבנו
בו מלה במלה לכל דבר שהש"ץ קורא ואפי' בד"ת אין ראוי כי אם לשמוע הדברים
מפי הקורא והמשנה בזה הוא עובר משום כי דבר ה' בזה. ח"י דף ס'. אקור ללא
ולהניח ס"ת כשהוא פתוח דכתיב ועוזבי ה' זכרו ואפי' בין פסוק לפסוק אקור ללא
ואינו מותר רק בין גברא לגברא טור קמ"ו. וכתב רבינו בכנה"ג ז"ל רבין גברא
לגברא נמי דווקא מתוך דוחק גדול ומתוך חונק. ומכ"ש וק"ו מי שלא קרא הפרשה
שנים מקרא וא' תרגום שתייבים ללא"ה י"ח בשמיעת הפרשה מפי ש"ץ מתחלה ועד
סוף ולא ילא אנה ואנה. אמת ליעקב. והעולת התמיד כתב מהפוסקים דטעם
דאקור אפי' בד"ת בקריאת הס"ת מפני שאין לך למוד גדול מקריאת הס"ת דכל
התורה שנותיו של הקב"ה ובכל קוץ וקוץ תלויים תלי תלים וכיון דנשמעים דברי
התורה בתוך קהל ועדה כנתינתה מהר סיני באותה שעה הוה למוד גדול מזה
בפרסום וקידוש השם ובפרט כאשר יסתכל האדם בתקון הנפלא הנעשה ע"י קריאת
התורה בטעמים ונקודות וכיוצא ע"י. כתב המגיה בש"ץ בשם סד"ה קדיש שאמר
התורה וענו אותה בכונה שלימה כי עניית הקדיש אחר הקריאה והלימוד היא מעולה
ביותר שמתקדש השם הגדול בקריאת התורה ובזכותה יקרב קץ פדותנו. ובמקום
אחר אמרו שאז מוחלין לו כל עונותיו של אדם כשיעשה תשובה באותה שעה:

מוסר לארבעה דברים הצריכים להורות

כשנתחייב האדם בכרכת הגומל שהגיע עד שערי מות באותם הד' דברים
שצריכים להורות שקיימם חיים יתן אל לבו שהיה חייב מיתה
והק"ב ה' ומאוד ידאג ויפחד ויירא לנפשו שמה נתמעטו זכויותו כמ"ש ע"פ
קטונתי מכל החסדים ומכל האמת שנתוירא ועקב אבינו ע"ה שמה נתמעטו זכויותו
בנקים שעשה עמו הש"ת. ואם בארזים נפלה שלהבת מה יעשו אזובי קיר שאין
להם זכות ויראג על נפשו שמה מאכילין אותו זכויותו ח"ו ולכך יאזור כגבר חליו
לשוב בתשובה גמורה ולעשות הטוב והישר כקור מרע ועשה טוב בכל יולתו. ויזכר
תמיד שבהיותו בתוך הלה שבעברה עליו בחולי וכיוצא בו. והיה אומר בלבו מי יתן
ואקום ואעבוד את השם כל ימי חיי והיה מלפני לרחמי שמים והיה לו עקב להש"ת
והק"ב בה ברוב רחמיו וחסדיו הליבולא יהיה כמו פרעה כשהיתה הרוחה והכבד את
לבו ויהיה כפוי טובה כטובתו של מקום ב"ה. ואז מוחלין לו עונותיו כמ"ש הסולח
לכל עונכי הרופא לכל תחלואיכו כמ"ש ז"ל. ויהיה כקטן הנולד דמי. ומכאן ולהבא
ישתדל לעשות הטוב והישר בעיני אלהים ואדם שלא יתלכלך בחטא אחר כפרת
עונותיו וכשישוב בתשובה גמורה ויראג על ניכוי זכויותו עושין לו נסים בחסד מן
השמים שאין הק"ב פורע לדריקים זכויותיהם בע"הז אלא מנהיגם במתנת חנם
כמ"ש

מוסר לד' דברים הצריכים להודות

כמ"ס ז"ל. עוד יקח לנפש מוסר אחד אחר שקם מן המטה או שניטול מאיזה סכנה דרכים וימים ונהרות או מבית האסורים וכיוצא שכמה הפסיד בהיותו חולה לרפאות גופו הן שבר רופאים הן שבר הולאות הצריכים לחולה או שאר הולאות שהוליא כשהיה בסכנה שכל אשר לאיש יתן בעד נפשו ואם היה נלרך היה מוכר את ביתו ואת כל כלי תשמישו וישאר ערום ובלבד שיחיה וינלל כנפשו ערום. ואם לגוף הנגוף אשר היום כאן ומחר בקבר כ"כ עשה ומה יעשה לנפשו הנלכחית בעולם הנלחי שלא יערכנה זהב וזכוכית וכל ממון שבעולם ולא תהא כהנת בפונדקית ויתן אל לבו שאם יתנו לו כל כסף וזהב שבעולם לעבור את פי השם לעשות קטנה או גדולה לא יפקיד נפשו בהנאת השקר והכזב וכינר לא ירפא את נפשו מתחלואיה אשר חלה בה שמכף רגל ועד ראש אין בו מתום ורפואתם בלא הפסד ממונו וכל אשר לו כי אם בדבר קל תשובה ומעשים טובים והם רפואתה העקריות. ואם למד ועשה כן ולא היה כפוי טובה הקב"ה עושה לו נסים אחרים להטילו מפגעי העולם וממקרה הזמן המתרגשים בכל יום והוא שאומרים בכרכת הגומל אשר גמלך הוא יגמולך לעד כל טוב שמאחר שלא היה כפוי טובה עתיד הק"ה לגמול עמו חסדים טובים להטילו מרעתו ואין הכרחה גורמת אלא דווקא שגוי מעשיו מרעה לטובה היא הגורמת לגמלו חסדים טובים. ומאד ילבש בושת וכלומה באומרו הגומל לחיובים טובות שגמלני כל טוב שיתן אל לבו שכ"כ הק"ה מתנהג עמו בתגמול הטוב בתורת חסד ותגמולו היה רעה ולא לטובה פוגם בעליונים ובתחתונים והיה ממשלמי רעה תחת טובה. ועל הספנים אמרו רובם חסידים לפי שראים תמיד נפלאות השם תהיה יראת השם על פניהם לבלתי יחטאו ולמה הוא כשהיה כפסע בינו ובין המות לא חלי ולא מרגיש להיות לבו נשבר וכנענע מלפניו יתברך ולהתחמד עם קונו. ארז"ל עלה למטה יהא דומה בעיניו כמי שהעלוהו לגדרום לידון אם יש לו פרקליטין גדולים ניזול וכו' וה"ה כשהלך למקום סכנה שמבקרון פנקסו ותראה לפעמים שקמים ממנותם וניטולים מן הסכנות ואע"פי שאין להם זכיות ולא תשובה הוא ע"ד שארז"ל לופה ומביט בזכיות ובמעשים טובים שעתיד לעשות אח"כ ומטילו ומאריך לו אפו שמה יחזור בתשובה ויתקן דרכיו כי לא יחפץ במות המת כי אם בשוכו מדרכיו ולכן תקף אחר הללתו מן הסכנה יראה עלמו כאלו אין לו פרקליטין גדולים שהם התשובה והמע"ט והקב"ה הטילו ולכן ימהר יחיה מעשהו לעשות לו פרקליטין גדולים ולשלם חובו שעם הקב"ה בטרם יחשכו כוכבי נשפו ויקו לאור ואין. משל למי שהקיפוהו וקיבכוהו בעלי חובות קשים ותקיפים שעונשים והורגים ולא היה לו מה לפורעם וחבשוהו במאסר וברזל באה נפשו ואחר כמה ימים שישב במאסר נכמרו רחמיהם עליו והאמינוהו שיפרע להם חובותיהם אחר שיוציאוהו ולא הרגו ולא ענשו אותו ביסורים קשים מאחר שישב במאסר זה כמה ימים ודאי הוא מתפחד על נפשו אם לא יחפש ויערח למלוא כרי גאולתו לשלם להם חובותיו. שאם יתעלל ולא יפרעם ויתנהג בכתחילה הלא יחזור ויניחוקו עוד במאסר בעול קשה וכבר מאד על הקורס ולא יוליאוהו משם כי אם שם תהא מיתתו קלה ודאי לאחר שילא זה הוא עורח בכל מאמני

מוסר לדברים הצריכים להודות

מאמני כוחו לפרוע חובותיו ולא יתן שינה לעיניו ויהיה לחורב ביום ולקרח בלילה למלוא לנפשו תרופה מאחר שידע בהם כי יש לאל ידם להכות ולענוש ולהמית. כך הדבר הזה האדם על ידו עונותיו והתעללותו ממנות השם נעשה עליו חובות כדמתרגמינן חטא חובא כמ"ס ז"ל וכל האומר הקב"ה ויתן ויתרו חייו וקיפוהו בעלי הדיו והניחוקו בסכנה כדמיון בית האסורים או חולי כבד קרוב למיתה או בסכנה ולרה אחרת קשה ממות על אותם החובות שחייב להש"ת והקב"ה ברחמיו וחסדיו אינו חפץ במיתתם של רשעים הקימו והטילו והוטיאו מן המאסר הקוף לפרוע חובותיו אח"כ ולא לפה ברעות אשר עתיד לעשות אח"כ כמ"ס וירא און ולא יתבונן אלא דוקא שמה יחזור למוטב ויתקן ע"י תשובתו ומעשיו הטובים כדרך המלכה התקיף שיש יכולת בידו להרוג ולענוש ללוה והוא הוטיא את הלוה מן המאסר באמרו שמה יפרענו אח"כ והוא מאמינו. ולכן הירא את דבר השם ויחדר וילפת מפחד דינו יתברך המוסריים בעולם כמ"ס הפייטן אין פגע בלא נגע ולא רגע בלא חרדה לאזור חיל ולפרוע חובותיו בתשובה ובמעשים טובים כי אין למות התמהמה להטיל את נפשו ואם הוא לא חלי ולא מרגיש כשהיתה הרוחה בלאתו מן המאסר הקוף והכבד את לבו הלא יבא זמן ויקובכוהו בעלי הדיו ויקיפוהו בלחות לאסרו אסור עולם בעולם הנלחי והקיים ואז אינו יכול לומר הוליאוני מן המאסר בפעם הזאת רחמנא ליטלן כי"ר :

שיר למוסר הנזכר

בארבע תוכחות מוסר לסכלך	קחה סימן להחיי"ם בשכלך
בפגעים כך ומהם צור גאלך	וממות אלי חיים שחלך
אזור יראה ושימה דוד למולך	והגומל תורך קהלך
מאוד תבוש במעשה פעלך	אשר רק רע והוא אך טוב גמלך
ותדאג על ימי הבלך וחלדך	אשר פן בם זכותך מאכילך
תמהר נא לתקן את שבילך	וחגמולך לטוב מכאן ואילך

דיני ברכת הגומל

צריך לברך הגומל בפני עשרה וקרי מנייהו רבנן ואם לא שכחו רבנן לא ניח מלברך. קי' ר"ט ס"ג. נהגו לברך אחר קריאת התורה לפי שיש שם עשרה ואם בירך בפחות מעשרה וי"א שילא וי"א שלא ילא וטוב לברך בפני עשרה בלא שם ומלכות. ס"ג. בעל הנס ממנין העשרה. אמת ליעקב. נוסח הכרחה בא"י אמ"ה הגומל לחיובים טובות שגמלני כל טוב. ס"ב. ופירוש הכרחה אפילו לאותם חייבים ורשעים גומל להם טובות וגם אני כאחד מהם שאינו הגון גמלני כל טוב. לבוש. נכון

דיני ברכת הגומל

נכון שלא לאחר הברכה יותר מג' ימים וכדיעבד עד ה' ימים ב"טו' ואם אחר
יש לו השלומין כל זמן שיראה ס"ו. כתב מ"א סק"ו דאם יאלץ ביום ב' יברך בפני
עשרה בלא ס"ת ואל ימתין עד יום ה' שיעברו עליו יותר מג' ימים. ויש המוניים
כשלא קראו לס"ת כשמחזירין הס"ת אוחזים אותו ומברכין ואין שומע מהם חושבים
שברכת הגומל אינה לריכה בני אדם כי אם ס"ת ולמה לא יברך ביום ב' או ק'
ואפילו שיעבור חדש ח' ולא יעשה כך ותהיה ברכתו ספק לבטלה. מי שנתחייב
ארבעתם אינו מברך כי אם ברכה אחת לכולם. פרי הארץ סו' ז' ב"טו'. אין לברך
עד שלא מן המרה לגמרי וכן חולה עד שיחזור לכוריו לגמרי כמ"ס במכילתא על
פסוק והתהלך בחוץ כל זמן שאינו הולך על כוריו עדיו הוא כספק סכנה וכן פירש"י
ז"ל עט"ז סק"ב. מי שהולך ממקום למקום ודרך הלכו עבר בעיירות גדולות לא
יברך שם הגומל עד שיוגיע למקום חפצו. לדור אמת. בכל חולי לברך אפילו
אינו חולי של סכנה ולא מכה של חלל אלא כל שעלה למטה ויורד שדומה כמו שהעלהו
לגדרו לידו. ס"ח. אפילו במיחוס הקבוע שיבא לו מזמן לזמן חייב להודות וכתב
מ"א אע"פ שפעמים רבות נתרפא ממנו לא בכל יומא ויומא מתרחיש נוסא. בכל
מזן חבוש ואפילו על עסקי ממון וכיוצא חייב לברך. לדור אמת. ובלבד שיקה
חבוש אלל הגוים כמ"ס הפוסקים. כל הדרכים בחזקת סכנה ומיהו בפחות מפרסה
אינו מברך ואם הוא מוחזק בסכנה ביותר אפילו בפחות מפרסה מברך. ס"ז. נהגו
כשהולכים בים מהעיר לכפרים שלא לברך וכן נהגו שלא לברך אם הולכים ביבשה
אם המקום קרוב אף שהוא יותר מפרסה. אמת ליעקב. על הארבעה דברים
הלרכים להודות סקי' חיים מברך בשם ומלכות ועל שאר דברים כגון שנפל עליו
כותל או נדריקת שור ונגיחותיו או שעמד עליו בעיר אריה לטרפו או אם נגבים
באו לו אם שודדי לילה וניחול מהם יברך בלא שם ומלכות. שם. קטן מברך ברכת
הגומל ובפרט אם הגיע לחינוך וכן אשה תברך בפני נשים ואיש אחד :

דיני ההפטר

שבעה ברכות שמברך המפטיר ב' מהם ברכת התורה לפניו ולאחריה וא'
לפני ההפטר וד' ברכות לאחר ההפטר היו ז' ברכות כנגד ז'
עולים שקראו בתורה וראוי היה כל אדם לכך אלא שהמפטיר שליח כלנו והוא מברך
על ידינו ודרכים אנחנו לשמוע אליו ולכוין ולענות אמן ובכן עולים ברכותיו לכלנו
ואין ראוי להפטיר כי אם ע"י בר דעת שדבריו נשמעים והיא מלוה רבה להמעניין
בה שמחבר תורה עם נביאים ואומר עליהם ז' ברכות כז' ברכות של חתן וכלה ולא
דבר רק הוא. ח"י דף ז"ב. לאו דוקא בס"ת נאמר ועוזבי ה' יכלו אלא גם אם
התחילו ההפטר בעשרה והלכו קלתם עליהם נאמר ועוזבי ה' יכלו וכן לכל דברים
הלרכים עשרה להשיע מבחינת התורה לנביאים וזה יחוד ה' נבואות וכו'. אמת
ליעקב. ורמז מקול מחללים זורק חלים שם הטעמים כתלים ללב הקליפות
כמ"ס

דיני ההפטר

עה

כמ"ס המקובלים בסוד זרקא זריקת החלים ומאותו הקיל של תורה נמשך ונשפע
ההארה בין המשאבים שהם הלכחות הנק' משאבים שהם הלכחות שאובים
מהכחינת שם הוי"ה שם יתנו לרקות ה' ר"ל שפע של שם הוי"ה שם ניתן ומשם אז
ירדו לשערים עם ה' לשערי הכנסיות שנמלאים שם עם ה'. אין המפטיר מתקול
אפילו ברכה שלפני ההפטר עד שיגמרו לגלול הס"ת כדי שלא יהיה הגולל ערוד
ולא יוכל לשמוע הברכה. שם. לרוך לבוין לברכות הקוראים בתורה ולברכות המפטיר
ויענה אחריהם אמן וייעילו לו להשלים מנין הק' ברכות שחבר מניינס בשבת. סי'
רפ"ד ס"ג. לא יענה אמן אחר ורצה בדבריהם הנאמרים באמת שעדין לא נשלמה
הברכה עד שיקיים ובנביאי האמת והלך שכל ברכה ח' הוא הפותחת בברוך
וחותמת בברוך כמ"ס הפוסקים. ובאמת ליעקב כתובלאמר שילמדו לתיוק המפטיר
שלא יעשה הפסק בין ב' הברכות של קורא ההפטר כמו שמפסיק בין ברכה לברכה
אלא יקרא הכל ברכה ח' בכת אחת כמו שמברך ברכה ח'. שבת שההפטרות
מחוברות מפטירין בהפטרות פרשה השנייה. ס"ז. כתב רבינו ירוחם נתיב ב' אקור
לספר כשהמפטיר קורא בנביא עד שישלים כמו בס"ת. ח"י דף ז"ב. כשקורא שנים
מקרא ואחד תרגום בע"ס אף כשיש באותו השבת הפטרות מחודשת יקרא עם השמו"ת
הפטרות השבוע וביום שבת עם המפטיר יקרא הפטרות המחודשת. ח"י דף י"ח.
שבת שחל בח"מ של פסח אין מזכירין בברכת ההפטרות לפסח לא באמצע ולא
בתימה. הגה סו' ק"ק ס"ט. רק יאמר מקרא השבת אבל בשבת וח"מ של סכות
מקיים והזמנים משום דחלוקין במוספין חמיר טפי. מ"א סק"ז. ר"ח אלול שחל
בשבת אין רוחין שבעה דכתמתא מפני הפטרות השמים כסאי ומפטירין עניה
סוערה וכן ר"ח אב שחל להיות בשבת אין מפטירין השמים כסאי רק הפטרות שמעו
וכן אין רוחין ענייה סוערה ולא שמעו משום הפטרות מחר חדש. אמת ליעקב.
אירע ר"ח בר' פרשיות שקורין בארץ אין משגיחין בר"ח וקורין ההפטרות של הד'
פרשיות. טור וש"ע סו' תכ"ח שם. טעו בשבת פינחס אחרי י"ז בתמוז וקראו
הפטרות פינחס ולא דברי לשבת הבאה קורין דברי ושמעו. וכן עניה סוערה יש לה
תשלומין שיקראו רני עקרה ועניה סוערה. וכן אנכי אנכי עם קומי אורי לפי שהם
סמוכים זו לזו אבל שאר הפטרות אין להם תשלומין דאין מדלגין מנביא לנביא. שם.
ר"ח ניסן שחל בשבת מפטירין הפטרות שבת החדש וכן שבת שקלים שחל בר"ח דוחין
של ר"ח וקורין ביהודע. שם :

מוסר לשארית התפלה

איתא בכתבי מהר"ם זלה"ה שהשפע והרזון הנעשה ע"י תפלת ישראל מאשרי
ואילך מחלקים המזון והשפע לכל ח' וא' כפי הראוי לו לעלוניס
ותחתונים ולכן אומרים אחריה קדושה כענין איש אלהים קדוש הוא עובר עליו
תמיד ואשרי לשון שאר ומזון. ולכן מאשרי ואילך אנו אומרים מזמורים ופטוס
הקטורת

מוסר לשארית התפלה

הקטורת שזכר לומר ולהכרית הקוליס שלא יתאחזו בשפע היורד לעולמות בכח תפלות ישראל וע"כ יהיו בכוונה גדולה ומי שאינו אומרם בכוונה הרי הם אונס פועלים שום פעולה מענין ההכרתה והוא משל למגל שכורתיס בו העלום והקוליס אם לא יקרא חד ביותר אע"פ שהוא ברזל אינו כורת וקוץ כן המזמורים הם דומים למגל אבל אין לו חדור כלל והכוונה בהם הם החדור של המגל והוא הכורת והקוליס וע"כ יזהר לאומרם בכוונה גדולה מלה במלה דבלאו הכי לא עשה כלום שאין בהם כח להכרית הקוליס הסוככים השושנה העליונה . ויש קלף בני אדם שמאשרי ואילך מתחילין להכין עצמן ללאת ויש שאינם יולאים אבל אומרים שארית התפלה בהלבעה כחותה על הגחלים כמו שהיה יגע באיזה משא והתחיל לפרוק ממשאו . והוא דומה לעבד שהלך בדרך רחוקה להביא איזה דבר לארצו וטרח הרבה עד שהביא הרבה ההוא ושמרו בכל הדרך וכשהיה קרוב לעיר השליכו ולא נזהר בשמירתו ונאכזר מידו ולא הביא הרבה לירי גמר . כך הדבר הזה שאף אם כוין בתפלתו אבל כשאינו מכוין בסוף שארית התפלה מאשרי ואילך להכרית החילונים שלא יתאחזו בשפע הנעשה לעליונים ולתחתונים בכח התפלה הרי לא הביא הרבה לירי גמר מאחר שפגעו בהם הקוליס הנאחזים ח"ו בשפע ההוא וטרחו היה לריק בכריתת החילונים בתפלת התפלה ע"י מזמורים שקודם היורד שלא יתאחזו בתפלה בעליותה דסוף סוף בעת ירדת השפע שנספע מכחה לא מנעם וברתם מלהתאחזו שהשמירה ריובה להיות בתפלה ובסוף יזהר נראה שרמז הפסוק וכו' עליון כל הכרבות האלה והשיגוך כשאמר וכו' עליון מה לריך עוד לומר והשיגוך אלא הכוונה אני רוצה שאשפיע לך שפע רב ולעליונים ולתחתונים אבל אתה תעשה פעולה באופן שיגונך שלא יפגעו בהם הרודפים הקוליס הסוככים השושנה ע"י מעשיך תכרות אותם וממילא ישיגוך הכרבות כלם . וכמה מן העונש שמור לו ליוזף קודם תשלום תפלתו שלא ללורך מזה שיקח ראיה בעצמו שאם תבוא סחורתו מעיר אחרת ושמע שבאה ונכנסה לעיר בשלום הלא לא יוכל לעמוד להתאפק אלא ילא תבך לראות בענינה שאף שאם לא ילך עכשיו אלא עד למחר אין בכך כלום שהרי כבר באה ונכנסה אלא שמרוב חשקו בה ואהבתו אותה יולא והולך לו . והתפלה שהיא לורך גבוה ואין לו לאדם מכל עמלו וסחורתו וטרחו כי אם התפלה והתורה והעבודה וכשתתפלל ועולה תפלתו למעלה היא כמו ששולח סחורה להרויח כך תעלה התפלה למעלה להרויח שפע לעולמות וכשהתחילה לירד לריך לשמרה מן הגנבים הסוככים מחוץ לעיר שהם הקליפות ולפקח בענינה כיוד משליכה ויוזף או שאמר שארית התפלה שלא בכוונה שאינו מקפיד על שמירתה בזה הראה שאינו אוהב ח"ו את עבודת השם אפי' כמזמורי ורע כי כל המזמורים שתקנו בתוך התפלה הם מוסרים על אדני פו וכל מזמור ומזמור יש בו לורך גבוה התלוים בו דברים נעלמים והאומרם בכוונת הלב מעורר שרשם ואל ימעט בעיניך משרז"ל כל האומר תהלה לךוד ג' פעמים בכל יום מובטח לו שהוא בן הע"ה כמה לריך הכוונה בו להפשיט עצמו מכל גשמיות הע"ה ולא יהיה לו שום מחשבה בלתי לשם לבדו ולא ארז"ל כי אם דוקא בהכנת הרברים על בוריו מתחלה

מוסר לשארית התפלה עו

מתחלה ועד סוף כמ"ש למעלה בזמירות ועוד עם התשובה הנמורה ואז מעוררת קבולתה להביאו לחיי הע"ה . הראית שועה מימיך שאומרים לו הא לך בית גדול בפרטות ואין קונה ואיככה יוכל האדם להתאפק מלהכין הרברים על כריון ויראה עצמו כאלו עומד נגד השכינה דוקא שמרבר כנגדה בחשק נמרץ ובהרהור התשובה כאמור . וקדושה דקדרא רעלמא עליה קאי כמ"ש ז"ל בגמ' ובלערה היה העולם כלה ולכן זכור וזכור כמה פעמים הכעיס את בוראו ועשה מעשים הגורמים חרבן ושמתות עולם מלך שורש נשמתו עתה יאזור תיל בקדושה זו לאומרה בכוונה גדולה שהיא מעמדת ומחזקת קיום העולם לעשות תיקון מגביל לפגם . וכל כך הקב"ה מתאזהר בשבח ישראל בקדושה זו כי לכן תקנו קודם קדושה זו פסוק ואתה קדוש יושב תהלות ישראל וגו' ופי' יושב ומלפני שכל יוכל הקב"ה יושב ומלפני ומתאזהר לתהלתן של ישראל . וראה עד היכן הגיע עלבונך שאם היו אומרים לך המלך כ"ו שומע קולך וערב לו כמה היית נזהר להפשיט עצמך מכל ענינוך ולא יכנס שום מחשבה בראשך מבניך ומאנשי ביתך וקנייניך וממ"ה הקב"ה מאיזן ומתאזהר בקדושה זו וערבה לו עכ"ו שתזהר לאומרה כנשמה כלא גוף ראה כמה יס"הר סתם עיני השכל-לר לי עליך אחי קום אזור חיל ופקח עינים עוורות לאור באור תבאיר . ואמרו בזהר שקדושה דקדרא מעלתה לאין קץ דבשעתא דמטון ישראל לקדושה דקדרא וכו' איהו קדושה יתיר על מלאכי עלאי וכו' ובגין שבחא דא שבקין ליה למיעל בו תרעי עלאי וכו' ויסתלק יקרא דקב"ה עילא ותתא . ולכן תרים קולך באמרך קק"ק וכו' בחשק גדול ורב כאלו אתה למטה ולבך למעלה עם המלאכים הקדושים בלרה כלא חומר כמ"ש הקסיד בעל ר"ח מעשה באחד כיון שהגיע הש"ץ לקדושת השם הגבוה קולו ואמר קק"ק וכו' א"ל מה ראית שהגבחת את קולך והשיבם עכשיו שניתנה לי רשות לא אביה קולו ותשוב נפשי עלי ולא ילא אותה שנה וכו' עד שעלה אותו האיש וכו' . וכ"ש שבקדושה זו עם התשובה יתקן את אשר פגם בכבודו ויתברך ח"ו כמה פעמים בכמה דברים שזמנו אותם חכמי המוסר עתה ע"י אמירת קדושה דקדרא בכוונה גדולה והתלהבות הלב כאמור הרי אמרו בזהר ע"י קדושה זו אסתלק יקרא דקב"ה עילא ותתא הרי לך תיקון מגביל לפגם ותלך ותקרא בכוונה זו ובהגיעך לברוך אלהינו שבראנו לכבודו והבדילנו מן התועים ונתן לנו תורת אמת תאמר אותה בחשק וכוונה גדולה בראיתך בכתבי האר"י זלה"ה שידמה האדם בדעתו בעת שהיא כמו שהיו משליכין אותו בכבשן האש והעלוהו משם לגדולה כמה יש לו להורות ולשבת ולהלל . (חקר כאן ע' שיטות) השיר שהיו הלויים אומרים בכל יום שאנו אומרים אותו כתב מהרש"ל זלה"ה שבשלשה ימי השבוע א' ב' ג' הוא הארת הנשמה והרוח והנפש היתרה של שבת שעברה וגו' ימים ד' ה' ו' הוא הארת הנפש והרוח והנשמה של שבת הבאה והנה דע לך כי באמרך בכל יום השיר להאיר כך חלק מנר"ן זה ח"א אלא בכח מעשה האדם בסור מרע ועשה טוב ואם אינו מתנהג כראוי אין כח במזמור להאיר בו שבעשותו מעשה הרע אפילו ממה שיש בו מההארה ניטל הימנו שהנר"ן אין משכנס כי אם הנפש ינפש והרוח ברוח והנשמה כנשמה ואם נפשו מטומאה

א' בלל

מחשבת רוח נשמה

מוסר לשארית התפלה

מטומאה ואינה מוכנת להיות משכן לפש היתורה הלא לא תמלא מנוח לכך רגלה ולכן קודם אמירת מזמור זה תקבל על עצמך להתנהג כל היום הווא כדרכי הש"ת בקור מרע ועשה טוב ולמוד התורה ומחשבה טובה הקב"ה מלרפה למעשה פטום הקטורת כבר כתבנו למעלה בקרבנות מכתבו מוהר"ו זל"ה שהם גורמים להכניע י"א מיני רע ועי"ש מ"ש והנה על ידם הוא מברר נילוי הקדושה מתוך הקליפה וע"י זה הוא גורם מיתה לקליפה שהנילוות הם חיות של הקליפות כי לכן מדה כנגד מדה היא עולת המגפה המתעוררת מאחיותם והנחנו אומרים אותה בסוף התפלה שלא יתחזו החיולונים והקליפות בתפלותינו וזכור תזכור כמה נילוי הקדושה נתפזרו בעונותיהם לאין קץ ועתה נתן לנו הקב"ה תרופה על ידי מצות התורה ובנפול בידך איזה דבר לתקן עצמך כגוד תקעלל בענינו והיא תרופת נפשך וכן ע"י אמירת פטום הקטורת בכוונה גדולה בהכנת הדברים אתה מברר נילוי הקדושה ותעשה תיקון מגביל לפגם הלא תאזור חיל להכניע לכך לפני הש"ת על מעשיך שקדמו והיו ותחרט עליהם ותתאמץ בתשובתך ותאמר פטום הקטורת בכוונה גדולה אולי תמלא מזור וכמה טח מראות עיניכם מהשכיל לבותם לזאתם שיואלים מבית הכנסת קודם עלינו לשבח או שמכינים עצמם וממהירים לעשותה בפתח בית הכנסת הלא יראה האדם את הדבר בעיניו דבר קל אבל גדול הוא מאד ותקח משל אם המלך כשר ורם היה עומד וכל משרתיו סביבו משבחים אותו ואחר עומד ומתפלל עליו וכולם עונים אמן ומי שלא יענה אמן הלא יתקייב ראשו למלך כ"ש אם יפרוץ גדר שכשהתחיל להללו ולשבחו ה' מהם השליך ויאל הלא אחת דתו להמית באלו אינו מורה בשבחה של מלכות כן הדבר הזה שהקב"ה כביכול בשבח עלינו לשבח אשר חכמים הגידו שהקב"ה כביכול עומד עם כל פמליא של מעלה לשמוע השבח הזה ואחר יאל שלא לזורך מצוה או אמר עלינו לשבח השבח הגדול הזה אלל הפתח שנראה עליו כמשאוי כמה הוא חייב לפני מנ"ה הקב"ה וע"כ פקח עיניך וראה ולא תטה ימין ושמאל ולא תאבד בדבר קל טובה הרבה ותלך לבטח דרכך והשם יהיה בכסףך ושמר רגלך מלכד :

שיר למוסר הגזכר

בכוונה החל מזמור תהלה ומזמורים הלא הם כזמירים ואם תקרא ולכך בסחורה והכיוון הלא היא לו לשינון ולא תצא עדי תרון ותפצה והמשלים ברגלים בהולים

אשרי

דיני שארית התפלה

אשרי כתב הרד"ה ז"ל מה שאומרים אותו ג"פ בכל יום כנגד ג' פעמים שבת קול יולאת ואומרת בג' משמרות הלילה או שהחרכתו את בתי ושרפתי את היכלי והגליתו את בני לבין אומות העולם ולכן אנו אומרים על הבית שנשרף ואין לנו כי אם מקדש מעט ע"כ יש לומר אשרי ושבתי ביתך אשרי מי שהיה זוכה לישב בביתך העיקרי מאד ואמר אותו בכוונה דהאומרו ג' פעמים בכל יום מוכטח לו שהוא בן העולם הבא ועיון מ"ש בזמירות משתחילו הקהל אשרי אין להכריז על שום דבר שלא תבטל כוונתם ב"הטו סי' קל"ב אלא יכריזו או קודם אשרי או אחר תקבל ע"ש מתרגמין קדושת ובה לליון ולריך לזכור בו מאד לאומרו בכוונה סי' קל"ב ס"א ודין היחיד באמירתה כדון קדושה שביזר הג"ה ועיון לעיל ביזר והתרגום יחיד אומרו ולא שנים דהיינו כל אחר וא' מהלכוד ואמר אותו בלשון ביחוד הגה ובס' עולת התמיד הביא מסד"הי והרמ"ק ור"י דענין קדושה זו היא דבר גדול להוסיף קדושה על קדושתם של ישראל שהיא נקראת תוספת קדושה שממשיך כל יחיד על עצמו חלק מן הקדושה וע"כ האומרה בכוונה ושמה בון בשבתות וי"ט בין בחול זוכה להשרות עליו רוח הקדש ובא לירי השגה ומלננים לו גיהנם וכדאיתא בזוהר וכו' מזמור יענך ה' ביום טרה כתב הרב ש"ך כתוב בקדר היום זה המזמור מסוגל לעת טרה כשתאמר אותו בכוונה גדולה והואת במדרש תהלים כי יש בו תשעה פסוקים כנגד ט' חדשי העיבור וע' תיבות כנגד ע' יורי יולדה שאינה יולדת אלא אחר ע' קולות כתוב בס' תולעת יעקב הטעם מפני שמפתח של חיה לפניו מע' מדרגות ובכל קול וקול יורדת המפתח מדרגה אחת ובפחות מע' אינה יולדת וכו' ע"ש כתב הרב שכנ"ה סי' קל"א דכל יום שאין נופלים על פניהם אין אומרו למנצח וכ"כ הפר"ח ובס' עולת התמיד דף רכ"ב ש' שריך לאומרו בכוונה גדולה שזה המזמור הוא מסוגל הרבה לאומרו בזמן שאדם בלער הן יחיד הן רבים וכן למקשה לילד ובלבד שאמר אותו מלב ומנפש באמונת הלב וכוונה והיה ה' מבטחו מיום שחרב ב"המק אין לך יום שאין קללתו מרובה מחבירו והלא עלמא אמאי קאי אקדושה דקדרא ולזה אמרה אסתר אלהי אקרא וכו' ואתה קדוש וכו' האומרה בכוונה בין בשבת בין בחול בשמחה רבה זוכה להשרות עליו רוח הקדש ובא לירי השגה ומלננים לו גיהנם קדושה דקדרא טריך לאומרה כבוד אף אם לא אמר עדין אשרי ולמנצח ואמר אותה עם הכבוד ואח"כ ואמר אשרי ולמנצח עיון במ"א סי' קל"ב קדושה זו מאירה לכל העולמות פנים ואחור בשביל זה ל"הק ותרגום ונמתקים הדינים והנה ע"י אמירת הקדושה בל"הק תוספת קדושה לכללות ישראל והתרגום לכל אחר ואחר בפני עצמו ולכן נאמר ביחוד היחיד קורא בטעמים בקורא בתורה כתב הלבוש דאמרינן בש"ס אין לך יום שאין בו קללה ולא ירד על ומטר לברכה וכל יום קללתו מרובה משלפניו והקשו אלא עלמא על מה קאי ואמרו אקדושה דקדרא ואיש"ר דאגדתא כתב הרב בעל מ"ח יכוין ר"ת גואל ג'לשבי' פשע גוף ביעקב נאום ה' ואני ר"ת בניו שיכוין עתה שבניו שירדו לחיולונים בעון שז"ל עתה ע"י תשובתו יחזרו לגוף אור הנשמות כתב האר"י זל"ה מ"ש חז"ל אין בן

בש"ס שרי
ולמין יי
משליך יי

דיני שארית התפלה

דוד בא עד שיכלו כל נשמות שבגוף וזהו גוף בניו . והרב בש"ך פירש בשם הרד"א
ושב תהלות ישראל ומתקין ומתעבב להתקן של ישראל קודם המלאכים שאין מלאכי
השרת אומרים שירה למעלה עד שישראל אומרים שירה למטה . וזה שאנחנו אומרים
אח"כ ה' אלהי אברהם יצחק וישראל אבותינו שמרה זאת לעולם קדושה זאת לעולם
ליטר מחשבות לבב עמך שקדושה זו תכוף יטרנו והכן לבבם אליך ואם אין אנחנו
בקים לקדושה והוא רחום יכפר עון וכו' . ובלמען לא ניגע לרוך יכוין שלא יבטל
בקרי שעי"ז זה הוא מוליד לבטלה שהנשמה של איתת הטובה לוקחים החילונים לילדים
שלהם בקור וזרעם מכני אדם . ש"ך . גם ישים בכונתו שיעזרהו השם לעבדו בלב
שם שאלו אינו עובד את השם כראוי אפי' שיהיה לבו פתוח בתורה כל יגיעו להוסיף
כח אל הקליפה ולהוליד משותפים הנקראים ריק ובהלה בקור ולרשע אמר אלקים
מה לך לספר חוקי . והמגיה גם כתב עוד יכוין על בניו שיהיו זריקים וחסידיים
ולומדי תורה לשמה . ברוך אלקינו שבראנו לכבודו וכו' יכוין כמי שכתורה להשליכו
לכבשן האש ומלמד שניטול העלוהו לגדולה כמה עליו לשבת . כשיאמר יר"מ ה'
או"א שנסמור חוקיך ומצותיך בע"ה ונזכה ונקוה ונירש טובה וברכה לחיי קב"ה .
אין אומר נשמור חוקיך ומצותיך כדי שנירש טובה וברכה וכו' אלא הכוונה מה
שאנחנו מבקשים ונזכה ונקוה ונירש טובה"ז הוא לזכות לחיי קב"ה ולא להנאת
עלמנו אלא כדי שבאמצעותם נוכל לעבדך . תפלה לדוד כתב הר"ב עולת התמיד דף
רל"ח ראוי לשאת נפשו בכפו באמירת המזמורים בהקנעה גדולה ולעשות עלמנו
כעני ואכיון משום דאיתא בזהר ח"ג דק"ג"ה דכל נטורי תרעין לא שפקין למיעל
כמה דשפקין למסקנין דבלא רשותא עאלין ואי עביר ב"ג גרמיה ושוי דעוהיה תדיר
כמסקנא ללותיה סלקא ע"ש . וכמ"ש הרב הש"ל דף מ"א דתפלת העני יותר
מכולם משום שמתפלל בשכרון לב ולכך כיון שראה דוד המלך ע"ה גודל מעלתו דכל
שערי שמים ושערי רחמים מזמנים להפתח לו פשוט לבוא דמלכותא וישב בקרקע
כעני ואמר תפלה לדוד וכו' כי עני ואכיון אני . ולכן לרוך האדם לעשות עלמנו
כעני בהקנעה כדי שיוכל לומר בדרך תפלה כי עני ואכיון אני ולא יהיה דובר שקרים .
השיר שהיו הלויים אומרים על הדוכן כב"ה המק כתב הרש"ך כתוב בסד"ה כי כדו לזכור
חרבן ב"ה המק ולראות על זה ולבקש מאת אלהינו להתחזר העטרה ליושנה . וכתב
מס' חקרי לב שהוכיח שזכור כל יום יום השבת שזהו מכלל רמ"ח מצות עשה וכו' .
עוד כתב שיאמר עם תיבת השבת תיבת קודש וכך היה אומר . היום יום אחד בשבת
קודש השיר שהיו הלויים אומרים על הדוכן לדוד וכו' והוכיח שהוא מן הזוהר שכתב
על פסוק זכור את יום השבת מאן דארכי למלכא לרוך לברכא ליה מאן דארכי שבת
אלטרוך לקדשא ליה . וביום הששי היה אומר היום הששי בשבת קודש השיר וכו' וכתב
ממה שראיתי להרב ח"י דף י"ד שכתב דכל המעשה מלאשון הכתוב הששי בין בכתובה
בין בדבור גורם פירוד ח"ו אלא לרוך להזכירם וחד ששו עם ה"ה לעולם בכתובה
ובדבור ועי"ש לשון הזוהר שהביא על זה . ובכתבי האר"י זלה"ה איתא באמירת
השיר ביום ח' יכוין להשאיר בו הארת תוספת נשמה יתירה של שבת שעברה וביום ב'
להשאיר

ל
ל

דיני שארית התפלה עח

להשאיר בו תוספת הרוח משבת שעברה . וביום ג' להשאיר בו הארת תוספת הנפש
של שבת שעברה וכו' ימים האחרים ביום ד' יכוין להאיר בו תוספת הנפש משבת
הבאה וביום ה' תוספת הרוח דשבת הבאה וביום ו' יכוין להאיר בו תוספת הנשמה
דשבת הבאה . כתב הב"ה הט"ו סי' קל"ב ס"ק ז' דבר ח"ו ח"מ וחנוכה ופורים שאומרים
שיר אחר מענינו של יום מ"מ אין לרלב השיר שהיו הלויים אומרים בכל יום אלא
שהעלה הרב שכ"ה דכיון דקי"ל תדיר קודם יש לומר תפלה השיר של כל יום ואח"כ
אותו השיר אלא דבחנוכה מקדים משום פרסומי נוסף ע"ש . ואנחנו דאין מנהגינו
לומר של הלויים של כל יום בימים הנז' נכון לאומרו בנחיד ולא יאבד טובה הרבה .
פטום הקטורת יש לומר ערב ובקר לאחד התפלה הגה סי' קל"ב . כתב בס' עולת
התמיד מהאר"י זע"א דהכוונה הוא כדי שלא יתאוו החילונים בשפע היורד
שמסלקים אנחנו הקדושה שבתוכם בי"א סממני הקטורת . והרב יעב"ץ וסד"ה ב'
שכיון לקשור כל העולמות יחד כי קטורת הוא לשון קישור . וראו נכנס בחוטם ע"ד
אומרים לבעל החוטם אני מתפלל שכן מברכין על המוגמר לאחד הסעודה וכן אנו
מבקשים בסיום תפלותינו דכתוב שמן וקטורת ישמח לב והוא משקיט הריב מביין
ישראל לאביהם שבשמים ורוחות הרין נכנעים וכל העולמות שמתים שהוא מסלק
הרוח רעה וכל המקטרגים מהעולם ע"ש . וכתב דעל כן ראוי לאומרו בכונה עלומה
שגורם לנו ברכה רווחה והללחה בכל מעשה ידינו . עלינו לשבח לפי שקבלו העולמות
שפע ע"י התפלה ועכשיו ירד כל עולם ועולם למקומו לתת טרף לבייתו וכדי שלא
יתאוו בהם הקליפות ח"ו ע"כ אומרים עלינו לשבח שכן להקב"ה ונחלי לחילונים
ועי"ז זה מתבטלים ואינם נאחזים ספר הבוונות . כתב הרש"ך בשם של"ה שיש לומר
עלינו לשבח באומה וכיראה ובכוונה ובשמחת הלב כי כל כח השמים והקב"ה עם
כל פמליא של מעלה עונים ואומרים אשרי העם שככה לו אשרי העם שה' אלהיו .
ואני שמעתי שהם ב' עדים לאדם עלינו לשבח מתחיל בעי"ן ומסיום בדל"ת מתחת
אין עוד . ועל כן נקוה לך מתחיל בעי"ן ומסיום בדל"ת ושמו אחד הרי שני עדים
הולכים לפניו ומעידים על תפלתו . והעיקר לרוך לומר ואנחנו וכו' בלא תיבת אבל
וישאל מעט בין לא יושע לתיבת ואנחנו . אבל אנחנו משתחוים כתב מ"א ויכרע
וישתחוה שלא יהיה נראה ככופר . עמק ברכה . והב"ה כתב וישתחוה השתחויה
גדולה . האר"י זלה"ה . והמגיה בש"ך כתב בשם סד"ה לעולם ישתחוה האדם להיות
מן הראשונים וללאות מן האחרונים ואם יכול להתעבב כב"ה עד שלא ישארו עשרה
כב"ה טוב לו שלא יגרום הוא להרוס הבנין להסתלק השכינה שהרי נתעבב עד שלא
נשארו מקום לשכינה לנות . ועוד כי היסובה בב"ה מלוא בפני עלמה דכתוב אשרי
יושבי ביתך ואומר ישבו ישרים את פניך ומכאן סמכו שרוך האדם לשהות שעה א'
קודם תפלה ושעה א' לאחר התפלה ועכשיו בעונותינו שאין אנו מתעבבים שעה
לפחות נקדים מעשרה הקודמים ונתאחד עד שלא יהיו שם עשרה ז"ל שמה שזוה
ה"י לבניו קדימו וחשיבו לבי כנישתא רמז ג"כ לזה שיהיה מן הקודמין ומן המחשיבין
במ"ש וכוה תרביכו חיי . כשיא' ושתחוה ואל יפסיע פסיעה גסה כנו"ש כפ"ק דברכות :

כ' יומין

מ"ד

מוסר לקביעות עתים לתורה

מיד אחר התפלה יקבע עתים לתורה והוא תחלת דינו של אדם ששואלים אותו ביום הדין קבעת עתים לתורה ולא יבטל קביעותו מכל סבה ואופן שבעולם ובכתבי הקבלה איתא בע"הב מגרשין את האדם חוץ ממחילתו כ"כ ימים כנגד ימים שביטל קביעותו מן התורה בלי אונס אוי לה לאותה בושח וזהו על מי שקובע עתים בכל יום ובאיונה ימים ביטל קביעותו על חנם לכך כנגד מגרשין אותו מיושבה של מעלה שמי שלא קבע כלל אין לו אפילו יום א' ליטב ביושבה של מעלה וביטול קביעות התורה הם כג' מדרגות וכל א' עונשו יותר מחברו. האחד הוא שאם נזרמן לו איונה עסק של סגורה ומשא ומתן או הנחת ממון בכקר ורוצה להרויח ומבטל קביעותו הלא זה מבטל מלות ואהבת את ה' אלהיך ככל לבכך ובכל נפשך ובכל מאורך שפי' בכל ממנויך והתורה לא היתה חביבה עליו כממנוי. הב' רע מזה שמבטל קביעות התורה על הספק שמא ירויח וסבור שמא בעת קביעותו יעבור מהרווחתו דבר מה ויולא בכקר למשא ולמתן זה עונשו קשה מן הא' שהספק של הרווחת ממון חשוב אללו יותר מן הודאי של הרווחת התורה והוא דומה משל לבני אדם שמשליכים רשות בתוך הנהרות לגור דגים וכל מי שירצה להשליך בשבילו הוא נותן לגייד בעל הרשת פרוטה ומשליך הגייד הרשת לנהר בשבילו וכל דגים שילאו הרי הוא שלו ועל הרוב אינה מוילאם שלכך הדבר כוול בפרוטה וכן הוא עושה עד כמה פעמים על ספק פסיקא שלפי ערך הפרוטה שאינה חשובה אללו הוא עושה כך כמה פעמים ואפילו אם לא יולא בכל הפעמים אינו מפסיד הרבה והוא מפסיד דבר קל שמא יולא פעם מן הפעמים דג גדול ושה כמה פרוטות. כן הדבר הזה שעשה האדם הזה את קביעות התורה שזה פרוטה ומשליכה ויולא על הספק שמא ירויח שהרווחת הממון חשוב אללו כמו דג הגדול בערך הפרוטה אוי לנו מיום הדין מה יענה ביום פקודה שהוא השליך את התורה ולא חשבה לבלום שחשב את התורה כמו פרוטה והרויח לרג גדול. השלישי קשה ממנו ועונשו רע ומר לא יוספר ולא יחובר הוא שאין לו שום עסק ובטלן ומבטל התורה על חנם והוא מחמת מאיקותו בתורה ח"ו שעל זה נאמר ואם בחוקותי תמאסו שהוא תכלית הרשע לביטולה של תורה והוא משל לנרות הדולקים כלילה כלילות החורף שהכל נהנים מן האורה ואפי' שהם נשנים מתאווים שיהיה נר דלוק על ראשם ולפעמים בטובע האדם שמואס בנר אם הוא חולה מרוחות רעות רחמנא לילגן כמ"ש במשנה המכבה את הנר בשביל החולה שיישן פטור שרואה לישן באפלה ולא יוכל לראות באורה משא"כ כשהיה ברוח ולכן מי שמניח התורה בלי שום סבה כ"כ חלה חולי הנפש מרוחות רעות האחוזים בנפשו עד שנסתכנה נפשו הרוחנית והשליט שפחה על גבירתה שאינו יכול לראות האורה ותורה אור עד שיטב בחשך כמ"ש ברמזו ורשעים בחשך ודמו שהם עלולים מחולי הרוחות רעות ואינם יכולים לראות אורה לכך בחשך ודמו בלא אור תורה ש"כ יחדו למדרגה התחתונה. ולכן בראות האדם עלמו שיש לו מדה זאת יקום ויתעורר בתשובה בערם יחשכו כוכבי נשפו יקו לאור ואין וילא מאפלה לאורה עד שיתמיד בקביעות התורה ובאיראה עלמו שאפילו שיש לו איונה עסק הוא דוחק עלמו

מוסר לקביעות עתים לתורה עט

עלמו שלא לבטל קביעותו ירע בעלמו שנתרפא מהחולי הרע הזה. עוד ארז"ל שמי שקובע עתים לתורה אחר תפלתו זוכה ורוצה פני שכינה דכתיב ולכו מחיל אל קול יראה אל אלהים בליון ויראה כמה טוב מראות עיני שכלו שיש כמה בני אדם שיואלים לראות פני המלכים והשרים ביום אירוס יש מבטלים קביעותם ויש ממנהרים בתפלה כדי ללאת לראות פניו ואף שאין להם שום הנאה מזה לא לבוף ולא לנפש אלא למלאות תאוות ורע הרע לעוררם מן העולם. וכאן שזוכה לראות פני שכינה כמה זריך לעשות לבטל כל עניני העולם ועסקיו כדי לזכות לזה. ובפרט שיש כמה עבירות שעובר עליהם האדם וארז"ל עליהם שאינם מקבלים פני שכינה כמו הד' כחות וכיוולא בהם וכמו פגם הכרית וכיוולא וכן כמה דברים ומי הוא שאינו עלול לעבירות אלו וכיוולא בהם ועתה ע"י שמבטל עסקיו ועניניו ורוצה לזכות לראות פני שכינה וישוב בתשובה שלימה ולא יעבור לבטל קביעותו בשום אונס הלא הוא עושה תיקון מגביל לפגם ושב ורפא לו ה"ש לך ריוח גדול מזה. ומי הוא אשר לא תקמר שערות בשרו בהסתכלו במ"ש התנא באבות בכל יום ויום בת קול יולאת מהר חורב ומכרזת ואומרת אוי להם לבריות מעלכונה של תורה שכל מי שאינו עוסק בתורה נקרה נזוף. והוא שאם יסתכל האדם בעלמו שאם מלך כ"ו היה לו שנהא עליו ונזף בו ואינו יודע מה הוא רוצה לעשות עמו כנזיפתו אותו הלא ודאי שלא יוכל לאכול ולא לשאת ולא לישן וכ"ש שלא יערב לו שום טיול בעולם וישכח כל עניניו ועסקיו ואין לו כי אם לבקש המלנים ולהתחנן על נפשו בשביל נזיפת המלך הבשר ורם כמנהו. ומה יעשה כנזיפת ממ"ה הקב"ה שנוזפתו נזיפת עולם ואיך יערב לו לאכול ולשתות ולטייל והוא נזוף. כ"ש וק"ו מי שאינו עוסק בתורה כל היום כלל שמאבד כל היום בלא תורה על חנם ואפי' קביעות עתים לא קבע לפחות. ולכן אמרו בכל יום ויום מכרזת וכו' שכל יום ויום חייב אדם לעסוק בתורה כפי וכלתו ולא יאבד נפשו על חנם ולו'תן בחכה הועלה:

שיר למוסר הנזכר

קבע עתים לאחר התפלה בעץ חיים בטרם האכילה
דעה תמים אשר אמרו חכמים בכל יום תתנה בת קול בקולה
אשר פורקים לעול תורה ועוסקים בהבלי שוא נזופים הם למעלה
ואם השר אשר הוא דם ובשר נזיפתו מחייבת קטלא
האם יוכל להתאפק ויאכל וישן ליל בנפשו הבהולה
ואיך יכול ויתאפק ויסבול נזיפת חי לעולמי עד וסלה

דיני קביעות עתים לתורה

אחר יולא מב"הכ ילך לבית המדרש ויקבע עת ללמוד וזריך שאותו עת יהיה קבוע שלא יעבירונו אף אם הוא סבור להרויח הרבה. סי' קנ"א ס"א. וכתב

דיני קביעות עתים לתורה

וכתב הלוט שאז תפלתו מתקבלת ורואה פני השכינה דכתיב ולכו מחיל אל קול וראה אל אלקים בליון וכתיב כתיבה ה' אלהים זבאות שמעה תפלתו וקמנהג בכמה מקומות שקובעים ללמוד אחר התפלה בכ"ה וואומרים קדיש רבבן ואין קולוק בין גדולים שעוסקים בתורה או קטנים וכלכר שיהיה יו"ד גדולים שיענו אש"ר ב"הטו ואף מי שאינו יכול ללמוד ילך לבית המדרש ושכר הליכה כידו או יקבע לו מקום וילמוד מעט כמה שירדע ויחשוב בעניניו ויכנס בלבו יראת שמים הנה וכתב המ"א מ"ט ויחשוב בעניניו פי' שיראה ויבדוק כמה שהוא עושה אם יש בו לר עבודה יפוש ממנה ורבינו האר"י זלה"ה הגיד שכנגד ימים שהאדם מבטל קביעותו כנגדם מגרשים אותו ממחילתו לעתיד וקביעותו יהיה קודם אכילה כמ"ט על פסוק דרוק אוכל לשוכב נפשו ואם לכו חלוש וכול לאכול פת שחרית קודם קביעותו כמ"ט מרן בסעוף ב' ראז אפילו אם יתאחר יותר משעה ששית לא הוי בזורק אבן לחמתו והרב בעל עמק ברכה דף מ"ד כתב לא ילך כבקר לחוץ לשום עסק אפילו לצורך שעה עד שילמוד מקודם הלכה ה' או אפילו פסוק אחד אם נחוץ הענין כמ"ט בעל ברכת אברהם אע"פי שההכרח הכיחו לבטל הקביעות כפעם וכפעם מ"מ אחר גמרו העסק או הענין ההוא לא ישב לאכול עד שיעסקו בתורה רמז לרבה שהקדים הארון להשלחן ולזה כוונת חכמי המשנה אם אין תורה אין קמת' סס אמרינו בגמרא אמר רבא רבא בשעה שמכניסין את האדם לדון אומרים לו קבעת עתים לתורה נשאת ונתת באמונה וכו' ובמסקנת אבות אמרו שבשעת פטירתו של אדם אין מלוין לו לא כסף ולא זהב וכו' אלא תורה ומעשים טובים בלבד כל אש ישראל חייב בתלמוד תורה בין עני בין עשיר בין שלם בגופו בין בעל יסורין בין בחור בין זקן גדול אפילו עני המחזיר על הפתחים ואפילו בעל אשה ובנים חייב לקבוע לו זמן לתלמוד תורה ביום ובלילה שנאמר והגית בו יומם ולילה וירא דעה ק"י רמ"ו ס"א עד אימתו חייב ללמוד עד יום מותו שנאמר ופן יסורו מלכבך כל ימי חיך וכל זמן שלא יעסקו בתורה הוא שוכח ס"ג תחלת דינו של אדם על ת"ת ואח"כ על שאר מעשיו ס"י ו"ט כל שאפשר לו לעסוק בתורה ואינו עוסק או שקרא ושנה ופירש הרי דבר ה' בזה ס"י כ"ה כל המבטל את התורה מעושר סופו לבטלה מעוני וכל המקיים את התורה מעוני סופו לקיימה מעושר ס"י כ"ו כתב הרב של"ה דף קפ"ב דכל הפורש מן התורה אפילו זקן מופלג עובר בשני לאוין בכל יום וכל השוכח דבר ממשתתו ע"י שפירש הרי זה מתחייב כנפשו וגורם גלות לו ולבניו שנא' ותשכח תורת אלהיך וכו' וברך קפ"א כתב שכפי רבוי ממנו והקפדתו במחיתו מחייב לעסוק בתורה בלי בטול רגע כמיומריה ואין לו רשות ללכת למלאכתו ללמוד כסף וזהב דלא נאמר קביעות עתים לתורה אלא למי שהוא ערוד במחיתו או במלאכתו הרבה אז עכ"פ יקבע עתים לתורה דאנוס רחמנא פטריה ואף בתנאי שלא יקבע עת' ה' בכל יום אלא בכל עקות שהוא פנוי מלרכיו ועסקיו עש"ב יעסקו האדם בכל יום במקרא ובמשנה ובגמרא ועיקר קביעותו תהיה בדיני התורה שהם במקום גמרא וכן בכל יום יעסקו במוסר מועט להכניע לבו כמ"ט הרב ח"י ח"ד מי שלומד מוסר ואגדה

דיני קביעות עתים לתורה פ

ואגדה בלא דינים כדי לדעת את אשר יעשה לא ראה מאורות מימיו ולא ידע בין ימיו לשמאלו ואם יעסקו בתורה לבד לא יהיה למודו לתכלית השלימות מש"אכ ע"י שניהם מגיע לשלימותו כמ"ט חכמה ומוסר אוילים כזו מללמוד שניהם דמי שאין לו שניהם הוא אויל וגם שלמד כך לא יפטר מללמוד יותר כי אם למד דיני התורה ומוסר וכו' שאלו' ממנו כיום הדין למה לא למד ברזי התור' כמ"ט בפרקי ר' ישמעאל בא מי שבירד מקרא וכו' משנה וכו' גמרא וכו' ואז שואלים ממנו הסתכלת בשיעור קומה וכו' יזהר בכבוד נשמתו יותר מכבוד גופו ויתן הראשית לנשמה שישתדל ברזיות וריונות לנשמתו יותר מגופו וקודם אכילתו ולמוד תהלה ובזכות זה ילתי במלאכתו ועסקיו קדור הכוונות :

מוסר לנטילת ידים

ארז"ל המזלזל בנטילת ידים חייב נדוי ראה תראה שממורים דברייהם מד"ת שהעובר על לאו מן התורה חייב מלקות והמזלזל בנטילת ידים חייב נדוי וא"כ המזלזל הוי כנדוי כל ימיו שהרי מלות נט"י נהגת בכל זמן ערב ובקר ולהרים וכבר נודע מ"ט בזוהר מי שקייב נדוי או נזיפה אין תפלתו נשמעת וא"כ כמה הוא מאבד עובה הרבה על דבר קל הוי מושכי העון בחבלי השוא וכל יגיעו לרוק וכן באכלו דבר מטובל בא' מז' משקין שריוכי' נטולה שגם עליהם חייב נדוי כמ"ט בדיני הנטילה והרבה נכשלים וקרוכים למזיד שאוכלים לחם ויתר מזכות בלא נטילה ובלא ברכת המזון שמקיים יארים לאמר אין בה שיעור ולכן הדיקים לעתיד רואים ול"ה כהר תבור כמו שהיו רואים אותו בע"הזו שלרשעים לחם גדול נראה בעיניהם כחוט השערה וללדיקים חוט השערה נראה בעיניהם כהר תבור ותגלה ערות הרשעים ותעל לחנתם בליל פסח שזונו הש"ת לאכול כזית וכל המרבה הרי זה משוכח ללאת מן הספק והם אוכלים מעט פחות מזכות ואומרים שיש בה כזית ומקילים באותה הלילה בשיעורים להותו מקיים מלות השם וקיימו יארו שלא לאכול שיעור התורה ובשאר ימים כשאינו חולט לברך ברכת המזון יראה את ההרבה מעט כדי שלא יתחייב בנטילה וברכת המזון וממה נפשך הוא נתפס ויעלה באשו ותעל לחנתו כי הגדיל לעשות ויתחייב נדוי שאוכל בלי נטילה חוץ ממה שלא בירך ברכת המזון לכן הורא את דבר ה' ישום סבין בלועו אם בעל נפש הוא או יטול ידיו לברך ברכת המזון וכ"כ קלה נפשו מברכת המזון ונט"י שכל ברכה שברה עשרה זהובים ואם היו אומרים לו יש ריוח זהוב ה' היה עורר עליו כמה שעות עד שישיגנו ומה שקראה שאנוס נשפעים הזהובים בע"הזו כבר אמרו חכמי המוסר שהכוונה שמענגו הקב"ה לעתיד על כל ברכה וברכה כפי ערך תענוג העשרה זהובים בע"הזו שלא ישפיעם לו בעולם הכלה והנפסד ואינו יכול להוליד עמו אפילו זהוב ה' ויותר טוב לו שכלס נשמרים לו בעולם הבא מהאל הנאמן ולא ולמד אזהרת הנטילה מדאמרינן בערובין מעשה בר' עקיבא שהיה חבוש בבית האסורים והיה יהושע הגרסי משרתו בכל יום והיו

מוסר לנטילת ידים

היו מכניקים לו מים במדה פעם א' מלאו שומר בית האסורים א"ל מפני מה היום מימך מרובים שמא לתת בית האסורים אתה לריק שפך חליין והניח חליין כיון שהגיע אלל רבי עקיבא א"ל יהושע אי אתה יודע שחיי תלוים בחיידך קח לו כל המאורע א"ל תן לי מים ליטול ידי א"ל לשאת און מגיעין לנטילת ידים מגיעין א"ל ומה לעשה שחייבים עליהם מיתה מוטב שאמות מיתה עצמי ולא לעבור ע"ד חכירי אמרו לא טעם כלום עד שהביאו לו מים ונטל ידיו וכששמעו חכמים בדבר אמרו ומה בזכותך כך בילדותך עאכ"ו ומה בבית האסורים כך בכיתו עאכ"ו. אתה הראת לדעת אפילו שהיה בסכנה ובמקום אונס ואף שהיה זקן שאין לו כח לסבול הרעב אפילו הכי לא אכל בלא נטילה ואיך האדם בכחירתו יושב בכיתו שקט ושאנן והמים אלו מתעלל ליטול ידיו ולכרך ברכת המזון וכשלא בותר מכזית ולפעמים כשנטל נטל במהרה ואינו מדקדק אם נטל כראוי אם לא ומחייב עצמו לשמים וכמה הוא טורח לגופו כשרואה עצמו נופל בסכנת מיתה הולך למרחקים מקלות הארץ ועד קלות לא ייעף ולא ייגע להליל את נפשו ואיך מביא עצמו בידו למיתה הנפש ונעקר מן העולם על חנם וארו"ל גבי ריב"ז שאם ימיתני ב"ו אין מיתתי מיתה עולם אכל הקב"ה כשמיתני מיתתי מיתה עולם ראה כמה היצר נתגבר על האדם עד שמשך את הצורה אחרי החומר עד שאינו מרגיש כבהמה. עוד אר"ל שבא לירי עניות כמו שגרמו ב"ת"על נטילת ידים ענ"ו והנה על המיקל בסעודת הקזה אמרו שאין מרחמין עליו מן השמים שהיא על עצמו לא חס מי יחוס עליו והנטילה שופעת מדת החסד לנו כמ"ס אנה מלי מלא חפנאי מלא ויהבו לי מלא חפנאי טיבותא. וכן האדם שמבקש מזונותיו בכל יום ויום מהש"ת ועיניו תלויות לרחמי שמים והוא עצמו עושה דבר בידו שמביאו לירי עניות מי יחוס עליו ליתן לו מזונותיו והוא רומה לבונה בידו אחת ובידו האחרת המקבת והגרזן להרוס ולפרוץ מה הועיל לו כניינו כמ"ס משל זה חכמי המוסר. כן האדם שאל מזונותיו מהש"ת ובידו הוא מונע את מזונותיו להביא עצמו לירי עניות על דבר קל ואחז"ל מי שאינו נוהר בנט"ו מתגלגל בשיקות המים כמ"ס וכמים הנגרים וכו'. והנה אם תראה בני אדם אוכלים יותר מכזית בלא נטילה או שאינם מדקדקים ליטול כפי הדין או אוכלין דבר מעובל מו' משקין שהצריכו רז"ל עליהם נטילה ואינו בא לירי עניות הוא כבר נודע דכל מה שארו"ל כל העושה דבר פלוני נופל בעונש פלוני ותראה שלא נפל ולא נלכד באותו העונש שאמרו עליו חכמים הוא על ב' דרכים: או לפי שיש לו זכות גדול ותולין לו ועומד כנגדו בתריס בפני הפורענות ואותו העונש שמור לו לעולם הכא להענישו כפלי כפלים והדרך השני שרואה הקב"ה להאכילו זכותו בחייו ע"ד ומשלים לשונאיו וכו' רחמנא ליגלג ולכן ידאג יותר ויותר משאם היה בא עליו העונש לכפרת עונותיו. עוד אמרינן בפ"ק דקטוה כל האוכל לחם בלא נטילת ידים כאלו בא על אשה זונה שנאמר כי בעד אשה זונה עד כבר לחם ואשת איש נפש יקרה תלוד שבשכיל כבר לחם בא אדם לעונש של זונה שבמקום שזה פוגם זה פוגם ודוק כמו שפי' רש"י ז"ל ונראה לפרש מ"ס נפש יקרה תלוד למה אמר על הנפש לשון לודא כמו ששייך זה בעושות

מוסר לנטילת ידים פא

בעושות ובחיות אלא רמו על שויותו שהוא גרוע כחיה וכעוף שהרי האפור והעוף כשריין אותם לדין אותם בדבר קל מאד בחטה אחת שמימינן בפח ולודוקו והוא ככנס לתוך הפח כמוצא שלל רב ולא ידע כי בנפשו הוא. כך האדם החסר ברעת שאוכל מעט יותר מכזית ואומר בלבו שאין בחתיכה זו כזית ואינו נוטל וזה קרוב למזור. ויש שודע שהיא יותר מכזית ואינו נוטל או אוכל דבר שטיבולו בא' משבעה משקין או שאינו מדקדק ליטול כראוי ובאותו לחם המעט כמו משקל או פחות או אפילו כשעורה שיתר על כזית דהיינו אותה השעורה שמשלמת לכזית ומחייבתו נטילה שאכל כמו חלי בילה בכמותה וכו' הר"ד את נפשו שמביא אותה לירי מיתה הנפש רחמנא ליגלג והוא ממעט לר' אותו כמו שרדין העושות בחטה א' לכן אפקיה לאוכל לחם בלא נטילה כלשון לודא שעושה כמו האפור ועבירה גוררת עבירה שמעט נאחזת הקליפה בידו ומתפשטת בכל הגוף ע"ד שארו"ל מים ראשונים האכלו בשר חזיר שאם היה נוטל לא היה אוכל בשר חזיר וכן האדם כשיאכל ויש במאכלו איקור או תולעת או דבר אחר של איקור אין הנפש מרגיש ונכשל באיקור אחר שאין הקב"ה שומרו הפך הדריק שלא יאונה ללדיק כל און שהנפש מרגשת לכן אחי אזור נא כגבר חלליך ותזהר על נפשך מאד ותעשה תשובה גמורה על מה שקדם והיה ולא תכניס עצמך לירי ספק קווב נטילה ותזהר בדיניה ובהלכותיה כמ"ס לקמן בעזרת האל יתברך בדיני הנטילה. ואחר התשובה הגמורה כשהכוין במלות נטילת ידים לתקן את ידיו מן האיסורים שנעשו בידים כמו הרמת ידו על חבירו ואת אשר נזל ואשר ידיו דמים מלאו וכן שאר עבירות התלוים בידים וכן כמה מלות התלוים בידים והוא נקעל בהן מלעשות. עתה ע"י הנטילה הראויה תכוין לתקן כל עבירות הנעשות בידים והוא תקון מגביל לפגם כשהיה עם התשובה ושב ורפא לו כמ"ס תקון זה בהגהת יש נוחלין על ענינים אחרים ועיין בנטילה של שחרית מגיעולי הס"א הרבוקים. ויהן אל לבו שהקב"ה רואה בטהרתו לטהרנו אף בחילוניות הידים והיאך פנימיות הידים של הנפש טמאים מבפנים בעונות הנז' לכך לריך לעשות תשובה בעת נטילתו על כל איסורים שעשה בידיו ובהתעללותו מעשות בהם עבודת הש"ת כדי שלא ידמה לנו כמו שבא לשמור את ביתו מבחוץ ואויבו ומבקש רעתו מבפנים. כמו שרמזו רז"ל זה בענין הטבילה המטהרת את האדם כלשונם הזהב ואמרו חייב אדם לטהר עצמו כרגל ולא אמרו חייב אדם לטבול כרגל ואמרו עצמו רמזו לעלמותו העיקרית שהיא הנפש הרוחנית בתשובה הגמורה כדי שיהיה טהור מבית ומחוץ שיעקר הטהרה היא טהרת הנפש מטומאתה וכן נמי לענין הנטילה בכוח ליטול ידיו מבחוץ וטהר מבפנים בתשובתו לפנימיות ידיו באיסורים הנעשים בידים ושב ורפא לו. ובספר הכוונות כתוב לאמר כי ע"י הנטילה מטהר האדם בעולם העשיה מבית ומחוץ ומעלה אותה למעלה כמ"ס וינטלם וינשאם והאריכו למעניתם והדברים עתקים ע"י ש. שבשכיל זה לריך הנוטל להגביה ידיו להעלות וכו' והנה זכור תזכור כמה פעמים הקצפת את ה' בעונותיך בעולמות העליונים ובפרט בעולם העשיה ומנעת השפעת היוצרה ממנה ע"י עשה ולא תעשה שפוגם

מוסר לנטילת ידים

שפונם בעשיה וילירה והן עתה מלא תרופה לתקן בעולם העשיה ע"י נטילתו ואזהרתו שלא יאכל יותר מן השיעור בלי נטילה ובכל דבר שטבולו במשקה ונטילתו תקיה כהוגן וכשורה שאז הוא מטהר עולם העשיה מן החוץ ובתשובתו מאיקורים הנעשים בידים בפנימיות הנפש מטהר פנימיות העשיה ומעלה אותה ליצירה ומשפיע מן היצירה לעשיה והוא תקון לנפשו בכלל התקונים הזריכים לעשה ולא תעשה הפונם בכ' עולמות הנו' והכל לפי כוונתו שתהיה לשמים בהכנעת לבו לפני הקב"ה ואזהרתו במזוה ובדבר קל ימלא קצת תרופה כמו החולה המוטל על ערש דוי ואמר לו שתרופתו היא באיסקר ע"י עשב פלוני היתכן שיתעלל מלקנותו להקיות את נפשו כן הדבר הזה בכל מצות סגולות אשר יעשה אותם האדם וחי בהם חיי הנפש מתקלואיה הלא ירדוף אחריהם כאשר ירדוף הקורא בהרים לעשותם בתקנם והלכתם :

שיר למוסר הנזכר

ואחר מאכלי הנשמה	קביעותה בתורה התמימה
נטול ירך נטילה הנעימה	ואם יהיה כמו זית שלימה
כמו כן טול להמשקין והמה	בסימן י"ד שח"ט ד"ם עלומה
ואם אין בנפשו הוא גרמא	להניחה בנדויה פגומה
מוזמן הוא למכה העצומה	בבוא לידי עניות בלגימא
אזור חיל במצותה וקומה	להעלות בה לרומא מתהומא

י"ד דבש
שמן חלב
ע"י
משקין

דיני נטילת ידים לשבעה משקין

על נטילת ידים

יזהר יטול ידיו לשבעה דברים שטבולם במשקה בלא ברכת ע"י שקימנס י"ד שח"ט ד"ם סי' קנ"ח ס"ד ואלו הן יין וחומץ ענבים בכלל יין דבש של דבורים ולא של תמרים שמן זית ולא שמן שומשמן חלב ומי חלב אחר שעושים הגבינה וחלב חמוץ בכלל עיין בב"הט טל דהוינו שירד טל על הפירות ואוכל הפירות שאינם נגובים מן הטל וכן המים שאוכל פירות שאינם נגובים מן המים אבל כשישתה טל ומים וכן בשתיית כל המשקין הנו' לא גזרו בשותה כמ"ש בס"ו דם מיירי דאוכל דם לרפואה ופקוח נפש דדם דגים וקנבים לא מקרו משקה עירב א' משבעה משקין הללו עם שאר משקין הזלינן בתר רובא ואפילו מתנה על מתנה בעו נטילה ומי כבשים הוו משקה ובעו נטילה כ"הט סי' ק"ז דבש קרוש אינו משקה לכך אין לריך לנטול ידיו למרקחת בין שנקרשו על ידי כישול בין על ידי לנה אבל אם נתעבו מעט ועדין הם נגרים בעו נטילה מ"א סי' ק"ז אפילו אין ידיו נוגעות במשקה לריך נטילה בלא ברכה ס"ד ואפי' אינו מטביל רק ראש היד או הפרי אפילו הכי וטול ידיו בלא ברכה הקה וכתב העט"ז דלפי זה אף כשאוכל בכסין

דיני נטילת ידים לשבעה משקין פב

בכסין לריך נטילה אבל השותה מרק ע"י כף אפשר דאין לריך נטילה דרינו כשותה משקין עוד כתב ריש אומרים אם נגע במקום הטנופת לריך לנטול ידיו אף לפירות נגובים ולא מהני כף לטבולו במשקה אלא דוקא שהמשקה הוא מבושל דגם שיש מחמירין לנטול למשקה המבושל אם אובל ע"י כף אין להחמיר דקרי חומרו לא עבדינן ככהאי גוונא כ"הט ס"ק ו"ב וכתב דמיני עקה המטונגים בחמאה בעו נטילה דחמאה בכלל חלב והוא משבעה משקין ס"ק ו"ג האוכל פירות יבשים מבושלים ושאר מינים שיש להם מרק בעו נטילה עמק ברכה כלל ה' ונראה דהאפונים ששולקים אותם ומוליאים אותם מלוחלחים כמימייהם ואוכלים אותם שלא בתוך הסעודה בעו נטילה ואם אכלם ע"י כף או מזוג נראה דאין לריך נטילה דהוא לאו משקה מבושל כמו שאמר הכ"הט לעיל דמשקה המבושל אם אכלו ע"י כף מהני מי רמונים ומי תותים או שאר מיני פירות משקה היולא מהם או סתמן לא בעו נטילה עמק ברכה כלל ה' דברים שאין דרכן לטבולן אינו לריך נטילה דבטלה דעתו אלל כל אדם עיין במ"א ס"ק ה' ונראה דהקזות שדרך הגננים לטבולו במים אם עדין לא נתגב ואכלו או שנתגב וטבולו במים בעו נטילה דמקרי דרכו בכך השותה ממשקין הללו אין לריך לנטול ס"ו שיה מים מהנהר בידו אין לריך נטילה דלא גזרו בשותה מ"א ס"ק ו"א הטובל אלבעו ומזין אינו לריך נטילה מ"א ס"ק ה' ונראה שהוא כמו שותה ולא גזרו בשותה אבל האוכל דבש לריך נטילה דהא עביר דנגע בידו לטבול דבש ולאכול ע"י כ"הט המוטל ידיו לפירות נגובים הרי זה מנסה הרוח דלא בעו נטילה לקתס ידים כשר ללו אע"פ שמוהל עליו טופח דינו כפירות ולא בעו נטילה תבטיל מחטים אם הם נגובים דינם כפירות וכתב משם מטה יוסף דהמיקל כנטילה זו הרי הוא מכלל המזולל כנט"ו ונעקר מן העולם וקייב נרוי ע"כ ירא שמים וזהר בדבר ואל יחוש למנהג הרע והן רבים עתה עם הארץ הקלו כנטילה זו ולא ירחזו רק ראשי אבבעותיהם בלבד והם לא ידעו כי אין חילוק בין נטילה זו לנטילת אכילת פת כי אם לענין ברכה בלבד ח"י ח"ג דף כ"ו ע"ב והטעם דאין מברכין עליהם דו"א דמה שגזרו נטילה לדבר שטבולו במשקה לאו משום גזירה דסדר תרומה אמרו כן אלא משום נקיות בעלמא וספק ברכות להקל אבל לענין נטילה כקטיון לחומרא משום סדר תרומה דתירוש ויזהר ובעינין נטילה גמורה :

דיני נטילת ידים לסעודה

לפת פחות מכזית ולפת הבאה בכסין אפי' יותר מכזית אינו לריך נטילה סי' קנ"ח ס"א האוכל פחות מכביצה וטול ידיו ולא יברך על נטילת ידים ס"ג והטעם דפחות מכביצה אינו מטמא טומאת אוכלין לבוש ואם קבע סעודתו על הפת הבאה בכסין לריך לברך המזיא וטול ידיו בלא ברכה של"ה והלבוש כתב שיאכל פת אחר תפלה ויברך על הנטילה אבל הט"ז ומ"א פסקו שיטול ויברך

ויברך ענ"י . נטל ידיו לזרוך דבר שטבולו במשקה וכמלך לאכול לחם לא עלתה לו
 נטילה ואין צריך לומר אם נטל ידיו שלא לאכול ואח"כ נמלך ואכל . ק"ו . כגון שהיו ידיו
 מלוכלכות ונטלן ואח"כ נמלך לאכול לא מהני כיון שלא היו בו קדושה . מ"א . צריך
 לזוהר כנט"י שכל המזלזל כנט"י חייב נידוי ובא לידו עניות ונעקר מן העולם ק"ט
 אפי' אם זלזל פעם אחת עיין בכ"הט . יטול יד וימין תחלה כדי שתשמש השמאל
 לימין . מ"א . מברך בין הנטילה להנגוב . קי"א . וכתב הלכות משום שלפעמים אין
 הידים נקיות ואינו יכול לברך קודם לכן לכך נהגו שלעולם אין מברכין עד אח"כ
 ועוד כיון שמברכין קודם הניגוב הוי ג"כ קודם לעשייתם שגם הניגוב הוא מן
 המזוהר שעי' הניגוב הוא מטוהר את הידים יפה . אם שכח לברך קודם הניגוב
 מברך כל זמן שלא בירך המזוהר . מ"א . והרב בעל תפלה לרוד דף פ"ב כתב מי
 שבירך המזוהר וזכר שלא בירך ענ"י וכול הוא לברך ואין זה הפסק . א"כ יטעוס
 פחות מכשיעור ואח"כ יברך ענ"י . הלך ט"ח א"ה קי' מ"ו ועיין פר"ח קי' ק"ו דכל
 היכא דבעי מפטר נפשיה מלמעבר איסורא לא הוי הפסק ורו"ק . ינגבס היטב
 קודם שיבא עשה הכלל בלא ניגוב כאלו אוכל לחם טמא . קי' ב' . כתב מ"א ולא
 ינגבס בחלוקו שקשה לשכחה . מי שעומד בסעודה וזכר שנגע בשוק וירך
 ובמקומות המכוסים באדם או שחך בראשו וכן כל כיוצא בזה צריך לחזור ולטול .
 קי' קס"ד ק"ב . כתב מ"א ק"ק ז' וה"ה אם הסית דעתו משמירתו צריך לטול . אם
 עומד באמצע סעודתו ונגע בשוק וירך וכו' ונטל ידיו לא יברך על הנטילה . עיין
 ט"ז קי' ק"ה . אם נגע ועוד הפרוסה בתוך פיו כ"ל דאסור לבלעה עד שיטול ידיו .
 מ"א ק"ק ז' . העושה זרכיו ורוצה לאכול וטול פעם א' ולאחר ששפך מים על ידיו
 ומשפשט יברך אשר יאמר ובשעת הניגוב וברך ענ"י . קי' קס"ה ק"א ועיין זכ"ל ח"א
 דיטול תחלה מכלי הפסול לנטילה ויברך אשר יאמר וטול לאכול מכלי הראוי
 לנטילה . כתב ט"ז ק"ק א' דברכת אשר יאמר לא הוי הפסק בין הנטילה לברכת ענ"י
 דברכת ענ"י עדיין לא שייכה עד שעת הניגוב . מי שאכל דבר שחייב לברך עליו
 ברכה אחרונה ככ"ר והלך להטיל מים וקדים ברכת אשר יאמר מאחר שלא בירך ככ"ר
 בזמנה מוטב לברך אשר יאמר בזמנה ואח"כ ככ"ר . ענ"ז ק"ק א' . אם אין מים
 מצויים לפניו ברחוק יותר מד' מילין ולאחריו מיל . יטול ידיו במפה ואוכל פת או
 דבר שטבולו במשקה . קי' קס"ג ק"א . או אוכל ע"י כף . הג"ה . המאכיל לאחרים
 אינו צריך נט"י והאוכל צריך נט"י אעפ"י שאחר נותן לתוך פיו ואינו נוגע במאכל
 וה"ה לאוכל ע"י מגרופה . קס"ג ק"ב . ואסור להאכיל למי שלא נטל ידיו משום
 ולפני עור לא תתן מכשול . הגה . טוב לזוהר מלהפסיק בין נטילה להמוזיא וי"א
 שצריך לזוהר וטוב לזוהר . קי' קס"ו ק"א . וכתב ענ"ז ק"ק ב' דרוקא במים אחרונים
 בעיניו תכף לנטילה ברכה אבל בראשונים אין כאן כי אם זהירות בעלמא . אבל בין
 הנטילה לברכת ענ"י אסור להפסיק . ואם שהה כ"ב אמה הוי הפסק . הגה . ורוקא
 לכתחלה אבל בדועבד לית לן בה . עיין בכ"הט . אע"פ ששיעורה כרביעית הלוג
 וטול בשופע דאמר רב תסדיף אנה משאי מלא חפנאי מיה ויהבו לי מלא חפנאי
 טיבולא

כ"ג יצאון
 פתח ידיו

טיבולא . ואיך עושה על מנת לקבל פרס אלא הכוונה עיקר המזוהר לאו ליהנות
 בע"ה כלל אלא על תוספת המזוהר ולכן אינו אומר על הרביעית אלא על התוספת
 של מלא חפניו שהוא חוץ מגוף המזוהר . מי שהיה במדבר או במקום סכנה פטור
 מנט"י וצריך לברוך ידיו במפה . קבלו חז"ל כל שאינו עושה הפסק בין הנטילה
 להמוזיא אינו נזוק כל אותה הסעודה . ומטעם זה כתב הענ"ז דהיה תכף לנט"י
 ברכה איירי בנטילה שלפני הסעודה ולברכת המזוהר וכן פירש רב אלפסי מדקאמר
 אינו נזוק כל אותה סעודה ואי קאי לנטילה אחרונה א"כ כבר סעד ומאי דהוה
 הוה . מהר"ו זל"ה חשש בכתף שלו כמה ימים ולא הועיל לו רפואה ואמר להאר"י
 זל"ה וא"ל עברת על תכף לנטילה ברכה וחששת בכתף שהיית מפסיק בדר"ת .
 כתב המ"א משם של"ה שבכל יום קודם נטילה יתפלל על מזונו מאת הש"ת ואם
 שכח מלהתפלל עד אחר נטילה מותר להפסיק בכך ע"כ וכתב דהעולם נהגו לומר
 מזמור ה' רועי בין נטילה להמוזיא .

דיני כלי של הנטילה

אין נוטלין אלא בכלי שלא יהיה נקוב בכונס משקה . קי' קכ"ט ק"א . כתב ט"ז
 ק"ק ב' דבגמרא איתא דהיינו אם נותנים לתוכו מים והם נוטפים טיף אחר
 טיף בידוע שהוא נקוב בכ"מ . ואז בטל מתורת כלי אפי' מחזיק רביעית מן הנקב
 ולמטה . וכתב הלכות דהכי אשכחו רבנן דטהרה לריכה כלי דכתיב גבי פרת חטאת
 מים חיים אל כלי וקידוש ידים ורגלים היו מן הכיור . ואם נטל דרך הנקב שרי כיון
 שמחזיק רביעית מן הנקב ולמטה . ק"ב . וכ"ש אם שברו למעלה דשוי בה"ט . כתב
 ט"ז קתימת הכלים נלמוד מהלכות כלים לענין טומאה דבטיט אינו מועיל לשום
 כלי ובזפת מועיל לכלי חרס דוקא אבל לשאר כלים אינו מועיל . כתב מ"א משם
 של"ה אין ליטול מכלי שיש לו בליטה גבוה מגוף הכלי כמו דד שכולט כמו חזי עגולה
 שדרך שם הולך המים של השפיכה שלא נעשו לקבלה . וכתב המ"א דרוקא העשויה
 בעין זכור הפתוח למעלה אבל העשויון כמין שפופרת שמקבלין מים שרי . בעיני
 שיחזיק הכלי רביעית בלא סמוכה וכלי שאם לא יסמכוהו יפכו המים ולא ישארו בו
 רביעית אינו כלי . ק"ג . לא יתן מים לחבירו בחפניו שאין נוטלין אלא מן הכלי וה"ה
 אם נטל ידו א' מן הכלי ושפך ממנה לתוך ידו האחרת דאינו כלום . ק"ו . אם שכשך
 ידיו לתוך כלי אפילו שאינו מחובר לקרקע לא עלתה לו נטילה ואפילו בשעת הדחק
 אין ליטול בתוך כלי ואם נטל צריך לחזור ולברך . עיין בט"ז ק"ק י"א . ונראה שאם
 נטל ידיו וברך ענ"י ואח"כ נודע לו שהכלי היה נקוב בכונס משקה ולא עלתה לו
 נטילה כשחזר ונטל ידיו מברך ענ"י . צריך שיכואו המים מכח נותן . חבית מטה
 אותה על ברכיו ונטל ממנה לידים . ק"ט . וצריך לנענע ברכיו בכל פעם שיזאו
 המים . מ"א ק"ק ט"ו . אם נטל ידיו מהברזא צריך להסגורה בכל שפיכה ושפיכה .
 ק"ט . וכתב מ"א ק"ק ב"ה דקלוח ראשון לבר תשיב כח גברא ולא דמי להטה חבית
 מליאה

דיני בלי שר הנטילה

מליאה מים ושופכת כל היום מחמת הטויתו שנוטל ידיו ממנה דשאני התם שעשה מעשה כגוף המים אבל הכא לא עשה מעשה כגוף המים רק בכרזא המונעת המים. חרש שוטף וקטן כשרים ליתן מים לידים. סי' א'. ו"א שאין מקבלין מים מן הקטן בן ד' או בן ה' שנים דבעינן כח גברא וליכא. עט"ז ס"ק ב'. כתב מ"א שלא ליטול ידיו מעכו"ס או מנדה ודוקא ליטול על ידיו אבל אם מביא מים בכלי לית לן בה. ונדה דכתב מרן שמתיר ליטול ידיו מנדה כתב עט"ז דמייירו בכתו שהיא גדה דאם אשתו גדה אסור ואם באשה אחת אסור אפילו שאינה גדה. וכיון הנוטל לנטילה המכשרת לאכילה סי' ג'. וכוונת נותן נמי מועיל אם לא כיוון הנוטל כלל. הגה' ונ"ל דאפילו דביעבר דריך לחזור וליטול מ"א סי' ב"ה. וכתב שם שהרשב"א הביא דאיות חזקות לזה. וכוונת חד מנייהו מיהא בעינן הואיל ונטילה זו משום סרך תרומה היא הלאיכה כוונה קלת בתרומה. הגהת הלבוש. הטבול ידיו כמו מעין או במקוה. דהיינו מי גשמים שאינם זוחלין אלא מבוכסים כבודי' מ"א ס"ק כ"ו. אפי' אין בהם מ' קאה כל שמתקיים ידיו בכח אחת עלתה לו טבילה. ס' י"ד. ואם היו המי מקוה זוחלין אפילו יש בהם מ' קאה נטילתן בספק. ס' ט"ו. שהזוחלין פסולין אפי' לטבילת כלים. מ"א ס"ק כ"ז:

דיני מים הכשרים והפסולים

מים שנשתנו מראיהן בין מחמת עלמן בין מחמת דבר שכל לתוכן בין מחמת מקומן פסולים. סי' ק"ס ס"א. וכתב הלבוש דבקידוש ידים כתיב ביה מים יתירה ונתת שמה מים לרחצה כבואם אל אהל מועד ורחלו מים ודרשו יתורה דמים שיהיו כזורתם שלא ישתנו כלל. עשה במים מלאכה או ששרה בהם פתו או שלנן בהם יין או שהדית בהם כלים פסולים. ואם היו הכלים מורחים או חרשים כשרים. מי שנטל ידיו במים שנעשה בהם מלאכה ונזכר בתוך הסעודה חוזר ונוטל ידיו ומברך ענ"י. תפלה לרוד רף פ"ב. אם נתן במים דבר להריות יש מחמירין וכתב הרמ"א דאכן לא קי"ל. וטעם לפסולי מים הגו' דבשארם עושה במים דבר שיש לו לורך נעשו כשופכין שעומדין לשפיכה. מ"א ס"ק ה'. אם הדית במים ירקות פסולים וירקות דומיא דכלים דאם היו הירקות מורחים ונקיים כשרים דלא מקרי מלאכה ומ"מ אם הדית בהם ירקות שלא וכמשו מקרי מלאכה דלא גרע מלינן יין במים. מ"א ס"ק ה'. אם חפן מהמים בחפניו המים הנשארים לא נעשו בהם מלאכה וכשרים אם לא נשתנו מראיהן. ס"ב. וכתב הט"ז ס"ק ג' הטעם שבשרים מפני שלא נעשה מלאכה רק במה שבחפניו. מים שלפני הנפח פסולים ס"ג. ואף שלא נשתנו מראיהן כדורע שנעשה בהם מלאכה שבכה הברזל בהם. לבוש. מים ששתו מהם תרנגולים וכן שאר בהמה קיה ועוף כשרים דלא שייך מלאכה בשתייה. ט"ז. אם שטה מהם כלב או חזיר פסולים דנמאסין והוה להו כשופכין. מ"א ס"ק ז'. מי מקוה או מעין אין המלאכה פוסלת בהן. ס"ה. אבל פיסול דשנוי מראה או נפסלו משתיית

אין ק"ט

דיני מים הכשרים והפסולים פד

משתיית בהמה (כגון סקרוקים) וכו' אין בזה חילוק בין שאובין למי מקוה. ט"ז ס"א. חמו האור יש להכשיר אם היר נכוית בו אבל לא שיהיו חמין כ"כ שתהא היר קולרת בו עיון עט"ז. ומ"א ג"כ כתב שרש"ל אוקר בהם. מי שלא נטל ידיו ונגע במים לא נפסלו אותם מים לנטילה ולא מקרו מים טמאים. הגה' סי' י"א. וכתב ט"ז ס"ק ט' בשם רש"ל דפשוט שאין הידים פוסלות כנגיעה את המים ומשום הכי הוולא מבית הכסא ובא ליטול ידיו דרך טהרה יוכל לשאוב בחפניו מן הדלי ולרחוץ ידיו והמים לא נטמאו וכשרים אח"כ לנטילה. ונראה דאם לא חפן מהמים שברלי אלא הטבול ידיו לתוך הדלי ורחץ ידיו כשולא מבית הכסא שנפסלו אותם מים שברלי כמ"ש מור"ם בס' י"א אבל אסור לרחוץ ידיו במים שנטל בהם חבירו כבר. ועיון בט"ז ס"ק ט' שכן נראה מדבריו. אפילו שהמים המרים והמלוחים והסקרוקים שאין הכלב יכול לשקות מהם כשרים לענין מי מקוה לטבילה לנטילת ידים פסולים דשאני התם דתלה רחמנא במקוה ומעין ואלו מי מעין ומי מקוה מתקריין אבל לנטילת ידים לא הכשירום דבעינן כנט"י דומיא דחזיר ובעינן עד שיהיו ראויים לשתיית הכלב. והעכורים מחמת טיט המעורב בהם אם אין כלב יכול לשקות מהם פסולים דלא נקראו מים אלא טיט דק. לבוש:

דיני החציצה בנטילה

צריך לזהר מחציצה כגון לואה שתחת הפפורן שלא כנגד הבשר. סי' קס"א. פי' כשהפפורן גדול ועורף על הבשר זקו שלא כנגד הבשר. מ"א וט"ז. ובכתבי האר"י זלה"ה שכשיהיה עורף הפפורן שלא כנגד הבשר כזה יש אחיזה להק"א. בלך חולץ אפילו כנגד הבשר מפני שהוא מהודק הרבה ומונע את המים מלהכנס שם. לבוש. רטויה אם אינו מקפיד עליה אינה חוללת בנטילה. סי' קס"ב ס"י. ועי"ש במ"א ס"ק י"ח. כתב ט"ז ס"ק ב' מי שאין לו מכה רק מיחוש בעלמא ויוכל להסיר הרטויה כשיראה זה תלוי בקפידא אבל אם יש לו מכה וא"ל להסירה אז אין לריך כלל ליטול מקום הרטויה. היה דרכו של זה להקפיד ואין דרכו של זה להקפיד כגון לבד וכו' את שדרכו להקפיד חולץ. ס"ב. טיט שתחת הפפורן שלא כנגד הבשר אפי' הוא אינו מקפיד עליו חולץ דרוכ בני אדם מקפידים. מ"א ס"ק ה'. וכתב רבשבת אסור לגרור הטיט שתחת הפפורן אלא ירחלנו במים. גלרי מכה שעל ידיו אם אין מקפיד עליהם אין חולטין. הגה'. דיו היבש חולץ והלח אינו חולץ. ס"ב. שהלח אינו מונע המים מלבוא. לבוש. מי שכותב תדיר אין הריו חולץ. מ"א ס"ק ח'. אם הוא טבח ומוכר שמן ויש דם ושמן על ידיו אינו חולץ. מ"א ס"ק ז'. ודין הטבעת בשעת נטילה כתב מור"ם אפילו ברפוי אין אנו בקיאים איזה מקרי רפוי וריך להסיר הטבעת והעולם שנהגו להקל בזה נראה דיש להם על מה שיסמוכו שכתב הט"ז ס"ק ד' רש"ל כתב להקל כי אין דרכו של אדם להקפיד על הטבעת שלא יתלכלך אכן בטבעת שיש בו אכן כדאי מקפיד עליו וחולץ אם אינו רפוי וכן כתב מ"א ס"ק י"א. שיעור

דיני החציצה בנטילה

שיעור נטילת ידים עד הקנה של זרוע: ס"ד. ואם לפעמים בשעת הדחק לא נודמן
לו מים כ"כ ליטול עד הקנה של זרוע יטול עד מקום חבור האצבעות לכף היד
כיו"ב וט"ב והוא סברת הי"א שבסעיף ד' אבל לריק לזה תנאי מתחלת הנהגתו
בנט"י ליטול עד הקנה של זרוע שיתנה ויאמר שאינו מקבל עליו דבר זה בתורת
חובה כמ"ש מ"א וט"ז ועט"ז ולבוש. ונראה שאם כבר קבל האדם על עצמו נטילת
ידים עד הקנה של זרוע או שנטל כך סתם ונחב כך בלא תנאי שאינו יכול להתנות
אח"ך:

דיני הגבהה ושפשוף בנטילת ידים

הנוטל ידיו לריק להגביה ידיו למעלה קו' קס"ב ס"א דהיינו ראשי אצבעותיו.
הגה. ובכתבי האר"י זלה"ה להגביה ידיו כסוד שאו ודיכס קדש וכו'.
והמ"א כתב בשם של"ה שגביהם דוקא וכן בריקאטו על פי הקבלה פי' ולא כמ"ש
בהגה שישפילם מתחלה ועד סוף. כתב הלבוש עיקר דין הנטילה שישפוך האדם מן
הכלי שני פעמים על ידיו הראשונים מעבירים את הטומאה מן הידים ונטמאו
והשניים מטהרים את הראשונים. לפיכך אמרו חכמים שצריך להגביה ראשי
אצבעותיו בשעת הנטילה כשישפוך עליהם עד שינגב אותם שהמים השניים אינם
מטהרים אלא עד שיעור נטילה ולא יותר דהיינו מה שבתוך השיעור ואח"כ קודם
הניגוב יבואו המים הראשונים שיטאו חוץ לשיעור והם טמאים ויחזרו הך שיעור
הנטילה ויטמאו את הידים לכך יגביה את הידים ונתנו סימן לזה וינטלם וינשאם.
כתב ט"ז משם הערוך שפילו אם נוטל עד הזרוע לריק להגביה שאף הזרוע מקום
טומאה. הנוטל ידיו לריק לשפסם זה בזה. הגה ס"ב. בטור כתב בזה אפילו אם
שפך על כל יד רביעית לריק לשפסם זה בזה וא"כ גם מי שמטביל ידיו לריק ג"כ
שפשוף אח"כ זו בזו שהרי רביעית בבת אחת דינה בטבילה כמ"ש בס"ד ט"ז סק"ד.
צריך להזהיר להמוץ העם ששופכין המים מהלך וראשי אצבעות נשארו בלא נטילה.
כ"ה ט"ק א'. נטל מקלת ידו וחזר והוסיף ונטל שאר אם לא היה במקלת היד
שנטל טופח על מנת להטפוח ידו טמאה. ס"ג. ודוקא בריעבר אבל לכתחלה אסור
כן כ"ל. מ"א ס"ק ה'. וכתב רלבן אין ליטול מבלי שפיו אר שאין יכול לשפוך בבת
אחת על היד. אם שפך מים על ידו א' ונגעה באחרת קודם ששפך עליה נטמאו
ולריך לנגבם ואח"כ יחזור ויטלם כראוי: ס"ד. ואפילו אם שפך על ידו רביעית
ונגעה באחרת נטמאה מחברתה. עיין במ"א ס"ק ט'. אם נטל שתי ידיו באחת
אינם מטמאות זו את זו רבאחת חשיבו. ס"ה. אם נטל כל יד ויד בפני עצמה וזר
שלא יגעו זו בזו כל עוד שלא שפך רביעית על כל א' וא' ואם לאו נטמאו שניהם
ולריך שינגבם תחלה וינטלם כאחד. ס"ז. אם שפך ידיו זו בזו לריק לזוהר שלא יגע
חוץ ממקום שנטל בו מים מפני שהם מטמאות זו את זו. ס"ז. וכתב על זה מ"א
היינו לאחר שנטל מים שניים או שנטל מרביעית ואפילו הכי כשיגע במקום שלא
נטל

דיני הגבהה ושפשוף בנט"י פה

נטל נטמאו. ס"ק י"ג. ויש הרבה מהמוניים שאחר שנטלו ידיהם ורוחיס שלא
נתפשטו המים בכל היד משפספים זו בזו להעביר המים על כל היד נטמאו
שניהם. אם נוטל ידיו מהכלי שיש לו כרזא יטול רביעית כא'. עיין במ"א ס"ק.
מים ראשונים נוטלים בין ע"ב קרקע בין ע"ג כלי. הגה ס"י:

מוסר להאכילה

צדיק אוכל לשובע כפשו פי' ז"ל לאחר שהשביע הנפש מהתורה שהקדים
אכילתה לאכילת הגוף. כשיבא לאכול יתבייש ממ"ה הקב"ה שהעריך
ענבו עליו וערך לפניו שלחן והוא חייב לו כמה מיני חובות לאין מספר ולכן קודם
כל יתורה וישוב בתשובה ולפחות ויאמר קודם אכילתו חטאתי עויתי פשעתי שהוא
עוקר הוידוי כי אחרי שזכי נחמתו ואחרי הודעו וכו' וז"ש הכתוב תערוך לפני שלחן
נגד לורדי דיוקא שהם מקטרגים שנבראו מכת עונותי ועכ"ז אתה עורך לפני שלחן
יסתכל כחסד הש"ית עמו ובגריעות עצמו כי הלא אם יש על האדם בעל חוב ורוצה
להפרע ממנו ואין לו לא די שלא יפרע ממנו חובו אלא הלוהו ונתן לו פרנסתו כמה
יתבייש ויכנע לפני בעל חובו. והכרח הוידוי קודם האכילה והתשובה הנמורה
שמצינו שאר"ל כל האוכל והוא נכרך לנקביו רומה לתנור שהסיקוהו ע"ג אפרו והנה
ידוע שהאכילה היא ברור הטוב מהרע כידוע להמקובלים ז"ל לברר מדומם ומלומם
ומבעל חי בלתי מדבר וכמו שמי שהוא לריק לנקביו לריק לפניו מקודם לנקות עצמו
ובלאו הכי אינו יכול לברר כך המכיר נטולות הקדושה מדל"ח לריק שיטהר עצמו
בתשובה בפנימיות לברור הפנימי כדי שיהיה לו כח לברר וכל עוד שהוא מזוהם
בסרחון עונותיו א"א לו לברר נטולות הקדושה. ולכן לריק האדם לפנות בגשמיות
וברוחניות מבית ומחוץ בגשמיות יבדוק נקביו וברוחניות יתורה וישוב בתשובה
שלימה לטהר עצמו מכל טומאת הסט"א שבנקל יוכל לברר נטולות הקדושה מבית
ומחוץ. עוד צריך הוידוי והתשובה קודם האכילה יש לה טעם אחר ששלחנו של
אדם נק' מזבח כפרה כמ"ש והמזבח עץ ג' וגו' וידבר אליו זה השלחן וגו' פתח במזבח
וקיים בשלחן לומר לך שבזמן שב"המק קיים היה מזבח מכפר ועכשיו שלחנו של
אדם מכפר וא"כ נלמוד מינה כשהיה ב"המק קיים היה מזבח מכפר ועכשיו שלחנו של
עליו חז"ל שעל זה נאמר זבח רשעים תועבה. כך אם האדם עומד על שלחנו שהוא
עכשיו במקום המזבח והקרבנות בלא תשובה נק' זבח רשעים תועבה ואין שלחנו
מכפר עליו רכמו שהקרבן היה מכפר ומברר מבעל חי בלתי מדבר למדרגת האדם
עם התשובה כך האכילה עם התשובה מבררת כמו הקרבן ובלא תשובה אינו עושה
כלום. וכמו שהנביא היה מוכיח את ישראל על זה באומרו הלא אתם האוכלים
ואתם השותים אם הוא מוכיח אותם על שהם מניחים עבודת השם ותורתו ועוסקים
באכילה ושתייה היה לו לומר רק אתם אוכלים ושותים מהו אתם האוכלים הכוונה
בא לומר שבאכילתכם לא עשיתם ברור כלום שהבירור צריך גבוה כידוע שע' שאתם
אוכלים

אוכלים בעוד שעונותיכם עמכם הלא אתם האוכלים דיוקא ואתם השותים ולא
 גרמתם אכילה אחרת שהיא הכיורר שהם לורך גבוה שע"י עונותיכם אין בכם כח
 לברר כלל. ועיקר הכיורר הוא במחשבה ובכוונה הטובה כידוע ולכן כשיאכל לא
 יתכוין להנאת הגוף ולטעימת החיך אלא לבריאות גופו כדי לעבוד בו את הכבוד
 יתברך שכלתו בריאות גופו לא תתכן העבודה ובמחשבה הטובה הזאת שהיא ללורך
 העבודה היא מקויעתו לכבוד הטוב מהרע שאכילתו למאנה מן המלות נחשבת לו
 וכן בכל עניני הרשות כגון השינה וכו' כשיתכוין בהם לש"ש למאנה תחשב לו. ואמרו
 ז"ל מרבה בשר מרבה רמה וכי כל מי שהוא בעל בשר הוא לרמה והלא יש הרבה
 בעלי בשר והם יראי אלהים ובשרם ישכון לבטח כמ"ס ז"ל על ר' אלעזר שכ"כ היה
 בעל בשר וקרא על נפשו אף כשרי ישכון לבטח שיטו בני מעו שיטו וכו' כמ"ס בגמ'
 אלא הכוונה באומרו מרבה בשר וכו' ולא אמרו בעל בשר שהמרבה בשר היינו
 שכוונתו באכילתו ושתיתו היא להרבות בשרו ולענגו ולא בא לו הרבוי מאליו אלא
 הוא המרבה אותו במחשבת האכילה לענג עצמו זהו שישלבו בו רמה כמ"ס בזהר.
 והנה מי שתהיה כוונתו בכל דבר הרשות לש"ש אז נחשבים לו כעין תורה ומלות כמו
 שכתבנו כיון שעושה אותם לשמו יתברך. משל למלך ששלח את עבדו לעיר אחת
 על איזה עסק וזהו וזרו מאור שלא יתעסק בענינים אחרים כלל כי אם בשליחות
 אדוניו כדי שלא יתאחר הלך העבד לעשות אנוי אדוניו ובתוך הדרך באו אויבים להרגו
 והוא במתק לשוני האריך הרחיב והאכילס והשקס כל אותו היום וכל הלילה וישב
 עמם ונתעכב עד שפערס לשלום והלך וירד לספינה לעשות שליחותו וישבה הספינה
 על הטיט בדרך הספינות שכשחיו המים עמוקים אז תהיה הספינה גושטת והיתה
 ספינת העבד של המלך גושטת שנים שלשה ימים הלך ושכר הרבה בני אדם כדי
 שיוזו הספינה לדחותה אל המים ונתעכב בזה ג' ד' ימים וכן כמה הרפתקי ערו
 עליה ונתעכב עליהם בדרך עד שהגיע למקומו ועשה שליחותו. וכשחזר אל המלך
 אפילו שידע המלך שנתעכב הרבה ימים ויתר מהרסקת הדרך שכשנתברר לו שעכבו
 היה ללורך שליחותו לקיים מלות אדוניו א"כ כל מה שעשה בעכוב הוא נקרא עושה
 שליחות אדוניו. כך הדבר הזה שהאדם שליח בע"ה לעשות שליחותו יתברך לעסוק
 בתורה ובמלות ולעבוד עבודתו דוקא ולא להתעסק בדברים אחרים כלל בשום ענין
 מעניני הע"ה והלא אם לא יאכל ולא ישקה ולא יישן ולא ישא ויתן הרי הוא בטל
 והולך מן העולם ובעלת שליחותו ואינו יכול לקיים מלות אדוניו ולכן כשאוכל ושקה
 וישן וכו' וכוונתו לקיום ולבריאות הגוף כדי לעבוד בו את הכבוד יתברך באמצעותו
 אינו נקרא דבר הרשות אלא הוא ממעין מעין שליחותו והוא מלות מן המלות כמש"ל.
 והנה אם יחלה האדם הוא עושה לעצמו כמה מיני תרופות ומוליא כמה הולאות
 ללורך הרפואות ולרופאים עד שיתרפא. ואם יאמרו לחולה יש סס א' סגוליו והוא
 בפרוטה ומרפא בעכבו הלא וראוי ירדוף אחריו כאשר ירדוף הקורא בהרים וכ"ס
 אם הוא כנמלא הלא וראוי לא יתעלל וימהר יחשה להביאו ולעשותו וכ"ס אם החולה
 לא יוכל כלל לשתות סמים המרים והחזקים וא"ל הרופאים בלא סמים תרפא
 בתנאי

בתנאי שתתנהג כמו שאנחנו אומרים לך בענין אכילתך שנים שלשה הנהגות ותרפא
 הלא וראוי עושה ומוסקף גדרים וקיינים מעצמו כדי להתרפאות בדבר קל. וכמו כן
 האדם שתחלוף הנפש כמו חולי הגוף שע"י רבוי עונותיו של אדם כך יתרבה החולי
 בנפש עד שכרבו עונותיו ממתית את נפשו בחיים תיותו ולזה הטעם רשעים בחייהם
 קרויים מתים. וקורנו רז"ל שהם רופאי הנפשות שהנהגת האדם על שלחנו עם
 התשובה והתורה שעל השלחן והזרקה שיתן לענו בעת האכילה מכפרים עונותיו
 כמו שנוכח לו המזבח בתנאי שתתנהג בשלחנו כמו שז"ל רז"ל בד"ת ובזרקה ובכוונתו
 באכילתו לש"ש ובתשובתו הרמתה ויהיה לו כפרה. ומי אשר לא ירדוף על כפרה זו
 שאינה בקגופים ובזעיר הגוף ובפרט מי שהוא עלול בחולאים והוא בעל תשובה
 ואינו יכול על הקגופים והתעניות כמה יש לו לרדוף אחר דברים המכפרים עונותיו
 של אדם עם התשובה הגמורה. ובעל ר"ח כתב כי השלחן הוא המזבח וד"ת שעל
 השלחן הוא השיר שהיו הלויים אומרים על הקרבן ואכילת העני הוא הקרבן הרי
 שלחנו ממנו מזבח כפרה. רז"ל לא יאכל אלא כשהוא רעב ולא ישתה אלא כשהוא
 זמא כמו שרמזו באמרת השותה מים ללמאן חוץ מפשטן של דברים על זר הרפואה
 מוסר גדול ולמד האדם מזה כי הנה אם האדם לא ירעב ולא יזמא לא ירגיש
 בטוביות ובמעלת המאכל והמשתה ובחסקו יתברך שערך לפניו שלחן אכל אחר
 שרעב במקל והתחילו איבריו להתחלש מעט ואח"כ חובל ויתחזקו איבריו ויאורו
 עיניו ובחין החקר הגדול שעשה עמו הקב"ה וילמד כמו כך מוסר לנפשו שהנחתה
 אינה כי אם מהתורה והמלות והעבודה והן הנה אכילתה ושתיתיה וקיומה וכל מה
 שממעט ממנה התורה והמלות ויעבור זמן מה הלא היא תחלש ותרעב ויתבטלו
 כוחותיה ואם יעבור יום א' שלם הלא תחלש יותר ויותר וכן על זה הדרך ויאמר היאך
 לא אחוס על נפשי העקרית להרעובה ולהחלישה ומשנתחלשה מחקרן עסק התורה
 הקליפות מתגברים וישראל תחת שעבודם. כמ"ס ז"ל על פסוק וילכו שלשת ימים
 במדבר ולא זמאו מים שהלכו ג' ימים בלא תורה ואז נפלו לפני הסערה אחרת
 ויבא עמלק וכו' והנפש ויתר מזה אינה יכולה לטבול לרוב בני אדם ולכן כשהוא רעב
 ובא לאכול ורוחה בתזוק איבריו זכור יזכור המוסר הזה וירדוף אחר התורה והמלות
 והעבודה לקיום הנפש ובריאותה. ולא יענג עצמו באכילתו ושתיתו כסעודות
 הרשות אלא דוקא כסעודת מלואה כי הנה כסעודת הרשות אין השכינה שורה ונאמר
 כסעודת משה ויבא משה ואהרן וכל זקני ישראל לאכול לחם עם חותן משה לפני
 האלהים דיוקא ששם השכינה ולכן נקרא סעודת מלואה אכילתם ביחד למלות הגרות
 שבה יתרו להתגיייר עם כל גדולתו ועוז תענוגו ובא למדבר שם ולכן רמז הפסוק
 כי כל שלחנות מלאו קיף זאה ולא כל השלחנות אלא שלחנות שהם בלי מקום בלי
 השראת שכינה שהם סעודה שאין בה מלואה כי אם הרשות ולכן נא' אז תענג דוקא
 על ה' דיוקא סעודה שאותיק עליה ששכינתו שמה מלואה להתענג בה ומלבד שלחן
 הע"ה אלא והאכלתיך נחלת יעקב אביך וכו' גם בע"ה ששם נחלתו של יעקב
 שעשו נחלתו ע"הו ויעקב נחלתו ע"הב הרי זוכה אתה לשתו שלחנות כסעודת
 המלואה

המזון בע"ה תענוג ובע"ה תענוג ושכר הסעודה בעלמה והפך הרשות כמ"ס ז"ל
 פרש חניכס דייקא מה שעשיתם אתם אותו חן ותענוג ולא כמו שזויתו אני כמ"ס
 ז"ל ע"פ וזויתו פרש על פניכם וכו' שלאחר ג' ימים אחר פטירתו של אדם וכו' .
 והנה ילמוד האדם מוסר השכל לעצמו מאכילתו ושתייתו כי הלא כשירע האדם שאם
 יאכל יותר מדאי עד שקץ במזונו ואח"כ ילטער לער גדול בשביל אותה האכילה
 ויקיף הלא ודאי לא היה אוכל כי אם ההכרחי וא"כ מאחר שירע האדם לער העתיד
 לעבור עליו לאחר מותו שכריסו נהפכת לו על פניו ואומרים לו עול מה שבחרת
 היאך הוא רודף אחר תאוות ילרו הרע והמותרות והולך אחר תאוותיו וילמוד זה מזה
 דכמו האוכל יותר מדאי בשעת אכילתו לא ירגיש כי אם תענוג וטיוול אבל הצער
 הוא אח"כ כן המתענג בסעודת הרשות לפי שעה הם תאוה לעינים וטובים למאכל
 אבל הם מותרות לגדר הקדושה לערם הוא לבסוף . והנה מי שאכל יותר מדאי והיה
 לו לער גדול באכילתו הלא תרופתו הוא שירעיב עצמו מהאכילה והוא גדר רפואתו
 כמו שגורע זה על פי הרפואה-כן מי שמענג עצמו בתענוגי ילרו יותר ממה שזונו
 הש"ית באכילות ושתיית אשך לא כדת . תיקון המגביל לפגם הזה שינהוג עצמו תמיד
 למשוך ידו בעת אכילתו לענות עצמו מעט כמו שירוע מחכמי המוסר ושכר רפא
 לו . כמו בעת ששאל אשמדאי למה לא הביאני המלך ח"ל מיכלא אנקתוה היה לפניו
 ב' לבינות זו על גב זו נטל ח' מהם והניחה לארץ לומר תרופתו שירעיב עצמו . והוא
 תקון למאכלות אסורות והתענוגים מדה כנגד מדה שירעיב עצמו מעט לעשות
 תיקון מגביל לפגם . והרב בעל ע"ב כתב בשם ס' שלחן ארבע ואת רעבון בתיכס
 קחו ולכו בה להורות שאין ראוי לאכול אלא שבר רעבונם בלבד ולא למלא כרסם
 ולמשוך אחר חוש הטעם הנכונה והנמאס כי חרפה הוא לנו . וזהו ואכלת ושבעת
 וברכת את ה' אלהיך אומר ושבעת והלא חף בכזית מברך אלא הכוונה שביעת רטון
 שיהיה שמת בחלקו יהיה מה שיהיה ואז הויה ברכה כתיקנה לפי שהיא בשמחה
 ובשביעת הרטונות . עוד ואת שבר רעבון בתיכס קחו ולכו שאם לא התענוגתם
 במותרות כי אם רעבון בתיכס דוקא לקיום הנוף אדרבה זאת מצוה וזהו קחו ולכו
 שתליכוה עמכם לעולם הבא כשאר מצות . ולא יחשוב שיקלש אם לא ישבע ויתענג
 ואדרבה יתחוק כי הנה הושט טבעו כוון וטבעו מתרחב כדי שילמוד האדם . כמ"ס
 מעשה כבן המלך שהיה אוכל בכל יום ששה ח' והיה אביו מתבייש לאכול עמו עם
 בני אדם שכלם מתמיהים על אכילתו מה עשה שלחו לחייו והוא במדינה אחרת ויש
 לו בת ואל' להשיאו אבל כתב לו להניח לו קס ולהמיתו מטעם האמור והמעשה
 הביאו בס' היומה כנדגלות ע"ש שראה גלגולת וכו' וראה הושט וכו' אמר ח"כ אני אם
 אכונן הושט שלי אלמד ואהיה רגיל וכן עשה מעט מעט עד שחזר כמו בני אדם
 האוכלים דבר מועט ובא אל חמיו המלך עי"ש . ואמרינן במס' ברכות ח"ל אליהו
 לרב יודא אחוה דרב לא תרוי ולא תטעא ופי' תלמודי ר"י לא תשבע כדי שלא תבא
 לירי חטא . ויש מי שפי' לא תרוי וכו' לא תשכר ולא תטעא כי ג' הקב"ה שונאן
 אפילו שאינם עבירה וא' מהם המשתכר כי הש"ית חננו שכל והוא שואל בתפלתו רעה
 והשכל

והשכל וע"י שכרוהו השכל הזך שחננו הש"ית מתבלבל ולכן שנאו וכו' . וכתיב תוכחת
 גדול רמזו לנו רז"ל במ"ס חינוך עשיר מי שיש לו בית הכסא קמוך לשלחנו ר"ל קמוך
 כשישב לאכול על שלחנו וזכור בית הכסא במחשבתו ויאמר כלבו מה לי רוב זכאים
 וכו' כי אחרית כל המאכלים באים לבית הכסא ותקוות אנוש רמה . וכל זה נזכר
 בפסוק לקטו ממנו איש לפי אכלו ר"ל כפי שיעור אכילה לכל איש כדי חייו לא
 פחות ולא יותר . ואמר אח"כ לא העדיף המרבה וכו' והיה זה הפלא לעורר לבות
 בני אדם שאין עורפות במי שמרבה אכילה יותר מכדי חייו דהואיל שהכל הולך לאכור
 הרי הוא מפסידן . והממעיע לא החסיר הואיל והחיה את נפשו עד עת קלו . ואמר
 אח"כ ולא שמעו אל משה ר"ל שהיו רודפים אחר המותרות ולא כוונו רק אל מלוי
 הבטן מה כתיב בתורה וירוס תולעים כי רבוי המאכלים מרבים בשך לרמה אחר
 מותו ואמר עוד ויבאש אפילו בחייו כי רבוי המאכלים מרבים קיף לואה וחולאים
 רעים ותעל באשו וכחנתו הלא יזכור כל זה מדי אכילתו ושתייתו כי יאכל כפי
 תועלתו ולא תולעתו :

שיר למוסר הנזכר

שערוהיך בניכ תורה חרושים	ושלחנך יהי קדש קדשים
ותן תודה לבעל הסעודה	ופניך יהיו חופרים ובושים
אשר תדמה כאיש לוה והומה	ועליו בעלי חובות ונושים
ולא תפסו ולא נגשו ועשו	חסדים לו ונתנו לו רכושים
וענינך למול קונך עניך	וטובותיו עליך הם גרושים
בעת אכלך תשובתך למולך	ולא תהפוך ענבים לבאושים

הנהגת האכילה

כשבא לאכול יבדוק נקביו מקודם כמ"ס כגמ' הנדרך לנקביו ואוכל דומה
 לתנור שהסיקוהו על גבי אפרו . וז"ל הרמב"ם בהלכות דעות לא יאכל
 עד שיבדוק עצמו ופה שמה יהיה לריך לנקביו . והמקובלים החמירו בזה הרבה
 שמלבד שאינו יכול לברר אלא הוא פוגם . שמור רגלך כאשר תלך אל בית האלהים
 ארז"ל שמור נקיבך שבין רגליך לבדוק עצמך וכו' והנה השלים הפסוק וקרוב לשמוע
 מתת הכסילים זכח . הנה הכסיל כשיקריב קרבן אינו יכול לברר וכו' שהרי אינו
 עושה תשובה וכן אתה ע"י תפלתך תברר ניטוני הטהרה מעולם לעולם ואם גופך
 משוקץ דאינו מבורר אינו יכול לברר ולכן קמך שמר רגלך וכו' לבדוק עצמך שלא
 תהיה כמו זכח הכסילים שאינם יכולים לברר ע"י הקרבן ונלמד מזה שאם קודם
 שאוכל לא יבדוק עצמו איך יכול לברר ע"י אכילתו . אכילה שאינה סעודת מצוה
 בחול מה שאוכל יותר מלרכו ומתענג הוא הולך לט' ובשבתות וי"ט ככלע באיברים .
 כתבי

הנהגת האכילה

כתבי האר"י זלה"ה. כוונתם באמרם נכלע באיברים ואנו רואים שאם אכל יותר הוא
מטעור ומקיא אפילו בשבתות וי"ט וקעודות מזה אלא הכוונה שלא יתהווה רמה
ותולעה כלל מאותה האכילה כמ"ס בזהר זכאין אינון דיקויה דלא אתהנו מדילוייהו
כלום וזה שרמז לכן שמת לבי ויגל כבודי אף בשרי ישכון לבטח הכוונה שמת לבי
שמת בחלקי שלא אוכל יותר ממנה שחלק לי השם והראוי לכבודי הנשמה שהיא
קעודת שמת מזה רמשמה לכבודי ולכן אף בשרי ישכון לבטח בקבר בלא רמה
ותולעה. ועוד שמת לבי שלא יש קנאה מאחרים אף בשרי וכו' שמו שיש בו קנאה
עלמותיו מרקובין שנאמר ורקב עלמות קנאה אבל אני בשרי ישכון לבטח שלא
תקנא בשלחן אחרים אפילו שלחנם של מלכים. ויח תמיד אוב על שלחנו כי יש לו
כח גדול וקבולה גדולה להכריח החילונים מעל שלחנו שס' כתוב בקדור הכוונות
דע כי אין האדם מכיר במה שעושה כי לפעמים אוכל מאכל אסור ואינו מרגיש בו
רק מי שהוא חסיד אין מניחין לו מן השמים להכשל כי לא יאונה לדריך כל און והנה
מי שהוא חסיד וירא שמים ואכילתו תהיה ככוונה לש"ס ידע בכירור שלא יניחאו
להכשל בדבר רע ויסורו מלבא. ורמז ועבדתם את ה' אלהיכם כשתהיו דריקים
וברך את לחמך וכו' והסודותי "מחלה" מקרבך ר"ת מוס ואין מוס אלא חטא כמ"ס
ומוס אין כך. אומרו לחמך ומימך הריכים לקיום גופך לא די שאסור המחלה
מקרבך כי כל החולאים הם מהמאכלים אלא רמז בר"ת מוס שגם היונה עון אשר
חטא לא יאונה באכילתך שאני אסירנו ולא אביאך לירי מכשול חטא. כל אדם כשר
יתורה קודם שיאכל וכו' כי לפני לחמי אנתתי תבא קשל"ה. וזהו כי לפני לחמי וכו'
קודם שיאכל ידאג שמת הוא אינו ראוי ומנכין לו מזכותיו לכך יתורה על עונותיו
וכו' :

דיני ומנהגי האכילה בסודור האר"י זלה"ה הנדפס

בלל גדול לתשובה ולכל קדושה להפריד עלמו מהגשמות ולכוין בכרכותיו
באכילתו כי בזה מקדש עלמו ברוחניות עליון ומסיר מעליו הקליפות
והחמיר הרב בזה מאור מאור. יאכל בעתו קודם שירעב הרבה ויחלשו איבריו
ויבא לירי חולי ק"ו וכתב ושריך בעת יאכלו וטוב שירגיל עלמו בפת שחרית ששכחוהו
חכמים. ומה שאמרו לא יאכל עד שיהיה רעב לא שירעב הרבה כי אם עד שיתאווה
לאכול שיתחיל לרעב מעט וזה שרמז אי לך ארץ שהוא הגוף שמלכך שהוא הטבע
ששלט עליך נער כמו הנערים שתקף שנעורים מבקשים מאכל אבל אשרך וכו' בעת
יאכלו בגבורה של תורה אחר הקביעות ולאחר שיהיו רעבים. כי תשב ללחום את
מושל בין תבין את אשר לפניך הכוונה כי תשב ללחום לאכול לחם אבל הוא את מושל
שטבעך משל עליך שנתלמדת להיות מתענג במותרות בין תבין שתי הבנות והסתכלות
האחת לפניך לשון גבעות חוללת לפניו בישראל קעודות שקדמו עד היום מה
נשאר בידך מהם הכל הלך ועוד פירוש שני לפניך ימים העתידים לבא להיותו בקבר
ואז יהיה רמה ותולעה לכן באלו השתי הבנות תוכל לאכול לחם עם טבעך שנתגבר
עליך

דיני ומנהגי האכילה פה

עליך שאז יהיה נכנע. או ירמז למ"ס המקובלים כי האדם האוכל לש"ס אינו נכשל
במאכל אסור משא"כ מי שכוונתו להתענג וכו' וזהו כי תשב ללחום לאכול לחם עם
המושל שהוא טבעך שמשל עליך הזהר ובין תבין במאכל שלפניך שמת יזמינו לך
מאכל אסור או משוקץ או בענין אחר. יפחות שליט ממאכלו תמיד ואר"ל קעודה
שהנאתך משוך ירך ממנה (ובזה מתקן במה שעוית בהנאות הרשות והאיסורים.)
הראב"ד כתב שטוב לנפש להריות ריח הטוב ורחיפת חמוץ מכל מאכל ושקיה וכתב
עוד המעט המאכל שיאכל יהיה מתובל ומתוק ופה כדי שיהיה ערב לו ונפשו
מתפייסת הימנו. לא יאכל מדברים הגורמים ריח הפה ואם יש לו ישקל להתרפא
אם יחליט לבו על מייעוט אכילתו טוב שיאכל כ' פעמים ביום מעט בכל פעם ואל
ימלא כריחו בפעם ה'. וכמו (זה הרמז על ענין שלמטה שהוא הרוחה לקום
בהתמדה) שרמז בערב תאכלו כשר ובבקר תשבעו לחם למה בבקר אחר שביעה
ובערב אכילה קתם הוא מפני שרוחה להשכים ואם ישבע יותר מדאי אינו יכול
לקום. ורמז (זה הרמז על ענין של מעלה אם יחליט) ואבלתם אכול ושבעו וכפל
ואבלתם אכול רמז שלא ישבע באכילה ה' אלא השני פעמים שיאכל שיעור של שנייה
כדי שביעה שכל פעם יאכל דבר מועט וכו' ולא תאכלו כדי שביעה בפעם אחת.
הרוחה לקום בהתמדה מתארת ואילך ישים עיקר אכילתו בסעודת הבקר ובלילה
מאכלים קלים פירות וכיוצא. המגיד הזהיר שאם יהנה ממאכל ה' שלא ירגיל בו
לאכול. טוב שיתורה קודם שיאכל וזה נקרא זוכה יטרו כי בחשבו עונותיו לא יהיה
גרגרן ובזו חסד ה' עמו אע"פ שאינו ראוי לכך. וזהו כי לפני לחמי אנתתי תבא
קודם שאוכל לחם אני מתאנח על עונותי. ומה שהקפידו שלא יהיה גרגרן הטעם
שהגרגרן מורה סי' רעב והנה ה"ס מלדה הגרגרות כמ"ס בעשו הלביטני נא
אפתח פי ושפוך לתוכה וראיית השובע הם מסטרא דקדושה. לריך להאריך על
שלחנו והאריכו בזה בזה ובשיבא עני יתן לו מפתו ובמקום שאין מצויים עניים
ישער במה דמי סעודת העני ופירוש דמי סעודת העני. אר"ל ג"ד מאריכוני ימיו של
אדם המאריך בבית הכסא והמאריך בתפלתו והמאריך על שלחנו. הנה המאריך
בבית הכסא הוא טבע ורשואה שלא יבא לירי חולי. מאריך בתפלתו מנינו בחזקיה
ותפלל חזקיהו וכו' מקורות לבו וא"ל והוספתו על ימיו וכו' אלא המאריך על שלחנו
דילמא אתי עניא לא מנינו בדרקה כי אם ודרקה תול ממנו אבל תוספת חיים על
ימיו היכן מנינו. אלא הוא בשכר שמלפה לעני שיבא אותה הלפיה מוספת ימים כמו
שרמז לך לך תרדוף למען תחיה הכוונה בשבחה לך לך לירך אתה תול ממיתה
אבל בשאתה רודף אחרים ומלפה שבת לירך אז תחיה ויוסיפו על ימיו. וכן אר"ל
לא ממיתה משונה אלא ממיתה עלמה בשבחה המיתה וכו' זמנו אז מוסיפין לו
וניטול ממיתה עלמה בשביל תוספת ימים שהוסיפו לו. ויש מי שנהג ליתן ג' פרוטות
בעד כל סעודה. כשנותן הפת או המעות לעני וכתב לאותו עני שיש בו ריח תורה
וידע לברך ברכת המזון שאם לא כן לא נחשב לו למזנה כמ"ס ע"פ בעת אשך עשה
בהם הכשולם וכו' אף שעושים לך קה כי הוא מתן בסתר וכפה אף ולכן בעת אשך

אין ענין

מי יעמוד כי אם מלות הדרקה וכשהיו בני אדם שאינם מהוגנים אין מי יעמוד להם בעד האף ריח לזוהר שלא יתענג בעת אכילתו ושתיותו שבוה נותן חלק רב לסוף יכסה השלחן בלנויעות תמיד מפני רוח קדושה השורה עליו ריח להחשיב הדבר כפי רוחניותו ולא כפי גשמיותו ריח שיהיו כל פעודותיו לשם שיאכל תמיד לכבוד שבת ונמלאו סעודותיו סעודות מלוא כי לפעמים ימנע לאכול כדי לכבד את השבת ריח להתנהג באיכות המזון על פי התורה בערב יאכל באר ולא לשכוב אף הלחם יאכל בבקר לשכוב ("מוח" לב"כ כבוד קשים לשכחה וסוף מלך) לא יאכל ולא ישתה מעומד וכן כשיאכל וישתה לא יעמוד במהרה ואינו שמעתי ושהה אחר שיאכל שיעור ברכה אחרונה וכן כשתיותו ושתה שיעור ברכה אחרונה ואח"כ יעמוד וסוף קום נא שבה ואכלה וכו' וישבו לאכול לחם וכו' וישב העם לאכול ושתה יזרח שלא יאכל מסעודת הרשות לא ינהג בזיון בלחם כי הוא מושפע מהשכינה ואפי' על הפתיתין בא לדי עניות וזה שרמזו כי לא על הלחם לבדו יהיה האדם שלא תתמה מה נשתנה הלחם מכל המינים שהוא זן ומפרנס לכך כי על כל מוצא פי ה' לפי שהוא מושפע מן השכינה שאומרת לו גדל לכך בו יהיה האדם לא ילקוט באכבעותיו ויאכל אלא בכ' אלבעותיו כשרטון הגדל בים כי בכל נכרה ונכרה שם הש"ת מרה טובה כדי שילמוד ממנה האדם ע"ד מלפנו מבחמות ארץ וכו' לא יאכל ממקום שאכלו עכברים או חתול שקשה לשכחה שהם מהח' שרצים האמורים בתורה ושרטס הוא מקום השכחה הנמורה ולכן כשיאכל איזה דבר הכל פיהם מתהווה בדבר ההוא ובא לדי שכחה ולכן יסור סביבות אכילתם ויאכל השאר כי אין הכלם נכנס כי אם במקום הפה המגוד הזקור שלא יאכל בחול יותר מפיו אף אך בשבת מלוא להוסיף בפירות כדי שיברך אכל ריח לזוהר מבכרה שאינה לריבה אלא דוקא אם עושה הסוה הדעת בין אכילה לאכילה אם ברכותיהם שוות קודם ברכת המזון חייב כל אדם ללמוד ומהר"ר מהר"ב ז"ל נהג בווס לקרות פסוקים ובלילה חלק א' מהמשניות בניגון ואין ב"ה המעולה לו במקום ד"ת על השלחן ע"כ דף כ"ד שהשלחן במקום קרבן מכפר כשיאכל לשם שיעושה פעולת הקרבן ושהיו אומרים שיר על הקרבן הד"ת הוא במקום השיר שהיו וכו' שהתורה נק' שירה כמ"ס ובלילה שירה עמי ואותיות שלחן ש"ן למ"ד ח"י"ת נו"ן ומרמזו השי"ן הוא השן הלועס אם לשמה וזוהר מהאסור אז נאמר עליו שנוך כעדר הרחלים שמשבת הש"ת על אכילתו ובהפך ב"מ שני רשעים שבתר למ"ד לשון למוד שיעסקו בתורה על שלחנו ח"י"ת לשון חתת אלהים שישב במורא אלהים על השלחן שלא יקל ראשו נו"ן לשון רג רמז שלח לחמך על פני המים כב כרוב הימים תמלאנו באותו שהיה משליך לחם בשפת הנהר ולמדו הדגים לבוא שם פעם א' א' ויא' בתוכה מרגלית אין לה ערך וזה כי כרוב הימים תמלאנו כמו ליתן לעני משלחנו באותו שהשליך הלחם לדגים ואמלע אותיות ש"ן למ"ד ח"י"ת נו"ן ימיו שאורך ימיו של אדם סבתן הוא המאריך על שלחנו לתת מלחנו לרל וס"ת האותיות כ"ד ת"ן להעני שהוא נע ונד ממקומו לחזר על הפתקים תן לו מה יאכל וזוהר יאריכו ימיו כרמוזים באמלע האותיות

האותיות יחד עשיר ואביון הנכנס לקעורה ישמח בחלקו אפילו אין לו כי אם מעט לאכול יסדר שלחנו וזהו פשט לך אכול בשמחה לחמך אפילו לא יהיה אלא לחמך לחם לבד של"ה אכול בשמחה לחמך ר"ת אב"ל לרמזו אפילו כשהוא אכל לא יאכל בדאגה ובעלבון ובמשנה מנו השמח בחלקו עם מעלות שהתורה נקנית בהם כי מי שהוא חושק לעסוק בתורה אינו נותן לב על אכילתו הטובה הוא אם רעה משל למי שיש לו חשק להרוויח ויש לו עסק ללאת לשוק אינו מרגיש אם אוכל אם לא אוכל והוא שבע באותו המועט מפני מהירותו ללאת לשוק וחשקו בה לזה דמה מתוקה שנת העובד אם מעט ואם הרבה יאכל שאינו שם לב על האוכל ברוב חשקו לעבוד עבודתו לקום בהשכמה ולכן זה המעלה מורה על חשק התורה עוד כתב שלא יאכל אלא כשהוא רעב ולא יאכל עד שיתמלא כריחו ולא יאכל עד שילך קודם אכילה עד שיתחיל גופו להתחמם ולעולם כשיאכל ישב במקומו וכל המתיוגע אחר אכילה מביא על עלמו חולאים רעים וקשים דברים המשלשלים את בני מיעים כגון עכבים ותאנים ותיתים ואגסים ואכטיונים וכו' אוכל אותם קודם אכילה ודברים שמאמלים את בני מיעים כגון רמונים ותפוחים וכו' אוכל תקף למזונו ולא ירבה מהם שם וכתב עמ"ס בגמרא השוה מאופייה קשה לברסס פי' רירין הבאים מהחוטם מנפח ביה קשה לרישא מרחייה קשה לענותה מאי תקניה לישקעי שקועי פירוש בתוך המשקה עד שיכלה ושמעתי שזה האופייה מוירי מה שמעלה החבית כשהוא תוסס אכל כשנעשה אופייה כששופך משקה בכלי זה האופייה הוא משקה מ"מ נכון להזהר גם שם כי חמציץ סכנתא מאיסורא הגה ריח לדעת מה היא האופייה ומה סגולתה שאם מנפחה קשה לכאב הראש ואם דחה אותה קשה לענותה אלא תקונה לישקעי שקועיה הקב"ה עשה כל הדברים ללמד לאדם רמז ללמוד דעת הנה האופייה כמו הרתיחה דומה לגאווה שאף שתראה אותה יש בה ממשות אכל היא הכל ואין בה ממש כלל שאם דחה אותה או נפחה לפי שעה לא יועיל עד שישקענה וישפילנה ישפילה עד ארץ ורמסנה עד עפר לא מינה ולא מקטתה עד שישקענה ויפילנה שלא תהא כראית יחזקאל הנביא היה מתפאר דלא מבעיא שלא היה אוכל מדבר שיש בו מחלוקת בין הפוסקים האחרונים שהרי אותו האוסר שויה אנפשיה חתיכה דאיסורא אלא אפי' הורה בה חכם לבדו שם אסור לאכול מאכלים ומשקים שנפשו של אדם קלה בהם וכן אסור לאכול ולשתות בכלים הזאבים שנפשו של אדם קלה בהם וכן לא יאכל בידים מזוהמות ועל גבי כלים מלוכלכים שכל אלו בכלל אל תשקטו את נפשתיכם י"ד סי' קי' בעור כתב בשם רשב"א שמכין אותו מכת מרדות מקובכת אע"פ שניתרת בשחיטה המדקדקים מחמירין על עצמם שלא לאכלה שם

דיני הבציעה של המוציא

בוצע בפת מקום שנאפה היטב ויחוקך מעט מהפרוקה באופן שתעלה כל הככר כג 23

דיני הבציעה של המוציא

הכבר עמו קודם ברכה ואח"כ יפירדנה: מ"ד רקרים היינו מקום שנתבשל ונקרס
ומ"ד רקרים שמלכד המקום שנתבשל ויראה מי קרס להתבשל בתחלה הוא זכה לברך
עליו את השם. ויש לשאול למה לא שאל מנשה בן חזקיהו את ר' פלוני אלא שאלה
זו מהיכן שרית המוציא רקרים או רקרים וכו'. כתב הרב בעל ע"ב דתתיבת הפת
בין ברכה לאכילה הוי הפסק דביון שהוא יכול לחתוך הלחם בלי הפרדה משום הכי
נחשבת תתיבת הלחם בין הברכה לאכילה הפסק. דף כ"ח. ואם תתיבת הפרוסה
הוי הפסק כ"ש וק"ו בנו של ק"ו דבריס אחרים שמערב טוב ורע. ואפילו כשיברך
על פרוסה לא יחתוך לגמרי קודם הברכה כדי שתהיה נראית יותר גדולה. מ"א.
ועיקר המטרה לתת מפרוסה שחתך לכל א' וא' ביות ולא מלחם הנשאר ולריך להזת
כזה בקעורה גדולה מ"א סק"ו. ולא יבלע פרוסה קטנה ולא גדולה יותר מכבולה
אלא בינונית ובשבת יבלע פרוסה גדולה. ובשבת לא יחתוך כלל בכבר קודם הברכה
עד לאחר הברכה. ס"א. ומו"א ה' דהמוציא היטב. כשיאמר לחם מן יפירד בין ב'
המ"מין שלא יהיה נראה כאומר לחמן. כשיאמר מן הארץ יפירד בין הנו"ף וה"ה כדי
שלא יאמר מנארץ ולא יאמר מין הארץ שהוא כמחרף. אין לברך קודם שיתפוס
הלחם. ס"ג. כמו שמצינו בש"ס"ת ליהושע לא ימוש ספר התורה וכו' רק חזק
ר"ל תחזיק בו ותברך. אם בירך קודם שתפס הלחם בידו ולא בדויעבד ואינו לריך
לחזור ולברך. עיין במאמר מרדכי סק"ו. יתן שתי ידיו על הפת קודם ברכה. ס"ד.
דהיינו עשר אלבעותיו וחזן מפשטן של דברים שהוא כנגד עשר מלות הנאמרים בפת:
לא תרוש. כלאים. לקט. שבתה. פאה. כבורים. תרומה. מעשר א'. מעשר ב'.
חלה. עוד יש לזה רמז נעלם להשפיע מעשר ספורות לעולמות. אם יש לו בית יד
לריך להקירו. ב"הט. אם רבים המקובין וכוננו לבס לשמוע הברכה ויענו לחמן
והמברך יבין לאמן שאומרים. הנה. המברך אסור לאכול מן הפרוסה עד שוכלה
אמן מפי המקובין משום דעניית חמן מכלל הברכה הוא. מאמר מרדכי. ונראה
דכשאמן הוא מכלל הברכה אפילו בליעה אינו יכול לבלוע כמ"ש בסו"ו. אין הבולע
השאי לבלוע עד שתכלה חמן מפי רוב העונים. ומי שיואל בברכת חבירו לריך שיענה
אמן וא"כ עקר מה שהוא יולא הוא ע"י מה שאומר חמן והוי כאלו הוא בירך בעלמו
וא"כ לריך שלא יפסיק בין חמן שלו לברכתו. ט"ז. כשרבים מקובין הן בברכת יון
הן בברכת המוציא וכל א' כבר לפניו וכל א' מברך לא יענה חמן אחר ברכת חבירו
עד שיטעום תחלה דהוי הפסק. מוהר"א נר"ו בשם פנים מאירות. לא יבלע עד
שיביאו לפניו מלח כי השלחן רומה למזבח והאכילה בקרבן ונאמר על כל קרבנד
תקריב מלח. ס"ה. לא כנוהגים שבוטעים ואוחזים אותה בידיהם ולועקים בלא דבור
לרמז היכן המלח ומביאין לכך מעיקרא לא יבלע עד שיביאו המלח קודם בליעה.
וכפי הקבלה לריך להזהר הרבה במלח שעל השלחן. שאם לא הביא המלח בקרבן
כיו"ד יתמתק הדין אם אינו מחברו בחסד ויש ללחם ולמלח קבולה נפלאה להפוך
הדין לרחמים כי לחם ג' הויות חסד ומלח ג' הויות גבורה וע"י שיטבול הלחם במלח
מתק הדין. לא ואכיל לבהמה חיה ועוף או לגוי מתתיבת המוציא. ע"כ דף מ"ו.

דכיון

דיני הבציעה של המוציא

דכיון שברך עליו שרתה קדושת הברכה עליו והואך יוליא קדושה לחולין. כתוב
בס' חסידים מתתיבת המוציא ושאייר מעט ואוכלו לאחר הקעורה או יבש או במסקה
כדי שיהיה הטעם של המוציא בפיו. שם. וכן אמרו על מאל הנשאר והנותר של
השבת ואוכלו בחול ג"כ יש בו מקדושת השבת. אם בירך על בכר לפרוס עליו מאד
זה ולא עלתה בידו והוררך לפרוס מאד אחר לריך לחזור ולברך וקודם שיברך יאמר
על הברכה הראשונה בשכמל"ו יחוקי חיים אות ב' ס"ק קמ"ב. וכן הביא הרב בעל
מאמר מרדכי בשם ע"ת והאריך והעלה בראיות ברורות שלא לברך. סו' קס"ז ס"ק
ד'. ולכן לא יפה עושים אותם המכוונים לבלוע בלד זה בשעת ברכה ואח"כ נתון
דעתו לבלוע בלד אחר שנודמן לו יפה מהראשון אלא לריך שאותו הוד שהיה בדעתו
לבלוע עליו בשעת ברכה לא יחליפנו ולא ימיר אותו ואם אחריו שנתחלף הוד ההוא
לא יברך פעם שנית. ואכל מיד ולא ישוח בין הברכה לאכילה ואם שח לריך לחזור
ולברך אח"כ היתה השיחה מהענין כגון הביאו מלח או תנו מאכל לבהמה שאינו
לריך לברך. ומשמע בגמ' שלהי הנוקין דאף שאינו בביתו דאינו ראוי לטעום עד
שיתן לבהמתו. מוהר"א נר"ו בשם יעב"ץ. והמגדל כלב או חתול אין לו חיוב
להקדים נזונותו ומיהו להמדרק נכון להקדימן. שם. לשהיה אדם קודם לבהמתו
כראשכחן ברכה שמה אדוני וגם גמליך אשקה וכו'. מ"א. ומ"מ לכתחלה לא
יפסיק כלל. הנה. ולריך לאכול כוית קודם שידבר. וכשהכניס המוציא לתוך פיו
ולעס אין לברך עד שיבלע. והנה אמרו זכרנו את הדגה אשר נאכל במזרים חנם
ארו"ל בלא ברכה שאמרו אנתנו מברכים ולא יש לנו בשר ודגים אמר הקב"ה מברכים
על מנת לקבל פרס אינו רונה בברכתם ולכן הבשר עורנו בין שניהם שלא בלעוהו
ואף ה' חרה בעם וכו' ולא הספיקו לבלועו כדי שלא תחול הברכה והויה ברכה לבעולה
שאינו חפץ בה. ואם שח בדויעבד בעודו לועס אינו לריך לחזור ולברך. עיין בב"הט
ס"ק ט'. והמ"א הניח הדברים בל"ע דהלועס אין לריך ברכה כמ"ש בסו"ו ר"ו וא"כ
עיקר הברכה על הבליעה. ולכן לא יפה עושים אותם שמדברים בעודן לועסים
דאף אם נאמר ילאו ידי חובת ברכה אינה כי אם בדויעבד. ובש"ה כתוב דכל עוד
שלא בלע מהפרוסה ודיבר דהוי הפסק ועבירה היא בידו. וכתב דאם שהה כדי
הילוך כ"ב חמה בין המוציא לנטילה אפילו בלא דבור הוי הפסק. אם שבת ולא
התפלל תפלת המזונות קודם הנטילה יכול להתפלל אותה בין נטילה להמוציא ולא
הוי הפסק. שם. אפילו אם טעם הבולע אסור להמקובין להפסיק עד שיטעמו.
מ"א וע"ז המכוין ללאת בברכת חבירו בעני לכווני מתחלה ועד סוף לא יענה ב"ה
וב"ש דשומע כעונה והוי כמפסיק ומוסיף במטבע שטבעו חכמים. מוהר"א נר"ו
סו' רי"ג אות ג'. ראובן שנתכוון ללאת בהמוציא בברכת שמעון ובירך שמעון
המוציא ואח"כ בירך ראובן ענ"י ילא ואינו לריך לחזור. ולברך המוציא. ס"ז. מי
שאינו אוכל אינו יכול לברך להוציא אחרים לא ברכת המוציא ולא ברכת הנקנין אלא
דוקא ברכות של מ"ע כגון ברכת המוציא של מזה בלי פסק וברכת קידוש בין ביום
בין בלילה. ס"ב. אבל לקטנים יכול לברך להם אפילו שאינו אוכל לחנם במנות.

ס"ט

סק"ט

דיני הבציעה שר המוציא

ק"טו . שכן ולא בירך המוציא אפילו לא נזכר עד גמר הסעודה אם יוכל לאכול מעט וברך המוציא ויאכל מעט ונ"ל שטוב לעשות כן ולהראב"ד לריך לברך אע"פ שיגמר סעודתו ולכן טוב להוציא עלמו מפלוגתא . מ"א ס"ק כ"א . אם הוא מקופק אס בירך המוציא אס לאו אינו חוזר ומברך . ק"טו . אס בירך על הפת בורא מיני מזונות ולא . מוהר"א נר"ו בבר"י :

דיני פת הבציעה

היו לפניו חתיכות פת נקי ושלם שאינו נקי מברך על השלם אכל אס החתיכות מהקטנים והשלם של שעורים מניח הפרוסה תחת השלימה וכו"ע משניהם כאחד . קס"ח ע"א . וכתב הרב בעל ע"ב כלל ה' זהו דוקא לירא שמים אבל מרינא מברך על הפרוסה של חטים דאקדמינהו קרא וכל הקודם בפסוק קודם לברכה . ועט"ז כתב ואס יש אחר אללו נכון לחלק שאחד יעשה על השלימה של שעורים ואחד יעשה על הפרוסה של חטים . וכל זה אס רואה לאכול משתיהן אבל אס אינו רואה לאכול כי אס ח' מהס יבלע עליו . הגה . אס שניהם שלימות וא' גדולה וא' קטנה יבלע על הגדולה . ק"ב . מי שנטל פרוסת פת לברך עליה וכתוך כך הביאו לו שלימה יניח הפרוסה בתוך השלימה ומברך ואס כבר בירך על הפרוסה ובלע מהפרוסה . מוהר"א נר"ו בבר"י . פת נקיה ופת קיבר אפי' גדולה הימנה מברך על הנקיה ואס שתיהן שוות וזו לבנה יותר מברך על הלבנה . ק"ד . ואס אמר שאותו שאינו לבן חביב לו לא יייתכן ליה ובעלה דעתו אלל כל ארס . כ"י . עט"ז . ואס אינו נזהר מפת של גוים ולפניו פת גוים נקיה ופת קיבר של ישראל מברך על איזה מהם שיראה . ופת של ישראל לאו דווקא עסקה של ישראל אלא אפי' דווקא שהתנור הוכשר ע"י ישראל ע"י חתוי וכיו"א בדברים המכשירים נקרא פת ישראל ע"ב כלל א' . ואס בזהר מפת של גוים מסלק הפת של גוים עד לאחר ברכת המוציא . ק"ה . ושלא יראה בשתוי . ע"ב כלל א' . ואס של גוי פרוסה ונקיה ושל ישראל שלימה וקיבר מברך על של ישראל דב' מעלות יש לו . אבל מ"מ נראה דמניח פרוסה בתוך השלימה או אס יש אחר אללו יעשה א' על השלימה וא' על הפרוסה . עיון בעט"ז . ואס בעל הבית נזהר מפת של גוים וישראל שאינו נזהר בכך מוסב עמו על השלחן כיון דמטוה מוטלת על בעל הבית ובלע מן היפה של גוים וכיון שהותר לבצוע הותר לכל הסעודה . מי שזהר מפת של גוים ואוכל עם אחרים שאינם נזהרים מותר לאכול עמהם פת שהוא עיקר הסעודה משום איבה . י"ד סי' קי"ב . והנהיר יוכל לאכול בקערה אחת עם מי שאינו נזהר ואין לחוש לטעם פת שמתערב . שס סט"ז :

דינים השייכים לסעודה

אין משיחין בסעודה (ואפי' בד"ת . מ"א) ואפי' מי שנתעטש בסעודה אסור לומר לו אקוואתא . ק"ע ס"א . ומוהר"א נר"ו כתב בבר"י כל ימי נכטערתו על

דינים השייכים לסעודה צא

על זה דחזינו לרכנן קשיאפי לא זהירו בזה אך זה היום מלאתו בס' אליה רבה משם הפרישה בחל'קות ישית שבזמנא היו מסוכין ושכית היוקא והאידידא יתבינן כלס שוים וימין ושאל שקולאיו נינהו וכגון דא ליבא למיחא זק"ד וגברא רבא אמר מולתא דמיתבא דעתא ומסתברא כוותיה . וכתב ולפי זה כליל התקדש חג הפסח כשהוא מוסב יש לזוהר ביותר לקיים דבריו חכמים . אס דבר עם חבירו והפליג נוטל ב' ידיו כיון שהסית דעתו . ואין לריך לברך המוציא . מ"א . ובס' לרור המור כתב ושמעתו ממורי הרב ר' פרץ שאס נוטל בידו פת אין לריך נטילת ידיו שרעתו עליו ולא יסוח דעתו מוהר"א נר"ו בבר"י . שנים ממתינים זה לזה בקערה . ק"ג . אין מסתכלין בפני האוכל ובמנתו שלא לביושו . ק"ד . אף בחלקו המונח לפניו עט"ז . הנכנס לבית כל מה שיאמר לו בעל הבית יעשה . וכתב מ"א סק"י מ"מ אין דרך ארץ שיעשה מיד עד שיפליג בו אבל לגדול עושין מיד . אף אס יאמר לו דבר גסות ושררה ואף אס יאמר לו דבר שאינו כבודו יעשה וימחול על כבודו . ופי' חוץ מלא ללבת בשווקים וברחובות לעסקו שאין זה כבודו ומדנקטו בדבר שאינו כבודו חוץ לבית משמע דבבית אף שאינו כבודו כ"כ יעשה ימהר"א נר"ו בבר"י . וכתב נראה פשוט דאס האורח נזהר בדבריו פרישות ואומר לו לעבור עליו אינו מחוייב לו לשמוע לו ומיהו בדבר שאין בו סרך איסור רק פרישות בעלמא טוב לגבר להסתור מעשיו וישמע כל מה שיוכל ועל זה נאמר אתהלך בתם לבבי בקרב ביתי . עוד כת' לאו דוקא בע"ה על עלמו אלא ה"ה בנו הגדול או א' מהגדולים של בני ביתו כל חד מנייהו נחשב כמו בעל הבית וכבודם ככבודו . לא יהיה האדם קפדן בסעודתו ובמה הארכת ימים א"ל לא הקפדתי בתוך ביתי . וכתב הלבוש מפני שמונע בני ביתו מלאת כלום לעניים מפני קפדנותו . ועט"ז כתב כי האורחים ובני ביתו או מתביישים לאכול כי יחשו פן מתרגו ומקפיד על אכילתן . לא יאכל ארס פרוסה כבי"ה ואס אכל הרי זה גרגין . ק"ז . וי"א לא יאחזו ארס פרוסה כבי"ה כן לשון הברייתא אע"פ שאינו אוכל אלא קלת ממנו נקרא רעבתן . עט"ז וט"ז ומ"א . מרת חסידות ליתן לשמש מיד דבר מועט כמ"ש בסו' קס"ט ואפילו אינו משמש בסעודה רק מבשל המאכל אפי' אין מזונו עליו . מ"א . לא יאכל דרך רעבתנות ולא יאחזו המאכל בידו אחת ויתלוש בידו השנית . הגה . לא ישוך פרוסה ויניחנה על השלחן משום מאיסקותא . מ"א . לא ישתה מן הכוס ויתננו לחבירו מפני שכנת נפשות . קי"ז . כתב הט"ז אני ראיתי בלוואת ר"א הגדול שמוהר מאור שלא לשאת במה ששיר חבירו כי שמא יש לו חולי בתוך גופו וי"א רוח מפיו לאתו שויר . ובאמת ראיתי במדינות אחרות נזהרים מאור שלא לשאת משויר חבירו . הגדול פושט ידו תלה אפי' כל א' קערה שלו לפניו או במוני פירות שיש לכל א' לפניו . כ"ח מ"א . הנכנס לבית לא יאמר תנו לי לאכיל עד שיאמרו הס . קי"ג . והיינו דוקא בבית חבירו אבל בביתו לית לן בה . עיון במס' דרך ארץ . ואס נתנו לפניו לאכול אין לריך שיאמרו לו שיאכל וראיה מאליעזר שאמר לא אוכל וכו' והרי לא אמרו לו אלא אין לריך אמירה . מ"א סק"י . לא יתוך ארס פרוסה על גבי הקערה שמא תפול לתוך הקערה

דינים השייכים לסעודה

הקערה ותמאס . מ"א . וכתב עור אל יחתוך בשר על גב הוד אלא על השלחן .
גמרא . ובזמן הזה שאין חותכין הבשר בסכין לריד להזהר מדרבירי אחרים שלא יחתוך
אותם על גב הוד . אין בעל הבית מקפיד אם אורח ה' נותן לחבירו מאחר שזימן
כולם משמע דלאחר שלא זימן אסור ליהן . מ"א סי' קס"ט ס"ק ד' . בענין דברים
המשכחים את האדם כגון זיתים וכיוצא בהם אין זה כי אם בעם הארץ אבל האוכלים
בכוונה כגודע מוקיפין לו זכירה כי הוד מתקן אותם . אך לריד לזוהר שלא יאכל
לכ בהמה חיה ועוף שלא יוקיף בו טפשות ברוח הבקמית השורה בו . מ"ח . האר"י
זלה"ה היה אוכל עשבי המדברות שאין נורעים ע"י אדם לקיים ואכלת את עשב
השדה . כתבום מ"א . נקוי הדעת שבירושלים לא היו מסובים בסעודה אלא אם כן
יודעים מי מוסב עמם שגנאי הוד לת"ח ליטב אלל עם הארץ בסעודה ואפילו
בסעודת מצוה . מט"מ בא"ה ט"ז ע"ז . לא ליבעי ליה לאיניש לבשלא מזונת מיומא
לזמא אחרת ולא ליעכב מיומא ליומא אחרת . לשון הזהר והביאו מ"א סי' קל"ז .
לא יאכל ממקום שאכל עכבר או חתול שקשה לשכתו . כתב הרב בעל ע"ב אם אין
עני לפרע עליו בשעת אכילה אז ידבר ד"ת כי התורה מכפרת יותר מכל הקרבנות .
אחר ששתיית ונסאף וין בכוס לשתיות חבירך קנת מקום נשיקת הפה משום מיהוס
ולא תשפוך משום כל תשחית אבל אחר שתיית המים ישפוך דרך שס"ב כ"ב . אין זורקין
את הפת משום בזיון ואין סומכין בו קערה אם היא מלאה דבר שאם יפול על הפת
ימאס קע"א ס"ח . ולא יפה עושין המברכין המוטיא ומחלקים לכל המסובין בשלחן
שזורקין הפרוסות לפני כל אחד וא' שזריקת הפת אפי' שלא נמאס אסור אלא יטחו
הפרוסות לפני כל א' שלא בזריקה ואפי' שאר אוכלי' אם נמאסי' בזריקתן אסור לזורקן
כגון תמרים וכו' . מותר לאכול דיוסא בפת במקום כף אבל יאכל הפת אח"כ . ס"ג :

דיני היין והמים בסעודה

יין שבתוך המזון מברך עליו בורה פרו הגפן ואין הפת פוטרו . קע"ד ס"ח . יין
פוטרו כל מיני משקין ואפי' מברכה ראשונה . ס"ב . וכתב ט"ז דוקא אם היו
שאר המשקין לפניו בשעה שברך על היין אז פוטרו היין אותם . אם קבע לשתות
לפני המזון אין לריד לברך על יין שבתוך המזון דיון שלפני המזון פוטרו . ס"ד . וכתב
ט"ז ס"ק ד' והא רמב"ם קבע לאו למימרא דבלא קבע אינו פוטרו אלא בא לאפוקי
אם לא היה דעתו תחלה לשתות דהוי נמלך . ואפי' אם אירע שברך על המשקין
ברכה ראשונה כגון שהקית דעתו מן היין ואח"כ נמלך ושתה יין מ"מ ברכה אחרונה
דיון פוטרתן . של"ה . וכן וין של קידוש פוטרו יין שבתוך המזון . וכתב מ"א ס"ק ד'
שפוטרו יין שלאחר המזון . כדדוסי רשב"א וכן עיקר . והיינו יין שקודם ברכת המזון
שהיו רגילים לשתות אחר הסעודה דמשכירך ברכת המזון אז חייב לברך על מה
שותה עור' ואם היה ברעתו שלא לשתות עור' בתוך הסעודה ונמלך לשתות לריד
לברך ס"ה . אין לברך אחר יין שבסעודה דברכה המזון פוטרתו וכן פוטרת יין שלפני
המזון

דיני המים והיין בסעודה

המזון . ס"ז . כשאחד בא אלל אותם ששותין כבר והרבה נותנים לו כוסות מקתמא
כשכירך על הראשונה דעתו על כל מה שיתנו לו עור . ט"ז ס"ק ו' . היין שרף בתוך
הסעודה כתב מ"א בס"ק י"א אין דרך לשתותו תמיד ולא תשיב כבא מחמת הסעודה
ואף מי שרגיל לשתותו תמיד בטלה דעתו אלל כל אדם . וכן כתב הט"ז ששותין יין
שרף בתוך הסעודה שריד לברך שהכל . והרב ח"י ח"ב דף קכ"ו כתב היין שרף
בתוך הסעודה נפל מחלוקת בין האחרונים אם לריד לברך עליו ולכן וטובל פת מעט
בתוכו בתחלה ואז אין לריד לברך . וכתב המ"א מיהו בשבת אין לריד לכל זה
דממה נפשך אם קדש על היין נפטר בזה ואם קדש על השכר נפטר בכרכת שהכל .
מים או שאר משקין בתוך הסעודה לא חשיבי ואינם טעונים ברכה ואפילו אם היה
זמא קודם סעודה כיון שלא ראה לשתות שלא יזיקנו המים נמלא הפת פוטרתן . ס"ז
והמנהג כסברא זו . והאר"י זלה"ה כתב דלפי שיש מחלוקת בדבר וסבירא להו
דיברך על המים בכל פעם שישתה בתוך הסעודה כמו הי"א שכתב מרן בסעיף זה
לכן יסתלק מן הספק וישב קודם נטילה במקום סעודתו ויברך על דעת לשתות
בתוך סעודתו והיא סברת הי"א שכתב מרן ולריד שישתה פחות מרביעית שלא
להתחייב בכרכה אחרונה :

דברים הבאים בתוך הסעודה

כל דבר שדרכו ללפת בו את הפת כגון בשר וירקות ודגים וביצים וכו' נפטר
בברכה המוטיא ואפי' אכלם בלא פת . והפירות שאין דרכן ללפת בהן את
הפת כגון תאנים וענבים וכו' אפי' קובע סעודתו על שאר דברים אם אכל הפירות
עם פת אינו לריד ברכה כלל . ואם אכל הפירות לקינוח הסעודה בלא פת דהוי שלא
מחמת הסעודה לריד ברכה לפניהם ולא לאחריהם . ואם קבע סעודתו על שאר
דברים ורוצה לאכול פירות קלת עם פת וקלת בלא פת יאכל תחלה מעט בלא פת
ויברך ואח"כ יאכלם בין עם פת בין בלא פת . אבל הקובע סעודתו על הפירות
ועשאו עיקר הסעודה אינם לריכוס ברכה כלל אבל יאכל פת בתחלה עם הפירות
ואח"כ יאכל בין בפת בין בלא פת וכולם אינם לריכוס ברכה לאחריהם דברכה המזון
פוטרתן . סי' קע"ז ובכ"ה ט"ז ס"ק ה' . כל הפירות וכל דבה שהיא לקינוח אפי' היה
לפניו בשעה שברך המוטיא ואפי' פירות מבושלים אין פת פוטרתן שאין שייכים
לפת . והרב בעל ע"ב כלל ד' כתב שאכל מהם קלת תחלה בלא פת ויברך עליהם .
על לימונים מלוחים בתוך הסעודה אין לריד לברך . עיין בחקי חיים אות ב' ס"ק
י"ד ובמ"א . ומתרח"א נר"ו בבר"י כתב על פירות וירקות שדרכן ללפת בהן את
הפת נראה דוקא וירקות מבושלים או העשויים לסלא"טה לגרר תאוות המאכל אבל
ירקות חיון כגון חזרת וקשואין דאינן ללפת ולא לגרר תאוות המאכל דינם כפירות
וכן כתב הרב ב"ד סי' פ"ח . ואנן בדיון נהגינן בגלילותינו דמיתו חזרת וקשואין
ומלפפנות לפירות וברוכי מברכין . וכתב ולפי זה נראה דאף דאכל תבשיל של
חזרת

דברים הבאים בתוך הסעודה

חזרת וקישואין ומלפסונות ללפתן עם הפת והביאו אח"כ מאותם הפירות עלמם שיברך עליהם ואין לדחות דאחר שמלא כריסו מהם איך יברך עתה דאין זה כלום. עוד כתב שבמזמרים שמסקלין השלחן ומביאין שלחן אחר מלא פירות ומיני מגדים ופרוסה קטנה מפת על כלי המלח קודם ברכת המזון דרינא הוא שיברכו ברכה אחרונה על הפירות אחר ברכת המזון. אף אם אינם מסלקין השלחן כיון שמושכיין ידיהם מן הפת יברך על הפירות לפניהם ולאחריהם. ואנחנו אין מנהגינו למשוך ידינו מן הפת עד נטולה אחרונה. ועל היות ששותין על הפירות יכוין בברכת היות ששותה בתחלת הסעודה לפטור ויין שבתוך הפירות וברכה שלאחריו ברכת המזון ופותרתו. שם. אע"פ שלא היו הפירות לפנינו בשעה שבירך על הפת כיון דללפת בהן את הפת הם באים אינם טעונים ברכה כלל. ק"ד. וכתב מהרש"א נר"ו בבר"י. נראה בכ"י שיהא דעתו עליהם מעיקרה כדי שיהא פטור מה שאכל מהם בלא פת. שאם לא היה דעתו עליהם מעיקרה דוקא כשאוכלן עם הפת הוא שלא יברך עליהם כמ"ש מ"א. כתב הרב בעל ע"ב כלל ב' דין פירות ודין בשאר וירקות אינם תלוים בדעת האוכל ועל הפירות לעולם לריך לברך ברכה ראשונה בתוך הסעודה אם אכלם בלא פת אפילו אם יאמר שאכלם לשם מזון. ובשר ודגים וירקות לעולם אין לריך לברך עליהם בתוך הסעודה אע"פ שאכלם בלא פת והוא אומר עליהם שאוכלם בתורת קינוח ותענוג בעלמא ולא לשכוע בטלה דעתו אלל כל אדם. שם. אבל לחמניות וכסנין הבאים בתוך הסעודה תלוים בדעת האוכל דהיינו אם אכלן בתורת כיסנין לקינוח סעודה ולתענוג מברך עליהם אפילו בתוך הסעודה דהוה להו כמו פירות הבאים בתוך הסעודה והוא אכלם בתורת מזון למלא נפשו כי ירעב אין לריך לברך עליהם בתוך הסעודה. שם. וכתב בכלל ד' דברים הבאים מחמת הסעודה כגון בשר דגים וכיוצא בהם שדרך בני אדם ללפת בהם את הפת אע"פ שאילו לפניו בתוך הסעודה ולא היה דעתו עליהם בתחלה אינו טעונים ברכה לא לפניהם ולא לאחריהם. אם אחר שבירך על הפת שלחו לו מביית אחרים שאינו קומך עליהם ולא היה דעתו עליהם אפילו מדברים שדרכן ללפת בהן את הפת יברך עליהם בדיון נמלך. ק"ה. והרב בעל ע"ב כתב מס' הפרדס דוקא בחול שאין דרכן לשלוח מנות לריך לברך אבל בשבתות וי"ט שדרכן לשלוח זה לזה דעת כל אדם לכל מה שמביאים לו. וכתב וראוי לכל ירא שמים להסתלק מן הספק וירגיל עצמו כשיברך המזון להיות דעתו על כל מה שישלחו לו בין בחול בין בשבת. ולכן במקום שאין מנהג לשלוח זה לזה בין בחול בין בשבת ולא תעלה הדורות על דעתם ואינם מכוונים כשמברכין על משלוח המנות וראוי לריכס לברך לפניהם כמ"ש מנ"י. כתב ב"י בקי"ק ע"ב כשאדם אוכל בבית חבירו ורגילין לאכול מיני פירות ומביאים זה אחר זה די לו בברכה אחת על כולן ואפילו אם כלה מין זה קודם שיביאו לו אחר וכן כתב הש"ע. וזהו דוקא כשמברכותיהם שוות ואם הוא מין אחר שאין ברכתו כמין הא' ולריך ברכה אחרת וראוי לריך לברך עליו כפעם ראשונה. כתב הטור בקי"ק ר"ז מי שבירך על פירות שלפניו ואח"כ הביאו לו יותר מאותו מין אין לריך לברך אע"פ שלא היו לפניו כשבירך

דברים הבאים בתוך הסעודה צג

כשבירך וכתב על זה הכ"י נראה דלא בעינן שיהיה ממין הראשון ואפילו הוא ממין אחר שברכתו כברכת הראשון. והרב בעל ע"ב בכלל ד' הוכיח דהטור מיידי אפילו כשואכל בבייתו ואפילו הכי קובר דאינו לריך לברך כשיביאו לו בני ביתו או הוא עצמו אח"כ יותר ממין זה כל זמן שלא הסיח דעתו מלאכול וגם לא היה בדעתו שלא לאכול כי אם הפירות שלפניו ואח"כ נמלך אבל אם בירך בסתם אין לריך לברך כשיביאו לו או אם מביא הוא עצמו. ואח"כ כתב מ"מ לכתחלה טוב ליותר להיות דעתו בשעת ברכת הפירות על כל מה שיביאו לו בין אוכל בבייתו בין אוכל בבית חבירו. וכן כתב הרב של"ה. אם קנה לעצמו לחם א' לאכלו כלו ועל דעת זה בירך ואח"כ התאוה לאכול עוד ושולח לקנות עוד לריך לברך שנית המזון. אבל אם יש לו בבית לחם וחותר לו חתיכה לאכול אותה ואח"כ רוצה לחתוך עוד אין זה נמלך דהרי אדם הוא כן ככל"ע"ז סי' קע"ה ק"ק ה'. ועד שנטול ידיו או שאומר הב לן וגבידך מקרי תוך הסעודה עיין בט"ז סי' קע"ט ק"א. דאז יברך תחילה על מה שאוכל. ואין לריך נע"י.

דיני הפסק בסעודה

אם היה אוכל בבית זה ופסק סעודתו והלך לבית אחר או שהיה אוכל וקראו חבירו ויאל לו לפתח ביתו לריך לברך ברכת המזון קודם שיבקור וכשחוזר יברך תחלה המזון ואח"כ יאכל במקום שירצה רק שיברך המזון תחלה. סי' קמ"ח ועיין במ"א. ואם דיבר עמו בתוך הבית אע"פ ששנה מקומו מפנה לפנה אינו לריך לברך. ק"א. אם היה דעתו לאכול במקום אחר לא מקרי שנוי מקום והוא שיהיו ב' המקומות בבית אחד. הגה. והוא הדיון כשרואה מקומו מ"א. כתב הרב בעל מאמר מרדכי נראה ברור דמ"ש מור"ם ז"ל אם היה דעתו לאכול וכו' היינו דוקא כשבירך בתחילה היה דעתו לכך אבל כל שבירך בסתם ואכל ואח"כ הוכרח ללאת פשוטה דלא מהנייא דעתו בזה ואפילו אם היה דעתו כשואכל לאכול במקום אחר או לחזור למקומו הראשון ולאכול לא מהני והוא שנוי מקום לגמרי. ואפילו לסקרת מור"ם בס"ב דאם היה אוכל דברים הריכוס ברכה לאחרים במקומן כגון פת וז' המינים ופסק סעודתו והלך לבית אחר או שקראו חבירו ויאל לקפר עמו אפילו אם הסיח דעתו אינו לריך לברך כי אם על מה שרוצה לאכול ואם לא הסיח דעתו שאינו לריך לברך אפי' על מה שרוצה לאכול היינו דוקא כשיברך לכתחלה לא יעקר ממקומו בלא ברכת המזון כמ"ש בס"ב. חברים שהיו יושבים לאכול ויאלו לקרחת חתן או כלה אם הניחו שם מקלתם חוזרים למקומם וגומרים סעודתם ואינם לריכס לברך שנייה. והטעם שלא נתבטלה קביעותם ולקבועא קמא דר. ב"י. ואם לא הניחו שם אדם כשהם יושבים לריכס ברכה למפרע וכשהם חוזרים לריכס ברכה לכתחלה. ק"ב. כתב הרב מ"א ז"ל דהניחו לא מהני אלא כשחזר למקומו

דיני הפסק בסעודה

למקומו אבל כשאוכל במקום אחר לריך לברך דגס הו"ל כיוחיד ויש מן הפוסקים דס"ל דאם הניחו וקזרו אפילו אוכל במקום אחר אינו לריך לברך ועיין במאמר מרדכי ולכן בעל נפש וזהר מלאכול במקום אחר שאם יאכל או ישל בברכה שאינה לריכה או יהנה מן העולם הזה בלא ברכה. אם בירכו אלו שנשאר לעלמן אע"פ שהם יושבים עדין במקום קביעותם הראשון מ"מ כיון שכירכו נתבטל הקביעות אבל אם עדין לא בירכו ברכת המזון אע"פ שאינם אוכלים עדין קביעותם קיימת ואין לריך לחזור ולברך. מאמר מרדכי ס"ק ד'. והדין הוא דלכתחלה לא ילך אדם מן הסעודה כלל בלא ברכת המזון אלא מ"מ מ"מ מ"מ עוברת כגון שהגיע זמן תפלה וכו'. הנה ועיין ט"ז ס"ק ט'. וכן אם היו מסובין לשתות או לאכול פירות שכל המשנה מקומו הרי פסק אכילתו ולפיכך מברך למפרע על מה שאכל וחוזר ומברך שנית על מה שרואה לאכול. כ"ב הרב מ"א וכן אם היו מסובין לשתות וכו' הין פירות ושאר דברים שאינם טעונים ברכה במקומן כדון פת ודברים הטעונים ברכה במקומן דבתרזווייהו אם הניח מקטת חברים אין לריך לברך אפילו בפירות ואם לאו לריך לברך. מי שאכל פת במקום א' וחזר ואכל במקום ב' אינו מברך ב"המו אלא במקום ב' כמו שנהנו הולכי דרכים שאוכלים דרך הלכס ומכרכים במקום קיום אכילתם. ס"ד. והיינו דוקא בדועבר אס עבר ואכל במקום ב' אמרינן דגס זה מקרי ברכה במקומו אבל לכתחלה אסור לאכול במקום ב' עד שיברך כמ"ס בס"א מ"א. שינת עראי בתוך הסעודה לא הוי הפסק. ס"ז. וכן אם הפסיק בשאר דברי השות כגון שהולך לנקביו וכיוצא בזה. הנה. אם דיבר עם חבירו והפליג כגון שלא ילא חוץ לבית דהתם כתב בס"א לא יעקר ממקומו קודם שיברך. נוטל ב' יהיו כיון שהקית דעתו. ס"י ק"ע. ואין לריך לברך המו"א. מ"א. וכתבנו לעיל אם נוטל פת בידו אין לריך נטילת ודיס שדעתו עליו ולא הקית דעתו מי שעומד ומתפלל באמצע סעודתו לא הוי הפסק ודוקא אם מתפלל באותו חדר ואם הולך לב"ה לא מהני והוי הפסק אלא כהניח מקטת חברים וכו' ואז לא הוי הפסק. עיין בט"ז סק"י. יש אומרים ששבעת המינים טעונים ברכה לאחריהם במקומן ויין דינו כפת לענין זה וכן כל דבר הלריך לברך עליו ברכה א' מעין שלש וי"א דוקא מיני דגן. ס"ב. ולענין הלכה כתב הרב מ"א ס"ק י"ב דלכתחלה יתמיר על עצמו לברך על ז' המינים במקומו. וכן לענין שנוי מקום אם ילא וחזר אין לריך לברך על כל ז' המינים וכמ"ס ס"ב סקפ ברכות להקל:

קביעות ברכה במקום סעודה ומי יששכח ולא בירך ועד אימתי יכול לברך

מי שאכל במקום אחד לריך שיברך קודם שיעקר ממקומו. כתב מ"א ועיין בסו' קע"א דמפנה לפנה לא חשיב שנוי מקום וה"ה כשרואה את מקומו ואם אכל בחדר זה ודעתו לברך במקום אחר בבית זה אפשר דמהני כמ"ס בסו' קע"א ויש

קביעות ברכה במקום סעודה צד

ויש לסמוך על זה כשאותו המקום אינו נקי. ס' קפ"ד. אם ילא ממקומו ולא בירך כיון שילא במזיד בין בשוגג יחזור למקומו ויברך ואם א' לו שיש עליו עכוב משום החכרותא שעמו ויוליאתו בשוגג היתה יברך במקום שנוכר. והוא דא"ל אנשאי יונה דהבא ואשכח והוא אכליה אריא רמז בזה. ואם כבר בירך במקום השני ילא י"ח אפילו שוליאתו במזיד היתה ואינו לריך לחזור ולברך עו"ס א' ועיין בט"ז שכן פסק להלכה. לעקור השלחן ממקום למקום על סמך שיברך באחרונה ויעלה לב' האכילות אין לעשות כן. כנ"הג. כ"ל מי שרואה לפטור ב' אכילות או ב' שתיות בברכה אחת ושהה בנתים כדי שיתעכל לריך לחזור ולברך ברכה ראשונה. מ"א סק"ט. אם ילא ממקומו ולא בירך אס יש לו עור פת יאכל במקום הב' מעט ויברך שס' ס"ב. וכתב הרמ"א אפילו לא אכל כאן כזית ויש פוסקים דס"ל דלריך לאכול כזית עיין יד אהרן. ולכן יותר טוב לאכול כזית ובלבד שלא יסיח דעתו מלאכול אבל אם הקית דעתו מלאכול יברך תחילה המו"א. עיין בט"ז סק"ט. ובלבד שלא יהיה רעב מאכילה ראשונה דאז לא מהני אכילתו עור לאכילה ראשונה. עד אימתי יכול לברך עד שיתעכל המזון שבמעיו דהיינו תחילת עכול כמ"ס הפוסקים ולפי שאין אנו בקיאים בשיעור זה יברך כל זמן שאינו רעב מחמת אותה אכילה ומשעה שהתחיל להיות רעב אע"פ שלא נתעכל עדיין לגמרי כנתעכל דייטנין ליה. וכן נמי לענין אכילת פירות ושתיית יין כל שאינו רעב וזמא ותאב לאותן פירות יברך. ס"ה. ומשמע מלשון זה אע"פ שיש לו תאוה לשאר פירות כיון שלמין זה אין לו תאוה מסובין ליה כנתעכל. עיין ט"ז. מי שאכל ולא שבע ממנו ושהה אחר אכילתו היאך ישער דהא מתחילה ג"ב הוה רעב כתב הרמ"א יאכל מעט קודם ברכת המזון ואם הקית דעתו יברך המו"א תחילה. מ"א ס"ק ט'. והט"ז העלה אס אוכל לזוה מין ואין לו כדי לרכו כפי חשקו לאכול ממנו וחשק לאכול עור אלא שאין לו עד אימתי שיעורו בזה דהא אין שייך כל שהוא תאב לאכול ממנו דתכף היה לו ג"כ תאוה והעלה ששיעורו ד' מילין עי"ש. וכתב וכן לענין לחס שלא אכל רק כזית מ"א שלא היה לו יותר והיה תקף עור רעב ואדרבה יש לו תאוה עור לאכול טפי מאילו לא אכל כלל כי טעם האכילה ממשכת לו תאוה טפי כיון שטעם ואין לו עור ממנו העלה כנ"ל ששיעורו עור ד' מילין. ונראה שלא דוקא שלא היה לו עור יותר אלא דהוא הדין אס רואה לטעום מירי בלפרא ואין ברטונו לשבוע כי אס שיאכל דבר מועט ואדרבה יש לו תאוה לאכול עור טפי אלא שאין ברטונו לאכול ועל כל פנים הוא רעב עדין ותאב יותר ושכח ולא בירך ג"כ שיעורו כנ"ל עור ד' מילין. שיעור אכילה לברך עליה ברכת המזון בכזית. ס"ז. ומו"א אפילו למי שאכל כדי שביעה שהיא מן התורה ששיעורה כפינה. לבוש. ומ"א כתב דמראורייתא בעינן שביעה ממש. אכל ואינו יודע אס בירך ברכת המזון אס לאו לריך לברך מספק מפני שהוה ראורייתא. ס"ד. וכתב הרב מ"א ז"ל ודוקא כששבע כנ"ל דהיינו שאכל חייב ברכה מן התורה שהיא כדי שביעה. וכתב שלריך לברך גס ברכה ד' דלא לזלוו בה וכ"כ בכנ"הג. ונראה דמי שאכל ואינו יודע אס בירך יותר טוב שילך אלל אחר שקייב בברכה ויוליאתו. וכתב מהר"א

קביעות ברכה במקום סעודה

מהר"ח א"נ ר"ו במחזיק ברכה דלכתחילה לא יוטיאנו מי שאכל שיפור דרבנן אלא מי שאכל שיפור דאורייתא ואם קרה מקרה שכיון להוטיאנו מי שאכל שיפור דרבנן אינו חוזר ומברך. אורתו שמברך מספק לא מטי לקולא אחרים שרדאי לא בורכו דספיקא דאורייתא לחומרא מדבריהם ולא אתי מדבריהם ומפיק לדאורייתא. הרב פ"ח בלקוט' שבעת המינים טעונים ברכה במקומן ועיין במ"ש לעיל בדיני הפסק בסעודה. אם אכל כשיפור ותכף ומיד הקיא מה שאכל אינו צריך לברך דברכה צריך שיהנה בתוך מעיו ולא גרונו ולא עדיף זה מנתעבל. מהר"ח א"נ ר"ו בבר"ו. מי ששכח והכניס אוכלין או משקין לתוך פיו בלא ברכה עיין לקמן בדיני הכרבות וכו' :

דין האוכלים בשר וגבינה בשלחן אחד

אפילו בשר חיה או עוף אסור להעלות על שלחן שאוכל עליו גבינה. או איפכא אסור להעלות גבינה על שלחן שאוכל עליו בשר. ש"ך. אכל בשלחן סקודר עליו התבשיל מותר ליתן זה בלד זה. ו"ד סי' פ"ח ס"א. יש לזהר שלא להדליק בחמאה כי לפעמים נוטף חמאה למאכל בשר. ב"הט בשם א"ז. ונראה דלפי זה נמי יש לזהר שלא להדליק בנרות של חלב על השלחן כי לפעמים נוטף למאכל. וכ"ש הוא שיש נרות של חלב מנטפות טפות דקות מאוד ונתזין למרחוק כל עוד שדולקין. ובספר מחזיק ברכה למתרח"א נר"ו בקי' ר"ו מביא שמנדין מן השמים למי ששאב הטאבב שהוא הטו"טון ע"י נר של חלב ע"ש המעשה אשר הביא. הא דאסור להעלותו על השלחן דוקא בב' בני אדם המכירים זה את זה אפילו הם מקפידים זה על זה. ס"ב. שאינם מתבוישים זה מזה ויאכל כל א' מחבירו. ש"ך. אפילו יחיד שישב על השלחן ואין עמו שום אדם אפילו הכי אסור שמה יבא לאכלן משום שכתה. ב"הט בה"י. ואפילו המכירים זה את זה אם עשו שום היכר ביניהם כגון שכל א' אוכל על מפה שלו או אפילו אוכלים על מפה א' ונותנים ביניהם פת להיכרה מותר. ס"ב. והכא מיירי במפה חדשה או שנתכבסה יפה זה אוכל בקפה א' וזה אוכל בקפה א' ואין כונעין זה בזה ופשוט הוא. מ"א א"ח סי' קע"ג. ודוקא שאין אוכלים מן הפת המונח ביניהם להיכר אבל אם אוכלים ממנו לא הוי היכר. הגה. ונראה דבזמן הזה שנוהגים להיות הפת סביב השלחן ובאמצע השלחן בין המאכלים והקערות לא הוי פת היכר. אבל אם יניחו פת שלם בין מאכל הבשר והגבינה על השלחן מהני לפי שאין דרך להיות פת שלם באמצע השלחן. עיין בלבוש. והמכירים זה את זה אפילו אם יש להם הולאה א' מהני אם עשו היכר. ש"ך ס"ק ה'. והמניח מפה מקופלת בין בשר לגבינה מהני טפי לפי שאין דרך להניח מפה בין הקערות והוי היכר טפי. אם נתנו ביניהם כלי שזותים ממנו ובלאו הכי אין דרכו להיות על השלחן הוי היכר אע"פי שזותין מן הכלי. ויש פוסקים שאוסרים אם שותים מן הכלי. עיין בב"הט. ובזמן הזה שנוהגים להניח הכלי שזותין ממנו על השלחן לא הוי היכר. אם נתנו מנורה על השלחן ביניהם או שאר דברים כ"ש דהוי

דין האוכלים בשר וגבינה בשלחן א' צה

דהוי היכר. הגה. היינו גם כן במקום שבלאו הכי לא היתה המנורה עומדת שם דאל"כ לא הוי היכר רבכל שלחן פריכה המנורה להיות עומדת שם. ט"ז בס"ק ר'. ובתב בשם ד"מ שצריך שתהיה המנורה גבוהה קצת. ויהיו זהירין שלא לשתות מכלי א'. דהיינו בכוס שזותין ממנו. משום שהמאכל רבך ככלי וכ"ש שלא יאכלו מפת אחת. הגה. הילכך אפי' הם בב' שלחנות ואפילו בב' הכסנייות אסור. ש"ך ס"ק ח'. ולכן יש להזהר ליחד כל א' כוס לעצמו לשתות ממנו. וכן נהגין ליחד כלי של מלח לכל א' בפני עצמו כי לפעמים טובלים במלח וכשארים שוריי מאכל במלח. הגה:

דין האוכל גבינה אחר בשר או אפכא

אע"פי ששה שעות אחר אכילת בשר אם יש בשר בין השינים צריך להקטירו. סי' פ"ט ס"א. טעם הבשר והחלב כפי הנסקרות תתאה גבר. שאל מין א' בזהר אנתנו אוכלים בשר בחלב ובריאים וכו'. ואם מלא אכ"כ בשר בין השינים ומקירו צריך להדחיק פיו קודם שיאכל גבינה. הגה. ובעי נמי קינות אלא שקצר בלשון. ש"ך ס"ק ד'. ובתוך הזמן אפילו אין בשר בין השינים אסור לפי שהבשר מוציא שומן ומושך טעם עד זמן ארוך. לבוש. הלועס לתיוק צריך להמתין אע"פי שלא אכל. ס"א. דמ"מ טעם הבשר נשאר לו בפיו ומושך לו טעם השומן כאילו אכל. לבוש. והשעה שעות אינן שעות זמניות אלא חזי יום מיום שהוא י"ב שעות לפי זה בימות הגשמים אם אכל בשר בבקר אינו יכול לאכול גבינה עד ב' שעות קודם הלילה ובימות החמה וכל לאכול ב' שעות קודם חזי היום ולפי זה החשבון יתנהג בכל יום. עיין בב"הט ס"ק ז'. שומן של בשר או תבשיל של בשר דינו כבשר עצמו. הגה ס"ג. מרק של בשר דינו כבשר. ב"הט ס"ק י"ג. אם אין בשר בתבשיל כי אם נתבשל בקדירה של בשר מותר לאכול אחריו גבינה ואין בו מנהג להחמיר. הגה. אכל גבינה שאינה קשה מותר לאכול אחריו בשר מיד וצריך לרחוק ידיו שלא יקרה דבר נדבק בהם. ס"ב. וצריך לקנח פיו ולהדחיקו. הקינות שילעוס פת ויקנח בו פיו יפה וכן בכל דבר שירצה חוץ מקמחא ותמרי וירקא שהם נדבקים בחניכיים ואינם מקנחים יפה ואח"כ ידח פיו במים או ביון. ויש פוסקים שכתבו ידח פיו ב' פעמים. מים אמלעיים רשות אבל בין תבשיל לגבינה חובה. א"ח קע"ג ס"א. דינו מים אמלעיים הואך יתנהג בהם עיין לקמן בכטילה שבין בשר לרגים. כתב ש"ך בס"ק י"א שאין צריך לדקדק בקינות פת והדחה אלא איזה מהם שירצה יקדים. והלבוש כתב שיש אומרים שלא יחליף להקדים ההדחה קודם הקנוח כי ההדחה אינה מועילה כי אם לאחר הקנוח. ואם הגבינה קשה אין אוכלים אחריה אפילו בשר עוף עד אחר ששה שעות כמו הגבינה אחר בשר. הגה. וכן מנהגינו. ומן הסתם אם היא ישנה ששה חדשים תשיבא קשה. ש"ך ס"ק ט"ו. ונראה מדבריו דאם היא קשה כודאי אפילו תוך ששה חדשים צריך לזהר. הא"ר. זל"ה ביום שהיה אוכל בשר לא היה אוכל גבינה ובוים שאוכל גבינה לא היה אוכל בשר ולא מטעם שהיא קשה אלא

דין האוכל גבינה אחר בשר או אפכא

אלא אפילו היה אוכל חמאה לא היה אוכל אותם ביום א' . כתבי האר"י זלה"ה כדורע . כתב הרב הלבוש בלבוש התכלת בסי' קע"ג וכל זה לפי הפוסקים המפורסמים אבל לפי קבלת הזוהר וקודותיו אשר לא היה מפורסם בזמן הפוסקים אלא שנתגלה מקרוב שלא לאכול אפילו בשר עוף אחר חלב וגבינה אלא מסעודה לסעודה והביא לשון הזוהר שם שהוא סכנה גדולה וז"ל הזוהר שהביא פ' משפטים . אשכחן דכל מאן דאכיל האי מוכלא כחדא או בשעתא חדא או בסעודתא חדא ארבעין יומין אתחזי גדיא מקלקא בקלפוי לגבי אינון דלעילא וקטרא דמסאבין מתקרבין בהדיה וגריס לאתערא דינון בעלמא דינון דלא קדישין ואי אוליד בר כאינון יומין אוזפן ליה כשמתא דקט"א דלאו איהי קדישא עכ"ל . מו שאכל גבינה ורואה לאכול בשר אריך לנער מעל השלחן שזורי פת שאכלו עם הגבינה ואסור לאכול גבינה על מפה שאכלו בה בשר או אפכא . וכ"ש שאסור לחתוך גבינה אפילו טוננת בסכין שחותכין בה בשר ולא עוד אלא הפת שאוכלים עם גבינה אסור לחתוך בסכין שחותכין בה בשר . וכן כל דבר שרואה לאכול עם הגבינה אסור לחתכה בסכין שחותכין בה בשר . כתב ט"ז בס"ק ז' דלפי המנהג אסור לחתוך גבינה בסכין של בשר אפי' ע"י נעילה בקרקע כי כן חממירו על עצמן ליקח לגבינה סכין אחר אבל לחתוך בה לחם או דבר אחר לאכלו עם הגבינה יש לקמוץ בזה כמה שמקנחו . דהיינו ע"י נעילה בקרקע קשה . והש"ך כתב דאם בשעת הדחק ואין לו סכין אחר מוקמינו ליה ארינא דהיינו ע"י נעילה בקרקע קשה שרי :

נטילה שבין בשר לרגים ודין מים אמצעיים

מים אמצעיים רשות אבל בין תבשיל לגבינה ובין בשר לרגים חובה ליטול ידיו . א"ח סי' קע"ג . ובין בשר לרגים קשה לרבר אחר וחמירא סכנתא מאיסקורא . כל הדברים הנוהגים באחרונים נוהגים באמצעיים בין להקל בין להחמיר חוץ מהיסק הדעת שפוסל באמצעיים מפני שעדין רואה לאכול וידיו אריכים שימור . וחוץ מניגוב הידים שהאמצעיים אריכים ניגוב כראשונים . ס"ג . ואין ליטול ידיו אלא עד הפרק הב' . ע"ת . וי"א שהאמצעיים אריכים מים דוקא משא"כ באחרונים . הגה . שהמשקין שמנים ואינם מקנחין את השומן כמו המים . ע"ת . אמרינון בפרק כולא זולין דההיא ביניתא דאטוואה בהדי בשרא וכו' ואקרום מפני שנללית בתנור א' שקבל הדג ריח מן הכשר דקשה לריחא ולרבר אחר כמ"ש בגמ' . ולכן הזהירו חכמים בנט"י ביניהם שלא יריח הדג מריח הכשר שבידו או אפכא ועיין במ"ש כנ"הב סי' קע"ג . כתב העור וא"א הר"ש ז"ל היה רגיל ליטול ידיו בין בשר לרגים וכתב הב"ח והכי נהוג עלמא . הר"ש . כתב הלבוש דיש מחמירין לומר לרגים כלים לבדן . י"ד סי' קי"ו . נקוט מיהא דלפחות יזהר שכלי שאוכל עליו רגים יהיה רחוק ופה ממאכל הכשר או אפכא שלא יריחו זה מזה . ויהיה אדם רגיל לרחוץ ידיו בין בשר לדג ולאכול דבר ביניהם ולשתות מעט דהוי כמו קיניח והדחה . עיין בלבוש . ואפילו בין רגים מלוחים

נטילה שבין בשר לרגים צו

מלוחים לאכילת בשר מאחר דחמירא סכנתא מאיסקורא . ב"הט ס"ק ב' . אם נפלו לבשר מתבטלים בששים דלא נשאר סכנה . עיין ט"ז ס' ק"ב . לבשלם בקדירה של בשר ליכא למיחש משום בליעת כלי ע"ש . אין לללות בשר עם דג יחד משום ריחא מלתא אבל כדיעבר אינו אוקר . הגה ס"ב . כל שאינו בתנור א' . והעולם האוכלים בשר אחר רגים או אפכא בלי נטילה ביניהם סומכים על הרב מ"א ז"ל שכתב בסי' קע"ג ס"ק א' ואפשר דבזמן הזה אין סכנה כל כך וכו' דנשתנו הטבעים וגם הכל לפי הארצות ע"ש . ויש לחוש שאפילו הרב מ"א ז"ל לא אמר הדברים אלא בדרך אפשר ולא בפשיטות ואמר אין סכנה כ"כ משמע דעכ"פ יש חשש למיעוטא דמיעוטא . והנה כתבו חכמי הרזים שאפילו אם יעבור האדם על דבר קל מהקלות שהזהירו חכמים עליהם ואמרו העושה כך דמו בראשו והעושה כך קרוב למיתה יותר מן החיים ודברים אחרים אין מקפיד שאפילו שתראה שלא יהיה הרבר ולא יבא הרי הוא פוגם בנפשו וקוף קוף יהיה לו היוק מנר אחר הדומה לאותו דבר . ומכ"ש שגם הרופאים אומרים שיש חשש סכנה בזה . ועיין מ"ש בככ"הג :

דיני מים אחרונים

אין להקיר המפה והלחם עד אחר ברכת המזון . ק"ק ס"א . כל מי שאינו משייר פת על שלחנו אינו רואה סי' ברכה לעולם אבל לא יביאו לו פת שלימה ויניחנה על השלחן . ס"ב . ובזוהר פרשת יתרו בעי בר נש לקדרא על פתויה חד נהמא או יתיר לברכא עלוי שאין הברכה שורה בדבר ריקס . אבל יש להקיר פת שלם מהשלחן כשמכרכין ברכת המזון דאין ברכה מלויה בדבר שלם דהוי כמו דבר שבמדה . קשל"ה דף כ"ח . לכך כששאל אלישע לאשת עובדיה א"ל אסוך שמן ר"ל לא יש כי אם סיכת אלכבע מיד א"ל לכו שאלי לך כלים שאם היה מלא לא היה בו ברכה וכן אליהו ללרפית א"ל כף אחת קמח בכר . וא"ת והלא לחם הפנים שהיה שלם ודבר שבמדה והוא עשוי לשרות הברכה שאני התם דכיון דלפני השם ממש אין מעטור לשם לשום ברכה בין במדה בין שלא במדה . כי כל דרכיו לעשות הפך הטבע להראות כחו וגבורתו שולטו על המערכות כמ"ש גבי שבת בתחלת הלילה מאדיום ובתחלת היום שבתו ונלטונו בעונג הפך טבעם שחרות ורעב וכו' . המאכר פירורין של לחם אפילו שאין בהם כזית קשה לעניות . אפילו שאין בין החתיכות כלם כזית . עיין למתרח"א נר"ו בכר"י . אבל במקום שאין דורסין עליהם בני אדם כגון במוס או בתנור שרי עיין במ"א . נוהגין לכפות הסכין בשעת ברכת המזון . ס"ה . מפני מעשה שהיה אומר ברעה והחליטנו חרבן ביתך לא שכתנו תקע הסכין בכטנו . מים אחרונים אין נוטלין ע"ג קרקע אלא בכלי מפני רוח רעה השורה עליהם . ס"א . אין לרחוץ ידיו מתוך הכלי . מ"א . אם אין לו כלי נוטל ע"ג עגלים דקים ובזולא בהם . בשעת הדחק רוחץ ע"ג אבן המרוסק באופן שיתובש קודם שידרסו עליו . וכתב המ"א וה"ה בכל דבר שחולץ בינו לקרקע שרי (החינוך) ומשמע דאפילו כשיש רפפה שרי

דיני מים אחרונים

שרי שאין רוח רעה שורה אלא ע"ג קרקע. אין נוטלין בחמין שהיר נכוית בהם וכתב מ"א ורש"ל פסק דוקא בלונגין. לריך שיפיל ראשי אלבעותיו למטה כדי שתיר הזוהמא. ס"ג. והוא חלק ארס רשע והמקובלים כשנוטלים אומרים פסוק זה חלק ארס רשע. אין לריך ליטול אלא עד הפרק השני של האלבעות. ס"ד. והמקובלים החמירו הרבה שלא יטול וידוי יותר אם לא שיש שם לכלוך של מאכל. מים אחרונים מנכב ואח"כ מברך. ס"ח. וזהו שלא יפסיק בשום דבור בין נטילה אחרונה לברכת המזון שעיקר תקף לנטילה ברכה שארו"ל היא על נטילה אחרונה. כתב מוהר"ו ז"ל פעם א' חשתי מכתפי ושאלתי להרב זלה"ה א"ל עברת על תקף לנטילה אחרונה ברכה אותיות כתף אפילו היתה רברי תורה ומיר שקבלתי עלי שלא לרבר כתפאיתי. אפילו בר"ת אין להפסיק בין מים אחרונים לברכת המזון. מוהר"א נר"ו בשם גורי האר"י זלה"ה. וכתב שלפי הקבלה לריך לזהר בהם מאור ואין להקל בהם והמיקל במים אחרונים מקילין לו ימיו ושנותיו כך השיבו מן השמים ע"י שאלת חלוס מגוסו של הרב המרדכי. מים אחרונים נוטלין בכל מיני משקין. ס"ט. וה"ה אפילו במים הפסולים לראשונים ובלבד שלא יהיו מרים וקרומים. ובעינין בהו כח ארס. ואינם לריכים שיעור. ואין לריך לשפוך אלא פעם א'. עיין בב"הטו ס"ק ח'. זהו סברת הש"ג שהביא הב"הטו. אבל הרב זכ"ל כתב דהוא יסוד ברבר וכ"כ הר"ב א"ר דלא קו"ל כוותיה:

דיני הזמון

שנים שאכלו מנה שיחזרו אחר ג' להטטרף עמהם לזמון. קל"ג ס"א. אפילו לא הוקבעו תחלה לאכול כולם ביחד אלא השנים קבעו ואח"כ בא ג' או א' קבע ואח"כ באו ב' בגמר האכילה מטטרפין ואינן רשאין ליחלק. ס"ב. שלשה שאכלו כאחד ושכחו ובירך כל א' לעצמו או ב' שכחו ובירכו אינם יכולים לזמן למפרע אבל אם א' שכח ובירך השנים יכולין לזמן עם הג' אפילו שכבר בירך ויכול לומר ברוך שאכלנו משלו ויולאין ידי חובתן והוא אינו יולא דאין זמון למפרע. קל"ד ס"א. ט' אכלו רגן וא' כזית ירק ואפילו ג' מן העשרה אכלו ירק מטטרפין להזכיר שם אבל לזמון שלשה לכתחלה יזיקו את הג' לאכול פת ואם לאו לא יתנו לו מאכל אחר ואם אירע שנתנו לו מאכל אחר יזמנו עמו. ס"ו קל"ז. כתב מוהר"א נר"ו בשם האחרונים שלא יעשו שלשה קביעות על א' מן המינים לאפוקי נפשו מפלוגתא וקיים מוהר"א ז"ל והמנהג פשוט לקבוע על ז' המינים ולא זהירי בזה ואפילו על פת הבאה בכסנין. שלשה שיסבו לאכול וכירכו המוטיא אפילו כל א' אוכל מכברו ואפילו לא אכל עדין כזית פת אינם רשאים ליחלק. קל"ב ס"ד. אם קבעו להם מקום אף שיסבו מפזורים ומפורדים מזמנים יחד ומיהו יש רשות בירם ליחלק ועוב שזמנו יחד. עיין למוהר"א נר"ו בכר"י. המודרים זה מזה אינם מטטרפין. ס"ג. ראובן נשבע שלא ירבר עם שמעון ואכלו ביחד עם אחר אין ראובן יכול לזמן לפי שקוף

דיני הזמון

שהוא מדבר עם שניהם ואומר להם שיהיו מזמנים לברכה. מוהר"א נר"ו. שלשה שאכלו כאחד וא' נזהר מפת של גוים וא' אינו נזהר או א' מהם כהן ואוכל חלות אע"פ שאותו נזהר אינו יכול לאכול עם אותו שאינו נזהר ולא ישראל עם הכהן כיון שאותו שאינו נזהר יכול לאכול עם הנזהר וכהן עם ישראל מטטרפין. ס"ו קל"ו ס"ג. ולכן אם א' אוכל גבינה וב' בשר בשלחן א' ע"י הפסק מטטרפין דהאחד יכול לאכול עם השנים בשר ע"י קינות והדחה. עיין בב"הטו ס"ק ג'. חברים שאכלו כאחד קתם אכלו כדי שביעה (דהיינו כביצה) וקתם לא אכלו אלא כזית אם כולם יודעים לברך אותו שאכל כדי שביעה יברך ויוליא את האחרים. קל"ז ס"ד. ומ"א ס"ל דאינו חייב מדאורייתא רק כדי שביעה ממנו. מי שאכל כזית רגן והוא שבע כגון שהוא זקן או חולה או שאכל קודם יכול להוליא האחרים דהרי שבע. ואם יש כשעורה ארס גדול ולא אכל אלא כזית אף שלא שבע הוא יברך. מוהר"א נר"ו בכר"י. אין מזמנין על מי שאכל פחות מכזית. ס"ד. קטן כבן ט' או כבן עשרה (מ"א) ויודע למי מברכין מזמנין עליו ומטטרף בין לב' בין לעשרה. ס"ו קל"ט. ודוקא א' אבל לא שנים בין לב' בין לעשרה. כן העלה מוהר"א נר"ו בכר"י. בפחות מט' שנים אין מטטרפין קטן ע"ש. שלשה שאכלו כאחד א' מפסיק על כרחו לשנים ועונה עמהם ברכת זמון. ס"ו ר' ס"א. וכתב מ"א דאם לא הפסיק הוא אינו יולא בברכת זמון. אבל שנים אין חייבים להפסיק לא' ואין זמון חל עד שיתרא להפסיק ואם לא ראו וזימן הוא לא עשה ולא כלום. ס"א. אם השנים הללו בנו או תלמידיו של השלישי חייבים להפסיק. מוהר"א נר"ו בכר"י. וה"ה דארכעו מפסיקין לעשרה כיון דששה הוו רובא. שם. כשחזור ומשיב המברך ברוך שאכלנו משלו ובטובו חיינו יאמרו המסוכיין זמן קודם שיתחיל לברך בא"י וכו' כי כאן נשאל ברכת הזימון ואחר כך מתחיל ברכת המזון. קשל"ה דף כ"ט. אבל הגאון הרב חיד"א כתב בסו"ק קל"ב דהמנהג שלא לענות זמן. יאמר נברך אלהינו שאכלנו משלו ולא יאמר אלהינו בלמ"ד. ובטובו חיינו ולא יאמר ומטובו. יזהירו להמוניים שאומרים במקום חיינו חיים. אחר שלא אכל ששמע לשזימן אומר נברך וכו' עונה עמהם ברוך ומבורך שמו תמיד לעולם ועד. ואם נכנס אחר שענו ואמרו ברוך שאכלנו משלו וכו' עונה אחריהם זמן. ואם הם עשרה אומר ג"כ ברוך אלהינו ומבורך וכו'. ואם נכנס כשחזור המברך ואומר ברוך וכו' עונה ג"כ אחריו זמן. ס"ו קל"ח לבוש. אם מברך ברכת המזון ביחיד לא יתחיל ברוך הוא וברוך שמו אלא יתחיל בא"י אמ"ה הזננו וכו' ואם מברך בזמון יאמר ב"ה וב"ש וכו'. ע"ב דף נ"ד ע"ב וקשל"ה דף כ"ט. אם טעה הזמון בעשרה והעונים ולא הזכירו אלהינו אינם יכולים לחזור אבל אם עדין לא ענו אחריו יחזור ויזמן בשם ומוהר"א נר"ו בשם הרב פר"ח בליקוטים כתב דאף שענו אחריו הוא לא הפסיד בשביל זה ויאמר ברוך אלהינו וכו' וזה פשוט. טעה הזמון ולא הזכיר אלהינו והעונים הזכירו עונה הוא אחריהם ומזכיר אלהינו ודי בזה שהזכירו כולם. ב"הטו ס"ק ה'.

מוסר לברכת המזון

בשמונה

דברים אדם מטיס אכילתו עיקר וברכת מזונו טפל. או לנו מוסר
הדיון שמלות עשה מן התורה לא יתנהג בה כמו האכילה שלפחות
בברכת מזונו יתנהג כמו שיתנהג באכילתו ואם יגרע בהנהגת ברכת מזונו מהנהגת
אכילתו או לה לאותה בושח. ואלו הדברים שילמוד לקחת מוסר לברך על מזונו
בכוונה גדולה. הא' הנהגת אכילתו שכשהוא רעב וכו' לאכול וליטול ידיו לאכילה
מהר ומהר ולא יתעסק בענינים אחרים מתשקו ותאוותו לאכול ולמה כששבע ונטל
נטולה אחרונה שתלה עליו הכרחה ותבך לנטילה ברכה הוא מפסיק בדברים כדי
לרכו ואפשר שהוא מברך מתוך דברים בטלים שאם היה לו חשק בברכה כמו החשק
ותאוות המאכלים לא היה פותח פיו בדברים אחרים עד שיברך. הב' שאם לא
יראה את המאכל שאוכל לא תערב לו האכילה כמ"ס רז"ל ע"פ טוב מראה עינים
מהלך נפש שהנחת ראיית העינים במאכל יותר הנאה מהמאכל עצמו כמ"ס באוכלו
המן בלתי אל המן עיניו שלא היו רואים שאר מינים שהיו טועמים בו ולא היה
ערב להם בשביל חסרון הראייה ולכן אמרו על עצמם נפשנו יבשה אין כל שהרי
בלתי אל המן עיניו ולא רואים בעינינו שאר המינים כי אם טעימת החיך. ובלילות
דולק נר ואוכל שלא יוכל לאכול בחושך. וא"כ ברכת המזון למה לא יברך מתוך
הספק לסלק מחשבות זרות מלבו שכשרואה את האותיות ואת שם הה"ה ב"ה מתפעל
הרבה לברך בחשק ובכוונה כמ"ס ז"ל שאינו דומה למברך על פה להמברך מתוך
הספק שיש בו הפרש גדול כמו הפרש האוכל ואינו רואה. הג' שאם ימהר באכילתו
הרבה ולא ילעוס. יוטב אינו טועם טעם המאכל ואינו נהנה כחפלו ורצונו אלא
הוא אוכל ולועס כפי האורך ולמה ברכת המזון הוא ממנהר ומבלע את האותיות
וכמעט חיבות כמי שאינו אוכל ולועס כמ"ס בזהר ע"פ הכשר עורנו בין שניהם
שרמנו על הקורא בתורה והמברך כהבלעה ובהלעטה בלא לעיסה זה נקרא בין
שניהם מה כתיב בתורה ואף ה' חרה בעם וכו' ולמה לא יתנהג באכילת הנפש כמו
אכילת הגוף. הד' לא מטינו אדם שאמר היום שכתתי ולא אכלתי שלעולם אין
אדם שוכח את אכילתו וכשירעב ירגיש גופו ומתעוררת תאוותו ואיך לשעמים ישכח
מלברך בפרט ברכת אחרונה של השירות והמים ששוכח לברך ברכה אחרונה ולפעמים
מקתפק אם בירך אם לאו ע"י שלא הרגיש בעת ברכתו אם הוא מברך או קורא בס'
איוב אוי לה לאותה בושח. הה' בטבע האדם אם אוכל בלא כוונה כגון מי שאוכל
והוא מקתפק בענינים אחרים שמעמיק בהם במחשבתו יותר מהאכילה הרי הוא
כאלו לא אכל ולכן כשאוכל האדם משליך עסקיו ועוסק באכילתו ושתויתו כדי
שתערב לו. ולמה כשיברך על מזונו לקיים מלות עשה מן התורה מתעסק בענינים
אחרים ופונה לבו לשאר עסקיו ואינו יודע מה מוליא מפיו כאלו הוא מתנמנם
ועושה איזה עסק בעת ברכתו. הו' אם בניו ובני ביתו רעבים והוא אוכל לא
תערב לו אכילתו ואינו יכול לאכול ולא יוכל להתאפק כשיראה אותם רעבים עד
שימציא להם טרפס ומזונם ויפקח עליהם בעניני אכילתם ולמה לא ישים לב אליהם
ויפקח עיניו אחר שאכלו אם בירכו אם לאו ולכן לריך האדם לקיים קולו בברכת
המזון

מוסר לברכת המזון

צח

המזון כמ"ס ז"ל כדי שהודיע לברך יקום ויתעורר לברך ומי שאינו יודע ישמע
ויתכוין ללאת וילמד לבנו ולבניו כל עניני הכרכות בין ב"המו בין שאר הכרכות
של הכהנים שהם העיקר יותר מהאכילה שהיא חיי נפשם בעלם. הז' שביום ר"ח
ושבתות וי"ט עושים ב' תבשולים לכבוד שבת וי"ט או תבשול ח' נאה ומשובח על
ימי החול וכן נוהגים תמיד חפי' הענינים עושים הפרש בין השבתות וי"ט ליומת החול
ולמה בר"ח שנתחדשה בברכה אלהינו ובשבת הלה והחליטנו וכן כיו"ט אלהינו וכו'
על הרוב הוא שוכח מלהזכור ואינו שם על לב. הח' יקח מוסר מהאכילה כשיקיה
עצב וקר וזעף לא יערב לו לאכול ואם יאכל אין אכילתו בתאוה. וכן הדבר לענין
הנפש כשאינו מברך בשמחה רבה וחשק גדול אין האוה לנפש כלל ולא תשתוקק
לאותה ברכה שכל המלות נלטווינו לעשותם בשמחה וכפרט ב"המו לריך שתהיה
בשמחה רבה שהוא ממשיך ברכה רבה לעולמות ע"י ב"המו ואם לא תהיה בשמחה
של מלה אין לה כח לפעול פעולתה כמו שארז"ל ע"פ ויאכל בעז וישת וייטב לבו
מהו וייטב לבו שבידך על מזונו שריוכה להיות בהטבת הלב ובשמחה והנה בעז
עשה שמחתו ותאוותו בברכה יותר מאכילתו ושתויתו שהרי הפסוק לא אמר על בעז
באכילתו ושתויתו שום שמחה והנאה או הטבת לב אלא ויאכל בעז וישת אכל ברכת
המזון אפקה בלשון הטבת לב ואמר וייטב לבו שבידך על מזונו עשה עיקר הטבת
הלב בברכה. וימי שמברך ב"המו בלא לב ולב בלא שמחה הוא כפוי טובה למקום
לא ולמד ממה שהקנו לנו בתהלת ב"המו לא חקר לנו ואל יחקר לנו מזון תמיד וכו'
מחיה ומזון לכל בריותיו וכו' והנה האדם שלא קדם לו שום טובה לכבודו וחפירו
עשה עמו גמילות חסדים בלי שום הנאה כמה ראוי לו לשכור על הטובה שעשה
עמו. וכ"ס א"ס הוא עדין לריך לטובותיו מכאן ולהבא הלא תגדל ההודאה והשבח
כפלי כפלים וכ"ס וכ"ס כשיש לו טובות עליו חובות לאין קץ ומלבד שלא נגש אותו
ולחנאו אלא עשה עמו כל גמול החסד הזה. והאדם שחייב להשיף כמה מיני חובות
לאין קץ והש"ית ברחמיו לא נפרע חובותיו ממנו כי ממתין לו ומאריך הזמן הרבה
עד שיפרע לו כשתמלא ודו ואע"פי שקדמו במעשיו הרעים ועבר על רצונו ולוויו
חננו ברחמיו וערך לו שלחן לפניו ועדין לריך לטובותיו מכאן ואילך כל ימי חייו
ולכן כמה לריך לו להתבטח ולהכניע מלפניו יתברך באומרו לא חסר לנו ואל יחסר
לנו וכו' שעדין הוא לריך לחסדו הגדול תמיד בכל עת ובכל רגע ואם רגע ח' יעדר
ממנו חסדו לא יתקיים בעולם. וכשאומר ושלחנו ערוך לכל ולבש בשת וקתי יראת
ה' על פניו זו בושח שיש ב' מיני מדרגות במאכלי הענינים הא' הוא שיש נוהגים
לענינים והם מבחין נוהגים להם אכילתם והם הולכים לדרבס ויש שכשיבא העני
לשאול מכניסים אותו לפניו ואוכל על שלחן בע"הב הלא זה ודאי הפרש גדול מן
הראשון שהי הראה עצמו חבתו עליו שרובה להנאותו מלב ונפש כמו בניו ובני ביתו
משח"כ הראשון. וכן הש"ית מתנהג עם האדם שהוא שם ושמח הרבה ככובל
כשאדם יהיה ראוי ומוכן לקבל השפע שמשפיע לו וזהו ושלחנו ערוך לכל שמתנהג
במדרגה הב' עם ברואיו כאוכל על שלחן המלך תמיד ממש בהארץ פנים באדם
ששמח

מוסר לברכת המזון

ששמח כשיאכלו בניו ובנותיו ובני ביתו . ולכן האדם הטורח תמיד כל ימיו בשביל מאכלו וברכתו היא כלאחר יד נקרא עבד בטעו ולא עבד ה' כידוע . ימים אל לבו כי בדי' ברכת אלו של ב"ה המזון מיוחד ד' אותיות של שם הוי"ה ב"ה ומשפיע מעולם לעולם מד' עולמות . ולזה רמזו ותאכל ותשבע ותתן רמזו לב' עולמות שנשפעים מעולם העליון ולזה רמזו ותאכל ותשבע ע"י אכילה שלכם אכול ושבע עולמות העליונים על ידי שהללתם את שם ה' אלהיכם ד' ברכות של ב"ה המזון ועי"ז ולא יבשו עמי לעולם כמו מי שאוכל משל אחרים שאתם משלכם אתם אוכלים שע"י ברכותיכם אתם הגורמים השפעות והטובות אבל לנחנו אומרים בהפך :

הזננו

ולא ממעשינו שהקב"ה אומר לא יבשו שמשלכם אתם אוכלים ואנחנו אומרים בהפך הזננו ולא ממעשינו שאין לנו מעשים לזון מהם אומרו הזננו הוא נקרא מזון מלשון מזונו מלאים מפיקים מזון אל זן מינים ממינים שונים לא כבהמות שאוכלים מזון א' כי האדם מעותד לחלואים ולא יהיה לו קיום במין אחד ואמר מה שעשית זה לנו לזון אותנו במינים . ולא ממעשינו אפי' שמעשינו אינם מינים מינים כי אם מעט ורעים אתה עושה הפך מעשינו . המפרנסנו ולא מדרקותינו הנה הפרנסה נאמרת עם כל ענין הרידך לאדם כגון מלבושים וכיוצא כמו פרנסת הבת שבלשון חכמים וכגון פרנסת ארון ורחבו וכו' . ולא מדרקותינו כי הדרקות נקראים מלבוש כמ"ש וכבגד עדים כל דרקותינו שהוא חוט חוט ומלטרפין לחשבון גדול להיות בגד לנשמה ואתה מפרנסנו ומלבישו ולא מדרקותינו שעשינו בגד לנשמה שאף שלא עשינו בגדי הנשמה אתה מפרנס גופינו ומלבישו . המעדיף עובו עלינו ארו"ל כשאמר הקב"ה למשה וחנותי את אשר אחון ורחמתי וכו' הראהו אולרות של מתנת חנם א"ל אלו למאן א"ל למי שאין לו זכות וכו' . והנה שאם האדם ירחם על מי שלא קדם לו הנאה ממנו אינו נותן לו יותר מההרידך לו ואתה כשנותן לנו לא ממעשה שקדם מעדיף עובדך לתת יותר מכדי הטרדך שאף הוא מאלו מתנת חנם הפך מדת בשר ודם . הזן אותנו ואת העולם כולו בטובו . הנה כתב הרב על אומרו בתפלה המחדש בטובו בכל יום תמיד מעשה בראשית שיש נסחאות המחדש טובו בכל יום . שהקב"ה טובו לא נחסר להיות ריך לחדשו כי טובו הוא שלא ישתנה לעולם אבל מעשה בראשית ישתנו להיות חסרים והולכים ויבא בכל יום החסד הגדול הנקרא **א**ר חסד אל כל היום ובאותו החסד מחדש את כל מעשה בראשית עם האדם והבהמה והמזונות שכלם לריבים חדושהו הזן אותנו ואת כל העולם כל מה שנברא בששת ימי בראשית באותו הטוב והחסד המחדש כל הברואים כלם ואלולי הוא הינו כלים והולכים . בחן . הנה האדם הנותן או המקבל בהיל לאסתכלו באפיה והנותן אינו רואה את המקבל בהארת פנים כנודע אבל הקב"ה נותן תמיד אפילו שהוא כחנם בהארת פנים כמ"ש ע"פ יאר ה' פניו אליך . ולזה אמר הזן ומפרנס בחנם ג"כ בחן שנמלא חן בעיניך בקבלתינו מידך . בחסד ובריוח . הנה המזונות ניתנים ממדת יחזק לרחם על הבריות ולכן קשין מזונותיו של אדם כקריעת ים סוף ולולא שמשתף הקב"ה מדת אברהם החסד עם מדת יחזק הגבורה לא היה רואה

מוסר לברכת המזון

צט

רואה האדם שום ריוח במזונותיו כי אם קיום הנפש וזהו שרמזו אפילו שהמזונות מזר יחזק הגבורה במדה ובמשקל אבל הוא בחסד משתף החסד כדי שיהיה בריוח המזונות . וברחמים רבים כי הנה אחר הריוח יש בו לער שהנוסף יש בו דאנה ע"ד מרבה נכסים ואם יפסיד ילעזר לכן אמר כשנותן הריוח נותנס ברחמים רבים שמרחם על המקבלם שלא ימטך מהם כי אם השלום כל עוד שהאדם יתנהג במדותיו לקיות הוא מרחם גם כן . נותן "לחם" לכל "בשר" ה"ת הויה אלהים כתב הרב שיכוין כאן שילוב שמה שלים שע"י התחברות הוי"ה אלהי"ם שהם מדת החסד והגבורה . כי לעולם חסדו זה החסד לא יפסק כי המזונות שיבואו שלא בשיתוף החסד יפסק אבל כשיהיה בשמה שלים כי לעולם החסד לא יחסר כמ"ש ע"פ וה' ברך את אברהם בכל . אומרו וה' הוא ובית דינו שברכו בכל כשיתנס הוא שהוא הוי"ה ובית דינו שהוא האלהים וזה לא יפסק לעולם . וטובו הגדול תמיד לא חסר לנו ולא יחסר לנו מזון תמיד לעולם ועד . רמזו בתוכת לנו כי הנה יש אדם שזיוון בזכות בהמה או דבר אחר אבל הוא אינו ראוי כמ"ש אדם ובהמה תושיע ה' . לזה רמזו יהי רצון שאל יחסר לנו דייקא שתהיה המזונות בשבילנו ולא בשביל בהמה או דבר אחר . כי הוא אל זן . אומרו הכפל אל זן ומזין הכונה לרמזו כי אין המזון מזון הנפש כי אם הוא בעלמו זן ובמאמרו כי על כל מולא פי ה' יחיה האדם ושני מיני מזונות נותן במזון אחד מזון הנפש הרוחנית והב' מזון הגוף לזה רמזו כי הוא אל זן לנפש ומזון לגוף שנתן במזון ב' מיני מזונות . ומפרנס לכל ושלחנו ערוך לכל . כי הנה מדרך העולם כשאכלו מסלקין השלחן אבל מדת הקב"ה מפרנס לכל ולא יסלק השלחן כי אם ושלחנו ערוך לקורות שיתן ויחזור ויתן תמיד כאמור בפותח את ידך לא דרך בקשה לומר פתח אלא פתח תמיד פתוחה כי האדם כשיפתח ידיו ליתן דוקא ואחר שנתן לא תשאר פתוחה ומדת הקב"ה פתח הוא תמיד שאף לאחר שנתן תשאר ידו פתוחה ליתן . ומשביע לכל חן רצון ויפה לכל א' אומנותו בעיניו והוא שבע רצון באותה האומנות שאל"כ לא היה בורסקו ולא שאר דברים שמלאכה שלהם קשה וכן שאר דברים שקשים בעיני הבריות לעשותם והיו מואקים באותם המלאכות ונמלא שאין העולם מתקיים שכל המלאכות הם לריבים לעולם . והתקין מחיה ומזון לכל בריותיו כי מנינו שהקב"ה קודם שיברא את האדם מכין לו מקום להתפרנס בו וכן אם נולד לו בן נקרא זכר שבה ככרו בידו דהיינו כבר מזונותיו נתקנו לו כמו שמנינו באדם הא' שלמה נברא ביום הששי אלא עד שהתקין בששה ימים האילנות והזרעים והבהמות עד שבראו ומלא השלחן ערוך לפניו וזהו שרמזו והתקין מחיה ומזון שהוא מתקן ומכין המזונות לכל בריותיו דייקא משעה שיבראו ולא א"כ כדי שימלאו שלחן ערוך . אשר ברא ברחמיו . ורמזו למ"ש בזהר כשעה שרצה הקב"ה לברוא את האדם אמליך באורייתא אמרה קמיה עתיד למחתי קמך וכו' א"ל למגנא אתקרינא אל רחום וכו' דבר יתובון מחוביהון אנא שביק לון ע"י התשובה לזה אחר שאמר ברא האדם והתקין לו תחלה מזונותיו וא"ת למא בראו לבוא לע"ה המסוכנת לנשמה לכך אמר את"כ אשר ברא ברחמיו שבראו במדת הרחמים שהוא אל רחום

וחנון

וחנון וברוב חסדיו ואם יחטא יש לו תקוה על ארצנו מה שאנחנו מהללים להש"ת
 על ארצנו ולעת כזאת אינה ברשותינו עכ"ז אנחנו מאמינים שעתידיה לחזור
 לקדמותה ויטענו בגבולנו בזמן משיח דרננו במהרה בימינו אמן ועל נחלת
 אבותינו הקב"ה נתן א"י לאבות בתורת ירושה ונחלה שהירושה אינה פוסקת בין
 אם הגון או לאו אבל כשהיא בתורת מתנה יכול לומר ואחריך לפלוני אבל ירושה לא
 יכול לומר ואחריך לפלוני על כן אנחנו מודים לך שהנחלת לאבותינו נחלה ירושה
 ואנחנו יורשים מהם נודה לך וכו' על שהנחלת לאבותינו ארץ חמדה אומרו ארץ
 חמדה שהנה ארז"ג חנות הן חן מקום על יושביו שאם המקום טוב אינו ארץ חן
 אלא המקום אע"פ שהוא רע חנו על יושביו ובאין לא מחמת חן מקום על יושביו
 אלא הוא מחמת עלמה ארץ חמדה נחמדה אפילו שלא על יושביו וכן רמז תשואות
 חן חן לה שארץ ישראל יש לה ב' חנות האחת חן מקום על יושביו והאחת היא בעלמה
 בעלת חן אפילו שלא על יושביו טובה ורחבה הוא אם יש לאדם בית א' ואח"כ
 נהרבו בניו ובנות נמלא חן החמר מכילו וארץ לקנות לו בית אחר אבל א"י אפילו
 שיתרבה האדם בכמה נפשות המקום מתרחב כמ"ש על עומדים לפופים ומשתחווים
 רוחים ולא אמר אדם לחבירו לך לי המקום שאלין בירושלים וזהו טובה ורחבה
 או טובה ורחבה יש לך ארס יש לו מקום מושב טוב כמו דירה נאה אבל אינו גדול
 הרבה ויש לך גדול הרבה אבל אינו דירה נאה אבל נחלתינו טובה נאה וג"כ ורחבה
 חוץ מדירה נאה אלא ג"כ רחבה עד מאד ברית וקורה הנק חן ארס כורת ברית
 עם חבירו עד שינסקו ויראהו שאהבתו עמו בתכלית אז כורת ברית עמו והקב"ה
 מרוב חבתו בשראל כורת ברית עמו מכן שמונת ימים שעדין לא נסוהו ולא הוליוהו
 לבית הספר לפחות ומאהבתו הקדים ברית קודם למור התורה לפחות כשיליוהו
 לבית הספר חיים ומזון אחר שאמר וקורה זכר חיים ומזון הנה חן לך לקח טוב
 בהתורה שחן ממתין שברה הגדול אלא ג"כ נותנת חיים לעושה בע"ה ובע"ה
 כמ"ש כי הוא חייך בע"ה ואורך ומוך לעולם הבא וג"כ מזון ע"ד לא רחיקו לדיק
 נעזב וזרעו מבקש לחס שכל אומנות וכו' כשאדם בא לידו זקנה הרי בטל ואין לו
 מזון אבל התורה אינה כן נותנת לו תקוה לעולם שאמר עוד יוכון כשיבך דשנים
 וכו' משל לזה כי הנה יש חורים ואולמות גנים ופרדסים למלך ואם יאמר
 המשרתים לאדם נכניסך לראות מקום המלך וחדריו וגנו ופרדסיו נותן להם שכר
 הרבה על זה והקב"ה אינו כן מביא את האדם לחדריו לרזי התורה והמלכות שהיא
 שעשועי המלך והוא לוקח עליה שכר שהתורה נותנת לו חיים ומזון כמ"ש למעלה
 על שהולאתנו מארץ מלרים ופדיתנו מבית עבדים והנה למה כפל ארץ מלרים
 ובית עבדים והוא ענין א' וכן הפסוק אנכי ה' אלהיך וכו' היינו א"מ היינו בית
 עבדים אלא הכוונה שהקב"ה ברא הקליפות והם עבדים לו כמו המלך שקונה עבדים
 לשרתו לומר ולרדות וללקות כן ברא הקב"ה הקליפות כמו המקלות לשר את הרשעים
 שכל היסורין מלדם וישראל נטמעו כמ"ט שערו עומאה שהם הקליפות וזה שמחת
 הדיק שילא מן הקליפה ותר ישמח מהללתו מהיסורין וזהו על שהולאתנו מא"מ לבר
 הנחנו

אנחנו מודים לך כ"ש שפדיתנו מבית עבדים שהם הקליפות שהיינו נטמעו
 בתוכם ופדית אותנו מהם והולאתנו ע"י קרבן פסח ומילה וכוונא ועל כרותך
 שחתמת בבשרנו הנה כרותי ברית הם בדברים ואיזה מעשה שחן מגופו כמו בין
 הבתרים של אברהם העגל אשר כרתו לשנים וכו' אבל ברית שפרת עמנו הוא קשר
 זה בזה שחתמנו שמך כרותי שבבשרנו שהיא המילה שם הויה חקוק כמ"ש ע"פ מו
 ועלה לנו השמימה ר"ת מילה וס"ת הויה זהו שחתמת בבשרנו חותם שמך
 בבשרנו ואינו חוץ ממנו להורות הקשר כ"כ אמיץ ועל תורתך שלמדנו הנה כ"כ
 חפץ הקב"ה בישראל לזכותם שמהיותו בכטן אמו מלמדים לו כל התורה וזכה ורמה
 משל לגרעין של תורה שכל הרקל ומוניו החיות והקייב והכל כאשר לכל הם כתובו
 בכח וכטומנים אותו בארץ מוכרח הוא להוליא כל מה שיש בו בכח אל הפועל
 לזה הומרים ועל תורתך שלמדנו קודם ביאתנו לעולם להשתרש באוכרינו כגרעין
 של תורה הנו ועל חוקי רלונך שהודעתנו הנה החוקים הם גזירת מלך ואינו ארץ
 להודיעם טעמם רק כן גזר המלך עכ"ז אין מרתך כמדת ב"ר אלא גם חוקי רלונך
 הודעתנו וגלית לחכמים הגדולים רזי התפלון והלכות והשופר ולולב ומינוי וכוונא
 בכל דברים הנראים חוק וגזירה הכל מאהבהך בישראל ועל חיים ומזון הנה העבד
 כשישרת את רבו מאכילתו ומשקהו אבל אם לא ישרת מולאו ואינו מאכילו ומשקהו
 אבל רחמך קולב לו מזונות כל זמן שהוא חי ולא תקלוב לו כל זמן שהוא משרת וזהו
 ועל חיים ומזון שהמזונות קלבת כל זמן שהוא חי ולא כמדת ב"ר הקולב כל זמן שיש
 לו תועלת ממנו שאתה זן ומפרנס אומרו אתה דייקא שרז"ל ג' מפתחות לה
 כמקור ביד שר או מזל כי אם בידו של הקב"ה יפתח ה' לך וכו' וכן הנני ממטור
 לכס אני בעלמי וזהו שאתה בעלמך זן ומפרנס אותנו ולא ע"י שליח כדי שאפילו
 אם האדם נטה מעט מאחריך ג"כ תזנו ותפרנסו שאם היה ע"י שליח ע"ד שולח
 מלאך לפניך וכו' אבל השמר מפניו וכו' שאינו כי אם על קו הישר שאם לא תשמע
 לא ישר לפשעם לכך הניח הקב"ה מפתח הפרנסה בידו שלא ע"י שליח ועל הכל
 ה' אלהינו אומרו בוא"ז ועל הכל הוא לרמוז אנחנו זכרנו חוזה דברים ארצנו
 ומזוננו וברית וקורה זהו דרך כלל אבל אם נפרטם יכלה הזמן והמה לא יכלו נסיד
 ומחשבותיך אלינו לכך אמר ועל הכל כי אחר שזכר את האמור אמר ועל הכל וכן
 על הכל שאין אנחנו יכולים לפרטם כי הם מעשוק עמנו ונשבחך עליהם דרך כלל
 אנחנו מודים לך כן רריך לומר אנחנו ולא אנו מודים שאף שאנו ג"כ משמע אנחנו
 אבל הוא לשון מתאוננים אנו ואבלו לשון עלבון והקב"ה שונה ברכת העלם כי רוצה
 שיברכו ויודו בשמחה רבה תחת אשר לא עבדת את ה' אלהיך בשמחה ומברכים
 את שמך ושתבח שמך על כסף כבודך שבו שעל כסף כבודו הוא שבו של מלאכי
 השרת שמשבחים אותו על כסף כבודו ולפי שאין מלאכי השרת מקדימין עד שישאל
 משבחים תחילה ולכן הקדים ומברכין את שמך ישראל מלמטה ואח"כ ושתבח שמך
 על כסף כבודך למעלה ממלאכי השרת אשר ישבחוך כאמור ואכלת ושבעת חזר
 למ"ש למעלה ענין א"י והמזונות ואמר ואכלת ושבעת הנה השביעה נאמר על
 השמח

מוסר לברכת המזון

השמח בחלקו שמי שאינו שמח בחלקו אין הקב"ה רוצה בברכתו כנודע לכן אמר
ואכלת ושבעת שתשבע בהרטון ותהיה שמח בחלקך וא"כ וברכת אני ברכתך
ואם לא אני זורקה על פניך. וברכת את ה' אלהיך. רבוי האת היא השכינה כמ"ס
ואשמע את מדבר אלי לרמוז לו כל ברכה וברכה שתולא מפיה תהיה הוי"ה ארנ"י
הי"ה הו"ה ויהי"ה ודרון הכל ליחד שניהם ובהתיחדם ימשכו המזונות כמ"ס
המקובלים פותח את ידיך אל תקרי ידיך אלא יודיך השני וידיו יו"ד בתפלה ויו"ד
בקוף בשילובם יאהדונה י וע"ו ומשביע לכל חי רטון ושפע וברכה רבה לכל העולמות
וזוהו וברכת את השכינה ליחדא עם ה' אלהיך ולשלבם ע"ו קריאה וכתובה כנודע
כתובה הוי"ה קריאתה ארנ"י :

שיר למוסר הנזכר

יהא מוכן לברך על מזונו	כמו עבר מברך לאדונו
בכבוד ראש ושם לבו ועינו	ולא יטה שמאלו גם ימינו
בעת יאכל ימלא פיו דגנו	ועת ישתה ימלא את גרונו
ואיך יודה בברכתו לקונו	כמתנמנם והיא תחת לשונו
ולא יאכל עדי ילעוס בשונו	וברכתו בהלעטת לשונו
במדה זו יגלה את שאונו	אשר עובד למאכלו ובטונו

דיני ברכת המזון

צריך לישב בשעה שמברך בין אם היה הולך בביתו כשאכל או אם היה עומד
או מוסב כשיגיע לברך לריד לישב כדי שיוכל לבוין יותר וגם לא יהיה
מוסב שהוא דרך גאווה אלא ישב באומה ושבעת וברכת אותיות וש"ב ע"ת וברכת.
קפ"ג ס"ט. והב"ה כתב בשם הפוסקים ובשם האר"י זלה"ה וראש שמים והא נזכה
בשעת ב"המו להתעטף במלבוש העליון וגם להניח הכובע בראשו ולא יברך כמלכסת
הקטנה ואף כשהוא מברך ביחוד ונהוג כך כדי שיהא מורה שמים עליו ויעורר
הכוונה. ס"ק י"ח. מעשה ח"י על רבי ישראל הנאג'רה שבאו המלאכים וכו' ובא
מלאך א' והקימם וכו'. אסור לברך והוא עוסק במלאכתו. סי' ב'. ואפילו תשמיש
קל אסור. ב"הט. לא ירמוז בעינו ולא יקרוץ באלבעותיו שזהו הפסק כמו לענין בין
תפלה של יד לשל ראש. הלק"ט סי' נ"ז. לריד להשמיע לאזניו מה שמוציא בשפתיו
ואם לא השמיע לאזניו ילא ובלבד שיוציא בשפתיו. קפ"ה ס"ב. וכתב מ"א אם
מחמת חולי או אונס אחר קרא בלבו ילא כמו בעל קרי. ומוהר"א א"ר נר"ו בשם ס'
החרדים כתב דרוכ הפוסקים הסכימו שאם לא השמיע לאזניו לא ילא. אף אם
נשתכר עד שאינו יכול לברך בפני המלך כראוי מדינא וכול לברך ב"המו ולכתחילה
לריד לברך קודם שיבא לידי כך. מ"א. למה אין ק' כב"המו לומר שהזהיר לברך
ב"המו

דיני ברכת המזון

קא

ב"המו בכוונה אין שולט בו לא אף ולא ספק ולא קאף ומזונותיו מזוין לו בכבוד כל
ימיו. ב"הט עט"ז. ומה שאנחנו אומרים המעדיף וכו' שמא נתחלפו (הגורקאות)
הנסקאות על הימים הראשונים. כתוב בס' חקידים סי' מ"ו מעשה באדם א' שמת
לפני זמנו כמה שנים לאחר י"ב חדש נתגלה להם בחלום לא' מקרוביו שאל לו איך
אתה נוהג בעולם שאתה שם א"ל בכל יום דנין אותי על שלא היתו מדקדק לברך
ברכת המוציא וברכת הפירות וב"המו בכוונת הלב ואומרים לי להנאתך נתכוונת
ואפילו שעברו עלי יותר מי"ב חדשים שהוא משפט הרשעים אין דנין אותי פורעניות
חזקות כמו הו"כ הראשונים. כתב הרב בעל ח"י ח"א דף ק"ט אס יש לו ספר לפניו
כדי להביט בו ולכוין כראוי מה טוב ומה נעים יופיו כי המכתב יעורר הכוונה
ובפרט דשכיח שזרות ואמרו על הקב"ה החסיד מוהר"ר משה קוריו"ל ע"ה שהיה
מחזר אחר סדור להתפלל מנחה ושאלו לו תלמידיו למה לא היה מתפלל על פה
והשיב כי זה לו עשרים שנה קבל עליו שלא להתפלל אפס מתוך הכתב ואם כה אמרו
בעמידה דלא שכיח שזרות כ"ס אחר הקעורה. בשם שבעמידה אינו רשאי לזוז
ממקומו כך בב"המו לא יזוז ממקומו. שם. ובזוהר פ' תרומה כיון דמברך בר נש
שכונתא איתא קמיה והיינו דאמר ואכלת לפני ה' אלהיך. ומעשה בהרב המופלג
הרב מרדכי מסכנות ע"ה פעם א' עברו אל ביתו שלשה חכמים גדולים לזורק מזה
ומלחוקו וישב על ברכיו ופניו כלפי מעלה וידיו פרושות ומברך ב"המו ומעולם
כוונתו לא שם לבו אל חכמים אשר באו אל ביתו ולא הרגיש ולאחר שהשלים הברכה
קם על רגלו ואמר בואכם לשלום אל נא תשת כבוד תורתכם עלי חטאת כי היתו
מדבר עם קוני לנזכר ושכחוהו חכמים. ח"י ח"א דף ק"ט ע"ב. כתב הרב החסיד
בעל ר"ח בשער הקדושה פרק ע"ו כשיברך יתן אל לבו ענין רבי ישמעאל בני ברכני
היות הוא יתברך ויתעלה הכל לריכוס אליו והוא אינו לריד להם אלא שחשקו להתברך
ע"י התחזונים כדי שיהיה בהם הכנה להשפיעם מטובו. נשים חייבות בב"המו אכל
אינם מוציאות את האנשים שחייבין ספק אם דאורייתא או דרבנן. קפ"ו ס"א. קטן
חייב מדרבנן לחנכו. ס"ב. וילמד לאנשי ביתו לומר בריך רחמנא מריה דהאי פתא
דיש בזה אומרים דבריעבד גם האיש יולא הכי וי"א שיחתום דין כולא ויולא ברכת
הזן כמ"ס סי' קפ"ז. אשה שנסתפקה אם בירכה ב"המו אם לאו פטורה מלברך.
עיון למוהר"א נר"ו. נרדס בשונה בתוך ב"המו ולא ידע באיזו ברכה עומד חוזר
לראש ב"המו. שם בשם מהר"י מולכו. כל הברכות אם נסתפק אם בורך אינו חוזר
חוזר מב"המו שהיא דאורייתא וכתב מוהר"א נר"ו בשם פ"ח שאם נסתפק בב"המו
וחוזר אומר גם ברכה רביעית. אשה לא תאמר בב"המו ברית ותורה. קפ"ז הגה.
אין לומר אבינו רוענו בחול"ם אלא רענו בשב"א. קשל"ה דף כ"ט. ג' הטובות
בסדר הזה היטיב מטיב וטיב וכן ג' גמולות עבר הוה ועתיד כן נסתחת מרן בסיומן
קפ"ט. לריד לומר ג' לנו הטיב לנו מטיב לנו וטיב לנו והוא עד"הס. כתבי האר"י
זלה"ה. י"א דאמרינן בונה ברחמינו ירושלם. הגה ס"ד. אכל דעת מרן אינו כן.
עיון ככ"י סי' קפ"ח. וכתב עט"ז נ"ל הטעם שהתחול ברחם חותם נמי ברחמיים
דקוי

דיני ברכת המזון

דהוי חתימה מעיני פתיחה ולא כמו שכתב הכולבו שאין לומר רחמים בבנין וירושלם משום דכתיב טון כמשפט תפדה וטעות הוא דרוקא הפדיה כמשפט אבל להיותה מבונה ומתוקנת בכבודה יותר מן הראשון הוא ברחמים. אם לא אמר כר"ס אלהינו ככ"המו אין מחזירין אותו ואם נזכר קודם שהתחיל הטוב והמטיב בין כיום בין בלילה אומר ברוך שנתן ראשי חדשים לעמו ישראל לזכרון בלא שם ומלכות ואם לא נזכר עד שאמר הטוב והמטיב אינו אומר ברוך שנתן וכו' דאינו חייב לחזור דאינו חייב לאכול פת. סי' קפ"ח. טעה ולא הזכיר ר"ה והחליטו בשבת ונזכר קודם שהתחיל הטוב והמטיב אומר בא"י אמ"ה שנתן שבתות למנוחה לעמו ישראל באהבה לאות ולברית בא"י מקדש השבת. טעה ולא הזכיר אלהינו בימים טובים וג"כ נזכר קודם שהתחיל הטוב והמטיב אומר בא"י אמ"ה אשר נתן ימים טובים לישראל לששון ולשמחה את יום חג פ' הזה בא"י מקדש ישראל והזמנים. אם בא לחתום ברכה שלישית וזכר ואמר בא"י למדני חקיד אומר ר"ה ואח"כ חותם בא"י בונה ירושלים. מוהר"א נר"ו וכתב דלקט פוסקים לכתלה לא יעשה כך אלא אם כבר אמר למדני חקיד בדיעבד וכול לומר ר"ה ואח"ך לחתום בונה ירושלים. ואם חל ו"ט בשבת ושכח ולא הזכיר שניהם וג"כ נזכר קודם ברכת הטוב והמטיב כולל ואומר בא"י אמ"ה שנתן שבתות למנוחה לעמו ישראל באהבה לאות ולברית וימים טובים לששון ולשמחה את יום חג פ' הזה בא"י מקדש השבת וישראל והזמנים. ואם לא נזכר בין בשבת בין בי"ט עד שהתחיל הטוב והמטיב חזר לראש ב"המו. סי' ק"ו. אם חל ר"ח בשבת והזכיר של שבת ולא הזכיר של ר"ח ולא נזכר עד שהתחיל הטוב והמטיב אינו חוזר שאם נזכר קודם שהתחיל הטוב והמטיב אומר ברוך שנתן ר"ח לעמו ישראל לזכרון בלא שם ומלכות. ואם שכח של שבת ושל ר"ח ופתח בהטוב והמטיב חזר לראש ב"המו ומזכיר של שבת ושל ר"ח. סעודה ג' דינה כר"ח ק"ח. אע"כ דהכריע בסעודה ג' לעשותה דוקא בפת הוא פסק בשניהם לחומרא ולענין פסק ברכה פסק לקולא שאין צריך להוסיף ולא לחזור לראש והתם לחומרא לעשותה דוקא בפת. ע"ת. חולו של מועד אם לא אמר אלהינו דינו כר"ח. סי' ז' ג' שאכלו כאחד בשבתות וי"ט ושכחו להזכיר מעיני המאורע והם לריכס לחזור לראש ב"המו וברך כל א' לעלמו כי מיירי זמון כבר ולא. סי' ט"ו. היה אוכל וילא שבת מזכיר של שבת ככ"המו דאזלינן בתר התחלת סעודה והוא הדין לר"ח ופורים וחנוכה. סי' ק"ו. אם חל ר"ח או י"ט במולאי שבת ומשכה סעודתו כתב הב"ח דאינו אומר אלא ר"ה דבתר התחלת סעודתו אזלינן. והט"ז פסק דיוזכיר שניהם של שבת ושל ר"ח וכ"ש אם חל שבת ור"ח או שבת וי"ט דיוזכיר שניהם ועיי"ש. ונראה שיתר טוב לאכול פת גם בלילה בשכנסת ר"ח ויוזכיר שניהם דהא לשבת מ"א שאם אכל פת בלילה בשכנסת ר"ח אינו צריך להזכיר של שבת כ"ש לשבת הט"ז ד"ל שאף אם אינו אוכל בלילה פת מזכיר שניהם דערוף לפי סברתו שיאכל פת בלילה בשכנסת ר"ח ויוזכיר שניהם אבל במ"ט לחנוכה אפילו אכל פת בלילה אינו מזכיר של חנוכה דאינו אלא רשות להזכיר עיין במ"א. וכן במולאי שבת לפורים דינא נמי קני. לא נחלקו הפוסקים

אף

דיני ברכת המזון

קב

אזי אזלינן בתר התחלת הסעודה אלא לענין הזכרה אבל ז' ברכות דחתן שנמשכה סעודת יום ז' עד ליל ח' ודאי אין לברך ז' ברכות. מוהר"א נר"ו. אם לא אמרו על הנסים בחנוכה ופורים אין מחזירין אותו ויכול לאומרה בתוך הרחמן ויאמר הרחמן הוא יעשה לנו נסים ונפלאות כמו שעשה בימים ההם וכו'. קפ"ז הגה ק"ד. ענין אמר אחר הרחמן שכב"המו הע"פי שאין בו הזכרת השם וכן אחר כל תחנה ובקשה. קס"ה דף כ"ט.

מוסר לברכות הנהנין

להיות

שאין מנוג האדם שיה לפעמים יערב לו לאכול מתוך לפעמים חמולים לפעמים קרים לפעמים חמים והוא מחפש אחר הדבר ההוא השנה אז לטבעו שהש"ת בחמלקו ובחוקו ברא דברים הרבה ומינים ממינים שונים בטבעם ובטעמם להיות שמוג האדם ישתנה ואינו שיה לעולם ולכן ידקדק בברכותיהם כל מין ומין ברכה לעלמו והראויה לו ואיתא בגמרא ברוך ה' ויום ויום וכי ביום מברכין בלילה אין מברכין אלא כל יום ויום ברכה הראויה לו ולא יפטור עלמו כשהכל שקללוהו וקראוהו כור אלא וברך כדניס וכמשפטם שכל אחד ואחד יש לו תועלת בפני עלמו. כתב הרב ח"י ח"כ דף קכ"ו ע"כ פגם הנחנה מן העו"ה בלא ברכה אשר חכמים הגידו הגזל את חבריו אפילו שיה פרוטק כאלו גזל את נפשו וק"ו לשכינה י"ד ידות שגזל מהקב"ה ומכ"י וכבר משניהם אשר דמיהו לירבעם בן נבט אשר חטא והחטיא את ישראל שאין מקפידין בידו לעשות תשובה. ונראה לפרש ענין שגמרה לירבעם המחטיא בני ישראל הוא כשהניח המתגלגל בזומת אם לא נתקן ע"י הברכה. ולפי דבריו ז"ל שהוא חמור יותר מן הגזלן ורואה את הדבר הזה קל ורש בעקביו לכך נאמר בני שאינו זקור בברכות גזל אביו ואמו ואומר אין פשע וחושב בדעתו מה בכך והלא לא גזלתי הפרי ומה לי אם יברך ברכה זו או ברכה אחרת ומה בכך אם יברך ברכה שאינה צריכה ולבטלה רחמנא ליללן ולא ידע כי כנפשו הוא ומשחית נפשו הוא יעשנה שהוא עון פלילי ועליו נאמר הוי מושכי העון בחבלי השוא. ובספר החסידים סי' מ"ו מעשה באדם א' שמת לפני זמנו כמה שנים ונתגלה בחלום לאחר כמה שנים לא' מקרוביו שאל לו איך אתה בעולם שאתה שם א"ל ככל יום רנין אותי על שלא הייתי מדקדק בברכת המולאי וברכת הפירות וב"המו כוונת הלב ואומרים לי להלאתך נתכוונת שאלו והלא אין משפט הרשעים אלא י"ב חדש בלבד וכבר עברו עליך יותר מיב"ח ועדיין רנין אותך א"ל אין רנין אותי פורעניות חזקות כמו דינים הראשונים. וא"כ עונש על כוונת הלב בברכות מה יהיה משפט המזולזלים בקדשי שמים לאכול בלי ברכה עד בלי די. והרד"א כתב שמה שאמרו אקור ליהנות מן העו"ה בלא ברכה פירושו בלי ברכה המיוחדת לאותו דבר ע"ש ולכן יתאמץ בכל עזו לתת לב ללמוד ולירע

ולדע בטיב הברכות ויהיה שגור בדינים אלו היטב. עוד כתב הרב ח"י דף קכ"ו
 ע"י הברכה גורם להמשיך שפע עליון ע"י כח הברכות והשר הממונה על אותו
 הפרי מתמלא משפע זה כדי לגדל מפרי שנית ולכן הנהנה בלא ברכה גזלן הוי כי
 אכל הבריה שהרוחניות היה שורה בה ואכלה ומנע כח ההוא מן העולם והיה ראוי
 להמשיך לו ברכה מלמעלה והכח הממונה על זה בטל וריק מאותו השפע שהיה
 בידו ולכן נקרא גזלן. וגם אמר באלו גזלו אביו ואמו כי האוכל בכוונת הברכה של
 ברכת הנהנין מתקן ניטוי נשמתו והניטויות הנוגעים בנשמת אביו ואמו בטעם
 קול בלע ויקראנו ואם נהנה בלא ברכה באלו גזלו אביו ואמו מניטויות השיוכים
 לנשמתם והוא חבר לאיש משחית לפי שכל כוונת המשחית לגזול ניטויות ולקלטם
 ולא להחזירם אל הקדושה כי לא על הלחם לבדו יהיה האדם כי על כל מלאך פי ה'
 וכו' שהיא הברכה המזיאה מהטומאה לקדושה ונברכת ע"י פי ה'. ומתרח"ו זלה"ה
 ביאר שיש ל' מיני פירות האילן ובעולם הבריות עשרה מהם לעומת עשר ספירות
 שלה ומפני שהם רחוקים מן הטומאה וקרוב לאילנות אין להם קליפה לא בפנים
 ולא בחוץ ונאכלין כמו שהם כמו ענבים ותאנים ותפוחים אחרונים חבושים תחת
 חרובין וכו' ועשרה מיני פירות בעולם היצירה כנגד עשר ספירותיה שהם בינוניים
 בין עולם הבריות ובין עולם העשייה שאינם קרובים לטומאה כמו עולם העשייה
 ולא רחוקים כמו עולם הבריות ולכן גרעונו הזרע שבתוך הפרי אינו נאכל והם זתים
 ותמרים וכו' אבל על כל פנים המאכל חושף עליהם מלמעלה ולא בפנים ממנה
 ועשרה מיני פירות בעולם העשייה לעומת עשר ספירותיה ונאכל מה שבפנים וזרק
 מה שבחוץ כמו רמונים אגוזים שקדים לוזים וכו' שקליפת הפרי מחוץ בינו ובין
 עולם התמורות כדי שלא יקבל טומאה הי"ה ורקליפה רבוקה בנפש והנה בעשר
 ספירות דבריות נכתבר מהם כל הפסולת ונשאר כלם טוב. ואילן סרק הוא להפך
 שהוא הכל רע שהכל הוא קליפה. והנה כנגד עשרה פירות דורות שהמוח מלבר
 והקליפה מבפנים שהוא הגרעין שבתוכם כנגד זה הקליפה כשניטון הקדושה שנפל
 הוא גדול ולא יכלה הקליפה לסבול כל אותו האור בקרבה נכנסה הקליפה תוך
 הקדושה ונעשית הקדושה מקיף אליה. וכנגד עשרה פירות דעשים שהמוח מלגאו
 והקליפה חופפת עליו מבחוץ בקליפה אל המוח. לא ולמד כי אין דבר גשמי פה
 למטה שאין דוגמתו למעלה כי גבוה מעל גבוה שומר וגבוהים עליהם ואשר המה
 בעולמות התחתונים המה כל העליונים כי אם לא היה מלל לא היה כל. ונראה
 לומר שלכך הפסוק חלק פירות שנשתכחה בהן ארץ ישראל בפסוק ארץ חטה ושעורה
 לב' ארצות ארץ קמח וארץ בתרא ולא כללם בארץ אחת גפן ותאנה שהם בעולם
 הבריות בארץ קמח וזית שמן ודבש שהוא תמרים שבעולם היצירה בארץ בתרא
 והרמון שהוא בעולם העשייה כנז' הניחו בארץ קמח עם הענבים והתאנים שהם
 בבריות שלפי שהרמון הוא בעשייה שהיא קליפה קשה שם לכך סמכו לבריות למתקן
 דכמו זה איתא בסידור האר"י זלה"ה שסמך החלבנה שהיא רוחה רע והיא האחרונה
 עם הלרי והלבונה זכה שהם עליונים כדי למתקה ע"י ש שקריאת הדברים בזה הסדר
 עושים

עושים פעולתם. ואכילת הפירות בכוונת הברכה מתקנת לו אשר פגם בכריתו שהוא
 עץ החיים וגם לתקן עון אד"הר עיין בח"י דף קכ"ד. ונראה להביא משל לזה שאם
 היה האדם חולה והגיע עד שערי מות ואינו יכול לסבול הסמים המרים והקשים
 לרפואתו וכא רופא א' ונתן לו ממתקים לרפאות את חליו שיש כח בסגולתם לרפא
 החולי והוא כמה מגיע לו שמחה גדולה שמלא לנפשו תרופה בלי זער. כן הדבר
 הזה אין לך חולי הנפש כמו פגם הברית כנודע ועון אד"הר כל זמן שאינו נתקן כראוי
 אהנו עזורים בכור הברזל ואם בכוונת ברכות הנהנין נמלא תרופה לחולאים
 ההם בדבר קל שאין בו זער אלא באזהרתו ושימת עיניו על מצות ה' כמה רריך
 האדם להיות שם על לב לברך הברכות בכוונה גדולה וללמוד דיני הברכות ולא
 יעבור עליו לכל דבר ח' קטנה או גדולה או בברכה שאינה ריבה או שלא בכוונה.
 כתבו המקובלים שהמברך בלא כוונה או ברכה שאינה ריבה הוא מעין הולאת זרע
 לבטלה שברית הלשון מכוון לברית המעור וכשמוציא קדושת השם הוי"ה לבטלה
 בלשונו הוא מעין זרע קודש לבטלה שמוציא הקדושה שלא במקומה. ועל הנושא
 ש"ש לבטלה כתב הרב ח"י בשם הרמב"ן דמ"ש על הנושא ש"ש לבטלה חייב לנדוהו
 ואם לא נדוהו הוא עלמנו חייב נדוי דקאי אמוכיר עלמנו שאף שלא נדוהו שום אדם הוא
 יחלוץ מנעליו וישב בקרקע כנדוי ויבקש מג' שיתירו לו ובכן בהכנתו נסלק לו
 ואם לאו עליו נאמר אם לא תשמור לעשות וכו' ליראה את ה' הנכבד והנורא וכו'
 והפלה ה' רחמנא ליגילן ע"י ש. וכתב בדף קכ"ו ולמשכילים ינעם שלא לאבד זמן
 זמנם וזמניהם אחר חריפות הדרושים והפלפולים אשר לא היו לדבר הלכה אשר המה
 יתערתו לכוות בגחלתם של תורה ותורה אשר כזאת לא מנגא ולא מללא ועליהם
 תבא ברכת טוב בפנותם בפלפול החכמה לדבר הלכה לא זולת אשר היא עיקר
 לדבר ידועת עבודת הבורא להוסיף משפט לאשורו וביותר במשפטו מילי דברכות
 ישוטטו לבקש את דבר השם בשרשיו וקעפותיו ופארותיו דבר דבור על אופניו לא
 יעדרו דבר ברוב עסק העיון בהם ועיקר מגמת פניהם בתחלת עיונם תהיה במילי
 דברכות אשר הן מקצוע גדול בחכמה. ובכתבי האר"י זלה"ה כבר נודע שהרבה
 ניטויות קדושה יש ברומם וזומת ובעל חי בלתי מדבר וכשאוכל הדבר ההוא בברכה
 בכוונה כדון וכהלכתה אז מתקן בזה תיקון גדול שמעלה הדבר למדרגה שלמעלה
 הומנו שאם אוכל לומח מתקנו למעלת בעל חי בלתי מדבר וכשאוכל בשר מתקן
 הניטון ההוא שיש במאכל ע"י ברכתו למדרגת אדם שהרבה ניטויות יש במאכלים
 ובפרט ברגים כראיתא בכתבי האר"י זלה"ה והניטון שבא במאכל ההוא אם הוא
 מתקן לא היה בא בתוך המאכל ולכן אם יברך על המאכל בכוונה באזהרת הברכה
 הראויה אז תקף יתקן הניטון ההוא ואם היה בברכתו עבירה או שלא בכוונה או
 לבטלה או שאינה ריבה שמלכד שאינו מתקן אלא גם הניטון ההוא שאינו מתקן
 מחטיו ועבירה גוררת עבירה. ונראה שלכן דמוהו לירבעם בן נבט שחטא
 והחטיא שש' שאינו מברך גורם שיכנס הניטון ההוא בתוכו ומחטיו ונמלא שגורם
 חטא לעצמו ולניטון ההוא שבא בו והוא תמיד חוטא ומחטיו פקח עיניו וראה כמה
 חטאים

מוסר לברכות הנהנין

חטאים ועוונות יש עליך ועי' גרמת בעוונותיך להיות נלוותה קדושה ס' ברוך הקליפה . ובברכת הפירות והנהנין כדת ובשורה אתה עושה תיקון גדול לזה כתיקון המגביל לפגם מדה כנגד מדה שפורה נלוותה קדושה כבר אתה באזהרתך בברכות ככל האמור אתה מקבץ נרחיק חול בלע ויקיאנו ויהיה לך תרופה גדולה ואיך כדבר קל תאבד טובה הרבה וחוץ ממה שאתה מאבד הטובה אתה מפסיד מה שבידך כאמור . לכן אחי עורה והקילה משנת תרדמתך לבל תפול בשחת ואנייר לך המכשול הזה סיבתו מהירות האכילה שבכוחו לאכול ידמה לכהמה שטורפת ואוכלת מיד אבל ישים ה' לנגד עיניו תמיד ויראה האוכל בעיניו כקדשי שמים וישים סכין בלועו אם בעל נפש הוא עד שיטקול בדעתו כוונת הכרחה ומה היא הכרחה עד שתהיה כדון וכהלכה אז ילך לבטח דרכו והיה פרוי למאכל ועלהו לתרופה :

שיר למוסר הנוצר

הוי זהיר לברך הברכה	נשועה תוך לבבך ופיך
ולא תשים בברכתך מכוכה	לבטלה וגם אינה צריכה
ותבל זה אשר תראה ותחזה	הנאתה אסורה וחשוכה
בברכתך אשר היא לך ערוכה	קנה אותה ותהיה לך משוכה
ואיך בקל יהא שוה ונשקל	לירבעם אשר הלך חשוכה
מאוד יהיו ברכות כהלכה	להעלות פגם צדיק ארוכה

דיני ברכות הנהנין

דיני הברכות ושלא יהיו לבטלה והפסקן וספיקן ושעותן ונמלק

אלו דברים הנריכים לסעודה מהאר' זלה"ה . קודם הסעודה יתורה וביום שבת ויהרהר תשובה בלבו . לא יאכל עד שיטאל מזונו מהש"ית כמ"ש בזהר עד דינתנון מבי מלכא . אם יאכל לש"ש נחשב לו כאלו הקריב עולה ושלמים לה' . יבדוק עצמו תחלה ואם לאו פוגם פגם גדול . אכילה שהנאתך משוך ירך הימנה ולא תהיה רגיל בה . יתן לעני ואם אין יפריש איזה פרוטות לעני תמורתן . לא יענג גופו כי אם לקיומו לעבודתו ויתברך . יהיה טנוע באכילתו שלא יהיה דרך גרגרנות אפי' הוא אוכל לבדו . לא ימנע דברי תורה משולחנו אם מעט ואם הרבה . לא יאכל בשר אלא בלילה וביום דברים אחרים ע"פ התורה ובערב תאכלו בשר . יכבד את הלחם וכהפך בא לידי עניו מלבד העון . לא יאכל ולא ישתה אלא מיושב שבע

דיני ברכת הנהנין קד

שעובר על מה שזו חכמים . לא יקום במהרה אחר אכילתו כי אם ישהה מעט שיעור הברכה . לא יאכל כי אם בשתי אלבעות והיא מדת הקרטן הגדל כים ומעוף השמים תחמנו . לא יאכל בכל אלבעותיו כי הוא מדת רעבתנות מדת הקליפה . לא יבלע המוטיא פרוסה גדולה כי אם דוקא בשבת . אפילו אם אכל חלב תחלה לא יאכל בשר לפחות מקעורה לסעודה . לא יסתכל לא בפני האוכל ולא במנתו כלל כי הוא עון גדול . לא יאכל ממקום שאכלו העכברים או חתולים שקשה לשכחה . לא יאכל מוח לב כבד סי' מל"ך שש משכן הרוחות . המושך ידו מאכילתו קודם שיטבע חשוב כתענית . סעודת הרשות יתרחק ממנה כמטחוי קשת שמביאתו לירי תקלות . בלילה ושים אכילתו קלה כדי שיוכל להשכים . בחול לא יאכל כי אם פרוי אחר ובשבת ירכה כל מה שיראה . לא יאכל כי אם בשלחן ד' קרנות וביום שבת ג"כ ד' קרנות אלא שיהיה חשוב משל חול . מה טוב אם ילמוד הלכה של משנה ויש בה סוד גדול . לא יאכל כשהוא רעב ואם אוכל כסקילה לבטן : ע"כ מהאר' זלה"ה .

בל

המברך ברכה שאינה לריכה הרי זה נושא ש"ש לשוא והרי הוא כאלו נשבע לשוא ואקור לענות אחריו אמן . רט"ו ס"ד . ואקור לברך ברכה אחרת כשיכול לפטרה בברכה אחת ומהאי טעמא יקור לשוח בין שחיטה לשחיטה . עיין בכ"הט סק"ו . וכתב משם של"ה דבשבת אם הביאו לו פירות תוך הסעודה יכול להניחם עד לאחר הסעודה כדי לברך עליהם ברכה אחרונה דבשבת מותר לגרום ברכה כדי להשלים מאה ברכות וכו' . הנושא ש"ש לבטלה חייב נידוי וחייב השומע לנדומו ודוקא אם נשא כמזמר . עיין בח"י ח"ג דף קכ"ה . יתר כוונת הברכות ואזהרתן עיין לעיל בדיני כוונת הברכות קודם ברכת השחר . השומע ברכה לבטלה או ברכה שאינה לריכה או שבעה והזכרת השם מפי חבירו לשקר יאמר השומע בשכמ"לו . כשקורא בש"ס וכדבריו רז"ל וככלל דבריהם כתובים הבאים קורא כדרכו במקרא האזכרות בקריאתם . מוהרת"א נר"ו . בתחילת פתיחתו על מה שהוא מברך לריך לבין לבו אם הוא מברך על הפת או על הפירות או על היון או על השכר הכלל העולה שלא יזרוק ברכה מפיו ובעת האוכל יהיה לבו של אדם מדובק בהש"ית ויתר מכל היום וזה כנה אב ויחזו את האלקים ויאכלו וישתו . של"ה . בהיותו חייב בברכה ואינו יכול לעשותה מפני שאין ידיו נקיות או שעומד במקום שאינו נקי ויהרהר בלבו חייב הכרחה או התפלה שהוא חייב בה ויטעור על שאינו יכול לעשות מחמת אין נקי אז הקב"ה מקבל ההרהר זה כאלו היה במקום נקי והיה מברך או מתפלל . שם . מי שבירך על דבר בחשבו שהוא מתוק ונמצא מר אינו מועיל אם אוכלו שלא תהיה ברכתו לבטלה ראין זה נהנה . מתווק ברכה סי' ר"ד אות א' . שכת והכניס משקין לתוך פיו בלא ברכה פולטן . עיין סי' קע"ב בכ"הט ס"ק כ"ו . שכת והכניס אוכלין לתוך פיו בלא ברכה אם הוא דבר שאינו נמאס אם יפלטנו ויפלטנו ויברך עליו . דלכתחלה ימלא פי תהלתך . ע"ת וב"הט . ואם הוא דבר נמאס אם יפלטנו מסלקו לזר אחר ומברך . ס"ב . כתב הב"הט כסי' ר"ב ס"ק א' אם הוא פרוי שראוי לחוש שהתליע לא יברך עד שיפתח הפרי ויראה אם ראוי לאכילה . ס' חסידים . ושל"ה כתב

דיני ברכת הנהנין

כתב דוקא באגוז משא"כ בשאר הפירות שאף אם התלוע בתוכו לא יברך לבטלה
בשכיל קלופתו החיטונה ע"כ יותר טוב לברך כשהוא שלם כל פירות שיט להם
קליפה וזריך לשכרם להוליא מה שבתוכן ישכרם תחלה ואח"כ יברך דשבירתם היו
הפסק בין ברכה לאכילה דחתיכת הלחם בין ברכה לאכילה היו הפסק דיכול לחתוך
הלחם בלי הפרדה קודם הברכה כשכיל הכי נחשבת חתיכת הלחם בין הברכה
לאכילה הפסק כ"ש בשבירת הקליפה עיין ע"כ כלל ה' בירך על פרי האדמה
פרי העץ לא יא"ר ר"ו ק"א ואותם הגדלים על האילן ומברך פרי האדמה משום
דלא נגמר פריין או שאינן עיקר הפרי הם בירך פרי העץ ולא מ"א הילכך כשהוא
מקופק בפרי הם הוא פרי העץ או האדמה מברך בורא פרי האדמה ומ"ש ועל
הכל אם אמר שהכל ולא הוינו הם אין מי שילמדנו ואם לאו חייב לילך ולשאול או
אם אפי' אחר שלמד ונסתפק בדיון כמ"ש במקום אחר היו לפניו פרי עץ ופרי
האדמה ובירך על פרי האדמה ונתכוון לפטור על פרי העץ יא"ר וכתב ע"ת דוקא
אם נתכוון אבל כסתם אין נפטור הפרי העץ כל מחלוקת שהיא בברכות עלמין יש
לנו להקל שמה ויוליא ש"ש לבטלה אבל מחלוקת כעשיית המנוה לריך לברך שהרי
לדעת אותן פוסק שפיר מקיים המנוה שהרי מלות תפילין שמברכין על סכרת רש"י
ואפי' ר"ת חולק עליו תפלה לדוד ר"פ פ"ב כל הברכות לריך שלא יפסיק בין ברכה
לאכילה יותר מכדי דבור (דהיינו שאלת תלמוד לרב שלום עליו רבי ומורי) ט"ז
כתב המ"א שתיקה בלא דבור בכתלה לא ישחק בין ברכה לאכילה אבל כדועבר
אפי' אם שתק זמן מרובה אין לריך לחזור ולריך להשמיע לאינו ואם לא השמיע
לאינו ולא ובלבד שוליא בשפתיו ק"ג רוב הפוסקים סוברים שאם לא השמיע
לאינו לא יא"ר עיין בב"המז' אם לבו רואה את הערוה או ראשו מגולה אסור
לברך ק"ג ועיין לעיל מה שכתבנו ע"ז דיני מחניך קרוש כל דבר שמברך עליו
לאכלו או להרויח בו לריך לאחזו כימינו כשהוא מברך ס"ד וכתב המ"א שלא יתחוב
בסבין אין לברך לא על אוכל ולא על משקה עד שיביאחו לפניו ק"ה בירך
והביאחו לפניו לריך לחזור ולברך פעם אחרת ק"ה אבל מי שבירך על פירות
שלפניו ואח"כ הביאו לו יותר מאותו המין או ממין אחר שברכתו כברכת הראשון
אם דעתו על כל מה שיביאו לו אין לברך ואם היה נמלך ממש לריך לברך ובסתם
כל זמן שמונחים לפניו מהראשונים מחלוקת בין הפוסקים ומספק לא יברך
וירא שמים לא יאכל ומיהו דוקא כמיני פירות אבל שמה שברך לו דגים
אע"ג שהיא ברכת ה' לריך לברך אח"כ היה דעתו עליהם אע"פ שביאם למתק
השתייה מ"א ואם אין מונחים לפניו מהראשונים לכ"ע לריך לברך עיין להרמ"א
בס"ק ז' שכן פסק והעלה וטוב לזהר לכתילה להיות דעתו על כל מה שיביאו
לו הג"ה אם בעודו מברך הביאו לו פירות יותר יפים ויכול ויכול מהראשונים תחלה
כיון שבירך עליהם ומיירי שהיה בדעתו לפטור היפים דאל"כ לריך לחזור ולברך על
היפים מ"א נטל בידו פרי לאוכלו ובירך עליו ונפל מידו ונאכר או נמאס לריך
לחזור ולברך אע"פ שהיה מאותו מין לפניו כשבירך על הראשון רק שלא היה עליו

דעתו

דיני ברכת הנהנין קה

דעתו לאוכלו הנה ולריך לומר בשכמ"לו על שהוליא ש"ש לבטלה ואם אמר כשנפל
בא"י ולא אמר אלהינו יקיים ויאמר למדני חקיך שיהא נראה כקורא פסוק ואין כאן
מוליא ש"ש לבטלה וכתב מ"א ורמ"ש מור"ם רק שלא היה דעתו לאוכלו פי' שלא
היה עליו דעתו בכיבוד דבסתם לא אמרינן דדעתו על כל מה שלפניו ובהמבי"ט
קי' רכ"ד משמע דבסתם דעתו על כלם עיין ש' ולכן מן הספק אם היה בכתם לא
יברך שנית ועיין מ"ש לעיל בקי' מ' עוד כתב אם בירך על המים ושמע שיט מת
ישתה מעט מן המים וישפוך השאר לקח כוס שכר או מים ואמר בא"י אמ"ה על
דעת לומר שהכל וטעה ואמר בורא פרי הגפן מסקנת כל האחרונים אע"פ ששטעה
שהזכיר שם ומלכות שהם עיקר הברכה נתכוון לברכה הראויה כיון שאמרם שלא
כהוגן לא יא"ר עיין קי' ר"ט בה"ט ק"ק א' אם לקח כוס שכר או מים וסבור
שהוא יין ופתח ואמר בא"י אמ"ה על דעת לומר פרי הגפן וזכר שהוא שכר או
מים וקיים שהכל יא"ר כיון שאמר כהוגן ר"ט ק"א לקח כוס שכר או מים ובירך
בא"י אמ"ה בפ"הג ותוך כדי דבור (דהיינו שלום עליו רבי ומורי) כמ"ש לעיל בשם
ט"ז נזכר שטעה ואמר שהכל נהיה בדבורו וכן היתה ברכתו אמירתו בא"י אמ"ה
בפ"הג שהכל נהיה בדבורו ולא מ"ב וכתב מ"א ק"ק ב' כאן מיירי דידע שהוא
מים רק טעה בדבורו אבל אם סבר שהוא יין ואמר בפ"הג וקיים שהכל נהיה בדבורו
לא יא"ר כל הברכות אם נסתפק אם בירך אם לאו אינו מברך לא בתחלה ולא
בסוף חוץ מב"המז' מפני שהיא של תורה ק"ג וכתב הטור דגם ברכה מעין שלש
של ז' המינים היא דאורייתא וכ"כ ב"י בשם הרשב"א והרא"ש על כן ראויו לכל ירא
שמים שיאכל עוד מאותו מין ויברך אחריו ויוליא על ספק שלו ט"ז או יאכל מין
אחר כשיעור ובלבד שיהא מ' המינים מי ששתה מים ולא בירך ברכה אחרונה
ואח"כ שתה יין וחזר ושתה מים אפי' שברכה של יין פוטור מים אחרונים עכ"ז אינו
פוטור הראשונים ולריך לברך על מים הראשונים תפלה לדוד ר"פ פ"א :

ברכת פירות האילן

כתוב בסדור האר"י זלה"ה ר"פ ל"א יקיים מילי דברכות על כל דבר ודבר מה
שמברכין עליו כי ח"ו הפוער עלמו בברכת שהכל נקרא בור שקללוהו
חכמים כתב הרב ח"י ר"פ קכ"ו ואני שמעתי ממורי ז"ל שמ"ש האין מאן דבעי
למהוי חסידא לקיים מילי דברכות שלא יתכן על הנהנה מן העו"ה כלל ברכה
דהוא רשע מקרי או ברכה לבטלה או שאינה לריכה וחבר הוא לאיש משחית
אפס היתה מאמרן על המדקדק בטיב דיני הברכות לתת לכל מין ומין ברכתו ואל
יפסיק לו על הכל שאמר שהכל יא"ר ודע שמ"ש ז"ל על הכל שאמר שהכל ולא היינו
דוקא שאין מי שזוידענו אפילו שהולך ושאל אינו מוליא מי שזוידע כגון שהוא במקום
שאין ת"ח אבל אם יש ת"ח שישראלנו אינו יכול לאכול דבר שהוא מקופק בו עד
שישאל או אם כבר למד אלא שהרין הוא מקופק אללו אז יכול לפטור עלמו בברכת
שהכל 27 כז

ברכת פירות האילן

שהכל כמ"ש הפוסקים. אם נתערב וין בשכר אזלונן בכרכתו אחר הרוב. סי' ר"ב
ס"א הגה. כתב חקי חיים אות ב' תחלה יטעמנו לראות אם הוא טעם הרוב שכר
או רוב וין יטעמו ויפלוט ואח"כ כשיקבר לו איזהו רוב וברך עליו. הבוקר לעולם
וברך עליו פרי האדמה עד שיהיה גדול ביותר ואז וברך עליו פרי העץ. ס"ב.
וברכה אחרונה שלו בורא נפשות לפי שלא נגמר בשולו לא חשבינן ליה כל עיקר
ממין ז' ומברך בורא נפשות. מאמר מרדכי. והוא כל עוד שלא היה גדול שמברך
עליו האדמה אז ברכתו האחרונה כנ"ר ומשגדל ביותר שמברך עליו פרי העץ אז
ברכה אחרונה שלו ברכה מעין ג'. ומ"ש עד שיהיה גדול ביותר כלומר שיהיה גדול
כ"כ שאף לאחר שיתבשל או קרוב לבשולו לא יהיה גדול ביותר ואז אפילו יהיה בוקר
שערין לא נגמר בשולו מברך עליו פרי העץ. אבל כשנתבשל ואינו בוקר אלא נגמר
בשולו מברך פרי העץ ואין שיפור לדבר דאפילו הוא קטן ביותר כל שנראה שנגמר
בשולו פרי גמור הוא. מאמר מרדכי. עוד הביא ספרת הב"ח בברכת הענבים
שלי פרי אכחנו בקיאים בשעור פול הלכין קילכך מספק וברך על הענבים פרי
האדמה דקיימא לן אם בירך על העץ פרי האדמה ולא והשינו הרב ז"ל דאף דביעבר
י"א מ"מ לכתחלה לריך לברך על כל מין ומין ברכה הראויה לו ודחה דבחייו. וכתב
ואפשר לישב דברי ב"ח ז"ל מאחר שיש מקום לטעות יש לחוש שאם יברך בפ"ה
שמה יודמנו לו ב' גרנרים שלא נגמרו ואוכל אותם בכלל שאר ונמלא שאינו יולא
בברכת פרי העץ וזה מ"מ ולכן לעולם יברך פרי האדמה כנ"ל לרחוק אבל אין כרי
לזה לכתור המנהג. עיי"ש. הכלל העולה ורא' שמים שמברך על הענבים לא יאכל
עמם גרנרים החמוטים שלא נתבשלו שהם כמו הבוקר שברכתם האדמה והוא
בירך על הענבים פרי העץ ונמלא אוכלם בלא ברכה שברכת העץ אינה פוטרת
האדמה. ואף דפרי שלא נגמר דברכתו האדמה אם בירך עליו פרי העץ יולא כמ"ש
מ"א בסי' ר"ז ס"ק א' הוינו דוקא בדיעבר אבל לכתחלה לא. ושאר כל האילן
משוי"א פרי וברך עליו פרי העץ ובלבד שלא יהיה מר או עפון ביותר עד שאינו
ראוי לאכילה אפילו ע"י הרחק שאין מברכין עליו כלל. ואם מתקן ע"י האור מברך
עליו שהכל. מ"א. וזהר שלא לאכול פרי שלא נגמר בשולו שעדיין הוא מר או עפון
שקשה לנוך כחרבות כמ"ש הרמב"ם ז"ל. גרעיני הפירות המתוקים העלה מוהר"ח א'
נר"ו בב"י דיש לחוש לחולקים ויברך עליהם שהכל. ואם מרים אינו מברך עליהם
כלל ואם מתקנים ע"י האור מברך עליהם שהכל. ס"ג. אפילו גרעיני הקטנים בשל
תפוחים וכתובים מברך שהכל. ע"ת. שקדים המרים כשהם קטנים שיעקר אכילתם
היא קליפה החיטונה מברך פרי העץ וכשגדלו עיקר אכילתם מה שבפנים והוא מר
אינו מברך כלום ואם מתקן ע"י האור מברך פרי העץ. ס"ה. תמרים שמועכן ביד
ועשה מהם עיסה אפילו הוליא גרעיניהן מברך פרי העץ ולבסוף ברכה מעין ג'.
ס"ז. ולא דמי לפירות שנמחו לגמרי שמברך עליהם שהכל רביון שהם תמרים בעין
כלומר שהוא גוף הפרי אע"פ שנתמעך חשוב כעיקר הפרי. עיין במאמר מרדכי.
וכתב אלו המקורן שעושים משקדים כתובים הרבה עם תערובת סוקר (והוא כמו

שקורין

ברכת פירות האילן

קו

שקורין אלנינו לזונת או מדקוק בערבו) לדעת מרן שיברך עליהם פרי העץ דנהי
שאין לרתת הפרי עליהם מ"מ במלתיהו קיימו וכן בשאר פירות שהם מרוסקים
לגמרי ומערכים עליהם סוקר בפ"ה הע' לדעת מרן כיון שעיקר גוף הפרי שם ולא
המשקה לבר כנ"ל. אבל לריך שיהיו השקדים יותר מן הסוקר שאם לאו בטלים כרוב
ולכן לריך להתישב בדבר. הקמר"דיון שקורין אלנינו בערבו נראה דיברך שהכל שכל
פרי שנמחו לגמרי ולא במלתיהו קיימו וברך עליהם שהכל ואם בירך עליהם פרי
העץ יולא. ועיין בע"ב כלל ה' בס"ב. אח"כ ראיתו בפירוש למתה"א נר"ו בכר"י
סי' ר"ב ס"ק ב' שכתב וכן הקמאר"דיון שעושים ממישמש"ם מברך שהכל. דבש הזב
מתמרים מברך שהכל דזיעה בעלמא הוא וכן כל משקין היוצאים מכל מיני פירות
חוץ מותים וענבים מברך שהכל ולבסוף כנ"ר. ס"ח. מי ענבים שנקפה מברך
שהכל. מוהר"ח נר"ו בב"י. על הנזבלות שהם תמרים שבשלים ושרפס החום מברך
שהכל. ס"ט. וכן פירות שנשרו ונכלו ונפלו לדרך קודם גמר בשולם מברך עליהם
שהכל. פירות ששראין או בשלים במים אע"פ שנכנס טעם הפרי במים מברך שהכל
ולבסוף כנ"ר. ס"ז. ולא דמי למו סלקא דמבואר בש"ס דמברך עליהם האדמה
אפילו על מימיהם לבר דהתם כיון דרוב אכילתם ע"י סליקה מי סליקתם כמותם
אבל מידי דליגת דרכיה למשלקיה אלא למוכלינהו בעיניהו בהנהו לא אמרינן שיהיו
מימיהן כמותן. מאמר מרדכי בשם הרשב"א. ובפירות יבשים ששלס כגון תפוחים
אגסים גורגרות הביא ספרת הב"ח דיברך על מימיהם פרי העץ והשיג עליו והעלה
דיברך על מימיהם שהכל. עיי"ש. ליר של פירות שנכבשו אין לברך רק שהכל. כגון
ליר מלפפונות וקשאין וכו'. דהא לא נכבשו להוליא מומיהן. ח"ח אות ב'. ומי
שריית תאנים מברך עליהם שהכל ולבסוף ברכתו בספק אם ברכה מעין ג' ולכן
ירא שמים לא ישתה אותם אלא כהוך השעורה או יאכל פרי מו' המונים וגם ישתה
מום כרי שילטרך לברך ברכה מעין ג' וברכת כנ"ר. ס' י"א. ומי שריית תאנים כנ"ל
זמן שלא משך המים מהם והבדיל מן המוקים דינס כמו מי שריית תאנים כנ"ל
ואם המשך והבדיל המים מהם הו"ל וין ומברך בפ"הג ולבסוף ברכה מעין שלוש
דגפן. והוא שהלמוקין יהיו בהם לחלוטית שאם ידרוך אותם יולא מהם דבשן אבל
כשיעלרו אותם לא יולא עמם שום לחלוטית דבש לא. ודוקא כשהלמוקין מעורבין
עם המים ואוכל למוקין ושותה המים (כמו בשריית הקשמט) ואז הו"ל כמרק של
כל הפירות אבל אם נמשכו וכו' כלומר שאין כוונתו לאכול הלמוקין רק להמשיך
מהם הוין אז אפילו שתה מהם מהכלי שהלמוקין בתוכו מברך בפ"הג ולא כפי
המשכה. עיין במ"א ס"ק כ"ז. מי לימונים ונארנג' אין לברך עליהם אם שתה
אותם בפני עצמם דאזוקי מוזק ואם ע"י סוקר וכו' מברך שהכל. הל"ק ט"ח א'
סי' ג'. כל הפירות שטובים חיון ומבושלים כגון תפוחים ואגסים אכלן בין חיון
בין מבושלים מברך בפ"הע. ואם אין דרך לאכלם חיון אלא מבושלים אכלן חיון
מברך שהכל מבושלים פרי העץ. סי' י"ב. על הסוקר מברך שהכל. ומה שהולרך
מרן לומר על הסוקר שהכל לפי שיש קוברים דעיקר נטיעתן של אלו הקנים על דעת

הדבש

ברכת פירות האילן

הדבש וזה פרוין ויברך עליהם פרו העץ ולכך כתב שיברך שהכל דלפי שקוטטין אותם ומכשלים מימיהם ונקפה ונעשה כמלח ולפי שנשתנה ע"י כישול דומה למשקה היוטא מן הפירות דמברכין שהכל ועיין בס' עולת התמיד וכן המושך קנים מתוקים מברך שהכל ס' ט"ו על אגוז מושקאט (דהיינו גוז בווא בס' הע' ס' י"ז ובאה מאיכרייה שכן שמו קודם שמרקחין אותו בדבש ועיין יד אהרן) והיינו שמרקחין אותו בקוקר כשהוא רטוב והוא עיקר הפרי לכך יברך אחר הרקוח פרו העץ אבל אם אכלו בלא רקוח אינו מברך עליו כלום דיינו כמו פלפל וזנגביל וכשים שנתבארו בסמוך שאין לברך עליהם כלל על קליפת נארנג' ארא שמרקחין בדבש מברך פ' הע' מ"א ס"ק י"ז ונראה שהוא על אותם שקליפתם עבים שהם עיקר הפרי שקורין דבש ומרקחין אותם וארעתא דהכי נטעי להו על קטילה בס' הא והוא דרבינו על פלפל וזנגביל וכשים ועל כל כיוטא בזה כמו (נעגליך) שהוא קרנפל שאין דרך לאכלם אלא ע"י תערובת אין מברך עליהם כלום ס' י"ז על פלפל וזנגביל כשהם רטובים בס' הא כל הפירות שירדע בהם שהם עיקר הפרי מברך עליהם פרו העץ ושאינם עיקר הפרי בס' הא ואם אינו יודע מה הוא מברך שהכל הגה כתב הרמ"א ודוקא אחר שלמד אבל מי שלא למד לא יאכל עד שילך אל חכם ללמדו :

ברכת פרי האדמה

תותים הגדלים בסנה בס' הא הגה הני כיון דכלה עליו בחורף לגמרי והדר פרח משרשיו לא מקרי עץ ס' ר"ג ס"ב וזה לשון הרוקח כל אילן שנושרין עליו בכתיו ונשאר העץ ומוטא עליו מעליו פרו העץ אבל אם מתבשם העליו וגרל משרשיו כשמשמין בס' הא השמשמין מברך עליהם בס' הא וכן משמין שמטגנין אותם בדבש מברך בס' הא ולא בקלת טועים שמברכין שהכל ס' תפלה לדוד דף כ"א וכתב שאם טוחן משמין מברך שהכל שאין לורתם עליהם כלל שם מין פרו שקורין אליונו בלשון ערב כבר אינו מן הללף שמביא מרן בס' ר"ב ונראה שדינו כמו שהביא הרב מ"א בס' ר"ג ס"ק א' שהם האדומים הנמלאים בתמוז וכו' ואין בהם אלא שרף בעלמא כנוס בתוך התרנגלים ומוטאים אותם וזורקין אותם והקליפה והגרעין אינם ראויים לאכילה כלל א"כ אין לברך כי אם על המשקה שבתוכו שהכל ואע"ג דהתם השרף כנוס בתוך התרנגלים והבא מעורבים התרנגלים עם השרף שלפו שהגרעין והקליפה אינם ראויים לאכילה אין לברך עליהם כי אם שהכל דהיינו על השרף שמוטאין אותו מיני קטניות וכשים האוכלים חיים מברך עליהם שהכל לאחר בשולם בס' הא ע"כ כלל ה' והם נתמעכו הקטניות דרך כלו מנוקב שהם דקים מאוד עד שנעשה תבשיל מקמח של קטניות מברך עליהם שהכל חת"ה ס' ר"ח ס"ק י"א ואם מיעד אותם בכף מברך בס' הא שציקר דרך אכילתן בכך שם לטון מברך פרו האדמה ס"ח וכתב ע"ת וקמט"לן דלא תומא כיון דאופו להקשות כלומר אם היו מניחים אותו זמן הרבה בארץ מתקשה כעץ והוא אמינא

ברכת פרי האדמה ק

אמינא הלא יברך עליוהו בס' הא קמט"לן דמברכין וכתב שאם נתקשה אין לברך עליו כלל דעץ בעלמא הוא בארנג'אן בס' הא מוהר"ח א"ר כ"ו בבר"י על פירות שמוטאין אילנו סרק מברך שהכל ס"ד והם בעלי היער ומוהר"ח א"ר כ"ו בבר"י כתב והאר"י ז"ל היה מברך בס' הע' וכן עמא דבר על פלפל וזנגביל ובש ועל הקלאוו והוא קרנפל בלשון ערב וכל כיוטא בזה שאין דרך לאכלם אלא ע"י תערובת אין לברך עליהם כלום ס' ר"ב ס' י"ז על הזנגביל המרוקח בדבש בין כשרקוחו כשהוא רך בין המרוקח אחר שיכש מברך עליו בס' הא ס' דזנגביל שורש בארץ הוא ופרי האדמה הוא ועיקר פרויו הוא אלא דלא חזי לאכילה בעיניה כי אם ע"י ריקוח אז נעשה פרו גמור וברכתו פרו האדמה הראויה לו בלי ספק דלא נשתנית כל עיקר מוהר"ח א"ר כ"ו בס' מחזיק ברכה נעגליך שהוא קרנפל שמרקחין אותו בקוקר כשהוא רטוב ובא מארץ הודו והוא טוב למאכל מברך עליו פרו האדמה ואף שהוא מין עץ הוא אינו עיקר הפרי כמ"ש בס' הטו ס' ר"ו ס"ק ז' מרקחת שמביאין ממקומות אחרים ואינם יודעים אם הם פרו עץ או פרו האדמה מברך עליהם פרו האדמה מספק ע"כ כלל ו' על עץ קנמון שקורין קטילה מברך בס' הא ס"ל ה ושאר פוסקים והוא דרבינו ומרן בס' ר"ו ס"ג כתב על הקנמון שהוא עו"ד הנ"ד שיברך עליו בשמים משמע שאינו פרו ועל הקטילה בס' הנו' ס"ב כתב הנותן ריח טוב בפירות עיין כל זה למוהר"ח א"ר כ"ו בס' מחזיק ברכה בשמים שחוקים ומעורבים עם קוקר בשמים עיקר ומברך עליהם כדון אותם בשמים ס' ז' ואפי' שהקוקר הוא הרבה יותר מן השמים הקוקר טפל לגבי אותם בשמים עיין בט"ז ס"ק ב' הסעד הנמלא אליונו אלל הנקרות יש מרים ויש מתוקים על המר שאין אוכלים אותו כי אם לרפואה כשכיל הכטון אין לברך עליו כלל ועל המתוק אף שהוא לרפואה מברך עליו שהכל כמ"ש מרן בס' ר"ד כל דבר שהוא לרפואה וטעמו טוב והחיד נהנה ממנו מברך עליו ברכתו הראויה לו :

דיני ברכת הירקות

קטניות שעשה אותם קליות מברך עליהם בס' הא ואף שאילו עשה אותם פת אינו מברך עליהם אלא שהכל מוהר"ח א"ר כ"ו בבר"י קטניות ובשים האוכלים חיים יברך שהכל מ"א ס"ק א' אפונים הקלויים שבתוך הרק היטב עד שנעשו קמח מברך שהכל כיון שאין דרך אכילתו בכך אבל פירות שדרכן בכף אף שאינו ניכר מהותם מברך ככרכתם מוהר"ח א"ר כ"ו בבר"י ס' ר"ח אות ח' ירקות שטובים חיים ומכושלים מברך האדמה בין חיים בין מכושלים ס' ר"ה ס"א וכן כל פירות וקטניות שטובים חיים ומכושלים מברך עליהם אף לאחר בשולם ברכה הראויה להם שם קרא או סלקא וכרוב שטובים מכושלים יותר מחיים אכלם חיים מברך שהכל מכושלים בס' הא כרתו קודם בשולם האדמה לאחר בשולם שהכל דגרעו בכשולם השומים כשהם רכים ועדיין לא הזקינו מברך האדמה מכושלים שהכל

שהכל דחשבו נשתנו לגרועותא ואפילו שבשלים עם כשר אין השבת מדר עלמין אלא מחמת הכשר שבהם הגה ואפילו מי שחפץ בהם ויתר מבשלים בטלה דעתו אלא כל אדם דהולכים אחר הרוב עט"ז ס"ק ב' השומים אחר שהזקינו חיים מברך שהכל מבשלים פרי האדמה וכן רין הכללים יש בהם החילוק הזה כמו בשומים עיין בט"ז ס"ק ב' שכך העלה אס בשל ירקות כמוס וסחטן אין לברך על אותם משקין כי אס שהכל ואס לא סחטן מברך עליהם כדון אותם הירקות אף ע"פ שאין בהם אלא טעם ירק ס"ב ומיירו בירקות שרוב אכילתו ע"י שליטה ואז מי שליטתן כמותם אכל מירי דלית דרכיה למשלקיה אלא למכליהו בעונייהו בהני לא אמרינן שיקו מומיהו כמותן ועיין במאמר מרדכי סי' ר"ב ס"ק י"ז ואס בשלים עם כשר מברך שהכל דטעם הכשר שכמתק הוא עיקר מ"א ס"ק ז' אס בשל או כבש ירקות בחומץ אין לברך על החומץ לברו כברכת אותם הירקות אלא שהכל כברכת החומץ ביון שיש לו עוד טעם שלו לא הפסיד טעמו ולא דמי לבשל ירקות כמוס שלא היה בהם טעם מעיקרא אלא מה שקבלו מן הירקות עיין בט"ז ס"ק ה' אס חתך הירקות לחתיכות דקות וקטנות לא נשתנית ברכתן מפני כך ס"ד הלפת כשהוא חי מברך עליו שהכל ואס הוא מבושל או כבוש כפ"ה ס"ה

ברכת יתר מאכלים

האוכל חלמון ביצה כמות שהוא חי לפחמת הקול יברך שהכל כיון שהוא מזוני אף שאינו נהנה בטעם אכילתו נהנה במזונו מחזיק ברכה אות א' פת שעבשה מברך שהכל ומיירי בשלה נתקשה ונתקלקל לגמרי אלא שנתקלקל מעט ותבטול שנשתנה לורתו מברך שהכל ואפילו שהוא מין חטה כגון דיוקא שכרכתן מזונות או ירקות שכרכתן האדמה ומיירי שנתקלקל ועדיין ראוי לאכילה אכל אס אינו ראוי לאכילה אין מברכין עליו כלל מ"א ועל הנוכלות מברך שהכל והם תמרים שבשלים ושרפס החום וה"ה אס נפלו מן האילן קודם גמר בשולם מ"א ועל המרק שהכל דהיינו מרק של כשר דאלו מרק של פירות עי"ל סי' ר"ב ב"הט על כמהין ופטריות מברך שהכל שהם גדלים מן האויר מ"א על שקדים מתוקים שאכלן בקלופיהן כשהם רבים מברך שהכל על קורא שהוא הדך הנתוסף באילן מברך שהכל וקטעם משום דעיקר נטיעת האילן אינו אלא בשביל התמרים לא חשיב הדך פרי ומברך שהכל ע"ת ומ"א על חזין שהוא שחת שהכל והוא תבואה שלא הביאה שלוש משום דלא גמר פרי מברך שהכל רכל פירא דמברכין האדמה ולא גמר פירא מברך שהכל מ"א על קרא חיייה שהכל דעדיון לא נגמר הפרי עד אחר הבשול ולאחר שבישלו וברך האדמה כמש"ל על לולבי פנים מברך שהכל על עשבה דכרתא שהכל כיון דלא נטעו להו אינשי לא חשיבא פירא ע"ת והרם זל"ה כתב וברך האדמה על שבת וכמון וכסבור מברכין שהכל כיון דלטעמא עבידי ולא לאכילה על החומץ שערבו כמוס מברך שהכל אס לא ערבו כמוס הוא

מזיק

קח

מזיקו ואינו מברך כלום ס"ב ומיירי דדוקא בחומץ חזק שמכעב כשמטליכים אותו על הארץ אבל בחומץ שאינו חזק כ"כ וראי אית ליה הנאה מניה ובעי ברכה אפילו לא ערב בו מים מ"א ס"ק י"ג ויין דריתיה חלה וטעמיה חמרה כפ"הג אבל יין דריתיה חמרה וטעמיה חלה חלה הוא ומברכין שהכל ע"כ כלל י' ועיין במאמר מרדכי ס"ק ד' אס אינו למא למים ושותה להעביר האומלל אינו מברך כלום לא בתחלה ולא בסוף ס"ז ואס שותה שאר משקין להעביר האומלל מברך מ"א אחר קעורה המפסקת דליל ע"ב וי"הכ ששותה מים הרבה לא לפנאו אלא שותה הרבה ג' פעמים ויתר אע"ב שאינו תאב כלל אלא מפחדו שלא ימא א"כ לא יברך כלל לא בתחלה ולא בסוף כל האוכלין ומשקין שארם אוכל לרפואה או שותה אס טעמם טוב והחיד נהנה מברך עליהם תחלה וסוף ס"ח דין הסעד הנמלא אכלנו אלל הנהרות כתבאר לעיל בדיני ברכת פירות האדמה אס אנקוהו לאכול או לשותה אע"ב דהחיד נהנה ממנו אינו מברך עליו הגה כ"ש אס נפשו קלה ממנו לאכול והאכילתו בעל כרחו דאין החיד נהנה ממנו שאסור לברך עיין במ"ש מ"א בס"ק כ' אבל מאכל או משקה של אוקור מפני הסכנה מברך עליו תחלה וסוף ומיירי דטעמו טוב והחיד נהנה ממנו אבל אס אין טעמו טוב ואין החיד נהנה ממנו אין לברך עליו כמ"ש לעיל חבושים ושאר מיני פירות ועשבים שמרקחין בדבש הפירות והעשבים הם עיקר וסדבש טפל אפילו הם כתושים ביותר הילכך מברך על חבושים פרי העץ ועל של עשבים כפ"הא ס"י א' וכתב המ"א בס"ק כ"ב ודוקא שניבר מקותו ותוארו אבל אס נפסדה לורתו העלמית מברך שהכל וכמ"ס ס' ר"ב ס"ו בהגה של"ה ועיין במ"ש שם ודוקא כשנמחו לגמרי מברכין שהכל ורדים המרוקחים בדבש אס כתשן עד שנפסדה לורתן כמ"ש לעיל מברך שהכל ואס ניכר מהותו ותוארו מברך האדמה דהוורדים אינם עיקר פרי דעיקר פרי שלהם הוא הזרע והעלים הם הפרחים מ"א ומוהרת"א נר"ו העלה כבר לברך על מרקחת ורדים שהכל אף שלא נמחו עי"ש וכל מרקחת שאין בריאוס רגילים בו אלא לרפואה מברכין עליו שהכל הגה וכתב מ"א ס"ק כ"ד ומיירי שאין טובים לאכול על שתיות הקהואל לענין ברכה אחרונה העלה מוהרת"א נר"ו בבר"י שאין מברכין עליה ברכה אחרונה ואפילו אס מניחין אותה עד שתלטן ושותין אותה אין לברך ומכוונים כברכת המים לפטור הקהואל שלפניהם ואח"כ שותין הקהואל ומברכין ברכה אחרונה כל דבר שהוא עיקר ועמו טפלה מברך על העיקר ופותר את הטפלה וכל דבר שמערבין אותו לדבק או כדי ליתן ריח או לכבוע התבטול הרי זה טפלה אבל אס ערב כדי ליתן טעם בתערובת הרי הוא עיקר הילכך מיני דבש שמבשלים אותם ונותנים בהם חלב חטה כדי לדבק ועושים מהם מיני מתיקה אינו מברך בורא מיני מזונות אלא שהכל שהדבש הוא עיקר וכתב מ"א ס"ק כ"ה ופשוט דמיירי דוקא כה' מינים כדמסיים ואזיל חלב חטה וכו' אבל בשאר מינים פשוט דאזלינן אחר הרוב וכ"מ בגמ' דאמרינן כל שיש בו מה' מינים מברכין כמ"מ וקיינו

דוקא

ברכת יתר מאכלים

דוקא בשבא ליתן טעם בתערובת וכמ"ש סי' ר"ח ס"ב א"כ בשאר מינים הפילו בא ליתן טעם הולכים אחר הרוב והכי מסתבר דאטו מי שיחן כללים או חומץ לתוך התבשיל יברך על הכללים. בשמים שמניחים בתוך המרקחת אע"פ שהם לנתינת טעם אין מברכין עליהם דבטלין במיעוטן הפילו שנותנים טעם לכן נוהגין שלא לברך אלא על המרקחת ולא על הכשמים. הגה ועיין ע"ת ס"ק י"ג. שקדים שמחפס אותם בסוקר מברכין עליהם פרי העץ אף שהפרי חפוי מכל וכל. בא"הט ס"ק י"ט:

דברים שברכתן בורא מיני מזונות

פת הבאה בכסנין שמברכין עליו מיני מזונות אם אכל ממנו שיעור שאחרים רגילים לקבוע עליו אפי' לא שבע ממנו מברך עליו המוליא וב"המזו והוא שיעור ד' ביצים. כתב מוהר"ח א"נר"ו פת הבאה בכסנין יאכל פחות מנ"ד דראמס ולא מקרי קביעות לכ"ע או יאכל ע"כ ויברך ב"המזו אכל אם אכל כ"ד דראמס ואינו יכול להשלים ע"כ וברך ב"המזו. וכתב לענין שבת פת הבאה בכסנין כמעשהו בחול כך מעשהו בשבת דעל אכילת עראי יברך במ"מ ומעין שלוש וכן עמא דבר. שם. וטעם פת הבאה בכסנין שמברכין מזונות דאינו חייב בכ"המזו אלא הנקרא לחם בפי רוב העולם וקובעים עליו סעודה. לבוש. אם אכל פת הבאה בכסנין שיעור שאחרים רגילים לקבוע עליו לריד נט"ו ולא יברך על הנטילה כי י"א שאין לריד נטילה כלל כי אם ללחם גמור לפיכך יטול ידיו ומספק ולא יברך על הנטילה. ע"כ כלל כ'. והרמ"א כתב בס"ק י"ג כ"ל דאם קבע סעודתו עליו אע"פ שיאכל עמו בשר ודברים אחרים ואילו אכלו לבדו לא היה שבע ממנו אפי' מברך המוליא וג' ברכות עיין בברכ"י סי' קס"ח ס"ו שכתב למעשה י"ע ואם אכלו לבדו בענין שיאכל ממנו כ"כ שיעור שאחרים רגילים לשבוע ממנו לבדו. ואם הוא שבע ממנו וגם אחרים רגילים לשבוע ממנו כשמלפתין עמו דבר הפילו אכלו לבדו מברך המוליא כיון ששבע ממנו ככ"ל. ואם מתחלה היה בדעתו לאכול ממנו מועט וברך במ"מ ואח"כ אכל שיעור שאחרים קובעים עליו יברך עליו ב"המזו אע"פ שלא בירך המוליא תחלה. ס"ו. וכתב הר"ב מ"א בס"ק י"ד ופשוט הוא דאם לאחר שאכל מעט נמלך לאכול עוד כשיעור קביעות לריד ליטול ידיו ולברך המוליא. כל אלו יש להם דין פת הבאה בכסנין פת העשוי כמין ביסקין וממלאים אותם דבש או סוקר או שקדים וכיוצא. או עסקה שעירב בה דבש שמן או חלב ואפאה. או כענין יבשים אפי' שאינם מתובלים וכוסקים אותם כמות שהן. או לחמניות דקות היבשות שלכל אלו מברך עליהם במ"מ סעוף ז' והלכה כדברי כלם. והטעם לקולא זו כתב הט"ז בס"ק ו' דברכת מזונות פוטר הכל אפי' עסקה דהא זיין. אלא שמפני חשיבות הפת קבעו עליו המוליא וג' ברכות משום כל שאין בירור שיש שם חשיבות ואינו בכלל בכסנין יש להקל שלא להלריך המוליא וג' ברכות. ריקקים דקים שנותנים מרקחת עליהם הם טפלים לגבי המרקחת וברכת המרקחת פוטרתן. ס"ו. ואם האוכל העסקה

דברים שברכתם במ"מ קט

העסקה בפני עצמה מברך במ"מ דאז הוא בפני עצמה ואינה טפילה ט"ז ס"ק י"א. פת הבאה בכסנין אם קבע סעודה על הפת ולבסוף הביאו לפניו אלו לקינוח סעודה ר"ל שאוכלן שלא מחמת סעודה מברכין עליהם במ"מ דהו"ל כמו פירות הבאים בתוך הסעודה וטעונים ברכה לפנייהם ולא לאחריהם. ע"כ כלל ב'. והי' אכלנהו מחמת סעודה שאינו אוכלן לתענוג ולקינוח אלא אוכלם בשביל שביעה כגון שעדיין לא מילא כרסו ומבקש אוכל למלא נפשו כי ירעב הואיל ולדיריה השתא באים מחמת הסעודה נחשב לו ככשר וגבינה ותבשיל אחר שאינו מברך עליהם אף כשאינו אוכל מהם אלא מעט. שם. הקבילא דהיונו פירורי לחם שמבשלים אותם בכלי ראשון בענין שלא יש בפרורין כזית מברכין עליהם במ"מ. אבל אם הניח הפרורין בקערה וערה עליהם הותקום מכלי ראשון לא מוקרי נתבשל. עיין במ"א ס"ק כ"ה. ובענין שלא יהיה אפי' בפירור א' מכל הפירורין כזית שאם היה אפי' בפירור אחר מכל הפירורין כזית מברך המוליא וג' ברכות. ע"כ כלל ב'. ונתן טעם לפי שהם באים מפת גמור בעינא שלא יהיה בהם כזית משא"כ בפת הבאה בכסנין אפי' יותר מכזית מברכין עליו מזונות שמעיקרא אינם פת גמור. פירורין שאין בהם כזית שנתן במים והמים מתלבנים מחמת הפירורין אזל ליה הוריתא דנהמא ומברך מזונות. ס"ו י"א. ופשוט דבעינא אפי' בפירור אחר מכל הפירורין שלא יש בו כזית במ"מ לעיל וכן היה הר"ד דוד ממנו עושה שמביא בקשל"ה דף כ"א. פת השרוי ביין וג"כ לא יש בו אפי' בפירור א' מכל הפירורין כזית ופירוש ביין ארום אפי' לא נתבשל אבל נשתנה אורתו ונתאדם מברך במ"מ מזונות. אבל השרוי ביין לכן רינו עד שיתלבן היון מחמת הפת ואז יברך עליו במ"מ. ועיין במאמר מרדכי. נראה שיש ללמוד מזה כשמפריין פירורין דקים ואין בכל א' מהם כזית ושורים אותם במי הרמונים אם אוכלם שלא בתוך הסעודה מברך במ"מ שתבך מתאדמים ויתר ממראה היון ארום וטעמא הוא לפירורי לחם השרויים ביין ארום שמברך במ"מ הוא בשביל דסמוק. עיין בע"כ כלל ב'. פשטירא שכתב מרן בסעוף י"ח שמברכין עליה המוליא והיא פת שממלאין אותה בשר או גבינה ואופין אותה בתנור כתב הט"ז דהש"ע לא חיירי אלא בקבע סעודתו עליה דהוא המינא דהפשטירא אפי' קבע לא יברך המוליא מבח דעיקרה בשר קמ"לן דלא. ונראה דה"ל לסמבוסק שמברך עליו במ"מ שאף שממלאים אותו אפונין ובכללים וביצים וכיוצא מין דגן חשיבי ואזלינן בתרייהו ואפי' שהעיסה אינה הרוב כמ"ש לעיל דמינו דגן לא בטיל כרובא. ואי קבע עליוהו מברך המוליא וג' ברכות. והיונו דוקא שנאפה בתנור אבל סמבוסק שמטגנים אותו במחבת בשמן אפי' קבע עליוהו אינו מברך ברכת המזון אלא מעין ג'. חמשת מיני דגן ששלקן עד שנתמעכו או כתשן ועשה מהם תבשיל כגון מעשה קדרה היפות וגרש כרמל ורויקא אפי' ערב עממם מיניס הרבה יותר מהם מברך במ"מ. סי' ר"ח ס"ב. ודוקא שנתמעכו אכל לא נתמעכו והגרענין שלמים לא שנה חיים ולא שנה מבוסלים מברכין עליהם בפ"הא כי עיקר חשיבות חמשת מיני דגן כשעשה מהם פת או תבשיל או קובעין ברכה לעלמן וכשהם בעיין אינם נחשבים

דברים שברכתם במ"מ

אלא כשאר פרי האדמה: עיין ע"ב כלל ג'. ואם נתן הרגן בתבשיל להקפותו ולדרכו בטל בתבשיל: ס"ב. משא"כ אם נתנו כדי ליתן טעם כמ"ס לעיל. קמח של חטים מברך שהכל: ס"ה. תבשיל של אורז שמערכין בו פירורין דקים של עסקה ותבשיל זה עושים אותו ווס שמחת תורה יותר משאר הימים אע"פ שהם מועטים לגבי האורז כיון שבאים ליתן טעם בתערובת מברך מזונות ולא ברכת האורז וכ"ס לכתוב מוהר"ח א"ח נר"ו בבר"י שעל האורז לברך במ"מ אף שלא נתמעך כמ"ס לקמן בע"ה וק"כ פשוט הוא כשתן פירורי העיסה בתוכו שאפי' לפ"ד ברכתו שהכל הבא מורה דיברך מזונות שפירורי העיסה אינם בטלים ברוב וקס עיקר במ"ס מרן סו"ר ר"ח ס"ב ועיין במ"ה סו"ר ר"ד ס"ק פ"ה. אם עירב אורז בתבשיל אחר ותבשיל אחר הוא הרוב מברך עליו כברכת התבשיל האחר שאינו חשוב לגרר אחריו התבשיל כיון שאינו מה' המינים: ע"ב כלל ג'. תבשיל של אורז מברך בורא פרי האדמה ולאחריו כנ"ר ואם בשלו עד שנתמעך מברך במ"מ מזונות: ס"ז. ומוהר"ח א"ח נר"ו בבר"י העלה לתבשיל של אורז אף שלא נתמעך מברך עליו תחלה במ"מ ולאחריו כנ"ר עי"ש וכן המנהג: וכתב מו"ש שאלו אורז מבוש' וכירך אחריו על המחיה או שאכל לחמניות ואורז וכירך על המחיה כיון דאורז מקעד סעוד וגדולו מן הארץ ברכת על המחיה פוערתו דמקרי שפיר על המחיה ועל הכלכלה: כירך על הפת פטר את הפרפרת רהיניו פירורי לחם המדובקים ע"י דבש או מרק וכיוצא שברכתם מזונות והפרפרת אינה פוערת את הפת: קמ"ו ס"א. וכתב הרמ"א דאפילו אינם באים להמשיך תאות המאכל פת פוערתן כיון שהם עלמם מזון: הפרפרת פוערת מעשה קדרה: דייקא וכיוצא ומעשה קדרה פוערת את הפרפרת: הגה:

ברכת בורא נפשות

על כל פירות האילן חוץ מחמשת המינים ועל פירות האדמה וירקות ועל כל דבר שאין גדולו מן הארץ ברכה אחרונה שלקס כנ"ר. סו"ר ז'. אם אכל פירות שלא מזו' המינים שברכה אחרונה שלהם כנ"ר וכירך אחריתם על העץ בשוגג ילא: עיין במחזיק ברכה אות א'. ופירוש הברכה כך היא כנ"ר וגם ברא חסרונות שהם היו חסרים מהם אם לא נבראו מפני שהם הכרחיים להם לצורך קיום חיותם כמו לחם ומים וגם יהיה כרוך על כל הדברים שברא שאינם הכרחיים להם ולא היו חסרון מהם אם לא בראם שאינו אלא להתענג בהם: ותיבת וחסרון דבוק עם תחלת הברכה ולא כמנהג הבורים שאומרים וחסרון על כל מה שבראת שמפסיקין אחר נפשות: ועיין ע"ב כלל ו"ב. וכאלו אמר וגם תהא כרוך על כל מה שבראת להחיות בהם נפש כ"ח כלומר שאינם הכרחיים לצורך קיום החיות אלא להכדתם על לר היוצר טוב והם הפירות וכיוצא בהם: לבוש. ומסיים כרוך חי העולמים שעיקר חיות העולם הוא יתברך ולא על המאכלים ע"ד. כי לא על הלחם לבדו וגו' כי על כל מוצא פי ה'. כרוך חי העולמים בפתח. וכן העלה מוהר"ח א"ח נר"ו בבר"י:

כל

דיני ברכה מעין שלוש

קי

כל הברכות אם נסתפק אם כירך אם לאו אינו מברך לא בתחלה ולא בסוף חוץ מב' המז' שהיא של תורה: סו"ר ט"ו ס"ג. וכתב הטור דגם ברכה מעין ג' של ז' המינים היא דאורייתא וכ"כ ב"י בשם הרשב"א והר"ם ע"כ ראוי לכל ירא שמים שיאכל עור מאותו מין ויברך אחריו ויוצא על ספק שלו: ט"ז. וה"ה אם יאכל מין אחר כשיעור ובלבד שיהיה מזו' המינים: ברכה מעין שלש לירך לאומרה מיושב: קפ"ג ס"י. שבעת המינים טעונים ברכה לאחריהם במקומם: קפ"ד ס"ג. ברכה מעין ג' היא כלולה מכל ג' ברכות של ב' המז' דמאי דתקון רבנן כעין דאורייתא תקון וזה נסתתה ופירושה: לבוש. על המחיה ועל הכלכלה ועל תנובת השדה היא מעין ברכת הזן. ועל ארץ חמדה טובה ורחבה שרצית והנחלת לאבותינו לאכול מפריה ולשכובע מטובה כנגד ברכת הארץ: רחס ה' אלהינו עלינו ועל ישראל עמך ועל ירושלים עירך ועל הר ליון משכן כבודך ועל היכלך ובנה ירושלים עיר הקדש והעלנו לתוכה ושמתנו בה כנגד ברכת ירושלים. כי אתה טוב ומטיב לכל כנגד ברכת הטוב והמטיב: וא"ת הרי היא מעין ד' ברכות הוא דמפני שהנ' הוא דאורייתא קראוה מעין שלוש ומסיים בה וגו' לך ה' אלהינו על הארץ ועל המחיה ועל הכלכלה כדי שתהיה הברכה מעין החתימה ואין לומר ושמתנו בה לאכול מפריה שאין לשמחה ולהתאוות בשביל פריה ועובה אלא בשביל מנות התלויות בה אבל למעלה על שהנחלת לאבותינו וכו' לאכול מפריה אין בכך כלום. וכן ברכה מעין ג' דפירות של ז' המינים על העץ וכו' עד ועל תנובת השדה היא כנגד ברכת הזן ושאר הברכה כמ"ס בעל המחיה. וכן על הגפן ועל פרי הגפן וכו' עד ועל תנובת השדה כנגד ברכת הזן והשאר כדלעיל. כברכה מעין ג' ריין אינו חוקם על הגפן ועל פרי הגפן אלא על הארץ ועל הפירות או על הארץ ועל פרי הגפן סו"ר ר"ח ס"א. דעל כל פנים לירך להזכיר הארץ: לבוש. מזכירין בו מעין המאורע בשבתות וי"ט ור"ח אבל לא בחנוכה ופורים סו"ר ו"ב. קודם שיאמר כי אתה טוב ומטיב כמו שכב"המז' מזכירין המאורע קודם הטוב והמטיב: בשבת ואמר ושמתנו בה ורלה והתלוצנו ביום השבת הזה כי אתה טוב ומטיב וכו'. כי"ט יאמר אחר ושמתנו בה וזכרנו לעובה ביום חג פ' הזה: בר"ח יאמר וזכרנו לעובה ביום ראש השנה הזה: אם לא הזכיר בה מעין המאורע ולא: עיין במ"ה ס"ק ו"ח. אם אכל פירות מזו' המינים ושתה יין ואכל מיני מזונות וכלול הכל בברכה אחת ויקדים המחיה ואח"כ הגפן ואח"כ העץ וכן כשחוקם: סו"ר ב'. אם אכל מזו' המינים ואכל שאר מיני פירות כגון תפוחים אינו לירך לברך כנ"ר על שאר הפירות שנכללים ג"כ הם בברכת על העץ: סו"ר ר"ח סקי"ג. אם אכל פירות ושתה יין אינם נכללים אלא יברך על הגפן וכנ"ר: וכ"ס אם אכל בשר או פרי האדמה ושתה יין או אכל מזו' המינים שצריך לברך על כל אחר ואחר: וה"ה אם אכל בשר ודגים ואכל מה' המינים אין על המחיה פוערת את הבשר והדגים: סו"ר ג'. וכתב מוהר"ח א"ח נר"ו בבר"י משמע לי אע"ג שבא הבשר והדגים ללפת בו ה' מינים. ועוד כתב דהמנהג פשוט במקומותינו שרכים נוהגים לאכול בסנין בכקר עם גבינה ואין מברכין כי אם על הכסנין ומדין מברך על העיקר

העיקר

דיני ברכה מעין שלישי

העיקר ופוטור את הטפילה נגעו בה ולריך להקטושכ בדבר . שיה יין ומים אין לו לברך על המים ככ"ה שברכת היין פוטרתו כמו שברכה ראשונה יין פוטור כל מיני משקין . סי' ו' כתב המ"א בס"ק כ"ד דוקא אם היו המשקין לפניו בשעה שברך על היין אבל אם לא היו המשקין לפניו בשעה שברך על היין לריך לברך לפניו ולאחריו . ומיהו הוכח דקבע על היין אין לריך ברכה אחרונה על המשקין . לא וכלול על הפסק שום תוספת ברכה מעין ג' אע"פ שאינו מוסיק שם ומלכות . סי' י"ח . אם אכל כשיעור והקיא מיד לא יברך ברכה אחרונה דלא גרע זה מנתעכל . מוהר"א נר"ו בבר"ו :

דיני המוציא אחרים

אין זמון לפירות וברכה ראשונה אחד מברך לכולם אבל ברכה אחרונה כל אחד יברך לעצמו . סי' רי"ג ס"א . כ"י בשם הרשב"א כתב דאף בזה יולא בשמיעתו ונ"ל דהאידנא שמזולין מאור בברכה אחרונה יש לסמוך על דעה זו ויברך בקול רם הברכה האחרונה ויהיו האחרים יולאים על ידו . אם אכל ספק יש בו שיעור ספק אם לאו אינו מברך אחרונה ואם חבירו אכל כשיעור יאמר לו כוון והוליאני . וכל איש הורה וזהר או יאכל פחות מכשיעור בודאי או יאכל בודאי כשיעור ולא יכיר עצמו לירי ספק . אין המברך מוליא אחרים אף"כ יאכל וישתה עמהם ואז יולאים בשמיעתם שמתכוונים אליו . ס"ב . וכבר כתבנו לעיל דבר שהוא מן התורה מוליא אחרים אף אם לא אכל ושתה עמהם כמו קידוש דשבת בין ביום בין בלילה וכמו מוליא מלה דליל פסח . אין אדם יולא ירי חובתו בשמיעת הברכה אפילו ענה אמן אף"כ שמעה מתחלתה ועד סופה ונתכוון ללאת בה ידי חובתו והמברך נתכוון ג"כ להוליא אחרים . א' שאכל מעט מפת הבאה בכסנין ונסתפק אם אכל שיעור לברך מעין שלוש או לא וחבירו אכל כסנין ופירות מעין ז' כשיעור ומברך מעין ג' וכולל שתיהם מלי מפיך בברכתו לזה שאכל כסנין לחוד אף שיש בה הזכרת שבת הפירות ולא אמרונן דלגבי חבירו הויא כמו הפסק בברכה דאמרינן יהיב דעתיה אדמחוייב לבר . עיין למהר"א בבר"י אות א' . א' שאכל פירות שאינם ממין ז' וא' שתה משקה יכול השותה לפטור את האוכל דברכת כ"ד א' היא ועולה לכאן ולכאן . שם אות ב' . כשאחד יולא בברכת חבירו ובעי לכווני מתחלה ועד סוף כגון קידוש והמוליא וכיוצא בהן לא יענה כ"ה וב"ש דשומע כעונה והוי כמפסיק ומוסיק ממטבע שטבעו חכמים מוהר"ש אבוכה . ולפי שיש מי שחולק על הרב הנז' כתב אין למחות במו שעונה כ"ה וב"ש . אות ג' . ומ"מ לריך לזהר לענות אמן בברכה שולא בה מחבירו דכיון שהיא יולא בברכת חבירו מעיקר הדין לריך שיענה אמן להורות שהיא יולא בברכתו והוא מכלל הברכה כמ"ס ז"ל שם אות ה' :

האוכל

דיני פחות מבזית והצטרפות לענין ברכה קיא

האוכל

פחות מבזית בין מפת בין משאר אוכלים והשותה פחות מרביעית ששיעורו בינה ומתלה בין מיוין בין משאר משקין מברך תחלה ברכה הראויה לאותו המין ולאחריו אינו מברך כלל . ר"י ס"א . כשאכל לא יאכל דבר כשהוא בספק אם יש בו בזית אם לאו יאכל דבר שבודאי אין בו בזית ואינו לריך ברכה אחרונה או ירכה מעט עד שיהיה בודאי יש בו בזית ויברך אחריו שהרי על ברכה אחרונה של היין אפילו שיש מאן דאמר שמברכין אחרונה על שתיית בזית כיון דהיכא מ"ד עד שישתה רביעית לא יברך ברכה אחרונה . כתב מרן סי' ר"י ס"א טוב לזהר שלא לשתות יין אלא פחות מבזית או רביעית שלם כ"ש הכא דליכא מ"ד על ספק בזית וברך אחריו . לכן יזהר בזה הרבה דאם אינו רואה לברך אחריו יאכל מעט שבודאי הגמור אין בו בזית ואם רואה לברך ברכה אחרונה יזהר שאכל עד שיהיה בודאי הגמור (יותר מבזית) . נכון שלא לאכול בריה פחות מבזית ואפי' גרגור של ענב או של רמון מקרו בריה . ס"א . אם לקח הגרעין ממנו לא מקרו בריה . הגה . משמע בחולין דף קי"ט דקטנית א' מקרו בריה אע"פ שהרבה גדלים כשרביע א' . מ"א ס"ק ג' . וכתב בס"ק ד' דאם אכל מה שבתוך הגרעין מקרו בריה דהא אכל מה שראוי לאכול ממנו . ואפילו אכל הגרעין לא מקרו בריה בדבר שאין דרך לאוכלו כגון זית אבל בענבים ורמונים דרך לאכול הגרעין . שם . והמנהג שלא לברך על הבריה והנזר שלא לאכול בריה תבא עליו ברכה . אם אכל תאנים או ענבים או גרגורי רמונים מו' המינים שהם לריכים ברכה מן התורה לכמה פוסקים שברכה מעין שלש דאורוותא . כמו שאמרנו לעיל דיני ברכה מעין שלוש בשם הרשב"א והרא"ש . ועוד הוא מסתפק אם אכל כשיעור או לאויובתוך אותה האכילה אבל בריה כמו ענב או גרגור רמון ותאנה שלימה נראה דיברך מספק ספיקא ספק אכל שיעור ספק לא אכל ואם תמלא לומר לא אכל שיעור שמא הדין הוא דיברך על בריה ברכה אחרונה והוא ספק המתהפך ספק הבריה לריכה ברכה ואם תמלא לומר אין הדין מחייב ברכה אחרונה על הבריה שמא אכל בזית כולל . אבל הגאון חוד"א ז"ל כתב בס' יעיר אוזן בעין זוכר מערכת סמ"ך אות ל"ג דגם בס"ס אמרינן ספק ברכות להקל . כל האוכלין מצטרפין לבזית אכל קלוי זית מו' המינים וחלו זית מדבר אחר מברך אחריהם כג"ר . וה"ה פת ודבר אחר . מ"א ס"ק א' בסו' ר"י . כל המשקין מצטרפין לרביעית . האוכל והשותה אין מצטרפין . ליר שעל גבו ירק מצטרף דהא הבשר אוכלא ומשקה הבא למתק המתאכל אוכלא הוא . אבל פת הטרויה במשקה או ביון רוטב של בשר אינו מצטרף דהוי משקה . שם . אם אכל מעט וחזר ואכל מעט אם שהה יותר מכדי אכילת פרס ששיעורו ד' ביצים נראה שאין מצטרף לברכה אחרונה . שם . ולענין לירוף שתייה כתב מרן סי' תרי"ב שתה מעט וחזר ושתה אם יש מתחלת שתייה ראשונה עד סוף שתייה אחרונה כדי שתיית רביעית מצטרפין ואם לאו אין מצטרפין . על שתיית הקהווא לענין ברכה אחרונה . אם שתה רביעית עיין לעיל מ"ש דיני יתר מאכלים . אכל פחות מכשיעור והלך לחוץ וחזר למקומו לריך לברך שנית בתחלה אפילו בפת דלא היה טעון ברכה אחרונה ודינו כשאר רבדים .

אם

דיני פחות מכזית והצטרפות לענין ברכה

אם חזר ואכל פחות מכשיעור מלטרפין אף דהוי כמו הקח הדעת מ"א ס"ק א' דבר שהיה בו כזית ונתמעט שנלמד ממנו משיעורו אין לברך אחריו ואם אכל חזר ונתפס ונעשה בו כשיעור מברכין אחריו יד אהרן סי' ר"י בהגהת הטור א"ס אכל חזי זית והקיאו ואכל חזי זית אחר אינו מלטרף דבעינין שיהנה בתוך מעיו ולא הנאת הגרון מוהר"ח א"ח נר"ו בבר"י פת סופגנין שנתפח עד שאין האוירים שבו נרגשים (והוא כמו שקורים בערבי קלמאט או ג'רג) האוכל ממנו כזית כמו שהיא אינו מברך דלפי האמת לא אכל כזית עיין למוהר"ח א"ח נר"ו במחזיק ברכה ויש מסתפקין בברכה אחרונה של יין אם מברכין אותה על כזית או ברביעית לכן טוב לזהר שלא לשתות אלא פחות מכזית או רביעית שלם ס"א והרביעית בילה ומחלה מ"א ס"ק ה' וכתב הרב בעל ע"ב דף י"ו ע"ב שיעור רביעית כמעט מלא ב' קליפות בולת תרנגולת ומ"ש בילה ומחלה הוא בילה בקליפתה (והבילה שיעורה בכילה בינונית) אבל בכוס של קידוש כתב מרן סי' ק"ץ הב"ה א"ה לשתות פחות מכזית רכל דבר הליך כוס לריך לשתות ממנו כמלא לוגמו (שהוא רוב רביעית) הילכך ישנה רביעית שלם הטועם את התבשיל וכולע אפילו מעט לריך ברכה ולא פטרו את הטועם אלא כשחוזר ופולט ואז אפילו על הרבה אינו לריך ברכה ס"ב וכתב המ"א דאין זה ספק דאפי' בולע מעט וכרך אכל הרב א"ר בסו"ר ר"י ס"ק דחה דברי הרב מ"א והעלה שאין לברך וכן הסכים הרב מאמר מרדכי וכן עיקר:

דיני קדימה בברכת הפירות

היין לפנינו מיני פירות הרבה אם ברכותיהם שוות ויש ביניהם מין ז' מקדים מין ז' אפילו אינו חביב במין האחר ואם אין ביניהם מין ז' מקדים החביב ר"ה ס"א בכתב המ"א ס"ק א' א"ס המין ז' חזי פרי והאחר שלם ג"כ מין ז' קודם ואם שניהם מין ז' או שניהם אינם מין ז' מקדים השלם ומ"מ אם האחד שלם והאחר חביב שלם עדיף ואם אין ברכותיהם שוות אפי' יש בהם מין ז' כגון לטון או זית איזה שיראה יקדים וכתב הלבוש שהקפדה היא לפי שהקודם הוא פוטר את האחר וכאן אין ברכותיהם שוות וכל א' ברכה לעצמו א"ס יש לפנינו פירות שאינם מין ז' המינים ושניהם חביבים לפנינו א"ס יש בהם פירות שנתבחו בהם ישראל כגון אגוזים ושקדים האגוז קודם דכתיב אל גנת אגוז ירדתי וא"ס יש לפנינו תפוחים התפוחים קודמים לאגוזים דכתיב כתפוח בעלי היער שנתבחו בה הקב"ה ועוד השכינה נקראת חקל תפוחין כנודע וכן האתרוג דתרגם כמה יאי אתרוגא וכו' וכן כל כיוצא בזה ועוב להקדים החביב דהיינו מין שרגיל להיות חביב עליו אפי' א"ס עתה חפץ במין השני ולא אמרו להקדים זה לזה אלא דוקא כשהמינים מונחים לפניו אבל אם אינם מונחים לפניו אין לריך להמתין ע"ב כלל ה' לפנינו פרי העץ ושהכל פרי העץ קודם פרי האדמה ושהכל פרי האדמה קודם פרי העץ ושהכל פרי האדמה קודמת פרי העץ ופרי האדמה החביב עליו קודם וא"ס שניהם שוים בחביבות פרי העץ קודם עיין במ"א ס"ק ב' כל

דיני קדימה בברכת הפירות קיב

כל הקודם בפסקו ארץ חטה ושיעורה קודם לברכה וארץ בתרא הפסיק הענין וכל הסמוך לו חשוב מהמאוחר ממנו לארץ קמח הילכך תמרים קודמין לענבים שזה שני לארץ בתרא וזה ג' לארץ קמח וכתב הלבוש דדבש דכתיב בקרא הוא תמרים אבל דבש תמרים לא איירי בקדימה דאינו אלא זיעה בעלמא וברכתו שהכל ואינו קודם לברכת העץ אלא תמרים ודוקא א"ס אכל הענבים כמות שהן אכל א"ס עשה מהם יין קודם לברך עליו תחלה אפי' קודם הזית הגה' ומעשה קדרה מחמשת מיני דגן קודמת לברכת היין הגה' ברכת המוליא קודמת לברכת מיני מזונות וכ"ש לשאר ברכות ואע"פ שהשני חביב עליו וכתב הרב בעל ע"ב כלל ה' דרדאי המוליא קודם והוא פוטר אלא דאיירי הכא בארס שאינו רואה עתה לאכול פת אלא פחות מכזית ומונחים לפניו ג"כ שאר מינים שברכתן מיני מזונות או מה שברכתן פרי העץ או פרי האדמה והוא רואה לאכול מן הלחם וגם משאר מאכלים והוא הדין נותן כיון שאין ברכותיהן שוות איזה מהם שיראה יקדים על כן פסק כיון דפת קובע ברכה לעצמו קודם לכל עור כ' א"ס השלחן ערוך ומונח לפניו לחם ושאר מינים בשר או דגים רביים שמלפתיים בהם את הפת ורואה ליטול ידיו ולברך המוליא לא יברך על שאר מינים קודם הנטולה ויאכל עד שיטול ידיו ויברך המוליא ויפטור אותם בברכת המוליא וכל הא דאמרין דא' קודם לחבירו היינו שרואה לאכול משניהם לכן יש להקדים החביב או החשוב אבל א"ס אינו רואה לאכול מהשני אינו מברך רק על איזה שיראה לאכול אע"פ שהשני מונח לפניו מרקחת פרי האדמה או פרי העץ ויין שרף מברך תחלה על המרקחת אפי' א"ס היין שרף חביב עליו בב"הט' וכ' הרב בעל ע"ב כלל ה' דלא כמו שעושים הממוניים שתחלה מברכין על היין וא"כ על המרקחת סדר המעלות בקדימת הפירות המוליא במ"מ של חטוי"ב בפ"הג' זית במ"מ של שעורים בפ"ה תאנה רמון ופרי העץ פ"הג' קודמין לשהכל כורא פרי העץ ופ"הג' אזלינן בתר החביב אפי' הב' מין ז' היי"ב חביבין אזלינן בתר מין ז' והמוקדם בפסקו קודם לשניהם ושאינם מין ז' יש להקדים בפ"הג' הע' ולענין החביב הוא המין הרגיל להיות חביב עליו וא"ס שניהם חביבין אזלינן בתר אינו שחפץ עתה אכילה ושתיה קודמת לריח עיין בב"הט' סק"ז א"ס עכר וכירך שלא כסדר האמור א"ס הכרכות שוות ואלא ואינו לריך לחזור ולברך על זה שהיה לו להקדים וכלכך שהיה דעתו ג"כ עליו בברכתו לפוטרו הגה' הרב מ"א בכתב בס"ק י"א ואפי' היו שניהם לפניו בעינין שיתכוון בפירוש ולא בדרך גררא שאינו בדין לפטור מי שאינו חשוב את החשוב בדרך גררא אלא דרך כוונה אבל בירך על החשוב פוטר את שאינו חשוב אפי' לא נתכוון בפירוש לפוטרו וא"ס הביאורו א"כ אפי' בירך על החשוב אינו פוטר את חבירו א"כ היו שתיקה לפניו אבל א"ס לא היה לפניו לא היה דעתו עליו והוא ליה נמלך ולריך לחזור ולברך ש"ס ויש ללמוד מזה דהרבה פעמים מניחים איזה מיני פירות בבתי יד של בנדים מעורבין מן ז' ושאינם מן שבעה כגון למוקים ושקדים והכניס ידו והוליא פרי א' מן הפירות בכתם וכירך ובעת הברכה לא כיון בפירוש על הב' שלא היה רואה לאכול כי א"ס מעט מזער וא"כ דנה לאכול מן הב' נראה שא"ס היה זה

שכירך

דיני קרימה בכרכת הפירות

שבירך עליו מן ז' אינו זריך לברך על האחר שאינו מן שבועה אפי' שלא היתה כונתו בפירוש עליו ואם אותו פרי שהויתא וכירך עליו לא היה מין שבועה וכשבירך לא כיון בפירוש על הב' כשרוצה לאכול את כ' ממין הב' שהוא מין ז' זריך לברך עליו ו' ואם שניהם מין ז' או שניהם אינם מין ז' וכירך כנו"ל אזלינן בתר החביב שאם היה הדבר שבירך עליו חביב כמין הב' בערך האחר וכול לפוטרו דרך גררא ואם לזה שבירך עליו לא היה חביב כמין הב' בעינן שיתכוון על החביב בפירוש דהא להרמב"ם החביב קודם אפילו למין ז' כמ"ס בסעוף ב' וכדאפי' לא יאכל לפוטרו דרך גררא כמו מין ז' :

דין העקר פוטר הטפל

(עיון מ"ט לעיל בדיני קרימה בכרכת הפירות ובדיני דברים שמברכים עליהם כורה מיני מזונות):

כל שהוא עיקר ועמו טפילה מברך על העיקר ופוטר את הטפילה בין מברכה שלפניה ובין מברכה שלאחריה לא מבעיא אם העיקר מעורב עם הטפל אלא אפילו כל א' לבדו. ואפילו פת שהוא חשוב מכל אם הוא טפל כגון שאוכל דג מלוח ואוכל עמו פת כדי שלא יזיקנו בגרונו מברך על הדג ופוטרו את הפת כיון שהוא טפל. רי"ב ס"א. כתב הרב בעל ספר מאמר מרדכי הי"ו היינו דוקא כשאכל הטפל באותה שעה והיה דעתו עליו מתחלה אבל אם לא היה דעתו עליו מתחלה שהיה קבור שלא יזיקנו ו' ואח"כ הולך לו זריך לברך עליו. ס"ק א'. כתב הרב בעל עמק ברכה דף י"ח לאו דוקא אם אוכל הטפל משום היוזק מאכל הא' אלא דכל עיקר וטפל שבעולם העיקר פוטר את הטפל שאפילו תאזה נפשו לאכלו לשבעה ולהענוג. נקרא טפל ואפילו שיכול לאכול זה בלא זה והא' דנקט בזה הלשון לאשמעינן שאפילו פת לפעמים יהיה טפל והיכי משכחת לה בפת טפל כמו בהאי גוונא. כתב הרב מ"א סק"א כל שהוא הרוב הוא העיקר וכל שיש בו מה' המינים אזלינן בתרייהו. אותם בני ארס דלפעמים אוכלים פת בשעת שתייה כדי שיוכלו לשתות דאם היה הפת לפניו בשעת ברכת שתייה דמברך על המשקה לפי מה שהוא ופוטרו את הפת כיון שהוא טפל לשתיה דאין לחלק בענין זה בין אוכלין לאוכלים ובין משקין לאוכלין. ע"ג דף י"ח. ומ"ט אפילו לא היה הפת לפניו בתחלה הרבה חולקים על זה ובעינן שיהא הפת לפניו בשעה שבירך על המשקה. עיון בבית יוסף סי' זה שדחה זאת הסברה וכתב שיברך ברכה הראויה לאותו המין וכן הסכים הר"ט והר"מ א". כתב מור"ס אם אוכל הטפל תחלה כגון שרוצה לשתות ורוצה לאכול תחלה כדי שלא ישתה אליבא ריקנייה מברך על האוכל תחלה ואינו מברך עליו רק שהכל. וכתב ע"ז הרב בעל ע"ב דף י"ח הטעם ע"ז כי איך יתכן שיפטרנו העיקר את כ' בכרכתו למפרע וכבר היה נהנה בלא ברכה. ולריך לטובל ודיו בפת זה בלא ברכה ע"י דמשום

דין העקר פוטר הטפל קיג

דמשום שהוא טפל ואינו טעון המויתא לא בעי נטילה בתמיה דלאו פת הוא. סס. וכתב בדף ב' ועוב שלא יאכל בשעת שתייה משום מיתוק שתייה כי אם כשזאתה בתוך הסעודה דהיינו אחר ברכת המויתא קודם ב' המזו דשמא מתוך כך יבא לידו מעולה כי לא בקיאינן השתא שפיר בין מיתוק השתייה למילוי כרס אם לא יודע אותו בכיורו גמור שהוא למתק השתייה אז יאכל בו בלא ברכה והמקמור תע"ב. מי שרוצה לטעום מודי בלפרא ולאכול פת פחות מכזית ולאכול עם הפת איוזה דבר שאינו רוצה לאכול פת חרבה. כתב הרמ"א בסי' קע"ז ס"ק א' אם אין חפץ לאכול פת ואוכל מעט פת ומברך עליו המויתא כיון שדרך לקבוע סעודה עליהם הפת פוטרתן לכן לא יברך אלא על הפת כן הגיה בספר מאמר מרדכי ס"ק ב'. וטעמה הוא כמ"ט הב"ט דביבך עליהם ולא על הפת עי"ש. ועיון במ"ט לעיל בדיני ברכה מעין ג'. כל זה שאמרנו הוא שהפת עיקר והמלופת עמו טפלה אבל אם שניהם עיקרים יברך על שניהם. עיון סי' קס"ח בב"ט ס"ק כ"ז. ואם כשבירך על הפת היתה כוונתו ללפת בו מין אחר שלא רצה לאכול פת חרבה וגזרמן לו מין אחר אפילו שלא היה לפניו בשעת ברכה אינו זריך לברך עליו דבשעת שבירך על הפת היתה כוונתו שלא לאכול פת חרבה מה לי זה המין מה לי מין אחר. עיון במאמר מרדכי:

דיני ברכת הריח

אסור ליהנות מריח טוב עד שיברך ואין לברך זמן על הריח. אין מברכין על הפירות שיש בהם ריח אלא כ' כשנוטלין להריח בהם או לאוכלם ולהריח בהם אבל אם נטלין לאוכלם ולא להריח בהם אע"פי שמעלה ריח טוב אינו מברך. רי"ב ס"ב. השומ"א"ס שקורין בלשון ערבי והם קטנים מאוד והוא מין עמיני האבטיחים ולוקחים אותם להריח בהם מברך עליהם הנותן ריח טוב בפירות. על המוסק בורה מיני בשמים. ס"ב. שהוא דם היוצא מן קוה וכו'. ואם היה פרי ראוי לאכילה אפילו אינו ראוי לאוכלו בפני עצמו אלא ע"י תערובת כמ"ט מ"א מברך הנותן ריח טוב בפירות. על חמי פרי וכול לברך הנותן ריח טוב בפירות. דבר האסור באכילה ולא בהנאה מותר להריח בו ולברך עליו. חקי חיים אות ב' ס"ק ג'. על הפיגס שהוא קדאב מברך עשבי בשמים. מוהר"א נר"ו במחויק ברכה. על הקלאוו שהוא קרופל בלשון ערב והוא נעגליך בל"א בורה מיני בשמים. מוהר"א נר"ו בכר"י אות ה'. וב"ט כתב ס"ק ז' נעגליך (שהוא קרופל הנז"ל) אע"פי שהוא אינו עיקר הפרי מ"מ עיקרו עומד לאכילה על כן שם פרי עליו ומברך הנותן ריח טוב בפירות. ומנהגנו לברך על הנעגליך הנז"ל בורה מיני בשמים כמ"ט מוהר"א נר"ו ואין לנו מברכין עליו הנותן ריח טוב בפירות. על הנענע ועל קוהא כתובה חמה נפל מחלוקת בכרכתן י"א לברך הנותן ריח טוב בפירות וי"א שלא לברך ולכן יותר טוב שלא יריח בהם שלא לבא לידו ספק ברכה. עיון בב"ט. על הוורד ועל הקנמון שהוא עור הנדי ועל האגדל בלשון ערב ועל הלבונה והמלעכי

דיני ברכת הריח

והמטובי וכיוצא בהם מברך עליהם בורא עמי בשמים ק"ז. על אגוז מוסק ארז
(ג'ו' כווא') ועל קאנילה (שהוא דרמיני) ועל בשמים שהם לאכילה מברך הנותן ריח
טוב בפירות. על הייאקמין ושבלת נרד בורא עמי בשמים ק"ז. והרב פר"ח כתב
דלהלכה למעשה לא נדע מה נעשה ולכן נכון לזוהר שלא להריח על בשמים יאקמין
שהרי לפי דעת ר"י בורא עמי בשמים ולפי דעת רש"י עשבי בשמים. ונראה שלפי
שכל דבר המסופק בו אם הוא עמי בשמים או עשבי בשמים שיברך מיני בשמים
שהיא ברכה כוללת כמו ברכת שהכל אף כאן נראה דמספיקא וברך מיני בשמים.
חבלת השרון והיא נרניס הגדל בלונה שהוא מתקיים עמי בשמים והגדל בשדה
שמתקיים בעשבים עשבי בשמים ק"ט. ועיין למהרח"א נר"ו בבר"י שאין אלו
שקורים בערבי נרניס שעל אלו וברך עשבי וראיתי קלת מהדקקים שמברכים מיני
בשמים. על הוורדים של כנפ"א הוורדים שמתקיים משנה לשנה ועליו אינם כלים
בחורף והוורד אחי מאותו ענף עלמו א"כ ברכהו עמי בשמים וי"א שברכהו עשבי
בשמים ולכן מספק וברך מיני בשמים דאם בירך על של עץ עשבי לא יא"א. ועיין
לעיל מ"ג הרב פר"ח על הייאקמין ובר"י אות ט"ו. וורדים שקורין ראזקי דינס
כמו הוורדים של כנפ"א שכתבנו לעיל שיש הוורדים עמי ויש הוורדים עשבי
ולכן וברך בורא מיני בשמים כל זמן שהוא מסופק בעמי ועשבי עד שיתברר
לו אם הוא עץ עמי ואם כלה עליו ואינו מתקיים עשבי וכל זמן שהוא ספק לריך
לברך מיני בשמים כמ"ל. שכן שמיחין בו ורדים כל עוד שהבשמים בתוכו מברך
ברכת אותם הבשמים ובשקנו והווי"ה מהם הוורדים נכון שלא להריח בו שי"א שאין
לברך עוד עליו שהוא ריח שאין לו עיקר. ק"ז. היו לפניו עמי בשמים ועשבי בשמים
ומיני בשמים מברך על כל אחד ואחד ברכה הראויה לו. ק"ז. אם בירך על כל
מיני בשמים יא"א הגם. ולכתחילה לא יעשה כך. ואם לריך להקדים עץ לשל עשבי
עו"ל כדיני קדימת ברכת הפירות דעמי בשמים כמו ברכת פרי העץ ועשבי בשמים
כמו ברכת פרי האדמה ומיני בשמים כמו ברכת שהכל. מברך על המוגמר משיעלה
קטור עשני קודם שיגיע לו הריח אבל לא יברך קודם שייעלה קטור העשן. ק"ב.
וכתב הלבוש דאז אינו בעולם ועל מה יברך. המריח באתרוג של מצוה נכון שלא
להריח בו שי"א לאו לריחא עביד אלא למצוה. ק"י. ר'. והדס של מצוה אסור להריח
בו שהוא מיוחד לריח והוקצא למצוה. וכתב המ"א דרוקא בשעת נטילה לשם מצוה
אבל קודם נטילה או אחר הנטילה מברך. אם התנה על האתרוג ועל הדס להריח
בהם התנאי מועיל. מוהר"א נר"ו בבר"י אות י"ג. קמריח בפת חס מחלוקת אם
יברך הנותן ריח טוב בפת דלאו לריחא עביד ולכן נכון שלא להריח בו הגם. אם הריח
יאמר בלא שם ומלכות הנותן ריח טוב בפת ולכן גם אם הריח בקהווא בתוספת חמה
ובנענע שכתבנו לעיל ג"כ לפי שיש מחלוקת בדבר אם הריח יאמר בלי שם ומלכות
ברוך הנותן ריח טוב בפירות. כ' מוהר"א נר"ו באות י"ד הממשמש באתרוג ונשאר
הריח בידו או בכגר אינו מברך על אותו ריח כלל שאין לו עיקר. הנכנס לחנותו
של פסם מברך מיני בשמים ישב שם כל היום אינו מברך אלא אחת. אם יא"א ונכנס
ורעתו

דיני ברכת הריח

קיד

ורעתו לחזור לאתגר לא יברך. רי"ו ק"א. כתב הט"ז ק"א ח' נ"ל דאין חייב בברכה
זו אלא דוקא אם נתכוון להריח אבל אם לא נתכוון להריח והריח אחי ממילא פטור
ומש"ה ניחא דלא אמר המוכר בשמים חייב לברך בכל פעם שעוסק בהם אלא וראו
דפטור כיון שלא נתכוון להריח והריח אחי ממילא. אם הבשמים מונחים בחדר
ואינם בחנות אינו מברך אפילו שכוונתו להריח כיון שהבשמים לא נעשו שם להריח
מש"ה כ' בבשמים בחנות שהוא עשוי להריח שוריתו ויבואו לקנות כמ"ש בגמ'. מ"א
ק"א ח'. אין מברכין אלא על הבשמים העשויים להריח הילכך אין מברכין על
בשמים של מתים ולא על בשמים של בית הכסא ולא על שמן העשוי להעביר
הזהמה. ק"ב. כלים מוגמרים ואין בהם כלום אין מברכים עליהם שהוא ריח בלא
עיקר. ק"ג. ולכן הקומקום של מי ורדים וכלים שהיו מונחים בתוכם בשמים אין
לברך עליהם כשלא יש בהם כלום. בשמים שבלוואר אשה ערוה או אוחזת בידה או
בפיה אין מברכין עליהם לפי שאסור להריח בהם. ק"ד. אפילו הסיריתו משם והוא
מונח אסור. ט"ז. ודרשו ז"ל לא תנאף לא תהנה אף. ומוהר"א נר"ו בבר"י הביא
מס' חסידים על ריח בשמים אלו דאיכא בהו עשה ולא תעשה. וכתב ויש להחמיר
אפילו באשה פנויה כמ"ש אלוה רבא. יש מי שכתב דאסור להריח אף בבשמים של
אשתו כשהיא נרה וקי' לרבר קונה בשושנים דלריך קייג גם בשושנים דיוקא. שם
אות ג'. נתערב ריח שמברכין עליו עם ריח שאין מברכין עליו הולכים אחר הרוב.
ק"ח. באבק עבאקו הנשרף בנחוריים יש שמערבים בו בשמים או אזהאר או מעשנין
בעץ וכו' המנהג שלא לברך על אותו ריח. מוהר"א נר"ו במחזיק ברכה. על
אזהאר אתרוג ונארנג"א וזולתם מברך עמי בשמים. מוהר"א נר"ו בבר"י.

דיני ברכת שהחיינו

בנה בית חדש או קנה כלים חדשים מברך שהחיינו. קי' רכ"ג ק"ג. וכתב מ"א
ק"ק ח' דאין להקל בברכה זו. אפילו היה לו כיוצא באלו תחלה או קנה
וחזר וקנה מברך על כל פעם שהחיינו. הקונה ק"ת וברך שהחיינו בפעם ראשונה
שמברך על הס'ת. עיין בכ"הטו ק"ק י"א. המחליפים כלים זה עם זה שניהם
מברכין שהחיינו. שם. ולאו דוקא קנה כלים חדשים אלא ה"ה לישנים אם הם חדשים
לו שלא היו אלו שלו מעולם ולא אמרו חדשים אלא לאפוקי אם מכרן וחזר וקנאן.
ק"ג. בשעת הקנין יש לו לברך אע"פי שעדין לא נשתמש בהן שאין הברכה אלא ע"י
שמתת הלב שהוא שמת בקנייתן. וכתב הרמ"א דוקא אם קנה כלי כמות שהוא אבל
אם קנה ונתן לאומן לעשות כלי אינו מברך אלא כששתמש בו כנ"ל. כל דבר שאינו
חשוב כגון חלוק ומנעלים ואנפלאות אין לברך עליהם. ק"ו. ועשיר גדול שקנה
כלים חשובים שאין שמת בהם ואין נחשבים לו לא יברך. מ"א. והעני אם יברך על
חלוק וכו' שהוא שמת בהם הדבר במחלוקת בין הפוסקים לכן יותר טוב שיברך בלא
שם ומלכות. הרואה את חבירו החביב עליו ושמת בראייתו לאחר שלשים יום אפילו
שלח

דיני ברכת שהחיינו

שלח לו כתבים בתוך השלטים יום מברך שהחיינו רכ"ה ס"א מי שלא ראה את
חבירו מעולם ושלח לו כתבים אפילו שהיא נהנה בראייתו אינו מברך עליו ס"ב
ולריך לזוהר הרבה כשיברך על חבירו הרואהו לאחר שלשים יום בלבד וכן אם הוא
שמח בראייתו וחביב עליו ורואהו ושמח בלבו וברך שלא יבטל בברכה לבטלה ומה
שהוראתי לזה הוא שפעם א' חזר אדם א' נכבד לעיר אחר ל' יום והלכו כמה בני
אדם להקביל פניו קדם א' מהם וברך עליו שהחיינו וכן הב' וכן הג' וכן כלם שאף
מי שלא שמח בראייתו מבואהו מהנכבד בירך עליו שהחיינו כדי שלא יאמר למה
זה לא בירך וראי שאין לו שמחה בראייתו כחבירו וא"כ נודע שכמה מהם בירכו
ברכה לבטלה מטעם האמור ולכן החכם עיניו בראשו בברכה זו שהיא תלויה בשמחה
הלב . דבר פשוט דכ"ס הרואה גדול ממנו או אביו או רבו דמידי הוא טעמא אלא
שנהנה ושמח בראייתו לא שגא גדול או קטון ממנו . מוהר"א א' נר"ו בבר"ו אות א'
כתב מרן בב"י דלא יש חילוק בין זכרים לנקבות ומניו בה משם הרשב"א ופשוט
דאיש מברך על אשה ואשה מברכת על איש . שם אות ב' . הרואה פרי חדש מתחדש
משנה לשנה אם אינו יכול לאכול ממנו מברך שהחיינו . שיש בו שמחה מיד כשרואה
לבוש . ואפי' ראהו ביד חבירו או על האילן . לבוש . ואם וכול לאכול ממנו מברך
עליו בשעת אכילה ולא בשעת ראייה שאז ישמח ויתר . ואין חילוק בין פרי שנאכל חי
כאכילתו וקשואים לפרי שאינו נאכל כי אם מבושל וכמ"ס אקרא חתא אמינא
זמן . מוהר"א א' נר"ו אות ד' . כשמברך בשעת אכילה ברכת הפרי יקדים לברכת
שהחיינו . הלקט ח"א סי' רל"ו . פירות המורכבים מין בשאינו מינו אינו מברך
עליהם שהחיינו . שם ח"א סי' ס' . אינו מברך כי אם לאחר תשלום הפרי . הגה .
משמע ברשב"א שאם בירך קודם גמר הפרי חוזר ומברך כשיגמר הפרי . ב"י מ"א
ס"ק ח' . אם לא בירך בשעת אכילה אינו חוזר ומברך גם אם יחזור לאכול מאותו
פרי וכ"ס שלא יברך על אותה אכילה עצמה . מ"א ס"ק ט' . ומשהגיע לפול הלבן
יברך עליו . שם ס"ק ח' . אם היו לפניו ב' מינים של פירות חדשים ברכה א' לשניהן
ולא יברך על כל א' וא' . אשל אברהם סק"א . פירות שאין חלוקים בשמם אם חלוקים
בטעמן כגון תאנים לבנים ותאנים שחורים ב' מינים הם . לבוש . וכן כתב בתשובת
מהרי"ל סי' קל"ה דאפילו ב' מיני אבנים או תפוחים מברכין ומ"מ כתב בשם ס"ח
אפילו יש להם טעם א' כגון אדומות ושחורות . עיין להרמ"א סק"י . פרי שאינו
מתחדש משנה לשנה כגון שעומד על העץ ויתר משנה אין לברך עליו שהחיינו אפי'
שהיה לו ימים רבים שלא אכל ממנו . ס"ו . ולכן אחרון שהוא באילנו משנה לשנה
אין לברך עליו שהחיינו . ב"הט ס"ק ו"א . אין מברכין שהחיינו על ריח חדש . שם .
פרי המתחדש ב"פ בשנה מברכים עליו שהחיינו ואם אין קבוע לו זמן לגדולו אין
מברכין עליו . הגה . אין לברך שהחיינו על ירק חדש שעומד כל השנה בקרקע .
הגה . וכתב הרמ"א בשם מהרי"ן משום דאין ניכר בין חדש שגדל בשנה זו ליטן
שגדל אשתקד . וכתב הרב בעל ע"ב כלל י"א אע"פי דבעיני הכריות נראה חדש אין
לסמוך על זה ולברך שהחיינו כי אינם יכולים לעמוד על העיקר . ודברים אלו
שאינם

דיני ברכת שהחיינו קטו

שאינם יכולים לעמוד עליהם הם כמו הכרפס והחציר וכו' אבל החזרת והרובייה
וכן שאר ירקות כיוצא בהם שאינם עומדים בקרקע ויתר מג' חדשים יכולים
לעמוד על העיקר כבירור . כתב הרמ"א בשם הירושלמי פ' עשרה וחסין עתיד אדם
ליתן דין וחשבון על שראתה עינו מיני מגדים ולא אכל ר"א חס לה וקוה מלמס
פריטי למיכל בהון כל מיני פרי חדש על אשה אם חביבה לו והגונה לו ואפי' משנגמרו
השירוכין בעי לאודווי ולשבוחי ויברך שהחיינו בלי שם ומלכות . מחזיק ברכה אות
ד' . הקונה שדה קטנה שיעור הגו' סי' רכ"א וברך שהחיינו . שם אות ו' . הגומר
ספר בחידושי התורה לש"ס בכתובה וכ"ס בהדפסה וברך . הרב מר וקלועה . ול"כ
ויברך בלא שם ומלכות דפשיטא שחייב להודות לה' על שזיכהו לכך . שם אות ז' .

פרטי ברכות הראיה והשבה

כל ברכות של הנסים והראיה הם בהזכרת שם ומלכות סי' ר"ח . כל אלו הברכות
אינם אלא כשרואה אותם מל' יום לל' יום ואם הם תמיד לפניו חובה עליו
בפעם הא' . ס"ג . כתב מ"א בס"ק ד' בעינין שיהיו ל' יום חוץ מיום שראתה בו ויום
שעומד בו כגון אם ראה ביום הא' בעינין שיראם ביום ד' . וכתב ולא דמי לרעמים
וזוועות שמברך בכל פעם דהתם אינו רואה הדבר בעלמו וריח כושם ג"כ אין הריח
בעלמו כי הריח מוקיף והולך :

הרואה

מקום שנעשה לו נס אחר ל' יום וברך שעשה לי נס במקום הזה ס"ד .
וכל יולאי ירכו ואפילו אותם שנולדו קודם לכן מברכים שעשה נס
לאבי במקום הזה . ויולאי ירכו הוא ובנו וכן בנו מפני שהם בעיני דורו . עיין
למוהר"א א' נר"ו במחזיק ברכה אות ג' . ומי שנעשה לו נסים הרבה בהגיעו לאחד
מכל המקומות שנעשה לו נס לריך להזכיר כל המקומות ויכלול כלם בברכה א'
אבל יולאי ירכו אין לזכור שאר המקומות . מ"א . מי שנעשה לו נס בעליה
והוא דר למטה ואינו עולה לעליה אם אחר ל' יום עלה לעליה לריך לברך דמקום
מיוחד בעינין אף שגוף העליה היה רואה בהיותו דר למטה . מוהר"א א' נר"ו בבר"ו
אות ג' . כשנעשה נס לאדם יתקן הויזו לרכי רכוס בעיר . גמרא מ"א . אם הוא נס
שאינו יולא ממנהג העולם כמו גמלא פיולא וכו' אם הוא כמו גנבים בלילה ובא
לידי סכנה ויולא טוב לברך בלא שם ומלכות . ס"ט . מי שנעשה לו נס טוב שבו
ביום ככל שנה ושנה יתבודד להודות ולשבח לשם ולשמות א"כ קלת ויספר הנס .
הרב קולת כלולה מהזוהר וכו' והרמב"ם כ' קבל עליך להתבודד ביום הלילה וביום
שאחריו לשמח זה הביאו הרב ס' חרדים ומוהר"א א' נר"ו במחזיק ברכה אות ד' :

ער

שמועות טובות שהם לו לכדו מברך שהחיינו ואם הם טובות לו ולאחרים
מברך הטוב והמטיב . רכ"ב ס"א . ונקט שמועות לשון רבים לאשמועינן
שאם באו לו שמועות הרבה די בברכה א' . הלקט ב"הט . אם שמע שמועה שזריך
לברך הטוב והמטיב או שהחיינו או דיין האמת ואין המגיד נאמן או שהמגיד לא
ראה

פרטי ברכות הראיה והשבה

דהיונו שבטנו גדול ומתוך עביו נראה קומתו מקופחת והננס ומי שהוא מלא ובלת ומי שכל שערותיו רבוקות זו כזו שכתב מרן בסעיף ח' לא נהגו לברך עליהם משנה הבריות ואפשר משום דלא בקיאי בהו אבל יותר טוב לברך עליהם בלא שם ומלכות וכן על החמר והקטע שנקטעה ידו והמוכה שחין ומי שמנומר בנקודות דקות אין העולם בקיאים אם הם ממעי אמום וברכתן משנה הבריות אפי' שאינו מלטער עליהם או אם נשתנו אח"כ ואז כשילטער עליהם יברך דיון האמת לאפוקי אם אינו מלטער עליהם או אם הוא גוי שאינו מברך לכך לא נהגו לברך על אלו :

הרואה

הילנות טובות ובריות טובות אפי' גוי או בהמה חוץ מפרדה אפי' היא נחה מברך בא"י אמ"ה שבכה לו בעולמו רכ"ה ס"י ואינו מברך אלא פעם ראשונה ולא יותר לא עליהם ולא על אחרים אלא ח"כ היו נאים מהם והלבוש כתב וי"א משלשים יום לשלשים יום ונראה שיותר טוב לברך בלא שם ומלכות ואם נסתפק בראיות בריות טובות ואילנות טובות וכו' אם הם כמו ה' שראה או יותר מהם יברך בלא שם ומלכות דל"ה שכתב הלבוש אפי' אינם טובים מהם או אפי' הם בעלמם ובלבד שיהא אחר ל' יום וברך ולכן מספיקא יברך בלא שם ומלכות כתב ע"ז והא דאמרינן אסור להסתכל בללם דמות רשע הכא מניירי שראהו ומ"מ נראה דוקא להסתכל בו ביותר ולהתבונן בללמו ודמותו אסור אבל לראויה בעלמא מותר עור כתב שאסור לומר כמה נחה כותי זה ארו"ל אין משבחים במעשיהם הטובים אלא מנהג לגנותן ולספר במעשיהם המכוערים הוולא בימי ניסן וראה אילנות שמוציאין פרח מברך בא"י אמ"ה שלא חסר בעולמו כלום וברא בו בריות טובות ואילנות טובות ליהנות מהם בני אדם רכ"ו ס"ה ואינו מברך אלא פעם אחת בכל שנה ואם איתר לברך עד אחר שגדלו הפירות לא יברך עור וכתב הלבוש לפי שכבר הוקבע לכל פרי ופרי ברכתו הראויה לו בפני עצמו כגון שהחיינו על הראויה פרי העץ על האכילה דעת מרן בין שראה אותם בתחלה ולא בירך בין שלא ראה אותם כלל עד אחר שגדלו אינו מברך מוהר"א נר"ו בבר"י אות ח' וה"ל המרדכי כל שגדלו הפירות ולא בירך אין לו לברך בין ראה אותם מקודם בין לא ראה אותם אבל כל זמן שלא גדלו הפירות מברך אע"פ שראה אותם מקודם ולא בירך ממאי דאמרינן הוולא בימי ניסן משמע דעל פרחי השקדים שממחרים הרבה קודם ניסן אינו מברך כי אין לברך אלא על רבוי האילנות הרבה ילקט ברכי יוסף והרב זירה לדרך כתב וכן אם ראה אילנות פורחות בחדש אדר וכו' שם וכתב ואני שמעתי דברכה זו ע"ד האמת שייכה דוקא ליומי ניסן וכפי זה כ"ל דעל פרחי שקדים יוכל לברך ביומי ניסן והכי חזינן לרבנן קשיאוי וכן עיקר אין מברכין כי אם על אילני מאכל הלקט יד אהרן ובכלל זה לבלוב הם הפרחים וגם הניאניס שהם כמו לולבי גפנים שם אין לברך כשמוציאים עליהם חדשים שהעלים אין נקראים לבלוב ובגמ' וחזי אילני דקא מלכלבי דהלבלוב אינו נעשה כי אם לאחר שיוציאים הפרחים שכתובס ויהי הפרי כמ"ש והוא כפורחת עלתה נלה ותרגמוו כד אפרחת אפיקת לבלבין ואניטת נן וכתב רש"י ז"ל והיא כד אפרחת אפיקת לבלבין ע"כ תרגום של פורחת

דיני ברכות הראיה והשבה קיז

פורחת שהפרח כולל הבלבוב והוא הנמלא בתוך הפרח העתיד להיות פרי ואח"כ עלתה נלה שתרגמוו ואניטת נן והוא גדול מפרח כמ"ש ובוסר גומל יהיה נלה שהוא הקמדר ומשגדל הכן והוקבע לכל פרי ברכתו טוב אין לברך ברכה זו כמ"ש לעיל ומנהג חסידים ללאת אל הגנות ביומי ניסן ולברך ברכה זו וטעמו של דבר יען כי הנפשות הנדרחות המה וליאו כעשב הארץ בקרב הימים האלה ומתלבשים בענפי האילנות והדשאים ובברכה זאת אם יכוונו לתקנם המה יעלו בהר השם ותמלאין מנוחה בכח הברכה ח"י ס"ג דף ה' ע"כ ואז הירא את דבר השם בלבבו ובין את אשר חטא על הנפש ושמה נתייב באשמותיו להתגלגל בדל"ח ששעונש הזה רע ומר וישוב בתשובה שלימה ושם ורפא לו ויתן אל לבו כי האדם עץ השדה שהאילנות בימי ניסן עומדים דשנים ורעננים ובהגיע ימי החורף וכלו ויפסדו ונשארים כעלים ובשים כן האדם כי רוח עברה בו ואינו ולכן ימחר לעשות זירה לדרכו ושם ורפא לו ח"י דף ו' ונראה לתת טעם למה כשמברכים ברכת האילנות אומרים אשר ברא בריות טובות מאחר שהברכה היא על האילנות ח"כ בריות טובות מאן דבר שמוייהו הכא והיה ראוי שלא יאמר רק אילנות טובות אלא רמזו לנו שלפי שהנשמות של הבריות של בני אדם הם מעורבים ביומי ניסן באילנות להיות להם תיקון בברכת האילנות אשר על כן הזכירו בריות טובות עם ברכת האילנות :

הרואה

כוכב היורה כחץ והוא הזיקין האמור במשנה והוא יורה כחץ באורך השמים ממקום למקום ונמשך אורו כשכבט אומר בא"י אמ"ה עושה מעשה בראשית רכ"ז ס"ה לא ראינו מברכים על כוכב הרץ ממקום למקום אבל כיון שהוא מכוון בפוקים לרוך לברך מוהר"א נר"ו בבר"י אות ח' לא יברך על כוכב הרץ אלא פעם אח' בכל לילה ואף שראה כוכב אחר רץ לא יברך אלא פ"ה שם גם על כוכב שיש לו זנב ושכבט של אורה לרוך לברך ויותר ניכרת גבורת הכורה בזה שם אות ג' וכתב על כוכב שיש לו זנב אם אינו רואה אחר אלא הוא שראה אותו בכל לילה אם רואה אותו בתוך שלושים אינו לרוך לחזור ולברך ועל רעדת הארץ כתב מוהר"א נר"ו בבר"י אות ג' גם על קול הברה שנשמע מרחוק כמו רחיים גדולים וברך :

על

הברקים ורעמים על הברקים וברך עושה מעשה בראשית ולא יברך על הברקים שכחו וגבורתו מלא עולם ועל הרעמים מברך שכתו וכו' שהרעמים מראים כח משא"כ בברקים שם כל זמן שלא נתפזרו העבים נפטר בברכה ח' נתפזרו בין ברק לברק ובין רעם לרעם לרוך לחזור ולברך ס"ב יש להסתפק אם בירך על הברק וכיון לפטור את הרעם הכא אחריו אם יולא מוהר"א נר"ו בבר"י אות ד' ולכן יותר טוב כשיוברך על הברקים לא יכוין כי אם על הברקים אם שמע רעם וראה ברק כאחד מברך על שניהם כאחד ברוך עושה מעשה בראשית :

על

הרוחות שנשבו בזעף אומר שכחו וגבורתו מלא עולם ועל שנשבו בנחת אומר ברוך עושה מעשה בראשית עיון כמ"ה לכן כל זמן שהוא מסופק אם נושבים בזעף או בנחת יברך עושה מעשה בראשית וכתב מוהר"א נר"ו

דיני ברכות הראיה והשבח

ולענין זוועגות אס עבר זמן מה בין רעש לרעש דאסא דעתיה מניה לריך לחזור ולברך אפי' תוך ל' ואס לאו אינו לריך לחזור ולברך וה"ל לענין רוחות אמרינן בגמ' דזעף אינו מתחיל כלילה ואינו מנשב שתי שעות כאחד אלא אס כן הפסיק בנתיב. במרא ומ"א. אין לברך על רוח קערה המלוויה בימות הנשמים אלא עושה מעשה בראשית. מוהר"א נר"ו. דרוקא שנשבו בזעף שנשמע קולם בכל העולם מברך שכתו וגבורתו מלא עולם. כל זמן שהיא מקופק ברוחות יברך בלא שם ומלכות.

על ד' נהרות דכתובי בקרא כמו חדקל ופרת וכו' מברך עושה מעשה בראשית. סי' רכ"ז. ודוקא אס לא נשתנה מהלכס דהיינו שראה מקום שלא נשתנה מהלכו על ידו ארס וכן על כל נהרות גדולות כאלו מברך. מ"א. ולכן כשראה נהר חדקל או פרת או נהרות גדולות כמותם והוא אינו יודע אס אותו המקום נשתנה מהלכו או לאו לריך שיברך בלא שם ומלכות. על הרים וגבעות המשוניס שניכרת גבורת הכורא בהם מברך עושה מעשה בראשית. ס"ג:

הרואה את הקשת אומר בא"י אמ"ה זוכר הברית נאמן בכריתו וקיים במאמרו. סי' רכ"ט. ולא ישנה הברכה מנוסחא זו. אסור להסתכל בו ביותר. ועל המסתכל בו ביותר אמרינן בגמרא שעיניו כהות. של"ה מ"א. ואפילו שראיתו שבין קשת לקשת היתה בתוך שלשים יברך. מוהר"א נר"ו במחזיק ברכה אות ה'.

הרואה חמה מכ"ח לכ"ח שנה בתקופתה והתקופה ליל ד' כשרואה אותה יום רביעי בבקר יברך עושה מעשה בראשית. ס"ב. כתב הר"ב מ"א בבקר משמע בהנך החמה וכ"ב בליקוטים שמהר"ל לזה להבדיל בערב שלמחר ויאר כל ארס כשרואה הנך החמה יברך עכ"ל. וכתב ולי נראה שאס לא בירך עד אחר ג' שעות לא יברך שכבר עברה ממקום הזה. ומוהר"א נר"ו כתב שיכול לברך עד חצי היום. וכתב אס העננים מכסים השמש מדינא וכול לברך בשם ומלכות אבל על זר היותר טוב לברך בלא שם ומלכות.

הנכנס למוד את גרנו אומר ורמ"י אלהי שתשלח ברכה בכרי הזה. התחיל למוד אומר ברוך השולח ברכה בכרי הזה. סי' ר"ל. מרד ואחר כך בירך היו זו תפלת שוא שאין הברכה שורה אלא בדבר הסמוי מן העין. ס"ב. כתב מוהר"א נר"ו העולם לא זקורי לברך ברכה זו ונכון לברך בלא שם ומלכות. אות ד'.

הנכנס להקוץ דס אומר יהי רצון שיהא עסק זה לי לרפואה כי רופא חנם אתה ולאחר שהקוץ אומר ברוך רופא חולים. ס"ד. כתב הט"ז פשוט שריך שם ומלכות כמו כל הברכות. והעולם לא נהנו לברך על ההקזה ולכן טוב וישר לומר ברוך רופא חולים בלא שם ומלכות ותחלה יתפלל שיהיה עסק זה לי לרפואה שבלאו הכי אין בה שם ומלכות. כתב מ"א נ"ל בכל מירי דרפואה ואמר זה. וכתב מי שנתעטש וחבירו אומר לו אסותא ואמר לו ברוך תהיה ואח"כ ואמר לישועתך

דיני ברכת הראיה והשבח ק"ח

לישועתך קויתו ה' דהמתפלל על חבירו הוא נענה תחלה. לעולם יהא ארס רגיל לומר כל מה דעבדין מן שמיא לטב"ס"ה. לעולם יהא ארס רגיל להודות ולשבח לשמוית' על כל דבר ודבר שעשה עמו להתפלל על העתיד ולהודות על העבר ואפילו בקליפתו לבית המרחץ בזמן הזה שאין בה סכנה או כשהולך למקום קרוב וכו' בשלום יתפלל בקליפתו ויתן הודאה בחזרתו לשלום כי מה' מלעדי גבר כמ"ס חכמי המוסר:

מוסר למשא ומתן באמונה

אם בעל מלאכה הוא ישים לדרך פעמיו לישא וליתן באמונה וישים עיניו שכלו בכל מעשהו כי הרבה משלות באות על ידו ואשרי מי שנמלט מהם כי הרבה מלות באות על ידו והוא מרויח חבילות חבילות של מלות כמ"ס בעזרת האל יתברך. ואוי לו למו שפוגע בהם וכשאל כי אין מקספר לחטאים ולעונות הבאות ע"י המשא והמתן. תחלת דינו של ארס על משא ומתן באמונה כמ"ס והיה האמונה עתך וגו' וכמה גדולה מדה זו שקורס כל דינו אומרים לו נשאת ונתת באמונה שהמשא והמתן כולל מלות רבות או בהפך כמה עבירות גדולות אין מקספר שכללו גזל וגניבת ממון ורעת ושכונות ושקרים וחנופה ועוות המדות והמשקלות וכן הרבה ממדות המגונות אין מקספר שאס יפרוש מאלו העבירות הבאות על ידו הוי כאילו קיים כמה מלות כנגדם שעבירה שבאה ליד הארס ופירש ממנה כאלו קיים מלוא כמ"ס ז' ישב ארס ולא עבר עבירה וכו'. ולכן ארו"ל גדול הנהנה מיוגיעו ויתר מירא שמיום רבירא שמיום כתיב אשרי כל ירא ה' ובנהנה מיוגיעו כתיב יגיע כפיך כי תאכל אשריך וטוב לך אשריך בע"ה וטוב לך לעו"הב אמאי נפשך אס הנהנה מיוגיעו אינו ירא שמיום היאך אומר עליו גדול הוא מירא שמיום ואס הנהנה ג"כ ירא שמיום למה יגדל. על הירא שמיום העוסק בתורה כל היום ואינו נהנה מיוגיעו והיראו המפרשים שהכוונה שיש ב' מיני ארס ביראת השם יש שהוא מתפחד מלישא וליתן פן יכשל וילכד בחטאים ובעוונות המקוויים ע"י משא ומתן ואין לבס בטוח שיוכלו לישא וליתן וללאת ולבא ולא יתלככו בחטאים ולכן נמנעים מללאת ולבא. ויש אשר לבס בטוח להתעסק במלאכתם באמונה התקועה בלבם שלא יכשלו במכשול חטא ועון הבאים על ידיהם כל היום. ולכן הנהנה מיוגיעו ונזהר בכל הדברים הבאים ע"י המשא והמתן יש לו חבילות חבילות של מלות בכל יום ויום לפי שיטת ולא עבר עבירה וכו' ולכן גדול הוא מירא שמיום שאינו נהנה מיוגיעו ויושב בינו לבין עצמו על דרך שעשה נח את האלהים התהלך נח שרצו"ל היה מתפחד ללאת פן יתלכך. לא כן ארע"ה הנאמר בו התהלך לפני והיה יולא וכו' להוכיח ולעשות פעולות גדולות ונכון לבו בטוח שחאמן הוא ולא יכשל בשום חטא ח"ו באופן העושה מלאכה ומשא ומתן אפשר שיהיה ל"ג ואפשר שיהיה ר"ג ע"ד האמור' והדבר דומה לא' שהולך בדרך וראה הדרך מלאה חבנים טובות ומרגליות והבני חרסים וקוטים כקוחים ולא הביא בירו מהחבנים טובות אלא הביא חרסים וקוטים הכקוחים

מוסר למשא ומתן באמונה

הכסופים כרו שיכשל בהם לזורך סעודתו כך המרויח ע"י עוונותיו המשתכר משתכר אל זרור נקוב וקוים כסופים וכל עוד שהוא אוהב ממון יותר מכרי פרנסתו לא יוכל להגלל מהמכשלות כמ"ס הפסוק וראוי אלהים אנשי אמת שונאי בלע וארו"ל שונאי ממון והכוונה מהיובן יודע לך שגם אנשי חיל ויראי אלהים והם אנשי אמת ע"י שתראה אותם שהם שונאי בלע ששונאים הממון זהו תכלית וגדר גדול לעבירות כלם שלא יבא לגזול ולהחניף וכו' וכן מצינו בגמרא שאמרו כלום בא מעשה לירך א"ל מעות פורים נתחלפו לי במעות של זדקה וחלקתים לעניים א"ל א"כ מחלקך יהיה חלקי ומגורלך יהיה גורלי פירוש ע"י ש"כ אין לך אהבה בממון הרי אתה גדור מכל העוונות :

ובאיוב

אמרו ע"פ איש תם וישר וירא אלהים שהיה מניח פרוטה לחנווני מממונו והכוונה שאם מממונו היה מוותר כ"ש שאינו אוהב ממון אחרים וא"כ הוא בתכלית גדר הירא שמים שנמנע וראוי ממכשולות רבות אין מקשר כתב הרב בעל ח"י ח"א דף ג' אין ראוי לאדם לזאת לפעולו ולעבודתו ערי ערב ויתר מכרי פרנסתו רק כמזדמן לירך ושמה אין לו חיים אלא אותה היום בלבד ואין ראוי שיטרח וידאב על עולם שאינו שלו ומה יתרון לו בכל עמלו שיעמול תחת השמש ואין לו בעולמו אלא מה שהוא מתקדש ופורש מענייני העו"ה ומתדבק בקונו אור עשה וישים כל דעתו ומחשבתו על חיי העו"ה כי שם ביתו והוא בזה העולם כאורח נטה ללון במלון לילה א' או ב' שאין ראוי לו לתקן המלון ולהלעיט עם כלים נאים ליפותם באופן שיאכר כל זמנו ולמחר יולא ממנה :

וברך

ד' כתב מה נוחלו רבת מבני עמנו אשר הפנו עורף ולא פנים איש איש ממלאכתו אשר המה עושים כל האזרח בישראל ישבו בשוקות ואיש אל עבר פניו ולכו סחור סחור לאכלה ולו לסקורה משעלה עמוד השחר ותעבור המנחה עד סוף האשמורת הא' רחופים ומבוהלים מחושקים כסף וגם כלילה לא שכת לבס ויחלק עליהם לילה ויתחלפו להם ספרי חנויותיהם בספרי התורה וישכחו אור עושים ואת פועל ה' לא יביטו וימאסו בתורת ה' ולא יבטו מהם נותן טעם בר נותן טעם לפגם כי לא עלזו חיל מפני חומר שגם העשוי למלאכה על המחיה ועל הכלכלה קורא אני עליהם למה תשקלו כסף בלא לחם ויגיעכם בלא לשבעה כי אילו היו מהדרים להיות להם כסף על הלחם לבד החדשתו אך למה תשקלו כסף בלא לחם ואם ואמרו כי טוב להעשיר שלא יטורכו לבריות ולהשאיר אחריהם בככה הנה אם היה העושר דבר שיש קלבה החדשתו אך ויגיעכם בלא לשבעה כי אין אדם מת וחצי האוהתו בידו וא"כ למה יגיעו במה שתמיד משביעו רעב :

ובזוהר

כשלא אמרו כגוונא דא אינון דלא מהימנו ביה בקב"ה לא בעון לאסתכלא בארחוי ואינון בען לאטרחה גרמיותו בכל יומא בתר מזונא ימנא וליליא דילמא לא קליק בידויהו פתא דנהמא מאן גרים לון בגין דלאו אינון בני מהימנותא ע"כ. ומה יענה ליום פקודה איש במעון כלו אומר כבוד שקט בביתו ורענן בהיכלו אשר לו זרה והאלקים אנה לירו כסף וזהב לרוב או עם שרים זהב להם

מוסר למשא ומתן באמונה קיט

להם שאותוים מעשה אבותיהם בדיהם לא כחיל ולא ככח בא מחמת ירושת אביו ועמד על כנו ונפש לא נשבע מטום עקלקלותם נוסדו יחד לאסוף ולכנוס עושר ולא במשפט תמיד כל הימים ויתנו כתף סודרת בגאון עזה של תורה ומצותיה ועינים להם ולא יראו מל"ו הנלבים הלא מלעבר יפרוש כנפיו לבא בכלח אלי קבר ומה יתאוון העשיר בעשירו ומה ישען על ביתו ועבדו ואמתו ורכושו אשר רכש כי לא במותו יליע דמיו בו יותר ואכר העושר ההוא כענין רע אוי לה לאותה בושא אוי לה לאותה כלומה בושא היא לו ורקיקה מק"ו עוונותיו ילכדו ותגלה ותראה קלונו ומסלות אלו ראוי לכל איש חיל ליתן עיניו ולבא כל הימים אליהם להיות ממעט לרגל המלאכה אשר לפניו בימי המעשה לכבוד יוצרו ולהקדיש ולהעריץ את הנשמה העהורה ע"כ :

והנה

ע"י המלאכה שאדם עושה בלי שום איסור הרי הוא מברר ניטולי הקדושה וכל מגמותיו בעו"ה לכוונה זו ובהפך אם יעשה במלאכתו שום איסור מלבד שאינו מברר אלא מוסיק על חטאתו פשע כדאיתא בכתבי האר"י זלה"ה וז"ל הנה ביומי החול שנאמר בהם ששת ימים תעשה מלאכה כי המלאכה מורה על הדברים הריכים תיקון ע"י מעשה כי הנה אם הקב"ה ברא בעולמו כמו שיהיה לעת"ל כמ"ס יהי פסת בר בארץ וכו' לא היו בני אדם ריכים לעשות מלאכות לחרוש ולזרוע וכו' וכן שאר כל המלאכות אבל ע"י שנתפזרו ניטולי הקדושה בתוך הקליפה בעו"הו שהיא עולם המעשה וא"כ הם ריכים תיקון ע"י מעשה התחתונים ומלאכות ואין לך בעו"הו מלאכה שאין בה מנוח כגון בחרישה לא תחרוש בשור ובחמור בזריעה לא תזרע כלאים וכן בכל המלאכות כסוד בכל דרכיך דעהו וכל זה הוא כדי לברר ניטולות של הקדושה :

וכתב

עוד ואמנם בימי החול הותרו כל המלאכות אך לא באיסור שאל"כ אם יעשה באיסור לא יתבררו ואדרבה יתוספו הקליפות רק יהיו בהיתר גמור כסוד בכל דרכיך דעהו כדי לברר הניטולות בטורח המלאכות ותיקונם וכל זה הוא לזורך עניני העו"ה לברור מעולם המעשה אבל לזורך בירור ותיקון עולמות העליונים הם ע"י מצות מעשיות כגון זיזית ותפולין ותפלה וסוכה ולולב וכיוצא במצות המעשיות ע"כ. ולפי טורח המלאכה שלא תהיה באיסור כך יותש כח הס"א לא ולמד מישראל שהיו במצרים שהיו עוסקים בחומר ובכלבים וכו' והיא מלאכה קשה והיו מבררים על ידה בירורים רבים :

אתה

הראת לדעת כי מי שהוא עושה מלאכתו בהיתר הוא מברר ניטולי הקדושה ע"י הטורח ומניעתו מהעוונות הבאות על ידה שנחשב לו למנוח ואם הוא בעל תשובה גמורה הרי הוא מברר ג"כ ניטולי הקדושה שנתפזרו ע"י עוונותיו דמאחר שהיה בירור לניטולות הקדושה שלא נתפזרו על ידו והוא מתקן אותם כ"ס שיתקן ג"כ ניטולות שנתפזרו ע"י עוונותיו. ואם עושה מלאכתו באיסור מלבד שלא יכרר אלא מוסיק על חטאתו פשע להתאזר הקליפות בניטולות ויתר ויותר כמ"ס הרב ז"ל. וכזה נראה שרמז הפ' בכל דרכיך דעהו והוא ישר אורחותיך אומר

מוסר למשא ומתן באמונה

אומרו בכל רכיב דעבו ע"ר שכתב מוקד"מ זלה"ה במלאכות שהם דרכי דעקו לקיים המצוות התלויות והנמשכים מהם כמ"ש לעיל ותעשם בהיתר ולא באוסר ללורך כבוד הנילוות . ותדע נה אתה מריות בזה והוא ישר אורחותיך שאתם אורחות העקלקלות שעשית אשר על ידם נתפזרו נילוות קדושות עתה ע"י הכבוד ג"כ מתושרים ונתקנים :

צ"א

ולמד כמה מאבד טובה הרבה מי שאינו עושה מלאכתו בהיתר וללל כמים אדירים להרכות הס"ח והוא מוסיק אחיותם בקדושה ח"ו וביאתו לעו"ה מלבד שהוא לריק ולבהלה שלא בירר כלום אלא הוסיף על חטאתו פשע שיתגבל עוד לכבוד הראשונים והאחרונים או לה לאותה בושא . והנה האדם לא תועיל חריותו בשום אופן כי אם כל העולם כלו יבואו ונוסדו יחד להוסיף על מחייתו לא יוכלו להוסיף לו אפילו פרוטה א' בלא השגחתו ית' וקצבה שקבל אליו יואם כל העולם נאספים יחד לחסר לו מקצבתו שקבלו לו מן השמים לא יוכלו לחסרו אפילו פרוטה ותלמד מן המן :

ל"א

העדיף המרבה והממעט לא החסיר . כשהיו ישראל במדבר והיתה השכינה ביניהם וקרובים לעולם הנלתי והיה מראה להם במן שלא יועיל לאדם חריותו ואסיפתו שהרי אם ירבה לא יעדיף ולא ימלא כי אם עומד והממעט לא החסיר שהקב"ה שולח בו ברבה ומוסיפו ורמו בפסוק איש אל יתה ממנו עד בקר העו"ה דומה ללילה והעו"ה כנמשל לבקר אור כמ"ש ע"פ בערב ולין בכי ולבקר רנה כי למת יעלה האדם לכבוד ולכבוד ולדרוך על דבר שאינו שלו וכי מה יש לו הנאה לעו"ה מן הממון וכ"ש שהולך וכונס בגזל ובאיסור . ולכן רמו להם במן הרומז למזונותיהם שלא ינוח ממנו עד בקר לעו"ה אלא מה שצריך ללורך מחייתו בעו"ה ולא יטרח על היתר כי הוא נטול ויעזוב . לאחרים חילו . ורמו ויחירו אנשים ממנו עד בקר וירוס תולעים ויבאש . כי האוסף והכונס הרבה בגזל ובאיסור ואוכל ושותה ואינו עושה מצות כפי הראוי לו אלא ירצה להניחו עד בקר עד שילך לעו"ה ומניחו אחריו . וירוס תולעים ויבאש שיהיה רמה ותולעה וילך בלי חמדה וכדי שלא תתפלסק ותאמר כך הוא טבע כשיעבור לילה א' יבאש כמו שיבאש הבשר במקום החום ולא ירמו למוסר לז"ה בענין השבת ויניחו אותו עד בקר כאשר זיה משה ולא הבאיש ורמה לא היתה בו ואם טבעו כשיעבור עליו לילה א' יבאש למת לא הבאיש כליל שבת כפי טבעו אלא וראי שהוא בהשגחה ללמוד ממנו המוסר הזה :

ואם

תאמר מה שאני צריך לאסוף ויתר מבדי מחייתי שמא אח"כ לא ארווח ושמא אבא לידי בטלה ואצטרך לברות או לשאר דרכים הלא יבאש לאדם כמו קולאים או בשיבתו בטל לכך אמר והיה כיום הששי וגו' והיה משנה על אשר ילקטו יום יום מה שירד כיום ששי משנה הוא בשביל יום שבת שלא יש להם בו מחיה שאינם יולאים איש ממקומו כיום השבת לכן הוא מוריד להם מזונות ומי הטלה שהם ימי השבתות ולא ראיתי צדיק נעזב וזרעו מבקש לחס והחורץ לאסוף לאחר זמן מלבד שהוא מקטני האמנה אלא לא יועיל לבלום והראייה וחס השמש ומס' שצריך

מוסר למשא ומתן באמונה קב

שצריך לתת אל לבו שהעושר אינו שלו וברגע הקב"ה מאבדו וכונסו אליו והוא כלל היה ולכן הראה להם שהמלניע ומותיר ליום מאר כי הוא הרמו אל האוסף והכונס בלא צדק כשתגבר עליו חוס השמש בזירתו ית' ונמס ואבד בענין רע' ואמר שהע"ה וראיתי תחת השמש כי לא לקלים המרוץ ולא לגבורים המלחמה וגם לא לחכמים לחם וגם לא לנכונים עושר וגם לא ליודעים חן כי עת ופגע יקרה את כלם ואמרינן בגמרא דר' הושעיה וכו' היו יודעים לשער כמה טיפות יש בים מרוב חכמתם ולא היה להם לחם לאכול וכן אמרו כי לא ממוטא וממערכ ולא ממדבר היום לא ממה שהאדם יולא ועמל בסחורה והולך ממזרח למערב נעשה עשיר ולא המאיר על המדברות נעשה עשיר ולא ממדבר היום א"ר אבא מרומניא כל היום שבמקרה היום חוץ מזה שהוא לשון רוממות שאין אדם מתרומם מן הדברים הללו למה כי אלהים שופט זה ישפיל וזה ירים ומי שזן את אבותיו ששים רבוא במדבר לא יזון אותן בשוב . ולזה הטעם זיה הקב"ה למשה קח לנצחית אחת ותן שמה מלא העומר מן והנח אותה לפני ה' למשמרת לדורותיכם למען יראו את הלחם אשר האכלתי אתכם במדבר . ומאי נפקא מינה אם יראו את הלחם או לאו אלא אם יש להם מיעוט אמונה ח"ו על מזונותיהם יראו את הלחם הזה שזנתי את אבותיכם במדבר מקום שאינו ישוב כדי שלא יתבעלו מעבודתם כשיבואו לידי גזל שיתכילו בלחם הזה ותתחזק אמונתם וזה למשמרת כדי שישמרו עצמם כל דורות הבאים ממיעוט האמונה והבעתון בו ית' ויבואו לעשות עוונות סבורים להרווח בהם . ומה שארז"ל לא כל המרבה בסחורה מחכים אמרו חכמי המוסר והביאו דר' משנת חכמים . משל דימו לכל המרבה בסחורה לגנב שגנב סך מקיים שמן הראוי היה לו למשוך ידו ולומר כבר היה לי סך זה ומה לי עוד להכניס עצמי בסכנה הרי באמצעות סך זה שבידי אתעסק בהיתר ומה לי עוד לרוץ ולאסוף ולכטל עבודתי שאחריתם מר ממות שהנסיון יוכיח שאם תעלה לגנב בא' וב' קופו ליפול ביד בעלי המשפט ומקבל את שלו בענויים קשים מר ממות לא כן אם היה מתחכם מתחלה ומשוך ידו היה מת על מעתו בכבוד . כך אם הסוחר הוא בטוח בהש"ית וכשרואה סחורתו מולאת וה' הלית בידו לא יהיה אף להעשיר ויתר מן הקודם להרכות בסחורתו בקלוי ארץ ויס רחוקים רכל דבר המרובה בקטני העולם א"ה להפטר מנוק והפטר וכן אמר שהע"ה דבש מלאת אכול דייך פן תשבענו והקאותו סוף דבר יבא לידי כליון שאפילו אותו הרווח שהרווח בתחלת התעסקותו יאבד בשביל שרצה להתחכם דהחכמה שלו אינה כי אם הוללות ושכלות דאם הקב"ה רוצה להשרות ברכתו במעשה ידיו של ב"ו אין מעזור לפניו ית' שתחול ברכתו בין רב למעט מהעסק שמתעסק בו ואם היה ממעט בעסק ועוסק בתורה ושם יזיה ה' את הברכה . וכל זה הוא כשמתעסק בהיתר בדרך הבעלי סחורה המתעסקים באמונה אבל אותם המתעסקים בתחבולות וברמאות לא דברה תורה במתים יען הם גורמין חילול ה' ח"ו ועוברים על כמה לאוין ובאים לידי שבועות שוא ושקר וגזל וכיוצא אין מספר . ואפילו אם יוסיף האדם בגזל ובחמס ובכיעול תורה ומיעוט מעשה העבודה לא יסאר בידו כי אם

אם

מוסר למשא ומתן באמונה

אם מה שגזר וקבל לו הש"ת בין רב למעט ואפילו פרוטה לא יוסיף ולא תרופת כי
אם העוונות והחטאים וקבירו שגזל ממנו ע"י שלא נשא ונתן עמו באמונה לא
נוזק קבירו עמו כלום שהקב"ה נותן לו קלבתו שקבל עליו מן השמים כמ"ס ע"פ
כי המשפט לאלהים הוא ש"הם אתה לוקח מחבירך שלא בדיון תורה באיקור ולא
בהיתר אתה מכריח אותי לשלם לחבירך בענין אחר וכאלו אתה עושה המשפט עמו
ולא עם חבירך והנה כמשיל משל א' על ענין הגזול והגזול שהגזול לא החסיר ולא
העדיף כי אם עוונות וחטאים והגזול לא חסר כלום והוא משל לבני אדם שהיה
להם מעינות ובורות מים חיים לכל א' וא' לעבוד בהם כל א' וא' עבודתו להשקות
מהם הגנות והפרדוקים והם סדורים זה אלל זה וכל א' דולה ומשקה מבאר שלו וידוע
כי בטובע המעיין הנובע אם יתוסף הוא נוסף ממנו ומאליו בזמן תוספת המים
שיבואו לו מים ממקום אחר ואם יחסר יחסר בזמנו בימי חסרון הבארות
והמעניות ואפילו אם לא יחסרוהו מלמעלה להשקות ממנו עכ"פ הוא חסר בזמנו
ואם הוסיף האדם עליו מלמעלה לא הועיל כלום כי הלא לפי שעה יורד עד מקום
שהיה עומד וכאלו לא בא לו מים מלמעלה כי אם הוספתו אינה כי אם משרשו
מקום הנביעה וכן אם תחסר מן המעיין כל היום וכל הלילה הלא לא חסר כלום כי
אם לפי שעה ויחזור ויתרבה ויעלה למקומו מיד כי אין חסרונו אלא משרשו למטה
וכל מה שתחסר ממנו מיד הוא מתרבה לכמו שהיה מה עשה א' מבעלי הבארות
שרצה בשיטותו למלאות המעיין שלו והיה ממלא מבארות אחרים ומריק ומניח
בבאר שלו למלאותו וכל מה שמניח קולך ויורד לשרשו ולא נהנה אפילו טפה א' כי
אם היגיעה והטורה והחרפה ואותם בארות גדלה מהם לא נחסרו כלום כי אם לפי
שעה וחזרו לקדמותם ולא הפסידו אפילו טפה א' כן הדבר הזה שהקב"ה הזמין
לכל א' וא' טרפו ומזונו ושורש המזונות תלוים במזלם רכל מזונו ביה תליון וכל א'
יש לו באר שהוא המזל המורה על פרנסתו וזה שטורה ואוסף משל אחרים שלא
במשפט וחושב להוסיף על שלו לא יסאר בידו כלום לאחר זמן כי הוא אינו משרשו
וממזלו הקלוב לו מן השמים וכן אותם הגזולים לא נחסר מהם כי אם לפי שעה כי
הקב"ה שולח קלבתם מן השמים וחוזרים בארותיהם כבתחלה :

שיר למוסר ועל משל הנזכר והסוגר האחרון גם כן הוא בשתי
תנועות :

והגזול לאחיו ועמיתו
ושם עינו להוסיף על מזונו
כמו בורות אשר המה סדורות
ואחד סר מאוד שכל וסבר
ויד הרים ופשט באחרים
ימהר נא והשיב את גזילתו
והאל חק מזונותיו וקצבתו
לכל אחד ועובר בה עבודתו
להוסיף על באר שלו למלאותו
והוא מוסיף ואך ירד למדתו
ואם

מוסר למשא ומתן באמונה קבא

ואם תראה מעט חסרון בשעתו הלא יחזור עדי רגע לקדמותו
ולא נשכר אבל נסכל ונעכר וחשף את כלימתו וחרפתו

דיני משא ומתן באמונה

בשילך לעסקו יזהר לישא וליתן באמונה וישם תמיד נגד עיניו שאלת יום
הדיו והנורא נשאת ונתת באמונה ויעשה מלאכתו עראי וקורתו קבע
וזה יתקיים בידו כמ"ס מרן בסי' קכ"ו. וכתב הב"ט שהכוונה רק שיעשה כרי
פרנסתו והעיקר ללמוד תורה והחסם עיניו בראשו שלא יכשל בשום עון אשר חטא
מאחר שהוא יולא לשוק לשאת ולתת עם בני אדם ומזדמן בידו כמה מלות עשה
ומל"ת ודריקים ולכו כס ופושעים יכשלו כס. ויהיה לכו נכון בטוח בה' שיזמין לו
פרנסתו שיוכל ללמוד ולפרנס אביו כי אין מעלול לה' להושיע ברב או במעט
ואם תהיה כוונתו שכשזמין לו הש"ת פרנסתו יעסוק בתורה ובמלות גם הש"ת
נותן לו כלכבו כמ"ס כל המקבל עליו עול תורה מעבדיון ממנו עול מלכות ועול
ד"א. א"ר אמי כמה גדולים בעלי אמנה מנין מחולרה וכו' וכו' תענית. ובמכילתא
אמרו ע"פ ויאמר אם שמוע תשמע לקול ה' אלהיך וכו' והושר בעיניו תעשה זה
המשא והמתן באמונה מלמד שכל הנושא ונותן באמונה ורוח הבריות נותן הימנו
מעלה עליו הכתוב כאילו קיים כל התורה כולה :

כתב הרב בע"כ בכלל נושא ונותן באמונה כשימכור סחורתו לא ישכחנה יותר
מראי ובשיקנה לא יפליג בגנותה. וכתב עוד אפילו בהכנסת דבור
שהבטיח אדם לחבירו לעשות עמו טובה או ליתן לו מתנת חנם ראוי להיוף נאמן
בבריתו וקיים במאמרו ואם מבטיח ואינו עושה הרי זה חלל ה' ונראה כאילו אינו
מאמין בהקב"ה. וז"ל הטור ו"ד סי' ר"ד אע"פי שהדברים בלא מעות אין לריד
לקבל עליו מי שפרע מ"מ ראוי לאדם לעמוד בדיבורו אע"פי שלא לקח מהדמים
כלום ולא רשם ולא נתן משכון וכל החומר בו בין לוקח בין מוכר הרי זה ממחוקרי
אמנה ואין רוח חכמים נוחה הימנו :

וארז"ל ואהבת את ה' אלהיך שיהא ש"ס מתאהב על ירך שיהא אדם קורה
ושונה ודבורו בנחת עם הבריות ומשאו ומתנו באמונה מה הבריות
אומרים עליו אשרי פלוני שלמד תורה וכו' כמה נאים מעשיו וכו' עליו הכתוב אומר
ישראל אשר כך אתפאר ואם קורה ושונה וכו' ואין דבורו בנחת עם הבריות ואין
משאו ומתנו באמונה וכו' מה הבריות אומרים עליו אוי לו לפלוני שלמד תורה כמה
מקולקלים מעשיו וכו' עליו הכתוב אומר באמור להם עם ה' אלה ומארכו ילאו :
אמרינן במס' מטיעא בתלתא מילי משנו רבנן בדבורתיהו במסכתא בפורייה
באושפיוה מאי נפקא מינה אמר מר זוטרא לאהדורי אבדתא
בטוביעות עינא אי ידענא ליה דלא משני בדיבוריה אלא בהני תלת מהדרינן ליה
ואי משני במלי אחרניא לא מהדרינן ליה. ההוא מרבנן ורב טובת שמתא דאי יחבי
ליה

דיני משא ומתן באמונה

ליה כל חללא דעלמא לא משני מדבוריה. סס. ובמס' בתרא ח"ר אלעזר כל המחליף בדבורו כאלו עע"ז כתוב במחליף בדבורו והיותו בעינוי כמתעתע וכתוב בע"ז הכל המה מעשה תעתועים:

גרסינן

במסכת סוטה ופסקו אנשי אמונה ח"ר וחקק אלו בני אדם שאינם מאמינים בהקב"ה דתניא ר' אליעזר אומר כל מי שיש לו פת בקלו ואומר מה אוכל למחר הרי זה מקטני אמנה. ואמר ר' אלעזר מ"ד כי מי בן ליום קטנות מי גרם שלחנם של לדיקים שיתבזבו לע"ב קטנות אמנה שהיתה בהם. ובמסכת שבת אמר רבא לא חרבה ירושלים אלא בשביל שפסקו ממנה אנשי אמנה שנאמר שוטטו בחולות ירושלים וכו' אם יש עושה משפט מכקש אמונה ואקלח לה. וח"כ בעוונותינו הרבים כימד אנחנו מפסיס לבאולה כל עור שלא יש בנו המדה הזאת רכשהיה בנו חרב בשביל מיעוט האמונה ב"ש כשהוא חרב שלא יבנה עד שתהיה המדה הזאת בינינו. ובגון דא אמרו עליה כל מי שלא נכנה ב"המק בימיו כאלו נחרב בימיו כמ"ס ר"ל שהיה לו להיות בו אמונה אומן וכיולא מדברים שגרמו החרבן והוא לא תיקן מדותיו מעליון לו כאלו חרדיבו:

דיני הגזל

אסור

לגזול או לעשוק אפי' כל שהוא בין מישראל בין מגוי אבל אם הוא דבר דליכא מאן דקפיד ביה שרי כגון ליטול מהחבילה או מהגדר לחטוף שינוי ואף זה אסור בירושלמי ממדת חסידות ח"המ קי' שכ"ט. ס"ב. אסור לגזול אפי' ע"מ לשלם יפה ממנו ס"ב. אפי' הוא בסכנת מות וארוך לגזול את חבירו כדי להטיל את נפשו לריק שלא יקחנו אלא על דעת לשלם. ס"ד. אפי' הלוך בשאלה שלא מדעת בעלים נקרא גזלן. ס"ה. החוטף משכון מיד הלוה שלא ברשות כ"ד הרי זה גזלן. אע"פי שהוא חייב לו ואין לריק לומר אם נכנס לתוך בית חבירו ומשכנו. ס"ה:

איזהו

עושק זה שבה ממון חבירו לתוך ידו ברצון הבעלים וכיון שתבעו בכש הממון בחזקה ולא החזירו כגון שהיה לו כיד חבירו הלוהה או שכירות והוא תובעו ואינו יכול להוציא ממנו מפני שהוא חלם וקשה. ס"ח. הכופה את חבירו למכור את שלו ונותן לו דמיו אסור. ס"ט. עני המהפך בתורה וכו' ונטלה נקרא רשע. אפי' בראייתו אם יש לו היוזק לחבירו אסור להסתכל בו לפיכך אסור לאדם לעמוד על שדה חבירו בשעה שעומדת בקמותיה. שע"ה ס"ה. וכן כל ביולא בזה. כל המוקר ישראל ביד גוי בין בגופו בין בממונו אין לו חלק לעו"ה. ס"ב. ס"ט. וגזול אפי' פחות משוה פרוטה אע"פי שאינו בתורת השבחה מ"מ הוא עובר סס ס"ב. הקונה דבר הגזול מהגזלן מחזיק ידו ע"ע ועובר על ולפני עור לא תתן מכשול. סס טו ס"א:

אם

ידע שיש לו חלל חבירו כלום לא וטול את שלו מפית חבירו שלא מדעתו כדאמרינן בב"ק פרק המניח בן בן כג אומר אל תכנס לחצר חבירך ליטול את

דיני הגזל קכב

את שלך שלא ברשות שלא תיראה עליו בגנב אלא שבור את שניו ואומר לו שלי אני נוטל. ואמרינן סס בפרק מרובה תניא רבי אליעזר בן יעקב אומר הרי שגזל סאה של חטים ולשה ואפאה והפריש ממנה חלה אין זה מכרך אלא מנאץ שנאמר וכו'ע ברך ניאץ ה'.

עוד

סס. הגזול לחבירו שזה פרוטה כאלו נוטל נשמתו שנאמר בן אררות כל כולע בלע את נפש בעליו וקח:

אם

אין ממון חבירו חביב עליו כשלו הוא מוחזק גזלן כדאמרינן במלועה פרק אלו מציאות מר' זוטרא חסידא אגביב ליה כסא רכספא מאושפיוה חמי להווא בר בי רב דמשי ידוה וגיב בגלימא דחכריה אמר היינו סאי דלא קפיד אגלימא דחכריה בפתיה ואורי. אמר ר' אבהו שלשה אין הפרגור נעבל בפניהם אונאה וגזל וכו'. סס. והעושה איוה מעשה כדי לגזול הוא עובר משעת עשיה כדאמרינן בגמרא לאו דכתב רחמנא במשקולות למה לי לטומן משקולתו במלח ההוא גזל מעליא. לעבור עליו משעת עשיה. ואם כן המזויפים הדברים ומערבין דע בטוב כדי לגזול את הכריות הם עוברים משעת עשיה:

המניחים

המשי במקום מלוחלח כדי שיכבוד אסור כדאמרינן בחולין פרק כל הבשר השובר מפרקתה של בהמה קורס שקלא נפשה הרי זה מכבוד את הבשר וגזול:

איזהו

עושק ואיזהו גזל אמר רב שעת נחתיו לך זהו עושק אינו נותן לך זהו גזל. אמר רבא זהו עושק וזהו גזל ולמה חילקן הכתוב לעבור עליו בכ' לאוין. מלועה פרק המקבל:

כתב

הרב ח"י ח"ג דף קל"ז בפרט בגזל של רבים כגון בענין המסים שאינו נוהר לשלם חקו עם יתר חביריו אנשי מקומו שהוא עון פלילי. וכן מעריכי ושמאי העיר המטילים מס על בני העיר לפי אומר הדעת שלא יחניפו לאחד ויכבדו על האחר כמ"ס הרמ"א בח"המ קי' ל"ד שהם נפסלים לעדות ולשבועה כמו גנב וגזלן ונראה בעיניהם שאין בו גזל. וכוותר לריק להזהר בזה בקהלות שנוהגים שקודם שהשמאים מעריכין נשבעים תחלה שייעריכו לפי האמת דאז אם יחניפו לאחד ויכבדו על האחר יהיו עוברים גם על השבועה והו תרתי לברייתא. וכן כל כיולא במיני גזילות ואשמות שהם רש בעקביו כשחוק הקוביאות שחוקים להרויח מעות שיש בו משום גזל כמ"ס הפוסקים. וכן לרבים שהם כגזל כגון גזילת העני שאמרו כל הרגיל ליתן שלום לחבירו ולא נתן לו כאלו גזל ממנו שנאמר גזילת העני ככתובם:

דרשו

בתוספתא דפ"ק הגזול את הגוי אסור וחייב להסויר וחומר גזל הגוי מגזל ישראל מפני חילול ה' וטעם הדבר לפי שכל הגזול לישראל חבירו אינו קורא תגר ונותן דופי באמונתו אבל הגזול את הגוי קורא תגר ונותן דופי באמונת ישראל ומבזה תורת משה והרי זה חילול ה'. ומ"ש טעות הגוי מותרת היינו כשטעה מעצמו אבל להטעותו אסור שהרי יש בזה חילול ה'. אבידת הגוי מותרת

מותרת שנאמר כי תראה אבירת אחיך ולא של גוי :
עוד כתב הרב ח"י בשם ר' סעדיה גאון שהאוכל דבר גזל או גניבה או רבית או עושה שוחד ומשא ומתן בשקר אין תפלתו נשמעת הכתיב ואשר אכלו את שאר עמי וכו' . והמתורה תיקן כוודוי שאלתי לכפי להיותם נשואות אל כפיס ויענוני איך תהיין בלי נקיון כפיס פרושות השמים . וכתב הגנב והגזלן פסולים לעדות משעה שגנבו או גזלו ואע"פי שהחזירו עד שיעשו תשובה שאף שהחזירו עדיין בידם לאו דלא תגזול . ומה יענו ליום פקודה החייטום החטאים האלה בנפשותם להיות גונבים מהמלבושים אשר המה עושים ומקלקלים ממון ישראל ועוברים על לאו דלא תגנבו . ודרשו מי שכירו גזל אין מכניסים אותו במחילתו של הקב"ה שנאמר לא וגורך רע לא יגור במגורך רע . שם :

ובתקוני התשובה להאר"י זלה"ה כתוב ז'ל תשובת הגנב או הגזלן הוא לשלם לו או לורטיו כל מה שגנב וגזל ויתן לו יותר כי הפסידו מן הרווח ויבקש מחילה . ואם גזל את רבים יעשה בהם לרכי רבים ויזהר מלקבל פקדונות ולא ירגיל ללכת על ממון חבירו ויתרחק מממון שאינו שלו ויתן לזקוק יותר משאר בני אדם ויעשה ג"ח בגופו ובממונו יותר משאר בני אדם ויתן מממונו לעמלי תורה וליראי שמים . שם :

דיני לא תחמוד ולא תתאוה

כל החומר עבדו או ביתו או כליו של חבירו או כל דבר שיקנהו ממנו והכביר עליו ריעים והפסידו בו עד שלקחו ממנו הרי זה עובר בלא תחמוד . קימן בלבו איך יקנה דבר זה ונפנה לבו בדבר עובר בלא"ת של לא תתאוה שאין תאוה אלא בלב בלבד . שם . המתאוה עובר בלאו א' והקונה אליו דבר שהתאוה בהפסד שהפסידו בבעלים עובר בב' לאוין לכך נאמר לא תחמוד ולא תתאוה ואם גזל עובר בג' לאוין . אם ראה חפץ נאה אלל חבירו יתפלל או יאמר בלבו שיהיה לו חפץ נאה כזה הרי זה מותר אבל לא יחשוב בלבו חפץ זה עלמנו כמ"ש ז"ל . ועיין בלב דוד . ואמרינן במס' קוטה כל הנותן עיניו בשאינו שלו אפי' מה שהיה שלו נוטלים ממנו . קוטה נתנה עיניה באחר נאכדה מן העולם הנחש נהן עיניו בחוה נקאללו ידיו ורגליו שמשון הלך אחר עיניו נקרו פלשתים את עיניו . וכן מלינו בקין ואחיתופל וגחוי ואבשלום וארונה ועיזיקו והמן כלם נתנו עיניהם ונתאוו בדבר שאינו שלהם מה שבקשו לא ניתן להם ומה שכידם נעלו מהם . ואמרו בגמ' הוינו דאמרנו איננו גמלא אזל למבעי קרני אורניה דהו ליה גזיו מניניה . וזהו העונש בעו"הז מלבד ענשם לעו"הב' ראה כמה רעה מדה זו שמוציאה אותו מעו"הז ומעו"הב :

אסור להנות את חבירו בין במקחו בין בממכרו ואיזה מהם שאינה בין לוקח בין מוכר עובר בלאו . רכ"ז ס"א . ואע"פי שאם היתה האונאה יותר משתות בטל מקח ובפחות משתות המקח קיים ומחזיר האונאה כתבו הפוסקים דיש להקפיד אם מותר להנות את חבירו בפחות משתות . ואמרו הראשונים וכו' תמכרו ממכר לעמיתך לרמוז שלא ימכור לו דבר שגם הקונה ירווח בו אם הוא קונה למכור וז"ש וכו' תמכר ג"כ יהיה ממכר לעמיתך ולא למכור לו כ"כ ביוקר שלא יהיה בו עוד רווח . ח"י ח"ג דף קל"ז :

מערב

האומר לחבירו ע"מ שאין לך עלי אונאה יש לו עליו אונאה בד"א בכתם שאינו יודע כמה אונאה יש בו כדי שימחול וא"ל לומר שא"ל ע"מ שאין בו אונאה שהרי יש בו אבל כמפרש אין לו אונאה . כיצד מוכר שאמר ללוקח חפץ זה שאני נותן לך במאתים יודע אני שאינו שוה אלא מאה ע"מ שאין לך עלי אונאה אני מוכר לך אין לו עליו אונאה . וכן לוקח שאמר למוכר חפץ זה שאני לוקח ממך במאה יודע אני בו ששוה מאתים ע"מ שאין לך עלי אונאה אני לוקח ממך אין לו עליו אונאה . ס' כ"א :

המוכר חפץ לחבירו במנה וא"ל חפץ זה אינו שוה אלא זוז א' ע"מ שאין לך עלי אונאה יש לו עליו אונאה שהרי אומר כיון שראיתי שאמר שאינו שוה אלא זוז ידעתי שאינו מכין אלא להשכיח דעתי . כלומר כמו שאתה רואה ששוה יותר מזוז בן הוא שוה כמו שאמרתי לך . הנושא ונותן באמונה אין לו עליו אונאה כיצד חפץ זה בכך וכך לקחתיו כך וכך אני משתכר בו אין לו עליו אונאה . ואפילו שלקחו ביוקר הרבה :

דיני אונאת דברים

כשם שאונאה במקח וממכר כך אונאה בדברים וגדולה אונאת דברים מאונאת ממון שזה ניתן לקישכון וזה לא ניתן לקישכון זה בגופו וזה בממונו והלועק על אונאת דברים נענה מיד . ס' רכ"ח ס"א . אומר רבי יוחנן משום רשב"י קשה אונאת דברים מאונאת ממון שזה נאמר בו ויראת מאלהיך וזה לא נאמר בו ויראת מאלהיך . מליעא' לריך לזהר מאונאת אשתו שרמעתי מנייה . ס"ג . כיצד היא אונאת דברים בכמה אתה רוצה ליתן חפץ זה והוא אינו רוצה לקנותו . היו חמרים מבקשים לקנות תבואה לא יאמר להם לכו אלל פלוגי והוא יודע שאין לו למכור . היה חבירו בעל תשובה לא יאמר לו זכור מעשיך הראשונים . אם היה בן גרים לא יאמר לו זכור מעשה אבותיך . אם היו יסורין באין עליו לא יאמר לו בדרך שאמרו חביריו לאויב הלא יראתך כסלתך זכור נא מי הוא נקי אבד . אם נשאלה שאלה על דבר חכמה לא יאמר למי שאינו יודע אותה חכמה מה תשיב בדבר זה וכן כל כיוולא בדברים אלו . ס"ד . וזהו שלא לכותם שם רע אע"פי שהוא רגיל באותו כינוי אם כוונתו לביישו אסור . ואונאת דברים עלמנו מקפרי . ולכן החכם עיניו בראשו

דיני אונאת דברים

בראשו כשוראה בדבר ה' שיש לחבירו קצת כושת ממנו חסור לאומרו שיש בו אונאת דברים :

דיני רבית

הקראים אין להם דין מומרים ואסור להלוותם ברבית ואז"ל שאסור ללוות מהם. ו"ד סי' קכ"ט ס"ג. לריך ליוהר ברבית וכמה לאוין נאמרו בו ואפילו הלווה הנותן הערב והעדים עובדים. ק"ס ס"א. וכל הנותן ברבית נכסיו מתמוטטים וכאלו כופר ביל"מ ובאלהי ישראל. ק"ב :

תניא ר"ש אומר מלוי רבית יותר ממה שמרוויחים מפסידים ולא עוד אלא שמשוימים משה רבינו חכם ותורתו חמת ואומרים אלו היה יודע מרע"ה שהיה ריוח ברבית לא היה כותבו מליעא. עוד אמרו למה נאמר וז"ל ברבית אמר הקב"ה אני שהבחתני בממרים בין טפה של ככור לבין טפה שאינה של ככור אני מבחין ועתיד ליפרע ממו שקולה מעותיו ביד נכרו ונתן אותם ברבית לישראל ואומר שהם של נכרו. אפילו אם הלווה נתן לו יותר מדעתו בשעת הפרעון שלא התנה עמו ואינו אומר שנותנו לו לשם רבית אלא מתנה אסור. ק"ד :

אסור להקדים ברבית כגון שכשנתן עינו ללוות ממנו שגר לו דורון או מתנה בשביל שילווהו וכן אסור לאחר שאחר שהחזיר לו מעותיו הים משגר לו דורון. ק"ו. לריך המלוה ליוהר מליהנות מהלווה שלא מדעתו אפילו בדבר שהיה עושה לו אף אם לא הלווה אבל מדעתו מותר ליהנות בדבר שהיה עושה אף אם לא הלווה. ק"ז. לא יעשה מלאכה לחבירו ע"מ שחבירו יעשה עמו אח"כ מלאכה שהיא יותר כבדה. ק"ט. ואפילו אותה מלאכה עצמה אסור אם היה בזמן שהיא יותר כבדה. סס. אם ה' מלוה לחבירו מעות על זמן מה כדי שיחזור וילווה פ' אחרת בזמן הא' ו"א אסור וי"א מותר אם אינו מלווה זמן ארוך יותר ממה שהלווה. הגה ק"ט :

אסור ללמד את המלוה או את בנו מקרא או גמרא כל זמן שמעותיו בידו אם לא היה רגיל בזה מקודם. ק"י. אם לא היה רגיל להקדים לו שלום אסור להקדים לו. ק"א. לא יאמר לו הודיעני אם בא הים פלוני ממקום פלוני. ק"ב. וזהו רבית דברים דילפינן לה מכל דבר אשר ישיך. מותר לומר לחבירו הילך זון והלוה עברה דינרים לפלוני ובלבד שלא יחזור ויקחנו מהלוה וגם לא יאמר המלוה ללוה פלוני יתן בשבילי. ק' ו"א. אסור לומר אלווך מנה ע"מ שתתן זון לפלוני או להקדיש אפילו אם אותו פלוני הוא גוי. ק"ד. מותר לומר לחבירו הילך זון ואומר לפלוני שילווני ואפילו לבן המלוה מותר לומר כן והוא שיהיה גדול ואינו קומך על שלחן אביו. ק' ו"ו. המלוה ע"מ שכל מלאכה שתבא לידו יתן אותה למלוה לעשותה אסור. קכ"ג :

לא יאמר אדם לחבירו בא ואכול עמי מנה שהחלתני דהו כפורע לו חובו ויש לחוש

דיני רבית

קבר

לחוש שאכילהו יותר ואית ביה משום רבית אבל מותר לומר לו בא ואכול עמי ואוכל עמך בפ' אחרת ומותר לאכול עמו אח"כ אפילו כשעודה יותר גדולה. א"ח סי' ק"ע הגה ק' ו"ב. כי כוונתו לומר לא תקפיד ותאמר שלא תרנה ליהנות ממנו חנם לא תראה כי יבא זמן שאני אוכל עמך ומעיקרא הויא מחילה. לבוש. הלוה מחבירו דבר של מאכל לא ידקדק ליתן לו יותר על מה שהלווהו אלא יתן לו באומר הדעת כמו שהלווהו מעלה מטה. עיין בסעיף י"ז :

יוהר כל אדם אשר יראת השם בלבו שכל ספק שיש לו במשאו ומתנו בחשש רבית ישאל לחכם ובכל אשר יפנה וישיב וילליח :

דיני איסור במדות ובמשקלות

המורד או שוקל לחבירו חסר או אפילו לגוי עובר בלאו דלא תעשו עול במדה במשקל ובמשורה. רל"א ס"א. חייבים ב"ד להעמיד ממונים שהיו מחזירין על החנויות וכל מי שנמצא אהו מדה חסרה או משקל חסר או מאזנים מקולקלים רשאים להכותו ולקנסו כאשר יראה לב"ד. ס"ב. מקום שנהגו להכריע טפח לריך להכריע טפח ובמקום שנהגו שלא להכריע אלא שוקלים עין בעין לריך להוסיף א' מק' בלח וא' מר' מאות ביבש. קו"ד. היה שוקל לו עשרה לטריין לא יאמר לו שוקל לי כל לטריין וליטריין לברה עם הכרעה אלא שוקל את כלם בבת א' והכרע א' לכלם. סס. אסור לאדם להשקות מדה חסרה ואפילו שאינו מורד בה ואפילו לעשותה עביט של מי רגלים דכתיב לא יהיה לך בביתך מ"מ. וכן המשקלות החסרות או היתרות אסור להשהותם אלא דכתיב לא יהיה לך בכיסק מ"מ :

אמר חז"ל קשה עונשם של מדות יותר משל עריות והשוכתו קשה מאד כי אי אפשר להחזיר לכל א' מה שנטל ממנו. עוד אמרו ברכות מברכות את בעליהן דכתיב אכן שלמה וזרק יהיה לך אם עשית כן יהיה לך מה לישא וליתן. קללות מקללות את בעליהן לא יהיה בביתך וכו' לא יהיה בכיסק וכו' אם עשית מדות מקולקלות לא יהיה לך מה לישא וליתן. עיין בח"י ח"ג דף קל"ז. וכתב ראייתי לחסיד א' נווח על איש א' ששקל לו פחות משוערו והיה אומר אליו איני בעש עמך כי אם כי אתה נענש על ידי להקלבל אחר מיתתך לשלם לי. כל המפקיע השערים הרי זה כמלוה ברבית. ק' ב"ה. אלו המוכרים פשתן או שאר דברים לטורף הבגדים ובשמורדין באמה מושכים את הפשתן כדי להרכות אותו עובדים משום לא תעשו עול וכו'. ובעון עוות המדות והמשקלות והאבנים המלכות מתגבר בשונאי ישראל כמ"ש ע"פ כתיב מאזני מרמה תועבת ה' וכתיב בתורה בא זרון ויבא קלון דמנא ליטלין :

דיני גונב דעת הבריות

אסור לרמות בני אדם במקח וממכר או לגנוב דעתם כגון אם יש מוס במקחו לריק להודיעו ללוקח ואע"פ שאין בו אונאת ממון מ"מ הו"ל לקודעו והוא דומה לגניבת דעת דאסור רכ"ח ק"ו. אפי' דעתו של גוי אסור לגנוב אמרינן בגמ' כל הגונב דעת הבריות כאילו גונב דעת העלוונה. מלבד שאם הוא מלמד תורה לתלמידו מותר לגנוב דעתו כדי ללמדו וכן התלמוד לרב כדי שילמדנו רבו ועיין בזה שמו"ק בס' יתרו מדרתוב לא תגנוב ופסיק טעמא בגוויהו עי"ש. ואף אם לגנוב דעת הבריות בדברים שמראה שעשה בשבילו ואינו עושה אסור כי"ל לא יקרב בחבירו שיקעור עמו והוא יודע שאינו קועד. וכתב הקמ"ע נ"ל שדווקא להפזיר בו ולהרבות שלא כהוגן הוא דאסור אבל לדבר לו פעם א' וב' בא אכול עמי מותר שאם לא ידבר עמו כן יתבזה חבירו בפני הרואים שיאמרו מפני שפלותו נמנע לומר כן כי אין הכל יודעים שאינו קועד. לא ירבה לו בתקרובות והוא יודע שאינו מקבל. סי' הנו'. ואם עשה לכבודו כגון שפגע בחבירו בדרך וסבור שילא לקראתו לכבודו אין לריק להודיעו וזה מדינא אבל ממדות חסידות לריק לקיים ודובר אמת בלבבו כרב ספרא שפעם אחת אירע כך ואמר לו לא ילאתי לקראתך:

אסור לזכור כלים וסנים כדי שיראו כחדשים. אסור לערב מעט פירות נאים כדי למורס בחזקת ימים. לא יכרוז הפקולת מלמעלה ויניקנו למטה אבל אם בורר מה שהוא למעלה ומשליכו מותר. מותר לחנוני לחלק קליות ואגוזים לתינוקות כדי להרגילם שיקנו ממנו. וכול למכור כוול ויתר מהשער כדי שיקנו ממנו ואין בני השוק יכולים לעכב על ידו. הכל כפי' הנו'. אם אחר אנה אותו מותר הוא להנאו שזה אינו קרוי עמיתך כיון שהוא מבייש לאחרים. עיין בהגה ק"א ובכ"הט:

לא יאמר לו סוד שמן מפך זה והוא ריקן והוא יודע בו שאינו סך ואסור מפני גניבת דעת דחבירו וחיוב לו טובה חנם אבל אם היה בו שמן אף שידע בו שלא יסוד מותר לומר לו סוד ממנו מפני הכבוד. ק"ז ועיין בכ"הט:

דיני השבועה

יזהר מלהזכיר שם שמים לבטלה שכל מקום שהזכרת השם מלווה מיתה מלווה. א"ח סי' קנ"ו. יזהר מלישבע אפילו באמת שאלף עורות היו לו לינאי המלך וכלם נחרבו בשביל שהיו נשבעים שבועות אף על פי שהיו מקיימים אותם. שם. כל המשתף שם שמים ודבר אחר נעקר מן העולם. גמרא. אין אסור מה שאומר אדם לחבירו אני בעזרך והקב"ה תחלה משום מזכיר שם שמים ודבר אחר. חקי חיים אות א'. לפי ששם הפרש ולא אמר כלשון א' דלהקב"ה אמר תחלה ולא אמר הקב"ה ואני בעזרך כדאמרינן בענין המזבח שהיו אומרים ליה ולך מזבח והקשו בגמ' והא קא משתף שם שמים ודבר אחר ותירלו כך היו אומרים ליה אנו מודים ולך אנו משבחים ונראה דה"ה אם הוא אומר לחבירו אתה בעזרי והקב"ה תחלה

דיני השבועה קבה

תחלה וכן כל כוונת באלו הדברים יעשה הפרש וגדולה להש"ית בהפרש איזה דבר ולא נקרא משתף:

האומר אני נשבע שאעשה דבר פלוני או שלא אעשנו הרי זו שבועה אע"פ שאין חילוק אם הוסיף השבועה בלשון הקדש או בכל לשון שיאמרנה. הנה. השבועה אחר שא"ל אני משביעך שתעשה דבר פלוני או שלא תעשנו וענה אמן או שאמר הן או קבלתי דבריו הוי כאילו נשבע בעלמו ואפילו השביעו גוי או קטן. כתב ט"ז וראייה מנכונדנר שהשביעו לזרקהו ויתרו למשה וקטן לא גרע מגוי:

האומר יהא באלה או בארור אם לא יעשה דבר פלוני או א"ל אחר כן וקבל דבריו הוי שבועה אף על פי שלא הזכיר לא שם ולא כנוי. ק"ג. האומר על דבר א' פעמים אעשנו או לא אעשנו הוי שבועה והוא שיתכוון לשם שבועה ואמרס בזה אחר זה בלא הפסק אבל אם מבקשים אותו עליו והוא אומר לא אעשנו ובקשוהו עוד ואמר לא אעשנו לא הוי שבועה. ק"ה. ואומרים על ריב"ל כשנשבע שלא ילא מנ"ע ואמר הקב"ה אם מומיו לא נשבע והתיר נדרו וכו' והקשו על ריב"ל אם השבועה היתה בדרך מלוא היאך היה יכול להתירה ואם על דבר הרשות איך ק"ד שריב"ל נשבע לדברי הרשות ותו' שאפילו היתה על הן הן ועל לאו לאו ב' פעמים אפי"ה לא התירה:

אסור לומר לחבירו אני נשבע שתעשה דבר פלוני לפי שאין חבירו מחוייב לעשותו ואם חבירו קיים דברו הרי זה משוכת. סי' רל"ז. כתב הרב ח"י ח"ג דף ק"ב כמה דברים יש שהם כשבועה ממש ופתאים עברו ונענשו כמו הנשבעים באמת כי שמו של הקב"ה אמת וה' אלהים אמת. וכן הנשבעים לאמר הוי נפשי או הוי נפשך כי הנפש חלק אלוה ממעל. וכתב מוהר"א נר"ו בלב דוד שעל זה רמז הכתוב כי לא ינקה ה' את אשר ישא את שמו לשוא שישבע בחי נפשו. וכן כמה מהם המושיטים את ידם בזקנם ונשבעים בה הוי ש"ח כמבואר בספר הזוהר ווי מאן דאושט דווי בדיקניה לאומאה בה דקוי כמאן דאומי בי"ג תקוני דיקנא. ותקיעת כף דינא כשבועה כמ"ש בפי' רל"ט. אסור חמור להוסיף קללה מפיו ובפרט שלא לקלל עצמו או את אשתו שהיא בגופו כי יש כחות הנקראים אורחי יום ולוקחים אותה קללה ומקיימים אותה. של"ה. שבועת שקר אחת רוחה מאה זכויות. שם דף רמ"ב רחמנא לולאן. על זאת ידו כל הרוויס הנשבעים כיום ק' שבועות ואפילו מלוא א' אינם עושים:

אמרינן במסכת גיטין א"ר יהודה אמר רב מעשה באחד שהפקיד דינר אלל אלמנה א' בשני בלורת והניחקה בכר הקמת ואפאתו בפת ונתנתו לעני ונשבעה שימות א' מבניה אם נהנית ממנו ומת א' מבניה ומת זאת שנשבעה באמת כך הנשבע לשקר עאכ"ו ונענשה לפי שנהנית ממנו מהלחם מקום הדינר שאם לא היה הדינר היתה לריבכה להניח במקומו קמת והיתה נותנת לעני ועכשיו שהיה הדינר בלחם איהניח לה מקום דינר. ואמרו בגמ' מאי מי שנשבע באמת והלא שבועת

שבועת השוה

דיני השבועה

שקר ותירומו כמו שנשבע באמת. ואיך האדם לא ילמוד מתרגול הכר שחונק
עלמו כשעבר על שבועתו באונס על דרך מעוף השמים יחכמו כמו שאמרו
רו"ל:

ובחמרת

השבועה ח"א לקפר כי קלרה הוריעה מהכול ונתבאר עונשה ואיך
נודעו העולם כששמעו לא תשא את שם ה' אלהיך לשוא במס'
שבועות פ' שבועות הדיונים. ולפי שכבר הורגל הלשון בעו"הר על השבועה מהם
אמת ומת שקר כי כרוב ההרגל לא ידקדק בין אמת לשקר והרולא לשוב בתשובה
לעזוב רשע דרכו קשה עליו כי ההרגל נעשה טבע. כתבו בעלי המוסר שכל
שבועה ושבועה יעשה קנס על עצמו שיתן כך וכך ויקבל עליו קבלה גמורה על
קנס הנזכר והקנס יהיה כפי מה שיהיה הגדול לפי גדלו העשיר לו ירבה והדל לפי
קטנו באופן שיהיה לו דוחק ולעבר מהפסד הקנס. ובה נראה שרמז הפסוק או
השבע שבועה הכפל רמז שהורגל לישוב שבועות תמיד מה יעשה וינצל לאסור
איסור רמז לשון איסורים ודינרים שיעשה סייג וגדר על נפשו לאסור ולקנוס עצמו בכל
שבועה איסור ח' לזרקה ועי"ז יכונן דעותיו:

נדרים

אל

תהי רגול בנדרים שכל הנדרר אע"פי שמקיימו נקרא רשע ונקרא חוטא.
י"ד סי' ר"ג. איחר אדם נדרו פנקסו נפתחת. ס"ב. וכתבו בעלי הקבלה
כ"ש כשאדם מתמת בעסו נודר כמו שיש בני אדם בעו"הר כשמתקוטטים זה עם
זה על איזה דבר וכוותר כשמתקוטטים עם נשותיהם ואז נודרים אותו מתוך כעס
רחמנא ליגילין שאף אם היה בלא כעס פנקסו נפתחת כ"ש כשמלטרף עון הכעס
החמור עם הנדר. הנודר באלו בנה כמה בשעת איסור הבמות והמקיימו באלו
הקריב עליה קרבן שטוב יותר שישאל על נדרו אבל נדרי הקדש מלוא לקיימן ולא
ישאל עליהם אלא מדוחק. ס"ג:

צריך

ליותר שלא לידור שום דבר אפילו זרקה אין טוב לידור אלא אם ישנו בידו
יתן מיד ואם לאו לא ידור עד שיהיה לו ואם פוסקים זרקה וצריך לפסוק
עמהם ואמר בלי נדר. ס"ד. מי שנודר נדרים כדי לכונן דעותיו הרי זה זרוז ומשובח
כואר היה זולל ואסר עליו הכשר שנה או שנתים היה שותה ביין ואסר עליו היין זמן
מרובה או אסר השכרות לעולם וכן כל כיוצא בזה עליהם אמרו נדרים סייג
לפרישות. ס"ז:

בעת

זרה מותר לנדור. ס"ה. האומר אשנה פרק זה וירא שמה יתחיל ברב
שרי ליה למנדר לזרוזי נפשיה וכן אם ירא שיתקפהו יארו ויעבור על איזו
מלוא ממנות ל"ת או שיתחיל ממ"ע מלוא לישובע ולנודר כדי לזרז עצמו. ס"ו.
ולפי ששפר החסידים כסו' ת"ך כתב שבזמן הזה אין נשבעים שמה יעבור על
השבועה נראה שיותר טוב שיקנוס עצמו איזה דבר אם יעבור על הדבר ההוא כדי
לנדר

נדרים

קבו

לנדר עזמו ובפרט שאחר שגדר או נשבע לקיים מלוא שיל"הר תוקפו יותר ויותר
להעבירו כמ"ס התוספות:

עונות שאדם דש בעקביו

העונות

האלה הם מורגלים בעו"הר והבא ליטהר ישים אותה תמיד לנגד
עיניו ומתה הביא הר"ב מגן אברהם בקימן קכ"ו בא"ח ומתה
מלוקטים מן הגמרה ומכמה מקומות והרולא לנדר עזמו וקראם ככל יוס בהעברה
בעלמא לזכרון בין עיניו ואם יראה קריאת כלס לעורח לפחות יקראם בששה ימים
שכל יום ויום קודם שילא לשוק אחר קביעותו בתורה יקרא מהם חלק א' ולכן
חלקתים לששה חלקים כנגד ימיו השבוע והכוחר יבחר כמה יקרא בכל יום. ולפי
שאין אדם נכנע כמו זכרון יום המיתה ומשפט העתיד ראיתי להעתיק מוסר א'
והוא מכ"י מרגניתא דר' מאיר והובא בר"ח בשער היראה וכן מה שכתב ר"ת בספר
הישר והובא שם ג"כ. וקודם שיקרא חלק א' מן העונות שיש אותם בעקביו יקרא
תחלה חלק אחר ממוסרים האלו אשר הם מכניעים לבו של אדם:

יום ראשון

מוסר

דע

כי כל המעשים הם מפורסמים והוא עתיד ליתן עליהם דין וחשבון וכל
שמתה שמתח בילרו נעשית לו אבל והם נכתבים ממנו בדינים משונים
ובושה מרובה ומלאכים אכזריים בעולם ארוך לכן הוא אומר ומה תעשו ליום
פקודה וכו' ואנה תעזבו כבודכם. ועוד אדם חוטא בעיניו עיניו כהות. חוטא
באזניו שומע חרפתו. חוטא בפיו אין דבריו נשמעים. חוטא בעלפה פרכתו
מתמעט. חוטא במחשבתו פניו משתנים. חוטא בלשונו יקורים באים עליו.
חוטא בידו יורד מכבודו. חוטא בלבו מת בדאגה. חוטא ברגליו שותיו מתקלרים.
חוטא ביארו יארו ומחטא קובר את אשתו וכינו ביתו. חוטא
בליונות גזר דינו נחת. וכי מה הנאה לאדם וסופו לפרוש מעולם לעולם. מחיים
למות. מאורה לחשיכה. משונה מתוקה לשינה רחוקה ומרה. מאור מתוק לרמה
ותולעה. ממתעמים מתוקים לטעם עפר. מחבוק נאה לחבוק עפר. כמה עשירים
ילאו מן העולם בפחי נפש. כמה חכמים היתה חכמתם עליהם לתקלה. כמה גבורים
גבורתם היתה עליהם לתקלה. כמה מגדלי בניס לא שמתו בכניהם. כמה נאים
היה נויים עליהם לתקלה. כמה זקנים לא ראו כבוד. כמה בחורים נקללו בחופתם.
וכי מה הנאה מן המאכל המביאו לאדם לדינים מרובים. משמתה שמביאה את
האדם לדאגות הרבה. ממלבוש שהוא גורם לפגיעות מרובות. מהרהור שגורם
למכאובים

יום ראשון מוסר

למכאובים מרובים משיגה מתוקה שגורמת למיתה משונה מחטא שהוא מאבד זכויות הרבה מתרעומת שמקפחת פרנסות הרבה אינהו בן הע"ב המתרחק מן העבירות ומן ההרהור ומליטנות ומל"הר ומחכיבור והדומה והמקיים המלות ויש בידו מלוא על אמתתה ומתרחק מן החטא ועיון תפלה ומתודה על עונותיו לפני הקב"ה ועושה תשובה:

מוסר לעונות שאדם דש בעקביו

ארו"ל

ע"פ למה אירא בימי רע עון עקבי יסוכני עונות שאדם דש בעקביו סוכבים אותו כיום הדין משל למי שאין לו מעות ורואה ללוות מחבירו אם הוא סך גדול אינו לזה מחבירו באומרו היאך אני יכול לפרוע הקך הזה אבל כשהולך אלל החנוני ולוקח בהקפה מעט טורי ומעט דבש וכו' וחוזר מחר ולוקח וכן עושה תמיד שאינו לוקח סך הרבה אלל דבר יום כיוונו ואינו קושב כמה חובותיו ומעטו בעיניו שכל יום אינו נותן לב אלל למה שלקח אותו היום אבל החנווני קולע אל השערה ולא יחטיא כשכח החנווני לעשות עמו חשבון וזקף עליו הכל במלוא נעשה סך גדול עליו מאור ולא הרגיש בתחלה שלא נתן לב אל הדברים המועטים ההם והיה מתמיה בעלמו כמ"ש ז"ל על הדקה:

פרוטה

ופרוטה מזטרפת לחשבון גדול שהנותן דקה אינו מרגיש בפרוטה כמה היא אבל כשהוא תמיד נותן דקה מזטרפים לחשבון גדול כמו כן לעונות דש בעקביו ורואה אותם כאלו אינו עושה כלום ודברים מועטים ונהג בהם תמיד כל ימי חייו כשיבא יום הדין וזוקפין עליו החובות יתמה ויאמר מי ילד לי את אלה:

ועוד

טעם שאינו מרגיש בעונות הדש בעקביו שעבירה הידועה וסמורה אם עבר עליה לפי כברה וגדלה הוא מתחרט ועושה תשובה מפחדו מהעונש אבל עבירות שאדם דש בעקביו לפי הרגלם אינם נראים בעיניו אפילו כחוט השערה ואינו נותן לב לעשות עליהם תשובה כי תמיד דש בהם והולך והוא מוליכם עמו ליום הדין ע"ד שכתב מור"ס סי' תרי"ג דקפך עבירה לריבה יותר תשובה מעבירה וראי כי יותר מתחרט כשיורע שעשה משאינו יודע ולכן קרבן אשם תלוי הולך להיות ביוקר מחטאת וכמו כן הוא מתחרט יותר בעבירה הגדולה מעבירות שאינו רואה אותם לכלום ודש אותם בעקביו:

וכשתחבר

כעונות הדש אותם בעקביו הם חמורים מאור אלל שע"י הרגלם אינו מרגיש שעושה דבר שהרי על הכעס ארו"ל כאלו עע"ז ועל הלזים והחנפים והמשקרים ומספרי ל"הר אמרו שאינם רואים פני שכינה ועל הגאווה אמרו כאלו בא על כל עריות שבתורה ואינו קם בתחיית המתים והרבה דברים אין מספר כאונאת דברים ואונאת ממון וקנאה ותאוה וכבוד ושנאה ומחלוקת והלכנת פנים והשגת גבול ועזות ושחוק וקלות ראש וכמה עבירות אין מספר

יום ראשון מוסר קבו

מספר כמ"ש לקמן בע"ה כלם חמורים ושקולים לחמורות והפלונו בענשם הרבה ובעו"הר אין איש שם על לב ורואים אותם כחיתר והטעם שלפי שהרגלו אלל הרוב בעו"הר עד שאין א' יכול להוכיח את חבירו עליה מטעם טול קורה וכו' עד שנעשו כחיתר ודרך קלולה:

וממעשה

דרכי יהושע בן חנניה דמס' ערוכין א"ר יהושע ב"ר פעם אחת הייתי מהלך בדרך בשדה והייתה דרך עוברת בשדה והייתי מהלך בה א"ל תינותק אחת רבי לאו שדה היא א"ל בדרך כבושה אני מהלך א"ל לטעים שכמותך כבושה והנה הגם שדרך כבושה היה כיון שהדרך עוברת בשדה זרועה הו"ל לאסוקיה ארעתיך דשלא ברשות כבושה ואינו בכלל מזר וכו' כמ"ש מהרש"א ז"ל הנה אפילו רבי יהושע ב"ר כיון שהדרך כבושה ורשו בה הוא ג"ב הלך באותו הדרך ולא אסיק ארעתיך דשלא ברשות כבושה עד שהזכירו התינותק ואמר נלחה אותי כמו כן במדות המגונות ועונות שראו בהם רבים והיתה להם דרך כבושה בעו"הר ואין מוכיח לקבה זו אפילו עי שיש בו ריח יראת השם לפעמים נכשל בהיקח הדעת מאחר שהיא דרך כבושה ולכן תראה עבירות שמוכחים ומענישים עליהם כמו גניבה וגול בפרהסיא ופריצת העריות וכו' הרוב גדורים מהם יש מבושת פנים מבני אדם פן יהיה לבו ויש מיראתם מב'ו והיראוי השם נעשה להם הגדר טבע עד שנפשם קלה בהם משא"כ בעונות שדשים בהם רבים כקטון כגדול באופן שאם האדם יחוק על עלמו להטיל ממות נפשו וישם השם תמיד נגד עיניו ופחדו ואימתו עד שיהיה הדבר בו טבע כמו שנטבעו אותם הדברים הרעים בגופו ונפשו ע"ד שויתי ה' לגברי תמיד שתמיד יזכור קופו ואחריתו שהוא מזומן לדין הגדול ותמיד יום המיתה לנגד עיניו בשכבו ובקומו ובהליכתו ובישיבתו ואכילתו ושתייתו בלי הקיח הדעת אפילו רגע אחד באדם שכל לעבור עבירה ורואה בני אדם ונמנע ככה יראה שהוא עומד לפני כ"ר העליון וכל הדיוקים ומלכס בראשם כמה היה מניע לו בושה מהם עד שיתרחק ממדות הרעות הדש בהם וילך לבטח דרכו:

ונראה

שעל עונות המזכרים שראו בהם רבים רמזו במשנת אבות אם אין אני לי מי לי וכשאיני לעלמי מה אני וכו' הכוונה אם אין אני לי שאגדור את מעשי בעלמי מי לי אין מי שיוכיחני ויגדירני בדברים שכבר דשו בהם רבים שנעשו להם היתר ואם אין אדם גודר עלמו אין מי שיגדרהו ואמר וכשאיני לעלמי מה שאמרתיו שאגדור אני את מעשי בעלמי בלי מי שזוכרני ויוכיחני לא מהני אלל בתנאי שפריך אני תמיד להסתכל מה אני ר"ל מה קופי ואחריתי שמעותר למות וליתן דין וחשבון וכזה תהיה תמיד יראתו ואימתו על פני יותר ממה שאירא מבני אדם לעובר עבירות החמורות משא"כ אם לא אסתכל תמיד מה אני ומה קופי שהם ענייני המיתה ומעמד יום הדין הגדול והנורא ההוא לא אוכל אני לגדור את מעשי בעלמי מאחר שראו בה רבים וברוך כבושה אני הולך ואם יאמר כי לא במרד ולא במעל ולא הדברים וכשגגה היואלת מפי השליט מלינו שהסוג קראוהו חוטא כמ"ש ע"פ ואף ברגלים חוטא כי אם היה ראוי והגון לא היו מגלגלין רע על

יום ראשון מוסר

ידו כי הם מגלגלים חובה ע"י חייב ואם לא קדמו עון מזיד תחלה לא היה נכשל בשוגג כמ"ס ז"ל ולריק אז להטעור ולהתמרמר על השוגג ההוא ועל המזיד שקדמו ולא נקן לב אליו :

וכתב

הרב החקיר בעל ר"ח כשער היראה מפני שהיות הנפש הויה דקה ורוחנית אלולה ממקום גבוה בדבר קל שיפגום האדם אפילו שוגג מחשיך הנפש ההיא והוא כמ"ס ז"ל השופך על בגדיו הלבנים והנקיים קיהון של שמן אפילו שוגג שהכתם מחשיך הכנר ההוא . ואם עשה הדבר ב' פעמים שלא נזהר לשמור את עצמו אחר שגג וכשלא בפעם הא' ושגג וכשלא גם בפעם שניה נחשב אז מהשנית פושע כי היה לריק לשמור את עצמו אחר שראה מקורם הכשלוך כמ"ס בגמ' כששכח לערב בפעם הא' א"ל סמוך אדירי אבל כששכח לערב בפעם הב' א"ל פושע את לב"ע שרי לרידך חקיר שהיה לך לשום לב אחר פעם הא' וראה הכשלוך והשכחה ולריד לזכור מכאן ואילך . כ"ס שעונות אלו הדש בעקביו לא פעם ולא שתיים ושלוש אלא כל יום ויום אין מספר רק רע כל היום באופן ככל פעם שיכואו לידו הוא חוטא בהם ולא יוכל לומר שוגג אפי' אלא נעשה הכל עליו כדון פושע ומזיד ועושה דברים במרד וכמעל ק"ו :

משל

לפני אדם שיש להם שונאים מה עשו השונאים כדי להפילם כשחת ובפחתים כשראו לשום למדבר פעמיהם ובאותו המדבר היה מלא פחתים וכורות והיו רואים לולך ולעבור דרך שם והם עדיין לא ראו המדבר ההוא מה עשו השונאים קתמו את פי הפחתים בקנים דקים ובמחללות דקות וקשים כדי שיפלו שמה וכשהלכו דרך שם מהם הלכו על אותם המחללות והקנים הדקים ותבך נפלו לכור העמוק ובפחת ויש שקרו מעל הדרך ולא הלכו על אותם המחללות כי אמרו הלא דבר הוא ולמה נלך עליהם כי הלא דרך המדבר להיות כך ובחכמתם לא נפלו ולא נזקקו וכשנתקבצו והולילו את הנפילים שבורים ולרובים לרופא אבל לא הלעיגו עליהם כ"כ לאמר למה לא הסתכלתם בדרך אשר אתם הולכים בה כי לא השוגגה דעתם להסתכל ולהתבונן במרחאות הזה כי אינם חכמים באחרים אבל אם הם בעלמם חוזרים והולכים מאז ואילך על כיוצא באלו ונפלים מלבד שמגיע להם היות רבה יותר מן הקודם שנעשה שבר תחת שבר ונקתנו למות אלא ג"כ יהיו ללעג וקלס ולמשל ולשנינה לומר למה לא הסתכלתם והלכתם בדרך ההוא שנפלתם בו בראשונה וכאלו עשו הדבר כמזיד מאחר שכבר התבוננו בראשונה והיה להם לעקם את הדרך . כך הדבר הזה הי"הר השונה האמתית מפליג העבירה מבני אדם שלא יראה אותה לעבירה כי יראה דרך ישר בעיניו ותחתיה תעמוד הבחירה והוא נופל בהשתן אשר עמנו ומאז שראה בעצמו שהפילו והכשילו בקטנה או גדולה לריק להתודות ולעשות תשובה ללאת מן הפחת ההוא ויחיתו בקל כי מתחלה לא נקן אל לבו אל השוגג ההוא אבל אם לא נשמר מכאן ולהבא חוץ מה שזוק יותר כי נתרבות ונתעבות זיהמת הנפש ולריכה הרבה נתר ובורית כן לריק לו תשובה יותר חזקה מאחר שהיה נחשב לו מאז כמזיד . אשר על כן בכל לילה ולילה בעת ק"ס שעל

יום ראשון מוסר

קב"ה

שעל המטה שהדעת ללולה יראה עצמו כמו עומד כדון עם נפשו לעשות חשבון עמה על כל מה שעשה ביום ההוא וכמה פעמים נכשל בעונות הדש אותם בעקב ובאותם השגגות שעבר וכשלא בהם ויתודה עליהם ויככה וילעק להש"ית לבקש מחילה וקליחה וכפרה . וכזהו קראו לזה מארי דקושכנא ושכחוהו הרבה וכן יתמוד בכל לילה ולילה והולך וחקור ממדות הרעות עד שבעזר מלך עוזר ומושיע יעזוב אותם לגמרי וילך לבטח דרכו :

שיר למוסר הנזכר

עלי זאת תחרד תמיד במורא
אנוש חוביו אשר דש בעקביו
ביום צרה ויום זעם ועברה
כאיש רוה אשר מקיף ולוה
ואין לבו לרוב נושיו וחובו
וידמה הוא כעוף במעשהו
ומתניך בחלחלה חגורה
בעיניו נעשו דרך ישרה
יסובוהו כמו חומה בצורה
מעט מעט כמדת המשורה
והחשבון עלי חוט השערה
ראות רשת עלי חנם מזורה

עונות שאדם דש בעקביו

מצוה על כל אדם לחקוב את כל אחד מישראל כנפשו שנאמר והאבת לרעך כמוך מלבד אם הוא אינו מקבל תוכחת מצוה לשנאותו . או שראוהו שעבר עבירה והוא ער ה' כל זמן שלא עשה תשובה . ואפי"ה מצוה לטעון עמו כדי שלא יכואו לירי שנאה גמורה . מצוה להטעור בלעזר חבירו ולבקש עליו רחמים בעת צרה באופן כאלו הוא היה באותו העבר או אחר מבני ביתו . המתכבד בקלון חבירו אין לו חלק לעו"הב . השונא אחר מישראל עובר בלא תעשה שנאמר לא תשנא את אחיך בלבבך . המרים ידו על חבירו אע"פ שלא הכהו נקרא רשע . המרים ידו על אשתו והמכה אותה ענשו חמור . כתבי האר"י זלה"ה . הקור להכות את אשתו כי הוא מעשה גויס ועובר משום לרשע למה תכה רעך . של"ה . יהי ממון חבירך חביב עליך כשלך והיא מצוה מד"ס וגם אומרים שהיא מן התורה מאהבת לרעך כמוך . חכם שראה את תלמידו א' מנגב ידו במעיל חבירו אמר זה הגנב אכפוייה ונמאלה הגניבה אללו . המאכה חבירו בדברים עובר בלאו דלא תונו איש את עמיתו . המכה את חבירו או המתרפו עובר בל"ת מפ' פן יוסיף וכו' . כשיטעף איש לאיש לא יטעמנו וישתוק אלא ואמר לו למה עשית לי כך וכך ומ"מ לא ידבר לו קשות פן יכלימנו שנאמר ולא תשא עליו חטא . המלביץ פני חבירו בדברים אין לו חלק לעו"הב . וככתבי האר"י זלה"ס שיתגלגל בשיקתות המינס כמו הורג את הנפש שיתגלגל במינס . אלא יוכיחנו כנחת ובלשון רכה ואם לא חזר בו בשנים וכו' פעמים מכלימין אותו בדברים . הוכח תוכיח אפי"ה ק' פעמים עד הכאה וקללה

אזהביו מותר לקשר בטובת חבירו. וכן המספר ל"ה דרך שחוק וקלות ראש כלומר שאינו מדבר בשבחה הוא ששלמה אומר כמתלהלם היורה זקיס חלים ומות ואומר הלא משחק אני. אם קופר אדם א' הדבר פעם א' אין בו ל"ה והוא שלא תהיה כוונתו לגלות הדבר ולפרסמו והוא שפירשו לא תלך רכיל בטענת שכבר נשמע בעמך. ומלתא דאתאמרא באפי תלתא לית בה משום לישנא בישא לכך נאמר אני ה' חוקר לב ובוחן כליות שאם כוונתך לפרסם הדבר ולגלותו יותר ג"כ רכיל תקרא :

המספר

דברים שגורמים אם נשמעו איש מפי איש להזיק חבירו בין בגופו בין בממונו בין להפחיתו בין שסופר בפני חבירו בין שלא בפניו הרי זה ל"ה. האומר לחבירו דבר הרי זה ככל יאמר עד שיאמר לו לך אמור וכן אמרו על אומרו ויאמר ה' אל משה לאמר דבר אל בני ישראל. ואם האומר הזהיר אותו שלא יאמר אפילו בעל הדבר אמרו בפני רבים הרי יש בו משום ל"ה. האומר דבר קנטור על חבירו אפילו היה בפניו אית ביה משום לישנא בישא :

הנוקם

מחבירו עובר בל"ה א"ל השאילני קרדומך ולא רצה למחר א"ל חבירו השאילני מגלך א"ל איני משאילך כדרך שלא השאלתני זו היא נקימה שנאמר לא תקום. הנוטר עובר בל"ה א"ל הריני משאילך ואיני כמותך שלא השאלתני שנאמר לא תטור. ואמר אני ה' דיוקא כמו שאני מתנהג עמך וכו'. האי דאמרינן בגמרא כל תלמוד חכם שאינו נוקם ונוטר אינו ת"ח לא שינקום הוא בעצמו אלא שאם אחרים נוקמים וישתוק ואם מפייסים אותו לריק למחול ולריק כל אדם ליותר בזה :

יום שלישי

מוסר

בשעה

שנפטר האדם מלאך הממונה על הדיון עומד כנגדו ואומר לו חיי לזה הגוף שיצא מן העולם ריקס מזכויות ומלא עונות מביט ברגליו ואומר להם חיי להם לרגלים שלא הלכו ביושר חיי לידים שנתעסקו בדברי שקר חיי למעיים שנהנו מן הגזל חיי לעינים שלא הלכו באמונה חיי לאזניים שלא קבלו תוכחה חיי לפה שלא עסק בתורה חיי לו לבשר שלא נתייגע ביראה חיי לו ליצר שלא נכנע לפני בוראו שעתיד לעמוד כנויפה ואומר לו עמוד בדיון והכר מעשיך ודע מהיכן באת ולפני מי אתה עתיד ליתן את הדיון ואם אין אתה יכול להשיב מי יוכל להשיב ומי יוכל לקבל עומתך שהם כאש לבגד ובחריב לזואר ובחץ ללב ובכבלים לרגלים כחשך לעינים כמרה לפה כשותה לרגל כחרישה לאזניים כמכשלה לבח כימים רעים לזקנה כיסורים לגוף כגדיעה לקרן כמרה למיתה כעבירה ליום הדיון יש מי שהוא מת בחטאי ימיו ויש שהוא יולא מן העול בתמימות אשרי מי איראתו על פניו אשרי הנשאר מעונו אשרי מי שהוא עניו אשרי מי שמשבחים אותו המוכיח אשרי מי שהוא שפל בעיניו :

לריק

עונות שאדם דש בעקביו

צריך

להתקוות לפני ה' על כל חטא שיעשה האדם שנאמר והתוודו את חטאתם וגו' והיא מנחה מן התורה ותקף שנכשל לריק להתקוות וזהו למעול מעל בה' שפוגם בשם הוי"ה כ"ה ועל כן חקף והתוודו את חטאתם לתקן כי כן ודו"י מקפדו הוי"ה לתקן השם :

אסור

לאכול ולשתות דרך זולל וקובא שנאמר בנינו זה סורר ומורה ואפילו במועט לא תהיה כוונתו לההניח גופו ולענגו אלא להחזיק גופו לעבודת ה' והוא שאמר הכתוב אל תהי בקובאיו ויין בזוללי בשר למו אומרו למו דיוקא לזרד גופם ולהנאתם אבל אם התענג לש"ס אינו גורם להיות רמה והולעה. שלא להכשיל קם בדרך שנאמר ולפני עור לא תקן מכשול והמקום ינחנו בדרך אמת וישר. שמראה שהוא עושה לעובתו לכן נאמר ויראת מאלהיך אני ה' חוקר לב ובוחן כליות אומרו אני ה' שמי שעשאך פקח יעשה אותך קם להכשילך בעלת אחרים לרעה ולחבירך לעשה פקח וכן נאמר למשה כשאמר לא איש דברים אנכי א"ל הו' מי יאמר אלו פקח או עור. אומרו פקח או עור הוא פקח בדבר או עור בדבר הנקרא קם כמ"ס ולפני עור לא תקן מכשול כמו שפירשנו קם שאני לעשה הפקח עור והעור פקח כמ"ס ע"פ עשיר ורש נפגשו עושה כלס ה' :

יזהר

מהחניפות ומכעס וליטנות כידוע ועיקר החנופה שלא יאמר לרע טוב כמ"ס אומר לרשע לריק איתא ושונאי ישראל נתחייבו כליות כשהחניפו לאגריפס שאם מחמת יראתו היה להם לשחוק ולא להחזיקו בכך. ודוקא אם ירא שמה יתרגנו מותר להחניף אותו ולומר לי יפה עשית. חנף אינו דואה פני שכונה שנאמר כי לא לפניו חנף יבא כי הנה חנף מספר חמ"ץ חק"ל תרגום שד"ה ארו"ס חק"ל שהם הקליפות שדה של קוליס שכונן שנאחו בקליפה לא יכנס וכו'. יהא דין את חבירו לכף זכות דין את חבירו לכ"ז. אמרו בחסוד א' שפדה ריבה א' ולמלון השכיבה מרגלותיו למחר ירד וטבל ושנה לתלמידיו א"ל בשעה שהשכבתיה מרגלותי במה חשדתיני א"ל אמרנו שמה יש תלמוד שאינו בדוק לרבי בשעה שטבלתי וכו' אמרנו שמה מפני טורח הדרך וכו' א"ל העבודה כך היה ואתם כשם שדנתוני לכ"ז המקום ידון אתכם לכף זכות וב"ת איך חשד את תלמידיו שמה וכו' והוא שלא חשד אדם פלוני אלא שמה ומלא ככלם א' שאינו הגון והחשד שחושד את א' בפירוט וכן יש לתמוה באומרו המקום ידון אתכם לכ"ז בשלמא מי שאינו יודע לריק שידון את חבירו לכ"ז אבל הש"ת יודע נקרות ולהיכן לבו של אדם נוטה איך שייך ביה שהמקום ידונו לכ"ז והוא שב' ספרים יש של ל"ג ושל ר"ג ושל כינויים וכו' כינויים תלויים ועומדים עד יו"ה א"ל חס תמלא להם זכות מכריעין וכו' והוא א"ל כשמראה זו מלטרפת עם שאר זכויות שבמאזניים הם תהיה שקולה המאזנים מכריעין לכף זכות ולא יהיו תלויים ועומדים :

אל

אל יוליא דבר מגונה מפיו. שהרי עקס הכתוב וכ' ומן הבהמה אשר איננה טהורה. הקול הוא שם הוי"ה מן הרי"ה עד הפה בעשה שו"ת דבר עומאה מפיו יוליא כנגדה קדושה לאיבוד משל לכלי מלא שמן נכנס מים וולא שמן וכשפך. עוד משל לנוד של יין של המלך ובראשו קנה חלול להרוק יין וראש הקנה מוזהס הרי היין שבתוכו נמאס כך תפלתו ותורתו תועבה. כענין התנור שבשעת פטירת ר"י אמר טהור ולאה בת קול ואמרה אשריך שיאה נשמתך בטרה ואף אם היה אומר טמא הוא רברי אלהים תוים כי רוב החכמים ס"ל כך עם כל זה לא היו אומרים אשריו כ"ס וכ"ס מי שמו"ת דבר מגונה. ואמרו המקובלים ידוע שהקול של האדם ודברו הוא שולט על כל הגוף אם טוב ואם רע הראיה מי שמטמא פיו גורם לטמאו בקרי כמ"ס ע"פ אל תתן את פיך לחטוא את בשרך וכן וכשר קרש ועברו מעליך שהכרית נקרא כשר כמ"ס לבקות כשר ערוה וכמ"ס בכלות בשרך ושארך ר"ל כשאתה רואה עלמך שיש לך תאוות תשוב קודם שיכלה בשרך התאוה של הכשר ותאמר איך שאתי מוסר וכן בטובה.

הקול

קול יעקב הכפל הקול קול הוא אף שמתפלל ועוסק בתורה לא יקרא קול אלל הש"ת כי אם כשיהיה נקי מלהוליא דבר מגונה מפיו ולכן רמז בכפל אם קולו הוא קול באמת ראוי להש"ת אז אין הירוס ידו עשו לא יוכלו ידו הקליפות לשלוט בו ולהחטואו. או יהיה הקול קול דייקא קול ה' שלא ישתמש בו בדברים מכוערים אז אין הירוס ידו עשו יכולים למשמש בו.

והיה

פי ראשו בתוכו שם הוי"ה מראשו עד תוכו ה' חמשה מולאות הפה. ו' קנה. ה' כנפי ריאה. ו' הלב הרי הוי"ה. ש"ה מספר שכינה הרי יחוד קב"ו. וכנגד מוזמנים ס"מ ונוקביה ורמוזים "לפיו" סביב "מעשה" אורג הרי סמ"ל "תורה" יהיה "לו" לא "יקרע ליל"ית לרמזו פיו הרמזו במעיל תוכל ליחד בו קב"ו או בהפך בדברים הרעים ס"מ ונוקביה. עוד ורמזו יהיה פיו ולבו שוים שלא ידבר אחד בפה ואחד בלב שאז מיוחד הפה והלב מתחלת השם עד סופו ובהפך מפירוד ח"ו וגדול עונו מנשוא וזהו והיה פי ראשו הפה שבראשו בתוכו כאלו הוא מחובר בלב שיהיה ביחוד אחד. לא יקרע רמזו שלא יפירוד ח"ו ויעשה קריעה שמורה על הפירוד אחד לשנים.

והיה

על אהרן לשרת שהמעיל הרומז ללשון יהיה על אהרן בהן השם לשרת בו ולברך בשמו ונשמע קולו דוקא בכואו אל הקדש. ואמר ובאתו שלא דוקא בכואו לבתי כנסיות ולמדרשות להתפלל ולעסוק בתורה שם אלף ג"כ ובאתו ולא ימות ר"ל כשולח לחן לעסוק בענייניו ג"כ לשרת בו דוקא ולברך בשמו ולא ימות. וארז"ל לא יקרע הקורע המעיל עובר על לאו. ונראה למ"ס ז"ל השם שיהיה חולין פי' דבר גנאי וקלות ראש עובר בעשה ודברת כס ולא בדברים בטלים לכן רמזו שהקורע המעיל שכולו קרש וקרעו להשתמש בו חולין עובר בעשה ודברת כס ולא בדברים בטלים וחזן מהקדושה עובר על לאו.

לא

יהרוג כנה בפני חברו. לא ירוק בפני חברו. ומביא במשפט על כל נעלם. השם

השם שיהיה חולין פי' דבר גנאי וקלות ראש עובר בעשה שנאמר ודברתם כס ולא בדברים בטלים. לא יאמר אדם יש לי יותר ממה שהיה ראוי לי לפי מעשיו דא"כ אומר הקב"ה ותן אלא יקיים בה לולי זכות אבות:

בישעה

שמכניסים את האדם שואלין אותו נשאת ונתת באמונה. קבעת עתים לתורה. עסקת בפ"ו לפית לישועה פי' לדברי הנביאים. פלפלת בחכמה. הבנת דבר מתוך דבר ואפי"ה הו יראת השם היא אורו אין אי לא לא. ובמדרש משלי האריך הרבה מה ששואלים לאדם אם למד שיעור קומה וכעו"ה הו אין אתנו יודע עד מה זה' יתן חכמה תולה ארץ על בלימה. רשע שהשעה משחקת לו אל תגרה בו. כל הדוחק את השעה שעה דוחקתו. וכל הנדחה מפני השעה שעה עומדת לו. בד"ת ענה כסיל כאוולתו. במולי דעלמא אל תען כסיל כאוולתו. אל יעמוד אדם במקום סכנה. במברא דאית בה ישראל מומר או רשע אין לעבור עמו:

יום רביעי

מוסר

לבי

לבי הלא ידעת כי לא נבראת כי אם לשב לעפר מיום היותך מדוע לא זכרת אחריתך הלא ידעת כי כל הימים אשר אתה חי על האדמה כלל עובר וכמוך יקיער מגורן וכעשן מארובה. ימך חרוטים וחייך קלוטים וכל אשר יעבור עליך יום אחד או לילה תחפר חלק מחלקי חייך ובכל יום תקרב אל הקבר ותעוף בלי אבר ומדוע לא זכרת כי עפר אתה ולא ידעת כי מן האדמה נוצרת ועל מי בטחת כי מרת. ומדוע אתה נמהר ולא יעבור על לך היום המר יום אשר תאבד עלתך ונקרחה חכמתך. יום ידבק לשונך לחכך. יום ישאוך על כתף יסבלוך. ואל ארץ תחיתת ישליכוך. ועל כל מעשה יחשבוך. ובאבק תרבה ואשך לא תכבה. יום תראה החשבון ערוך והספר פתוח ומאזני משפט ומוס התרעלה ביד ה' שם תמלא שמריה. ואילו תמות כמות הבהמה ולא תהיה עתיד ליתן דין וחשבון היה לך לשמות במותך אך תלך למר ממות ולמקום אופל ארץ חשך וללמות. הלא היום ההוא נורא ואיום יום אשר אין לו פדיוס. יום תמרוד בכיה תאנייה ואנייה. יום חרדה ולעקה. יום שואה ואנקה. יום מספר מר. יום תערוך אכל משמר מול משמר. יום יחרה אף האל וקנאתו. ונתכה כאש חמתו. יום ירכו המעבדים והמבאובים. יום יהמה כל איש ידיו על חליו. יום יאבדו כל חפיו. יום תלא הנשמה וישאר הגוף ככלי מלא בושה וכלימה. מושלך כאבן דומה. ועתה בן אדם על מי תנוס לעזרה או מי יהיה עליך סתרה. הלא אז תאמר אוי לי מה עשיתי. מדוע דבר ה' בזיתי. ואחרי שירות לבי פניתו. ובמה אתקסה כי ערוס אנכי. התקושש והתבושש מחטאתיך ותן תודה לאלהיך בעוד נפשך בתוך גופך

יום רביעי מוסר

גופך . כעורס יחשכו כוכבי נשפך . טוב יום אחד לפני מיתתך . החזק במוסר
אל תרף נצרה כי היא חייד :

עונות שאדם רש בעקביו

בכל דבר מכשול אם לא הקירו הרי זה עובר עליו כמו במלות מעקה וכיוצא
מדברים שיש בהם סכנה . כי תבנה בית חדש ועשית מעקה לגגך ובי
אם חדש חייב במעקה והישן אינו חייב מעקה . אלא הוא רמו לגוף הנקרא בית ואם
כבר נחרב ביתו בעונותיו ורוצה לבנותו תחלת הכל יזהר לעשות מעקה לגגו שמירה
לעיניו שח עיניו שלא יסתכל בנשים וכיוצא ועשית מעקה לגגך לאו דוקא הגג אלא
כל דבר שהוא סכנה כל זמן שלא תיקנו כל עת ועת עובר על לאו ואם נעשה סכנה
הרי שמים ואפילו כי יפול הנופל משעת ימנו בראשית עתיד ליתן חשבון . אומרים
דרך רמו ועשית מעקה לגגך שלא ירבה כנגות וכו' וכן מצינו כדור מתהלך על גג
בית המלך . ולכן סמך ולא תשים דמים בביתך שהרהור נקרא דם . וסמך ליה לא
תזרע כרמך כלאים שאם ראה אשה וחשב בה הרי זרע כלאים ועקר שמירת עיניו .
ורמו כי תאל למלחמה על אויביך לשון שנים שהם תרי קרקורי דעבירה עינא ולבא
אבל כשנותנו ה' אלהיך להאחר שהוא כבישת העינים . ושכית שבו למסרו שניהם
ביריד שאלס אין העין רואה אין הלב חומד . ולכן ותרף האשה כי טוב העץ למאכל
וגו' ותקח מפריו שאם לא היתה הולכת לראות לא היתה חומדת . ותקון העינים הם
הדמעות כמ"ש פלגו מים ירדו עיני על לא שמרו תורתך לא אמר שמרתי אלא שמרו
דקאי על העינים ועוד ינרד שינה מעיניו ויכוין לתקון העינים . וכן כשמתקבל
כזולת בוראיתם אותו וכן בכל דבר שבקדושה כקידוש וכיוצא :

אסור לגנוב דעת הכריות אפילו דעתו של גוי . אסור להביא עצמו לירי חשד
שנאמר והייתם נקיים מה' ומישראל . וכמה דברים אסרו חכמים מפני
חשד ומפני הרואים . והמביא עצמו לירי חשד עושה ב' רעות האחת עבר על
הפסוק והייתם נקיים . שנית גרם חטא לרבים לחשוד בכשרים וחטא הרבים תלוי
בו . ומ"ש זל אשרי מי שחושדים אותו ואין בו והוא שלא הביא את עצמו כלל ואדרבה
נתרחק מהחשד בכל מאמצי כמו ולא אהני אז נאמר עליו אשרי וכו' . והטעם של
אשרי שלוקח זכות ממנו בלא טורח ובלא עמל . גזל הגוי אסור וחמור יותר מגזל
ישראל . טעות הגוי אסור אף כ"כ טועה מעצמו ולא יש חילול ה' בדבר :

המזולז כנטו' נעקר מן העולם וחייב נדוי . בין נטילה של שחרית בין של
קעורה . א"כ ההתרה שעושים בער"ה ובערב"ו הכ"כ אם פ"א זולז
כנטו' הלא כבר נתחייב נדוי מלמעלה ומה איהנייה התרתו וענשו ותגלגל בשוקתות
המים ותמיד יראה עצמו נחנק כמנין הפעמים שזולז כנטו' ולא עשה הנטילה
כשרה כך פעמים חונקים אותו בשקתות המים . עוד כשמתפלל כתבנו בספר מזורזת
ופרנסה טובה אין שומעין לו שהרי המזולז כנטו' בא לירי עניות נמלא שהוא הביא
עצמו

יום רביעי מוסר קרב

עצמו לירי עניות . וכמ"ש המיקל בסעודת הקזה מקילין מזונותיו מן השמים
שאומרים על עצמו לא חס מי יחוס עליו . אף כאן המזולז כנטו' הוא גורם להביא
עצמו לירי עניות ולא חס על עצמו מי יחוס עליו לענותו כשישאל כתבנו בספר
מזורזת וכו' :

מצוה לירא מן המקדש ונקדשי תיראיו וכן כל מקום שיש בו קדושה כמו ב"ה
וב"המ שהם בכלל ומקדשי תיראיו . וכן מצינו ביעקב וירא ויאמר מה
נורא המקום הזה אין זה כי אם בית אלהים וזה שער השמים . והיראה כך היא לא
יריס קולו כלל כשמדבר איזה דבר אפילו שלא בשעת תפלה . מלך ב"ו כל זמן שהוא
בהיכלו יראים ממנו להרים קולם אבל כשהוא חוץ להיכלו ואינו שם משמיעין קולם
אבל הקדושה עושה רושם ואינה מתלקת בין בשעת תפלה בין שלא בשעת תפלה
כמ"ש ע"פ והשמתי את מקדשיכם אפילו כשהם שוממים בקדושתם הם עומדים
שעושה רושם ומנחת רשימו של הקדושה שלא תזון משם . ולכן אפילו שלא בשעת
התפלה אימת השכינה לא תזון ממנו :

המדבר כב"ה כ"ש כחורה ובקריאת ס"ת או בקדיש שאין לו מורה מהש"ית
ולא מהמקדש ועובר על עשה ומקדשי תיראיו . שבזמן הזה זה המקדש
מעט שלטו שהפסוק קראו מקדש מעט כמ"ש ואהי להם למקדש מעט כגוים אשר
באו שם . הכוונה אף שאין להם מקדש גדול אין להם טענה לפטור עצמם ממורה
המקדש שהרי אפילו בגלות יש להם מקדש מעט בכל מקום :

משל למלך שהיה לו בית גדול וטרקלין חשוב והיו הבאים יראים לפני מושבו .
לימים עזב המלך הטרקלין ודר בחצר א' שאינו חשוב כ"כ וכי מפני זה
האימה והיראה נפתת :

מצוה לילך בתום שנאמר תמים תהיה עם ה' אלהיך ולא יהיה לו בטחון בשום
דבר מענייני העולם כי אם על ה' אלהיו . ופשוט הפסוק תמים תהיה
שלא תחקור על העתידות אלא תמיד תלפס לו ולא תבטח בשום מול וכוכב ולא יהיה
לך יראה מהם שכל דבר שאתה בוטח בו וירא ממנו הוא כלה ונפסד והוא הולך בתום
ילך בטח מפני שלא שם בטחונו בדבר הכלה ונפסד כי אם בחי וקיים עם ה' אלהיך
שאל תבטח בזולתו אתה נפרד ממנו . אבל כשתהיה תמים אין לך לפוי ותקוה אלא
הוא אז אתה רבך עם ה' אלהיך . או תמים תהיה יש לך אדם שהולך בתמימות לפני
העולם אבל בינו לבין עצמו לא כן לו"א תמים תהיה העיקר בזנעה עם ה' אלהיך
דיוקא ולא לפני העולם ובהפך בינך לבין עצמך . אז ירמוז שאם לא השלים עצמו
יבוא בגלגול להשלים לזה רמוז תמים שלם תהיה אז תשאר עם ה' אלהיך לעולם הבא
ולא תחזור פעם אחרת אם אתה חסר . אז ירמוז שלעולם יראה עצמו חסד והולך
להשלים כמ"ש על פסוק הולך תמים ופועל זרק הולך תמים אפילו שפועל זרק לזה
רמוז תמים תהיה שתראה עצמך חסר ואתה תרדוף להיות תמים אפילו שאתה עם
ה' אלהיך וזכות לרבקות ה' . כשיבואו עליו יסודין מטה לתדריק עליו את הדיון
שאל' וידעת וגו' כי כאשר ייקר איש את כנו וגו' :

אסור

יום רביעי מוסר

אסור לשכוח חרבן ב"המק שנהאמר הם אשכחך ירושלים וגו'. אלא חייב להיות מואר ודואב :

יהיה שפל רוח ונכזה בעיניו מאור מאור הוי שפל רוח בפני כל אדם ככל דרכיך דעהו. מלוא מדברי קבלה לזכור את השם ככל ענייניו כשינתו ובהקטו בהילוכו באכילתו ובשתיתו :

מצוה להיות לו בושת על פניו למען תהיה יראתו על פניו ככלתי תעטאו ואיוזתו יראה שעל הפנים זו בושת :

מדברי אסור קופרים חייב לעשות חשבון על עונותיו בכל לילה ואסמכוהו הקרה דכתוב על כן יאמרו המושלים בואו חשבון :

מצוה לאדם להשמיע לאזניו דבר שאינו הגון ואפקוהו מדכתיב ויתר תהיה לך על אזניך. אודתה דשמעה זמרא תעקר :

לשמע תוכחת מוסר וד"ת דכתיב און שומעת תוכחת מוסר. כשהיה לו פנאי לעסוק בתורה ואינו עוסק תכף ומיד עובר על מ"ע ודברת כס. וכן נאמר והגית בו יומם ולילה. עון ביטול תורה אין לו שיפור. מלוא לדבר חמת אפילו במילי דעלמא. מלוא מדבר שקר תרחק אפילו דלא מעלה. ולא מוריד. מדבר א' כפה וא' כלב מדכתיב והיו דרק ההן והלאו שלך יהיו דרק. בקש שלום ורדפהו :

לעולם ישלש אדם שנותיו. שליש במקרא. שליש במשנה. שליש בגמרא. ומי שעושה מלאכה ויולא לפעולו מהבוקר ועד הערב הואך יבוא בשירה וכיוצא ומדלג הקרבנות ומשנת איוזו מקומן. ובריינתא דרבי ישמעאל שהיא במקום גמרא :

יום חמישי מוסר

כשחלה רבן יוחנן בן זכאי נכנסו תלמידיו לבקרו. כיון שראה אותם התחיל לבכות א"ל תלמידיו רבינו. כר ישראל. עמוד הימני. פטיש החוק. מפני מה אתה בוכה. א"ל אלו לפני מלך ב"ו הוי מוליכים אותי שהיום כאן ומחר בקבר שאם כועס עלי אין כעסו כעס עולם. ואם אוסרני אין אוסרו עולם. ואם ממתני אין מיתתו מיתת עולם. ואני וכול לפיוסו בדברים ולשחרו בממון אעפ"כ קיימתי בוכה. ועכשיו שמוליכים אותי לפני ממ"ה הקב"ה שהוא חי וקיים לעולם ולעולמי עולמים שאם כועס עלי כעסו כעס עולם. ואם אוסרני אוסרו עולם. ואם ממתני מיתתו מיתת עולם ואינו יכול לפיוסו בדברים ולשחרו בממון. ולא עוד אלא שיש לפני שני דרכים א' של גן עדן וא' של גיהנם ואינו יודע באיזה מהם מוליכים אותי ולא אבכה. אוי לנו מעותינו כדמעה נשקה ויבהלנו רעיונינו מירי

יום חמישי מוסר קלג

מדי זכרון קרדת ריב"ז בשעת פטירתו. שלא הניח דבר גדול ודבר קטון. ואמרו עליו אם יהיו כל השמים ויריעות וכל האילנות קולמוסים וכל הימים דיו אין מספיקין לכתוב את חכמתו ומה יעשו איוזי קיר קרש את קרשי ארמה נשכבה כבשתינו ותקטנו כלימתנו :

והנה אחר ראותך כי מיתת החיים פתאום כאומרו רגע ומותו וגו'. ולא ידע האדם מתי יקראוהו לדיו ולחשבון יקום ויזדרז להכין לידה לרדכו שאין אדם בטוח בחיים אפילו יום א' ואם לא יחוש על נפשו לבלתי שחתה מי יחוש אליה. ואם לא עכשו איתנו. ולכן עשה תשובה עד אשר אתה בכוחך מלוי ומלוי לך עד שהנך רולק תן לו שמן עד שלא יכבה. כבה הנך אין השמן מועיל :

עונות שאדם דש בעקביו

חייב אדם לזכור על כל דבר כי הוא הנותן לו כח לעשות חיל וחרומוהו לא מעלה ולא מורדת. חייב לשום תמיד מורא השם לנגד עיניו ושמלה כל הארץ כבודו. ידבר בנחת עם הכריות. לא יהלך בקומה זקופה שהוא כאלו דוחק הגלי השכינה. איסור הגאווה כאלו בא על כל עריות שבתורה. פן תאכל ושבעת ורם לבבך וגו' והוא יתגלגל בדבורה. כתבי האר"י זלה"ה. לרוך להשלים מדת דר"ק ככל יום. תשעים אמנים. ד' קדושות. עשרה קדושים. ק' ברכות. ומה יענה המתפלל ויודי כביתו בלי שום אונס :

אזהרה כבדת הנקטין. והראייה. והשבת. וההודאה. וכרכת המלוות. אסור לאדם למלאות פיו שחוק בע"הז שנהאמר אז ימלא שחוק פיניו וגו'. מי שיש לו כ"הכנ בעירו ואינו נכנס שם להתפלל נקרא רשע. מלוא לפרוע חובו וההיפך נקרא רשע דכתיב לוח רשע ולא ישלם. מ"ע לקום מפני שיבה משהגיע לע' שנה ואפילו שאינו קורא ושונה. ובפני ת"ח אפילו הוא יניק וחכים. אסור להתחבר עם רשע ורגזנים. אל תתחבר לרשע. איסור הקנאה והתאווה והחמדה אפילו לא עשה מעשה עובר על לאו. ואם תמשך החמדה לזמן ארוך הרי זה עובר עליה תמיד. אבל יכול להתפלל להש"ת שיומין לו כמות ולא בדרך חמדה. לא תאמץ ולא תקפון את ירך במלות הדרקה. אסור לפנות אל מדעתו. ובכללה המשחקים בקוביאות מפנים אל לא שעה ולא שמים. אסור לאדם להחזיק עצמו לדיק. אל תאמר בלבבך בדרקתי וגו'. אסור לתור אחר לבו ועיניו אפילו להסתכל לבד בערוה בדרך הסתכלות והנאה הרי זה עובר על הלאו (ומתגלגל בעוף הנקרא ראה המזנה בראייתה. כתבי האר"י זלה"ה.) אסור לכפור בטובת חבירו. אסור לתהות על איזה מלוא שעשה אפילו בא לו היוזק על ידה. הקנאה והתאווה והכבוד מולאין את האדם מן העולם. שחוק וקלות ראש מרגלין את האדם לערוה. אל תדון את חבירך עד שתגיע למקומו. ותדוניהו לכף זכות. כנפול אויבך אל תשמח :

עונות שאדם דש בעקביו

אסור לעבוד את השם ע"מ לקבל פרס כשום דר כלל. אל תעש תפלתך קבע. ומה יענה מי שאלא קודם עליונו לשבח :

יום ששי

מוסר

אמר החכם יעלוני כמה יועלים והנכוחונו כמה מוכיחוס ולא הועילו בי תוכחות בתוכחת ימי השוכה. האירו לי מאורי השמש והירח ולא האירו לי כאור שכלי. נמכרתי לעבדים ולא כבשו אותי כמו שכבשתי תאוותי. הרעו לי אויבים ושונאים ולא היה לי מרוע כנפשי הסבלה. הטיקוני הטרות ולא הטיקוני לרה כמדת הרעה שבי. הזיקוני מזיקים ולא מלאתי לי מזיק כלשוני. התהלכתי על הגחלים ונכנסתי בתוך השלכת ולא שרפתי אש כאש חמתי במושלתי בי. רדפוני לוררים ולא השיגונו כי אס עוונותי. בחנתי מנוחות העולם ולא מלאתי לנפשי כמנוחה כשתעזוב המנוחות. נשאתי כבדות ברזל והחול והעופרת ולא ראיתי דבר כבד ביראת השם. ירו בי חלים ורגמו אותי אבנים ולא הרגשתי כלשון הרע. ראיתי כמה עשירים ולא ראיתי עשיר כמו שהוא שמת בחלקו. שמחתי במתנות המלכים ולא ראיתי כשמחת הטובל מהם. בקשתי וחקרתי על טובות שבאדם ולא מלאתי בו טובות כמדות הטובות :

אשרי השומע ד"ת בכל יום ואומרת לו ה' עמך גבור החיל על כן ילאתי לקראתך לשחר פניך ואמלאך. אשריך אס תזכרני. אשריך אס בלבך תלפנני. אשריך אס תקיימני. אשריך אס תשמעני. ובכל יום בי והיו זממני. כי בי ורכו ימני. התרחק מן העבירה. והתדבק בתורה. וברח מן השררה. וזכור כי אתה טפה סרוחה. מזומן לעפר ושוחה. לכן התרחק מן המנוחה. ועבוד אלהיך בשמחה. ויהיה לך לחמלה. כי הדרך שחוחה. ויהיה לך למשאת וארוחה. אס את הדבר הזה תעשה ואיר לך כנוהים. וטוך אלהים. בו אס תעבוד את אלהיך באהבה וחובה. אשריך בעולם הזה וטוב לך לעולם הבא :

עונות שאדם דש בעקביו

מעונן העובר על לאו האומר עונה זו טובה או רעה. א' בשבת הוא. יום ר"ח הוא וכו'. והרבה כיוולא מדברים אלו. המסבב לאחרים ליטבע אסור כפול חוטה ומחטיא שעל חנם אומר לחבירו השבע לי :

אסור לומר לחבירו לך ושוב ומחר אתן ויש אתך. אסור להפקוק בין נטולה אחרונה לב"המו. אסור מוקלה בשבת ודברי סקורה ודברי חולין ושאר תולדות מלאכות. אסור להיות ממחוסרי אמנה על מזונותיו שזכה כמשך לעשות כמה

עונות שאדם דש בעקביו קרד

כמה עבירות כמ"ש כי מי בז ליום קטנות. אסור לאכול דברים המאוסים לו ועובר על לאו דאל תשקלו. וכן אסור להשקות נקביו בין קטנים בין גדולים. אסור לאכול קודם תפלה ועובר משום אל תאכלו על הדס. אסור ליהנות מהע"ה בלא ברכה. משנהנה החיך חייב בברכה. אסור אכולת הפירות הטריוכים בדיקה היטב מן התולעים והוא לא נזהר. אסור לזער עצמו אס לא לכפרת עונותיו ולא על עניונו הזמן. אסור לשאול שלא מדעת בעלים. אסור להשאיל לאחרים מה שהיה שאול אתו. אסור העובר על כל תשחית אפי' שיה פרועה עובר ואסור וש אפילו כפחות. אסור להשקות אלו חכן או איפה חסרה אפילו שאינו שוקל בה. עני המהפך בחררה ובא אחר ונטלה נקרא רשע. הקורע בגדיו והמשבר כליו והמפזר מעותיו בחמתו כאלו עע"ז. אסור לפסוע פסיעה גסה בשבת ובימיאתו מב"הכנ אס לא ללודך מזה. אסור להחזיר לעני השאל ריקס דכתיב אל ישוב דך נכלס. המביא עצמו לידו הרחוק חייב נדו. שלש און להס מחילה. המתרעס על מדותיו והמדבר א' בפה וא' בלב. והרואה דבר ערוה בחבורו ומעיד בו וחודי :

מצות מעשיות הנהוגות

דיני מצות כבוד אב ואם

צריך לזוהר מאוד בכבוד אביו ואמו וכמוראס. ו"ד ר"מ ס"א. היוזרו מודא לא יעמוד במקומו המיוחד לו לעמוד בקוד זקנים עם חבירו או נקוס המיוחד לו להתפלל. ולא ישב במקום המיוחד לו להסב בכיתו. כתב ט"ז דמקום המיוחד להתפלל אפילו עמידה אסור לעמוד שם כיון שאביו משתמש שם בעמידה משא"כ במקום המיוחד להסב בכיתו מותרת לו העמידה. שם. לא וסתור את דבריו. ולא יכריע את דבריו בפניו אפילו אמר נראין דברי אבא. ולא יקראנו בשמו לא בחייו ולא כמותו אלא אבא מרי. ס"ב. אבל שם אחרים שהוא בשם אביו מותר לו לקרות בשמם שלא בפניו. הגה. עד היכן מוראס היה הבן לבוש חמורות ויושב בראש הקהל ובאו אביו ואמו וקרעו בגדיו והכוהו על ראשו וירקו בפניו לא יכלים אותם אלא ישקוק ויורה ממי שזוהו בכך. ס"ג. ועל קריעת בגדיו אפילו שמוחר לתובעס בדיון לא יכלימם וכו'. ס"ד. אמר לו אביו לעבור אפילו על מצוה של דבריהם לא ישמע לו. סט"ו. בן שורע שאביו ואמו מלטעורים על שהוא מתענה לא יתענה בתענית שאינו חובה. אב שהיה חולה וא"ל הרופאים שלא יטעה מוס ולא יאכל דבר פלוני ושאל האב לבן שיהן לו מים או דבר שאסרו לו הרופאים וא"ל אס לא תהן לי לא אמחול לך לא בע"הז ולא בע"הב אינו מחוייב לשמוע לו. ס"ח ב"הט :

מי שאמרה לו אמו עשה כך וכך אתה בני. ולבסוף א"ל אביו מי אמר לעשות כך לא יאמר לו אמי אמרה לי אס רואה שכועס אביו ושמת יכעוס אביו על אמו

מצות מעשיות הנהוגות

אמו ופן יקלנה וכמלא שהיא גורם ומעלה עליו כאלו הוא עושה לה. ס"ח ס' של"ו
וכתב בס' של"ז הכן שבה לידו ריוח ואכיו יסן זה למדנו מדמה בן נתונה שהיה
המפתח מונחת מראשותיו של אביו ולא זיערו. אבל אם בא ריוח לאביו וכפסד
ואביו מלטער יותר שלא הקילו והבן ורע דעת אביו ששמת להקילו בשביל אותו דבר
אז מורה להקילו. וכן בשמקילו ללכת לב"הכנ או לדבר מורה הרי זה מקילו. איוהו
כבוד מאכיל ומשקה מלבוש ומכסה מכניס ומוליא ויתן להם כסדר פנים ופוקי שאם
מאכילם בכל יום פטומות ומראה להם פנים זועפות נענש עליהם. וכן להיפק אם
מטעין אביו ברחיים וכונתו לטובה להנלל אביו מדבר קשה יותר ומדבר פיוקס על
לב אביו ומראה לו שכוונתו לטובה עד שנתראה אביו לטחון ברחיים נוהל ע"הב.
הגה. ישמשנו כשאר דברים שהמשמש משמש לרבו. הגה. חייב לעמוד מפני אביו.
ס"ז. כתב ס"ח ס' ו"א ואת יראי ה' וכבר נגון שקיה לו לכבד אבואם יקום מפניהם
ויכבדו ולאחר קומו יחזור וישב אפילו שהיה כדעתו ללכת שאם ילך לו אז לא יראה
שקם לכבודו. עד היכן כבוד אב ואם אפילו נטלו כיש של זהובים שלו והשליכוהו
לפניו לים לא וכלימס ולא ילטער לפניהם ולא יכעוס כנגדם אלא יסבול בזירת
הכתוב וישתוק. ס"ח. אביו אמר השקיני ואמו אמרה לו השקיני מים מניח אמו
ועוסק בכבוד אביו שגם היא חייבת בכבוד אביו ואם היא מגורשת שניהם שווים.
ס"ד. אחד האיש ואחד האשה חייבים כמורא אב ואם וכביבוד וכל זמן שהאשה
נשואה פטורה מן הכבוד דוקא האמור לעיל. ס"ז. כתב ש"ך ואם אין בעלה מקפיד
חייבת בכל דבר שאפשר כמו האיש. אסור לאדם להכביר עולו על בניו ולדקדק
בכבודו עמהם שלא יביאם לידו מכשול אלא ימחול ויעלים עיניו שאב שמחל על
כבודו כבודו מחול. ס"ט. ודוקא על כבודו וכול למחול ולא על בזיונו. ב"הט.
המכה לבנו הגדול שהוא בן כ"ב או בן כ"ד שנה עובר משום ולפני עור לא תתן
מכשול. ס"ק. ונראה אם הבן רע ובליעל אפילו בפחות מזה לא יכהו והכל לפי הבן.
חייב אדם בכבוד אחיו הגדול הראשון שהוא גדול שבאחיו בין מאמו בין מאמו.
אבל הגאון חיר"א כתב בכ"ו ו"ד ס' ר"מ אות טו' בדחייב לכבד לכל אחיו הגדולים
ממנו בין זכרים בין נקבות עיי"ש. ובכבוד חמיו וחמותו ובכבוד זקינו. ס' הנז'.
ואם יש אב ובן כוויפינן לכן הבן בכבוד זקינו ולענין מזונות כפי אשר ווכל כדלעיל
ס"ה כבן אלל האב. עיין בש"ך. כל המזכה אביו ואמו אפילו בדברים אשי' ברמיזה
הרי זה בכלל ארור מפי הגבורה שנאמר ארור מקלה אביו ואמו:

דיני מצות קימה והידור

מצות עשה לקום מפני כל חכם אפילו אינו זקן אלא יניק וחכים אפילו אינו
רבו רק שהוא גדול ממנו וראוי ללמוד הימנו. וכן מורה לקום מפני
שיבה בן ע' שנה אפילו הוא עם הארץ ובלבד שלא יהיה רשע. ס' רמ"ה ס"א.
כשיגיעו לתוך ד' אמותיו חייב לקום מפניהם עד שיכבדו מנגד פניו דקימה שיש
כה

מצות מעשיות הנהוגות קלה

כה הידור היינו בתוך ד' אמותיו שמוכחא מילתא שמשנו הוא עומד. לבוש. אם
הזקן או הת"ח רוכב רינו כמהלך וחייב לקום מפניהם. ס"ב. אסור להעלים עיניו
ממנו קודם שיגיע לתוך ד' אמותיו כדי שלא ילטרך לקום מפניו כשיגיע לתוך ד'
אמותיו. ס"ג. דלכך נאמר אחר מפני שיבה תקום וגו' ויראת מאלהיך אגמ' חוקר
לב וכוון בליות אם כוונתך לטחור ולבעל המלוא. לבוש. אין עומדים מפניהם אלא
בקימה שיש בה הידור לאפוקי בבית הכסא ובבית הפנימי של המרחץ. אבל בבית
החילון עומדים. ס"ד. בשעה שעוסק במלאכתו אינו חייב לעמוד מפניהם ואם
עוסק במלאכת אחרים אינו רשאי לעמוד. ס"ה. כתב ט"ז ס' ש"א סק"ב בכל דבר
מורה שאדם הולך ומתעסק בה יש לעמוד לפניו. וכן משמע בפ"ק דקידושין ב"ה
וראה כמה חביבה מורה בשעתה שהרי מפניהם עומדים בעלי אומניות ומפני ת"ח
אין עומדים משמע כל מורה. בגמרא אמרו מנין לזקן שלא יטרוח ש:אמר זקן
ויראת מאלהיך וגו' לכך אין ראוי להטרוח על הכבוד לכוין לעבור לפניהם כדי
שיעמדו מפניו אלא ילך בדרך קלה כדי שלא ירבו לעמוד ואם יקיף הדרך שלא
לעבור לפניהם כלל זכות הוא לו. ס"ו. כתב הש"ך היינו דוקא במקומות שיושבים
על הקרקע שיש טרחא לקום וה"ה בכל מקום שיש טרחא אבל במקומות שיושבים
על הספסלים ואין טרחא בדבר אין קפידא. מ"מ לא יכוין לעבור לפניהם כדי
שיעמדו מפניו. הזקן לפני הניק וחכים. והניק וחכים לפני הזקן אינם לריכים
לעמוד זה מפני זה מלא קומתם שכל א' יש לו מעלה על שכנגדו אלא יהדרו זה לזה
בקצת קימה של הידור. ס"ז. וכן ב' זקנים וב' חכמים אין אחד לריק לקום מפני
חבירו אלא יעשה לו קצת הידור. ס"ח. אם זקן או חכם עובר לפניו אפילו בשעה
שהוא עוסק בתורה לריק לעמוד שאינו מבעל כוח תורתו. ס"ח. חכם אפילו הוא
מופלג בחכמה רשאי לעמוד מפני מי שהוא בעל מעשים. ס"ח. וב"ה הש"ך ואין
בזה משום זקן ואינו לפי כבודו. והטור והר"ן כתבו דחייב לעמוד מפניו. וכן פסק
הב"ח. בישיבה של רין ושל תורה הלך אחר חכמה להושיב החכם בראש. במסיבה
של משתה הלך אחר זקנה. ס"ח. ארו"ל כל מי שרואה פני זקן באלו מקבל פני
שבינה וכו'. לעולם לא ימנע אדם מלכת אחרי זקן שיכבדו. מלואו שהקב"ה חלק
כבוד לזקנים כדכתיב גבי אברהם והוא יושב ישב כתיב בקש לעמוד א"ל הקב"ה שב
ואתה סימן לבניך שיחלקו כבוד לזקנים. ועיין בר"ח שער היראה פ"ק ט"ו מזה:

מצות גמילות חסדים

אמר רבי אלעזר גדולה גמילות חסדים מן הדקה שנאמר זרעו לכם לדקה
וקלרו לפי חסד. אהם זרע ספק אוכל ספק אינו אוכל. אבל קולר ודאי
אוכל. מש' סוכה. ונראה לפי שהדקה שאדם נותנה אפשר יודמן לו אדם שאינו
הגון או שאינו לריק. אבל הג"ח אפילו לעשירים וכן הביקור חולים והכנסת אורחים
ובו' וזהו ודאי אוכל. עוד אמרו שם בשלשה דברים גדולה ג"ח יותר מהדקה.
שהדקה

מצות מעשיות הנהוגות

שהדקה בממונו ולעניים ולחיים. אבל ג"ח בגופו ובממונו לעשירים ולעניים לחיים ולמתים. ואמרין במס' ר"ה רבה ואביו מדכית עלי קאתו. רבה דעסק בתורה חיה ארבעין שנין. אביו דעסק בתורה ובג"ח חיה שתין שנין. **והנה** לריך הארס להתכונן בעלמו שכמה ממון הוא מפסיד על הנאותיו הכלים ונפקדים וכמה הוא טורח בדרך בהליכתו כדי לטויל שעה א' והיאך לא יערח בגופו ויפסיד ממנו על חיי הנפש שאין לארס נכבד מנפשו שהגמילות חסדים גורמת לו חיים אשר באמצעותם יזכה לחיי הע"ב. וק"ו הוא ומה גזירת בית עלי שהיה עמה שבועה כמ"ש לכן נשבעתו לבית עלי ומלנו שב"ג"ח הפך השבועה וקוּסְפוּ לו חיים כ"ש למי שאין עמו שבועה שאורך ימים בימינה. ולכן ירוץ ויחפש על מדה זו שהיא מצוה רבה לאין קץ ויחפשנה חיפוש מחיפוש יבקשנה בכסף ובמטמונים ויחפשנה לגמול חסד בגופו או בממונו ובדיבורו ובעלתו לעשות בכל יכלתו לגמול חסד עם נפשו כחיים ושלוש אשר יוקיפו לו חוץ ממדת שברה לעת"ל. ולא וראה גדול עונשה שמי שאינו עושה ג"ח אפילו שהוא עוסק בתורה אמרו עליו כפ"ק דע"ז כל העוסק בתורה לבד ולא בג"ח דומה כמו שאין לו אלוה שנאמר ימים רבים לישראל ללא אלקי אמת. רחמנא לילן. וראה הטעם לזה והגמילות חסדים הוא מפסוק והלכת בדרכיו מה הוא גומל חסדים וכו' מה הוא קובר וכו' מה הוא מבקר וכו' אף אלה כן וזה שלא הלך בדרך שה' אלהיו הולך ומתנהג בו מראה ח"ו שאין לו אלוה לדרוך וללכת אחריו:

מצות הכנסת אורחים

כשבאים אורחים לביתו אל יספר להם תלאתיו רק יראה להם פנים של רצון וישים לפניו מיד לאכול ויאמר להם שהוא מנטער מכלי היות לו יכולת לעשות יותר וישיבם במיטב מנותיו. ובאחת יתן להם מדה לדרך ויעשה להם לוויה וישמש לפניו כי שברו גדול מאוד. של"ה דף קמ"ו. ארז"ל כל המארח תלמיד חכם בתוך ביתו ומתנהגו מנכסיו כאלו מקריב תמידין. ברכות. ובמסכת שבת אמרין גדולה הכנסת אורחים יותר מהשכמת בית המדרש. רב יהודה אמר יותר מהקבלת פני שכינה. ראה כמה חביבה מצוה זו שבדורות הראשונים גדולי ספרד נהגו מימים קדמונים שהשלחן שהאכילו עליו את העניים בלכתם לבית עולמם היו עושים מהם ארון ולוחות שנקברים בהם. של"ה. וכתיב כל היבא שזכר הכנסת אורחים ר"ל דוקא הכנסת עשירים ומכובדים כי לעניים בכלל לרקה הוא. ונראה דאם העני הוא אורח ואיכסנו בביתו מקיים מצות הכנסת אורחים ולדקה לעניים. ופירש בשל"ה הלא פרוס לרעב לתמוך ר"ל שיפרוס לו מפה על השלחן דרך כבוד וגם שיחזיק לו הלחם שלא יכלם: **בוא** וראה כמה גדול כחה של הכנסת אורחים ומעלתה לפני הש"ת שכל מה שעשה אברהם אבינו ע"ה למלאכי השדת בעלמו לפי שחשדם לאורחים פרע

מצות מעשיות הנהוגות קלו

פרע הקב"ה לבניו בעלמו בענין יוקח נא מעט מים ואקחה פת לחם כמו שאמרו בגמרא:

מצות אהבת השלום

אהבת השלום דוחה הגזירה ואפילו גזירת מיתה ממעשה דהאר"י זלה"ה עם תלמידיו. ובהפך רחמנא לילן רגליה וירדות מות ממעשה דכ"ד חלף תלמידיו רבי עקיבא שלא היה שלום ביניהם. אמרו לא פירשו המים העלוונים והתחתונים זה מזה אלא בכביה דכתיב מבכי נהרות חבש ולכן נקראו מים כוכים: **האש** והבדר שטבעם הפכיים זה מזה עשו שלום ביניהם לעשות שלוחות וזרם ואיך לא ילמוד הארס מהם העשוי בללם ורמות המעותה לשכר ולעונש. לא ולמד כח השלום דאמרין בגמרא הנהו כי תרי דאגרי בהו שטן כל בי שמי דהיינו כל ערב שבת הוו קא מננו. בקהי הדדי. אקלע רבי מאיר להתס עכבינהו תלתא בי שמי עד דעבר להו שלמא. ושמיניה לשטן דקאמר ווי דאפקיה רבי מאיר לתקוא גברא מביתיה. הבט וראה כדור הפלגה שהיו רוליס להקריב העולם ולכפור ח"ו בהקב"ה וכל עוד שהיו שפה אחת ושלוש ביניהם היה הקב"ה מלליח בירם אפילו באותו מעשה הרע בעלמו ואינו מונעם כדכתיב ועתה לא יבאר מהם. הכוונה לא ימנע מהם מכל מה שמחשבים לעשות אבל כשנדרה ונבלה שפתם נעשה בהם פירור וחילוק לבב ואז הפיטם וכו':

ועמודי

עולם היו קונים את המצוה הזאת עשיות השלום בממונם וגופם וכבודם וא"כ מה יעשו אזובי קיר. אמרין בגמרא רבי זירא כל מאן דהוה ליה מלתא בהדיה הוה ממציא ליה נפשיה כי הוי דניתי וניפוק ליה מדעתיה. ונראה שעל זה אמר בקש שלום ורדפהו ורשו רז"ל בקשהו ממקומך ורדפהו ממקום אחר. הכוונה כרבי זירא שאם אתה יושב במקומך ובא ליקח ממך מחילה לריך שתמחול ותבקש שלום. ואם אינך באים אתה תרדפהו שתלך ותמציא נפשך כדי לעשות רצוני. רבי מאיר ביום עצמו והניח לאשה שתרוק בעינו בשביל בעלה שנשבע כך לעשות שלום ביניהם והכל לאהבת השלום שחביב לפני הש"ת. ואמר לית אנא טוב מן בריו ח"ו שאמר שמו שנכתב בקדושה ימחה על המים לעשות שלום בין איש לאשתו. תאנא שמונים חלף בחורים קרואים בשם אהרן ילאו אחרי מטתו של אהרן ממאן דהוה בעי לגרש את אשתו והוא משיס שלום ביניהם:

ובמסכת

תענית אמרין שאמר ר"פ לאליהו ז"ל יש בשוק הזה מבני העו"ה הב אהיכי חלפו תרי גברי בשוקא אמר הנהו תרי בני העו"ה הב והלך אחריהם לראות מה מעשיהם. אמר ליה רבי חיינן כי תרי דאית תוגרא בינייהו רמינן נפשין ועבדינן לון שלמא. ואם ידע הארס בעומק הדברים מה הוא גורם באהבת השלום בין ארס לחבירו או בינו לבין חבירו או בין איש לאשתו בעולמות העלוונים למעלה כמ"ש האר"י זלה"ה בקדור התפלה על הבאת שלום בין ארס לחבירו

מצות מעשיות הנהגות

לחבירו וכן איש לאשתו שגורם יחודים גדולים ומיתוק דינים היה רודף אחר השלום
כמי שרודף אחר חייו . וכ"ש שבמדה זו יתקן מה שהיה נרנן מפירוד הלוק בעונותיו
ועשה פירודים והגביר הדינים עתה על ידי מדה זו שמיתקן שמות הקדש וממתקן
הדינים ושם ורפא לו . ונראה שזה רמז הפסוק יעשה שלום לי שלום יעשה לי
הכוונה כשיעשה שלום האדם לש"ס וזהו לי לעשות רצוני הוא גורם כזה שלום
יעשה לי ממש שגורם יחוד וקירוב לשמות הקדש ולעולמות על ידי אהבת השלום .
ברוך ארון השלום :

דיני מצות בקור חולים

דיני מצות בקור חולים ותנחומי אבלים וכיוצא הם מפקוק והלכת בדרכיו .
מה הקב"ה מבקר חולים וכו' כמ"ס ז"ל . כתב הלבוש ומצוה גדולה
היא שמתוך כך יבקש עליו רחמים ונמלא כאלו הוא מחויבו ומעיון בענייניו שאלו
מאטריך לשום דבר משתדל להמציא לו :

מצוה לבקר חולים הקרובים והרחוקים . אלה שהקרובים והחברים נכנסים
מיד . והרחוקים אחר שלשה ימים . י"ד של"ה ס"א . וכתב ט"ז כי הוכי
דלא ליתרע מזוהיה להטיל עליו שם חולי כדאמרי' בגדלים . אבל בקרובים שנכנסים
תמיד לפיתו ליכא הרגשה . אם קפץ עליו החולי אלו ואלו נכנסים מיד . שם . אפי'
הגדול ולך לבקר הקטן ואפילו כמה פעמים כיום ואפילו בן גילו . וכל המוסיקי הרי
זה משוכח ובלבד שלא יטריח . ס"ב . השוגא לא ילך לבקר חולה ולא ינחם אבל
שהוא שוגא שלא יחשוב ששמת לאידו ואין לו אלא לער . הגה . וכתב הש"ך הכל
לפי מה שהיה השגחה ולפי מה שהם השוגאים . ראובן שאמר הנאתו על שמעון
וחלה שמעון יכול ראובן ליכנס אליו לבקרו . סי' רכ"א ס"ד . החולה אינו מחוייב
לעמוד אפילו מפני נשיא . שמו"ו הגה ס"א :

הבא לכבד את חבירו ולקום מפניו אומר לו שב . אלא אם כן הוא אכל או
חולה דמשמע שב באבלות שלך . שב בחולי שלך . שמו"ו ס"ב . המבקר
את החולה לא ישב על גבי מטה ולא על גבי כסא ולא על גבי ספקל אלא מתעטף
ויושב לפניו שהשכינה למעלה מראשותיו דכתוב ה' יסערונו על ערש דוי . ס"ג .
ורוקא בשחולה שוכב על הארץ דהיושב גבוה ממנו . אבל כששוכב על גבי מטה
מותר לישב על כסא וספקל וכן נוהגין . הגה . כל המבקר ולא בקש עליו רחמים
לא קיים המצוה . הגה ס"ד . כשמבקש עליו רחמים אם מבקש לפניו יכול לבקש
בכל לשון . ואם אינו בפניו לא יבקש אלא בלשון הקדש . והטעם כתב הש"ך דאם
לפניו כביכול כאילו מבקש לפני השכינה שהיא מראשותיו של חולה . אבל שלא
כפניו אין מל"ה מכירין בכל לשון . וכלול אותה בהוק חולי ישראל שיאמר המקום
ירחם עליו בתוך חולי ישראל . שמתוך שכוללו עם אחרים תפלתו נשמעת יותר .
ש"ך . ובשבת אומר שבת היא מלועוק ורפואה קרובה לבוא . ס"ו . אין מבקרין
לא

מצות מעשיות הנהגות קלו

לא לחולי מעים משום כיוסופא . ולא לחולי עינים ולא לחולי הראש וכן כל חולי
דפקוק ליה עלמא וקשה ליה דיבורא אין מבקרין אותו לפניו . אלא נכנסים בבית
החולין ושואלים ודורשים בו ומבקשים עליו רחמים . ס"ז . כתוב בארצות חיים בני
הוי' זקור כי המבקר החולה מיקל חוליו מעליו . והשתדל עמו שישוב לקונו והתפלל
עליו ולא ואל תכבד עליו ושיבחד כי די לו כבוד חוליו . מעבד יבק בהקדמת
המחבר . וכתב כשתכנס לחולה תכנס אליו שמח וטוב לב ודבר עמו בשמחה כי
לבו ועיניו תלוויים לנכנסים אליו לבקרו :

אם יש לחולה שום כדר יזהר להתיר אותו . והעומדים עליו יזהירוהו על זה כי
אמרו שאין התרת נדרים מסורה למלאכי השרת . שם בפרק ג' דשפתי זרק .
וכתב שהמבקר את החולה אין לחוש להתבטל מדברי תורה ומצוה כדי לבקר את
החולה דכתוב אשרו משכיל אל דל . עוד כתב בפרק עשירי דשפתי זרק טוב
להשתדל עם החולה שישים מעות לקופה של זדקה . או לקופת חולים . או יתן בירו
לאיש עני הגון קודם שיתחיל הורדו לפחות עשרים וששה פרוטות כנגד שם הוי"ה
ואם יוסיק ער ל"א ליחד הוי"ה ואל"ו . ואם יוסיק ער קי"ב ליחד הוי"ה אה"ה
אדנו"ת מה טוב ומה נעים והמוסיף מוסיפין לו חיים :

דיני מצות הלוויית המת

מבטלים ת"ת להולאת המת . סי' שס"א ס"א . כתב הש"ך פירוש חובה לבטל
בן הסבימו הפוסקים . למאן דמתני לאחרים אין לו שיעור אפילו
יש לו כמה אלפים מבטלים ת"ת בשבילו מלשון הריטב"א משמע או קרא או שנה
קאמרינן . עיין בש"ך . למאן דלא קרי ותני כיון שיש לו מי שיתעסק בשבילו כדי
עשרה שוכלו לומר קדיש וברכת אבלים אין לריד לבטל ת"ת בשבילו . וי"א דעכשיו
מן הקתם מבטלים ת"ת שאין לך א' בזמן הזה מישראל שאינו במקרא או במשנה .
הגה . ואשה י"א דינה כמאן דקרי ותני . וי"א כמאן דלא קרי ותני . ונהגו באשה
ותיטוק לקולה . הגה . וזהו לענין ביטול ת"ת ובטולם אבל לענין ביטול מלאכה
ללאות ולכבוד ללוותם אין חילוק כמ"ס לקמן . כמה דברים אמורים שמבטלים ת"ת
ללוותו הוא בשעת הולאתו אבל כל זמן שמוטל לקוברו אין מבטלים בשבילו ת"ת .
ואפילו בשאר מלאכות אינם מבטלים אם יש חבורת בעיר אבל בשעת הולאת המת
מבטלים מכל שאר מלאכות ובאים ללוותו אפילו אי לא קרי ותני דלא מפלגין בין
לא קרי ותני אלא בביטול תורה אבל בשאר מלאכות אפי' לא קרי ותני הכל בטלים
ובאים ללוותו . הרואה את המת ואינו מלווה עובר משום לועג לרש ובר נדוי הוא .
ולפחות ילוגו ארבע אמות . ס"ג . חייב לעמוד בפני המת . ס"ד . פירוש מפני
העוסקים עמו שהם גומלי חסדים וה"ה שחייב לקום מפני כל בעלי מצוות בשעת
עשיית המצות . ט"ז . יש למנוע מלאכת נשים לבית הקברות אחר המטה . ש"ט
ס"ב וסכנה בדבר . קודם שיבוא ללוות את המת יאמר הנני מקיים והלכת בדרכיו .

מצות מעשיות הנהוגות

בחזרתם תולשים עפר ואומרים זכור כי עפר אנחנו לומר טומאה זו אינה נטהרת
אלא בכעון שלשה דברים הללו. מים. אפר פרה. ואזוב. רמב"ן ב"הט. והם
תלישת העפר ותלישת העשבים והחילת הידים במים. ותולשים עשבים ומשליכים
לאחוריהם ואומרים ויזילו מעידי כעשב הארץ. קי' שע"ו ק"ד. ועיון במעבר יבק
פרק ל' רשפת אמת. והטעם לזכור ולהאמין בתחיית המתים שעתידים המתים
להקיות כמו העשבים היבשים שחוזרים ומתחדשים. ועוד יש טעם אחר עיו"ש.
ורחמים ודיקם במים. ק"ד. נהגו לרחוק על כל יד ג' פעמים ובקורנין כנטולת
שחרית. לא יעכב עלמו מלרחוק כל מה שאפשר אם מלא מים בדרך שלא להשקות
את הטומאה כמ"ש במשנה. שרץ שנמלא במקדש כהן מוליאו בהמיוני שלא לשקות
את הטומאה ואפילו שיטמא הכהן ואינו מתעכב ולהמתין להביא לבת של עץ שאינה
מקבלת טומאה להוליאו שלא לשקות את הטומאה. בירושלים אין מנגבין נטילה זו
את ידיהם. עיון בכ"הט ק"ק ח' ומנהג ישראל תורה. וה"ה המלוין את המת אפילו
לא נגעו במת ולא הלכו לבית הקברות כגון הכהנים המלוין את המת ג"כ לריכים
רחוקי ידים. עיון במ"א ח"א ק"י ד'. נהגו להקפיד שלא ליכנס אדם לבית אחר
קודם שירחץ ומנהג אבותינו תורה. מקפידין בשעת נטילה שלא ליקח הכלי מיד
הרוחץ. כ"הט ק"ק ח'. אומרים בשעת נטילה כפר לעמך ישראל וגו'. טס. וי"א
שירחץ גם הפנים שחומר ומחה ה' דמעה מעל כל פנים. טס. וכתב גם נוהגים
שלא ליקח מרא או חלינה מיד חבירו כשקוברים המת אלא זורקים על הארץ. אחר
שרחלו ידיהם ואומרים ויהי נועם וגו' יושב בסתר וגו'. הגה. כתב ט"ז רש"ל קבל
מאביו שיש לומר ז' פעמים ויהי נועם וגו' דהיינו בפעם א' ואמר עד תובת כי
מלאכיו יזוה לך וגו' ותובת כי בכלל. בפעם ב' עד כי מלאכיו. בשלישית עד יזוה.
ברביעית עד לך. בה' עד לשמרך. בששית עד בכל. בז' עד דרכיך ויש בו סוד.
וכתב הלבוש שגם הוא נהג כן:

דיני תנחומי אבלים

ניחום אבלים קודם לביקור חולים. י"ד סי' של"ה ק"י. הגה. וכתב ש"ך שניחום
אבלים הוא גמולת חסדים עם החיים ועם המתים. וכתב הב"ח
כשא"א לקיים שניהם מניח את החולה ועוסק בנחמת אבלים. אבל כשאפשר לקיים
שניהם ביקור חולים קודם כדי לבקש עליו רחמים שיחיה או לרכן ולכבד לפניו
החשוב כמו מחייהו. ובגמרא בקושי התירו לנחם אבלים בשבת. וכתב המ"א בסי'
רפ"ז ח"א דלא יפה עושים אותם שכל ימות השבוע אינם הולכים רק בשבת. ולכן
מי שאפשר לו לילך בחול ולך בחול לנחם ולא בשבת ואם לא היה אפשר לו ולך
בשבת. דין שונא ההולך לנחם אבל עיון לעול בביקור חולים. אין האבל חייב
לעמוד אפילו מפני נשיא. קי' שע"ו ק"א. מלוא רבה כשיבואו בני אדם לבית האבל
אפילו שלא בשעת תפלה. שיתעסקו בדברי תורה או בשאר ענייני קדושה כמו
אמירת

מצות מעשיות הנהוגות קלה

אמירת תהלים וכוונת כל ז' הימים כי בזה עושים נחת רוח לנשמה וסכרס הרבה
מאור. כדמשמע בגמרא דשבת דף קנ"ב ב"הט. סק"ג. הבא לכבד את חבירו ולקום
מפניו אומר לו שב אח"כ הוא אבל או חולה דמשמע שב באבלות שלך או בחולי
שלך. שע"ו ק"ב. לא יאמר אדם לא כפרעתו כפי מעשי או כיונה בדברים אלו שאל
יפתח פיו לשטן. הגה. וא"ת דוד אמר לא כחטאינו עשה לנו. תירץ ב"הט דיש
חילוק דכשהאדם אומר זה בעת לרהו ולערו בשעת מעשה אז יש רשות לשטן לקטרב.
אבל אם מספר חסדי האל שעשה לו מקודם כשהוא בטוב אדרבה לזכות יחשב לו.
המנחם את האבל לא יאמר מה לך לעשות כי א"א לשנות שזהו כגידוף ח"ו. דמשמע
הא אפשר לשנות היה עושה אלא יקבל עליו גזירת הש"ת באהבה. הגה. וא"ת דגם
דהמע"ה אמר כשמת הנער האוכל להשיבו אלי משמע אם היה אפשר להשיבו היה
עושה. תירץ ט"ז דקאי דוד על האדם שאמר בשלמא כל עוד שאדם קיים לזכור
ומתפללים בעדו כדי שלא ימות אבל אחר שמת למה אני זכור וכי יועיל האדם
שיחיה ולהשיבו:

דרך ארץ

רבי הלעזר אומר יהי לך שתי ידות א' בתורה וא' בדרך ארץ שכל מי שאינו
במקרה ודרך ארץ אינו מן הישוב. אמר ר"ש בר נחמני כ"ו דורות קדמה
דרך ארץ לתורה ה"ד לשמור את דרך עץ החיים. דרך זו דרך ארץ. החיים זו תורה.
דרך ארץ שילטער עם השרויים בלעזר לא ידאג בין השמחים. לא ישמח בין הדואגים.
לא ישחק בין הבוכים. ולא יבכה בין המשחקים. ולא יתראו שנינו בעת שחקו
ששחקו וקלות ראש מרגילין את האדם לערוה. לא יהיה ער בין הוסינים. ולא יישן
בין העורים. ולא עומד בין היושבים. ולא ישב בין העומדים. כללו של דבר לא
ישנה אדם דעתו מדעת בני אדם. ואם כוונתם טובה ולשם שמים יעבור על
מדותיו ויבטל רצונו מפני רצון אחרים. לא ישנה עלמו ממנהג המדינה שהרי משה
עלה למרום ולא אכל. ומלאכי השרת ירדו למטה ונראו כמו שאכלו. דרך ארץ
במהלכו ובסותו ונקיון גופו ותקוון שערו ועשיית לפורניו. לא יקנה הקערה. לא
יושיט ידו לאכול קודם מי שגדול ממנו. לא ילקק באלכעות. לא יאכל בכל ידיו כי
אם בב' אלכעות כקרען הגדל בים. לא יאכל כל התבטיל שבקערה. לא יאכל
בדרכים. תהיה אכילתו כנחת ולא ימקד לאכול בדרך החיות והבהמות שחוטפים
ואוכלים. לא יאכל וישתה יותר מדאי. לא יאכל אכילה גסה. לא ישתכר שאין לך
גנות גדול מזה. באופן שזהר תמיד בעלמו שלא יהיה מאוס ומגונה אלל הכריות
ויהיה כל גופו נקי שלא יהיה מכוער בפני חבירו. וזהר בכוסו בכיסו בכעקו. דרך
ארץ במלבושו וילבש בגדים נאים ממולעים לא ארוכים ביותר כבגדי גסי הקוח.
ולא קלרים ביותר כבגדי הדיקים והפחוזים. וזהר בבגדיו שיהיו נקיים בלא כתם
ולא שמנונית. הולך כדרכו בשוק באדם שהוא טרוד בעסקיו. לא ירבה לישב על

מצות מעשיות הנהוגות

פתח ביתו כיושבי קרנות. לא ושוח עם חבירו בשבת אשתו. אל ילא כשהוא מבוסס. לא ילא במנעלים המטולאים. לא יספר עם אשה בשוק ואפילו היא אשתו. יכבד את הבריות אפילו למי שהוא קטן ממנו. לא יכנס באחרונה כמו בב"ה ובית המדרש ובמקום מסוכה. לא יתכבד בממונו. חייב ללאת ידו שמים וידו הבריות. לא יבעט במי שגדול ממנו בחכמה. יהיה דבורו בנחת עם הבריות ולא ירים קולו לפני מי שגדול ממנו. לא יפסיע על ראשי עם קדש יהיה עלוב מן הכל אפי' לקל שבקלים. לא יספר בגנות שום אדם. ואפי' הוא גדול וטוב רשות מן הקטן שכן מלינו בהקב"ה שאמר נעשה אדם כדי שילמדו בני אדם דרך ארץ ויעשו כבוד זה לזה. לא ילך לפני מי שהוא גדול ממנו ולא בלדו ממנו. וכיר את מקומו שלא ישב למעלה מי שהוא גדול ממנו. ילפין העלוב והדאגה בלבו ויראה השמחה בפניו כדי שיקבל כל אדם בסבר פנים יפות. אם חפץ מחבירו דבר יבקש ממנו בלשון רכה ובמעט דברים. לא ילחץ לחבירו אם אמר לו לאו אלא ידון אותו לכף זכות ולא יאריך יותר מדאי. אם קצב על עצמו זמן להשיב החפץ לבעליו לא יסגר. אע"פ שגנאי לו לאדם ליטב בישיבה של עמי הארץ אם נודמן והוכרח לוטב עמהם לא ושיב אותם ויאמר אין הדבר כך אלא כך וכך להרבות דברים עמהם ועל זה אמר שהע"ה אל תען כסיל כאולתו פן תשוב לו גס אתה. אלא ישמע דבריהם ויחריש ולא ילעג על מועטו לשונם והגיונם. לא יספר בגנותם לאחרים. לעולם יהא אדם אהוב וחביב לכל ותהיה דעת הבריות נוחה הימנו כדי שתהא דעת המקום נוחה הימנו. ויהיה עלוב מן הכל. נרדף ולא רודף. ראה הקב"ה תורים ובני יונה שהם נרדפים הכשורן למזבח ואסר הכל. גומל חסד לכל אפילו למי שהרע לו. יהיה רואה ללרות הבריות ולא ישמח לאידם. שונא את הכבוד. שונא את הממון. ומקדים שלום לכל אדם. ועוד הרבה דברים של דרך ארץ בר"ח בפ' דרך ארץ.

דיני מעקה והסרת המכשולות

כל בית שיש בו דירה מ"ע לעשות לו מעקה לאפוקי בית אולרות ובית הבקר וכיוצא בהם שאינם עשויים לדירה אין זקוק לו. ח"ה תכ"ז ס"א. וכתב רבית האולרות ובית הבקר לענין מזוזה מלות עשה קרינן ביה ביתך בשביל הדד להיות מלות השם נבר עיניו כביארו וכיזיחו. אבל לענין מעקה כיון דאין דרך בני אדם להיות להם בית תשמיש על גבי בית הבקר ובית העצים אף דלפעמים יקרה שידור שם מ"מ אין נכנסים ויוצאים ב"כ לשם למיחש שיפול משם להטריד מעקה. כל בית שאין בו ד' אמות על ד' אמות פטור ממעקה. ס"ב. דאינו בית תשמיש ואינו ראוי לדירה. ב"הט. אע"ג דכתוב בקרא לנגד אפי"ה גג של ב' שתפס חייב במעקה. א"כ למה נאמר לנגד למעט כתיבנסות וכתיב מדרשות לפי שאין גגותיהם עשויים לדירה. ס"ג. גובה המעקה אין פחות מעשרה טפחים וזריכה להיות חזקה כדי שישען אדם עליה ולא תפול. ס"ה. כל המניח גגו בלא מעקה ביטל מ"ע ועובר

מצות מעשיות הנהוגות קלט

ועובר על לא תעשה ולא תשים דמים. ס"ו. אחד הנג ואחר כל דבר שיש בו סכנה והוא שיכשל בה אדם וימות כגון שהיתה לו באר בחליוו בין יש בו מים בין אין בו מים חייב לעשות לו חוליוו עשרה טפחים או לעשות לו ביקוי. ס"ז. וכן כל מכשול שיש בו סכנה מ"ע להסירו ולהשמר ממנו ולהזהר בדבר יפה יפה שנאמר השמר לך ושמור נפשך ואלס לא הסיר והניח המכשולות המביאים לידו סכנה ביטל מ"ע ועבר גל לא תעשה. והעובר על דברים אלו וכן על כל דברים שאמרו חכמים יש בהם משום סכנה. ואומר מה לאחרים עליו בכך או שאינו מקפיד בכך. מבין אותו מבת מדרות. והזהר מהם תבוא עליו ברכת טוב. ס"י.

דברים שאחז"ל שיש בהם משום סכנה

צריך לזהר מזיעת אדם שכל זיעת האדם הוא סם המות חוץ מזיעת הפנים וקיי' בזיעת הפך תאכל לחם. קי' קי"ו ו"ד. צריך לזהר מלינת מעות בפיו שמה יש עליהם רוק של מוכה שחין. שס. והר"ן כתב הטעם מפני שוד הכל ממשמשת בהם ויש מהם בעלי חולאים וזוהמתם דבוקה בהם ואותה זוהמת קשה לאדם כשנתנה בפיו. ב"הט. לא יתן פס ידו תחת שחיו שמה נגע ידו במזרע או בסס דע. שס. לא יתן ככר לחם תחת בית השחי מפני הזיעה. לא יניח תבשול ולא משקין תחת המטה מפני רוח רעה השורה עליהם אפילו מוכסה בכלי ברזל. גמ' מס' פסחים. וכן זהר מכל הדברים שמביאים לאדם לידו סכנה כי תמירא סכנתא מאוסורא ויש לחוש לספק סכנה מספק איסור. ולכן אסור לילך בכל מקום סכנה כמו תחת קיר נטוי או יחודי בליה. וכן אסרו לשקות מים מן הנקרות בליה או להניח פיו על קלוח המים לשקות כי דברים אלו יש בהם משום סכנה. ומנהג פשוט שלא לשקות מים בשעת תקופה. הגה שס. ואם יש ברזל במים כל זמן התקופה דאי מותר שאין רשות למזיק. וכן נוהגים העולם להניח ברזל. סק"ו. על מאכלים ועל משקין מבושלים או כבושים ומלוחים אין מניחים שום דבר שאין לחוש במבוסל וכבוש ומלוח משום תקופה. שס בש"ך. אסרו משום סכנה לקצץ אילן מאכל אם אין צריך למקומו. ויש אוסרים אף בלרוך למקומו. ב"הט. סק"ו. אילן הנושא פירות ומאפיל על חלונו שרי למקטייה ואם אפשר לתקן בקטיגת קנת ענפיו המאפלים עליו לא יקטנו. ומה שכתב הר"ש להחיר לרוך המקום ר"ל שרובה לבנות שם או לתקן לו במקומו דבר הנלרך לו משא"כ להרחיב חליוו לרוך טיול ותוספת אור ואויר בעלמא לא אמר. שס. מי שיש לו כלב רע אפילו אינו נושך יכול ליתן לו סם המות ואין ליתן לו מחט בלחם שמה ישתגע ויהיה סכנה. שס. כתוב בלואת ר"י החסיד. שיש סכנה גדולה בעושה אלה. ואלו הם לא יבנה אדם בית של אבנים אלא יקנה. ואם בנה לא ידור בו ומים (ר"ל עד אחר שנה) כי הוא ובניו ימותו או ימכרו ושל עץ ספק. לא יבנה אדם בית על גבי קרקע שלא עמד בו בנין מעולם ואם הוא אינו רואה להניחו פניו אז לא ישב בו שנה תמימה ואחר שנה תמימה ידור בו. לא יעשה

דברים שאחז"ל שיש בהם וכו'

ועשה אדם מרחץ בתוך ביתו ואם יעשה הבית יחרב אף"כ עשהו לרחוץ בו רבים
לא יקתום אדם פתח או חלון לבגדיו שלא יזיקו השדים אלא ינקוב נקב קטן בו. לא
יעשה חבירו סנדק לשני בניו אף"כ מת אחד מהם. לא יכתוב אדם על ספר שלי הוא
אלא יכתוב עליו שמו בלי שלי הוא. פרה אשר תלד ב' עגלים יחד או כל דבר שאינו
רגיל להיות בגון תרנגולת אשר תלד ב' בונים ביום א' יש לשחטן מיד. חילן העושה
פירות ב' פעמים בשנה יש לקללו ואין להניחו כלל. לא יתוך אדם תנור וכיריים
שאופין בה להשתמש באותו מקום אלא יניח אותו לתקן שנית. והביא כל אלו ב"הט
בסי' קע"ט ס"ק ד'. כתוב בלוחות מהר"ר שעפע"ל לא תלכו על הנשר רק בדגלים.
ובשעת הליכה על הגשר תאמר והוא רחום וכפר עון וגו' וכן יושב בסתר עליון וגו'.
רשב"י אומר ה' דברים העושה אותם מתחייב בנפשו ודמו בראשו. האוכל שום
קלוף. ובינה קלופה. ובכל קלוף. והשופה משקיף ממונים שעבר עליהם הלילה.
והלך בבית הקברות. והנוטל לפרטיו וזרקן לרשות הרבים. והמקיף דם ומשמש
מטתו. גמרא. לא ירחץ אדם ריוו שחרית במים מגולים ק' הדחת פיו כי אם במים
מכוסים כל הלילה. לא יכבה את הנר בפיו. ב"הט. לא יעמוד ערום כנגד הנר.
גמ'. שלשה בעלי בתים לא ידורו בבית אחד כ"ש ר' או ה'. אווזא או תרנגול או כל
דבר חי הכופה קערה או כלי אחר יש לשחוט אותו מיד. וכן תרנגולת שקראה כמו
תרנגול יש לשחטה מיד. אבל לא יאמר הטעם מפני שקראה כמו תרנגול אלא שחטו
תרנגולת זו סתם שלא יהיה נראה כדרכי האמורי. ועיין לקמן. לא יושב אדם
תרנגולת על ביצים לגדל אפרוחים. סס. לא יעמוד אדם לפני הנשים בשעה שחוזרות
מן המת ואי פגע בהו ליהדר אפיה ולימא יגער ה' כך השטן. ברכות פ' ג' שאלו.
שלשה דברים מקלרים ומנו של אדם מי שנותנים לו ס' ת לקרות ואינו קורא. כוס
של ברכה לברך ואינו מברך. ומי שמנהיג עצמו ברכנות. שס פ' הרה"ה. עיין
בתוספות שריוך לרקרק להביא מלח על השלחן אע"פי שהלחם אין שם מפני שהשטן
מקטרג. אסור לישן בבית יחודי. מ' שבת פ' השואל. הוולא לדרך קורם קריאת
הגבר סכנה. וימא דף כ"א. ארבעה דברים העושה אותם דמו בראשו ומתחייב
בנפשו. הנשנה בין דקל לבתל. והעובר בין ב' רקלים והשאתה מים שאלים. והעובר
על מים שפוכים. פסחים. שלשה אין ממלעין ואין מתמלעין. כלב. דקל. אשה.
ואם עבר יאמר ב' פסוקים אל מולתו ממלרים כתועפות ראם לו. כי לא נחש
בויעקב וגו' עד מה פעל אל. אסור לישראל להתייחד עם הגוי. סי' קנ"ג ס"ב.

ניחוש ודרכי האמורי

האומר פתי נפלה מפני. או מקלי מדוי. או נבח הכלב. או זבי הפסיקו
בדרך וכו' אם אירע א' מאלו ועשה מהם ניחוש שלא ללאת לדרך או
שלא להתחיל במלאכה יש בו משום ניחוש לא תעוננו ולא תנחשו ומשום דרכי
האמורי. סי' קע"ט ס"ג. שחרית הוא. ר"ח הוא. שבת הוא פ' אס יבקשו ממנו
מעוה

ניחוש ודרכי האמורי קמ

מעוה בבקר או בר"ח או בתחלת השנה או במ"ש ואומר הרי זה קימן רע לו יש בו
מדרכי האמורי. ונראה דאם אין כוונתו מפני שקימן רע לו אלא מפני שאין לו
ואומר מהיכן יש לי מעוה בתחלת השבוע או בתחלת השנה עדיין לא ילאתי לשוק
נראה דמותר. אם פגע בא' מן הפרקים הללו בדבר כעור או בהמה או עוף או
שומע דברי דופי בגון קללה או כוולא בה ויאמר הרי זה קימן רע לו יש בו מדרכי
האמורי. איזהו מעוה אלו הנותנים עתים כגון אלו האומרים היום יפה לעשות.
מחר אינו יפה לעשות. מחר יפה לים וכו'. נפלה פתו מפיו ויאמר החזירה לי שמה
תאבד ברכתי. נפלו מיטות מן הנר ואמר אורחים באים לנו הרי זה מד"ה. היה
מתחיל במלאכה ואמר יבוא פלוני שידיו קלות ויתחיל בה. יבוא פלוני שרגליו קלות
ויעבור לפניו הרי זה מד"ה. לא תעבור לפניו שמה תפסיק אהבתיו. השואל
במתקו ואומר אלך או לא אלך הרי זה מד"ה. האומר שחטו תרנגול שקרא כעורב
או תרנגולת שקראה כמו תרנגול אסור. ואם אינו אומר הטעם למה מליה לשחוט
התרנגולת אלא אומר סתם שחטו תרנגולת זו מותר לשחטה כשקראה כתרנגול.
הנה ס"ג. ועיין לעיל בסי' דברים שהם משום סכנה שאם תרנגולת שקראה כמו
תרנגול ולא שחטה יש בה סכנה אך שלא יאמר הטעם. ודברים אלו הובאו בר"ח
בפרק דרך ארץ:

אלו דברים שאין בהם ניחוש ודרכי האמורי

נהגו שאין מתחילין בכ"ד. ס"ב. שהמכבים הלומחים בהם קשים. ב"הט.
ולכן נהגו ג"כ להתחיל בר"ח שאע"פי שאין ניחוש יש קימן במה שאדם
יודע שהוא כנגד המזל לא יעשה ולא יסמוך על הנס אלא שאין לחקור על זה משום
תמים תהיה עם ה' אלהיך. בית תינוק ואשה אע"פי שאין ניחוש יש קימן. ס"ד.
אם הלית אחר זה ג' פ' או לא. הגה. וכתב הש"ך בנה בית או נולד לו בן או נשא
אשה אע"פי שאין נחש שאסור לנחש ולסמוך על הניחוש יש קימן דאי מללח בסחורה
הראשונה אחר שנולד התינוק או אחר שכנה הבית או אחר שנשא האשה קימן הוא
שהולך ומללח ואם לאו אל ירגיל יותר מראי שיש לחוש שלא יללח. וכן כתב הע"ז.
דכשרואה שמולו נגרע ח"ו אחר שנשא אשה או דר בבית זה לא ירבה בעסק עור.
פסוק לי פסוקיך מותר. הגה. דהוי בעיין נבואה קטנה. ע"ז. לעשות קימן בדבר
שיבוא לעתיד כמו שעשה אליעזר עבד אברהם ויסונתן יש אוסרים. וההולך בתוס
ובוטח בה' חסד יסוככו. הגה ס"ד. דאליעזר ויהונתן שאני. עיין בש"ך. התחיל
בעיקה ומתפלל שתכנס בה ברכה אין בו משום דרכי האמורי. אדם שהוא מפקח
מבעתים אותו שאומרים לו הנה האויב או הנחש נושך אותך כדי שישכח הפיקוח
מותר. חילן שמסיר פירותיו סוקרו בסוקרא וטוענו באכנים ואין בזה מד"ה שאין
זה אלא כדי שיבקשו עליו רחמים. ר"ח בפ' דרך ארץ. האין מאן דחליש וימא קמא
לא לגלי דלא לתרע מזליה וכן היה עושה רבא. מ' ברכות. מאן דכעי למיעבד
עיסקה

אלו דברים שאין בהם ניהוש וכו'

עסקא ובעי למנדע אי מללח עסקיה או לא לורכי תרגולתא אי שמינ שפיר לינדע
דמללח עסקיה. כפרק חלק. מנין לקובלנא מן התורה. פירש"י ז"ל כשהארס מודיע
לערו לארר לריך לומר לא תבוא זאת לך כמו שבאף אלי כי קשה הוא לשמוע
שפעמים חוזרת אליו והמקפיד על זה אין בו משום ניהוש. עיין במעבר יבוק
בהקדמת המחבר. זה הכלל לעולם לא ילמד אדם עצמו על ההקפדה שמקפיד על
איזה דבר ואז לא קפדין בהדיה. אבל אדם המקפיד לריך לזוהר בכל הדברים
המקפיד בהם דקפדין בהדיה :

כל מעשיו יהיו לשם שמים

וזהו וכל מעשיו דייקא אפילו המלאכה שתעשה והאכילה והשתיה והשינה
גורמת יחוד ומכרר ניוטות הקדושה ובלבד שלא יהיה בה עון. מלנו
במזרים החומר והלבנים והבטין מה גרם בהולאת הניטות ולכן אמר הקב"ה
לאד"הר בזיעת אפך תאכל לחם שלא יש שום אכילה שלא יש בה טורח ומלאכה כדי
שע"י המלאכה מכרר ניוטות בניעתו משא"כ קודם החטא שלא היה לריך ליגיעת
המלאכות וזהו וכל מעשיו המלאכות והאכילה וכו' לש"ס שמי"ס לשם יחוד קב"ה
ושכינותו וזהו בכל דרכיו הגשמיים דעהו. או רעהו לשון וידע אדם את אשתו או
והמלך לא ידעה ר"ל יחדו בשכינותיה. אומ' בכל דרכיו דעהו בגמ' אותו ר' פ' מרוב
חשקו ודבקותו כפלה אדרתו מעליו והזמין הש"ת נחש בריח ושמה וכל הרונה
לקחתה רואה הנחש וברוח עד שבא הוא ונטלה. לז"א בכל דרכיו אפילו בדרכים
וא"ת אשנה ואפיל מה שיש עלי לכן אמר והוא יישר אורחותיו שלא ילך ויאבד ממך
אפילו מחט. אם א"ל לו ללמוד בלא שינת ההקדים וישן. סי' רל"א ס"א. וכשנעור
משנתו הגם שאינו לריך לברך אלהי נשמה כראיה לריך להודות לש"ת ולומר מודה
אני לפניך שהחזרת בי נשמתו בחמלה. י"א שיקרא ויהי נועם קודם שישן. הנה. ובלבד
שלא יאריך בה שאסור לישן ביום יותר משנית הקס שהוא שתין נשמי. ואף בזה
המועט לא תהיה כוונתו להנאת גופו אלא להחזיק גופו לעבודת הש"ת וכן בכל
מה שיתנה בע"ה לא יכוין להנאתו אלא לעבודת הכורא יתברך כדכתיב בכל דרכיו
דעהו ואחז"ל וכל מעשיו יהיו לש"ס :

כתב

האר"י זלה"ה על אומרים שינה ללדיקים רע להם ורע לעולם שמה
בשינתם ופגעו ברוחות שאינם הגונים וניזוקים משא"כ כלילה הנשמה
בתורת פקדון מלבד ביום שבת אין נזק משנית השבת. ואפילו דברים של רשות כגון
האכילה והשתיה וההליכה והשיבה והקימה והתשמים והשיחה וכל לרבי גופך
כולם יהיו לעבודת בוראך או לרבר הגורם לעבודתו. לפעמים עבודת בוראו ממש
ולפעמים גורמים לעבודתו. שאם בשבתות וי"ט ור"ח האכילה וכל מה שזכר הם
עבודה ממש. וכימי הקול גורמים לעבודה על ידי שכוונתו לחיותו כדי שיוכל לעבוד.
הלל הזקן כשהיה הולך לבית המרחץ היה אומר אני הולך לגמול חסד עם הדין
אכסנייא

כל מעשיו יהיו לשם שמים קמא

אכסנייא שהוא הגוף אכסנייא של הנשמה הרי עושה מזה. אפילו היה למא ורעב
אם אכל ושתה להנאתו אינו משוכח אלא יתכוין שיאכל כפי חיותו לעבוד את בוראו.
וכן כשכונה בית יעשה לש"ס לזכור הש"ת לעובדו להכין לו מקום לקביעותו. מקום
לסוכתו. מקום למושב הקיץ לתורה. מקום למושב החורף לתורה וכן על זה הדרך
זהו לש"ס. ובהיפך כ"מ וישכח ישראל את עושהו ויבן היכלות שכונה היכלות ולא
זכר את השם לומר כאן אעסוק בתורה. כאן לאורחים. כאן וכו' ועליו נאמר הוי
בונה ביתו בלא דרך. אומרו דרך היא השכינה שלא זכר אותה בכינוי כאמור לעיל
וא"כ הוי שלא לש"ס כי לכן אמרו בגמ' רשב"י ור' יוסף ור' יהודה הוו אזלי כחדא נענה
ר' יהודה והיה משכח לעכ"ס שעשו שוקים ועשו מרחלאות ועשו גשרים כי כל הנז'
הם הנאה וג"ח לבני אדם. נענה רשב"י ע"ה ואמר תקנו מרחלאות להתעדן בהם.
עשו גשרים למכס. עשו שוקים להשיב בהם זונות וכו'. ומחלקותם היה שאסור
לשכחם מנועם ולא תחנם לא יהיה להם חן לומר שעשו לש"ס שבוה מגביר כח השם
שלהם ואדרבה זהו כנין של דרך ושל ש"ס ואיך יאונה לומר זה עליהם וכו'. שהרי
יעקב אבינו ע"ה ויחן את פני העיר שם פניו לעשות תועלת לבני אדם לש"ס שתיקן
להם מטבע כדי שנקל יוכלו לקנות ולמכור לזורך רבים ולא לזרבו ולהנאתו. וזה
לא יאונה כי אם לישראל הכשרים לכך חלק עליו רשב"י ע"ה ונהנה שכל דבריהם שלא
לש"ס. וכן בארע"ה ויטע אשל בבאר שבע שכל מעשיו לש"ס. יש לך שמפזר כדי
שיהיה לו שם וארע"ה נטע דברים לאורחים "אכילה" שתיה "לוי"ה לא להנאתו כי
אם ויקרא שם בשם ה' אל עולם. וכי לא ידע שהוא אל עולם ולמה אמר כאן אל
עולם ובשאר מקומות ויקרא שם בשם ה'. אלא לומר שכל כוונתו להמליץ אלהותו
לתחוננים וא"ל לא משלי אכלתם אלא משל אל עולם אכלתם וזהו לש"ס גרירא. ולכן
כשאמר העבד ועשה חסד עם אדוני אברהם חסד הראוי לאדוני כמו חסד שעשה.
לכן אף שאל שלא כהוגן שמה תזרמן לו שוטה או קומא או חיגרת עכ"ז השיבוהו
כהוגן וזהו והנה רבקה וילאת שעדין לא ילאה מימיה כלל ואותו היום דוקא ילאה
וכו'. הנה גדול העושה לש"ס דוקא. ומה בשכר מ"ב קרבנות שהקריב בלק אפילו
שכוונתו להרע לישראל לפי שהקריבם לשמים זכה וילאת ממנו רות שילאו ממנה
מלכי בית דוד. העושה לשמים דבר שהוא עבודת הש"ת ורלונו עאכ"ו. אפילו
לישב בקוד ישרים ולעמוד במקום לדיקים ולילך בענת תמומים אם עשה להנאת
עלמו והשלים חפטו ותאוותו אינו משוכח אלא אם כן עשה לשם שמים. וכן בשכיבה
אין לריך לומר שכזמן שיכול לעסוק בתורה ובמלוות לא יתגרה בשינה לענג עלמו
אלא אפילו בזמן שהוא יגע ולריך לישן כדי שינוח מיגיעתו אם עשה להנאת גופו
אינו משוכח אלא יתכוין לתת שינה לעינו ולגופו מנוחה לזורך הכריאות כדי שלא
תטרף דעתו בתורה ממניעת השינה. וכן בשינת הלילה יכוין כי ע"י השינה נפשו
תעלה להרויח שמה תתחבר באיזה נשמות קדושות המסייעים אותו בעבודת בוראו.
וכן בתשמים האמורה בתורה אם עשה להשלים תאוותו או להנאת גופו הרי זה מגונה.
ואפילו אם נתכוון כדי שיהיו לו בנים שימשאו אותו וימלאו מקומו אינו משוכח אלא

כל מעשיו יהיו לשם שמים

ותכוין שיהיו לו כלים לעבודת כוראיו או לקיים מצות עונה כדאם הפורע חובו . או לגרור עלמנו שלא יראה קרי כראות עלמנו וכו' ולא יתגרה מאליו . וכן בשוקה אפילו לקטר בדרכי חכמה לריק שתיקה כוונתו לעבודת הכורא או לדבר המביא לעבודתו . כללו של דבר חייב אדם לשום עיניו ולכו על דרכיו ולשקול כל מעשיו במאזני שכלו והרואה דבר שיביא לודי עבודת הכורא יתברך ועשהו ואם לאו אל יעשהו ומי שנוהג כן עובד את כוראיו תמיד :

מוסר לתפלת המנחה

וערבה לה' מנחת יקורה וירושלים . רמז שהמנחה עורבת לו כימי עולם וכשנים קדמוניות שהיה כ"המק קיים והייתם מביאים לי עולת בין הערבים . והטעם שהיא חביבה עלי כוונתו הוא שסמך וקרבתי אליכם למשפט דייקא שאותו העת עת משפט ודין . וע"י תפלת המנחה מתגבר הרחמים על הדין ומתמתק . או רמז וערבה לה' מנחת יקורה וקרבתי אליכם למשפט שהנה האדם ביום פועל טוב ורע יותר מן הלילה שהוא יאן . אבל ביום יולא לעבודתו וכמה עונות עושה האדם ובהגישו אח"כ בתפלת המנחה כלב נסבר ותשובה ותפלה בכוונה אז יכולה למחול עונותיו . ואם יבוא במנחה בלא כוונה ובעלולות או ערבית שתים אז כל עונות שעשה באותו היום בספר נכתבין ונענש עליהם כאלו אינו חושש כמה שפעל ועשה ביום . לזה רמז וערבה לה' וגו' במנחה יש כ' בחינות אם עורבת לו ע"י הכוונה וחשקו וכוונתו למתק הדינים ולהתודות על מה שפעל ועשה ביום ומביא מנחה טהורה ואם ישתמש בהפך אז וקרבתי אליכם למשפט על מה שפעלתם ביום והייתי ער ממחר וגו' וכשבעים וגו' וכעושי שקר וגו' ולא יראוני שאז תזכרנה כל העונות קלות וקמורות :

ענין

אליהו ותירד אש מן השמים ותאכל לעת המנחה הנה תדע כח מנחה שמהפכת הדין לרחמים והנה עובדי הבעל היה בדעת' ששולט מאדים שהוא ממזלות האש ומפני זה נתרלו בו העם ונביאו הבעל ולפיכך עשו הוראתו ויתגוררו ברמחים ובחריבות כי כך הוא משפט מאדים . ואמר עד שפוך דם עליהם והיה לריק לומר עד שפוך דם מהם בלא עליהם . אלא הכוונה שיטפוך הדם של מאדים עליהם לרעותו להוריד האש . ואומרים אותו היום היה שליטת מאדים בבקר ואחר הלהרים בשעה שמינית ואלא פעם אחרת שהיא זמן מנחה . ובתפלת מנחה הפך הכל לרחמים וגרם שכולם חזרו בתשובה כי הנה אפילו הפר שכתוב ויקחו את הפר אשר נתן להם והלא אמר להם בחרו לכם את הפר וכיאר אומר אח"כ אשר נתן להם אליהו . אמרו כי כשלקחו ובחרו הפר הלך הפר בכנפי אליהו ואלא למה שנינו היינו בכטן ה' תאומים וגדלנו יחד למה זה לשם ואני לעובדי הבעל . אל אליהו גם כך יתקדש השם אל ובך אתה יועלני איני זו ממקומי עד שתמסרני בידים ה"ד אשר נתן להם אליהו אפילו הפר שאין לו שכל ובינה ככנס בו רוח טהרה ודעת ויראת השם

מוסר לתפלת המנחה קמב

השם ולא קיבל ע"י יהיו מכעוסיים את כוראיו וקם עמדו בהשעם שראו זה בעיניהם בענין הפר והיה לריק שלא להקריבו לע"ז כ"כ היו רשעים וע"י תפלת מנחה של אליהו שאמר ענני ה' ענני ב' פעמים ענני באש וענני להחזירם למוטב ע"י זה ירד מטר שאם לאו ישארו רשעים וכ"כ גדלה תפלת המנחה עד שוקרר אש מן השמים ונתקרר מזל מאדים ותש כוחו וכולם חזרו בתשובה ואמרו ה' הוא האלהים הכוונה שהפך הדין לרחמים וזהו ה' שהוא רחמים הוא אלהים נתקבר עם מד"הד והפך אותו לרחמים גמורים :

מה

נאלו אותם שאין באים להתפלל בעשרה כי אם בשבתות וי"ט ויש שבאים גם בשני ובחמישי ור"ח יום שיש בו ק"ת כמו מנהג הנשים ויש שבאים בכל יום אבל מנחה וערבית אינם באים להתפלל בכ"ה הכנ אלא בדרך מקרה באים ועל אלו נאמר ואם תלכו עמי קרי ררך מקרה פעמים עושים פעמים אינם עושים או דא איהנייא לי ודא לא איהנייא לי ריינו נזהר בזה ואינו נזהר בחכמתה אף אני אלך עמם בחמת קרי . ר"ל תחת מקרה הזמן ואינו אותם תחת הטבע מדה כנגד מדה כמו שהם עשו על דרך טבעם כך אני איני תחת תחת הטבע העולם ותחת מקרי . וחושבים שכל מה שתהיה התפלה ארוכה או שיש בה ק"ת לריק להזהר בה ביותר והם לא ידעו ולא יבינו כי לריק אזהרה וכוונה בתפלת החול יותר משבתות וי"ט . ומנחה וערבית יותר משחרית וראיה מדאמרין בגמרא . לעולם יותר אדם בתפלת המנחה וכו' . ר' נתן אומר אף בתפלת ערבית . רב נחמן אמר אף בתפלת שחרית . וכתבו המקובלים הטעם שנראה מדבריהם שזהו אדם בתפלת המנחה יותר מכל התפלות והערבית יותר משחרית הוא לפי שכל זמן שהוא עת דין לריק אזהרה ויתרה והמנחה זמן תגבורת הדינים . ולכן לריק אזהרה ויתרה . וערבית היא ממולעת בין הדין וסרחמים . ושחרית הוא התעוררות החסד . ולכן אמרו אף בשחרית שהוא התעוררות החסד לזוהר . וגם ימי החול לריק אזהרה ויתרה וכוונה גדולה ועם הבור לקיבול התפלות יותר מן השבת שימי החול כנגד יום השבת המה ימי דין והשבת יום רצון לה' :

ובכתבי

האר"י זל"ה איתא כי ש"י עולמות יש תחת הכסף ר"ז מימין וק"ג משמאל עתה אחר חלי היום מתעוררים אותם הק"ג שכשמאל שהוא מספר מנח"ה לפיכך בולה דינים ותלמד התפלות איוזהו דין ואיוזהו רחמים ואיוזהו קסד ממדת האבות . שתפלת שחרית תיקן אברהם כנגד מדתו מדת החסד . ומנחה תיקן יצחק כנגד מדתו מדת הדין הקשה כמ"ש ואלא יצחק לשות בשדה לפנות ערב . ותפלת ערבית תיקן יעקב כנגד מדתו מדת הרחמים הממולעת בין החסד ובין הדין הקשה :

ולכן

לריבה תפלת מנחה אזהרה וכוונה גדולה שהיא שעת דין וכ"ש שלא ותפלל אותה ביחוד דבתיב גבי יצחק לשות בשדה ולמדו מפסוק תפלה לעני כי יעטוף ולכני ה' ישפוך שיחו להכניע עלמו כעני ולשפוך שיחו ברכוי התחנונים וכוונה

מוסר לתפלת המנחה

וכוונה גדולה ודרו"ל ויטא ויטא לשוח בשדה שאף שפריך שלא יתפלל במקום פרוץ כמו שדה וכיוצא שאני יחזק דלהר המוריה יאל מקום כ"המק שנק' שדה כדי להתפלל שם במקום קדוש ולא התפלל בביתו במקומו. ולכן יזהר אדם לילך לב"ה הבנ להתפלל ולא יתפלל אותה בבית. שאפילו יחזק אע"ה שכ"כ היה כוחו גדול לא התפלל מנחה בביתו במקומו לפי שהיה שעת דיון. וכ"ש אדם אשר לא ידע בין מינו לשמאלו שפריך להתפלל אותה במקום הקדש:

עוד

אמרנו לעולם יזהר אדם בתפלת המנחה שהיה אליהו לא נענה אלא בתפלת המנחה שנאמר ויהי בעלות המנחה ויגש אליהו וגו'. והטעם לפי שבשחרית תחת מלאכי הרממים ואפשר שבעלי הדיון אינם מסכימים ומעבדים אבל מנחה היא שעת התעוררות הדיון ואם כל כך הפעיר ברחמים עד שמתקן הדינים ונתפייסו בעלי הדיון אין מי שיעכב עור על ידו ויענהו מן השמים. ולכן קודם מנחה יהרהר בתשובה ויאמר לפחות ודוי ולפחות חטאתי עויתי פשעתי אכא השם כבר נא לחטאים וכו' ויגמור בלבו לעשות תשובה גמורה בחרטה ועזיבת החטא על כל מה שעשה ביום ההוא כדי שיע"י תשובתו ותפלתו שתהיה בכוונה מתמתקים הדינים ותתקבל תפלתו ברטון ואם חסר א' אין בו כח למתק הדינים ולפי שהוא טרוד בעסקיו בזמן תפלת מנחה יו"הר מסיתו להפליגה מנגד עניו לטרודו בעסקיו כדי שיעבור זמנה ואם לא עבר זמנה ופנה מעסקיו מסיתו להתפלל בביתו לפי שרואה עצמו שכל היום היה טורח במלאכתו ורועה לנות מעסקיו ומסיתו להתפלל ביחוד. ולכן הנוזהר בזה שכרו הרבה דלפוס זערא אגרא. ומי שמתפלל אותה בביתו או בשאר מקומות ילבש בושם וכלימה באומרו נכספה וגם כלתה נפשו לחטאות ה' במזמור שקודם מנחה שמוציא שקר מפיו ואומר בחרתי הקתופף בבית אלהי והוא על חנם אינו הולך לב"ה כשיש בעירו שלא נכספה נפשו לחטאות ה'. ואומר אשרי יושבי ביתך וגו' והוא עושה הפך אוי לה לאותה בושם וילמד ק"ו בעלמו שאם היה טרוד בעסקיו טרדא גדולה וטרחא יתירה לאין תכלית ואמרו לו שבא קרוב א' מקרוביו שהיה בעיר אחרת הלא ישליך כל עסקיו ועניונו ולא ירגיש בטרחתו ובטרדתו לילך להתראות עמו ולהקביל פניו. וכאן שהשכינה כביכול מממתנת בב"ה ככך וההולך שם כאלו מקבל פני שכינה כמה יש לו להשליך עסקיו ועניונו ולא ירגיש בטרדתו וטרחתו לילך לראות פני אלהים. או לנו מיום הדיון:

והעובר את השם תהיה עבודתו חזקה יותר מגופו וממונו. לא ולמד מדניאל שכתוב בו ועד מעלי שמשא הוה משתדר להלכותיה ולמה לא היה יכול להזילו ג"כ אחר מעלי שמשא וכל הלילה ההוא. ארז"ל בשקיו משלוחים את דניאל לגוב אריות בשביל שהתפלל לש"ית והיה המלך משתדל להזילו באמור אליהם אינו מאמין אליכם שאתם שונאים אותי ומי אמר שהתפלל וכן היה עושה עד מעלי שמשא אבל במעלי שמשא כשהגיע זמן תפלת המנחה כרע דניאל להקב"ה על ברכיו והתפלל תפלתו ושוב לא היה לו למלך פתחון פה להזילו. ומי הרואה ולא יסתמר שערות בשרו על החשק ההוא שהיה לו בעבודת יוצרו אף שהיה יכול להמתין

מוסר לתפלת המנחה קמג

עד הלילה ולהתפלל ערבית שתיים שאין לך אונס גדול מזה וסכנה גדולה אפי"ה היה רואה את עבודתו כשעתה דבר גדול וחביבה יותר מגופו ומסר נפשו עליה. ולפי שלא היתה כוונתו אלא למסירת נפשו אפילו שבוודאי לא יגלל מגוב האריות. הקב"ה הזילו ועשה לו נס בתוך נס על רוב חשקו בתפלתו יותר מנפשו. שארז"ל על פסוק והתיות אכן חרף ושומת על פוס גובא שכבכל לא היה אכנים גדולות כי אם לכנים ואז המלאכים הביאו אכן גדולה מארץ ישראל וסתמו בה את הגוב להזילו מבני אדם ובחיריים ולכן לא אמר והייתיו ושמו זהו נס לזורך בני אדם הבחיריים. ונס האריות כמ"ש אלהי שלח מלאכים וגו' אריה דבי עילאי שהוא אריה שבכסא הכבוד שהיה שואג ואומר השמרו אריות שלא תזיקו לאריה בן גור אריה ודבקו שיניהם ומתלעבותם בלי פירוד מאימת אריה השואג וקחם פיהם. ולפי שדניאל ע"ה היה רעב שלא אכל אותו היום ארז"ל שהביא המלאך את חבקוק מארץ ישראל וארוכות פועלי שדה עמו יחדיו ואכלו ושתי יחד באותה הלילה והללו שם הבורא ואז הלך לדרכו עם המלאך שהביאו. וכל זה הוא לפי שלא היה מלפני כלום על הללתו לעשות לו נס אלא כל כוונתו למסור נפשו בחשק רב על תפלת מנחה:

אוי לנו מיום הדיון אוי לנו מיום התוכחה מה נעשה ליום פקודה ותעבור המנחה כשכיל הנאת ממון ויש כשכיל ספק הנאה ויש כשכיל טרחא ויש כשכיל עיוול ויש כשכיל עללות מה נאמר לפני יושב מרום ומה נספר לפני שוכן שחקים. על כן כל עור שהמשש במרומים ונרו לא יכבה יקום ויתעורר מתרדימת סבלו ויקבל על עצמו קבלה גמורה אחר התשובה הגמורה שלא תעבור המנחה בבית הבגנת בשום לך מלדרי ופגעני העולם כי אם באונס גדול וחולי כ"מ שאז הקב"ה פטרו מליך לב"ה ככך אולי יתעשת האלהים לנו ולא נאכזר:

שיר למוסר הנזכר

למנחתך תנה זמן וקצבה	ולא תעבור בשום עילה וסיבה
ומתנצל באונס רע ועצל	כלום לשם האם ימצא תשובה
כלום ראה לעברו סר ונלאה	והעביר עת עבודתו ונחבה
ואיך יערים ויטעון השקרים	והוא עבד לאל חי בחטיבה
ואם יבוא קרובו או אהובו	אשר היה בעיר אחת קרובה
לכל עסקו הלא ישליך ושקו	והוא נטהר ראות פניו בחיבה
ואיך עונה אשר תבוא שכינה	לבית האל וישכב מעציבה

דיני תפלת המנחה

צריך לזהר מאוד בתפלת המנחה דתפלת השחר זמנה ידוע בקומו ממטותו ועדין אינו טרוד בעסקיו אבל מנחה בעור שקוא טרוד בעסקיו צריך לשום

דיני תפלת המנחה

לשום אל לבו ולפנות מכל עסקיו להתפלל ואם עשה כן שכרו הרבה מאוד . לבוש .
מה שנענה אליהו בתפלת המנחה לפי שיחזק אבינו ע"ה תקן אותה ואיתה בשבת
שאמר הקב"ה לאהע"ה בניך חטאו וכו' לא הילט כי אם יחזק אע"ה ולכן לא נגש
אליו ו"ל כי אם בתפלת המנחה שהוא מנגן על ישראל . עו"ה ממש הרדת קדש :
זמן מנחה אע"פ שהוא משש שעות ומנחה לא אמרינן בזה זרזין מקדימין
למנחה דלכתחילה יאחרו אותה עד זמן מנחה קטנה ולמטה והוא עדיף
טפי ואקמכוהו אקרא על זאת ותפלל כל חסיד אליך לעת מנחה לעת מיטוי של
יום והוא זמן מנחה קטנה ואמר אחר כך רק לשטף מים רבים אליו לא יגיעו
רמזו שיאחר מנחה ובלבד שלא ותפלל שתיים . והנה הקליפות נקראו מים רבים
כמ"ס מים רבים לא יוכלו לכבות את האהבה לשטף מים רבים . והנה זמן מנחה
הוא תבורת הדינים אבל בלילה תבורת הקליפות לזה רמזו ותפלל לעת מנחה
מזוי של יום ולא יתאחר הרבה עד שיהיה לילה ותפלל שתיים לזה אמר רק
לשטף מים רבים שהם תבורת קליפות הלילה אליו לא יגיעו שלא יכנס הלילה
ויטורק להתפלל שתיים בזמן תבורת מים רבים הזדונים שממשתלם בלילה . וטעמה
משום שכבר ידעת דתפלות נגד המידון תקנום ותפלת מנחה כנגד תמיד של בין
הערבים וזמן התפלת תמיד של בין הערבים מן התורה משש שעות ומנחה שהוא
זמן מנחה גדולה שאם היו רוצים היו מתחילים להתעסק בו בשחיטתו והפשטתו
וכל לרכבו ונמשך עד הערב ואח"כ כמו תשע שעות ומנחה היתה הולכת הארבעים
למזבח והוא עיקר הקרבנות וזמן קבלתו לפניו יתברך והוא הנקרא זמן מנחה קטנה
לפיוכך אנו ממשיכים את תפלתנו אפילו לכתחילה עד סמוך לאותו זמן . לבוש .
כתב הרב בש"ץ שהרב האר"י זלה"ה לא היה מתפלל מנחה כלל עד שמשלם שחר
שכיר אע"פ שנתאחר זמן מנחה הרבה עד אחר שקיעת החמה והיה משלח לכאן
ולכאן לבקש מעות והיה אומר איך התפלל להש"ת וכו' לידי מנחה כזאת ולא
קיימתיה ואיך אשא פני להתפלל שכתוב ביומו תקן שחרו וגו' ואמר ואליו הוא נושא
את גפשו מרה כנגד מרה אין תפלתו נשמעת עד שישים גפשו בכפו כמ"ס נשא
לבבנו אל כפיס . וכן לדור אליך ה' נפשי אשא וא"כ כל זמן שנפש השכיר הויה אללו
הואך נפשו בכפו אשא בתפלתו ויקבלוהו וזמן תפלתו קטורת לפניך משאת כפי
דיוקא נפשו בכפו אשא נפשי אליך ע"ד נשא לבבנו אל כפיס וא"כ איך נפש אחר אללו .
בכתבי האר"י זלה"ה שיהי זרקא קודם מנחה ג' כ"ג פרוטות ויכוין כמו בשחרית .
לקיים אני בדרך אחזה פניך ומה ירויח מזה לע"ה לב"ה א"ה אשבעה בהקיץ תמונתך
שאוכל להסתכל כדי שבעי ולא כמו שעינו כהות . וכתב עוד בש"ץ והוא זהיר להתפלל
תפלת מנחה בזמנה ובכבוד כי עיקר שלימות התפלה היא בחזרת הש"ץ . וכן כתבו
בוהר בכולהו עלותי בעי בר נש לבוונא דעתיה ובאלותא דמנחה יתיר מכולהו בנין
דינא שרייא בעלמא וכו' :

צריך

להזהר להיות מעשרה הראשונים כב"ה כנגד ג' במנחה ושכרו גדול יותר
מהמשכים לב"ה הכנ"ל לפי שהוא פוסק ממלאכתו ומעניינו . כי הנה העשרה
הראשונים

דיני תפלת המנחה קמר

הראשונים על יריהם תקובל שאר תפלות העם שיתרלה הקב"ה בהם וכ"ס הבא
ראשון כמ"ס בוהר . ואם בממוץ ירטה להרויח הוון שירויח זון כנגדו כ"ס תפלתו
אם הוא מעשרה ראשונים כל תפלה נחשבת לכמה תפלות . וז"ל הרב הגדול מוהר"ם
לונזאנו ראיתי אנשים נוהגים להשכים לב"ה הכנ"ל ולא במנחה כזאת יבחנו אם מה
שמשכימים בבקר היא לאהבת הש"ת כמו כן יהיו זהירים במנחה . ואם לא חי
פרעה כי מרגלים הם ומקטני האמנה הם שיראה בעיניהם שאם ישליכו חנויותיהם
ועסקם יפקדו קלת ממה שהיה להם להרויח וחושבים הפתאים שישתכרו חיוה ממון
חלילה . כתב הרב שאין לו שחר שלם בטובלת הקיץ אם לא עובל בחורף וכן סעודה
שלישית וכן כל דבר הדומה לה וכן שחרית ומנחה . יהיה זהיר לבדוק נקביו קודם
כמו בתפלת שחרית שלא תהיה תפלתו תועבה ואם הוטרך לקטנים קודם מנחה יהא
זהיר להשהות קלת משום נטוונת כמ"ס קי"ז כ"ס . שמור רגלך כאשר תלך אל
בית האלהים שמור נקיבך שבין רגלך . ולמה לא אמר כי אם רגלך . הכוונה שאם
ישתיירו נטוונת שלא יתקו על רגליו וקרוב לשמוע וגו' מתת הכסילים זכח כשיביאו
הזבח גופם טמא מבית ומקוץ ואתה לא כן . המנחה בכלי טהור הכלי שהוא הנוף
יהיה טהור להביא בו המנחה . חסיד א' היה מתפלל במכנסים מיוחד דוקא לתפלה .
וכן האדם מכוון לשלשה עולמות הנפש השכלית והנוף המלבישה והבגדים המלבישים
את הנוף וכשיהיו שלשתם טהורים יוכל להעלותם מעולם התחתון עד עולם האלילות
העליון . ואם התחתון סגור איך יעלה לעליון . ספר החסידים קי"ז סמוך לזמן
תפלה לא יקח ילד בחיקו שמא יעקף בגדיו ובעוד שיחזור אחר המים יעבור זמן
המנחה או יתאחר לבוא לב"ה הכנ"ל או שמא יבכה הילד ויחמול עליו ולא ירטה להניחו :

זמן

תפלת מנחה גדולה משש שעות ומנחה ואסור לאכול בסעודה גדולה סמוך
למנחה גדולה דהיינו חצי שעה קודם כמו סעודת חתונה וסעודת ברית
מיולה וכיוצא . וסעודה קטנה בכיתו אסור חצי שעה קודם מנחה קטנה דהיינו
מתחילת שעה עשירית זמן מנחה קטנה מנ' שעות ומנחה וכן נהגו כקולת
ההנהגה כפי ר"ב . והא דאסור לאכול סעודה קטנה היינו כשקובע לסעודת אבל
לפעום דהיינו אכילת פירות וה"ה לאכול פת כביצה ולא יותר בדרך שאדם אוכל
בלא קבע מותר . ס' ג' . וכתב המ"ה דלשתייה נמי יותר מכביצה אסור . ר"ל שקיית
יין ושכר . לא ישב אדם להסתפר ולא יכנס למרחץ סמוך למנחה . וז"ל הרב
מוהר"ח זלה"ה מורי זלה"ה נהג שלא לגלח אחר חלות שהוא עת מנחה גדולה ואפילו
בע"ס היה נזהר מאוד . כתב הרב בש"ץ דקני"ט ע"כ הת"ח שתורתם אומנותם גם
כן לריבים ליהרר חצי שעה קודם תפלת מנחה שלא לעסוק בפלפול שלא יהיה לבס
טרוד אלא מתוך הלכה פסוקה . מטעם שבשעה זה דינים ומזמן מנחה גדולה שהוא
אחר חלות איבא לא תחוס שור כדיו :

איך

להתפלל מנחה גדולה שזמנה משש שעות ומנחה לכתחילה כמ"ס מרן סימן
רל"ג . וגם להרדב"ז קי"ר ע"ה בהסכ'מה שאין להתפלל מנחה גדולה
אלא מתוך הדיוק . הרב האר"י זלה"ה העיד עליו מוהר"ח זלה"ה שהיה נזהר מאוד
שלא

דיני תפלת המנחה

שלא להתפלל מנחה אלא עם שקיעת החמה ואפי' היה ע"ש עכ"ז לא היה מניחה לאומרה בקול רם ע"כ. וכן כתב מרן הב"י סי' רל"ב ז"ל וכן הנהיגו חכמים שברור שלפנינו בלפת תוב"ב וגזרו נדוי לעובר על גזירתם ואומרה בקול רם לכד. והחזרה היא יתור גדול יותר מהלחש ואיך יבטל יתור העליון שהיא תפלה יותר גדולה מתפלה שהתפלל בלחש ולקשר היום בתחילת הלילה שזכייס מנחה בשקיעת החמה ותקף ותפלל ערבית ויכוין ליתור הוי"ה ארנ"י:

אם השעה רחוקה ותפלל הש"ץ עם הקהל בקול רם וכן נוהגין. הגה סי' רל"ב. או אם הם מעטים ויחוש שלא יהיו תשעה עונים אחריו אמר ונמלא ברכותיו לבטלה אז יותר טוב שלא יעשו חזרה אם הם בלמנוס ויש מהם אינם חרדים על דבר השם ומספרים בחזרה ותפלל בקול רם אם השעה רחוקה:

ש"צ שנכנס לב"ב ומלא נכור שהתפללו בלחש והוא לריד לעבור לפני התיבה לאלתר יורד לפני התיבה ומתפלל בקול רם ללכוד ואינו לריד לחזור ולהתפלל בלחש. סי' קכ"ד ס"ב. ואז הלכוד יש להם ב' תפלות לחש וקול רם והוא אין לו אלא אחת. וכתב הלבוש ואין בזה משום המשמיע קולו בתפלתו הרי זה מקטני אמנה כיון שע"י הדחק הוא עושה. אם שעת הדחק היא ויירא שמה יעבור זמן התפלה כתב הב"ה והספרדים נוהגים בכל השנה בתפלת המנחה שהש"ץ עם הקהל אומרים שלש ראשונות בקול רם עד לאחר האל הקדוש והשאר בלחש והב' האחרונות אומרים הש"ץ בקול רם. עיין הרדב"ז ח"ה סי' ה' ובכ"ה סי' ק"א. ונראה דאף אם יש שהות אם הם בלמנוס או יותר מועט והוא יודע בהם שמספרים בחזרה ואינם עונים כולם אמר קרוב להיות ברכותיו לבטלה ומוטב שתתפלל בקול רם:

המתפלל מנחה מפלג המנחה ולמעלה דהיינו ו"א שעות חסר רביע לריד שלא תתפלל ערבית

עד הלילה דהיינו בלאת הכוכבים. כמ"ש בס' רל"ג ס"א. והיינו אם מתפלל ערבית כחיד אכל ככ"ה ע"ס הכבוד כיון דטוירא לחזור ולהתקבץ היקלו בזה ומשערים שעות אלו לפי ענין היום ואף אם היום ארוך משערינן ל"ב והם נקראים שעות זמניות וכן כל מקום ששיערו חכמים בשעות משערינן בשעות אלו. הגה רל"ג ס"א. וכתב מ"א משם הלבוש ול"ח רמשערינן מהנך החמה עד שקיעתה שהוא כמו שעה וחומש שעה קודם לאת הכוכבים ומסיק המ"א דאף להרב הלבוש ול"ח חשבינן מהנך החמה עד סוף השקיעה ע"כ. והעיקר לענין דינא כדברי הת"ה דחשבינן מעלות השחר עד לאת הכוכבים. עוד כתב בס' רל"ג ס"ק ז' שעכשוו שנוהגים להתפלל מנחה וערבית סמוכים זה לזה ומתפללים ערבית קודם הלילה היינו מפני הדוחק שטורח הוא לאסוף הכבוד שנית וכן הוא בטור סי' רל"ה. וכתב יחיד שלא התפלל ערבית בב"ב הכנ לא תתפלל ערבית כי אם עד הלילה דהיינו לאת הכוכבים:

והרב בש"ץ כתב סברת ר"ת דלענין תפלה היקלו ואע"פי שמתפללין מנחה אחר פלג המנחה לא נמנעו גם כן מלהתפלל ערבית באותה שעה וכן נראה דעת האר"י זלה"ה דיש להתפלל בעת שהוא קרוב יותר ליום ממה שהוא קרוב ללילה

דיני תפלת המנחה קמה

ללילה כי כל השלש תפלות לריד להיות ביום וק"ש וקרא אח"כ בלאת הכוכבים וע"כ לומר דקמך לומר ארעת ר"ת והיה קורא ק"ש אז בעת השכיבה לרעת קט"ז. עוד כתב דף ק"ס ע"כ בשם כמה פוסקים דאם התפלל מנחה עד הלילה דהיינו לאת הכוכבים בשעת הדחק ולא כמ"ש האר"י סי' רל"ג ס"א. וכתב דגבי תפלה דרבנן הנלע"ד כדאי הם כל הני רבנותא דכתובנא להקל בשעת הדחק ולהתפלל קמוך ללאת הכוכבים שיתר טוב מלהתפלל שתיים שאפי' שקעה חמה יש לו שהות להתפלל עד הלילה בשעת הדחק ולא תתפלל שתיים. לריד שיטול ידיו לתפלה אף ע"פי שאין יודע להם שום לכוך. ס"ב. משאת כפי מנחת ערב רמז לנט"י קודם תפלה באומרו משאת כפי כמו נשיאות כפיס של ברכת כהנים בעיניו נטולה כך משאת כפי מנחת ערב. וינטול וינשא רמז לנט"י וינשא לישא כפיו וקרא את המנחה בשם נשיאות כפיס משאת כפי מנחת ערב. אם אין לו מים ונקא ידיו בלרור או בעפר ויתפלל עם הלכוד אע"פי שינשא לו עדין זמן להתפלל ביחיד. כ"ה סק"ז. ואפי' עמד מלימודו לריד שיטול ידיו לתפלה. הג"ה. ונראה מאבות העולם דמשו ודויהו. מ"א. וכתב עוד דאם נטל ידיו לתפלה אע"פי שהפסיק אח"כ בלימודו כגון בזמן שדורסין אין לריד ליעול שנית. עוד כתב דאם נטל ידיו לאכילה ואכל מ"מ לריד ליעול לתפלה כיון שלא נטל לתפלה. וכתב הרב בש"ץ בשם ס' ברכת אברהם דאין הניגוב מעכב כמו שמעכב בנטילת הקעורה. עוד כתב בשם הרב בעל ברכ"י זלה"ה סי' ל"ד מי שנהג ללבוש תפילין דר"ת במנחה ובה' עד כיסו וגזרמנו לו תפילין של רש"י יכול להחזירם לכיס ולקחת תפילין דר"ת וללבושם כמנהגו ואין בזה משום אין מעבירין על המצות ע"ש:

אם השעה עוברת מוטב שלא יאמר אשרי ותתפלל ו"ח ואח"כ יאמר אשרי וכן כתב הרב מט"מ ז"ל. והר"ם בשבא לב"ב הכנ למנחה והתחילו הלכוד להתפלל היה מתפלל עם הלכוד תחילה ואח"כ אומר אשרי. שם בשם כ"ה ס"ח קומן תי"ב:

אין לומר אשרי שקודם מנחה אלא בשיש מנין בב"ב הכנ כדי שיאמרו עליו קדיש קודם תפלת מנחה. הגה. וכתב מ"א והם אמרו אשרי בלא מנין ואח"כ באו מנין יאמרו מזמור אחר ואח"כ יאמרו קדיש. ועיין עוד מ"ש בשחרית בדיני הקדיש. ויש סברה שאם אומר ולא אמר אשרי קודם תפלת מנחה כשאומר אחר מנחה יאמרו שלא ארעתא רחובה. עיין בש"ץ. וא"כ מי שאינו משתדל להתפלל עם הלכוד ולומר אשרי קודם מנחה כמה מאבד טובה הרבה מבטחונו לע"הב שהיא ע"י מזמור אשרי שאמרו עליו כל האומר תהלה לרוד ג"פ בכל יום מובטח לו שהוא בן העו"ה. וכתב שם כתב האר"י זלה"ה דכל העמידה של מנחה לריד לאומרה בעיניו סגורות. וכן להניח ידיו זו על גב זו על החזה ומין על שמאל להמתיק הגבורות בחסדים המתגלים וכן יעשה בערבית בעירן ריתתא. פכר יודיה ומללי כעבדא קמי מאריה. וכן מנחה קרובה לענין ריתתא שהיא דינוס ולכן ניחא זו על גב זו כעבדא קמי מאריה. עוד שם כתב בס' כ"ה ס"י ק"י שאם רואה השעה

עוברת בשעת הדחק רמז ויתפלל הבינונו כמ"ש בסי' ק"י . והמנהיג שם כתב ושם
נאמר שמתפלל אחר שלש ראשונות הבינונו ואומר אחריה שלש אחרונות ואריך
לאומרם מעומד . ואינו מתפלל הבינונו בימות הגשמים ולא כמ"ש וי"ט והוא
בימות הגשמים בשביל ברכת כרך עלינו שלא תקנו בהבינונו שאלת מטר . ולא כמ"ש
וי"ט בשביל אהה חוננתנו משא"כ בימות החמה שאלת טל אינו מעכב . וכתיב שם
הר' ברכ"י סי' קנ"ו וז"ל ויש קצת שינויים בנוסח הבינונו ומנאיתי לרבי' ושעיה הראשון
ככ"י נוסח זה :

הבינונו ה' אלהינו לדעת את דרכיך . ומול את לבבנו ליראה אותך . קולח היה
לנו . להיות גאולים . רחמנו ממכאוב . ורשנונו כנאות ארץך .
והנפולים מארבע תקבץ . והטועים בדרך תשפט . ועל הרשעים תניף ידך .
וישמחו המדיקים בכנין עירך ובתקון היכלך . ובלמינות קרן לדוד עבדך . ועריכות
נר לבן ישי משוחך . כטורס נקרא אהה תענה כדבר ואתה תשמע כי אהה הוא
עונה בעת ארה ופודה ונולל מכל ארה וזוקה כד"י שומע תפלה . ואומר אחר כך
שלש אחרונות :

מוסר לתפלת ערבית

קודם ערבית וזכור דין גיהנם ויחרד וילפת כדאיתא בכתבי האר"י זלה"ה
שעתה מבטורים בגיהנם ב' טפות אש לרוח את הרשעים כי לכך אומרים
פסוק והוא רחום וכפר עון וגו' שהוא י"ג תיבות לזכור י"ג מדות הרחמים לרחם
על הרשעים . וגם לאחר מיתת הרשעים מהני בקשת הרחמים של החיים עליהם
כ"ש בעוד שהאדם בחיים חיותו ויעשה תשובה גמורה מועלת לו להנצל מדינה של
גיהנם . והלילה רמיון ליום המיתה כמ"ש עד אשר לא תחשך השמש והאור ויזכור
כעת כי ימיו כלל עובר הדומים ליום אחד שעובר והולך לו ע"ד אוי לנו כי פנה
היום כי נטנו ללוי ערב ולכן יתעורר לשוב בתשובה גמורה ויעזוב חמדת העולם
ותענוגיו ויאמר חטאתי עויתי פשעתי אנא השם כפר נא וכו' קודם ערבית כחרטה
גמורה באדם שקרב עתו ליתן דין וחשבון על מעשיו :

ואיתא בלבוש מה שתקנו לומר והוא רחום בערבית לפי שבשחרית ומנחה יש
תמידין שמכפרים אבל ערבית שאין תמיד לכפר תקנו לומר והוא
רחום וכפה עון וגו' . וי"א לפי שנהנו ללקות לפי שחטא כל היום ובמלקות מתכפר
להם לפיכך נהנו לומר אחר המלקות והוא רחום וכפר עון וגו' כלומר אחר שלקונו
יכפר לנו . וגם בשעת המלקות עצמו היו נוהגים לאומר מפי שיש בו י"ג תיבות
ושלשה פעמים ו"ג הם ע"ל כמנין המלקות ואע"פי שאין עכשו נוהגים ללקות נהנו
לאומר . אע"פי שאין אומרים והוא רחום כלול שבת מפני שכבה אש גיהנם . אבל
בשחרית בשבת בזמירות ובכא לליון וכל מקום אומר והוא רחום דרוקא כלול שבת
אין אומרים להורות כנו' . וכיון כוהוא רחום שיש בו ד' לשונות ער"ן ולא יסחית
אפ"ו

מוסר לתפלת ערבית קמו

אפ"ו חמת"ו שהם ד' קליפות ארבעה אבות נזיקין ארבע מראות נגעים זו קשה
ועזה כמראיתיה מן האחרת ותפלל להש"ית להגילו . ועל כן באומרך והוא רחום
תתעורר לשוב בתשובה לבקש מחילה וסליחה וכפרה מהש"ית מן העונות אשר חטא
ביום ההוא ויתמרמר על מה שחטא מנעוריו עד היום ההוא . ואם לא ישוב בתשובה
שלימה כעת איך יתפלל להש"ית כי אל שמרנו ומזולנו אהה מכל דבר רע ומפחד
לילה בא"י שומר את עמו וישראל . שכל עוד שלא עשה תשובה ונשאר עליו חטא ה'
שעשה ביום ההוא הוא בלא שמירה ונעזב לפגעי העולם ולמקרה הזמן הכבוד .
ואריך לשוב מקודם לעשות שמירה בעצמו מלחטוא ואז יתפלל אל הש"ית שישמרהו .
וזו ה' ישמרך שהם העונות ע"ד וישמרך מן החטא אז ישמר את נפשך ממקרה
הזמן ואם לא עזבת ומשכת ירך מכל רע אין הנפש נשמרת . וזהו ה' שומר ישראל
בכללותם ולפעמים גם ה' שומרך ליחוד הכל בתנאי אימתו יהיה לך ולא יכבה
שרב ושמם הוא על יד ימינך כשאתה מימין כל תמוט שהוא הול"הט הנתון בימין
אשר על כן כק"ש ליל שבת לפי שהוא יחוד ואמר כל השמירות שהיה אומרים בחול
חוץ מהודיו שהוא בהרהור . ולפי שהלילה הוא עת שליטת המזיקים והס"א לכך אנו
אומרים שבור והסר טען מלפנינו ומאחרינו ואם לא עשה תשובה כעת על עונותיו
או שיש עליו אותו היום עון אשר חטא והוא מבקש מהש"ית שיטבור ויסיר השטן
וכו' אדרבה יקטרג עליו ויזכיר את עונותיו כמ"ש הבעלי מוסר על אומרנו חתום
פי שטן ואל ישטין עליו . דכל עוד שלא עשה תשובה ואומר חתום פי שטן וכו'
נאמר עליו אל תלשן עבד אל אדוניו פן יקללך ואשמת :

ובענין ערבית שהים שמעבירים הזמן בידים בשביל רוח ממון וכוונת ואין
להם חונס גמור כפי הדיון שיתבאר לקמן בע"ה והם מהפגלים ערבית
שהים שתי עבירות בידם א' שהעבירו הזמן המיוחד בלי חונס גמור והב' שהתפללו
כמה ברכות לבטלה שעליהם נאמר למה לי רוב זבחיכם וכו' . משא"כ כשהיו
אנוסים והתפללו שהים היה עבירה אחת בידם שהעבודה במקום שאינה ברטנו
יתברך הוא נענש עליו אף שהיא עבודה כמ"ש במעפילים שכוונתם לילך לא"י
שנתחרטו ואמרו הננו ועלינו אל המקום אשר אמר ה' כי חטאנו אפי"ה כשויעפילו
לעלות אל ראש ההר ויכוס ויכתוס עד החרמה ואף שכוונתם לעשות מאמר השם
שקודם חטאו ורטו לעלות . אבל לפי שעתה אמר להם איני חפץ בעלייתכם הפילס
והעיטם . וכן הקטורה שהיא עבודה חביבה לפני הקדוש ב"ה כשהביאו קטורת
נדב ואביהוא אשר לא לוא אותם ותלא אש וכו' :

ובן בערבית שהים לא ראה הש"ית בתשלומי מנחה או בתשלומי תפלה אחרת
כי דוקא אם יהיה חונס מדינה ובלאו הכי מאוסה עבודתו ותפלתו לפני
הש"ית וראוי לעונש ולתת דין וחשבון על כמה ברכות לבטלה . ומוטב שיאמר
בסרחון הראשון שהעביר המנחה בלא חונס המספיק לפוס דינה משבאים להוסף
על הראשונים :

מוסר לתפלת ערבית

שיר למוסר הנזכר

והלהלה במתנים אזורה	וערבית קום להתפלל במזורה
בגיהנם שתי טיפות דנורה	אשר עתה מבעירים בערה
וקדם התשובה הגמורה	ידיד זכור ליום צרה ועברה
בלב נשבר כלב אשה מצירה	וקום החל והוא רחום לאמרה
ובא חושך ועברה מעברה	ימי הלך כמו שמש ואורה
בכל ערב וקום קרא ועורה	למוסר זה תנה לבב ושורה

דיני תפלת ערבית

כתב הרש"ף שמהרש"ו זלה"ה כתב וז"ל לא היה נוהג לומר מזמור קודם ערבית כמו שאנו נוהגים רק היה אומר אותם הפסוקים ה' כבאות וגו' ה' כבאות אשרי וגו' ה' הושיעה וגו' ועיין במ"ח שאפי' במ"ש אינו לריד להתחיל אלא מה' כבאות וגו' וכן יעשה בכל לילה . כתב מ"א בקי' רל"ב ס"ק ח' בשם מהרי"ו מי שלא התפלל ערבית עם הזכור אסור במלאכה ובלומוד עד שיתפלל . זמן ק"ש בלילה משעת יציאת שלשה ככבים קטנים . ואם הוא יום מעונן ומתקן עד שיטא הספק מלכו . סי' רל"ה ס"א . בירושלמי פ"א דברכות שבע ביום הללתיך אלו ז' ברכות שבשחר מברך שתי לפניה וא' לאחריה . ובערב מברך שתי לפניה ושתי לאחריה וכל המקיים ז' ברכות אלו כאלו מקיים והגית בו יומם ולילה . וכתב הלבוש דלפי שהלילה קודם ליום לקח הרוב שהוא ר' ברכות ובשחר ג' . כתב הרמ"א בענין הכוכבים דלפי שאין הכל בקיאים בבינוניים בעיני ג' קטנים . משא"כ בתענית לא העריחו כולי האי . עוד כתב בקי' רל"ו שאם בא לב' הכנס בשעה שמתחילין הזכור ברכו בערבית במקום שנהגו להתפלל מבעוד יום והוא לא התפלל מנחה יתפלל מנחה בעוד שהם קורים ק"ש וברכותיה ואח"כ יתפלל ערבית עם הזכור ואח"כ יקרא ק"ש וברכותיה בלילה . אבל לא ימתין להתפלל מנחה בשעה שיתפללו ערבית ולהתפלל ערבית אח"כ בלילה דזה לא מיקרי בשעה שהזכור מתפללין כמ"ש בקי' ז' בהגה בדיון תפלת שחרית ומוסף וב"ש במנחה וערבית דסתרי אהרדי . ועוד דתפלה עם הזכור חשיבא עפי מבשעה שהזכור מתפללין . מזכרון מדת יום בלילה גולל אור מפני חשך וחשך מפני אור לפי שמוקדים מדת הלילה ומדת היום לקשר הדיון ברחמים למתקו . ולכן עמוד הענן עדין לא נסתלק ובא זרח עמוד האש . וכן עמוד האש עדין מאיר ונתפשט עמוד הענן . והרב ש"ף כתב בשם כתבי האר"י זלה"ה דלריד לרקרק ולומר מעריב ערבית בחכמה . פותח שערים בתבונה וכוונתו רבים . כתב בשל"ה להפסיק בין ברקיע כרוננו ובין בורא יומם ולילה . חכמ"ה ותבונ"ה כרוננו בור"א וומם וכו' ד' תיבות לקיים וליחד ד' עולמות בד' אותיות של הוי"ה כ"ה וזה סדרן . וכן בברכה שניה . ח' תורה . ב' ומנות . ג'

דיני תפלת ערבית קמו

ג' חוקים . ד' ומשפטים . כתב הר"א דבערבית אינו אומרים אמת ואמונה על שאנו מפקדים בידו בלילה נשמתנו ומאמונתנו בו שישיבה אלינו . ובשחרית אמת ויציב שאמת וקיים דבריו להשיב הפקדון . ומ"ש בלילה ותקננו בעלה טובה מלפניך . כתב הוא ז"ל לפי שבלילה פנוי מעסקי העולם והוא חושב מחשבות על משכבו . ולכן אכתבו מבקשים שיתקננו בעלה טובה :

בערבית

משאמר הש"ף הקדיש שקודם העמידה יקום על עמרו כמו שבשחרית לריד לקום מתהלות לאל עליון וכו' . תהלה ליה דף מ"ב . מדברי כל הפוסקים מבואר שלא התירו להתפלל ערבית קודם ליל הכוכבים אלא להתפלל עם הזכור . אבל היחוד אינו מתפלל אלא בלילה ממש . כש"ף . אם הזכור מקדימין לקרות ק"ש מבעוד יום יקרא ק"ש וברכותיה ויתפלל עמהם וכשיגיע זמנה קורא ק"ש בלא ברכות . ס"א . וכתב הלבוש דברכות ק"ש אינם מפני ק"ש דא"כ היה לו לברך על קריאת שמע כמו ליציאת ותפילין אלא הם ברכות בפני עצמן דכל יום תן לו מעין ברכותיו . ומה שקראו ברכות ק"ש מפני שקמוכים אליה ולכן אע"פ שי"א ו"ח וכול לברך אותם אח"כ שאינם מחמת ק"ש . לכתחילה לריד לקרות ק"ש מיד בלאת הכוכבים ואסור לעשות כל המלאכות הנז' בקי' רל"ב . ב"הט . ומ"א וט"ו . כתבו דטעמת פירות בעלמא מותר כמו במנחה דסי' רל"ב . וזמנה עד חצי הלילה ואם עבר ואיחר וקרא עד שלא עלה ע"ה ויא' י"ח . ס"ג . הקורא ק"ש של ערבית אחר שעלה ע"ה לא יא' י"ח אלא"כ היה אנוס כגון שכור או חולה וכוונתו בהם . והא דהתירו לאנוס לקרותה אחר שעלה עמוד השחר אבל קודם הנץ החמה או אסור לו ולפי זה אסור לקרות ק"ש של שחרית באותה שעה כמ"ש בקי' כ"ח . והלבוש כתב דשכחה קרוב לפשיעה ולא מיקרי אנוס . ואנוס שקרא או לא ואמר השכיבנו . הגה . אבל שאר ברכות שלפני ק"ש ואמת ואמונה אומר . מלא זכור שקראו ק"ש ורוצים לעמוד בתפלה יתפלל עמהם ואח"כ יקרא ק"ש וברכותיה . ואע"פ שהם מתפללים מבעוד יום תפלת הזכור עדיפא ממוסקמך גאולה לתפלת ערבית שהיא רשות . ועיין בב"הט :

הרב

כש"ף דקס"ד כ' בשם מהרש"א זלה"ה שהאריך והרחיב והעלה דראוי לזוהר לכל ירא שמים לקרות אחר ליל הכוכבים כל ג' פרשיות ק"ש . ע"ש . והט"ז בס"ק ב' הביא סברת ר"ת דיומא אפילו אם קרא מבעוד יום דקמכוין על הנאי דסבירא להו דזמן ק"ש קודם ליל הכוכבים . וכתב הדרך הנכון של יציאת י"ח ק"ש יקרא ק"ש על מטתו ויכוין ללאת י"ח בזה וממילא נהרגין המזיקין בכח הק"ש וזה הדרך יותר נכון מדרך הש"ע שברד"ך הש"ע קרוב לודאי שבשעת ליל הכוכבים אפשר שיסבך לקרות פטרט שכבר קרא ויא' רק שצריך לחזור משום רווחא בעלמא כמ"ש משא"כ בשעת שכיבה דאז יש התעוררות לקרות מפני המזיקין ובה אין עשוי אדם לשכוח . וכתב שוב מלאתי בס' מע"מ שיקרא על מטתו . כל השלשה פרשיות . והרב כש"ף הביא לשון הט"ז וכתב ולפי הדרך שכתב הוא לקרות ג' פרשיות על המטה וכול לאכול קודם קריאתה בבית כיון שיש לו זמן מוגבל וכן כתב הרמ"א דלרעת

דיני תפלת ערבית

דלרעה רש"י שיוצא בק"ש על המטה אם קרא ק"ש ככ"ה כנכ מעבור יום רש"י
לאכול קודם קריאתה בבית. וכן לפסק מרן בס' הקטר שפריך לומר אחר לאת
הכוכבים. כתב המ"א ריוצא אפילו שאוכל. וכתב הט"ז דרין זה אינו שייך אלא
לזמן שהוא עיקר ק"ש במה שקורא לחיוב ללאת דהיינו שקורא עם ברכותיה. אבל
מה שקורא לרווחא דמילתא כמ"ש לעיל. וכשיגיע הזמן קורא ק"ש בלא ברכות בזה
אין אוקור לאכול. מי שקם בחטות הלילה וזכר שלא התפלל ערבית ועבר והתפלל
ערבית קודם ברכת התורה דבזה לא אמרינן דאחבת עולם של ערבית פוטרת
ברכת התורה ויכול לברך אחר ערבית כל ברכות השחר מלבד ברכת המחזור נשמות
מפני שכבר יצא בברכת מחיה המתים של תפלת ערבית. תפלה לרור סי' שמ"ב :

דיני המתפלל שתיים

אין התשלומין אלא לתפלה הסמוכה לה שאם טעה או נאנס ולא התפלל שחרית
מתפלל מנחה שתיים הראשונה למנחה והשנייה לתשלומין. וכן ממנחה
לערבית. וכן מערבית לשחרית אבל אם לא התפלל לא שחרית ולא מנחה מתפלל
ערבית שתיים לתשלומי מנחה אבל שחרית אין לה תשלומין וכן בשאר תפלות. סי'
ק"ח. דבר בעתו מה טוב נלמוד מכהן כמה יגרע וידחק אוקו הדבר שהגדוע
שבעתו ויקדם להגדול אם נתאחר. והנה יש מלאכים ממונים על שחרית ויש על
מנחה ויש על ערבית והמאחר איזה תפלה כאלו נגע בהותם הממונים שהוריד
מגדולתו לאותו שהיה מוקדם וכן לאותו האחר וכו'. ולזה דבר בעתו מה ר"ל מלשון
מה הוא אפילו שהוא מה אינו חשוב הוא טוב יותר מהגדול שאינו בעתו. מ"ל'הד
למטר הוריד בחורף ומטר היורד בימי העומר אע"פ שהוא מטר אינו עושה
פעולות לחטים ולשעורים כי הם לעשבים וכיוצא. ה' דמשלם תפלה שהפסיד דוקא
בזמן תפלה אבל בשעה שאינו זמן תפלה לא. והמניח בש"ץ כתב בשם פ"ח בזמן
תפלה וכו' כלומר בעודו עוסק בתפלתו העיקרית אחר ששהה כדי הילוך ד' אמות
פריך להתפלל תפלת התשלומין. אבל אם הפסיק בין תפלה לתפלה והלך לעסקיו טוב
אינו מתפלל תפלת התשלומין. וכתב דמהר"א זל"ה בסו' מ"ב שקיל וטרו והעלה
כיון דפלוגתא היא יתפלל נדבה ונטה לומר דלא בעי חידוש. אע"פ שאין תשלומין
אלא לתפלה הסמוכה אם ראה להתפלל אותה נדבה וחידוש בה שום דבר הרשות
בידו ונכון לעשות כן. ס"ה. והרב בש"ץ הביא דאם לפעמים אומר תפלה על
הפרנסה ולפעמים אינו אומרה אם יאמר תפלה זו לא הוי חידוש אלא אם רובא
דרובא לא אמר לה הוי חידוש. אם לא התפלל בשבת שחרית מתפלל מנחה שתיים
אע"פ שכבר עבר מוסף עכ"ז מוקרי תפלה הסמוכה לה. ומוסף ונעילה אינם
מפסיקין בתשלומין. שם' כשמתפלל ב' בשביל התשלומין פריך שתהיה השנייה
לתשלומין ואם הפך לא יצא וי' תפלה שהיא לתשלומין ופריך לחזור ולהתפלל אותה
וכן דרין בכל מקום שפריך להתפלל תפלה שהיא לתשלומין. ס"א' אם שכת ולא
התפלל

דיני המתפלל שתיים קמח

התפלל מנחה מתפלל ערבית שתיים ואומר אשרי קודם תפלה שהיא תשלומין לתפלת
המנחה. סי' רל"ד ק"ב. וכתב הלבוש כדי שיהיה כוח היכר שהיא לתשלום תפלת
המנחה אבל אין שייך לומר שגם אשרי תשלומין שכבר בלה היום ובעל ה' משלושה
אשרי שרז"ל כל האומר תפלה לרור שלשה פעמים בכל יום מובטח לו שהוא בן
הע"ה ומעוות שלא יוכל לתקון הוא שאינו דומה לתפלה שהיא במקום הקרבן
ולקרבן יש לו תשלומין מן התורה. וטוב שלא יקרא אשרי בלילה רק ישהה בין תפלה
לתפלה כדי הילוך ד' אמות :

טעה

ולא התפלל ערבית יתפלל שחרית שתיים הראשונה שחרית והשנייה לתשלומין
לאחר שאמר יותר וי"ח ברכות ואמר אשרי ואח"כ יתפלל י"ח לתשלומי
ערבית. סי' ק"ח ק"ב. וכן כשמתפלל ערבית שתיים מאוס שלא התפלל מנחה ואמר
אשרי בין תפלה לתפלה. הג"ה. והרב ש"ץ כתב בשם הרדב"ז דש"ץ ששכת ערבית
לא יתפלל למחר אלא ב' תפלות הא' בלחש לחובת שחרית והשנייה בקול רם לתשלומין
וגם להוציא שאינו בקי. וכן הסכים הפ"ח. מי שהיה אנוס ולא התפלל ובתפלה
הסמוכה התפלל בלחש לחובתיה ושוב הדיר והיב רעקה וכיון עס הש"ץ בחזרה ללאת
י"ח התשלומין. הרב ברכי יוסף זל"ה בחר דשקיל וטרו בהאי מלתא פשט במקאת
היבא דלא התפלל ערבית ובשחרית כיון בחזרת ש"ץ לתשלומי ערבית דמהנו בה כיון
דתפלת ערבית רשות. שם. וכתב בשם כנ"ה סו' ק"ח מי שהיה חולה או שהיה
חבוש בבית האסורים ולא היה המקום נקי כשיוצא או יתפסק י"ח שיתפלל כל
תפלות שהפסיד. ואם בשבת יצא מזכיר בכלם של שבת. ואם בר"ח מזכיר בכלם
יעלה ויבוא ואע"ג דלא קי"ל הכי שהי אין תשלומין אלא לתפלה הסמוכה לה מ"מ
יש ללמוד למו שיראה להתפלל אותה כתורת נדבה ושיחדש בה שום דבר שנוון לעשות
כן ע"ש :

איש

ישראל שהיה קלף ימים אנוס שלא שמע קריש וקדושה בכבוד כגון שהיה
חבוש בבית האסורים או חולה או הולך בדרך שישתדל לשמוע קדישים
וקדושות בתפלות אחרות שמתפללים ככ"ה כנגדס. וכתב מוהר"ת א"ז ל' והדבר
נכון לעשות כן. שם. דוקא בטעה או נאנס ולא התפלל יש לה תשלומין. אבל
היוד ולא התפלל תפלה ראשונה אין לה תשלומין אפילו בתפלה הסמוכה לה ואם ראה
יתפלל אותה נדבה ואין פריך חידוש אם מתפלל אותה בתפלה הסמוכה לה. ס"ז.
וכתב הרב בש"ץ ושכר תפלה דמנחה לית ליה אלא שכר תפלת רחמי :

מי

שלא התפלל בעוד שיש לו זמן להתפלל מפני שקבור שעדין נשאר לו זמן אחר
שיגמור אותו עסק שהוא מתעסק בו ובין כך ובין כך עברה לו השעה. וכן
מי שסיה טרור כבוד ממונו שלא לבוא לורי הפסד. ולא בשביל ריוח כמ"ש
הפוסקים. וע"י כך הפסיד מלהתפלל וכן מי שהוא שכור ולא התפלל בולס חשובים
אנוסים ויש להם תשלומין. ס' ח'. ומיהו לכתחילה לא יעבור זמן תפלה בשביל
הפסד ממון. הג"ה. מי שמת לו מת בשבת ובמ"ש לא הכדיל ולא התפלל ובכוקר
נקבר המת יתפלל שחרית אבל לא ערבית ולא דמי לנאנס ולא התפלל שיתפלל שתיים
דכיון

דיני המתפלל שתיים

דכוון שכלילה לא היה חייב להתפלל הרב בש"ץ. מי שלא התפלל מנחה בערב שבת
ותפלל בערבית שתיים של שבת הראשונה לערבית והשניה לתשלומין. ס"ט. כתב
הרב בש"ץ אם התפלל השניה תפלה של חול ולא הזכיר שבת דלענין הלכה למעשה
מאחר דאיכא פלוגתא דרבוותא דשב ולא תעשה עדיף ואין לחזור ולהתפלל אפי'
בגובה רחין מתפללין נדבה בשבת. וה"ה אם לא התפלל מנחה בער"ח מתפלל של
ר"ח שתיים ואם לא הזכיר יעלה ויבוא בראשונה והזכיר בשניה טריף לחזור ולהתפלל
דגלי דעתיה דהראשונה לתשלומין. אבל אם לא הזכיר בשתייהן או הזכיר בראשונה
ולא בשניה אין טריף לחזור הג"ה. ואם היה ר"ח שני ימים ולא התפלל מנחה ביום
א' של ר"ח אם לא הזכיר בראשונה והזכיר בשניה אין טריף לחזור דליכא גילוי דעת
דודאי טעה. עיין בכה"ט ס"ק ו"ג. מי שלא התפלל ערבית בר"ח מתפלל שחרית
שתיים ויזכיר יעלה ויבוא בשתייהן. ואם לא הזכיר בשניה אינו חוזר. עיין בש"ץ
דקע"ד. עוד כתב בשם הרדב"ז ז"ל שאם שבת ערבית במ"ש מתפלל שחרית שתיים
ואינו מזכיר אהה חונקתנו בשניה:

טעה

ולא התפלל מנחה בשבת מתפלל במ"ש שתיים של חול מכדיל בראשונה
ואינו מכדיל בשניה משום דהבדלה לאו רחמי ניכחו אלא למאנה לשעתה
ואין שייך להכדיל שני פעמים. ב"הט. ואם לא הכדיל בראשונה והכדיל בשניה
שניה עלתה לו ראשונה לא עלתה לו. ואם הכדיל בשתייהן או לא הכדיל בשתייהן
יאל"ה. ס' י'. ודווקא שעשה במוזר וגלה דעתו שהראשונה לתשלומין תהיה ומסתמא
כמה שלא הזכיר הבדלה או יעלה ויבוא בראשונה אמרינן דבזה גילה דעתו אבל אם
אמר בפירוש שבשניה נתכוון לשם תשלומין רק ששכח בראשונה הבדלה או ר"ח אף
שהזכיר הבדלה ור"ח בשניה יאל"ה. עיין בכה"ט ס"ק ע"ו. טעה במנחה של שבת
והתפלל י"ח ולא הזכיר של שבת מתפלל במ"ש שתיים ואינו מכדיל בשניה ויתפלל
אותה בתורת נדבה ואינו טריף לתדש בה דבר. וה"ה אם לא הזכיר יעלה ויבוא
במנחה של ר"ח. ס' י"א. וכתב הרש"ץ שלפי שהדבר תלוי במחלוקת לכך יתפלל
אותה בתורת נדבה. וכתב דהוא הדין אם הוא כמוא"י ו"ט:

מוסר להנהגת הלילה

יחבר לילה ביום בתורה כמו שמחבר יוס כלילה קודם עלות השחר ויכוין
למתקן הדינים שהם מדת הלילה ביום וכן היום כלילה. לכך בכרבות
דק"ש אנו מוזכרים מדת לילה ביום ומדת יום כלילה. שכל המשביע עצמו מד"ת
ולן אין מבשרים אותו בשורות רעות שנאמר ושבע ולין כל יפקד רע. הכוונה שיש
מראים לאדם תלוש רע כדי שירא על נפשו ויפחד ועי"ז פחד פחדתי ויחתייני.
ונספה בלא משפט עור סגולה שלא יראה קרי וזהו כל יפקד ר"ע הנקרא ר"ע בעיני
ה'. ככל לילה ולילה יזכור שהעביר כמה לילות מימיו להבל וריק וכפרטו בשחוק
וקלות ראש וכדברים אשר לא טובים וכל לילה ולילה מימיו שאבדס בדברים הגו'
תובעים

מוסר להנהגת הלילה קמט

תובעים עלבוכס ממנו לפני הש"ת הנה אמרו שכל יום יש לו ממונה א' וכן הלילות
לכל ימות השנה ואומר לו קום עשה כי מורה ואל תעשה דבר רע ותכיושני ולא
תאבד יום א' או לילה א' מימך במ"ש ע"פ ואברהם זקן בא בימים שלא אבד יום א'
מימיו לא בכללות שנים דווקא כי אם היה מונה הימים שלא איבד יום א' מימיו או
לילה א':

בוזר

הימים נעשים מלבוש רוחני לנשמה ונכנס בהם וזהו בא בימים וסימניך.
והמלך רוד זקן בא בימים שלא אבד מימיו לא יום ולא לילה ונעשו לו
בגדים רבים וזהו ויבכוהו בבגדים שהם אותם הימים נעשו לו בגדים רבים ולא יחס
לו שראה עצמו כאלו לא עשה כלום ורואה עוד ללבוש בגדים ממעשה ימיו. בגדי
חול ובגדי שבת. בגדי חול פשטי הדברים בגדי שבת כשעסק בימים גם בפנימויות
לדעת רמזיהם ואם אבד ימיו והיה בלא מלבושו הנפש ובה לעשות תשובה הקב"ה
מלבישו ממנו. במ"ש בכרכת המלכים ערומים והנותן לועף כח הרב האר"י זלה"ה
יש נפשט מהלבוש שלא עשה בימיו כלום ויש נחלש לבושו והוא שעשה לו לבוש אבל
חלוש שאין עסקו בחשק ובכוונה ובדרכות ליתן לו כח לחזקו. ולכן יקום מפלט לו
לתקן לילותיו אשר ספו תמו מן בלהות לעסוק בתורה לגדור עצמו מכל שחוק וקלות
ראש ולהתקוות ולעשות תשובה על העבר. ואם הוא בעל מלאכה יפסק כל היום
ההוא לביאת הלילה שהוא העת הפנוי ללמוד תורה וכתבו חכמי המוסר אין האדם
יואל"ה י"ח בעבודת הכורה עד שיסער הדבר לעשות כמו החושק בחשוקתו שאם יש לו
לאדם חשק בחשוקה והוא יודע שכלילה יתראה עמה הלא כל היום הוא ממתין
ומתפס לביאת הלילה לראות חשוקתו ואינו אוכל ושותה מרוב שהוא משתאה לה
ובשיתראה עמה כלילה הלא תרד שינתו מעיניו ואינו מרגיש בשונה כלל ועיקר. כן
האדם העוסק במלאכתו אם יש לו חשק בתורה ואינו יכול לעסוק בה בשביל מחייתו
ופרנסתו טריף שבעורו עוסק במלאכתו זכור וזכרנה עוד ובכוח הלילה לא ירגיש
בטרחו ובנדר שינה מעיניו כמו לחשוקתו ויעסוק כפי שיעורו אחד המרבה ואחד
הממעט ובלבד שיכוין לבו לשמים. כ"ש אם הגיע למדה זו שעברו עליו כמה
לילות בשחוק וקלות ראש ולא היה מרגיש בשונה מרוב חשקו באותו השחוק והליטות
ובאחו ספר בירו ללמוד או להתעסק במושכלות ודברי תוכחה או מיד אונסתו
השינה והראיה מליל שבועות וליל הושענא רבא. א"כ כמה טריף להתמרמר על
גריעות נפשו שירדה למדרגה זו התתונה ונתרחקה בתכלית הריחוק מן הדרכות
בו יתברך ונפשו נתגשמה עד מאור. ולזה אמר כי שתיים רעות עשה עמי אותי
עזבו מקור מים חיים שאם ישנו ולא עסקו בתורה החרשתי טבעם לישן ואין עונשם
כבר עד מאור אבל לחשוב להם בורות נשברים שנדרה שינתם בעת שיש שחוק וקלות
ראש ועכ"ז נדרה שינתם וטבעם כמה עונש על עונש חייבים. ולזה אם בחוקותי
תמאסו ואם את משפטי תבעל נפשכם אף אני אעשה זאת לכם. אומרו אעשה זאת
לכם בדרך שאדם רואה לילך בה מוליכים אותי. הכוונה שאין מספיקים בידו לעשות
תשובה משנכנס בטומאה זאת עד שנפשו מואסת בקדושה אף אני אעשה זאת
שאמא

שאמאק אצטע שאין מקפידים כדרכם לחזור. שכן מצינו פרעה למה הקב"ה חיוק לבו כמ"ש כי אני הכבדתי את לבו. לפי שבראשונות לא אהת ולא שקים חיוק לבו גם אני אחזק לבו שאני איני מקפיד בידו לחזור כיון שהגיע למדה זו ולא הרגיש: **ואמרו** טעם שאדם קץ בתורה ורובה לישן משא"כ בשחוק וכו' היא שבכירה גוררת עבירה שע"י שלא נזקרו כנטילה ומיהרו לכרך שלא בכונה ומכשולים אותן לדבר האסור ומשם לב"הו שלם בכונה ומשם וכו'. וזהו שרמזו כי לא ישנו אם לא ירעו אינם יכולים לישן אם לא יעשו רעה ונגזלה שינתם אם לא יבטלו לבוא לידי כשלוך. והטעם כי טעמו לחם השע אכילתם היתה ברשע מררינה אחר מררינה ועבירה גוררת עבירה. ולזה לא תטמאו בהם במאכלות שאז ונטמתם כס לעשות עומאות אחרות שבכירה גוררת עבירה. לכן יזהר האדם מעת לאתו כלילה מב"הכנ וכו' שמאזה גוררת מלמה כמ"ש שפתחי לי אחותי רעיתי פתחו לי כחורה של מחט וכו' שהכל הולך אחר ההתחלה. שראשי נמלא טל של ברכה ושלום ממע"ט שעשיתי ביום. קוולתי ריסי לילה תרגום וכרכיכים עלי עשב וכרכיסיין טל דק ממע"ט שאת עושה כלילה שאינה מאכרתו כולו בשניה. לכן יחזור נא כגבר חללו ער אשר לא יחשבו כוכבי נשפו יקו לאור ואין ויכנס מעט מעט אל הקדושה עד שיהיה חשקו בהפך מן הקלה אל הקלה אז ירע שיא מן הקליפה אל הקדושה: **וקודם** כל יכרוק עלמו וכל עניינו וכפרט אם יש לו אותן היום חשש גזל שיגמור כדעתו להחזיר ולתקן עלמו קודם כל כדו שתהיה ח"כ תשובתו מקובלת. וילמד המוסר הזה מן הלילה עלמה שלפעמים קורה ולפעמים ארוכה וכן היום וחוזרים כלילה לעולם כמנהג הזה ולא מצינו שזה מזה ולא החזיר א' לחבירו אלא הכל ביושר ובמשקל ואינם מעיט משפט וחוק ששם עליהם ויזרם לגזול א' מחבירו אפילו רק א' מדקי השעה לעולם והלא היום והלילה שאינם בני עונש ושכר לא שנו את תפקידם. ואדם המעותר לשכר ולעונש היאך ישנה תפקידו וז"ש חוק וזמן נתן להם שלא ישנו את תפקידם. יהי נענש אם לא יקח ראיה וק"ו מן הכבדאים כמ"ש כל מה שברא הקב"ה לא בראו אלא לכבודו שגמור ולכבודו בראתו וגו' הוא שולמד האדם מק"ו זהו כבודי כמ"ש ויהי מורא שמים עליכם שפי' הלואי שתיראו אותי כמו שיראים אותי השמים וכבאיהם שהם היום והלילה השמש והירח שלא שינו את תפקידם כ"ש וק"ו האדם שעלול לעונש ושכר ולזה המוסר נראה שרמז הפסוק ויס ליום וביע אומר ולילה ללילה יחיה דעת אין אומר ואין דברים וגו' כוננת הפל יום ליום ולילה ללילה ר"ל שינוי הימים שמשנתים מיום ליום ושינוי הלילות שמשנתים מלילה ללילה שלפעמים זה יתאריך וזה יתקצר הוא כדי שיביע אומר ויחיה דעת ללמד לאדם דעת כדי ליקח ק"ו מהם שלא ישנה את תפקידו כאומר באומר הלא במדת הלילה והיום אין אומר ואין דברים בלי נשמע קולם. ואיך מדות בני אדם כולם בהפך שמתקוטטים ומריבים וטועקים לדון על ממונם זה אומר שלי אללך וזה אומר שלי אללך. והילו מדת הימים והלילות לווים ופורעים ביניהם ואין אומר ואין דברים ומן הראוי לאדם שולמד ק"ו מהם לעשות כמעשהם: וכשיבנה

וכשיבנה האדם ביתו עושה לו יסודות חזקים בעלים וקיד ואבנים גדולות כדי שלא יתרועע הבית לאחר זמן. ואע"פ מי שאין ידו משגת טורח בכל אשר ימצא לו לחזקו כדי להתקיים ימים רבים. ואם יאמרו לו הכיפואים כבנין אם לא תעשה ענין פלוני לתקרה או לכותל הלא תפול לאחר זמן לא יעקף ולא ייגע וימכור כל מה שיש לו לקיים דבריהם מפחדו מן הסכנה. וא"כ מה יענה ליום פקודה אשר הנביאים הזהירונו והכמו הארך כל בית שאין נשמעין בו ד"ת כלילה לטוף חרב שגאמר ולא אמר איה אלוה עושי נותן זמירות כלילה. שעסק התורה כלילה קיום ביתו והעמדתו חזן מכיתו העוקרי שבגולם הנשמות ולא יחוש ולא יכנסו הדברים באינו. ולזה ולא אמר איה אלוה עושי נותן זמירות כלילה. אומרו אלוה שכתב הרב האר"י זלה"ה שכלילה כשישן האדם וכיון כשם אלוה והוא מלבוש הנשמה הנפקדת כלילה לכפותה מהקליפות שלא יתאחו כה וזה ע"י עסק התורה קודם שישן לז"א ולא אמר איה אלוה עושי שאינו נכסה באותו המלבוש שנעשה ע"י זמירות כלילה עסק התורה קודם שישן. וכן נותן זמירות כלילה ק"ת תנ"ה מספר חות"ס שחותם הקב"ה לנשמה שלא נגעו בה יד. וגם שלשה שמות אה"ה במילוי ורז"ן הוי"ן אלפי"ן שסי' יה"א שעולים חותם:

ואיתא ככתבו מוהר"ו זלה"ה שאין לישן כלילה ער לאחר שלשה שעות מן הלילה והטעם להשאיר החירות שנמשכו בכח התפלות והמאזות הנעשות ביום בעולמות העליונים שכל לילה מתלקים בשינה ובאים להם חדשים בכל יום ולכן ישנה ג' שעות כדי שלא יסתלקו במהרה. ומאחר שידע האדם אם ישאר נעור היא לורך גבוה איך תבוא שינה לעיניו ולעפעפיו תנומה. אבל לריך לרעת שאם ישאר נעור לגרום שהיית האורות כמ"ש. הוא אם יהיה התעוררותו בעבודת השם וכאכילה שהיא לש"ש. וכברכת המזון בכונה גדולה וכעסק התורה ובמושכלות ובהתרחקותו מן החטאים אפילו מן הקלים ויתעסק בכל דבר שהוא לורך גבוה. אבל אם תהיה התעוררותו בתענוג גופו לרות את יארו הרע הלא שינתו הנאה לו ולכל העולמות העליונים והתחתונים. ולכן יהיה וחרד אל רבב השם לא יחליף רחום בהרדמים:

שיר למוסר הנזכר

קחה מוסר כלילה לטבעים	וזהו בגזל אח וריעים
אשר היום והלילה ידועים	והם חונים ב"ב שעות ונוסעים
וטבעם הם אשר לוים ופורעים	בלא עדים ומעשיהם צנועים
האם גזולים האם שוגים וטועים	בדק אחד ורגע ברגעים
ואיך אדם מעותר לפגעים	מאוד רעים וזה לזה מריעים
חבל על הזרעים הנטועים	אשר יהיו כמו קוצים קטועים

דיני הנהגת הלילה

יזחר בלימוד הלילה יותר מבשל יום והמכטלו עונשו מרובה . קי' רל"ח ס' א' .
דלא איכרי ליליא אלא לגורסא וא"כ הלילה מחייבתו על עסק היום שהרי
הלילה היה בטל ולא קרא כלל . אם יש לו חוק קבוע ללמוד כך וכך ליום והיה עורר
ביום ולא השלימו ביום ישלימו בלילה מיד . ס"ב . ומ"ש ישלימו בלילה אפילו
בלילות הקטנים כמ"ש בפוסקים . לפי שהנפש של האדם כמו שכיר וכל לילה ולילה
עולה למעלה ונוקטת חשבון מפעלותיה ובכוחה תעלה למעלה . ולכן פעולת שכיר
לא ילון אותה עד בקר . ולכן כתיב ואליו הוא נושא את נפשו שכבחה אותה הפעולה
נושא ומעלה הנפש למעלה בלילה ולכן רריך קודם שישן חוקו מיד . אם
קבע לו עתים לתורה שלא ביטלו מעולם כי אם במנוה עוברת מקיים והגית בו
יומם ולילה . כתוב בס"ה כי שיעסוק בתורה אחר התפלה קודם האכילה כדי לקשר
התפלה עם ת"ת . וכדאמרינן בשחרית שהיא מנוה רבה שזוכה לראות פני שכינה
דבתיב ולכו מחיל אל חיל וכו' . ע"ה דף רס"ח ע"ב . ובשל"ה כתב דאין חבור יום
ולילה בתורה נאמר על שחרית לבד אלא גם לילה ביום יחבר בתורה או בתפלה .
ולזה ישנן ק"ז יחוד הוי"ה ארנ"י ח' כ"ז אות ז' שם ארני הנרמז לשבת השביעי
שכל השביעיות הם בה וזהו חבור לילה ביום ואמרו ג' אז . א"ז תלית את דרכיך
א"ז תשכיל ישנתי א"ז מקפרי ח' שמונה שעות תורה ח' שעות משא ומתן ח' שעות
שינה ובשלשה כוונתך לומר א"ז קב"ה ושכינתיה שכתב האר"י זלה"ה שיכוין כשיאמר
המלך המרומם לבדו מא"ז ח' אותיות הוי"ה ארנ"י שמה שאמר לבדו ר"ל הוא
ושכינתו שני שמות הוי"ה ארנ"י . ובקדור האר"י הנדפס כתב דאין לישן בלילה אלא
לאחר ג' שעות וכתב הטעם שם והתועלת הגדול הנמשך מזה . שהאדם יכול לעכב
האורות למעלה בעולמות העליונים העושים מפעלות לתפארת ג' שעות ולא יותר
ולכך שכרו הרבה מאד ואם לא היו הג' שעות בעבודה השינה עוכה ממנה לכן יקבע
לימודו קודם האכילה ויקבע לאחר האכילה שם . אין לקרוא מקרא בלילה כלל שם
ועיין שם הטעם שכל ח' מעורר מדתו מדת יום הוי"ה מקרא מדת לילה ארנ"י משנה
ולכן קראם המאור הגדול והמאור הקטן ואמרו שמרע"ה כשעלה לשמים מ' יום
ומ' לילה מהיכן היה יודע היום והלילה לענון ק"ש וכיוצא שלמעלה לא יש חושך
ונהורא עמיה שרא וילנה ביום יאיר אלא כשעה שהיה מלמדו מקרא יודע שהוא
יום וכשעה שמלמדו משנה יודע שהוא לילה . תהלים הוא תפארת ושפיר דמי .
וטוב שלא יקרא בלילה אפילו תהלים ולא שמו"ת בליל ששי עד שיעלה עמוד השחר
ובליל ו' באשמורת מתעוררת קדושת שבת אם יש לו עסק ביום יכול באשמורת
הו' לקרוא שמו"ת והחכם עיניו כראשו שלא יעסוק הרבה בתורה באופן שלא יוכל
לקום באשמורת אלא ישער עצמו שבאופן שיוכל לקום ואז יעסוק הן רב הן מעט
כפי כחו וכפי הזמן . כתבי האר"י זלה"ה ועיין בע"ב דף נ"ט ע"א . ואם על עסק
התורה אמרו שלא יעסוק בתורה הרבה באופן שלא יוכל לקום באשמורת מה יענה
המעטיל והשוחק והמענג עצמו תחלת הלילה זמן זמנא עד שלא יוכל לעמוד בלא
השמש וזה שרמז השמש ולא על הארץ ולוט בא לווערה . ובה נראה שרמז הפסוק
אם

דיני הנהגת הלילה קנא

אם זכרתיך על יאועי באשמורת אהנה כך היל"ל אזכרך על יאועי ובאשמורת וכו'
אלא הכוונה שבא לומר אם אני זוכרך בעסק התורה על יאועי בתחלת הלילה אשער
עצמי באופן שבאשמורת אהנה כך ולא אעסוק הרבה עד שלא אוכל לקום באשמורת
קודם עלות השחר וזה שרמזו עד מתי עלל תשכב מתי תקום משנתך . לא יישן אדם
בחדר יחידו מפני לילות שהיא מנויה עמו שהיא ג"כ תמיד אולא בפירודא . גמ'
דמס' שבת פ' שאל רף קנ"א . וסימניך מן החדר תבא סופה והיא נקראת סופה
וקערה שתזכור בחדר שלא תהיה לדרך כדי שלא תבא סופה וממזרים קרה שתטמאהו
בקרי . תשכב על לרך השמאלי בתחלת הלילה כמ"ש הרמב"ם ז"ל והוא טוב מאד
להכניע החלוטנים ולרפואת בן אדם . שם . וזהו בתחלת הלילה אכל אחר תלות יישן
על לך ימין לעורר הרחמים וסי' יחזקאל ואתה שכב על לרך השמאלי וכלית את
אלה ושכבת על לרך הימני . תחלה על השמאלי ואח"כ על הימני שאפילו בשעת
כעסו זכר הרחמים שתחלה יכניע השמאל ואח"כ מגביר מדת הימין . ועשה המלאות
כדי להתעורר בלילה ואין לסמוך על מעשה עצמו שיעוררוהו מן השמים כי אפילו
התנאים לא סמכו על מעשיהם יש מהם תרנגול שחור ויש בעמיתים אחרים . שם .
אז יאור לאחרים שיעוררוהו אם לא יתעורר הוא בעצמו ואם חייב לעשות המלאות
להתעורר מה יענה ביום פקודה מי שנתעורר ומתהפך אנה ואנה . אלו הטרובים
שמור מן המזיקים חולה חיה חתן וכלה אכל ות"ח בלילה . ברכות רף נ"ד . כתב הרב
בעל ע"ב בכל לילה סמוך לשכיבה אפילו בלילות היותר קטנים שבקין יעסוק בד"ת
כדי שיסכב מתוך ד"ת כדי שיתקיים והגית בו יומם ולילה ואם מעט יהיה ותחי
נפשו דף נ"ח . והוא שמורה גדולה שלא יתטמא בקרי כמ"ש ושכב ילון כל יפקד
רע כל המשביע עצמו מד"ת ולן אין מבשרין אותו בשורות רעות כמ"ש חז"ל ואין
רע אלא המנויה שז"ל כמ"ש ונשמרת מכל דבר רע שלא יחרה וכו' . שם .

מוסר לק"ש על המטה

בבל לילה ולילה בלכתך לישן זכור כי היא מיתה הקטנה שהשינה היא אחת
מס' במיתה ותזכור מיתה הגדולה העיקרית והאמיתית ותעשה תשובה
כפי כחך . הסתכל בכל מעשים שעשית באותו יום והתוודה עליהם שכן דרך כל
המומקנים מתוודים . תקבל עליך עול מלכות שמים והפקד הוחד בידו ית' בענון
המיתה האמיתית באמור בה והרוח תשוב אל האלהים אשר נתנה אמנם עתה
המיתה הקטנה תנה לו בתורת פקדון ותאמר פ' בידך אפקיד רוחי להחזירה לך חדשים
לבקרים לפגרים מתים ואתה נותן דין על מעשיך בכל יום כמ"ש ותפקדנו לבקרים
לרגעים תבחנונו לכך רריך לישן בלא עון ע"י התשובה הגמורה . ונראה מה שתקנו
לנו בכל לילה לומר קודם הק"ש שעל המטה הריני מוחל וסולח לכל מי שהכעיס
והקניע אותי הוא לפי שעתה שעת החשבון על העונות להתוודות ולעשות תשובה
וחשב עם קונאו מה שעשה באותו היום ולריך כפרה וקליחה וא"כ רריך להעביר על
מדוקו

מוסר לק"ש על המטה

מדותיו ולמחול על עלבונו כמ"ש למי נושא עון למי שעובר על פשע ומחילתו זאת
שקלח לכל מי וכו' הוא סיוע גדול לכפרת עונותיו . ולא תהיה מהדוכרים שקרים
לנגדו ית' ואומרים הריני מוחל וכו' ולא יענש שום אדם בסיבתו ובכקר אס ומלאו
שונא שלהם כפל וכלכר בפגעי העולם אומרים מעלבונו נפל ואנחנו העכשנוהו
ושמחים בפיר משנאס . וא"כ בק"ש שעל המטה בעלמה שהיא למחילת עונותיו
הוא חוטא בה ואומר אותה מכות אנשים מלומדה ואומר הריני מוחל וקולח וכו'
ולא יענש אדם בסיבתו והוא עובר ע"פ גס ענוש לדריק לא טוב ולא תשנא את
אחיך כלבבך ולכן מדה כנגד מדה שאין מוחלן לו מן השמים שהרי היה מאותם
אשר עבראם שמרה נלח ולכן כשיאמר הריני מוחל וכו' יתמרמר על העבר שהיה
שמח במפלת שונאיו ויגמור כלכו למחול בכל לב וכפש . ואמאי נפשך אס הוא שמח
במפלת אויבו למה הוא אומר בכל לילה לפני הש"ית הריני מוחל וכו' ואס מחל
וקלח מכל האך בכקר ישמח בכשלון שונאו . והיאך יבקש מאת ה' מה שחטאתי
לפניך מחוק ברחמיך הרבים ולא על ידי יודיין וחולאים רעים כיאר ימחול לו בחנם
ויוותר לו והלא כל האומר הקב"ה ותן יוותרו חיוו והוא בא לבקש שימחול לו
הקב"ה בלא יסורים הלא ודאי הוא אחר שעשה תשובה וגמר גם כן בדעתו לוותר
לחבירו ולמחול לו בכל לבו ויתעבב ויטעבר ואס יענש חבירו וכול לבקש מהש"ית
שוותר לו וימחול לו בלי יסורין כמו שהוא חפץ לוותר לחבירו בלא עונש והוא מדה
כנגד מדה . והנה דע לך כמה הועלת גדול נמשך לך בק"ש שעל המטה להילוך
מכמה מיתות משונות לעתיד לבא וכלכר שתהיה עם התשובה כדאיתא בכתיבו
האר"י זלה"ה דע כי הלא לא יש עבירות בכל התורה כולה כמו שמוליד מוזיקין
כמו שז"ל כי העושה שאר עבירות מתלבשים בהם המוזיקין ונעשים קטיוגורים אבל
השז"ל עונשו גדול כי כמו שהוא מוליא ז"ל שהוא פוגם במחשבה שאינו משמש
בנקבה כב יכול למעלה אותה הנשמה והטופה יולאת לחון לקליפת נוגה וזהו
הטוקלא לעשיקת נשמתין הנז' בסבא דמשפטים ומתלבש בה מויק א' מאשת
זנונים והוא נעשה גוף אל אותה הנשמה והנה לריך שתחזור הקדושה והטוב ההוא
מתוך אותו הרע והנס תיקון חטא זה הוא להמית אותם הגופים הנעשים לאותם
הנשמות כדי שיכרחו אותם הנשמות למקומם ואלו הם אותם המוזיקין שממית
האדם ע"י ק"ש שאומר על מטתו וכן יש עון דומה לזה מי שמזדווג עם אשתו ואינו
משהה לבמור כל הטפות אך אינם חמורים כי אלו הם טוב ורע ונכרה ממנה ג"כ
משחית ואמנם לריך האדם להמיתם בכל לילה ויש אדם שיוכל להמית דבר ווס ביומו
כמספר הימים אשר חטא כך לריך לחקן ולכן תיקון לזה הוא להמית אותם הגופים
בק"ש שעל מטתו והנשמות יולאות עם נשמתו בכל לילה כשמפקיד רוחו . ומיתת
אלו ע"י מקירת נפשו בפסוק שמע ישראל ומקבל עליו ד' מיתות בית דין בתיבת
אחד כראוי והכל לפי כוונת לבו של אדם ויכולתו על ידי תשובתו . ומי אשר יקרא
דברים אלו ולא יקריע סגור לבכו לוי"ב קרעים אשר מלא תרופה לחולי הגדול והכבד
הזה שאין קץ לנגעו ולעונשו כמ"ש בזוהר והמה שונאיו האמתיים שיסוכבוהו גם
ישובכוהו

מוסר לק"ש על המטה קנב

ישובכוהו לאחר מיתה ליענש על ידם עונש רע ומר ממות כנודע על נגעי בני אדם
המתבלים שנתהוו מאותם הטפות לבטלה . לכן יאזור נא כגבר חלואו ויעשה קדר
ק"ש במתכותו ורחמנא לבא כעי והכל לפי כוונתו ומקירת נפשו בשמע ישראל
ובקבלתו ד' מיתות כ"ד כד' של אחר וברמ"ח תיבות של ק"ש שהמה הרומח להרוג
המוזיקין דקרי ושז"ל ועל ידי דקדוק אותיותיה ובששים הדבקים רק"ש שעליהם
נאמר ששים גבורים ככיכ לה שבעשים כששים גבורים והורגים בקליפות להעלות
הנשמות מתוכם ועיין בששים הדבקים שכתבתי בק"ש של שחרית ולא יטעה באחד
מהם . ומי שיש לו שונאים כ"כ כיאר לא יזהר בחרבו ובקשתו לשום אותם תחת
מראשותיו והקריאה בלא כוונת הלב תדמה לחרב חלק משמן ואינו כורת כלום
והכוונה היא החרוד של החרב הוא הכורת :

שיר למוסר הנז"ל

הוי זהיר בכל לילה ולילה קרא שמע ולא תעשה מעילה
והשינה כמו מיתה קטנה ומששים לאחד היא משולה
לעת כזאת מאד תלבש רגוות להזכירך במיתה הגדולה
ותתורה לאל מציל ופודה עלי כל חטא לבקש המחילה
כמו מתים בעת יהיו נחתים אשר יורו וירבו אז תפלה
פקוד נפשך לכוננך ועושך והוא יחזיר לך נפשך בחמלה

וזה דרוש על המוסר של ק"ש שעל המטה

כי אס ילאה מחשבון בגמ' כ"כ פ"ה פי' פסוק זה על הדריקים כואו ונחשב שכר
מלוא כנגד הפסקה וכו' ופירשתי פסוקים אלו בדרך רמז נכון על הוידוי וק"ש
על המטה שהורגת כל מוזיקין שנתלבשו בנילווי הקריין עיין בקונטרסים שלי עד
וישב ישראל בארץ האמורי ע"ש . וזה שפירש רש"י ז"ל :

הן עם כלביא יקום כשיקום בכוקר משנתו יקום כלביא לחטוף הממות טויות
ותפילין וק"ש ועסק תורה וכארי יתנשא כנגד היל"הר שהוא עבדו מתנשא
לאמר אני אמלוך ויתנשא כנגדו שלא לעשות קטנה או גדולה לא ישכב בלילה עד
יאכל ער"ף רפ"ח נילואות הקדושה שיטרוף אותם מיד המוזיקין שהורג אותם בחרב
פיפיות רמ"ח תיבות רק"ש שהם כחרב פיפיות להרוג המוזיקין וד"ס חללים ישתה
שנס את רמס וכוחם של החללים שעשה ישתה ע"ד שאמרו חז"ל בלע ויקיאנו אז
אפי' מבטנו זה שהיה כבטנו מקודם ג"כ יורישנו אל וזהו לאו דווקא הטורף הנז'
אלא אפי' רמס וכחם של אותם החללים ישתה . ועשו משל למי שמקיא לא דווקא
מקיא מה שאכל נותר הלא אפי' מה שאכל בקואכונ ג"כ יקיאנו עם אותו נותר לזה
במקום שבעלי תשובה עומדים אין ז"ג יכולים לעמוד מטעם שאובין כל נילואות
שהיו

שהיו בקליפות בין ממה שעל ידם בין ממה שע"י אר"ה ואחרים ככת התשובה ויקח רומח בידו וכי הוי"ך יקחנו כי אם בידו אלא יש רומח ביד גשמי ויש רמ"ח בלשנו רוחני מאד שהוא רמ"ח דק"ש והגשמי לגשמיים לבני אדם והרוחני לרוחניים כל א' הורג את מינו. ומ"ש בין בגלגול זה כי המחילה לזכו ג"כ שלא יטוּרד לבא בגלגול ולא יענש שום אדם בסבתו כי ענוש לזדיק לא טוב ומפרסים לזדיק שנענש אדם ע"י לא טוב וא"כ לא יאמר האדם כשמוחל הק"כה יתנקס ממנו ויראה להענישו ולא טוב לו שגם הוא יענש לכן אמר אח"כ ומה שחטאתי לפניך מחוק ברחמיך וכו' אבל לא ע"י יסורין וכו' שגדול כח המעביר על מדותיו ומוחל וקולח וכו' שהוא תמורת היסורין :

ה'שכיבנו

אבינו לשלום והעמידנו מלכנו וכו' למה בשכיבה א' הבינו . ובהעמדה אמר מלכנו שבשכיבה אין עושה בעת שכיבתו לא תורה ולא מצוה אבל בהעמדה כשיקין יהיה כעבד המשרת את מלכו וכל היום לעשות רצון אדונו משא"כ בשכיבה ככן וטריד שמורה מאבינו שיסמיתו לכן אמר אבינו ותקננו בעלה טובה מלפניך לפי שבלילה כשיישן נשמנו פוגעת בכמה רוחות ואם הוא אינו ראוי מכניסים בלבו ענה רעה כשיקום וכו' אבל אם הוא טוב מכניסים בו ענה טובה וכו' סבור והסר שטן מלפנינו ומלאחרינו שיש שטן מתהווה מעון שיודע אותו ויש שטן מתהווה מעונות הנסתרות ממנו בלי ידיעה מלפנינו הגלויות לנו ומאחרינו הנסתרות ממנו מיימינו ומשמאלנו שטן המתהווה מכלול מצות עשה זהו מיימינו . ויש מל"ת זהו משמאלנו סבור והסר שטן כשואמר זה ריח ליוהר לעשות תשובה ע"ד שארז"ל אל תלשן עבד אל אדוניו פן יקללך ואשמת שארצה יתבקר פנקסך ואתה הוא שהבאתו וקרבנו ועשית הטוב בעיניך וכו' אבל אם עשית תשובה אתה מתחנן להש"ת שלא יחזור לבא אללך לבקש לימורו של קודם ושומר לאתנו ובואינו הפסוק שבתורה הקדים ביאה ליציאה כמ"ש ברוך אתה בכוףך וברוך אתה בלאתך ורוד הקדים יציאה לביאה כמ"ש ה' ישמר לאתך וכוףך וכן אנשי כנסת הגדולה תקנו לאתנו ובואנו הכוונה ששם שרי שומרו בביאתו לפניו ומבשרו גם על היציאה ואנחנו מתחננים על היציאה שאנחנו בפניו והביאה שאחריה כל דקליק מניה . עוד ירמזו לאתך קודם הביאה וכן כנסת הגדולה לאתנו ובואנו ארז"ל ברוך אתה בכוףך וברוך אתה בלאתך רמזו על יציאת הנשמה מהעולם העליון לע"ה וא"כ ב"ל הפסוק ברוך אתה בלאתך שתחלה יא' ממנו ואח"כ עתיד להחזירה אליו וא"כ ריח שיקדים יציאה לביאה ואמרו ברוך אתה וכו' הכוונה שתהיה ביאתך אללי לעולם העליון כמו יציאתך שהיתה בלא חטא ולכן הקדים בואך הכוונה להקדים ביאתך כמו יציאתך בלא חטא וכו' ואנחנו לפי שעומדים בע"ה מתפללים ושומר לאתנו ובואנו שתשמרנו מיו"ה מיום לאתנו ובואנו אללך כבהחילה תהיה בלא חטא . ובכל כנפיך תסתירונו . הנה הכנפים רומזים לשם אהי"ה דהוי"ן העולה כנף והוא השומר ישראל בגלות כמ"ש כה תאמר אהיה אשר אהיה עמהם בגלות זה ואהיה עמהם בגלות אחר והזקיר ביציאת משתלשל אורות לנר"ן לשמרו מהי"ה הר כנודע

כנודע ומסתתר בע"ל אורות של שם אהי"ה . וכתבו המקובלים ששם הכנף הזה עולה כע"ס שכל מי שיש בו כעס שהוא הקליפה אין לו שמירה מהשם הנז' ולפי שהלילה לאו זמן טלות אנחנו מתפללים ובכל כנפיך תסתירונו שיהיה לנו שמירה ומחסה מאותם הקליפות כי אל שומרו וכו' ומפחד לילה הפחד של הלילה והוא מפני פלוגת הסובבת בלילה על העולם ובראותה א' שלא קרא ק"ש על מטתו מתאבדת עמו להחטיו . ורמזו אס"ת השכב"ס ק"ת מ"ב שם אלו"ה שמספרו מ"ב הוא המכה על הנשמה וזהו לא תפחד אהיותי תפחד"ל לא תפחד מפלוגת שעולה ת"פ שהיא חד כמ"ש חרה כחרב פיות ושכבת" וערכה" שנתך" ק"ת תה"ך ששם זה שהרי בו משה את המלרי השומר אותך שהוא כמו חרב כנגדה ור"ת "ושכבת" וערכה" שנתך" ש"ב ו"ב לירופי הוי"ה עולים ש"ב שהוא שולט כל שעה לרוח א' ולפי שהלילה ו"ב שעות אמר ש"ב לירופי הוי"ה שומרים אותך כו"ב שעות אלו . וחותם ברוך שומר את עמו ושהאל לעד בלא שם ומלכות לפי שכבר ברכנו בשם ומלכות בתפלת ערבית ובלאו הכי היה ראוי לחתום בה בשם ומלכות אלא שאין מברכין ב' פעמים ורמזו הפסוק מי האיש ירא ה' וירנו בדרך ובחר נפשו בטוב תליו וזרעו יורש ארץ רמזו על כח ק"ש שעל המטה וילין מתוך ד"ת הוא כנודע שאם זכה אדם בלילה מראים לו חלום חמתי וגם יורוהו הדרך אשר ילך בה ויתנו לך שכל טוב וענה טובה שילך בה ולא יכשל וזהו מי האיש ירא ה' ומי האיש שירוהו בלילה בדרך שיבחר בו השם הוא כשנפשו בטוב תליו ואין טוב אלא תורה שלן מתוך ד"ת . עוד נפשו בטוב תליו וזרעו יורש ארץ רמזו על ק"ש שעל המטה כשתהיה בכוונה גדולה והוא נפשו בטוב תליו מתוך תורה וק"ש שעל המטה אז וזרעו יורש ארץ אותו הזרע לבטלה והקרייון שנתלבשו בהם מזיקין והם זרעו ממש יורש ארץ וירישנו מבטנם ומעלה אותם לקדושה בכח ק"ש שעל המטה כשתהיה בכוונה גדולה בא"י אמ"ה המפיל חבלי שינה על עיני וכו' הוא ברכה א' מהק' ברכות שקיוב לברך בכל יום והוא הנאה לאדם ששוכב עיף ויגע ועומד חזק ובריא ועוד שאם לא יושן ג' ימים ימות לכך מברכין בכל לילה על השינה שהוא הנאה גדולה ולכן אם לא בורך ברכה זו בכל לילה ענשו כמי שנהנה מן העו"ה בלא ברכה . ירמזו אלו"ה שתשכיבני לשלום ותעמידני לחיים טובים . הנה לא יסמוך אדם על הנס שיתעורר בלילה וכן מצינו ר"מ תרגול היה מוליך עמו וכן כוונה טלקא שמניחים בה מים וכשנשלמת נופלת בקול גדול ומעוררת את האדם ואפילו שהיו חסידים לא היו קומכים על הנס שמי שהוא חסיד מעוררים אותו מעצמו כמ"ש דהע"ה עורה כבודי עורה הנבל וכנור וגו' כי הנה כנור היה תלוי למעלה ממטתו של דהע"ה וכשמנשבת בו רוח לפנות היה מעוררו לכך דהע"ה מתחנן ואומר לנשמתו עורה כבודי מעצמך ואת העורר הנבל וכנור לא הנבל וכנור יעוררוך עד שתשמעני קול הכנור אלא מעצמך עורי עד אעירה שחר שאני מעורר גם את השחר ולא השחר יעוררני כמ"ש ז"ל והלא מי שהוא מתעורר מחלום ומשורר עד עמוד השחר ודאי שהוא מעורר השחר ולא השחר מעוררו אלא בו ירמזו שאם נתעורר אחר חלום ועשה תיקון ועסק מעט בתורה

וחזר לישן הרשות בידו ובלבד שיעורר השחר לקום קודם עלות השחר וזהו שרמזו
 אפילו שאני מעורר הנבל וכנור מחנות ואילך אפילו הרשות בידו לחזור לישן
 בלבד שאהיה אעירה שחר שאקום קודם עלות השחר לזה והעמידני אתה בעלמך
 והשנתתך לא מפני שום סיבה אלא אתה תעמידני ולכך לא אמר ואשכב ואעמוד
 ותן חלקי בתורתך הנה כשישן האדם וכוונתו לקום ללמוד וכוונתו לנח מעט ואחר
 המועט לש"ש אע"פ שהוא יושן כעוסק בתורה דמי ולכן בשעת השינה אנטנו
 מתפללים ליתן חלקנו בתורה שכוונתנו בשינה הוא כדי שנוכל להיות חלקנו בתורתך
 שזאת המנוחה תקיה גורמת שנוכל לעסוק בתורתך ואמר ותן חלקנו וכו' והלא
 בחירה ורצון ביד האדם ובידו אם יעסוק ואם לא יעסוק אלא הכוונה שתעזור אותנו
 במונותינו שלא נהיה ערודים במונות ובחירה לרות ולא נוכל לעסוק בתורה אבל
 עסק התורה בעלמה הוא ביד האדם ותרגילנו לדבר מטה וכו' הנה האדם כשיקום
 בבקר ותהי התחלתו בדבר מטה כמו עסק תורה ומושכלות ודבר הנוגע לעבודה
 הנה כל היום ההוא יהיה לו הרגל בעבודתו ות' וריחקו מהרע ואם ההפך כל היום
 ההוא מורגל ברע וזהו שרמזו נפשי לה' משומרים לבקר שומרים לבקר למה כפל
 ב' פעמים והוא שכל יום יש לו שומר א' וכשתחיל בבקר בדבר טוב ילך בטוב עד
 בקר שני וכעו"ה ובלבד שלא יתחיל בשום רע בשום בקר לזה רמזו נפשי לה' וכו'.
 כשנפשי דבקה בה' ותהיה משומרים לבקר משומרים כל בקר ובקר שלא להתחיל
 ברע כי אם בטוב אז תהיה שומרים לבקר תהיה משומרת עד בקר שני באותו
 ההרגל וכעו"ה לעולם לך כשישן מתחנן להשית שתרגילנו לדבר מטה שכתעורר
 בבקר תשיע אותי להתחיל בדבר מטה ואז אהיה רגיל ומורגל כל היום ההוא וכל
 הלילה ולא תעזבני להתחיל בדבר עבירה בבקר להיות מורגל והולך כל היום בדבר
 עבירה וישלטי בי וי"הטו ואל ישלטו בי וי"הר שהנה הקב"ה לוני לעבדו ככל לבבכם
 בי"הטו וכו' וי"הר ואיך בי"הר כמו אכילה שאחשוב לש"ס ולא תהיה עמה וי"הר שלא
 תהיה לתענוגי הנוף הנגוף ושינה טובה לש"ש שלא יתגרה בשינה וכוונתו לענג
 עצמו בשינה כדי להעביר את הלילה הארוכה שמה יעשה אם לישן הרי וי"הר דרך
 תשמיש לש"ש לגדור עצמו מעבירה ואם תהיה לענג עצמו הרי וי"הר ובעו"ה ולכן
 מתפלל כשאני בכך מוט"הר בדברי הרשות לא ישלטו בי וי"הר לענג עצמי כי אם
 וי"הטו לבד שלא תהיה טוב ורע אלא טוב גמור וזה מ"ש ר"מ רמון מלא תובו אבל
 קליפתו זרק והלא תחלה ז"ל קליפתו זרק ואח"כ תובו אבל אלא הכוונה אחר זריקת
 הקליפה שרדאי לא יעשה רע גרידא שהוא דבר האסור אלא אפילו שתובו אבל
 שהוא הפרי גם קליפה הפנימי שנגרעוץ שהיא נאכלת עם הגרגורים של הרמון ג"כ
 זרק הכוונה כמ"ש לעיל אם בשינה וכו' אם באכילה וכו' אם בתשמיש וכו' וכעו"ה הר
 ואל יבהילוני חלומות רעים והרהורים רעים אומרו הרהורים רעים וכי אחר שישן
 היכן הרהורים אלא אם קודם שישן מהרהר על משכבו הרהורים רעים ומחשבות
 רעות אז מבהילים אותו בלילה בחלומות רעים ותהיה נפשו עגומה ויקפיד והקפדתו
 תביאנה לירי הוזק רמאין הקפיד קפדון בהדיה ולכן מתפלל ואל יבהילוני חלומות
 רעים

רעים שמתהווים ע"י הרהורים הרעים שקודם שישן דהא כהא תלוי' והאר עיני פן
 אישן המות הרב ולה"ה פי' סוספיתא דרהבא ראש הקליפה יש נשמה אינה ראויה
 בשתעלה למעלה לריך לעלות למקום הקליפה וכוונתה ועולה לקדושה ואח"כ
 כוננת ויורדת ואז כשתגיע לראש הקליפה ששם מתחלת הקדושה משם ולמעלה אם
 היא מהעשיה או מילודה וכו' אינם מניחים אותה לעלות ותהיה ישנה שם בלילה עד
 שחזרת כשנעור ואז קונה לה רע וטומאה באותה הלילה. ולכן מתפלל והאר עיני
 פן אישן המות כסוספיתא דרהבא שהוא הקינים של הזקב המעורב בזקב במוטאו
 שתחלת הזקב ממקום מוטאו ולא עמו קינים בא"י המאיר לעולם כולו בכבודו
 תראה מרתו ות' אפילו שבלילה הוא חושך לעולם הוא מאיר לעולם שמראה בלילה
 בחלומות כאלו יש לו נרות ויומם וכאלו הוא יום תוך חלומו ולכן אפילו בעת החושך
 לגופים הוא מאיר בכבודו לנשמות ולכל העולם כולו שהרי האדם עיניו סגורות
 הלא יראה בחלום אור אלא הוא הדבר שבלילה מאיר הקב"ה לכל העולם כולו
 לראות מה שלא יוכל לראות ביום :

דיני קרית שמע על המטה

אע"פ י' שקרא ק"ש בלאת הכוכבים יקרא ק"ש על מטתו כל הג' פרשיות שהם
 רמ"ח תיבות לשמור אבריו. סי' רל"ט מ"א ק"א' וככתבו האר"י ולה"ה
 כמה הזכיר לקרות ק"ש על מטתו בכוונה שהיא קורגת המזיקין שנתהו מן הטיופת
 דקרו וש"ל ובלבד שתהיה בכוונה גדולה כדונה וברקדוקיה. מדרך המפיל חבלי
 שינה על עיני. סי' רל"ט ס"א. וברכה זו היא אחת ממאה ברכות שחייב אדם לבדך
 בכל יום. וכתב מ"א ק"ק ב' משמע דברכת המפיל יאמר אחר שמע כדי שתהיה
 הברכה קמוכה לשינה וכן עיקר כן נ"ל. וגם מכוונת האר"י ולה"ה משמע כן.
 יקרא ק"ש סמוך למטתו. הגה' ולא סמוך לשינתו ממש שמה תחטפנו שינה אח"כ
 ולא יקרא ואין לחוש משום הפסק אלא כשעושה דבר אחר בנתיים. עיון במ"א ק"ק
 ג' ואין אוכלים ושתיים ולא מדברים אחר ק"ש שעל מטתו אלא יושן מיד שנאמר
 אמרו בלבבכם על משכבכם ודומו סלה. הגה'. אם כבר קרא ק"ש בזמנה אחר לאת
 הכוכבים ועכשו אומרה כשביל השמירה מותר לקרותה שוכב אם אינו יכול דהא ר'
 זעירא קרי והדר קרי עד דמתקע בשונתיה. מ"א ס"ק ה'. אם קרא ק"ש ולא
 יוכל לישן מיד אז חוזר וקורא כמה פ' זה אחר זה עד שיסתקע בשינה. הגה' וכתב
 מ"א ק"ק ו' ונ"ל דה"ה אם מהרהר בד"ת שפיר דמי. ואומר יושב בקטר עליון ק"א'.
 וכתב מ"א ובע"ג דהאסור להתרפאות בד"ת להגן שאני שלא יכוא עליו דבר רע ח"ו.
 ועיון ביד סי' קע"ט ס"י. מטה מדבריו קופרים לחשוב עוונותיו ולשוב עליהם
 בתשובה בכל לילה במ"ש על כן יאמרו המושלים בואו חשבון וכו'. כתב הרב ח"ו
 פרק ט' בשבת יאמר כל הקדר דק"ש כמו בחול ואף כי קדר ק"ש בחול הוא לשמירת
 המזיקין ובשבת אין צורך לשמירה כמ"ש בזהר שעל כן בערבית לא יאמר שומר
 את

דיני ק"ש על המטה

את עמו ישראל מ"מ ב"כ יחידאיו בעני לאסתמרא כמ"ש בזוהר ויקהל כל מקטרגין
ביטוין מסתלקי מעלמא ולא בעינן לללאה על נטורה וכו' וכ"ת הא תנין דלא יפוק
ב"כ יחידאיו כליליא דשבתא וכו' ב"כ יחידאיו בעני לאסתמרא וכו' הנה יש חילוק בין
יחיד לריבוס ופסקוי דרמתי שתקנו ליחיד לאומרא אין חילוק בין חול לשבת אפס
היודוס לא יבטא בשפתיו רק יתרה בלבו ודיו . יפשט במעשיו שעשה כל היום
אס ימלא שעשה עבירה יתרה עליו ויקבל עליו שלא לעשותו ובפרט בעבירות
המלויות כגון חטופת שקרים וליכנות ול"הר וכיוצא שלכיס דיקה בותר . כ"הט
ק"ו . וכתב אשרי למי שנהג לומר סדר הק"ש דהאר"י זלה"ה :

סדר קרית שמע שעל המטה

תחלה רבונו של עולם הריני מוחל וקולח וכו' עד יהיו לריון אמרי פי וכו'
ואח"כ השכיבנו אבינו לשלום עד ברוך שומר את עמו ישראל לעד
אמן בלא חתימה בשם ואח"כ ק"ש ה' פרשיות ואח"כ יעלו חסידים בכבוד עד סוף
המומר ואח"כ הנה מטתו שלשלמה וכו' עד מפחד כלילת שיש ככ' פסקים אלו
עשרים תיבות ותאמר אותם ג' פעמים הרי ק' תיבות ואח"כ יברכך ה' וישמרך עד
וישם לך שלום פ' אחת ויש בהם ק' אותיות ואח"כ יושב בסתר עליון וכו' עד כי אתה
ה' מחסיו ויש בהם ק' תיבות : אח"כ תאמר מעומד וידוי וכל מה שעשית באותו היום
תפרט בוודוי ואח"כ אנה בכת וכו' שכל העלות על ידו והוא ז' פסקים וכל יום
ולילה שלט א' ופסק שמכוין לאותו היום והלילה יאמר אותו ג' פעמים . פעם א'
כנגד הנפש . ב' כנגד הרוח . ג' כנגד הנשמה . ואח"כ למנלח מזמור לדוד בבא
אליו נתן הנביא וכו' כוונה כי כל דבריו כנחלי אש ואח"כ שיר למעלות אשא עיני
אל הקדים וכו' . אח"כ תברך ברכת המפל שניה על עיני וכו' עד כה"י המאיר
לעולם כלו בכבודו . ואח"כ תאמר בידך הפקיד רוחי וכו' ושכבת וערבה שנתך :

יעריו

חסידים בכבוד אחר ק"ש תקף שיש שני מיני נולות לבטלה א' רע גמור
וא' רע וטוב של קריון רע גמור ותקונת ברמ"ח תיבות דק"ש ושל טוב
ורע והם נולות שלא שהו על הכטן והתעוררותם לתשמיש טוב ועכ"פ ילאו שלא
במקום המורה ותקונת יאמר יעלזו כוונה ורמזו בהם הענין כמ"ש בע"ה חסידים
איוהו חסיד המתקשר עם קונו בינו לבין קונו ליחד קבה'ו ולפי שכלילה בינו לבין
קונו ומכוין בק"ש ליחד שמתויו ית' בותר אז נקרא חסיד ואמר בכבוד הוא שאמר
על ברכת המאיר לעולם כולו בכבודו שאלולי כבוד אל המתפשט בעולם ואימתו
לא היה העולם מתקיים בפני הקליפות השולטים כלילה והו יעלזו וישמתו החסידים
בשעת הכבוד המתפשט בכל העולם בכל לילה בזמן אשר ירגנו על משכבותם
שאומרים ק"ש שעל המטה שמתקנים אז תיקון גדול עד להפליא בהריגת הגורמים
של הקריון על משכבותם ארזל לא יקרא אלא סמוך לשינתו כדי שיושן תקף אחר ברכת
המפיל והו על משכבותם סמוך למשכבותם כמו ועליו מטה יהודה רוממות אל
כברונס

סדר ק"ש שעל המטה קנה

כברונס ר"ת בא"ר כי האדם באר התחתון המעלה התעוררותו לכאך העליון שע"י
קריאתו ויחודו ע"ד שאמר עלי באר עמו לה והלא היא קלע אלא עלי באר ע"י השירה
אשר שרו ישראל והם באר התחתון האומרים עלי באר התחתון ועוררי לכאך העליון
להזיל מומיו וחרב פישות בידם הנה שם הוי"ה ביחודו הוא כמו חרב והורג כל
מזיקין דקריון כמו לורת חרב כמ"ש בתקונים י' ראש חרב ו' חרב עלמו ה"ה
ב' פישות שלו וכן ארס דומה לחרב הראש הוא ראש חרב הגוף חרב עלמו ב'
ידיו ב' פישות חרב אוחז שם הוי"ה ביחודו שלא יהיה ח"ו נפרד ע"י עונו או שאינו
קורא בתשובה שאז אין כח ביד האדם להרוג עד שיהיה הו' בין תרין הקין ותרין
הקין מחוכרים בו כמ"ש רמז במשכן והכריח התיכון שהוא הו' שבתוך שם הוי"ה
מכריח מן ה' קלה ה' ראשונה לה' קלה ה' אחרונה ולכן רמז וחרב פישות האדם
חרב הראש והגוף הם ראש וגוף חרב וכמה נעשה פישות . אמר בידם עם ב'
ידיהם שהם ב' ההין נעשה חרב פישות לעשות נקמה בגוים תוכחות בלאומים
למה חלק הפורענות לב' מינים נקמה ותוכחת וכן לאסור מלכיהם בזקים ונכבדיהם
וגו' אמר בכ' לשונות מלכים ונכבדים והוא לפי שהם ב' מיני עומאה גדולה וחזקה
וטומאה מועטת הקריון רע לגמרי וטומאתם חזקה וגם מזיק הנעשה מהם הוא
תקיף כמלך והשנית חילות כמו הנכבדים לזה לריך נקמה גדולה ולשנית תוכחת
לעשות בהם משפט כתוב הכוונה כמ"ש גבי עשרה הרוגי מלוכה שכל מה שדמו
לעשות בלדיקים באותה הריגה ממש עשה להם הקב"ה וכן כל מה שהיה כתוב על
האדם בעון הקריון והניולות לעשות בו משפט לע"ה עתה ע"י התשובה וכן
ק"ש אותה הנקמה והמשפט הכתוב עליו עושה למזיקין הנכבדים מכח הקריון
והניולות . הדר הוא לכל חסידיו לא רי שניול מפורענות החוק לעו"ה אלא ג"כ
נעשה להם הדר והדר ופאר שעשו עי"ז יחודים למעלה כנודע להמקובלים שעושים
התעוררות תחתון ליחוד . הנה מטתו שלשלמה ג"פ מספר ק' עליהם נאמר ששים
גבורים סביב לה תיבת הנה מספר ששים רמז למטה שעשה שלמה כפי הרמזים
ששים לוחות וכל לוח ב' נפחים ומתברר הרי ק' כפולים ק"ד לרופי אלהים אקוריהם
זה על זה וכפולים והמשפיע הרמזים באקוריהם וקוריהם להיות פנים בפנים
ממותקים וחוקק בכל א' תיבה של שמע הרי ששה לוחות לששה תיבות וכן ששה לוחות
לבשכמל"ו הרי ו"ב לוחות וחוקק מעלה מטה דרוס לפון מזרח מערב הרי ו"ח לוחות
וחוקק מתובת ואכתב עד ובשעריך למ"כ לוחות הרי ק' תיבות ל' לוחות ותחתיהם
חוקק יושב בסתר עליון עד כי אתה ה' מחסי ק' תיבות ל' לוחות וחוקק וברכך ה'
וגו' עד שלום שהם ק' אותיות ל' לוחות בכל לוח אות א' ו' ויורה ק' הלכות בכל
לוח חוקק הלכה א' לה' לוחות וחוקק ק' הלכות העיקריים בששים מסכתות מהששה
סדרי משנה שהעיקר הם ק' הגבורים כמ"ש ששים המה מלכות וכל אלו המה
הגבורים אשר סביב מטתו עשרה אמות קומתם כולה עשויים ברו"הק לפי קודות
נוראים ולא היה מכניס בה כי אס אותם הו"ח נשים שהיו מותרים לו דוקא בכל
לילה ה' וי"ח מטות זו על זו וכל א' מהו"ח נשים שבה זמנה אותה הלילה מושכת

סדר ק"ש שעל המטה

מטה הידועה לה ותשים אותה למעלה מכלם וכן ע"ו הדרך לכולם וחוזרים חלילה
הנה מטתו שלשמה ס"ת הו"ה הוא החרב כמ"ש לעיל ו' גוף החרב כ' פישות
דיליה שני הסי"ן והכרית התיכון מכרית מן הקלה עד הקלה כביב היאך תופך
הק"ך זיורפי אלהים וחוזרים פ"ב אחר התיקון ונעשים שומרים ומקיפין את מטתו
כביב לשמור את הדריק מכל מקרה ופגע רע מנכרו ישראל הן הנה נכרוי ישראל
אשר גבורתם בגרונם הקול קול יעקב וז"ש דהע"ה אתה בא אלי כחרב וכחנית
ובזאתי שאין כירי חרב כמ"ש וירא את דוד ויבזהו אל' אני חרבי אינו חרב וחנית
גשמו אלף כסס ה' לבאות אשר אזכירנה כפי הוא החרב וחנית שלי כלם אחוזי חרב
לא אמר אחוזי אלף אחוזי מאחרים שהאחוזי כירם שורר אור גדול מלמעלה ע"ו
פעולותיו וקריאתו בכוונה ואותם השמות של שמו ית' הוולאים מפיו ונתונים בידו
כח גדול להרוג המזיקין וגופי הקריין לו"א אחוזי ולא אחוזי אלף אחוזי מלמעלה
שהאחוזי כירם החרב הרוחני מלומדי מלחמה כי האדם שאינו יודע ואינו מלומד
מלחמה אפילו שיש בידו כל כלי זיין שבועלם יכולים להרגו בחרבו האחוזי בידו
והנה קריאתו בכוונה וחשק רב (הוא למוד מלאכה) עולם ואימה ויראה זהו למוד
החזק שודע מלחמה וכל מה שחיה בכוונה וחשק רב הוא למוד מלאכה יותר
מכל האדם איש חרבו על ירכו ההרהורים והמזיקין שמתאחזים בידך שהוא מקומם
כמ"ש ויגע בכף ירכו שלא היה יכול לו שטנו של עשו כי אם בידך שלקח כ' אחיות
שעתיד הקב"ה לאוסרם שהפונם באות ברית קדש פונם בידך ואף שאין עליו ליעקב
עון אשר חטא ח"ו לפי שקודם מת"ת היה מ"מ השטן לא מלא לו מקום כי אם הירך
שנפגם לפי גדלו של יעקב מפחד בלילות ארו"ל מפחדה של גיהנם הדומה ללילה
שזה העון זריך חרטה גדולה ותשובה חזקה לא די לו בסור מרע לבד כי אם ועשה
טוב פעולות גדולות להרוג הגופים שנעשו לאלו שאם לא יעשה כן הלא ילך לגיהנם
וזהו מפחד בלילות :

מוסר לתשמיש המטה

אחז"ל ע"פ מלפנו מבהמות ארץ למדנו זניעות של התשמיש מגמל וכמה עלוב
האדם שיטורך ללמוד מן הבהמות ואם לא למד כמה גרוע הוא מהם
ואם לא יהיה לנוע עובר משום והלנע לכת עם אלהיך . עוד אמרו איש ואשה שזכו
שם ו"ה ביניהם וכשהאיש והאשה נוהגים כשורה וההבה ביניהם שכינה ביניהם ואם
לאו מחתלק שם ו"ה מכיניהם וכשאר אש ואש הוא עד אברון האכל :
והנה כל טרחת האדם ויגיעו בעו"הו הוא בשביל בניו שיהיו ראויים ויראיו ה'
איך כדבר נקל ע"ו שאינו מתנהג בשלום עם אשתו וממיד מריבה ביניהם
ואינו מתנהג כתיכורו כשורה ובדרך זניעות מרחיק הוא עי"ו את בניו מן הקדושה
כתבו המקובלים כי שם ו"ה מורה על האב והאם המתחברים ואותיות ו"ה של הוי"ה
של שם מורה על כוונתן לפרות ולרבות לקיים המצוה להיות לו בנים עבדי ה' עי"ו
מיחד

מוסר לתשמיש המטה קנו

מיחד ומחבר שם הוי"ה כ"ה שם ו"ה כהאב והאם ושם ו"ה בכוונת התולדה על בנים
וזה התשמיש נקרא ידועה ע"ד וידע אדם עוד את אשתו וידע אלקנה והמלך לא
ידעה שהעיקר היא הידועה והשכל שהיו בכוונתם לש"ש . והפך הבהמות שאין
חבורם אלא לזורך גופם הוא כלי ידועה . ולכן קודם התשמיש וכוונתו כליל הטבילה
יתורה תחלה ויהרהר בתשובה וכוונתו על חטא פגם הכרית יתורה בפרטות כדי שיוכל
להמשיך נשמה לבניו נשמה הראויה והיו מוללמים בתורה ובמעשים . וחיץ מזה
זריך ליותר בכל דיני התשמיש שלא לעשות שום איסור בחבורו כמ"ש לקמן בע"ה
וכוונתו תהיה לש"ש לקיים מצות בוראו ולא לענג עצמו ואז חוץ ממנו שגורם יחוד
בשמות הקודש אלא גם כמשך לבניו נשמה הראויה והיו מוללמים בכל ענינם . על
כן אחי הקילה משנתך והסתכל כי סוף סוף תתבטל תאוף האדם כמ"ש ותפר האביונה
והרוץ גולת הזהב בימי הזקנה אם זכה לזקנה ויכלה בשרו ושאריו והכל נשכח והיה
כלא היה וכמה תתקן את אשר שיחתת ע"כ בעוד מנזי לך ומנזי בידך תקדש עצמך
במותר לך ותעזוב תאוות ילרך לעשות הדברים לשם פועלם כי כל דבר העתיד
להתבטל לא יתארו לו . ואמרו עליו על רבי אליעזר שבשעת החיבור היה דומה כמו
שכפאו שד כ"כ היה ממעט בהנאתו לפי שכל המצות שנלמדינו בתורה לא ליהנות
ניתנו ואין לו לאדם ליהנות מן המצות כי אם דוקא השמחה שישמח בעשייתה שזכה
לקיים מצות בוראו ומצות החבור בטבעה יש בה הנאה ובלא תאוה לא יוכל להתחבר
ולקיים המצוה ולכן היה דומה כמו שכפאו שד שלא יתענג ביותר ליהנות יותר מכדי
לזורך קיום מצות העונה לעשות הדבר דווקא לשם פועלן . ועוד שזריך האדם לעבוד
את הש"ית שלא ע"מ לקבל פרס בשום דבר ואופן כ"ש שלא לעשות המצוה עלמה
תענוג וטויל למלאות תאוות יארו הרע ואז מלתו היא בדרך פנייה וכל מה שיהיה בה
פנייה ביותר כך תתרכה אחיות הס"א ומתרחק מן הקדושה ע"ד שאמר הפסוק כי
ישמים דרכי ה' זריקים ולכו כם ופושעים יכשלו כם ששניהם אכלו פסוקים אכל ה'
אכלו לשם אכילה גסה נקרא פושע וא' אכלו לש"ש נקרא זריק והדבר מוכן :

ונראה

שרמו הכתוב בה אמר ה' לשריקים אשר ישמרו את שבקותי ובחרו
באשר חפצתי ופירשו בזוהר מקרא זה על המשרקים עצמם מנשותיתם
כל ימות החול והם שומרים עצמם עד יום השבת שמשבת אותם הפסוק שאין בוחרים
בזה כדי למלאות תאוות הילר ולהתענג בו אלא כקרו באשר חפצתי שאפי' שבטבע
מצוה זו יש הנאה ותענוג לאדם אין כוונתם כי אם למה שאשר חפצתי לקיים מצוה
כמו ה' אליעזר שלא היה מאריך יותר מדאי אלא כדי הדרך לקיים מצות עונתה
והנה תקיש לכל המצות מה הפרס יש בין העושה המצוה דווקא לשם פועלן או למי
שעושה אותה להנאתו והוא

משל

למלך שזם לב' עבדיו להביא לו פירות ידועים מנינת ביתן המלך והגן
ההוא לא יכנס בו אדם מעולם כי אם המלך עצמו וכו' מיני מגדים מכל
מעדני עולם ופרחים ושונים מינים ממינים שונים וכשיטורך המלך לאיזה פירות
ידועים או לאיזה רוח טוב שולח עבדיו להביא לו משם והיה מביט ומסתכל בעבדיו
מן

מוסר לתשמיש המטה

מן החלון אשר מליץ בו דרך שם לגנות הביתן היאך הם מתנהגים בשליחותם א' מהם הלך ונכנס והביא הפרי ההוא הידוע והשונים הידועים ולא ראה ולא הביט אנה ואנה אפי' שבע בע המקום ההוא תאזהר הוא לעינים ונחמד להשכיל כי אם הלך והביא הפרי ההוא ויאלץ תכף ומיד והשני כשהלך התחיל לטייל אנה ואנה ולקטט ואוכל ראה הפרש גדול בין זה לזה שזה עבד בגן במקום הטויל והחמדה שתאזהר הוא לעינים ולא הטו עיניו לראות כי אם למה שהוא לורך שליחותו והוכר זה העבד שהוא עבד נאמן בית שאינו עובד כי אם למלך ולא לגופו שאפי' כשבאה לידו הנאה בשרביט המלך לא נהנה ממנה כלום הפך מן הכ' מן הקלה אל הקלה ואפי' ששניהם עשו מאמר המלך זה נקרא עבד עלמו וזה נקרא עבד המלך באהבה והמשל מוכן מאליו וכן תקיש מזה לכל המדות כולם :

שיר למוסר הנזכר

והחבור יהא בלא פניה
בהצנע כמו בני עליה
באהבה וריחוק המריבה
בהתקרבתם וההוות בקרבם
וכוסך הוא לעת כזאת רויה
תנה תורה לחטא קדם והיה

דיני תשמיש המטה

לקיים העונה אף בימי עיבור ויניקה ולענין ימי החורף שאלו להאר'י זלה"ה אם יפטר מהעונש להיות זמן הקור (פי' ולריך לטובל לקר'י) וגם להיות בימי עיבור ויניקה והשיב אם האשה מוחלת פטור מ"מ טוב לקיימה' כוונת מ"א סי' ר"מ . כתב חקי חיים בשם ס' הקנה שלא יאמר האדם לענין זה אעשה עלמי כת"ח כי כתיב ועונתה לא יגרע. אות ת' ס"ק ע"ח . וכל אדם לריך לפקוד את אשתו כליל טבילתה ובשעה שיואל לדרך אם אינו הולך לדבר מטה וכן אם אשתו מניקה ומכיר בה שהוא משדלתו ומקיתה אותו ומתקשטת לפניו כדי שיתן דעתו עליה חייב לפקדה . סימן ר"מ ס"א . ואף כשהוא מלוי אצלה לא יכוין להנאתו אלא באדם הפורע חובו שהוא חייב בעונתה ולקיים מצות בוראו שיהיה לו בנים עוסקים בתורה ומקיימי מצות בישראל . שם . ואם הוא מכויין לגדור עלמו כדי שלא יתאוה לעבירה כי יראה ויגדור ומתאוה הדבר ההוא גם בזה יש קבול שכל אדם יתיר טוב היה לו לדחות את יארו ולכבוש אותו כי אבר קטן יש באדם מרעיבו שבע משביעו רעב' שם . אבל מי שאינו לריך לדבר אלא שמעורר תאוותו כדי למלאת תאוותו זו היא עלת יל"ה ומן היתר יסיתנו אל האיסור ועל זה ארו"ל המקשה עלמו

דיני תשמיש המטה קנו

עלמו לרעת יהא בנידוי . שם . ויש שכתבו כי כל אזהרות רז"ל על הזיווג שהיא משבת לשבת הוא אם משמש לשם הריון אמנם אם אשתו מעוברת ומניקה אין לחוש כי כל עלמה של אזהרה זו הוא כדי שלא ישפיע נשמות לדיק ורע לו וכחותה מעוברת בטלה טענה זו . ואף בימים שאסרה האר"י זלה"ה בתשמיש והם בחנוכה ובפורים וכב' לילות הראשונות של פסח וב' ימים של עלרת ובשמיני עלרת אם אירע בהם טבילת מטה חייב לפקוד את אשתו בהם כזווגא דשבת . עיין בח"י ס"א פ"ט . ויש ראיות מן הזוהר שכתב ושמענו מן החברים ה"ו כי כליל שבעות אחר שקראן בבית הרח"ו זלה"ה בא אותה הלילה חבר א' ושאלו למה לא בא הלילה פ' והשיב הרח"ו זלה"ה אולי נודמנה לו הלילה טבילה של מטה והוא מטעם דברי הזוהר דטבילת מטה מותרת בימי איסור הזיווג . וכתב שם כי לא נאמרו דברים אלה אלא ליראי ה' ולחושבי שמו ויזרם מסור בידם להסיחו מדעתם אך אין זה ליקור העם המקלים את ראשם במאכל ובמשקה אם ינהגו בדבר כאיסור של תורה לא יוכלו לעמוד על נפשם וישובו על עקב כשתם ויגעו לריך וילדו לבטלה ח"ו :

מה

טוב חלקו ומה נעים גורלו למי שעוסק בתורה כלילה כליל טבילת מטה קודם התשמיש וס' יפה ת"ת עם דרך ארץ . שם . מדרכי החסידים הראשונים לטהר עלמם מאשמותם כל מה שאפשר בתשובה כיום שטובלים נשותיהם להמשיך נשמה קדושה . שם דף ע"ג . וברותי מכס המורדים והפושעים כי אלו בני ט' מדות בני אנוסה שאינה מרובה לכך אע"פי שאינו אנוסה לכן ופיוס ויבעול . מ"א . בני שנואה ואם ראויה בשעת תשמיש אע"פי שהיא שנואה שרי . וכתב הלבוש שמה שכתוב כי שנואה לאה י"ל שלא בשעת תשמיש . או הכוונה שהיא חשבה ששנואה לו . עיין במנחת שו"מ ע"ז טעם נכון וירא ה' כי שנואה וגו' עיי"ש . או הכוונה שלא היה אזהבה כרחל קראה שנואה שהרי הכתוב העיד ויאהב גם את רחל מלאה משמע לעולם היה אזהבה אבל אזהב את רחל ויתר ממנה שאם היה שנואה היה אומר וישנא את לאה ומה שקרא הכתוב חסרון אהבתה מרחל לשנאה כ"ל שהוא לפי ערך יעקב אע"ה ומקירותו שהיתה לאה לרקת כמ"ס ותקנה רחל באחותה שקנאה במעשיה הטובים והיה לריך לאזהבן בשוה . בני נידוי אם הם בנידוי או הוא או היא או א' מהם אבל . לבוש . בני תמורה שתיהן נשיו ונתכוון לזו ונודמנה לו האחרת . שם . בני מורדת כתב הלבוש ויש גורסין בני מריבה שהם מתקוטטים יחד בכל פ' והוא משמש עמה דהויא ביאה זו כמו זנות שאינו מהוך אהבה . בני שכרות כשהוא או היא שכורים ואין בהם כוונת אהבתם . שם . וכתב הרב ח"י דף ע"ד מדרך החסידים להתרחק מפילו שתו מעט כל שיראו שאין דעתם מיושבת עליהם כהוגן גם בלא דעת נפש לא טוב שאינם יכולים להמשיך נפש טובה . בני גרושת הלב שבלבו לגרשה אף שאין שנאה בלבו . שם . בני ערבויות שמשמש עם אשתו ונותן דעתו על אחרת אף ששתיהן נשיו . שם . בני חלופה שתובעת כפה הרי היא כזונה אבל המרצה אותו בדברי ריאו ומקשטת עלמה לפניו כדי שיתן דעתו עליה

דיני תשמיש המטה

יוזאים ממנה כנים מקובנים . אסור לשמש מטתו בפני כל אדם אם נעור ואפ"י ע"י הפסק מחילה עשרה . ס"ו . בפני תינוק שאינו יודע לרכב מותר . ס"ז . בית שיש בו ס"ת אסור לשמש בו עד שיהיה בפניו מחילה עשרה ואם יש לו בית אחר אסור עד שיזיאונו . ס"ח :

אסור

לעשות מחילה להחזיר האסור בשבת כגון לעשות מחילה לאור הנר כליל שבת כדי לשמש מטתו וכן לעשות מחילה כנגד הקפריס כדי לשמש אסור . מור"ס ס' ט"ו . ואם יש בו תפילין או ספרים אפילו של גמ' אסור עד שיתנס בכלי תוך כלי והוא שלא יהיה הב' מיוחד להם שאם הוא מיוחד אפילו מאה כאחד חשיבוי ואם פירש עלות ע"ג ארגו חשוב ככלי תוך כלי . ס"ט . אסור לשום ספר על מטה שיטן עליו ובפרט עם אשתו כי שבת זרע עליו . כ"הט ס"ק כ"ה . לא ישמש בתחילת הלילה ולא בקופה כדי שלא ישמע קול בני אדם ויבא לחשוב באשה אחרת אלא באמצע הלילה . ס"ז . וכתב הרב ח"י ח"א פ"ט חנכי ראיתי במכתב קדש מוהר"ו זלה"ה עלמו שכתב ח"ל מורי זלה"ה כי כל הזרות הזוהר על הזיווג מפלגת לילה ואילך הוא במשמש לשם הריון אמנם אם אשתו מעוברת או מניקה אין לחוש :

כתב

הרב בעל ע"ב דף ס"א ע"ב הו"ל מביא הכסף קבוע אל ישמש מטתו מיד אלא ימתין כמו חלי שעה לכל הפחות כי השד של בית הכסף עדיין שורה עליו ולפחות יזהר כמשמש לשם הריון . יש לזהר כשראה כחלום דמות אשה והתעורר בחשק ובתאוה משנתו שלא ישמש מטתו בחשק ההוא כמו שהאריכו בוהר . ח"י דף ע"ה . עוד יזהר שיפנה גופו קודם הזיווג והעולר עלמו פוגם מאוד ויש לחיובנים אחיזה בו אפס שיהיה שלא ישמש מיד אחר שיפנה . ס"ט . ודבר זה הוא רפואת הגוף באזהרת רז"ל יפנה עלמו קודם תשמש וגם יכרוק עלמו אחר תשמש אם לא עשה לרכיו קודם תשמש כמ"ס הרמב"ם זלה"ה . עוד יזהרו האיש והאשה בנטילת ידיהם קודם הזיווג ואמרו הראשונים ע"ה שעל זה נאמר יד לאמה תקצץ והירא את דבר השם יזהר בזה מאוד להרחיק הלילית משם וכן להרחיק כל מיני טנופות ומיאוש שאך שם הרגיעה לילית ח"ו . ח"י . ומדינה חייבים ליעול לאחר תשמש כמ"ס מרן בקי' ד' ס' ח . ואמרו שהאשה נקראת לחם כמ"ס כי אם הלחם אשר הוא אוכל וכמו הלחם לריק נטילה תחלה וסוף כך התשמש לריק נטילה תחלה וסוף . אשר לרמוז זה בא הלזו והתקדשתם והייתם קדושים שאקמכוהו רז"ל על מים ראשונים ואחרונים וקמיה ליה אשה כי תזריע . ישמש באימה וכיראה כמ"ס על ר' אליעזר שהיה ממשע בהנאתו ולא היה מאריך באותו מעשה ודומה כמו שכפאו שד ונבעת והניח המעשה כ"כ היה מקלר בתשמש . ס"ח . וכתב הלבוש ומקשים והרי היה לריק להשהות על הבטן כמ"ס חז"ל שר פרי הבטן . ומתרגלים כי כל לבבות דורש ה' וכל מעשים שהם לש"ש טובים ומי שזרע בעלמו לעשות זה המעשה ולא נכנס לבו מחשבה אחרת והוא משהה עלמו כדי שתהנה האשה ותזריע תחלה

דיני תשמיש המטה קנה

תחלה הרי הוא עושה מטה והקב"ה נותן לו כנים זכרים . אבל מי שאינו בטוח בעלמו וממנה המעשה כדי להנצל מן החטא ג"כ הוא עושה מטה והקב"ה ג"כ משלם לו שכרו בכנים זכרים . לא יספר עמה משתכבה בדברים שאינם מענייני תשמיש לא בשעת תשמיש ולא קודם לכן כדי שלא יתן דעתו באשה אחרת ואם סיפר עמה ושימש אמרו עליו מגיד לאדם מה שיחו אפילו שיחה קלה שבין איש לאשתו מגידין לו בשעת הדיון . ס"ט . וכתב הלבוש שעל זה קבלו חכמים ממא"ה הש המספר עם אשתו בשעת תשמיש שלא מענייני תשמיש הוויין ליה כנים חדשים אבל מענייני תשמיש כדי שיהיה לו תאוה לשמש שרי . מ"א ס"ק כ"ג . אם היה לו כעס עמה אסור לשמש עד שיפייסנה ויכול לספר עמה קודם תשמיש כדי לרזותה . ס"י . ואמרו בתקונים ריש תיקון נ"ז ז"ל ובג"ד לא לריק לארקה טפין אלא ברחימו ולא בכעסא ובקטנה וכו' מאן דזריק טיפה באיתתיה בעלזבו ובקטנה אהגלית ביה ערויתא וכו' . אסור לשמש לאור הנר אע"פי שמאפיל בטליתו . ס"א . אבל אם עושה מחילה גבוהה עשרה בפני הנר אע"פי שהאור נראה דרך מחילה כגון שהפסיק בסדיון שרי . הגה . וה"ה אם האור נראה למעלה מהמחילה שרי וכן מותר לכפות כלי על הנר . וכבר כתבנו לעיל שבשבת לא יוכל לעשות מחילה או לכפות כלי בשביל שהוא מתיר דבר האסור בשבת . וכתב מוהר"ו זלה"ה דאוקור אור הנר נוהג אף אם לא שמש מטתו בעת הולדת הולד אלא אפילו היה אחר עיבור אשתו עכ"ל . והיו בניו נכפין ואמר כי עכ"פ אותם שאירע בהם דבר זה אפילו בזקנותם תבא להם הכפיה אם לא אירע בכחותם ורוכ הקטנים שמתים בכפיה הוא מעון והיואים ה' נעשה בגלגול עו על עון זה כימי מורי זלה"ה לפי שגרס מיתה וכפיה לבנו . עיין בחי' דף ע"ד . כתב הרב בעל ע"ב דף ס"ב כתב רמ"א בקי' ר"מ אם עושה מחילה בסדיון גבוהה עשרה אף שהאור מאיר דרך הסדיון שרי אבל בקונטרסו האר"י זלה"ה כתבו שאסור כשהנר מאיר והפלגו מאוד כי סכנה גדולה היא ואפילו אם הנר בבית אחר וחלון או פתח מאותו הבית לבית זה והאור נכנס להדיא דרך ישר ור"י אסור דהרי הנר עושה פעולתו אבל אם האור אינו נכנס וכא' בדרך ישר להאיר היטב אלא שמכח הראות האור שנגס מאיר אל עבר הבית מלד אחר והאור מועטת נראה דמותר :

ובאור

הלכנה בתב הרמ"א בקי' ר"מ ס"ק כ"ד אם הלכנה מאירה עליהם להדיא אסור אבל אם לבית מאירה ולא עליהם אין חשש כ"כ אבל אם הם תחת אויר השמים אפילו הם בלל הלכנה אסור . וכתב עוד אור הכוכבים לא מקרי אור לדבר זה ואפשר דאם מאירים היטב יש למנוע ולגורך גדול אם יארו מתגבר עליו ויכול לשמש בוים אם הבית אפל . ס"ט . וכזהר וילא ז"ל כי בא השמש מבאן אוליפנה מאן דמותר באיתתיה לריק בלילא למכבי שרגא וביממה לאו אורחא דרבנן לשמש מטתן אלא בלילא דרך טניעות :

שבת

זרע הוא כח הגוף ומאור העינים וכל זמן שתלה ביותר הגוף בלה וחיוו אובדים וכל השטוף כבעילה זקנה קופלת עליו וכחו תשש ועינוי כהות

דיני תשמיש המטה

בהות וכו' והרבה חולאים והרבה מכאובים קוץ מאלו באים עליו. ואמרו חכמי הרופאים אחר מאלף מת משאר חולאים ואלף מרוב תשמיש לפיכך צריך אדם לזקק. ס' ו"ד :

לא יבעול והוא שכע או רעב אלא כשיתעכל המזון שבמעיו. לא יבעול מעומד ולא מיושב ולא ביום שנכנס למרחץ ולא ביום הקזה ולא ביום ויאה לדרך ולא ביום ביאה מן הדרך לא לפנייהם ולא לאחריהם. ס' ו"ו. והא דכריש הסי' דחייב לשוקרה איירי כשהוא רוכב או הולך בקרון וכאן מייירי במהלך כרגליו. הנה. וכמאמר מרדכי קי' פי' רמו על זה אורח כרגליו ר"ל כשמהלך כרגליו בדרך ואינו יושב בקרון או רוכב אז לא יבא לשון ביאה ר"ל לא ישמש מטתו. וכתב מ"א אס וכול לשויקה שתתחול שפיר דמי. המשמש מטתו על מטה שהתניוק עליה אותו תניוק נכפה ולא אמרן אלא דלא קוי בר שתא ודלא קוי בר שתא נמי לא אמרן אלא דגמי להדיה כרעיה אבל להדיה רישיה לית לן בה ולא אמרן אלא דלא מנח ידיה עליה אבל מנח ידיה עליה לית לן בה. ס' רמ"א ס"א :

המשמש מטתו בין לפון לדרום הוויין ליה בניס זכרים שנאמר ופסוק תמלא בטנם אומרים בדרך רמו שהמנורה היתה בדרום והשלחן בצפון השלחן כנגד העושר והמנורה כנגד החכמה ר"ל שקודם שימשו מטתם יתפללו על בניהם שיהיו מולתחים בתורה ויהיה להם עושר ושלם יטרכו לבריות. וי"מ ברמו אחר שיהיה ממנו לא רעב ולא שכערמו אחר שלא ישמש בתחלת הלילה ולא בקופה אלא באמצעה בשעה שרוח פנויה מנשבת באמצע הלילה :

כתב הר"ב ח"פ"ד הנותן מטתו בין לפון לדרום היינו ראשה למזרח ומרגלותיה למערב כאשר תראה בכמה מאמרי הזוהר ובתיקונים אשר מפורש בהם פי' זה ורבים קשאו למ"ש בא"ח ס' ג' דכשם שיש להזקק מלעשות לרכיו בין מזרח למערב כן ראוי שלא לתת מטתו בין מזרח למערב אס אשתו עמו. וכתב דיותר נכון לזקק אפילו אס אין אשתו עמו ואולם הטור לא הזכירו דק"ל דשרי אפילו לעשות לרכיו בין מזרח למערב במקום שיש מחילות כ"ש תשמיש דמותר במקום שיש מחילות דהרבה עדיף ליתן מטתו בין מזרח למערב לפי פי' הזוהר מאמר הנותן מטתו בין לפון לדרום וביותר בזמן שאשתו עמו ומלות עונה מן התורה כמו מלות הנחת תפילין והתכלית הוא זה להיות בין מזרח למערב כדי שתהיה נמלאת שם השכינה כי היא במערב והוא אומרים וכו' שכינה ביניהם. וכתב מוהר"ו זלה"ה קדר הנחת המטה ראשה במזרח בסוד ממזרח אביא זרעך ומרגלותיה במערב בסוד ממערב אקבלך. ע"ב :

וכתב הרב זלה"ה שאס האיש והאשה מתכוונים לטובה ולשם מלות אז יהיה הולך צדיק גמור באור מקיף ופנימי וכן בהפכו אמנם אס האב כיוון לטובה ואמו לרעה אזי יהיה לו אור מקיף טוב והפנימי יהיה רע ובהמשך הזמן יבוק המקיף לפנימי ועושהו כמותו וכשהוא להפך יבוק המקיף הרע אל הפנימי הטוב

דיני תשמיש המטה קנט

הטוב ויהיה רשע כי המקיף הוא הכולל את הפנימי בתוכו ולכל אשר יחפץ יטנו. ע"ט :

עוד כתב בדף ע"ה להרחיק עצמו מלאכול דבר איסור לרפואה אס אינו יכול להזדקק לאשתו כמ"ש בס' הסקידים בסו' ז"א ושם נאמר שרפואתו לאכול ערשם מבטלים בלא מלך כי המלך מבטל כח התאוה. ומשם למדנו כי מ"ש חז"ל שיהושע תקן להם לישראל לאכול שום בערב שבת משום מלות עונה. כתב בקפר חסידים היינו דוקא שומים ללויים שמרכיבים את הזרע אבל חיים מבטלים התאוה ואין לאוכלם כלילי שבת. שם :

אחר מהדברים ששונא הקב"ה המשתין לפני מטתו ערום וכל המשתין בפני מטתו ערום בא לידי עניות. ס' רמ"א. וכתב המ"א ערום לאו דוקא אלא ארסא דמלתא נקט שמתוך שהוא ערום אינו יוכל לחזק להשתין. וכתב הלבוש שיש שר' ושמנו נכל ממנה על העניות וקרו ליה נכל שרונה לנכל עצמו ככל דבר מאוס והוא שורה במקום הזה. ולא אמרן אלא דמהדר אפיה לפורויא אבל לבראי לית לן בה דמהדר אפיה לפורויא נמי לא אמרן אלא בארעא אבל במנא לית לן בה וטעם האיסור הוא שלא יבואו נטויות של ההשתנה על מטתו :

ת"ו ש"ל ב"ע

